

DUKE
UNIVERSITY
LIBRARY

Treasure Room

-1528.

Traité de la monnaie

par Guillaume BUDE (Paris 1467-1540)

imprimé en France Ire

Phil. Rogier

Imprimeur de l'Académie de France

code abv. p. 379

l'Académie de France 1515

DE ASSE

ET PARTIBVS EIVS, LIBRI

Quinque, Gulielmi Budæi Parisiēsis à secre-
tis regis Franciæ, nuper recogniti
& ampliores facti, à fur-
to que uindicati.

Eiusdem de Asse & partibus eius,
BREVIARIVM.

Πολλὰ μωμύσασθαι ῥᾶν ἐστὶν ἢ μιμύσασθαι.
Multa cauillari promptius est q̄ æmulari.

COLONIAE.

Opera & impēsa Ioānis Soteris.

Anno M D XXVIII.

Mense Augusto.

IN ASSEM BVDAEI,

GVLIELMVS

BVDAEVS PARIENSIS, RE-
gius secretarius, ad optimū quēq; & cādidissi-
mum uirum literarum & philosophiæ stu-
diosum, præfatio in libros de Af-
se & partibus eius.

ATVRA COMP A-
ratum esse uidemus, ut qui ali-
quid efficere se posse confidat:
ij ad id aggrediēdum, auspican-
dum, absoluendum, toto (ut dici-
tur) pectore, totaq; cogitatione
incumbat. Idq; nihilo secius est
absq; rei familiaris detrimento,
aut ualetudinis incommodo fa-
cere non posse intelligant, nedū

si nullum inde dignum operæ pretium expectent: tanta uis est na-
turæ ad ea impellentis ad quæ nos aptos fecit. Quum autem huma-
nis animis nihil magis intelligentia ingenium sit, quæ parens est
ipsa omnis inuentionis: fit eiusdem naturæ instinctu, ut q̄ quisque
ingenio maxime præstat, tam is ad comminiscendum semper ali-
quid maxime intētus sit & pronus. Quod uidens (ut arbūror) Ho-
merus ingeniorū uertex, homines alphestas interdum appellauit:
quasi indagatores & inueniendi ui præditos. Interdum id uocabu-
lū pro hominibus usurpauit, quasi scilicet hoc hominis maxime pro-
prium esse existimaret, indagare & inuenire. Inde artiū omnium
consummatio, quas Varro intra mille annos repertas & absolutas
fuisse tradit, cum uarias scilicet usus mediādo excuderet artes ut
inquit Homerus Mantuanus. Verumenimvero res multæ præcla-
ræ ab antiquis uel inuentæ, uel usurpatæ, & in eorum usu positæ.

Homines
alphestæ.

T. R.
B327D

P R A E F A T I O.

Ita uel cuius sita squalida, uel incuria temporum neglecta, uel rerum inclinationibus diu desita fuerunt, ut uerum inueniendas in usum suum easdem posteritas habuerit. Quare uirorum acrium doctorumque diligentia tantum una & altera etate effectum est commentando, ut antiquas propemodum interpolata in usum linguae Latinae ad nos peruenisse uideatur. Quum igitur ad ea quae restabant inuestiganda, ita animatos aequales aetatis nostrae studiosos animaduertere, ut certatum unusquisque in commune negotium nauare operam contenderet, quasi e medio desumere sibi gloriae argumentum: ausus sum & ipse cum ad haec studia, nec parum nec leuiter incubissem quae comminisci potueram in medium afferre: si forte ipsa quoque placere, & adiuuare labore inquirentium possent. Itaque annotationes primum in Pandectas edidi. In quibus non pauca contra receptam in uulgu hominum opinionem, & multarum aetatum sententia praedictam, in iudicium deduxi: nonnulla etiam fortasse ne inter doctos quidem satis animaduersa. Qua in re utinam mihi non obfuerit quod tumultuosius quam decebat in medium attuli, quae tumultuarie collegeram: ita enim incognito feruore me intuli in publicum, ut facilius culpam deprecari quam nunc inficiari aut excusare possim: ausus ipse Mineruam (ut aiunt) Athenis uiolare, id est Accursii auctoritatem inter iurisperitissimos obtrectare, quae summa & optima pars est nostrorum magistratuum. Nunc alteram lucubrationem grandioris incepti operosiorisque profero: non in unum genus illam scriptorum ednam: sed in uniuersum pertinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne prope genus autorum probiorum utraque lingua patentem. Sed & illud interest quod in illa commentatione cum ignorantiae alumnis res mihi tatum fuit, quibus ferè ueritas retrorsum longius reperiua persuaderi uix potest. Docti autem uiri nullum mihi negotium facescere uidebantur, qui uel ipsi ueritatem suapte intelligentia deprehendere solent, uel dociles ad optimam quamque doctrinam se praebere non grauantur. At uero huius ea ratio est & conditio, minime

Annotationes.

IN ASSEM BVDAEI,

quidem ipsa popularis: ut quas res in iudicium affero, ijs de rebus censuisse recte nō nisi solus & unus possim. Quo fit ut si in summa fortē operis (ō præcipuam scribendi sortem non modo ancipiā) hallucinatus uidear, omnium scriptorū recentiorum præiudicijs, & præcipue doctissimi cuiusq; me damnatum iri necesse sit. Huius anxietatis unum solatiū habeo, quod si secundū me (ut spero) doctorum qui nunc sunt superstites consensus pronuntiarū, in huius certaminis palma nullam sibi partem fortuna uendicabit, nullam inde frondem hominum quisquam præcepturus est. Nam cum res attuli non fortē fortuna repertas, ut legendo fit interdum, sed omnibus uestigijs indagatas, ijsq; partim exoletis, partim perplexe inuolutis: tum uero uia res nata tulit, ut enarratorū lites nullas uertere in meam rem potuerim, quum eodem errore (nisi fallor) cōcordes ad unum offenderim: sic fit ut nec repositū cibum nec frigidū attulerim, nec qui fastidiū mouere stomachis redundantibus possit. Primus enim (ut reor) instaurandam hanc partem uetustatis suscepi, ab alijs non neglectam, sed uel hætenus conclamata, uel præuaricatione transmissam. Addidi etiam uocabula non è promptuaria penu sumpta, quum ipsum per se operis argumentum suoapte gustu posset ad stomachos acriores facere, nulla etiam sermonis iucunditate conditum. Titulum operis enim elegi qui rem tractandam implere recte intelligentibus posset, nec tamen profiteri Archimedēū quoddam inuentū uideretur, aut auidā spem legentiū immani pollī citatione frustrari. Nam neq; eiusmodi librum condidisse gloriōr, qui in arce Mineruæ statim consecrandus sit: nec rursus cuiuslibet industriæ esse censeo pondera & mensuras prischorū, numismatis Græci Latiniq; rationē æstimationemq;, simul numerādi colligendiq; modum hoc tempore explicasse, ac prisca mundi opulentia ad nummum perpendisse. Id quod nisi effecisse uidebor, propositi compos non ero. Mercimonij uero expositi explicatio docebit (ut est in sermone hominū) quid instior rerū nouarū uisendū attulerit. Neq; uero uisio mihi uertetur (ut arbitror) quod ad huc unus inuentus

sim

Titulus
operis.
Argumen
tum.

P R A E F A T I O.

sim, qui res dēfissimo fitu uetustatis obductas refricare nunc aude-
rem, rei q̄: cōploratæ et ab alijs abiectæ explicationē ab longioribus
seculis repetere, q̄ ut eorū nunc redire scientia postliminio possēt,
præsertim accedentibus tot memoriæ nostræ superiorisq̄: præiudi-
cijs. Nō sum enim nescius quosdā de opere tantū fama cognito, nec
adhuc absoluto sententiam eam tulisse, propè ut bidental mouisse à
quibusdam existimarer, qui tanto interuallo hunc lapidem molirer
ab omnibus intactū, aut certe inconcussū. Hoc aut̄ ea de causa li-
bentius suscepi, ut æqualiū posterorumq̄: studia nostrorum præci-
pue, ad parem aut maiorem contentionem excitarē, & in eandem
causam mecū q̄ plurimi incūberent: simul otiosa huius uixæ rationē,
quam libēs amplexatus sum occasionē præbēte temporis cōditiōne,
constare mihi apud patriā uolebam. Cuius rei iudiciū hoc esse uolo
quod nemi nisi uni hunc librū, sed genio Franciæ patriæq̄: dicare con-
stitui. Nullum enim amplius præmiū laboris propè sesquiāni exo-
ptauī, quā ut gratiam uniuersim à Frācis & subinde à Parisien-
sibus municipibus meis inirem. Dolebam etiam uehementer eam opi-
nionē temere inualuisse, quasi ingenia Gallica à quinquatribus Mi-
neruæ interdicto naturæ summoerētur. Qua de re in opere ipso
quid sentirem explicui. Itaq; sub nomine iam dicto librum auspica-
te proditurū censi, ut uel genio uel Mineruæ Franciæ quasiq̄: in
æde honoris publici dicatus esse uideatur. Nunc uiros doctos huius
certaminis iudices, qui de captu nostro scriptis alijs cognito, conie-
cturā facturi sunt in huius operis summā, exorādos habeo, ut Areo
pagnarum more rem magis iudicandam q̄ reum animaduertāt: li-
brum prius perlegant, relegantq̄: argumenta probationesq̄: expen-
dant, ita quod uisum fuerit ad extremū pronuntiet. Et quando ita
neesse est, ut ex oratione nostra æstimatio nostri fiat, quum libris
in publicum editis calculum ipse iudicibus iam porrexerim, monēs
eos uelim ut specimen iudicij nō à musteo adhuc stilo nostro tyroci-
nijq̄: feruore exultanti, sed ab austeriore sumant, aut qui iam inte-
puisse et cōsedisse uideatur, nō q̄liēter atq; si de uino iudiciū facien-

IN ASSEM BVDAEI,

dum habeant, de amphora potius aut certe de dolio quàm de lacu
sumi par sit. Postremo autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbi-
tris & ipsis operis postularim, ut cum mihi leuiores culpas condo-
narint, cui Aristarcho nullo uti licuit: sicubi obscuriores fuimus, &
ut abs quolibet lectore planè aut facile intelligamur. (ut certe in-
terdum de industria fuimus, quoniam ita referre decori arbitraba-
mur) ita ut diè ipsi partim iudicij sui diffundant quoad alios acio-
res consuluerint, partim quasi sibi hæc inquirere non uacet,
aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur: po-
tius quàm ut præpropere, aut inique quicquam de
nobis pronuntient. Vale optime lector, et ean-
dem in causam mecum primo quoque
tēpore incumbe. Parisiis Idi

bus Martij Anno
domi-
ni.

M D XIII.

RERVM

ET VOCVM INSIGNIVM

hoc opere explicatarum, Index.

A	Bdemonus tyrius	ueritatem historię	æthiopiã Romana ar-
	388-389	peruerterūt 387	ma inuasernut 249
acacus	22	ægyptiorū opes 396	agere res alias 69.
achilles Homeric ^o	42	ærarij Ro. copię 139	¶ 395
actiacus exercit ^o	243	ærariū Ro. sanctius à	agnatio 597
addicere nūmo	79	Cæsare direptū 142	agones epitaphij 644
adespota & res adespo		ærarium Ro. ex tribus	aius locuius 353
ta	301	reddūum generi-	alastores dæmões 609
adytum in aula quid		bus 297	albati scurræ 644
fit	68	ærū millia 111.115	in Albū æternæ p-
admissionales qui sint		ærū centum millia ibi.	uidentiæ relati 597
	347	æs alienū Cæsaris di-	alæ equitū 55
administrationis publi		ctatoris 164.167	alcioni apologus 648
cæ integritas ardua		æs alienum Milonis	alecto irrequieta 637
	642	278.280	alexander magnus Ho-
adrastia Nemefis	59	æs alienum Curionis	meri studiosus 65
aduocatorum honora-		279	¶ 153
rium	521	æfopus mimus 182	alexandri cõuiuæ 228
ædes Romæ magnifi		æfopi patina 119.320	alexãder quas opes Su-
cæ	257	æstimatio denarij &	sis repererū 328
æolidæ trãslatiue	350	sestertij 133	alexãdri in nuptijs lu-
æoli in aula	657	æstimatio priscorū nu-	xus 330
ænigmatis usi sunt pri		mismatum 126	alexandri Augustale
sci	388	æstimatio Talenti ære	& prætorij castren-
ædilicia munera	131	Gallicano 163	se 331
ægypti redditus	299	æstimatio frumenti in	alexãdri uinositas 451
ægyptij Iudæos exof		Sicilia 404.406	alexãdrocolaces 330

66 4 ale-

IN BVDAEI ASSEM,

alexander Polyhifstor	angelus Policianus 23	apocalypfis parcarum
378	& 400	est cōmentariū 633
alexandria 303	angeli Policiani pane-	apocatastafis 677
alexiac ^o Hercules 591	piftemon 403	apolides 660
& 650 et 664	anginariū pyrū 609	aquæ Chryfulcæ uis
alogiftia 595	anima & animus 28	205
amafis q Pharao 398	annibalis putei 305	ara Lugdunen. 312
ambūus Ro. 266	anniuerfaria foedera	arbores in quinquun-
ambūus lex 281	339	cem digeftæ 23
ambūionis amplexus	annos ferre 598	archidicaftes 301
643	anodyna catapotia	archiplanus dæmon
ambūione perditos in	658 & 636	649
aula notat 637	antæus ab Hercule ui-	argentū fignatum 78
ambūioforū spes 644	ctus 355	argētū Parifinū 204
amymones 169	anthypophora illis re-	argentū cineraceū ibi.
amphoræ forma 403	ffondēs qui literarū	argētū pufulatū 205
& 478	feculariū studiū da-	argēti ad aurum ana-
amphora 402 et 428	mnant 617	logia 310. 207. 210
& 432	anthropolatres 657	argentea uafa 257
amphora quinquagena	antigoni cyathi 444	argentū Rom. fermo-
ria 477	antiopathian fegetū mi	ne auro fuit celebra
amphoteroplus 86	fcere quid fit 554	tius 275
amuffis alba 591	antonij coena 241	argentifodimæ memo-
anadyomene Apellis	antonius à Prato cācel	rabiles 304
157	larius Frāciæ 673	argenteus quo CHRIS-
anagnofcæ ferui 180	apartilogia 225	STVS diuenditus
& 263	apellis anadyomene	500
anantapodoton 620	157	argentū quādo primū
anaphora 19	aphrodisium 513	Romæ fignatū 505
anatocifmus antiquo-	appion Polyhifstor 389	argyraspides 55. 332
rum 530	apirocalia 63	argyrocopium Lugdu
androsphinx 666	apitij luxus 187. 188	nenfium 311
		argy

I N D E X.

argyrocopiorum pyxides	207	assis partes hodiernæ	524	atrienses	346
arietes talentares	309	asses stipendiarij	552	auaritia mira	306
arimassea carmina	648	asses sextarij	503	augusti genitura	123
aristides	656	aschematicos	11	augusti imperiũ	246
aristippei ibidẽ et	657	asie imperata ab Syl-		augusti potestas	247
aristoteles quantiũ præ-		la uiginti millia ta-		augusti prouinciæ, le-	
miũ acceperit ab Ale-		lentũ	238	giones	251
xãdro pro animalũ		asia deuicta luxuria ẽ		augusti gesta	248
historia	154	Romã inuecta	244	augusti testamẽtũ	253
arma hecatombœa	158	asia pprie dicta	294	augusti opera publica	254
¶	491	asina reatina quãsi sit		augustinus amicorum lo-	
arpennum	411	astimata	117	cupletator	274
artes quæ nunc euilue-		asinus memorabilis	116	augustinus quantiũ bibe-	
runt olim habitæ in		aspectus quadrantalıs,		resoluius	446
pretio	152	17. nonagenarijs, ibi.		augustale	590
artes liberales	659	trientalis, 18. trique-		augustale Alexandri	330
artificia antiqua	277	trus, sextus, sexage-			300
arura	382	narius, semissis, qua-		auletes	300
aruũ ueruactuũ	410	dratus, tetragonus,		aulæ perniciës	68
as est libra ¶ podo	3	hexagonus, sexage-		aulicæ castri	350
as	31	narius, ibidẽ		aulici sacerdotes	593
as nummulus	77	aspediũ citharistes	51	aulici potentes	624
as ¶ assis dipondius	498	assyriorũ regnũ	378	aulici episcopi	626
assis partes	1	ata	464	aulæ simulatio ¶ a-	
assis in partes aut i as-		ἀτάλη	427	ctus	646
sem diuiditur res om-		atheï philosophi	636	aulæ elogiũ ¶ crimi-	
nis	8	atheniensiuũ census	411	na	660
asses mille ualuerũt au-		athenienses diuites	414	aulicus Theramenes et	
reos decem	281	atheniensiuũ reddũ	415	curia	662
		atlantes in colũnis me-		aurei uersus Virgiliũ	266
		taphorice	600		

IN ASSEM BVDAEI,

aureus	190	aureæ compedes Da-	bonū summū	617
aurea numismata &		rij	brochus	485
prisca expensa	196	auri & argenti talēta	bruta fulmina	341
&	197	non fuerunt æqua-	bulæa Themis	627
aureus Atticus stater		lia	briareus aulicorū	622
	199	aureū seculū	burbonianus dux magi	
aureus centenis sester-		auri libra	ster equinū	675
tius æstimatus	112	auri libra in iure	busta Gallica Ro.	341
aurei æstimatio i iure		autolici	C Adus congiarius	
auri pretiū	202 (521	axiomata aulicademiæ	454. 477	
auri libra Ro. et uncia			caesaris & aliorum æs	
	203	B Abylonicū talen-	alienū	164. 167
auri summa nota	205	tum	caesar corruptor ani-	
aurum olim Romæ ra-		babylonicorū triclinia	mosissimus	171. 281
rū	208. 275	riūm pretiū insigne	caesaris donatiuum &	
aurū duodeuicenariū			congiarium	238
et uicenariū, duoet-		basilius & Nazianze-	caesaris pecunia	245
uicenariū & unde-		nus et alij antesigna	caij principis prodigē	
uicenariū	211	ni	tia infamis	312
aurū Tolossanū	307	batus	calderinus	444
auri celaturæ raro a-		bellatores sugillat pon-	calendarū	81
pud Romanos men-		tificates	caligulæ coena	322
tio	275	belus rex	caligulæ domus	282
auri indicaturæ	203	beroaldus	callipidæ in aula	643
auri metalla quondam		berossus historicus	cambyfes	287
in Gallia	306	bibliotheca Lucul.	cancellarius	347
auri ad argentū analo-		bicongius Marci Cice-	cācellari ⁹ Frāciæ	672
gia	207. 210. 310	ronis filius	canon frumentarius	
auri metalla exhausta		bis et uicies sestertiūm		474
hoc tempore	310	Nerōis prodigalita	canonici iuris seu pon-	
aurea domus Neronis		te profusum	ificij libri taxantur	
	318	blondus		608
				CANON

I N D E X.

canon pensitatio	312	canon reddituū	233	capito Cossutiāus	144	caput Ciceronis quāti sit aestimatum	264	cardiulcus	663	cardinaliū galeri	645	cassiana iudicia, id est seuerissima	596	cardines mathematici	18	castor & Pollux	661	catasta	56	catastrophæ fabulæ	55	catone hoc contenti simus	68	catorthomata	650	cauere capite	596	causia cardinalium	644	cedrinæ liburnicæ	516	cedrina stemata	50	celeno	590	cellulæ septuaginta in Aegypto	390	census Maronis	266	census Atheniensiu	411	census senatorius	147. 95. 128	census equester	147. 128. 129	cæcilius Claudius Isidorus quātū testamēto reliquerit	135	census primæ classis	499	centauri	642	cētena uerbū in nume ris antiquis sæpe sup plendum	314	cētenarij iudices	215	centesima usura	80	centies sesteriūm	130	&	221	centies sesteriūm com pēdiosa locutio	103	centū æris millia	111	centuria	442	centuriale aruū	604	centussis	3. 496. 524	cepio	308	ceramium	454	ceramiū Thracicū idē est qđ Stamnū	455	ceratiū & siliqua	203	cæræ primæ hæredes	598	cernere hæreditatē ad quos pertineat	597	cercical regis Persarū	333	chalcus	489	chamæleontes aulici	446	chares historicus	330	cheopina, χεῖ πῖνειν	484	chiliades	164	chirobij	468	choenix	447 & 455	choragus	54	choragium	620	choregia	419	chrestologi	349	christiāi historicis odio habiti	391. 393	christi dogma	393	christo. Longol.	520	christus Hercules alexicacus uerus	591 et 650. 664	christus Ianus geminus	633	christus Mercurius cur sit dicendus	632	christianorum res per inuidiā silentio trāsmissæ	392	chrysammos	292. 305	chrysius	292	chrysomallæ oues	355	chrysoplysium	204	chrysoplytes Parisiensis	ibidem	chrysulcæ aquis	205	chus	
------------------	-----	----------------	-----	-------------------	-----	--------------------------------------	-----	------------	-----	-------------------	-----	--------------------------------------	-----	----------------------	----	-----------------	-----	---------	----	--------------------	----	---------------------------	----	--------------	-----	---------------	-----	--------------------	-----	-------------------	-----	-----------------	----	--------	-----	--------------------------------	-----	----------------	-----	--------------------	-----	-------------------	--------------	-----------------	---------------	---	-----	----------------------	-----	----------	-----	--	-----	-------------------	-----	-----------------	----	-------------------	-----	---	-----	---------------------------------------	-----	-------------------	-----	----------	-----	-----------------	-----	-----------	-------------	-------	-----	----------	-----	------------------------------------	-----	-------------------	-----	--------------------	-----	--------------------------------------	-----	------------------------	-----	---------	-----	---------------------	-----	-------------------	-----	----------------------	-----	-----------	-----	----------	-----	---------	-----------	----------	----	-----------	-----	----------	-----	-------------	-----	----------------------------------	----------	---------------	-----	------------------	-----	------------------------------------	-----------------	------------------------	-----	-------------------------------------	-----	--	-----	------------	----------	----------	-----	------------------	-----	---------------	-----	--------------------------	--------	-----------------	-----	------	--

IN ASSEM BVDAEI,

chus mensura	450	cochlea miranda	514	cōspicilia oraculorum	
cicero merito à Græ-		coctura	525		595
cis accusatus	20	cælo esse	625	conscripti	599
cicero humana scripsit		coena Antonij	241	consulū & prætorum	
minerua	30	coena uelliana	319	Romanorū qui du-	
ciceronis domus	259	coena caligulæ	322	ces erant exercitū	
cicerōis caput quāti uē		cœna recta	489	potestates	268
dnum	264	cœnationū triginta ca		cōtignatio triginta cœ	
cicero prouinciā depo		pax contignatio na-		nationū capax	513
suit	270	uis	513	cōturbare id est pecu-	
cicero Ciceronis filius		coenobiarcharū ambi-		niā dissipare	595
temulentia notatus		tio et dimundinatio		conuenæ Synclides	
	430	coenobiarcha. i. ab	(588		307
ciceronis stomacho fer		bas	592	cōuenæ & apolides in	
re	59	collimare	528	aula	660
cimeliarchiū	130	colophonē imponi di-		cōuiuæ alexandri Per	
cintia lex	522	sputationi Budæus		sarumq; regū	228
circus maximus à Cæ			228	copiæ Romanæ	73
sare dictatore extru		columbarū pretia	119	corculus Scipio	349
ctus	277	comitiales dies	362	coronidē imponi dispu	
cistophori	150	cōparatio diuiniarū no		tationi Budæus	228
classes Ro.	412	stri tēporis cum pri		corpus organicū	24
classis primæ census		sca opulentia	586	corruptor a nimosissi-	
	499	cōpetiores sacerdotio-		mus Cæsar	171-281
classis xerxis	509 (513	rū taxatur	644	corus	482
clauī denarū librarum		concilij gallicani auto-		cothurnata scelera	
claudij isidori opes	135	res carpit	624		590
cleopatrx luxur in cō-		confectaria	619	cothurnus	625
uiuio	241 (130	cōgiaria Augusti	250	cotula	447-428
cleopatrx unio	168	cōgiarius cadus	477	crassi diuiniæ	136-165
clodij domus	278	cōgij diuersa acceptio		crassus orator	257
cocci pretiū	145		451	cratetis in matica phi-	
				loso	

I N D E X.

lofophari	666	cidatus	333	423
croesus et Midas	620	darius filiam Alexan-		demoſthenes ſiletiū ma-
crustulū ſanctificū eu-		dro offert cum dote		gno uēdidit 415 (524
chariſtia	606	opima	334	darij æſtimatio 132 &
cubus	401.403	darius lōgimanus	325	denarius drachmalis
culei duplares	515	darij Perſarum regis		89
culei Trimodij	518	luxus	231	denarius diurnus 498
culeus	477 & 481	darius ultimus	325	denarius Fræcorū 524
cuneus 372 . Inter cu-		dauid & Solomonis o-		denarius nummus 31
neos ſedere 364 &		pes et imperiū	381	& 77.111
cuneis eſſe ibi. 624		dauid diuiſſimus regū		denarius quaternis ſe-
curioſis æs alienū	297		368	ſtertij ſualuit 89
cyathi nomina Græca		decies centena	187	denarij ſeſter. 112.114.
	443	decies ſeſtertiū et de		deprecatio ad lectores
cyathiffare	444	na ſeſter. 96.497		& iudices huius ope
cyath ^o	442 . Stare ad	decumanus	612	ris 460
cyathum	443	decuma frumētū in Si		dianome diuiſio 497
cyathi amicitiæ, amo-		cilia	406	dibapha purpura 145
ris, Demetrij, Anti-		decuſſis	3 et 33	dicaodotes 301
goni	444	decuſſare	5	dicēdi facultas Gallis
cyathus ſecundum He		dedere ob noxam	621	olim uernacula 37
ſychium	456	defrutarium	481	dicere ſacramēto 360
cybium	476	deiotarus rex	268	dictū memorabile Hy-
cynici & momi harpo		delumbare	352	breæ oratoris 241
crates facti	640	demenſum	466	dichalcum 489 (545
cypria gaza publicata		demetrij profuſio	415	didrachmū 158.491 et
	271	demetrius poliorcetes		diē manib ^o dicere 525
cyria doxa	640		510	dies cominales 362
D actylotheca	284	demiffus animus	616	diffundi uina 481
darius	287	demoſthēes de muneri		digiti argutuli 51
darius aureis compe-		b ^o trierarchiæ	416	digūus 404
dibus uinctus et tru		demoſthenis facultates		διμορπον 31

dynamis

IN ASSEM BVDAEI,

dynamis	24	256	epanaphora	19
diobolaris	490	dotata Megalia	496	ephectici 20 & 350
dionysicolaces	330	donatiua uenialia	51	ephektionis funus 329
dioscuri	661	dotes Massilienses	497	epicataphora 19
dipondius as	31-498	drachma	684-91	epidecatum foenus 87
diuis officina	361	dramaticū opus	11	epilog ^o hui ^o opis 554
diuiniæ Claudij Iſido-		ducenarij iudices	215	episcoporum & cardē
ri	135	duella	6	naliū īpunitas 609
diuiniæ Crassi	136	duodecies sestertium,		episcopi mali Christi
diuiniæ eleuantur	620	cēsus senatorius	95.	affeclæ taxatur 610
diuiniarū nostri tempo-			128	episcopi aulici taxan-
ris cū antiqua opulē		dupondius	31	tur 358
tia collatio	586	duracina Persica	116	episcopi aulici 626
diuiniæ Pythij	546	E Dictū perpetuū,		epistates 466
diuiniæ ut sint præ stu-		est lex euangeli-		epitaphij agōes 644
dio sapientiæ contē-		ca	596 623	epistola Solomōis 369
nendæ	636	eiurare ueniæ petiti-		epobelia 426
dolium	480	nem	463	esaias sacrorū uatum
doliū quadragenariū		ἐκτίως	455	Homerus 605
	478	eloquentia	619	esaiæ dictū memorabi-
domus Caligulæ et Ne-		eloquentia quibus inui-		le 649
ronis	282	sa	627	eschematismenos 10-11
domus Ciceronis	259	eloquentia publice ne-		ethelodulia 637
domus magnificæ Ro-		cessaria	645	ethologiæ 354
mæ et earum pretia		emblemata	276	euboicū talentū 160
	257	emmelia	602	eucharistiæ periphra-
domus P. Clodij	278	ἐμίδραχμον	31	ses 606
donatiuū Antonij	240	ἐμισίον	456	euerriculū 622
donatiuū Cæsaris &		encyclopædia	619	eustochia 529
congiarium memora-		entelechia	20-24-25	euthanasia 646
bile	238	&	28	euthymia 616-635
donatiuum Hadriani		enthusiasmos	63	et 646
				excla-

I N D E X.

exclamat in ambicione ecclesiasticorū ordinum	588	fidem bonam agnosce- re	601	franciæ prisca nomi- smata	519
exclamatio in tēpora	650	fide mea eē iubeo	621	frāciæ palladiū	588
exegeticū opus	11	fidelia	479 & 487	francomastix	462
exegetes	301	fidutia pro commenda	592	frugiperdæ arbores ibi.	
expēsare id est expen- sum ferre	593. 346	fidutiaria sacerdotia	474	frumentarius canon	
experiri actione	56	figura	12	frumenti ī Sicilia æsti- matio	404
exta regalia	644	figuratæ laudes ibidē		frumenti in Sicilia de cuma	406
F Asces summiten- tes	629	figuræ scenicorū	353	fulmina bruta	341
fascinatiū more lauda- re quid sit	655	flos frugiperdus	656	fulmē pdigiosum	654
fauere linguis	626	flos & pollis	471	fumos uēdūare	349
felicitas Galliarū	309	foedera anniuersaria	339	funus Ephestionis me- morabile	329
feras in populū mīte- re allegorice	603	foenus epedicatū	87	furta Verris	72
&	622	fomētum præcalidum		G Aleripetæ	339
ferre animo Catōis et Ciceronis stomacho	59	formula indul- gētior	(359) 597	galeri rubri	644
fertilitas memorabilis & stupēda soli	536	formularum aucupia	668	galliarū felicitas	309
et	544	franciæ bona	343	galli priscis historicis ignotissimi	358
fertilitas soli Lutetia- ni	545	frāciæ regni reddnus	232	gallis dānosa in Gallia literarū studia	155
fertilitas tritici ī Afri- ca	536	frāci pūharchici	234	gallorū elogiū ex Stra- bone	68
feudū uulgo dicitur in fide esse	594	frāciscus rex	654	galli olim fuerūt faciū diæ studiosi	62
		frāciscus deloinus	655	galli philhellines ibidē	
		franciscus calendis la- nuarijs rex appella- tur	671	gallis olim uernacula dicēdi facultas	37
		frācicanus ager	409	gallorum priscorū me- mora	
		frāciæ sumen ibidem			

IN ASSEM BVDAEI,

morabilia consilia		H Abe tibi res tuas	hybreas orator, eiusq;
	66		360 memorabile dictum
gemmarum autorita-		hadrianus imperator	hieremias 631 (240
tatis ordo	169		256 hieroduli 590
genitura Augusti	123	hadriani donatiuñ ibi.	hieroglyphica 64
geodesia	8	herba quincuncialis	9 hieronis liberalitas
geryones tergeminus		heredes primæ ceræ	482 512
	650		598 hieronomi 611
gigantes terrigenæ		hebræorū inuēta alijs	hypogeon 18
	588. 600	gētibus sunt assigna	hierosolyma 382
gloria huius unæ uera		ta	386 hypomnematographus
	620	hecatombœa arma	301
gloria uera & expres-		apud Homerū	491 hypophetes Paul ^o 633
sa	645	hellanodicæ	655 hippotrophium memo-
gomor	466	hemimnæo	90 rabile 372
gramma	6	hemine	428 hispania opibus abun-
graphis	633	hemisextus	456 484 dans 303
græca lingua cuius La		hercules alexicacus	hispani prisca histori-
tina est discipula	21		664. 650. 591 cis ignotissimi 358
quid Latine præ-		hermolai Barbari loc ^o	histaſpis 287
stet	23	de usuris	79 historia memorabilis
græci & Latini prisca		hermolai Barbari loca	399
in magna ignorātia		in Pliniū	2 89. 554 historiæ ueritas à qui-
uersari	390	hemixestos	440 bus sit quæreda 387
græcorū scripta sunt		herodotus & alij scri-	historicorū in Christiñ
recentia	387	ptores antiquissimi	& christianos male-
gregorius Nazian ^o			384 uolentia 391
	629	hestiasis	419 honorarium 273
grossus p drachma At		heteroplus	86 honorarium aduocate-
tica	125	hexagonus aspectus	18 rum 521
guido à Rupeforti		hexapeda & hexape-	horoscopus 18
348 & 350 & 673		des	408 hopliæ 422
			buma

I N D E X.

humanitas interpollis	613	uus receptivus domi	633	L Actes	30
I Anus gemin ⁹ Chri	633	ni	313 & 275	lagenæ	485.486
stus	633	iocundus architectus	313 & 275	lances argenteæ memo	257
idios logos	301	romulus rex Tyri	359	rabili pōdere	339
imperij Romani ma-	237		388	lanista	639
gnitudo	237	isodion & Isodos	273	laoplanus	639
imperij Populi Roma	293	isonomia	356	latina lingua est Græ	21
ni	293	isphora	419	cæ lingue discipula	21
imperij Romani termi	295	italici	529	latini & Græci priscī	390
ni et monarchia	295	iudæorū opulētia	366	in magna ignorātia	390
implere stipendia	233	iudææ terræ solū	382	uerfati	655
indictio redditus	233	iudæi & eorum opes	384	laudare more fascina-	434
inducere sententiā	365	Græcis & Latinis	384	tium	457
ineptus Græce an dici	22	incogniti	384	laurentij Vallēsis laus	629
queat	22	iudæi cōmerciorū igna	385	ratum	495
in fide esse	594	ri & ideo ignoti	546	lectio sacrosctā	281
infra quā	175	iudaicū tributū	215	leges sumptuariæ	281
inire nexum	595	iudices centenarij &	409	lex de ambitu	522
in ordinib ⁹ sedere	551	ducenarij	340	legiones Augusti	251
innocens Græce an di	22	iugerum	7.408	lētuli auguris opes me	274.587
ci possit	22	iugerū Parisinū	409	morabiles	342
inquirendū etiā in scri	434	iuliū secundum notat	340	&	600.602
pta antiquorū	434	iupiter in membranas	654	lesbiæ structuræ cano	608
institutū Persarū ad-	397.398	suas respicit	624	nes	77
uertendū	397.398	ius aulæ moribus cōsti-	624	liberalitates Vespasia-	323
in diuos relati	594	tutum	494	ni	323
interpollis humanitas	613	ius prætorij	624		libra
	613	ius diuinum	390		
intestinū mediū	29	iustinus martyr	643		
intra quā	175	ixionidæ			
ioānes euangelista ser					

IN ASSEM BVD AEI,

libra æs & pondo 3	liuus id est pastoralis	lucius Aruernus 308
libra, mina, pondo pro	baculus 599	lugdunense argyrococo-
eodem ponuntur 91	linurgie 419	pium 318
libra nummaria centum	locorum in sacris literis	lugdunensis ara 312
drachmas ualet 122	uocabula 377	luxus nuptiarum Ale-
libra Romana est mi-	locus memorabilis 65.	xandri 330
na Græca 125	629.659	luxus Romanorum
libra Parisina, Zygofta	locus animaduertendus	147
tica & nummularia	351.425.538.221.668	& 178 & 244
12 4.515	locutius Aius 353	luxus Aprij 187
libra auri 483	logodædalus Proteus	luxus Cleopatrate 241
libra auri in iure 518	226	luxus Darij 231
libripendes 78	logos filius dei 632	luxus Vinellij 321
libri huius lectio uicem	longimanus Darius	luxus Neronis 322
præbet historiæ 119	324	M Acrobij de Hero
libri quinque; Mosis seu	longolius 520	de locus ani-
pentateuchon 633	loquendi mos priscorum	maduertendus 393
liburnicæ Cedrinæ	circa numeros 103	magistratuū Romano
Caij Cæsaris 516	l. Crassus orator 257	rū emolumenta 266
linguis fauere id est si	lucullus 172.270	magistratum Roma-
lere 626	luculli bibliotheca ibid.	norum in prouincijs
lysaniæ 665	luculli luxus memora-	commoda 271
literæ unciales 10	bilis ibidem	magistratus qui indi-
literæ bonæ iacent no-	luculli otium 270	gnos promouent 621
bilium culpa 44	luculli piscinæ 173	magistratus urbani se-
literarum humaniorū	ludouici XII. coniugiū	aulicis uendentes
calumniatoribus re-	359	magni reges (641
spondetur 617	ludouicus XII notatur	Persarū 379
literarū studijs toti de	ludouici XII. (653	mamura locupletatus
dici 626	mors 654	172
lincines sacrosancti	ludus probandi numi-	mancipio dare nummo
340	smatis 210	sestertio 79
		mas-

I N D E X.

mācipiorū pretia 179	tinent antiqua uoca	mimi & planipedes
manethō historic⁹ 384	bula 484	626
marefcalli Græce dicē	mesuraniū 18	mina libra & pōdo 98
di polemarchi 678	mercuri⁹ instior 189	minerua et Pallas 64
margarinarum & cæ-	mercuri⁹ Christ⁹ 632	minerua ī athenæo nō
terarum gemmarū	meroë 377	ī larario colēda 648
autoritatū ordo 169	metallorū redditus me	myriades 164
margarita Cleopatræ	morabilis 306	misopatrides 586
168.170 (ibidē	metalla auri in Gallia	mythistoria 384
margarita Seruiliæ	ibidem	modius 429 & 432
mariani muli 598	metella uxor Syllæ	modius Parisinus 515
marlianū Budæi 410	285	monetæ iminutio 503
marōis cēsus 266 (18	metempsychosis 657	multarum modus 492
mathematici cardines	metreta et cadus 454	multa Demosthe. 495
mathematicorum in de	michaël Bodetus 310	nulli piscis pretiū 189
mōstrationibus mos	midas et Croesus 620	mulī Mariani 598
151	millia æris 111.115	munera ædilitiā 131
mediastrini 621	mille nummūm quanti	N Abochodonosor
medicorū stipēdia me-	æstimari debeat 127	378
morabilia 148.155	mille Asses decem au-	nabochodonosorus 380
medimnus 402.404	reos ualebant 281	narcisci diuitiæ 166
& 408	militare apud Roma-	nati ītra pomeria 352
medium intestinū 29	nos stipendium 508	nauigiū mēcrabile 518
megalìa dotata 496	& 551 & 553	nauīū diuersarum ma-
memnonia regia 326	militēs causarij 461	gnitudo memorabi-
mensorū uocabula 6	milonis æs alienū 278	lis 508
mensuris & drachma	& 280	nauis frumētaria Hie-
Solonis utuntur Pa-	milonis uoracitas 451	ronis regis 512
rifiēsēs 484	millies centena millia	nauis ī qua cōtignatio
mēstræ usuræ 80	314	capax xxx. cœna
mēsuræ Parisinæ 479	mimorum salariū Ro-	tionū et reliquus ei⁹
mensuræ Parisinæ re-	mæ 182	apparatus 513
		bb 2 nauis

IN ASSEM BVD AEI,

navis magnitudo in-	numismatis probadi lu	numeri apud Plinium
gens 514	du 210	corruptissimi 217
naues Philadelphi 511	numismatū diuersorū	numerorum uocabula
navis Philopatoris 512	æstimatio 125	164
navis Philopatoris tha-	numismata aurea ex-	numeradi mos priscus
lamegos ingentissi-	pensa 196	313
ma 516	numisma Augusti 196	numerandi ratio apud
naues onerariæ 517	numismata prisca 197	Latinos Græcosq;
nemesis Adrastia 59	numisma extenuatum	314
nequam 194	519	numerus summus Ro-
neronis domus 282	numismata prisca Frã	manorū 413
nero æmulus Caij auū	ciæ ibidem	nūmaria res & eā con-
culi sui 316	numismata antiqua	cernentia 199
nero magia studiosus	peffimo instituato no-	nūmarie rei apd Græ-
317	stro tēpore aliquan-	cos ratio 489
nero lusit aleā quadrin-	diu atrogata 524	nūmus quadrās 31
gentis in pūctum se	nomophylaciū 672	nūmo sestertio manci-
stertijs ibidem	nonagenarius aspectus	pio dare 78
nerōis domus aurea et	17	nūmo addicere ibidem
quāti cōstitērūt 318	notæ antiquæ numero	nūmus et sestertius idē
neronis pdigalitas ibi.	rum 191	sunt 78. 176
nexum inire 344. 595	nota sestertij 181	numerorū antiquæ no-
nicolai Perotti erratū	nota auri summa 205	tæ 191
121	noies millies sestert.	nuptiarum Alexandri
nobiliū culpa iacēt bo-	321	Magni luxus 330
næ literæ 44	noxa primigenia 602	nus seu Noūs 25
nomi id est præfectu-	numeri apud Plinium	○ Blationes reddi-
ræ 288	mendofi 138	tus 233
nomina uasorum 31	numerorū quorundam	obseruare de cælo 612
numismatū priscorum	restitutio 138. 139	odeum 678
recensio 123	numerorū deprauandi	cenochoi 443
numisma Cicerōis ibi.	ratio 143	cenophorus 485
		offen

I N D E X.

offendere ad populum	668	P Aeoniam manus	609	pecuniae signatae uocabula	31
officinae Parisiense	276	pagina utraq; rationum	598	pedis diuisio	7
officina diuis	361	pala	304	pelta	371
οἶκος	427	palladium Fraciae	588	penstationum tria genera	312
οἶκον	91	pallas et Minerua	64	perotti erratum	121
onerariae naues	517	pallas libertus Claudij		perpetuum edictum	596
onocephali	361	qui ter milies sester			623
onomatophetes	466	tij possessor Crasso		persica duracina	116
opera publica ab Augusto extructa	254	dior	166	persarum regnum	287
opertanea sacra	621	palimpsestos	158	persarum opes	324
opes Persarum	324	panificium Parisiense	467	persarum uia regia	325
opes David	381	panis tria genera	468	persarum regnum euer-	
opes Aegyptiorum	396	panes Iulij pont. max.		sum	326
opobalsami pretium	531		473	perscribere	245
opulentia Ro.	130	panes Graecanici ibid.		persicarum opum ab Alexandro captarum	328
opum profligator memorabilis	312	parafanga	352	persarum regis ceruical	323
oraculorum conspicienda	595	parisini modij, talenta, & libra	515	persarum scamnum suppedaneum	333
oracula metaphorice	596	pastinare quid sit	540	persarum institutum	335
orca	479	pastophori	54.628	persarum reges magni	379
orchestra	373	patina Aesopi	119	persepolis	327
ordines	ibidem	patinae Aesopi & Vellelij	320	phaeaces	648
organicum corpus	24	pauonum pretia	176	pharao a Mose uexatur	189
ὄργανον πρὸς τὸν δρόνον	218	paupertas Ro. priscorum	496	philologia	462
oues chrysomalle	355	paulus apostolus hypophetes sapientiae	633	philopatoris nauis	516
oxybaphus	431	pax genialis	339	bb 3	phile-

IN ASSEM BVDAEI,

phileleutherus	657	pistoria opera	472	ridem legerit	449
philhellenes Galli	62	pietarchici Franci	234	plutacademica prolo-	
philoplutus	613	pythij Bihynij memo-		quia	648
philologia	ibidē	rabiles diuinæ	546	poçillatores	443
philosophari in matica		&	620	poeta Græcorū anti-	
cratetis	666	pyxides argyrocopio-		quissimi	384
philosophorum sectæ		rum	207	poetarū & rhetorū an-	
	619	planipedes et mimi me-		nua salaria	152
philosophi quō studia		taphorice	626	poematis genera tria	
istruere debeāt	618	planus	639		11
philosophia uera	636	platanus aurēa	332	poliorcetes Demetrius	
philosophi reip. admini-		plinij Iunioris diuinæ			510
stradæ nō iēpti	652		265	politiani conatus	23
philosophia est homini		plinius Iunior de chri-		polytropus	628
necessaria	649	stianis	391	pollis & flos	471
philosophia proprie ap-		plinius Maior humana		pomœria itra nati	352
pellata	659	scripsit Minerua	30	pomorū pretia Romæ	
philosophia uranophrō		plinius interdū memo-		miranda	116
ibidem		ria defectus est	13	pōpeius quātā pecunie	
philosophia cordatos		plinij erratum	14	summā intulerit era-	
facit	663	plinij historia	141	rio in triumpho Mi-	
philosophia quādo pro-		pliniani numeri corru-		thridatico	234
dire debeat	665	ptissimi	138.217	pōponius Atticus	263
picturæ pretia & ho-		plinij laus	16	pondo, libra, & as	3
nor	155	plinij historia natura-		pondo, mina, libra	91
pincerna	443	lis quanti uendi po-		pontificatus maximus	
pindari cultor Alex.		tuerit	264	Ro. quanti fuit	167
	153	plinius autor memora-		pōtificum taxat luxum	
pinta	484	biliū rerū oīm	277		593
pyrricha	602	plinij dictū pulchrum		pontifices belligeran-	
piscinarij isignes	174		431	tes seu bellatores ta-	
piscinæ luculli	163	plinius utrum Diosco-		xat	602
				poppeæ	

I N D E X.

poppeæ cædes	319	pretium cocci ibidem	226
poppeæ luxus ibidem		pretia colūbarū	119
portū Leonardū pla-		pretiū opobalsami	531
gij arguit	555	pretiū uini apud anti-	
porcus Troianus	178	quos	532
posthumæ ratiōes	621	pretia uinearum	538
præcalidū	359	primæ cæræ heredes	
prælatorū quos dicunt			598
taxat ambiū & dinū-		principes Romani ab-	
dinationē	588	stinuerūt nomine re-	
prærogatiua trib ⁹	611	gio	296
præscriptis uerbis age-		pytaneū	346 & 361
re	19	&	415
præsules & coriphæi		prisciani nō esse, quæ	
	602	de pōderibus eius no-	
prætorium castrense		mine legūtur	160
Alex.	331	processibus suis inimi-	
prætorij sorices	154	cus	361
pretiū auri	202	procōsulare imperium	
pretia tabularū picta-			493
rum	155	prodigalitas mira	312
pretia pauonū	176	proletarij	651
pretia mācipiorū	179	pro ludere	655
pretiū nulli piscis	189	pronaum	37
pretia ædiū seu domuū		pronœa	627
magnificarū Romæ		pronuba legatio	69
	257	propædeumata	629
pretia pomorū	116	proreta	636
pretiū asini ibidem		Proteus uetustatis ty-	
pretiū Babyloniorū tri-		pus	213
clinariūm	143	Proteas uinosus	451
pretiū purpuræ	145	proteus logodædalus	
		profscenium	352
		prudencia	64
		PROVERBIA	
		noctuā Athenis	490
		bos super linguā	491
		Iouem in membranas	
		respicere, quid nā sit	
			604
		prouidencia	627
		prouinciæ Augusti &	
		Populi Roma.	248
		prouinciarum sub Au-	
		gusto administratio	
			300
		proxenetæ sacerdotio-	
		rum	363
		psigma	288
		pseudocatones	639
		pseudophilosophia	632
		psychagogos	659
		publica religione cōse-	
		crati qui uulgo cano-	
		nicati	605
		purpuræ pretiū	145
		purpura hodie ignota	
			146
		purpura insigne impe-	
		ratorum Ro. ibidem	
		purpura sumitur pro	
		magistratu summo	
		ibidem	

IN ASSEM BVDAEI,

purpura dibapha	145	quimarius nūmus	112	na prouidētiæ id est
pustulatum argentum		quinquiesdecies	309	prædestinati
	205	quinquagenaria am-		remora
putei ab Annibale in-		phora	477	renuntiari latinis aibus
choati	305	quingenties sestertiūm		600
Q Vadrans nūmus			100	res omnis diuiditur in
	31	quincuncialis herba	9	Assem & eius par-
quadrans uas ibidem		quincūcialis ordinum		tes
quadrans pondus	32	ratio	32	res tuas tibi habe, uer-
quadrans	112 & 488	quincunx	33	ba diuorciū faciētū
quadrantalē aspectus		quirino	189	360
	17	R Atiocinatio ani-		res alias agere
quadratus aspectus	18	maduertenda		renūtiari magistratus
quadrantal	474		170	356
quadrages sestertio		reatina asina	117	rhetorum annua sala-
	106. 129	recocti aulici	624	ria
quadrages millies se-		redditus regni Fræciæ		remorū lōgītudo in na-
stertiūm	323		232	ui Philopatoris
quadringēta sestertia		redditus Aegypti	299	romanorum publica et
& quadringēta mil-		reges persarū magni		priuata opulētia
lia	90		379	romanorum luxus
quanti mille nummūm		regio nomine abstinue		147
æstimari debeāt	127	runt principes Ro-		romanorū tributorum
quanti auri libra Ro-		mani	296	summa ex Plutarcho
æstimetur	203	regina à Saba	376	232
quanti Plinius cōmen-		regna quomodo sint in		romani imperij magni
tarios suos de natu-		prouincias redacta		tudo
rali historia uēdere			302	293 237
potuerit	426	regnū Assyriorū	378	romano. opulētia
quartarius	484. 485	regnū Persarū	287	romani ærarij copię
quaterdecies	309	relati inter diuos	594	139
quæsitores	622	relati in album æter-		romani imperij ratio
				248
				roma-

I N D E X.

romana arma i Aethio	599	scenae seruire & popu	
piã penetrãtia 249	sacerdotiorũ cõpetio-	lo	ibidem
romanorum magistra	res taxantur 644	schemata	11.12
zum in prouincijs	sacrariũ ueruatũ 633	scotina scripta	629
commoda 271	sacras prouincias an-	scripta antiquorum ex	
romae exornatio 285	te iẽpus decessionis	quirenda & exami-	
romanorum census &	petentes 644	nanda	434
classes 412	sacramẽto dicere 360	scrupulum	6
romanorũ nũerus sum	&	scrupulus	125
mus non ultra centũ	salamandra 449	scrupula et reliqua uo	
millia 413	salinator unde dictus	cabula ponderũ 6.8	
romanorum priscorum	297	secare uiam	594
paupertas 496	samijs uasis non litan-	sectae philosophorum	
rosij in aula 639	dum 628		619
roscius mimus 182	sammaurianũ Budæi	sectoria improbitas	
roscianum salariũ Ro	34	secularia 606 (644.	
mæ ibi.	sapientia 64	seculum aureum 377	
rude donati 343	sapietiae libri interpre	sedere in ordinibus	
S Aba regina 376	ti errata 614		650
sacerdotes minores	sardanapali pyra &	selibra panis	468
ære dominico frau-	opes atq; exitus 367	semetis ratio	410
dantur à potentiore	satyriscorũ ioci 639	semibolus	6
bus 589	scalmus & ad scalmũ	semiffis aspectus	18
sacerdotes aulicos car	alligati 640	semifextariolus	440
piã 593	scamnũ suppedaneum	semuncia uenire bona	
sacrae res quare uerbo	Persarũ regis 333		281
rum phucũ respuant	scarus piscis 320	semũcia	6
631	scauri magnificentia	semuncia nũmi	281
sacroscã scripta 629	portentifica 282	senatori? cẽsus 95.528	
sacerdotium opimũ in	scenicorũ figuræ 333	senatoribus salaria cõ-	
Ponto 269	scenae decus proceres	stãuta adnotanda	
sacerdotia fidutiaria	364	sunt	152
		bb 5	senæ

IN ASSEM BVDAEI,

senatus collatio ab Nerone exacta	319	sestertia singula ibidē	sextarium	428
seneca prædiues appellatus	543.587	sestertia centū & centies sestertiūm quid differant	sextarius Romanus	436
seneca ad Neronē accusatur	ibidem	sestertiūm decies &c.	sextula	6
sequestres intra septa	362	sestertium	sextus et sexagenarius aspectus	18
seria	487.478	sestertio pro sestertiorum	sextus & Clemētinæ taxantur	608
sermo interior	647	sestertij	ficiliquum	6
seruiliæ unio	168	sestertio quadrages	ficlus	370
sescunx pro sexcuns	1	106 & 126	ficlus apud Plinium	396
sescuplū & sexcuplū	1	sestertius	ficlerati	654
sesostris rex superbus	380.397	sestertijs cētenis aure ⁹ aestimatus	silentium improbū de rebus christiāis	392
sequi	1.2	sestertiūm duodecies	filiqua	6.31
sesculyxes	2	128	filigo	472
sesquipondii	147	sestertiūm centies ibi.	sylla uiginti talentū millia imperauit A-	
sessiones	608	sestertiūm quingēties	siæ	238
sestans	489	100	symbola	629
sestertius as & sestertium	31	sestertiūm centies 130 103.de quibus locus animaduertēd ⁹	similago similaq;	471
sestertij aestimatio	133	221	symmoræ	417
	405	sestertia triginta	symmoræ	422
sestertius & nummus idem	78.176	sestertiūm uicies & septies millies	symposiacus antiquorū mos	440
sestertius	77	sestertiūm nouies mil-	simulatio aulica	646
sestertij quaterni in denario	89	lies	synclides cōuiuæ	360
sestertia quadringēta & millia quadringēta	90	sestertij ualor	syria terrarū maxima	381
		sestius Niger	sisyphidæ	637
		sexcunx	sitomestrium	467
		sextans	foli	

I N D E X.

foli mira fertilitas 536	stater Atticus ibidem 544	summū ius 624
foli Luteciani fertilitas 545	stater Persicus ibidem	sumptuariæ leges 495
solidus 375 & 519	stater Lysimache ⁹ 550	supraquam 175
solomōis symbola 629	stipēdium medicorum Romæ 148	supremus disceptator & iudex Christus 609
solomonis philosophia 395	stipendiū militare 508	susa & susiani thesauri 326
solomonis ad Vaphrē Aegypti regē epistola 369	stipēdia facere Mineruæ & æra nō mere re 461	T Abularū pictarū pretia 155
solomonis templū 370	stipēdia emerita ibidē	tacitus scriptorum uerborum cordissimus 398
solomon nouū 618	stipēdia implere 635	talentum 157
solomō trismegist ⁹ 631	stomachus proprie dictus 486	talētū Babylōicū 287
solonis drachma & mēsuris utuntur Parisienses 484	studiorum qui tenor tenendus 626	talētū Euboicum 160 & 29
solū terræ ludææ 382	subsidium 7	talētū Hebraicū 395
sophophilos 640	sublimipetæ 594	talētū magnū 168
sordes reorū 67	suetonij locus 76.97. & 104.105	talētū secundum Virgiiu 162
sorices prætoriani 154	sufflumen 638	talenti mētio apud Romanos ibidē
specilla 639	suffusio oculorum 595	talenti æstimatio ære nostro id est Gallico 163
spintriæ 637	summa pecuniæ à Pōpeio in ærarium illa tenet 235	talētum nō unū tātum apud Hebræos 373
sportula centum quadrantes 448	summa opum Persicarum captarum ab Alexandro 328	talēta auri & argenti nō fuerunt equalia ibidem
stater 6.375.546	summus atriensis domini id est pontifex maximus 592	talenta Parisina 515
stater aureus Atticus 199	summū bonum 617	talenti significatio 375
stater multiplex 549		talenti
stater Cyzicenus ibi-		

IN ASSEM BVDAEI,

talentum nummarium	procinctu nuncupa-	translativum	120
& ponderale 376	tum	trecena pondo Roma	
talēta omnia ad formu	tetartemorion	na	305
mulam unam reda-	τεταρτημόριον	tribules	422
cta	tetradrachmū 158-545	tribunicia potestas	
talentū Atticum ibidē	tetrobolum		493
talentū pro siclo 369	thalamēgos nauis flu-	tributū Romæ pro mo-	
talthybius domini 379	uialis Philopatoris	do cēsus confereba-	
&	tharseis 376 (516	tur	297
talthybiadæ	theatrum metaphorice	tributorū Populi Ro-	
tarius Ruffus		mani summa ex Plu	
tele	theramēes aulici 662	tarcho	232
telephiū uulnus 69	theriotrophiū	tributū iudaicū	546
teletarches Christus	thesauri Sufiani 326	triclinariūm Babylo-	
	théseia amicicia 640	nicorum in signe pre	
templi Solomonis im-	threnodiæ	tium	143
penſæ	thucydides ab exilto re	triens uas	31
templū Solomonis fuit	uocatur ob histo-	trierarchiæ munera	
typus ecclesiæ Chri-	riam quam condidit		416
sti		trierarchia lex	423
tertulliani locus memo-	tiridates rex & eius	trientalis	18
rabilis de christiana	aduētus Romā 316	triquetrus & tetrago-	
re	tympana publicæ fa-	nus aspectus ibidem	
terūcius	mæ pulsare 365	τρίμοριον	31
terūcius & quadrans	tollones	triobolum	491
	tollere manū de tabel-	trioboli homo	ibidem
tessera	la nescire	tripatinum	320
tesseræ ueniales 608	torquatus tricongius	tripudium solistimum	
testamēta rupta agna			654
tione posthumorum	trāquillitas animi 635	triremes & quinquere	
	trāquillus de christia-	mes & ultertora uo	
testamētum domini in	nis	cabula nauium 509	
		τρίπυλς	

I N D E X.

τριτύς	455	uenalia donatiua	51	uini pretium apud an-
τριτύμοιρον	31	uenire semūcia alicui ^o		tiquos
trītici in Africa ferti-		bona	281	uinum Oipmianum
litas	536	uentriculus	486	
τριτύν ἡμιδραχμον	31	uerris furta	72	uirgilij uersus aurei
trītici pōd ^o	436.439	uerrinæ Ciceronis ter		
triumuiralis partitio		tiæ locus	101	uirgilij census ibidem
	247	ueritas historiæ ab Ae		uinæ huius gloria
triuncis	112	gyptijs et Chaldæis		uirtellij patina
triunx	ibidem	quærenda	387	uirtellius & eius coena
troianus porcus	178	ueritas apud ludæos		
tropus multiplex ora-		sedē habuit ante ad-		uirilianus luxus
tionis	607	uētium domini	394	uitem tenentes centu-
turdetania eadē quæ		ueritas ignota prisca		rialem
& Betica	303	ibidem		uinis aurea
turdus uocalis	120	ueruactū aruum	410	332 et 333
tutelares regni uirtu-		uero pro etiam	138	uinum aut uinetorum
tes	676	uersuris autorare obæ		cultus
V Ades locupletes		ratos	361	ulyxes
	525	uespasianus tributis et		uncia auri quanti fit
uadimoniū fati id est		uestigalibus grauis,		
mors	635	liberalissimus fuit		203
uaphris Aegypti rex			322	uncia in mēsurā
	369	ueterani	552	404
uariana clades	253	uia regia Persarū	325	unciales linæ
uasorum nomina	31	uicies et septies millies		10
uasa argentea	257	sestertium	312	unciaria usura
uasarium	272	uictimæ iauratæ	645	87
ucalegon	354	uina diffundi	481	unio seu margarita re
uectores	657	uina ferre annos	599	ginae Cleopatrarē
uenatioēs ædiliciæ	131	uinea domini	604	130.168
uenditare fumos	349	uinearū pretia	538	unio Seruiliæ dat ^o ad
				Cæsarē redijt
				168
				&
				170
				uranognomon
				636
				uranophron
				659
				uranopolis
				627
				ura-

I N ASSEM BVDAEI,

uranoscopus	659	uociferatum cōfufum	uocabula uaforum ibi-
ufura centefima	80	364	uolones 682
ufura olim menftrua		uocabula multa iã diu	uulcani uincula 639
ibidem		non intellecta	35
ufura feſquicentefima		uocabula locorum in	X Enagogi 659
82		ſacris literis ex ſcri-	xenonomia 344
ufura unciaria	87	ptoribus non agno-	xerxis Perſarum regis
ufuras concernens lo-		ſcuntur	377
cus Hermolai Bar-		uocabula menſorum	6
bari	79	uocabula numerorum	
ufuræ ſpecies	85	154	Z Oroaſtres 389
utraque rationum pa-		uocabula pecuniæ ſi-	
gina	598	gnatæ	31

FINIS.

LOCORVM HOC

IN OPERE A' BVDAEO PASSIM

*apud autores uel restitutorum in melius,
uel scitius doctius' que explica-
torum, Index.*

A. Gellij pagina	226. 227	Lucae	467. 498
Appiani	237	Martialis	188
Apocalyp.	314. 487	Matthæi	498
Aristophanis	456	Plinij	5. 12. 17. 78. 106. 114. 118.
Celsi	435. 472		119. 120. 132. 137. 146. 149. 150.
Ciceronis pro Rabyrio	224		tria 151. 175. 176. 178. 181. duo
Eiusdem epistolarum	261		185. 189. 192. 193. 194. 202. 211.
Eiusdem Verrinarum	101		217. 245. 249. 257. 258. 276.
&	108		278. 283. duo 286. 305. 321. 323
Eiusdē in Catone	438		324. 382. 389. 413. 430. 438.
Eiusdē in Actione frumenta	450.		452. 472. 475. 477. 525.
ria	133		528. 530. 537. 539. 540. 541.
Cornelij Taciti	523	Plutarchi	99. 219. 278. 458
Curtij	326	Sapientiaē libri interpretis errata	
Demosthenis	425. 426		614. 615
Dioscoridis	449	Strabōis	306. 307
Herodoti	457	Sue. Tranquilli	76. 97. 98. 104
Iuuenalis	472		105. 280
Liuij	106. 160. 209	Varronis	177

100-100000

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

DE ASSE

ET PARTIBVS EIVS,
LIBER PRIMVS.

SSIS PARTES *Assis partes.*
sunt quadrans, triens, semis,
bes & dodrans, & aliæ enu-
meratæ in lege Seruû, sub ti-
tulo, de hæredibus instituendis,
libro duodecesimo Pæ-
dectarû: quo in loco male sex-
cuns legitur per x, in priore
syllaba, & per s, in postero
re, inuersa orthographia: quæ
Sexcuns.
uiceuersa fescunx & fescûcia unciam significet et unciæ dimidiû:
Sescunx.
qui error etiam in fescuplo inualuit, pro quo uocabulo sexcuplum
per x plerunq; legitur in exemplaribus, errore haud contemnendo.
Est enim sexcuplum quod sexies id capit ad quod relatione habet,
Sexcuplû.
græce hexaplum appellatur: ut senarius sexcuplus est singularis
numeri. At fescuplum per s scriptum, quod & sesquiplû dicitur,
Sesquiplû.
numerû hemiolium significat, qui latine etiam sesquialter dicitur:
ut quum dicimus senariû sesquiplû esse quaternarij: continet enim
eum totû, & insuper dimidiâ eius partem. Eadem ratione fescunx
& fescuncia hemiolia ratione ad unciam habet: & sesquipes ad pe-
dem. Hæc autem omnia uocabula ab unciâ declinata, per x in fine
scribenda sunt: ut quincunx, septûx, deunx, licet hoc perraro à li-
brarijs obseruatû sit. Hoc autem ex eo intelligimus, quod x recti
casus in genitiuû per c exire solet, ut phoenix phoenicis, felix feli-
cis. Sic igitur deuncis & septuncis genitiui, deunx & septunx re-
ctos suos exposcunt, Porro sesqui uocabulû in appositione inuentû

pro hemiolio accipiendū est: quod perinde est ac si dicas, tantundē
 & semis. Cicero in libro de oratore perfecto. Pes (inquit) qui ad
 hibetur ad numeros paritur in tria: ut necesse sit partē pedis, aut
 æqualem esse alteri parti, aut altero tāto, aut sesqui maiore: ita fit
 æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæon. Sesqui appellauit pæ-
 ona: quia pes omnis pæon longa una syllaba & breuibus tribus cō-
 stat. At longa syllaba in temporū metricorū ratione duas breues
 æquare dicitur: ita fit, ut tres breues longā unam dimidio superēt:
 nam ternarius ad binariū relatus, sesquialterā proportionē habet.
 Quomodo igitur dactylus æqualibus partibus constat, quia prima
 longa duabus breuibus æqualis est: sic pæon alterā partem dimidio
 maiore habet. Iambus etiā altero tanto maiore, hoc est duplam: bre-
 uis enim syllaba longa est dimidiata. Fortasse aut illa uerba Cice-
 ronīs sic legerentur rectius: aut altero tanto maiore, aut sesqui: hoc
 sensu, ut pes altero tanto maior, in secunda sui parte sit duplus: quē
 autē non altero tanto, sed dimidio maior est, sit sesqui, ad priorem
 partē posteriore parte relata, non autē sesqui maior: quia sesquiplū
 minus est duplo. Locus autē Ciceronis præpostere lectus uiros do-
 ctos haud ita pridem in errorē pertraxit. In cōpositione autē sesqui
 nō idem dimidio maius significat, quod græco uocabulo hemiolium à
 nostris etiam appellatur: ut sesquipēs, sesquicubitus, sesquidigitus,
 sesquiugerū: unde sesquipedalia tigna apud Cæsare, hoc est pedis
 unius & dimidiati, quod ad crassitudinē referendū est: & apud
 Horatiū, sesquipedalia uerba: & sesquimēsis, mensis & semis. Hoc
 autem sesqui significat siue cum uocabulo componatur mensuram
 aut numeri aut temporis aut modi significante: siue etiam cum alio
 quocumq; uocabulo, ut sesquiopera apud Columellan, & sesquipla-
 ga apud Plautū & Tacitū, & sesculyxes in præfatiōe Plinij: quo
 uerbo si recte emendatū est (nam eius uerbi uestigiū nullū in anti-
 quis exemplaribus Plinij extat) ego hominē summē astutum & ue-
 teratorē planē expolitū intelligo. Fit eius uocabuli mētio apud No-
 niū, Tacitus li. XV, Et ille multū tremēs quum uix duobus ictibus

caput amputauisset, se uictiã apud Neronẽ iactauit, sesquiplaga in
 terfectũ à se dicendo. Plautus in Captiuis. Inde porro ibi in la-
 tomias lapidarias: ibi quũ alij octonos lapides effodiunt, nisi quo-
 tidianus sesquiopus effeceris, sexcentoplago nomẽ in detur tibi: hoc
 est, nisi tu duodenos effoderis. Sesqui Græci non habent quo mo-
 do uno uocabulo significet: nec ideo minus eleganter id exprimũt,
 hoc modo loquentes, ut Demosthenes κτ' Θιοκρίνου. Εν τῇ τῷ Αρι-
 στομάχῃ οὐκ ἔστιν ἰσότης τῶν ἡμιμναίων τῶν τῶν ἄδωροδοκίῳ. Cũ
 sesquiminã dicere uellet, τῶν ἡμιμναίων dixit, hoc est, tres semimi-
 nas. Sic Xenophon τῶν ἡμιδραχμῶν pro sesquidarico dixit: τῶν πο-
 τῶν τῶν ἡμιόλιον ἂν μισθὸν ἂν τῆ δραχμῆς τῶν ἡμιδραχ-
 μῶν. Militibus sesquipendiũ dedit, uel sesquiplum stipendiũ: & pro
 darico sesquidaricũ pepedit. Et in Oeconomico, τῶν ἡμιπέδιον ses-
 quipes, ut πενθημιπέδιον duo pedes & semis, hoc est, quinque semis-
 ses. Cæterum sesquiterciũ, sesquiquartũ, sesquioctauũ, & alia quæ
 in proportionibus significandis usurpantur, & antehac, non modo
 à mathematicis, sed etiam ab doctissimis uiris frequentata sunt &
 prolata, recte nec ne, & latine dicta sint an secus, alterius esse in-
 stituti nunc duximus: scio enim esse qui improbent. Verũ (ut dixi-
 mus) ut sesquunx, sic etiam sesquuncia dicitur: & deunx, & deun-
 cis in recto, & as & assis, & semis & semissis, bes & bessis. Var-
 ro libro primo de lingua latina assem ab ære dictũ esse putat: as
 enim & libra & pondo idem significant, unde assipendiũ & du-
 pondius. Ab asse fiunt tressis, quadrassis, nonussis & decussis, pro
 tribus, quatuor, nouem & decẽ assibus: & rursus pro binis decussi-
 bus uicessis, & tricesis pro tribus, hoc est tricenis assibus: & cen-
 tussis pro denis decussibus, quo maius æris apud antiquos uocabu-
 lum nullũ fuit. Persius: Et centũ Græcos curto cētusse licetur, id
 est centũ assibus. Decussem Vitruuius pro decade accipit li. ter-
 tio his uerbis: Platoni placuit denariũ numerũ ea re perfectum,
 quòd ex singularibus rebus, quæ monades apud Græcos dicun-
 tur, perficitur decussis: quæ simul ac undecim aut duodecim sunt

As.

Libra.

Pondo.

Centussis.

Decussis.

factæ, quot superauerint non possunt esse perfectæ donec ad alterum decussim peruenerint. Alibi pro decussatiõe accipit libro X. quo in loco de cochlea, id est organo loquens, sic inquit. Ita quo loci describuntur lineæ, quæ sunt in longitudine spectantes, faciendæ decussationes, & in decussationibus finita puncta: his ita emendate descriptis sumitur saligna tenuis, aut de uinice secta regula, quæ uncta liquida pice figitur in primo decussis puncto, deinde traicitur oblique ad incedentes longitudes & circuniones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius uocat rectas & exactas diuisiones complanatorum capitum tigni et exasceatorum: quæ decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersectantibus, ita ut lineæ areolas octo faciant trigonas, quas uulgo facies appellamus: ob id octantes ab eodem autore dicuntur. Hoc autem facile est intelligere, si quis per ambitum teretis materiæ, & in duobus summis capitibus leuigatæ complanatæq; iisdem spatiis octo puncta adnotet, & à puncto ad punctum obuersarium perpetuam lineam ducat, sic enim fit, ut omnes lineæ per centrum planitie transeant, & similitudinem stellæ reddant. Plinius li. XVIII. de uentorum obseruatione loquens: Obseruato solis ortu quocumque; libeat die stantibus hora diei sexta, sic ut ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, à uertice septentrio erit: qui ita limes per agrum currat, cardo appellatur. Circūagi deinde melius est, ut umbram suam quisque; cernat, alioquin post hominem erit: ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta quam minima umbra contra medium fiat hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum uel cinere lineam, uerbi gratia pedum uiginti conueniet, mediamque; mensuram, hoc est in decimo pede circūscribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus: per hunc medium transuerfa currat alia linea: hæc erit ab exortu æquinotiali ad occasum æquinotiale: & limes qui ita secabit agrum, decumanus uocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ, ita ut à septentrionis dextera læuamque; ad austri dexteram læuamque; descendat,

scendat, omnes per eundē currant umbilicū, omnes inter se pares sint, omniū paria interualla. Qui hunc locū Plinij intelligit, quid sit decussare optime nouit. Quod si quis Pliniū eo in loco non facile intelligit, uideat Vitruuiū libro primo, & octogonum schema apud eum decussatū, quo in loco de colligendis uentorū flatibus loquitur. Verū quandoquidē eū in locū Plinij incidimus, obiter duo eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero faciemus, sic enim fert instituti operis ratio, ut non cōtemnendum operæ pretiū facturi uideamur, si in huiusmodi diuerticula castigationū modice euagemur: nec si id facere aut nolimus aut nequeamus, cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoquidē igitur in eam necessitatē incurrimus nonnunquā libræ castigandi, & eodē legentiū utilitas non parua nec sine quadā oblectatione cōpetitura uidetur: Age uideamus an ab hoc loco haud ab surde auspicaturi uideamur, quod silētio præteriri potuim sine præuaricationis nota, sic ita obtulisse se uidetur, ut unio uerti nobis nō possit, quasi occasione eius quæsierimus: sequitur enim uerba Plinij supradicta cōtinuo hic uersus: Quæ ratio semel in quoq; agro in unda erit uel sæpius si libeat, ita uitæ ligno facienda regulis paribus in tympanū exiguū sed circinatū adactis. Sic in omnibus impressis libris legitur, cōiuente etiā Hermolao. Ego ex antiquis sic restituendū puto: Vel sæpius, si libeat uti, è ligno facienda regulis paribus: quorū uerborū apertus est sensus. Decussis significationē Columella quoq; clare significat li. V. de iugata uinea loquēs: Ferè aut prædicta ætas lato solo truncoq; tres materias, raro quatuor desiderat: quæ per totidē parteis ab alligatore diuidi debet: nihil enim refert iugum in stellā decussari atq; diduci, nisi in palmities adiungantur. Decussare proprie per mediū secare significat, id quod ostendit Cicero in libro de Vniuersitate quū inquit: Hæc igitur omnē cōiunctionē duplicē in longiudinē diffidit, mediæq; accommodans mediā quasi decussauit. Martianus de coluris loquēs in VIII. Alij à cardine meridiano incohamenta circuli perhibentes, eun-

Decussare

Plinij locus.

Decussare

- tes, eundē per arcticū uerticē unde ortus est, denuo rettulerūt: quē quidē alium ab ortu circulū decussantes, in quatuor quadras mundi ambiū discreuerunt. Et decussatim apud eundē in primo. Hinc rosas decussatim uinculatis fertata contextio. Post uncīā sequūtur partes uncīæ, ut semuncia, id est dimidiū uncīæ, & sextula, sexta pars uncīæ, uerbū etiā in testamētis usurpatū. Cicero pro Cecinna: Testamento facto mulier moritur: faci hęc hærედē ex deuncē & semuncia Cecinnā, ex duabus sextulis M. Fulciniū libertū superioris uiri: Ebutio sextulā aspergit. Hæreditatē .i. assē his uerbis Cicero in deuncē, semunciā & tres sextulas diuisit: ex quo liquet sextulā tertiam esse partē semunciæ, & uncīæ sextā. Duas sextulas dixit pro tertia parte uncīæ, quū tamen aliud uocabulū latinū haberet, duellā scilicet: nam duæ sextulæ duellā faciunt, quæ tertia pars est uncīæ, hoc est sexta & tricesima totius assis. Post hęc sequitur drachma octaua pars uncīæ, quæ ipsa geminata siliquū efficit, assis duodequinguesimā. Drachma in terna scrupula distribuitur, quæ à Græcis grāmata .i. literæ ideo dicuntur, quod quatuor et uiginti literas Græci in alphabeto suo habet, quot uncia scrupulos capit, & dies ciuiliū horas. Scrupulū rursus in binos obolos diuiditur, ut obolus in binos semiobolos: ultra has minutias nullū est uocabulū facile Latinis usurpatū. Itaq; mēsores post mensuras maiores (de quibus ipsis satis late in Annotationibus nostris diximus) ad pedē descendentes & palmū, nec habentes quomodo palmū cōmode diuiderēt (ut autor est Boëthius) id quod inter palmū & digitum mediū erat, uncīā uocare instituerunt: secundo loco dignū, tertio staterē, id est semiunciā, quarto quadrātem, quinto drachmā, sexto scrupulū, septimo obolū, octauo semiobolū, quæ Græci ceratiū uocant, nono siliquā, decimo loco punctū, unde cimo minutū, duodecimo momentū posuerunt: alij siliquā latine putant esse id quod Græci ceratiū dicūt, hoc est siliquæ fructus granum. Siliqua in Italia nascitur hodie quoq; longitudine digitali, latitudine pollicari, ut autor est Plinius: intus habet grana, quæ
- sena

ſena ſingula ſcrupula pendent, hoc eſt, diabolū. Pes igitur in duo
 denas uncias partitur: dicimusq; ſemiſſem pro ſex pollicibus ut no
 ſtrates loquūtur. i. ccto digitiſ. Spithame græco uocabulo dicitur
 meſura digitorū duodecim: hanc noſtri dodrantē appellare ſolēt.
 Palmus quaternos digitos ſignificat, & alio nomine quadrās uo
 catur: eadēq; ratio in reliquis ſeruat, ut in triente & teſſe, quorū
 ratio facilius pollicū uſu q̄ digitorū imiri poteſt, ut triens quater
 nos pollices ſignificet, & bes octonos, & iudē in minutijs: eſt enim
 pollex medius inter palmū & digitū, quā unciā Boëthius à meſo
 ribus uocātā eſſe dicit. Varro libro primo rerū ruſticarū. Iugeri
 (inquit) pars minima dicitur ſcrupulū, id eſt decē pedes, & lon
 gitudine & latitudine quadratū: ab hoc principio meſores non
 nunq̄ dicunt in ſubſciūū eſſe unciā agri aut ſextantē. Hoc pugna
 re uidebitur cum antedictis, niſi intelligamus unciā agri duodeci
 mā partē iugeri intelligi, unciæ autem quartā & uiceſimā ſcrupu
 lum eſſe, hoc eſt drachmæ tertią. Qua ratione fit, ut ducenta octo
 ginta octo ſcrupula ſint in iugero: quæ ſi centenario multiplicen
 tur (hoc eſt denis quoquoerſus pedibus, ex ſententia Varronis ſu
 pradiſta) duodetriginta pedū quadratorū milia & octingenti pe
 des fient, quæ eſt meſura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelli
 genda ſunt, ut ab unciā agri ad ultimā minutiā deſcēdatur: quam
 uult eſſe ſcrupulū, hoc eſt ducenteſimā & octogeſimā octauā par
 tē iugeri: & iugerū ducenteſimā partē centuriæ. Rurſuq; à ſcru
 pulo quaſi metiendi initio ad unciā perueniri & ſextantem, &
 alia meſurarum maiorum uocabula. Subſciūū autem uerbum
 eſt meſorum ut alia per multa, quorum Boëthius in geometria me
 minit: Columella uero libro ſexto iugeri partitionem faciens, mi
 nutias à dimidiato ſcrupulo inchoandas eſſe cenſet. ſic enim in
 quit: Ut à minima autem parte iugeri, id eſt ab dimidio ſcrupulo
 incipiam: pars CCLXXXVIII. pedes efficiū quinquaginta, id
 eſt iugeri dimidium ſcrupulum. Verum numerus eo in loco corru
 ptus eſt. non enim pars CCLXXXVIII. ſed pars DLXXVI.

Pedis diuiſio.

Iugerum.

Subſciūū.

legendum est, sic enim recta calculatio exposcit, & facile est ex Varrone intelligere & ex ijs quæ apud eundem Columellam sequuntur: quæ et ipsa corruptissima sunt: sed hoc modo emendata totus locus ille sic legendus: Ut à minima parte .i. à dimidio scrupulo incipiamus, pars DLXXVI. pedes efficiunt L. i. iugeri dimidium scrupulum: pars CCLXXXVIII. pedes C. hoc est, scrupulum: pars CXLIII. pedes CC. hoc est scrupula duo: pars LXXII. pedes CCCC. hoc est sextulam, in qua sunt scrupula quatuor: pars XLVIII. pedes DC. hoc est siciliquum, in quo sunt scrupula sex. Reliqua quæ sequuntur eo in loco emendata ferè sunt. Columella igitur minutas à semiscrupulo incohædas esse censet: Nam posteriores, inquit, persequi superuacuum est, pro quibus nihil dependitur mercedis, sed superiores tantum partes cadunt in æstimationem facti operis: de mercede fossorum & agricultorum intelligens. Ordo igitur huiusmodi est, ut à dimidio scrupuli ad scrupulum transeat, à scrupulo ad sextulam, in qua sunt scrupula quatuor: idem enim scrupulum quod gramma, quarta & uicesima pars uncie, et sextula, sexta pars. Porro à sextula transitum facit ad siciliquum, id est scrupula sena: nam drachma geminata siciliquum efficit: quare siciliquum quarta pars est uncie: à siciliquo ad semunciam progreditur, in qua scrupula duodecim: ita ad unciam & ab ea ad sextantem, deinceps ad quadrantem trientemque & quincuncem; usque dum ad assem, id est iugerum perueniat. hic est eorum uerborum ordo sursum uersus, & uiceversa deorsum, id est ab asse ad semiscrupulum. Uncia autem à Boethio non pro duodecima iugeri parte, sed pro digito ac triente digni accipitur, quem pollicem nostri uocant: huiusmodi autem uncia pedem habet pro asse, & eam non agricolæ sed messorum et geodætæ secuti sunt, quorum olim apud Romanos Res omnis ars fuit celebrata, & uocabula artis propria, quæ ea sit alioquin ratio horum uocabulorum, ut omne corpus & res omnis denique in assibus partes diuisum eiusque partes diuidi possit: siquidem Vitruuius libro tertio architecturæ senariam numerum in has partes diuisit, his uerbis: *Ma*

De scrupulo
& reliquis uocabulis.

Geodæsis
Res omnis
in assibus
q; partes di
uiditur.

thema

thematici uero cōtra disputātes, ea re perfectum esse dixerunt nu-
 merum qui sex dicitur, quod is numerus habet partiōnes eorum
 rationibus sex numero conuenientes: sic sextantem unum, trientem
 duo, semissem tria, bessem, quem dimœron dicunt, quatuor, quinta-
 rium, quem pentamœron dicunt, quinq; , perfectum sex. Ne autē
 scrupulosa hęc magis q̄ necessaria horum uerborum enarratio ui-
 deatur, ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur cūtra huius rei
 explanatiōē autores linguę latinę perfecte intelligi nō posse.
 Columella libro decimotertio. Ad prædictum autem modū musti
 adijci debēt hi odores, myrrhę quincūx, calami pōdo libra, cassiæ
 selibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plinius libro deci-
 motertio de cūtrinīs mensis loquens: Qua in re non omittendum
 uidetur Tyberio principi mensam quatuor pedes sextante & sic
 liquo excedentem, tota uero crassitudine sesunciali, operimento
 conchylj & laminę per medium uestiāam fuisse. Quibus uerbis
 Plinius mensam eam quatuor pedes lōgitudinis habuisse significa-
 uit, et duos præterea pollices, & pollicis quadrantem, crassitudi-
 ne uero sesqui pollicem æquauisse. Idem ibidē: Magnitudo amplissē-
 ma adhuc fuit unius commissę ex orbibus dimidiatis duobus à re-
 ge Mauriānię Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per me-
 dium ambitum, crassitudine quadrātali. Maiusq; miraculum in ea
 est artis latente iunctura q̄ potuisset esse natura solidę: à Nomio
 Tyberij Cæsaris liberto cognomen trahētis, tribus siciliquis infra
 quatuor pedes totidemq; infra semipedem crassitudinis Plinius
 crassitudinem quadrantalem dixit, quę quatuor esset digitorum:
 longitudini autem quaternū pedem tres pollicis partes, id est do-
 drātem pollicis defuisse significat, & tantūdem semipedali crasse-
 tudini. Idem libro uigesimoseptimo: Asplenium sunt qui Hermioniū
 uocant, folijs trientalibus multis, radice limosa: & rursus eodem li-
 bro: Inter omnes herbas litospermo nihil est mirabilius, aliq̄ ægony-
 chon uocāt, aliq̄ diosporō: herba quincuncialis ferē, folijs duplo ma-
 ioribus q̄ rutę. **Quincuncialis herba.**

pede, & septenum fermè digitorum, sequitur enim post paulo: iacere eam atq; humi serpere autores tradunt. Idem libro trigesimo tertio de lapide lydio loquens. Sunt aut modici quaternas uncias longitudinis; binasq; latitudinis non excedetes. Virruuius libro tertio. Crassitudines aut graduū ūa finiēdas cēseo, ut neq; crassiores dextiāte, neq; tenuiores dodrāte sint collocatæ, sic enim durus non erit ascēsus. Dodrantē appellauit duodecim digitos, dextantē decē pollices. Idē libro quinto: Superq; laterculis bessalibus pilæ struantur, ūa dispositæ, uti bipedales tegulæ possint supra esse collocatæ. Bessales dixit tegulas quæ octo pollicū lōgitudinē habēt. Liui^o libro quinto ab urbe cōdūa: Terna iugera & septūces uirūim diuiserūt. Septūces dixit pro dimidiato iugero & duodecima parte iugeri. Tertij Regū septimo: Crassitudo aut luteris triū unciarū erat. Pro quo secūdi Paralipomenō quarto legiūtur: Porro uastitas eius habebat mēsurā palmi. Palmus aut, ut alibi diximus, quatuor digitorū est, & quadrās appellatur, licet palmus pro dodrāte inzerdū usurpetur. Hoc glossularij illorū librorū diuinasse magis q̄ intellexisse uidetur: quippe cū diuus Hieronymus in præfatiōe libri Iob ūa scripsisset: Habeāt qui uolūt ueteres libros uel in mēbranis auro argētoq; descriptos, uel uncialibus (ut uulgo aiūt) literis onera magis exarata q̄ codices. Hæc inquā cū enarraret interpres, unciales literas esse dixit auri uncia appendetes, uel auri uncia constitates: ignarus uidelicet horū uocabulorū significationis, unciales enim literas Hieronymus intelligi uolūt pollicis crassitudine exaratas. Pari ignorantia & illa eiusdem præfationis uerba imperiū trāsmittūt. Obliquus enim (inquit ille) etiam apud Hebræos liber hic fertur, & lubricus, & (quod Græci rhetores uocant) Eschematismenos, dum qui aliud loquitur aliud agit. Quod uerbum prima literæ aphæresi acephalum factū est: uulgo enim ē præcisa eschematismenos in exēplaribus lectūatur. Nicolaus Lyranus Hugutionis auctoritate fretus, mirifice hoc uerbum enarrauit, uerūas tamen hoc habet, ut eschematismenos liber Iob ab eo autore elegāter dictum

Vnciales literæ.

Eschematismenos.

dictus sit, qui figuris uerborum sententiarūq; uariatus & quodam modo uelatus atq; adeo uestitus sit. Schemata enim id est figuræ duorum sunt generū, id est dictionis & sententiæ: sed quæ sententiarum sunt maxime in oratorio sunt instrumento. Schemata enim à Græcis dicuntur quasi gestus quidam & cōfigurationes habitusq; orationis: quæ omnia propemodū Cicero in tertio de oratore enumerauit, sed simplici cōtentus nomēculatura, ut qui oratoris magis personā q̄ rhetoris & sophistæ in ijs libris suscepisset, quomodo & in libro de oratore perfecto: quapropter Fabius quasi Ciceronis enarrator, luculēter & copiose ex Cicerōis præscripto de figuris differuit. Ex cuius uerbis libro nono quid sit schema discere facile poterimus: sed si habitus quidā (inquit ille) & quasi gestus sic appellandi sunt, id demū hoc loco schema dici oportebit, quod sit à simplici ac in promptu posito dicendi modo poëtice uel oratorie immutatū: sic enim uerū erit aliā eē orationē aschematicon id est carentē figuris (quod unū nō inter minima est) aliā eschematicismenon id est figuratā. Haftenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuū Hieronymū ut literarū bonarū nō ignarū sic plerūq; nō dissimulatore, librū illū Eschematicismenon. i. figuratū ideo appellasse, quod nō simplici ac uulgari sensu res diuinas et in uera germanaq; philosophia recōditas posteritati tradiderit, sed figurato stilo atq; à sensu cōmuni alieno et abhorrēte, ut mirari nō debeamus si arcanae abditiq; doctrinæ sensum q̄libet nō capiat, quē Hier. obliquū ac lubricū appellat ob dialogorū ambagē. Cū autē sint poëmatica genera tria (ut ferē auctores tradūt) dramaticū. i. actiuū uel actuosum, exegeticū. i. enunciatiuū, & quod est inter utrūq; anceps mixtū. i. ex utroq; mixtū: Dramaticū est in quo personæ agūt solæ absq; ulla poëtæ ipsius & auctoris interlocutione, cuiusmodi tragœdiæ sunt & comœdiæ & quædā Vergilij Bucolica. Exegeticū autem genus est, in quo poëta omnia narrat sine ulla personarum interlocutione. In hoc omnia didascalico more & simplici traduntur, ut Georgica eiusdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inscribitur,

Schemata.

Aschematicos.

Eschematicismenos.

Poëmatica genera tria.

Dramaticū opus.

Exegeticum.

bitur, uel id poëma potius (ut autor est Hieronymus) dramatico et mimetico id est imitatio charactere conscriptus est: siquidem in eo personarum actus uidemus uelut in scenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis sed philosophicis inseruientem. Porro cum schemata exornandis poëmatibus & orationibus inuenta sint: eum etiam præbent usum quod magis ijs multo afficimur & permouemur, quæ figurate nobis quæ simpliciter & communi sensu traduntur: propter quod Fabius de ui figuratæ orationis loquens: Nā si frons, inquit, oculi, manus multum ad motum animorum ualēt, quanto plus orationis ipsius uultus ad id quod intendimus conficere compositus? Est enim figura sicut nomine ipso apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Tranquillus in Vespasiano: Amicorum libertatem, caudicorum figuras, ac philosophorum contumaciam leuissime tulit. Figuras Tranquillus appellat obliqua dicta, quæ nõ recta & simplici sententia, sed obliqua prætexta quæ; imperatorẽ ipsum taxabāt. Idẽ in Domitiano: Hermogenẽ Tarsensem occidit propter quasdam in historia figuras, librarijs etiam qui eam descripserant crucifixis. Ruffinus contra Hieronymũ scribens: Nam & sanctum, inquit, Ambrosium episcopum qualibus figuris laceret, qualibus obrectationibus secet, in ijs ipsis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edocebo. & Hieronymus ad Ruffinũ: lam tuæ moderationis est & tuorum nullā occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias qui possint figuratis laudibus delatari. Et apud eundem figuratæ controuersie in eundem sensum intelligendæ. Martialis libro tertio epigrammatum:

Figuratæ
laudes.

Schemata.

Schemate nec dubio, sed aperte nominat illam

Quam recipit sexto mense superba Venus.

Locus Plinij
animaduersione
dignus.

Vt ad rem longiuscule digressi redeamus: res omnis in assis partes facile diuiditur. Plinius libro secundo: Lunam haud dubium est lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adijcientem ad plenum orbem, detrahentẽ quæ; in diminutionem. Cuius dicti sub-

obscuri

obscuri huiuscemodi sensus est. Lunam cum à coitu, quod interlunium dicitur, emergit, id quod fit secunda statim die, lucere primum tres partes unius horæ nocturnæ, & insuper quartam & uicesimam horæ partem, seu mauius undeuiginti uicesimas quartas horæ: à secunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantūdem incrementi lucēdo adijcere. Et rursus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minusq; quotidie usq; ad intermestrem lunam, quo tempore cum sole coit. Idem libro decimo-octauo de eadem luna loquens: Supra terras autem erit quandiu & sol interlunio & prima tota die: secūda, horæ noctis unius dextante siciliquo; ac deinde tertia, usq; ad quintamdecimam multiplicatis horarū iisdem portionibus. Quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die: decimasexta, ad primæ horæ nocturnæ dextantem siciliquum sub terra aget, easdēq; portiones horarū per singulos dies adijcit usq; ad interlunium: et quātum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantūdem nouissimis ex die adijciet super terram. Dextantem & siciliquum decē esse uncias cum quarta parte unciae nemo est qui ignoret. Ita quod Plinius libro secundo undeuiginti quartas & uicesimas horæ dixerat crescenti lunæ quotidie accrescere amplius deinceps ampliusq; lucendo, & uiceuersa decrescēti ratione eadē modoq; eodem decedere, ipse libro decimo-octauo quasi eorum immemor quæ secundo uolumine dixerat, uiginti quartas & uicesimas & semis præterea dixit, id est unam quadragesimā octauā. Dextans enim uiginti uicesimas quartas ualet, & siciliquum unam duodequingagesimā: ut suspicari subeat, Pliniū utrobique non eandem autorem eandemq; obseruationem secutū: q̄q̄ in nonnullis alijs quoq; locis uel amanuensium culpa uel propria hallucinatione (ut fit in uaria ac multiplici lectione) lapsus est, tametsi id fidem excedere uidetur, uirum usque adeo & ingenio acrem, & industria accuratum apertis interdum in rebus lapsū esse: ac ne id quidē modo, sed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepisse, præfertim

Plini⁹ inter
dū memoriā
defectus est:

fertim cū ad principem scriberet, & obseruari præterea se acribas obrectatorum oculis captariq; non nesciret, id quod facile intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis medietur, qui hæc & huiusmodi diluere se posse speret: Ego (quod ad me attinet) non usque adeo sacrosanctam Plinij autoritatē (ac ne cuiusq; quidem antiquorū) debere esse censeo, ut non præsentissimum ueritatis numē fuisse semper, foreq; apud æquos bonosq; iudices meminerimus: cuius ut sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse uidetur: non enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur, se quis animaduertent, ut eorū quaq; in parte culpam ullam obruendā silentio censuerit posteritati dispendioso, nedum ut cuiusq; errata quo iure quaq; iniuria tueri institerit. In quo mihi nostræ memoriæ homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse æqualium suorum & posteriorum iudicia uidentur: qui quidē ipsi eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, uenerandum esse numinis instar duxissent. Ego uero antiquos quoque illos homines ut nos fuisse puto, & aliqua etiam scripsisse quæ parum intelligerent: nec ita annosi æui prærogatiuā sequor, ut nō in opus hoc Plinianum eximium omnino & rerum propè omniū ut digestionem confertum, sic uarietate distinctum, errores quosdam irrepsisse affirmare præfidenter ausim: quos nemo quantumuis acer, modo non impudens quoque sit, defendendos recipere sustineat: siquidem ut nunc mittam ea quæ in stirpibus, quæ in herbis, quæ in medicinis ex Dioscoride & Theophrasto docti quidam & diligentes harum rerum obseruatores adnotauerunt, in quibus sæpe Plinius nunc exemplariū uisio, nunc æquiocatione falsus est, dum uel opus immensum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipse certum ijs rebus describendis adhibere nequiret, quæ aut oculis non subiecerat, aut non satis meminerat. Ut igitur illa mittam quæ culpæ magis quam crimini dari possunt, neminem esse arbitror eorum, qui Plinij studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo uelit quod li-

Plinij erratum.

bro quarto de Hyperboreis dixit: Ponè eos, inquit, montes ultraq; æquilonem gens felix (si credimus) quos hyperboreos appellauere, annofo degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremiq; siderum ambitus, semestri luce & una die solis auersi: non (ut imperiti dixerunt) ab æquinoctio uerno in autumnum: semel in anno solstitio oriuntur ijs soles, brumãq; semel occidunt. & libro secundo: In Britania luci & noctes haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu subiectæ terræ, continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto, quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis prodidit. Quæro, quonammodo hoc dictum tueri possemus, etiam si ab Eudoxo dictum esset: cum ratio spherica haud dubie deprehendat eos qui polum arcticum pro uertice habent, etiã æquinoctialem habere pro circulo finitore? Atqui qui æquinoctialem pro finitore habet, eos necesse est nullam noctem habere, sed diem perpetuum quoad sol fertur per signa septentrionalia, id quod fit ab ariete ad libram id est ab æquinoctio uerno ad alterum æquinoctium, & uiceuersa perpetuam noctem quoad sol per signa australia uiam facit, id est à libra ad arietem, ita ut illis annus uertens semestri luce & æquali nocte transigatur, unico per annum ortu atque occasu solis. At hoc Plinius non ab æquinoctio uerno ad autumnum, sed à solstitio ad brumã fieri locis illis contendit, qui rursus libro quarto quasi parum sibi in ea re constans ita inquit, Vltimæ omnium quæ memorantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus cancri signum sole trãseunte, nullosq; cõtra per brumam dies, hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio, quod Pytheas Massiliensis de solstitio & brumã dixerat, id est de duobus tantum diebus, id Plinium de senis mensibus dixisse, propterea quod spherici autores rationibus id demonstrant: quare in hoc hallucinatus esse uidetur, quæ quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, à solstitio ad solstitium fieri

fieri scripsit. Strabo libro septimo de Sauromatis loquēs, qui et Sar-
matae dicuntur, διὰ τὴν πλὴν ἀγνοίαν τῶν ῥῶπων ζῶντες οἱ τὰ ῥιπαῖος
ἄρι καὶ τὴν ὑπερβορείους μυθοτροιῶντες, λόγου ἡξίοντες. καὶ Πυθίας ὁ
μασσηλιώτης κατετύσσατο ταῦτα τὰ τὴν παρωικανιδίῃ. προ-
δήματι χρώματι τῆς πᾶσι τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἰσο-
ρία. Propter horum autem, inquit, locorum ignorantiam, ij qui ri-
phæos montes & populos Hyperboreos fabulati sunt, in hominum
existimationem uenerunt. & ipse Pytheas Massiliensis mēdaciter
hæc scripsit, quæ ad Oceani litus pertinent, illo usus prætextu
quod cælestium & mathematicarum rerum historiam scriberet.
Martianus (quod miror) Plinium in hoc sequutus est his uerbis in
sexto: In Britania, inquit, noctes decem & septem horarum: solsti-
tiali uero tempore cum cæli uerticem sol inuectus subiectas læuor-
sum terras perpetui diei continuatione collustrat. Itemq; brumali
descensu semiannuam facit horrere noctem, quod in insula Thy-
le compertum Pytheas Massilien. asseruit. Pomponius Mella de
his loquens libro tertio ita inquit: In Asiatico litore primi Hyper-
borei super aquilonem riphæosq; montes sub ipso siderum cardine
iacent, ubi sol non quotidie ut nobis, sed primum uerno æquinoctio
exortus, autumnali demum occidit: & ideo sex mēsibus dies, & to-
tidem alijs nox usq; continua est. Si uerum est Plinij dictum, ne-
cesse est ut Mella autor probatissimus ignarus sphericæ rationis
fuerit, & unus eorum quos Plinius imperitos appellauit. Enimue-
ro in suprascriptis lapsum esse Plinium per rerum mathematicarū
ignorantiam ut persuadere mihi nolim, sic nequeam, si uelim: non
Plinij laus. enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidicisse Pli-
nius uidetur, id est sphericæ disciplinæ rationem, quam necessariā
esse de situ orbis scribentibus Strabo nobilis geographus libro pri-
mo docuit, sed etiam astronomiā ipsam non leuiter attigisse, eiusq;
affectam dioptricam. nam absq; harum rerum peritia quonammodo
stellarum erraticarum circulos, cursus, stationes, retrogressus, ac-
cessus terræ cūctos, recessusq; ultimos, res omnino perplexas ex-
plicari

plicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo scireq; expeditam: nam solis lunæq; magnitudinem & eorum deliquia æquis enarrare expeditius aut docere potuit: ambages certe lunares, & desul torij sideris mirificas uicissitudines, nec elegantius quisquam præscorum, nec explanatius totidem uerbis complecti potuisset: tamen si rursus in magnitudine lunæ etiam suo sibi testimonio reprehenditur, quum mucrone umbræ terræ, luna in deliquio obscuretur eodem ipso autore, & ipse tamē lunam maiorem esse terra dixerit, quæ duo dicta colliduntur inuicem, sed sic sunt res mathematicæ. Neq; uero legitimam ipsam harum rerum scientiam nouisse tantum Plinius uidetur, sed etiam genethliologorum commēta non ignorasse, id quod ex libro eius se primo intelligere possumus, quo in loco de spatijs uitæ longissimis loquens, poscere, inquit, uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiā. Epigenes CXXII. annos impleri negauit posse: Berofus excedi CXXVII. durat & ea ratio quam Petosyrus et Mecepsos tradiderunt, & trimorion appellant à trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu CXXV. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensurā, quod anaphoras uocant, transgredi, et eas ipsas incidi occursum aleficorum siderum. Quo in loco non trimorion ut male emendatū est, sed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in quibus artemorion legitur. Est autem tetartemorion græce qui latine quadrans dicitur, id est quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intelligētiam sciendum, quod numerus duodenarius & astronomicis, & genethliacis familiaris & accommodatus est, unde & aspectus quadrantales obseruāt et trientales sextantesq;: hos duos extremos trinos & sextiles uulgo uocant. Quadrantalibus aspectus, qui quadratus etiam appellatur, fit per trium signorum interstitiū, & gradus nonaginta, ob id nonagenarius appellatus. Plinius libro secundo: Martis, inquit, stella ut propior, etiā ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit.

Plinij locus.

Tetartemorion.

Aspectus quadrantalibus.

Nonagenarius aspectus.

Trietalis a-
spectus qui et
Triquetrus.
Sextas aspe-
ctus.
Semissis aspe-
ctus.

Quadrat^o et
Tetragonus
aspectus.
Hexagon^o et
Sexagearius

Cardies ma-
thematici.
Mesuraniū.
Hypogeon.

Horoscopus.

Is motus primus & secundus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Trietalis est aspectus qui in quatuor fit signis, hoc est in tertia parte signiferi quæ constat centū & uiginti gradibus. Hūc triquetrū Plinius uocat. Sextans aut fit in sexta parte signiferi, hoc est LX. gradibus & signis duob^o, ob id sexagenarius dictus. Semissis aspectus est q fit per diametrū, id est per lineā circuli dimetiētē. Hāc radiationē mathematici, id est Chaldæi, minacē malignāq; esse dicunt: hæc fit à signo uno ad aliud signū quod ab eo ordine fit septimū, ut ab ariete ad librā. Triquetrus aspectus id est trigonus, qui trientē signiferi capit, quinto signo fit: ut, uerbi gratia, in duobus signis quæ tantū inter se distent, quantum aries & leo: huiusmodi radiatio læta felixq; esse dicitur. Tetragonus id est quadrat^o, fit in quarto ab eo à quo incohatur signo, id est ab horoscopo, ut ab leone in scorpion. Hanc radiationē tristem putāt. Hexagona est quam sextantē diximus, quæ fit in tertio signo, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Plinius de sexagenario aspectu loquens, hic numerus (inquā) sexāgulas mundi efficit formas. Antedictis quatuor genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortū scilicet & occasum, & mesuranium quod & mesuranema dicitur (uocabulum ubiq; in Firmico deprauatum) hoc est locus mediū cæli, & huic oppositum locū quod hypogeon dicitur, hoc est punctum subterraneum inter ortum occasumq; mediū. Vt autem as ipse mathematicus impleatur, & omneis suas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq; esse dicūt, quod nullo fermē radiationis foedere cum ortu, id est cum horoscopo coniungātur. Hæc sunt in II. VI. VIII. & XII. ab horoscopo signo. Horoscopus est ea pars cæli quæ genituræ tēpore ab orientali parte cæli emergit in hemispherium nostrum, & ortus appellatur: quam ex Cicerone natalem horā appellare possumus: ex cuius obseruatione natalia prædicta fiunt, ut ipse loquimur. Possumus etiam ex Plinio exortiuam horam uocare. Græci horoscopum ab horæ natalis notatione appellauerunt, Huic pars per diametrum opposita in VII.

(ut di-

(ut diximus) signo in occidua cæli parte, occasus appellatur. Ea aut pars cæli quæ triginta partibus ab horoscopo distat, in secundo signo existens ab eo in quo horoscopus incohatur, anaphora appellatur, & interdum epanaphora, quasi pars iam emersura. Quæ aut pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur, ea pars cæli à mathematicis epicataphora dicitur: quod significat præcipuè locum cæli in VIII. ab horoscopo signo: reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tamen etsi uanissime à mathematicis disputatur, ideo tamen utilia sunt cognitum, quod & aspectuum radiationumque adnotatio, astronomiæ etiã cum genethliologia cõmunis est. Ut autem ex ante dictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud græcos significat, (trimoron enim græcū est, nõ trimorion) sed tetartemoriū legendum est: ita uerba illa Plinij supradicta intelligere me nõ potuisse fateor: Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensuram quod anaphoras uocat, transgredi. Her. Bar. neutrum huiusmodi attigit. Proinde cum Plinius huiusmodi multa & scite & cõcinnè de rebus mathematicis scripserit, nec cãdidi pfecto est nec recti iudicij, ob unum & alterum incõmodius dictum, dicam ipsi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quis aliam formam intèdere quæ tãtæ auctoritati ignominiosa esse possit: petita tamẽ uenia cum eo agere præscriptis, ut ita dicam, uerbis, honorẽ præfantibus licet: ne iure nostro cedamus afferendæ ueritatibus, cui nec tẽporis spatium, nec auctoritate cuiusquam nõis præscribitur. Nec. n. ætati huic nostræ literarum interpolatrici hæc legem promulgauerit: Quod Plinius, quod prisca, quod primi merui scriptores dixerint, scripserint, quã rē cumque inter monumenta sua reliquerint, eiusce rei æterna ac sacrosancta auctoritas esto: qui huic uelut consecratæ sententiæ derogauerint, abrogauerint, obrogauerint, is ob eã rē instabilis & sacer esto: eum literati omnes ex conuentu certatim exigunt. Illam enim potius legem ipse susserim: Qui discendi cupidi sunt, iuratissimi cuiusque scriptoris

Anaphora et
epanaphora.Epicatapho-
ra.

maiestatē comiter conseruanto: quod secus (ut sunt humana) dictū in eorum cuiusq; libros irreperit, obreperit, fefellerit, qui de eo dicto indagandæ ueritatē ergo addubitet, addubitauerit, quæstionem referat, rettulerit, quod eorum absq; dolo malo aut liuore anī mi factum sit, eius rei multa ne sit, nec bonorum offensio, quod in star est extremi supplicij. Proinde adnotatis locis hærendum esse cenſeo: ut eorum more philosophorum qui Ephectici dicuntur (nos cūctatores appellare possumus) iudiciū sustineamus, potius quam ut quicquā arrogantia critica statuamus de classicis autoribus, citraq; controuersiam receptæ autoritatē. Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexisse affirmant, quæ quidem ex græcis transcripserit, quale est illud quod de signifero dicit capite de cimosexto secūdi libri quod omnino explanatius dici debuit, etiam si uere dictum esse uidetur et acute: id quod uix mihi persuaserim.

Ephectici.

Entelechia.

Eiusdem notæ cum superioribus est illa entelechia Cicerōis, cuius hæc sunt uerba in primo Tusculanarū. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cū quatuor illa genera principiorū esset complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandā naturam censet esse è qua sit mens: cogitare enim & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angī, lætari: hæc et similia eorū in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintū genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animū entelechiam appellat, nouo nomine quasi quandam continuatā motionem & perennem. Entelechiā Cicero continuum motum intellexit, quasi Aristoteles endelechiam per d literā scripserit, id est continuationem, & non entelechiā potius, quam actum & perfectionem doctissimi græcorum interpretatur, ob id Ciceronem à to à græcis græcis accusatum non magnopere miror, utpote quos & orationibus suis exagitare non desinit, quanquam ab ipsis præclara illa ingenij ornamenta, philosophiam & oratoriam facultatē accepisse se non dissimulat. Quare si uerum fateri uolumus, eloquentiæ latē

**Cicero meri
to à græcis
accusatus.**

næ primo

nae princeps parensq; à Plinio iure ac merito dictus, diferti non-
 nūquam magis uiri quā oratoris officio functus esse iudicandus
 est. Si quidem eius ipsius auctoritati credimus oratorē eum esse nō
 posse, qui non idem uir bonus sit: Viri autē boni esse persuadere mi-
 hi nequeo, non modo græcos uiros, sed etiam græcā ipsam linguā
 latinæ eloquentiæ autorem, ut inopem & ieiunā conuiciose uoci-
 tare, & latinæ linguæ ueluti exuberantē copiam præ illius inopia
 admirari: nisi uero credimus Ciceronē recta fretum conscientia,
 & ex animi sui sententia id dixisse, & non plane auræ populari
 Romanorum suorū inseruisse, cuius populi gratia nullum unquā
 numen præsentius esse credidit. Calumniæ igitur Cicero excusa-
 ri non potest, quasi ita existimauerit: nam præterquā quod græcā
 omnem facundiā pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipsis æquali-
 bus admirāndus esset: Si tui etiam eloquentiæ græcæ elogia ex eius
 scriptis colligere uacet, & libeat, eum aliter censuisse haud dubie
 iudicabit. Fabius libro decimo de cōparatione Demosthenis & Ci-
 ceronis loquens: Cedendum uero in hoc, inquit, quod & ille prior
 fuit, & ex magna parte Ciceronē quantus est, fecit. Nam mihi uī
 detur M. Tullius cum se totum ad imitationē græcorū contulisset,
 effinxisse uim Demosthenis, copiā Platonis, iucunditatem Isocra-
 tis. Idem libro duodecimo. Latina mihi facundia, ut inuentione, Latina lingua
 dispositione, consilio, cæterisq; huius generis artibus similis græcæ
 ac prorsus discipula eius uidetur: ita circa rationem eloquendi uix
 habere imitationis locum. Si igitur teste Fabio, id est altero Cice-
 rone, lingua latina discipula & imitatrix linguæ græcæ, cum se
 totam ad præscriptum parentis suæ componere effingereq; insti-
 tuisset, in ea parte artis oratoriæ, à qua eloquentia nomen accepit,
 imitationem implere non potuit, id est in eloquendi magnificentia,
 & sublimitate, quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius
 utriusq; peritissimus existimare potuit? Ceu uero si quam Proto-
 genes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere sta-
 tuisset, omniaq; liniamenta ad præscriptum ducere, tuq; id apogra-
 phum

Latina lingua
 discipula lin-
 guæ græcæ.

phum præstantius esse exemplari suo contenderes: non aut improbus esse aut ridiculus uiderêre? At enim Venere nos græci & uerborū suauitate non etiā copia superauerunt. Hoc rursus iudicandū ad Fabiū reijciamus, apud quē libro eodē sic legitur: Ita q; tāto est sermo græcus latino iucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse uoluerūt, illorū id nominibus exornent. His illa potentiora, quod res plurimæ carēt appellationibus, ut eas necesse sit trāsferre aut circūire, & iam in ijs quæ denominata sunt, summa paupertas in eadē nos frequētissime reuoluit: at illis non uerborū modo, sed linguarum etiā inter se differentiū copia. Quare qui à latinis exigūt illā gratiā sermonis Attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatē, & parē copiā: quod si negatū est, sentētias apta bimus ijs uocibus quas habemus. Quam pugnantia sint hæc uerba Fabij cū uerbis Ciceronis, nemo non uidet: qui etiā (si dijs placet) alibi uociferatur omnia per se melius Romanos & sapiētius quā græcos inuenisse, aut ab eis accepta meliora fecisse. Et rursus: Ut omnia, inquit, græcorū perquiras, quid sit ineptus non inuenies: & innocentie uerbum græce dici non potest. Equidem ἀπερόλογον apud illos tam significans esse puto q̄ apud nos ineptum: nec mihi fortasse ἀπίθανον, καὶ σκαιόν, καὶ μάταιον: & innocentē nō meliorē acaco esse iudico, quo uerbo Areopagita & liera sacre utitur. Atq; etiā Demosthenes in oratione καὶ Εὐέργου. his uerbis: καὶ προσοιοῦ μῆνος ἀκακος εἶναι Ἐπιπάτισε τὸ δικαστάς. Et rursus: εἰ τις ἀγνοήσας βούβης, ἀκακὸς ἠγύσασθαι, ἀπράγμονας εἶναι. et καὶ Νεαίρας. Ελευσασσά ἀντὸν ἢ βουλή διὰ τὸ ἀκακίαν τὸ ἴδιον. Nisi si scrupulose ita discernentes dicamus: ἀκακὸς simplicem, & fraudis nescium significare: innocentem autem eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquiatu se continerit. Nam ἀκακὸς apud Demosthenem circumscribendi ignarum significat, & cui impostura non ægre fieri possit. Verum esto ut acacos ad uerbum magis innocenti quā ad significationē respōdeat: ἀγνώμων, ἐπιεικής, ὀσιος, καὶ βαρύνων, innocētis significationē nō implebunt

Ineptus græce & innocens.

Acacus.

plebunt? atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam his alia Cicero apud græcos inuenisset, si græcorum partes tuendas suscepisset. Has ob causas & alias huiusmodi, uiuus adhuc (ut autor est Fabius) obtrectatorum sermonibus sæpe exagritatus fuit. Ingrati profecto est animi cum græcia latinos non modo disciplinis, sed etiam suis ueris locupletauerit, eaq; adhuc teneant, nec beneficium nos, nec debitum agnoscere. Præsertim cum græcia id nunquam reperiutura sit mutuum, quod usu nostrum fecimus. Mihi autem uidetur (ingenue enim proloquar) lingua græca ad latinam relata, poëtæ, id est tragici auctoris aut comici rationem habere. Latina autem actoris tantum scenici, qui fabulam à poëta inuentam & emodulate scriptam, artificii ac numerosa pronuntiatione in theatralem confessum profert. Quid enim aliud & poëtæ & oratores nostri quam poësi & orationi ciuitatem (ut ita dicam) Romanam dederunt, latinamq; linguæ suffragio ornauerunt? A græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminosè obiecta est, idq; meritiſſimo, cuius defensionem Politianus ad sui magis ostentationem suscepisse mihi uidetur, quàm diluendi criminis fidutiam habuisse. Nam ut in omnia sese uerset Politianus, causam haud dicere poterit, quin si Cicero ita uerba scripta reliquit, ut nunc in exemplaribus leguntur, non ille longe ab Aristotelis sententia aberrauerit: id quod ut intelligatur, age Aristotelem ipsum autorem entelechiæ, testem dicti nostri laudemus: hic autem in principio statim secundi uoluminis de anima ita inquit: Δείγοντες δὲ ἐν τῷ γένει τῶν ὄντων πῶς οὐσίαν· τοῦτ' ἐστὶν ὡς ὕλη ἢ καὶ ἀνεξέτητον οὐκ ἔστι τὸ δέ π. ἕτερον δὲ μικρόν καὶ εἶδος· καὶ ἢ ἐν ἡδὴ λέγεται τὸ δέ π. καὶ πῶς, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι ἢ ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελής καὶ ἔστι. Dicimus igitur unum genus entium esse substantiam: hæc autem partim materia est, quæ per se quidem ipsa non est hoc aliquid: altera pars eius forma & species, secundum quam iam dicitur hoc aliquid: ab his tertium est quod ex ambobus cõfit: porro

Græca quid
latinae præ
stet.

Politianus
conatus.

materia potentia est, forma autem entelechia. Idem libro eodem ostendere clarius uolens quid sit anima: διὸ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια ἐν πρώτῃ σώματι φυσικοῦ ὅτι ἔχοντος δύναμιν. Ἐποῦν δὲ ὅτι ἂν ἔργων. Ideo anima est entelechia prima corporis naturalis uitam habentis potestate: tale autem est quodcunq; organicum est. Potestate uitam habens appellat, quod actu uitam non habet, qualis est dormiens, qui habitum tantum habet: plus est enim actu habere, qualis est uigilans: & paulo inferius: εἰ δὲ πικρὸν ὡς πάσης ψυχῆς δὲ λέγειν, ἐν ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. Quod si commune aliquid in omni anima dicere oportet, erit

Entelechia. quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Entelechiam ubiq; pro perfectione & actu ponit: duo enim sunt in rebus: actus, id est entelechia, quæ etiã interdum ab eo energia appellatur: & dynamis id est potentia. Organicum appellat corpus quod ad aliquid conditum est, ut oculus ad uisum, & auris ad auditum: naturale autem dixit ad differentiam opificialis & manu facti. Summa igitur antedictorum hæc est, ut ex Themistio Aristotelis clarissimo paraphraste intelligi facile potest: Animam primam esse perfectionem corporis, id est entelechiã: quod quidem corpus potestate in actum prodeunte uitam habeat: atq; id quod ex duobus conditum est et concretum, iam integrum factum, animal est: forma enim, id est entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiae forma est, sed ei⁹ forma est quod græce σύνολον dicitur, id est ex ambobus concretum: omne enim tale simul atq; in aliquã specie formatum est, hoc aliquid esse coepit: id ut facilius intelligeretur, hoc (inquit Aristoteles) speculari partium exemplo conuenit. Esto igitur ut oculus sit animal, animam eius esse, id est entelechiã, aspectum oportebit, cum sit uisus sua oculis substantiæ ratio, id est forma & perfectio, sic enim appellare solent ratione substantiæ. εἰ δὲ ἐν ὀφθαλμῷ ὡν, ψυχὴ ἂν αὐτῷ ἦν ἢ ὄψις, αὐτὴ δὲ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἢ κτ' λόγον. At uero oculus materia est uisus: quo defectus oculus, iam non est oculus nisi æquiuoce, quomodo oculus lapideus aut pictus. ὁ δὲ ὀφθαλμῷ.

ὄφθαλμὸς ὕλη ὀφθαλμῶν. ἢς ἀπὸ τῆς ἰσχύος ἐκείνης ὄφθαλμὸς πλὴν ὁμο-
 νόμῳ. Proinde Aristotelis entelechia perfectio est et forma, cum
 corpus naturale à potestate, id est à materia nuda in actum pro-
 diit, & animal esse coepit, uel uiuum esse: quare entelechia etiam
 brutorum est & etiam stirpium, & eorum corporū quæ uegetabi-
 lia sunt: estq; entelechia non continua motio, sed perfecti corporis
 comprehensio, id est τοῦ ἐντελοῦς συνοχή. Hoc enim etymum eius
 uerbi significat. Quare liquido (ut artūrcr) constat uerba illa Ci-
 ceronis de animo humano non esse cōsentanea cum entelechia Ari-
 stotelis. Quid illa quæ alio loco eiusdem libri subdidit, diuinitatē
 animis humanis asserere uolens: Si autem est, inquit, quinta quæ-
 dam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorū est &
 animorum. Hanc nos sententiam secuti, his uerbis in consolatione
 hæc expressimus. Animorū nulla in terris origo inueniri potest: nē
 hil est enim in animis mixtum atq; cōcretum, aut quod ex terra na-
 tum atq; fixū esse uideatur, nihil ue aut humidum quidē aut flabi-
 le aut igneum. His enim in naturis nihil inest quod uim memoriæ,
 mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & comple-
 ti possit præsentia, quæ sola diuina sint: nec inuenietur unq; unde
 ad hominē uenire possit nisi à deo. Singularis est igitur quædam
 natura atque uis animi seiuncta ab his usitatis notisq; naturis. Ita
 quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cæ-
 leste & diuinū est: ob eāq; rem æternū sit necesse est. Hæc ut præ-
 clare dicta sunt à Cicero de immortalitate animæ, ita referrī
 nequeunt ad ea quæ Aristoteles de anima dixit quam entelechiam
 appellat, sed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Aristoteles
 mirifice disserit in tertio de anima, quæ mens ab eo non entelechia
 sed Noūs dicitur. Entelechiam enim suam, id est animam Aristote-
 les interitūram esse credidit. Quapropter Iustinus philosophus
 idem & martyr in parænetico loquens de placitis philosophorum,
 ita inquit. καὶ ὁ μὲν Πλάτων, ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος κενραγε λέ-
 γων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχεια ἀντὶ ὁνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ

Entelechia.

Noūs.

ὅτι πᾶσι ἀνθρώποις εἶναι βούλει. καὶ ὁ μὲν ἀκίνητον αἰτῶν εἶναι λέγει.
 Ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον ἀνθρώπου εἶναι φυσικῶς, ἀπὸ πάσης κινήσεως προση-
 γουμῶν. Et Plato quidē animam omnē immortalē esse nō tam di-
 cū q̄ clamāat. Aristoteles autē entelechiā ipsam neminans, non im-
 mortalē, sed mortalem ipsam esse uult. Rursus ille nunquā non mo-
 bilem eam esse tradit. Aristoteles etiā immobilē, licet ad omnē mo-
 tum praeuntē. Plutarchus in quarto placitū. Πλάτων ἀκίνητὸν
 πᾶσι ψυχῶν, ὅτι ἡ νοῦν ἀκίνητον τῆ μεταβατικῆς κινήσεως. Αἰρισ-
 τέλης ἀκίνητον πᾶσι ψυχῶν, πάσης κινήσεως προσηγυμῶν. τὸ δὲ
 κῆσσυμβεβηκὸς μετέχον καὶ ἀπὸ τὰ ἔδω τῶν σωματικῶν. Plato
 (inquū) nunquam non mouētem animam existimauit: intellectum
 autem immotum duntaxat transgressili motu. Aristoteles immoti-
 lem animam esse censuit, & eandem motus omnis autorem, & mo-
 tionis tamen accidētariā non exortē, quomodo et formas corporū.
 Eum librū cū uerteremus, aliter hunc locū traduximus, aliud exem-
 plar secuti. Verum his autoribus planū fit, illud Ciceronis dictum
 nō posse ad Aristotelē referri, qui entelechiā pro anima et forma,
 non pro mente & animo intellexit, nec entelechiā perpetē quandā
 motionem significare, cum Aristoteles immobilem entelechiam es-
 se dixerit motu suo et proprio. Idem Plutarchus eodem in libro hoc
 uerbū exponens ab Aristotele de anima prolātū, ita subdit: πᾶσι ἡ
 ἐντελέχεια ἀκίνητος ἀντὶ τῆ ὁρμῆς. Entelechiam autē pro aetiu
 exaudire oportet. De quinta autē natura ab Aristotele inducta,
 Laërtius ita inquū. εἶναι ἡ πρὸς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμ-
 πτον ἔξ ὧν τὰ αἰθέρια συνιστάνται, ἄλλοιαν δὲ ἀντὶ πᾶσι κινήσειν εἶ-
 ναι, κυκλοφορικῶν γάρ. καὶ πᾶσι ψυχῶν ἡ ἀσώματων, ἐντελέχεια
 οὐσαν πᾶσι πρῶτον σώματος φυσικῆς καὶ ὀργανικῆς δύναμει ἔχον-
 τος. Esse autē prae-ter quatuor elemēta & aliud quintū cēsuit,
 ex quo aetheria omnia cōstituta sint. Sed & eius alium esse motum
 utpote circularem. Animam etiam incorpoream esse uoluit, & en-
 telechiam primam corporis naturalis organici potestate uitam ha-
 bentis. Ex quibus uerbis apparet entelechiam non esse ab Aristotele
 in quim

in quinta natura positam. Id autem de intellectu & mēte cōsuisse Aristotelem melius dici posset: de quo cum multifarie ac subtiliter Aristoteles & Themistius differuerint, unum ex utroq; locū assumam qui id planum fieri possit, ne si iusta disputatione id probare conemur, in tedium abeat longior hæc multo digressio q̄ in initio destinaueramus. ἐπεὶ ὁ ὡσαύτ' ἐν ἀπόσει τῆ φύσεως ἐστὶ π, τὸ μὲν ὕλη ἐκείνη γίνεσθαι. τὸ δὲ ὅτι πάντα δυνατὰ ἐκείνη. ἕτερον ὅτι ἄπιοι κ, τριπλήτων, τῶν τριῶν πάντα, ὅτιον ἢ τέχνη πρὸς τὴ ὕλην πέτρων, ἀνάγκη κ, ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχοντα τὰς διαφοράς. καὶ ἐστὶν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῶν πάντων ἰνδιῶν, ὁ δὲ τῶν πάντων τριῶν, ὡς ἐξίς τις, ὅτιον τὸ φῶς, ἴσθον γὰρ τινα κ, τὸ φῶς τριῶν τὰ δυνατὰ ὄντα χρώματα, ἐνεργεία χρώματα. καὶ οὕτως ὁ νοῦς χωριστὸς, κ, ἀμύνης, καὶ ἀπαθῆς, τῆ οὐσίᾳ ὡν ἐνεργεία. Locus hic un⁹ est eorū quos Aristoteles offusa caligine obscurasse dictus est, ut à suis tantū intelligi posset: nos tamen q̄ poterimus explanatissime uertemus: Quomā uero (inquā ille) ut in uniuersitate naturæ est aliquid, cuius altera pars unicuiq; generi materia sit: eaq; idcirco sic est, quod oīa illa est duntaxat potentia. Altera pars est, quæ causa est & effectrix, ut quæ oīa faciat, cuiusmodi rationē ars ad materiā obtinet, necesse est in anima quoq; has differentias esse, estq; intellectus quidam huiusmodi ut omnia sit: aliter uero ut omnia faciat, qui uelut habitus aliquis est, perinde ac lumen. Siquidē modo quodā lumen actu colores efficiū, qui potētia colores sunt: & sic intellectus abstractus, & nulla cōcretionē permixtus impatibilisq; substantia sua actus existens. & paulo inferius. ἀλλ' οὐχ ὅτι μὲν νοεῖ, ὅτι δὲ οὐ νοεῖ. χωριστὸς δὲ ἐστὶ μόνον τῶν ὅτι ἐστὶ κ, τῶν μόνον ἀθάνατον. καὶ ἀίδιον. Sed nec interdum intelligit, & interdum non intelligit. Separatus uero id est demum quod est, & hoc solū immortale est & æternū. Hæc uerba paraphrastice enarrans Themistius libro eodē ita inquā: Quum enim statuisset Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouēte perficientēq; necesse, inquā, est easdem differentias in anima reperiri.

viri, & talem aliquem intellectū adesse qui pars animæ rationalis præstantissima sit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis clarissime innotescit quorū pauloante mentionem fecimus. De intellectu, inquit, et ui ea quæ cōmentatur contemplaturq; nihil adhuc liquet: Sed uidetur diuersum animæ genus esse, solumq; id abiungi & separari cōtingere, tanquā perpetuū à morticino caducoq;. Hactenus Themistius. Hoc ultimū dictū ideo addidimus, primū ut planū fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelē non animæ, quā formā, id est substantiæ rationē esse uult, sed intellectui tribuisse, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à materia: & hunc impatibile esse immortalēq; animā aut mortale, siue Aristoteles intellectū & mentē, partē esse animæ diuinam præstantissimamq; intellexerit, siue aliud ab anima formale rationē obinēte,

Animus. quā entelechiā uocat. Prisci enim differentiā inter animum & ani-

Anima. mā posuerūt: Animus est (inquit Nonius) quo sapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima est debilis. Varro. In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima, huic animus ad intelligentiā tributus. Plinius lib. x x i i. de iracūdia loquēs: Ergo & animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Sed inde maior illa quæstio existit utrū intellectū illū singulorū esse hominū uā existimauerit, ut homo post obitum suum immortalis futurus sit, an unū uniuersorū. Ita enim hoc implicuisse disputationū ambage existimatur, ut ingenia sui studiosorū torserit potius quā certū aliquid

Entelechia duplex. fixūq; reliquerit. Sunt tamē nihilo secius qui existimēt entelechiam duplicē esse; unā illā quā diximus ex sententia Themistij, Laërtij & Plutarchi, quæ nomē est animæ nō modo irrationalis, sed etiā physicæ, & hæc à corpore naturali organico inseparabilis est. Alterā dixerūt corpore uā separabile, ut à nauī nauīā, animā scilicet rationale, quæ cum aliud sit à corpore, nec corporis forma, corpus ipsum, id est subiectū, cōponit, & moderatur, perficitq;: & uā re gū ut nauē nauta. ἢ πρὸς ἐντελέχειαν ἕξωθεν οὐσα συντάττει καὶ διοικεῖ καὶ τειλεῖ τὸ ὑπεκείμενον. ὅταν οὖν λέγῃ πρὸς τὸ λογικὸν τὸ

χλῶ

χλὼ ἐντελέχεια, ἃ κενωρισμῶν εἶδος τῶ σώματος λέγει. *Secun-*
dum hoc nonnulla ex parte Ciceronis dictū defendi posset, qui for-
tasse quod apud aliquē philosophū legerat de entelechia, hoc Ari-
stoteli tribuit eius nominis auctori, ut surrepere solet scribentibus ob-
liuio: utcunq; , quiduis potius cōmisci par est, q̄ ut inter reos eius
nomē auctoris à nobis recipiatur, qui extra omnē ingenij aleā, id est
extra omne discrimē iudiciorū Plinij sentētia positus est, iudicis in-
geniorū summi. Addā et aliū locū admonēdi gratia. Idē Cicero in
secūdo de natura deorū, fabricā humani corporis nō modo felicē
et perspicua, sed etiā accurata et artifici faciēdia describēs: Ex in-
testinis aut, inquit, et alio secretus à reliquo cibo succus is quo alī
mur, permeat ad iecur per uenas quasdā à medio intestino usq;
ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas et directas uias quæ
pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Mediū intestinū Cicero dixit,
quod græci mesenterion appellauerunt, et in primis Aristoteles
quod tamen intestinū non est, ut ex Aristotele apparet, qui de ea
parte ita inquit. ὑπὲρ τῆ τῆν ἐντέρῳ ἃ μεσεντήριον ἐστίν, ὑδρωῶς
δ' ἐστὶ βυβλῆ, πλατὺ, κ, πῖον ἵκετ. Supra intestina autem mesen-
terium est, mēbranaceū latūq; et pinguescens. Mesenterii ad uer-
bū Cicero mediū intestinū trāstulisse uidetur, cum græce ex eo
(ut puto) dicatur, quod media intestina complectitur. Ab eo autē
uenæ et fibræ permultæ sursum deorsumq; ad intestinorū positu-
ram ferunt, cū ipsum principibus uenis maiori et aortæ adnexam
sit, ut Aristoteles tradidit, id quod Cicero significare haud dubie
uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem au-
tore mutuatus est, qui pylas hepatis uocat his uerbis: προσσίφουκε
τῆ μεγάλης φλεβὶ ἃ ἥπαρ. τῆ δ' αὐρτῆ οὐ χοινωνεῖ. διὰ τῆ τῆ ἵ-
πας δὲ λέγει ἢ ἀπὸ τῆ μεγάλης φλεβὸς φλεβί, ἢ αἱ κελοῦμνησι πύ-
λαι εἰσὶ τῆ ἵπας. Adhæret enim magnæ uenæ iecur nulla parte
aortæ communicans. Si quidem uena illa quæ à magna proficiisci-
tur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris situm
habent. Proinde Cicero medium intestinum pro mesenterio dixit,
in ea

Medium in
 testinum.

in ea etiam parte elegantissimi libri in qua Aristotelem ipsum exquisita descriptione superasse uidetur. Theodorus Gaza uir non modo latine doctissimus, sed etiam medicus, lactes pro mesenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Babaro & alijs reprehensus est, quasi eo in loco hallucinatus uel in eo potius uerbo. At ego consulto eñ id fecisse censeo, ut qui in eo uerbo Plinij autoritatem sequi nollet.

Lactes.

Lactes enim non tā intestina significant quā pingue illud quod ambit intestina. Tranquillus de patina Vitelliana: In hac, inquit, scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phoenicopterorum, murenarum lactes commiscuit. Quare immerito Hermolaus hoc uerbum ut licēter usurpatum in Spartiano notauit. Nostrates in piscibus lactantias appellant. Verum ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meruissimo, sic humana Minerua scripsisse eos meminisse debemus, nō numine instinctos: ne musas insectatus esse uideatur, qui eius notæ autores semel, atque iterum ad disquisitionem doctrinæ consultorum candido proposito reuocauerit. Nec mihi ob id uideor litem meam facere, quod controuersiam tanto autori intentatam ueritatis indagandæ studio commemorauit: cum mihi Angelus Politianus uir egregie doctus obtulisse se huic liti haud magnæ causæ fiducia uisus esset. Sed redeamus tandem ad institutum opus. His nominibus antiqui non solum usq; ad assen, sed etiam ultra usi sunt. Columella libro quarto: Auarius quidam dipondio & dodrante altum sulcum, latum pedum quinque faciunt. Dipondium & dodrantem dixit, pro pedibus duobus & digitis duodecim. Et libro tertio. Ab ipso arboris crure pedale spatium intermitto, deinde sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium semissem latum cum feceris, patere minime duobus mensibus eum tempestatibus uerberari. Utuntur etiam historici, ut Liuius libro octauo ab urbe condita. Latinus ager & Falernus, qui populi Campani fuerat usq; ad Vulturum flumen, plebi Romanæ diuiduntur, bina in Latio iugera, ita ut dodrantem ex Priuernati complerent data, terna in Falerno, quadra
tibus

Cicero et Plinius humana scripsere Minerua.

tibus etiã pro löginquitate adiectis. Columel. lib. II. Sed iugerũ ta-
lis agri quatuor operis expeditur: nã cõmode proscinditur duabus,
una iteratur, tertiatur do drante, in lirã statim redigitur quadrã
te operæ. Do drãtẽ opere pro tribus partibus diei artificialis dixit,
ut quadrantẽ pro quarta, hoc est pro nouẽ horis & pro tribus. Plẽ-
nius lib. XVIII. Iustũ est proscindi sulco do drãtali iugerũ uno die,
iterari sesquijugerũ, si sit facultas soli: si min⁹, proscindi semissem,
iterari assẽm, quãdo & animalium labori natura leges statuit. Qua-
drantẽ græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientẽ, Δίμοι-
ρον bessem, do drantẽ δίμοιρον, sextantẽ ἑκτημόριον. Sunt & hæc
uocabula signatæ pecuniæ nomina, ut docet Varro. As nummus
erat libralis, dupondius nũmus bilibris, sestertius nũmus duarũ et
semis librarũ, dictus quasi semistertius, græcorũ imitatione, qui δι-
δραχμὸν dicunt duas drachmas & semis, & ἑβδόμενον ἡμι-
τάλαντον, pro talentis sex et semis. Herodotus in Ἰ. ἑλλων σαθρὸν
ἑβδόμων ἡμιτάλαντον. Pollux. διδραχμὸν ἓξ ἑβδόμων ἡμιστά-
λατα, id est pendens sex talenta & semissem: et apud eundẽ,
τέταρτον ἡμιτάλαντον, id est quartũ semitalentũ, pro eo quod est,
tria et semis talẽta. Denarius decẽ librarũ nũmus erat, cuius quar-
ta pars sestertius, eo tẽpore scilicet quo denarius decussi ualebat:
erat autẽ denarius argenteus nũmus quatuor & uiginti siliquas pẽ-
dens. Apud Priscianum ita legitur: Siliquæ tres, obolũ faciunt: duo
autem oboli scrupulũ, tria scrupula drachmã: ita duodeuiginti sili-
quæ in drachma, sic quatuor drachmæ in tribus denarijs, hoc est
duæ et septuaginta siliquæ. Hactenus apud Priscianum legitur.
Quadrans etiam nummus erat, ut apud Iuuuenalem.

Cædere Syluano porcum, quadrante lauare.

Et centum quadrantes sæpe apud Martialem. Sic etiam sextans
nummus erat, cum populus Romanus in funere Menenij sextates
contulisse dicatur à Valerio et Plinio. Sunt et uasculum nomina,
ut apud Persium:

— Calidumq; trientem

Excusit è manibus, —

Sunt

Τεταρτημό-
ριον.

Τριτημόριον
Δίμοιρον.

Τριμοιρον.
Τρίδρον.

ἡμιδραχ-
μων.

Signatæ pe-
cuniæ uoca-
bula.

As dupõdi⁹.
Sestertius.

Denarius.

Sestertius
Siliqua.

Quadrans
nummus.

Sextans.

Sunt & pöderum. Plin. li. XXVII. Bibitur ad dolorē uulue & uinia: macerari oportet in sextarijs tribus quadrantē radicis tusæ per noctē & diem. & li. XXVIII. Ad tussim ueterē recens decoquitur quadrantis pöderi, in uini sextarijs tribus. Idē. Ad hoc uitiū immixtū butyrū heminis quatuor cū rhesinæ terebinthinæ sextante. Nec mirū est tam late uerborū istorū significationē pate- re, cum cognata sit & cōnexa ponderū ratio cū mensurarū ac numerorū rationibus: & ut aiunt illa carmina quæ Fauini esse dicuntur, si pondus mensuræ cōponimus, eadē est pars cyathi in sextario quæ est in libra unciæ: & ut in ponderū minutijs ad scrupulū peruenimus, sic in mensuris ad cochlear. **Quinquencialis aut ordinū ratio in arbutis & uineis, & in quinquicē arbores dispositæ cur dicantur, cōmisci non potui: quid tamē sit ex Fabio facile intelligimus, apud quē hæc uerba libro VIII. leguntur: Nullus' ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam & in ordinē certāq; interualla redigam eas arbores. Quid illo quinquicē speciosē us? qui in quācunq; partē spectaueris, rectus est. Sed protinus in id quoq; prodest, ut terræ succū equaliter trahāt. Cicero in Cato- ne: Cum aut miraretur Lysander & proceritate arborū & directos in quinquicē ordines, & humū subactā atq; puram & suauitatem odorū qui afflaretur è floribus, tum eū dixisse, mirari se nō modo diligentia, sed etiam solertia eius. Colu. li. IIII. Hæc in quinquicē uinearū metatio expeditissima ratione conficitur. Hoc Demosthenes in ea oratione quæ πρὸς Νικίστρατον inscribitur, ita expressit: καὶ τὰς ἀναδεδραχίας ἐξήκοντε, καὶ φύτευτῆρια ἐλαίων ποσειδωνίων καὶ τίλλασε. Arbustiuas uites excidit, et oliueta in uersus quoquo uersum digesta confregit. Quod uerbū Suidas assequi non potuit. Xenophon ipse ex quo Cicero transtulit, ita scripsit. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν ἄνδρ' ὁ Δύσανδρος, ὡς καὶ ἐλά μὲν τὰ δένδρα εἴη, ἀλλ' ἴθις δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὁρῶσι δὲ οἱ δισχοὶ τῶν δένδρων, ἐὼ γῶνιαι δὲ πάντα καὶ ἄλως εἴη. Cum aut locum cositū miraretur Lysander, quod decoræ essent arbores, & stirpiū consitarū æquabilis series,**

Quinquencialis ordinū ratio.

Arbores in quinquicem digestæ.

cap 3.

series, ita in uersus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchre exacta essent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis cōiungere statim possumus quid sit quinquuncialis ordo, etiam si nondum intelligimus, cur ita appellatus sit. Fortasse autē antiqui sic quincuncem appellauerunt exactam plantarum metationem, ut decussem exactam spatij diuisionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres, directos in quincuncem ordines græce ita expressit. καὶ ἡ ὀρθὸς εἰς πτωτάλα ἐν γώνιον σίχους, obseruato scilicet Xenophonte Ciceronis uerba uertēs. Eo anno quo hæc scripsi, uineam habebam sterilem & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu (ut fit) minutus essem nisi in posterum saltem paria cum expensorum ratione faceret, nec impensiorē ipsæ culturam sentire uideretur, proscripta etiam emptorem non inueniret (male enim iam audire coeperat, quasi non damnosam uineam, nūquam emancipaturus essem) ad extremum eousq; damnatæ succensui, ut in hortum eam transformare mediarer arboribus consitum, nondum tamen extirpatam. Hoc cum primum in mentem mihi uenisset, arboribusq; eam ad soli naturam accomodatis conseruissem, frugi me hominem existimabam, omniq; religione ac superstitione solutum: Nam ultimi anni calamitate percussus, tot superiorum annorum sterilitatem excipiente, temperare mihi non potueram quin præcipiti iureiurando negarem unquam me postea teruncium in eius uineæ culturam impensurum. Quo iure iurando satis me defungi posse interpretabar, si hortum eam magis factam quàm adhuc uineam colerem, præsertim cum nullus inueniretur tam diuerso Mercurio natus, qui sibi eam indicari peteret. Sic autem rationem impensæ subduxeram uix ut uiginti francicis eam mihi rem staturam existimare: sed consitoris solertia quæ stuosa eò me sensim perduxit noua indies cōminiscendo, uisendumq; operis absoluti decorem speciemq; pollicendo, ut à tenui illo & simplici primordio iustum tandem pomarium instruerim, iugerū paulo minus quatuor, in quo mihi ita euenit ut qui auctionem

6 facere

facere prius prædij mei mediabar, & nummo propè modum addere paratus eram, idem subinde liceri magno cogerer particulas cõfinium agrorum, ne instituti pomarij modulatio ambulationũq; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillã ædificabam simul & ipsum muro undenum plus minus pedũ cingebam, crassitudine in summo sesquipedali, in medio atq; imo proportionem emodulata. Hoc sammaurianũ prædium mihi futurum instar amœni cuiuspiã tusculani sperabã, quarto ab urbe lapide situm, in quo liberiores solutioresq; cõgressus cum dilectissima mihi philosophia exercens mecum ipse sæpius commodiusq; uiuerẽ. Hoc faciens, didici duplicem quinquuncialis ordinis rationẽ esse, alierã nostrates scacariã, quasi alueolatam appellant: Sumpsit enim formã à postica parte aluei in quo scrupos hodie lusitantes promouent & reducant: altera ratio reticulata dici potest: non in quadras ut prior, sed in Rhombos conformata, ea forma qua specularia apud nos plerunq; uidentur, in fenestris lumen uitro transmittentibus. Ego quadris usus sum pedum quoquoersus quaternũdenum. Huiusmodi ordinũ obseruatio Normannis solennis est instituẽdis pomarijs, quorũ arboratores è seminarijs plantulas transferentes, ita stellatim decussare norunt ordines, ut in quamcunq; partem te uerses, rectam semper seriem uideas, nusquam obliquante prospectu in longinquum. Hęc habuẽ de his uocabulis quæ strictim primum dicerem, quæq; uelut proœmium huius operis esse uellẽ. Itaq; quando de integro sermonẽ instauraturi hac eadem de re sumus, ut eorũ uocabulorum usum magna ex parte obsoletum latinitati reddamus (sic enim futurum spero) facturum me operæpretium existimaui, si non modo rem hanc totam, lais per se satis finibus patentem prosequerer & absoluerem, sed etiam si disputationem aliam ad hunc locum non nihil pertinẽtem, & ueluti cognatã adiungerẽ, tãetsi iã alto situ obscuritatis errorisq; squalente, uix ut nitorem pristinum lingua latina hac in parte receptura uideretur. Cum enim de asse & libra pondoq; & rei numariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta

sint, antiquorumq; monumēta ijsdem uocabulis scateant, nondum
 (quod sciam) à quoquam scriptorum nostræ aut auorum longeq;
 superioris memoriæ deprehendi potuit, quem modum pecuniæ his
 uerbis statuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut rem per se
 subobscuram, & cum multa ambage autoritatum implicitam, tum
 uero glossulariorum errore perplexiorem factam, simul corruptis
 exemplaribus propemodum comploratam, explicare nihilo secius
 improbo insanoq; (ut dicitur) labore aggrederer: siquidē sciūm il-
 lud comici poetæ meminerā, nihil tam difficile esse quin quæren-
 do inuestigari possit: & dignā rem prorsus existimabā, in quā toto
 pectore incumbere. Atqui cum ad hanc ætatē ex quo post tenebri-
 cosa secula literis sensim lux effulgere cœpit, eō iam profectus la-
 bores eruditorum hominum euaserint, ut ad linguæ latinæ instau-
 rationem perpauca desiderentur, nemo tamen (ut spero) inficiabē-
 tur hanc operam adhuc desideratam esse. Planum enim facturum
 me confido, neminem intra octingentos annos, ac plures fortasse
 recte hæc uocabula intellexisse, duntaxat eorum qui commētarios
 ediderunt, qui in uulgus emanarint. An autē id affecutus sim quod
 anxie perquisiui, lectorum erit iudicium. Verum enim uero eam à
 me suspicionem longe amoliri uelim, quasi aut ingenij singulari
 quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam
 rem totam susceperim, quam uiri tot doctissimi ne primis quib;
 dem digitis sine noxa tractauerunt, id quod mox apparebit. Iure
 autem meritoq; facturum me arbitror, si in ordinem lautiozem li-
 teris studētium admittendum me censeam, quibus aliquando ipsis
 liceat post emerita audiendi uel legendi potius stipendia: (non
 enim tam fortunatus fui, ut in hac disciplina uocalem præceptorē
 haberem) stilo specimen sui facere. Proinde cum aliorum scriptis
 his in reb; adiutus sim, quas ipse per me assequi non potuissem,
 & in id uideam literatos ferè conspirasse, ut uelut symbolā quisq;
 q̄ posset lautissimam in medium conferret, quasiq; in musæo dona-
 rium aliquod posteritati uisendum consecraret: commotus & ipse

sum & æmulationis stimulis usque adeo exagritatus (neq; nūc primū) ut impensiore studio eum locū inter scribentes tenere posse nō diffiderē, quem multi aut ingenij præstantia freti, aut ingenti ali quo studiorū adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie uidebantur. Itaq; alterā iam aleam iacimus, quandoquidē prior illa (de Annotationibus nostris loquor quas in Pandectas edidimus) non incōmodissime cecidit, tametsi incurtura ipsa in primorum ordinū offensionē uidebatur. Quippe rem per se inuidiosam, fero eius q̄ par erat in iudiciū, quasi in theatrum adduximus scribendē tyrocinio, id quod tum demū sensimus, cum iam opere edito (quod domi simul nostræ, & in officina chalcographaria cudebatur) q̄ inferbuerat animus, paulatim deflagrauit: et hactenus tamē ipse ferre nobis cōtigū ab ijs etiā ad quos ea res maxime plinebat, nedū ab illis hominibus quiscū necessitudo nobis humaniorū literarū nomine intercedit: quanq̄ impunitatē mihi stolide fortasse promitte rem, nisi etiam gratiā me inisse ijsdē ab ipsis iuris peritissimis experimento didicissem: usque adeo quōd cādido atq; ingenuo proposito susceperis, etiā si in eo transigendo (ut est humana conditio) se cus non nihil imprudens admiseris, nō solet id ferē non bene tandē uertere: nisi si forsan id est ueritatis numen, ut rem principio inuisam, aduersoq; rumore explosam, ad extremū etiā popularē red dere plausibilēq; potuerit. Quorū enim hominū odium inexpiabile contraxisse musteo adhuc opere uidebar, eorum nunc occursum uix fero, de pollicitatione me reliqui uoluminis conuiciose appellā tium. Quorū autoritati tantū tribuo, ut rem depositam, nescio an abiectā retractare denuo coactus sim. In qua ipsa cum occupatus essem, animi causa (ut fit) auocamentū quærentis, parergon hoc ar ripui, initio quidē modulis diuerticuli destinātū: rerum autē serie perpetua aliam atq; aliā deinceps cōmentationē ingerente eō usq; progressum me esse sensi, ut ex parergo, id est operis instituti diuerticulo plenū opus factū sit, ut græci dicūt, ὡς τὴν, ἢ πάριπρον ἔργον γέγονε. Hæc satis ad exteros, Italos & alios ubicunq; gen-
tium

tium literatos, quibuscū sacris ijsdem iniūti sumus, quibus quidē ipsis in musci cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao (ut aiunt) musas salutauere. Eorū enim nullū ex albo reijcimus, quando id fieri nō posse putamus, ut qui literarū humaniorū studio sint expoliti, non ijdē quoq; sint iudices nobis æqui. Ab nostris autē metuendū nihil erat, nisi quosdā homines primariæ autoritatis aut dīctare aut mussitare cōperissem, cū unū tantū genus hominū literarū bonarū studio aptū atq; etiā natum esse, tum uero nos operā & oleum perdere qui in eo uitæ instituto ingenia exerceamus, nō aliter ac lienosos qui instituuntur ad cursum. Hoc quū nostratium quidam rescissent, primū mirari autores, dein de eo magis succensere, postreō re planē intellecta fremere. Sed reliqua, ut arbitror, silentio nunc premēda, ut omnia in potestate habeamus si fortē illi æquiores esse cōperint. Nisi uero obscurū esse potest, cur homines Franci externa ingenia sese exosculari dīctent, nec stomachi sui doctos in Gallia uidisse. Quos si uernati inseruire potius q̄ animo suo indulgere existimarē, aut ea esse erudiōe, ut latine loquētes intelligere sine magistri op̄a & prænoris possent, facilē (nisi fallor) ostenderē cur adhuc factū sit, ut dicendi facultas olim uernacula Galliarū, literis iādiu in Italia illustratis, in Gallia nō reuersa sit, transalpinarū ipsam rerū plus q̄ & par est & utile, cupidā. Qua (malā) opinione fallere se in re tam clara hominū iudicium credunt, qui ne in ijs quidē sefellerūt, quæ integumētis oībus cōpositi uultus speciosi q; sermonis egerūt? Usque adeo enim oēs hominū sensus iā innotuere in uulgus, ut fidē quidā non faciant, uel si arā utraq; manu tenētes, ausi sint sanctissime deierare. Ita'ne uero sī Frāci quidā hoīes aut male obsequiosi, aut ex ingenio suo uiuētes, nec per istorū geniū iurare didicerūt, nec solis hac ætate lenocinijs eorū se potentiæ uenditare: satis digna causa fuit quā ob rem calcata charitate patriæ, odio trāsuerfi aut liuore raperētur? mihi certe non uidetur. Atqui si ingeniorū ipsi & doctrinæ (quæ nos quoque in externis mirifice agnoscimus) admiratores ueros credē

Dicēdi facultas Gallis olim uernacula.

sese uolebāt, benigne igitur uel exteris faceret, idq; eo noīe, ut in-
 telligeretur, cur uiros ipsi doctos præmijs ascisceret. Sic enim elo-
 quentiā & poëticā et literas elegātiore patriæ diceretur uel dedis-
 se uel reddidisse. Nūc cū id non faciūt, uideant quæso ne externis
 uerba dare potius q̄ nobis facundiā optare uideātur: imō (ut planē
 loquar) ne subdolā mentē pdāt, aut certe maleuolā, qui priuato uel
 studio uel odio instincti (nā quā aliā causam cōijcere quisquā pos-
 set?) suggillationē patriæ inurere nō timeāt. De qua q̄ bene aliq̄
 sint meriti publica fama uiderit. Sed crūcā seuernatē cognoscere
 in hoībus impijs prætiū est operæ, Galli oīno hoīes nec ad poëticā
 artē nec ad oratoriā nati. Quis hoc iudiciū faciū? hoīes germana
 in Frācia nati, in sinu Franciæ aliti & educati, & nūc in gremio
 eiusdē hoc dētinātes. Qua igitur tandē fidutiā hoc iudicare præsu-
 mūt? age quid tū postea? Qui à patriā honestissimū quodq; decus
 meriti immeriti tulerūt, egregios ciues & patriæ amatissimos. Au-
 diamus porrō, solis hominū Italis hæc studia capessere iure ac mo-
 ribus licet. Sic enim fert cæli soli q; natura, ut infantes etiā illic dē
 ferte numeroseq; uagiāt. O acre iudiciū hominū, quibus tamē ipsis
 inter classica recūāteis Italos exaudire tātū uacauit. Siccine Frā-
 cos hoīes piūuiosum fel habere ad iracundiā putāt, ut crassa quoq;
 ad studia præcordia, eorū ut stomachū improbitate tāta prouocare
 gaudeāt: q̄q̄ latius patet hæc contumelia, q̄ ut in literarū studio
 cōsumatur. Ad eos enim etiā pertinet qui literarū ipsi imperiti, in
 geniosos tamen liberos & spei magnæ genuisse se arbitrantur. Por-
 ro etiā patet. Solis enim Italis doctos esse licet ac disertos per iu-
 dices istos nostros, musarū (credo) & Apollinis sanctissimos anti-
 stites. Qui ea fidutiā utriusq; facultatis, atq; etiā linguæ utriusq;
 iudiciū præsumūt, quod ut Ascræus olim poëta ex tempore factus
 ad fontē pegaseiū creditur, sic se anno uno aut altero cū doctis sup
 mēsam loquūdo uel erem harū rerum scientiā hausisse credi uolūt.
 Quippe qui nasci in Italia doctos, non studio annorū triginta &
 amplius fieri putet. En quibus te approbes, si Mineruæ suffragio
 doctus

doctus haberi uelis. Heu miserã cõditionẽ nostrã, qui intabescimus
 lueris, hasq; indignitates exorbere ac uorare cogimur, cõcoctusa
 nè difficiles stomachis æstuantibus ei bilicis: idq; eo magis, qd̃ ius
 nobis non est ad primores aut principẽ prouocãdi, quorũ isti igno-
 rantia imposturã ex animi sui senectia faciunt. Illa autẽ illa sin-
 gularis est temeritas uel amentia, obrectationis (ut ita dicã) tra-
 gulas in uniuersos intorquere, si quosdam fortẽ priuatim incõmo-
 dos atq; inuisos obstinarũ ferire. Illi'ne ut irato animo tantum in-
 dulgendũ putent esse, ut propter unum aut alterũ expungendos à
 caluo (ut dicitur) ad caluũ è numeris eximant? uel quod quidam
 eorum huius calumniæ architecti dicitant, se cum omnia studioso
 rum diuersoria lustrauerint, adhuc tamen quod quærunt extra gẽ-
 rem Italã desiderare. Ecquod igitur capitalius uerbum ullum hoc
 uerbo esse potest? Quasi uero quisquam ignoret, sic eos bonos do-
 ctosq; cis alpes inquirere, ut qui diuersissima uia congregati cum ho-
 stibus festinant. Deus te perdat similtas, quæ oculis clausis in ho-
 minũ obrectationẽ impingis, & uelut mēte capta propositũ male
 uolũ tuum prodis. Tu ut tuorũ ingenia damnes, quorũ partim nec
 periculum feceris, nec alium fecisse quenuquã nocis? partim ne
 facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum
 tu id si uelis, facere fortasse non possis? tum deinde exteros (si
 dijs placet) commendatione inani quassaq; prosequãre, ut licen-
 tiore calumnia possis in quos uelis desæuire? Hic hic nigrae succus
 loliginis, ut perlepide inquit Poëta. Cedo igitur cui unquã
 doctrinæ nomine benigne feceris, aut cui tu omnino non tua cau-
 sa bene tantum cupueris? Heu candor Meccenatum eorum, quos
 & uidere nobis, & obseruare contigit: qui simul & studiosis
 sunt & reipublicæ desiderati, insigni ad posteros inclinatione
 rerum. Superi immortales, quantum inter animos hominum
 interesse dicemus? Illos ut heroicis annis editos, nihil appositi-
 us quã uiscera charitatis appelles. Ita uniuersas cogitationes su-
 as ad homines nostros iuuandos contulerant. Isti huiusmodi ani-

Hera. I. Ser.

num rebus nostris exhibent, ut ad delendum Francici nominis splendorem incubuisse uideantur: quos tamen & ipsos non adeo luidos esse crediderim, ut nisi transalpinis rebus oculos cupidius adiecissent, premendi nostros gratia in cælum laudibus ferrent exteros. Quid enim consilij eos cepisse dicas? an ut eloquætiæ ac literarum gloriam desperare nos cogant? quid id eorū refert? quandoquidem huius ætatis decreto, nihil cū literis aulico comitatui: an ut gratiā ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiā? Restat igitur ut aut priuatis studijs indulserint, aut non modo proterui, sed etiā propè modū amentes iudicentur. Equidē libens ab ipsis audierim, utrū ne studia literarū bonarū hodie flagrantissima quālibet iniquo tēpore, restinguere illa sua obtrectatione sperarint, an oblectandi sui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certe obtinere nulla auctoritate possunt, ut oratorū uel poetarū & historicorum libros nobis è manibus ut prophanis excutiāt, quas bonis iam dudum autoribus contrectādis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominū iure uel iniuria obstrepenti moderari nequie runt, quominus in circulis, in ambulationibus et sobrijs & basilicanis, pro castris, pro concione, deniq; nusquā non actus eorū obtrectaret, non cauillabunde modo sed etiā tumultuose: ecquid se illi iuris habituros putant in eorū Mineruā qui literas dedicerunt? scilicet hoc illud est, hominibus uenustis cupido incessit Gallicū stilū prouocandi, à quo sibi metuendum nihil putant, ut quæ hebetē esse & plumbeū d. ctiuent. Nēpe hac fidutiā illudunt, Francicamq; Mineruam ut infantē & inermē despiciantur, nec ægide terribilē. At ego ut Italos Francis ingeniorū acumine præstare nunc inficiari nolim, sic non facile concesserim ut præstent etiā docilitate. Quippe ut primis omnium latinorū Italis post annos centū licuit stilū suū ad cotem prisca uenæ exacutū, scribendo dicendoq; explerare: sic nostris obuiū est, ut omnibus & antiquos & recentiores scribendo autores emulari. Nam salē eodē nobis pretio quo Italis præberi, docere istos potuerunt actores theatri, qui satyricis eos salit ut to

eos sæpe perfricant, quæis acriores non puto ultra alpem aut pyre-
 nen inueniri. At enim innocentia succinctis omnium rerum securis
 esse licet. Equidẽ hoc fatebor, si intra uallũ innocentiæ statua se sem-
 per habuisse rebus grendis administrandisq; contẽderint. Dicere
 igitur hoc audeant, & ego illis ordines omneis iudices ferã, ni con-
 stantis famæ testimonio reuincuntur, ut ne ad populũ quidẽ pro-
 uocare audeant. Quare ego suaserim eis potius (si me autorem nõ re-
 spuunt) ut infenso animo uel alioqui male affecto usque adeo ne ob-
 sequantur, quin sese suũq; etiã fastigiũ respiciãt, rationẽ antea actæ
 uitæ habeant, nec in extremo summoq; actu sub persona primariũ
 partiũ indecorũ aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim quũ
 sint eorũ nõnulli præteriti tẽporis continentia & grauitate ita ob-
 stricti, ut peccare ne tantulũ quidẽ sine crimine maximo nequeãt:
 ij meminisse debẽt uitæ suæ cursum non ad amissim popularẽ exi-
 gi, sed ad eam quã sibi ipsi in mediocri fortuna præstauisse credũ-
 tur, ut si à pristinae probitatis et integritatis orbita ingressum quo
 quo modo detorquere uideantur, quicquid recte ac præclare ante
 fecerunt, protinus non uirtutis fuisse sed ambitionis existimetur.
 Nam qui alijs moribus uiuere prouecta iam ætate & ad instituta
 transire uidentur utilitati seruientium, ultimũ utiq; salutasse recta
 consilia atq; honesta dicuntur, perinde atq; ij solent qui ad tempo-
 rariam modestiam bellissime composui simul ac se euasisse ad res
 secundas sentiunt, tanquã emeritis simulationis stipendijs, ambitũ
 & cupiditatẽ profiteri perfricta fronte obdurataq; non uerentur.
 Aut igitur sibi post hac imperent studiosos Galliaẽ nõ odisse, pro-
 cul ambitione summos: aut si male loqui pergant, & utcunq; do-
 ctis incommodare, quosdam etiam expectent iusto dolori tandẽ ob-
 secuturos: nec sibi eo non mine blandiantur quasi in sinu louis positũ
 male audire nequeant, aut quasi dolorẽ animo quantiũuis iniustum
 Gallica ingenia stilo exigere nõ possint. Qui enim quasi Aristar-
 chos se orationis latinæ aut etiã architectos intulerũt, quũ minime
 ipsi esse didicissent artifices dicendi Gallicæ fortasse doctrinae.

Italicae discipulae, extremam propediem manum accessisse sentientes quum ex atrio libertatis, suis ipsi maledictis respondentes audiret. Neque enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus structurae omniumque aestimare. Sed quid hoc crimen persequor, quum idem ipsi qui lincras Gallis adimunt non iam scientiam nobis elegantiorum artium, sed etiam prudentiam omnino quasi sensum communem abstulerint? Quae contumelia non ad unum tantum eundemque neglectum ordinem, sed ad singulos uniuersosque pertinet. Notum est enim quod eius societatis mancipis, quam minime decebat, nihil pensi habere dicuntur, quo minus errata sua luculenta clauo ductuado admissa, ignominia patriae obliuere nitantur. Proh supreme seruatorum nonne satius erat nos culpam agnoscere quae negari non potest, quam clauum (ut dicitur) clauo protrudere, et culpam crimine expungere? Antiqui Romani dixerunt maiestatem in populo, auctoritatem in senatu esse: inde crimina maiestatis appellata laesae aut imminuta: at nunc inuenti esse dicuntur, qui non contenti rempublicam non iuuissse, imminuere etiam maiestatem clarissimae gentis cupiant: et qui doctos posse Gallos fieri cum negauerint, insuper prudentes in Gallia nec reperiri contendunt nec inueniri. Qui quum haec dicunt, inexpiabili se inuidia flagrare non animaduertunt. Quasi uero cuiquam persuaderi possit quaestione decretam de uiris bonis et prudentibus hoc tempore fuisse, quos uelut optiones sibi in rebus transigendis constituendisque cooptarent. Verum hos paulisper mittamus quibuscum ex aequo non licet hanc iniuriam expostulare: ac uideamus cuiusmodi Homerus poetarum sapientissimus, Achille suum finxerit, ut ex eo scire possimus an res nostra publica recte atque ordine hoc tempore constituta sit: et mirari homines desinant, quod per hosce annos primum hominibus Francis animus cum re simul concidisse uisus est. Ille igitur rerum humanarum perspicacissimus aestimator, quum sub Achillis persona fortem ac strenuum militem eundemque ducem formare statuisset, deum illi Miueraum instantem identidem finxit, quasi que codoceficiente monitione poetica, nonnunquam caesarie reprehensantem cum praecipiente eum ferri atque

Achilles Homericus,

ira

ira excandescere sensit. Achillem aut̄ inducū inter iram & rati-
 cinationem alternantes, Mineruæ tādē monitis obtemperātem,
 strictum ensē in uaginā ira suppressa edomūāq; condentē. Vide
 re est illā quidem imperiose uetantē, hunc aut̄ iram obsequiose pre-
 mentem. Illa ni pareat ipse numini, uindictā interminatur: hic po-
 nit uim animi, ne non paruissē dicatur. Memorabile figmētum, ac
 memoria etiam atq; etiam tenendum, quo quid aliud poēta signifi-
 casse arbūremur, q̄ animæ duas partes irā & rationem? siquidem
 ille furorem iræ ac ferociā animi ratus circa præcordia grassari,
 rationis principatum ac moderamen animi parte summa caputis se-
 dere censuit & uigere, uelut speculatorē à natura præfectū, qui
 omnia circūspectaret, atq; ut auriga quadrigis, sic feruori ipse ani-
 mi atq; alacritati moderaretur. Proinde quū ille poēta fons inge-
 niorum dictus, talem strenuum militem, eundemq; ducē fortissimū
 inducat, ut nusquam ūa destitutus, ūa deprehēsus sit, quin præsto
 cōsiliū & rationem habeat, (hoc est enim Mineruā uelut præsti-
 tem habere uel antiſtitem) planū fit utiq; qui sapientia & pruden-
 tia careant, res ab eis maximas nec bello nec pace geri posse. Por-
 rō prudentia ipsa aut summa dote naturæ datur, aut literarum co-
 gnitione cum sapientia cōparatur: at utrunq; nobis adimunt qui no-
 bis nec natura imbui nec studio institui concedunt. Caput uero er-
 roris est, quod nobilium natio indecoram esse literarum cogniti-
 onem claris penatibus ortis semper existimauit. Hac enim opinione
 effectum est, ut rerum nostrarum summa in tenebris plerūq; den-
 sissimis hallucinetur. Nam quū primores procerū ignorantia lite-
 rarū percupide sibi uendicent, ac nihil sui muneris esse in pacis ar-
 tibus credant, euenit ut plurima aulæ consulta ex paucorū commo-
 do fiant, qui in rem ipsi suam suarūq; necessitudinū concipere edi-
 cta principis consultāq; didicerunt. Sic fit ut regio nomine pauco-
 rū regimē obūbretur, nomen olim inuisum apud eos qui respublicas
 in populis et ciuitatibus cōdiderūt. At enim quosdā regibus subser-
 uire necesse est, q̄ ūis muneribus fungātur q̄ p̄ se reges obire iā ne-
 queunt.

queunt, quis negat? Sed si eo amplius legitimum iam & regiū esse coepit illis omnia credere ac delegare, quibus ab latere & auribus principibus esse contigit, sint sane omniū potentes, quando eo delictiarum uentū est & inertiae immunis & feriatæ: sed sint eiusmodi qui optimates uocari & cupiant & debeant, quiq; latus principis cingentes maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur unū omniū regem maximū solo corporū stipatu, quasi adminiculo subnixum, non animi uirtute ac scientia niti. Delectū modo hominum principes habere instituunt, literisq; & ingenijs & industriæ fauere: sic fiet ut nec doctorū Francia nec prudentiū inops reperiat. Sed enim eo tēpore doctos & sapientes necesse est latere et se cedere, quo tēpore dissimiles ijs homines in lucem prodire. Huius igitur mali causa est nobiliū institutū qui res consentaneas & mutua ope nixas, generis claritate literarūq; perniciam, collidi inter se & dissidere putant: quo errore factū, ut disciplinæ olim ingenue appellatæ ad plebē iamdiu transierint, non tantū à nobilibus, sed etiā (o mores perditos) à sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse & lautus antistitiū ordo præsulūq; putaretur. Inde autē illa exitiū indignitas non tantū incōmoda, sed memoria nostra etiā ferē dira quod principes natura boni, sed blandimētis in curiæ capti atq; immunitatis cui à pueris insueuerunt, autoritatē regiam recte perperam, digne indigne factis accōmodant, quādo semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi, gētilesq; sceptrorū, nec sacrosancta utiq; nomina inuidiæ opponeretur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præstigiæ ludificari pergerent, quarum semper impunitas moribus nostris fuit uel à iurisdictione summa. Adde quod senatus ille selectorū prætorianus et castrensis interpretis principis placitorū, paucissimis sæpe uiris, hominibus haud ita multis cōstat partim literarum nescijs, partim iuris sui magis quā publici consultis: unde uisi sunt aliquando turbines ex caligine densa consiliorū oborti, late spes populariū fortunāsq; percellere, nequicquam superū hominumq; fidem populo implorante.

Nobiliū culpa
iacent literæ.

plorante. Quid illud quale est? quod cū omnia pro potestate arbē
 trentur, cū nā comitijs nostris præsint, ut sine eorū auspicijs paucā
 renuntiētur: non satis eorū quidam habuisse dicūtur, meritos &
 graues permultos, & secundo rumore cōmendatos, aut aliquo uir-
 tutis specimine cognitos præterire, nisi etiam proterua cōnuiuentia
 transmissos aut ignominia afficere conarentur, aut huiusmodi esse
 omnino scire se inficiari? Præterijisse dico? Quid si etiā obnūtiasse
 cōstat, quasi latēs aliquod uitiiū obuēisset? siue id simultati datum
 est, siue ut ij tantū præficerētur quos eis commodū fuit. Qui si de
 cælo seruassent, ut existimari uolūt, perniciosas sæpe renuntiatio-
 nes disturbare potuissent. Quantā aut indignitatē homines hauri-
 re cogūtur, cū certo certius sit nihil sapere principi posse quod his
 prægustatoribus non ante placitū sit & probatū? Quin i gūur ur-
 gemus ut confessionē ab inuitis exprimamus? Necesse est enim ut
 uel stupentia linguā palatumq; se habere fateantur, uel certe amo-
 ri odioq; seruiētia, qui insulos a sapiētibus interoscere uel nolint
 uel nequeant, tamen si huiusmodi hominū conatum non magis im-
 probum esse q̄ irriūm puto: siquidē studiij ardorē restringere pre-
 mendo, aut secundæ famæ splendorem obscurare nūuntur. Nam
 ut palma arbor in pōdus attolli dicitur, sic uirtus suppressa stu-
 dio maiore erigitur. Opinionem aut nō uanis rumusculis collectā,
 sed claris industriæ documentis emanantem quis inhibere potest?
 Splendet enim splendet solidæ & expressæ uirtutis existimatio,
 etiam relicta in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ: ut uice
 uersa in quibusdā fulgor adumbratæ uirtutis aut sapientiæ obrui-
 tur plena luce, cū summo magistratu gerendo tanq̄ ad radios solis
 ipsi aut ad fascēs admouētur. Equidē (ut ad eos redēā quos inte-
 rim omiserā) libēs ipse suaserim aut etiā postularim, si qui sunt ex
 ea secta Philoxeni superstites, qui rerū Gallicarum transactores
 ideo in Italiā petendos esse duxi, ut nostrates homines rerū actu
 summoueret, nō quod eorū solertiā præ nostrorū admiraretur, cō-
 modis ipsi ut immodicis comiter ornamentisq; perfruentes quæ no-
 strarum

strarum rerum clade quaesita nullus est qui non norit, externos uero
 suauentur si placent, ut Francos non despuant, satius id esse cen-
 seo quam affirmata iniquitate eorum abrumpere patientiam qui res tace-
 das effari stentorea uoce possint. Neque uero negauerim saepe esse re
 Gallica fuisse, in rebus transalpinis externorum operam experiri.
 Quosdam enim ascitios nouimus non modo industrios, sed et explo-
 ratae fidei, qui egregiam et singularem operam et quietis consilium et
 bellicis rebus nauauisse dicuntur. Sed si in rebus domesticis non mo-
 do externo milite ut iam fieri coepit, sed etiam in omni parte rei publicae
 externorum operam asciscendam censebimus, magis id adeo ut pau-
 corum commodis seruiant, quam ut publice profint, quae tandem nostrorum erit
 functio, aut quando suae tutelae Francia restituenta dicetur? O tem-
 pora? o mores? Francia quae olim sibi, alijsque et summam rei christia-
 nae superesse uisa est, nunc degener et infans, ne suis quidem rebus
 satis est uel agendis uel eloquendis. Rem suapte natura indignam,
 autores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipsi qui uel
 intra uerba peccarent, nedum ut uiris studiosis omni ope incommo-
 darent, quos suffragio suo (ut scimus) praerogatio benigne suble-
 uare debebat. Quod si homines innocenter industrios testimonio suo
 fraudasse uiri boni existimatur officio non conuenire, quod causa est quae
 magnam in sese dedecus admisisse uideatur, quae etiam cupide fecerunt ut
 odisse crederetur? Vtina autem fieri posset, ut sese nostrae querelae in
 eos tantum impingerent, qui culpae autores ipsi aut affines esse di-
 cuntur liberius omnino nobis destomachari liceret: nunc autem uereri
 subinde mihi succurrunt, ne aberrante hominum coniectura in eos uis
 doloris incubat in quos minime uelle. Sunt enim in quibus ne gut-
 ta quidem criminis huius haerere uelim, quamquam eorum culpa tolerabilior
 esset: sed et eiusmodi nonnulli feruntur, ut si stomachum rursus mo-
 uerint, patientiam omnino tibi imperare non possis. Quo fit ut rem
 spinosam tractare uix innoxie queas, et tamen tanta uis est numi-
 nis ad stilum manum urgentis, ut periclitari malis quam rumpi de-
 generi patientia. Naego satis admirari nequeo quorundam hominum

amen

amentiam, qui in rebus ipsi secundis famæ suæ consulere uel negligunt uel nesciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores assumpti cælū nostrū impleuerunt nominū suorū celebritate. Quorum duo tū æquales, tū simul in actu summo rerū Francicarū fuerunt. Hos ita inter se iunctos diceres ut aërem & ætherē. Quicquid enim potētiae alterutri accedebat, alteri id omnino decessisse uidebatur, ut inter illa duo elementa ea est uicissitudo, quicquid alteri deperit, in alterū ut infernè superneq; transeat. Verum æthereus ille tum summa quæq; sibi uendicans, tum ad cælū hominum uoce obseruantiaq; elatus, tā proxime etiā olympū euaserat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter suauia diceret, latere eum uulgo non putaretur. Quū autē ille alter fastigio fortunæ inferior libramento tantū suo staret, doctrina scilicet industria & maiestate summa paribus magistratui, hic uero maiore fati supra omnium aspectū sublimē ferebatur. Qui cum uotis tantū non suis parcarū fusos conuolui existimaret ac consideret, arrectissimā quanq; ceruicē submittere sibi uolebat. Cū autē ille alter eruditione Varro, animo irrequieto & uersatili Porcius, libertate nō obnoxia Cato, superioris magis illius succuberet impotētiae q̄ animo satis æquo cedere uideretur, id ad huius felicitatē fortunæ deesse tandē uideri cœpit, ut ille uelut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magistratus anno obitus eius fortuito quū contigisset, fati iam haud dubie nobis male cogitatibus, ibi ille Seianus, ut uidebatur, gaudio immodico perfusus (quod alacritate futili & gestiente prodebat cū suo comitatu) oīa iam infra, supra, nutu uerti suo uolēs suffecit statim in locum demortui, quē iamdiu designatū habebat, si quid illi contigisset, ex cohorte obseruatiū: quo facto cū in oēs sese partes libere uersare cœpisset: (nullū enim Catonē esse superstitiē sciebat cuius superciliū suprema fors aulæ uereretur) inde iam aperte domus eius cupiditatis, ambiōnis obseruatiæ clientelaris diuersorū fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluiem (nam id tolerabile esset) sed quicquid penē in quoque ordine decoris esse uidebatur, certatim sese

sefe addicētes aut spei alicuius certæ, aut representati præmij auctoramēto, aut postremo noxæ metu, si minus ipse cultus cōtemni uideretur: quæ ut minima numero, ita potissima pars erat. Nā qui oīa in potestate habebat quæ tūc erāt amplissima, is unus oībus sufficere posse merito credebatur. Quæ aut plus iure ac legibus hoīes posse non dubie uidebant, extra eius præsidia agēti securo uix esse hominū opinione fas erat. Quin eousq; inualuū hominū opinio, huius ut impotentia atq; illius obitu, aculei seueritatis, summæ etiā iurisdictioni excussi esse uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, sed etiā miniatos, quorum stipatu se maxime uir clarus mirabatur, fremente ipso loue Tarpeio hominum eorū miniatore, qui sibi eas opas exprimi ægerrime ferebat, id quod eum ipse uidi audiuiq; in Vrbe dictuāntē fremebunde, cū apud eum essem: quæ res in exiliū penē uertū dominicæ familiæ, euentu primordijs congruo. Quis enim nesciū uelamēta illa beata non tam cocco imbuta q̄ cruore fuisse? O caram semper Franciæ mercē, & bellorū pretijs comparatā: & sic quoq; (si dijs placet) nunc licemur? Verū in eo eius in reliquoq; comitatu literatū nullū hominē agnouisses: nisi si quis erat forte unus inter externas clientelas, tam procul enim id genus hominū ab eius uestibulo summoue batur, q̄ ipse longe aberat ab eruditione iusta & liberali. Et alioquin nullus ei fermē eorum cordi erat, quos ille uir egregius de medio sublatus fouisse uisus erat. Quippe ut ille uirtutis et doctrinæ columen ijs fauerat præcipue, qui aut ceruicē non obnoxia, aut indolē ingenij præ se ferre uidebantur: ita hic interioris aulæ maniceps & dictator in comitatu regio, in delicijs nunq̄ uisus est eos habere, quos meritorū prærogatiua magis q̄ suffragio aulicæ obseruantia fretos esse ac cōmendatos suspicabatur. Etenim cū prostitutæ fronti homines in fidē ferē litēs recipiebat, sicut amare & scortari à lenone sunt qui iucūdius esse putant, tum omnia beneficiæ suæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius (ne meritis eū laudibus fraudē) & in primis cōmendabilis animi sublimitate.

sordibus

sordibus auaritiæ, atq; omni obscœna uoluptate maiore: dignusq; qui uiam ueram intelligeret assequendæ gloriæ tantiq; fastigij sustinendi et perferendi, quod regium pene æquauit arbitrium. Cæterum soliuagus accipiter (ut est in hominũ prouerbio) nec in prædatu sociabilis: ut qui in rerum actu collegam ferre non posset: nã qui genesim summam habere se arbitrabatur, nullũ non fastigium sibi secundũ esse censuit. Hic cum fortunam perpeti sibi fauore asperantem multum iam fatigasset, tandem gradioribus inceptis obrutus, q̄ quibus par esse posset (ut neminẽ solũarius rerũ arbiter, ut dictũ est, in consortiũ admittebat) ipse quoq; fato concessit. Unus (ut arbitror) omniũ quos ætas nostra meminĩt, æstu perpetuo iactatus, inusitatae ante se felicitatis, ut præter omniũ fermẽ opinõnem acciderit quod ei fortuna summã manũ negauit, fauorũq; suũ colophonẽ, destituta tot hominũ spe, & præsertim cohortis miniatulæ iam ad cominia honorũ fastigij uerticisq; properantis, quæ longius ipsa expectatione hominũ protracta sunt. Tantæ aut potestatis non unum aut alterũ, sed coplureis successores reliquit ex sinu tamẽ suo ante mortẽ productos. Nullus enim adhuc posthumus successor mortuus agnatus est, tãetsi eorũ unus fortunæ se litasse confidens cuius alũnus erat, uelut solus summi rerũ arbitriũ creuisset hereditatẽ, tãtos repẽte spũs sustulisse uisus est, ut præter insolentiam in uultu eminentẽ ferociã quoq; terrẽntẽ loquẽdo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillimus sui factus, usque adeo oĩa sibi suscipere permisit: & ad extremũ tueri quicquid ipse suscepisset fouẽdũ, ut dignos indignos, quos sibi morigeros semel expertus eet, in omni parte reipu. præficiẽdos curarũ: moratos uero perinde ac morosos inutiles repub. existimãs q̄ potuĩt longissime in secessus ablegauit: utrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, atq; immemor personæ quam gerebat, quod uirtuti debebatur, illiberali obsequio dãdũ esse cẽsuit. Ex quo factũ est, ut quã existimationẽ primis et secũdis uitæ actibus collegerat, eã ipse in ulimo eodẽq; summo actu totã effudisse uideatur.

Aliquandiu aut̄ autoritate grassatus affeclis suis promouēdis, quū orbis formā nouam mūdo stupete coepisset architectari, subita manus iniectione uim parcarū expertus est, uir (ut omnes arbitrantur) summo magistratu dignus, si summū semper magistratū sperauisset ac nunquā adeptus esset: usque adeo in secūda ei sorte conuenisse & uita perfunctū esse præstabat. Sed qui fortunæ oīa tribueret, ut cuius præsentissimū numē in reb⁹ humanis esse existimabat, ne extremū quidē fortunæ obsequiū remittendum esse censuit. Hic est ferē eorū exitus qui modū nō nouerūt adhibere felicitati: Verū ille quoq; mortuus est, cū summi honoris cōuulsa maiestate, iū uero summæ curiæ lacessita seueritate: seminibus earū rerū iactis quæ insigni nostrarū rerū clade postea expiatæ sunt, & ea tamē morte felix existimatus. Horū uero omnium obitus ut successorū gaudio: ita secūdi & ultimi risu & cauillis omnium exceptus est, ueluti ludos sibi fortuna nobisq; factūate. Nā primus ille & summus uita suo nō etiā nostro tēpore excedēs, orbā nō dubie rēpublicā nostrā reliquit & destitutā: alios uix statuas, utrū ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impēdeni exēptos esse dicas. Tæt̄ si secūdus eo nomine desiderū sui nō modicum reliquit, quod eā rerū inclinationē quæ secuta est morari uidebatur, etiā si ipsum eius fundamēta primū iecisse cōcussō orbe nostro oēs opinabatur, Sed tamē utcūq; intererat superstitiē eū esse: eo enim ueluti tibicine fultas res nostras crediū ē quāuis inclinatās impulsasq; tamē nondū sic collapsuras fuisse. Accedit quod grādiora incepta sic reliquisse uidebatur, ut Apelles Venerē, quæ manū nō inuenit operis incohati præscriptū excepturā. Verū, o fluxā rerū humanarū memoriā, hic cū totū occidentē nominis sui uel gloria uel strepitu uel elatis spiritibus impleuisset, sic anima repēte concidit̄ exhalata, ut nullius propē modū nunc in ore ac ne in memoria quidē uersetur. In quo mihi post hoc regnū conditū homo maxime falsus esse opinionone uisus est. Nam qui cedrina familiæ suæ stēmata quæ fuisse sperabat & confidebat, ne sui quidē memoriā nisi exilē atq; fugacē reliquit

Cedrina
stēmata,

reliquit posteritati, sed scilicet cōmuni principum primorūq; Gal-
 liae errore in quæredæ ueræ gloriæ circulo ipse lapsus est. Nā quæ
 beneficētia & suffragatione ingenia literatorū excitare debebat,
 atq; ad oīa publice cōmoda honestaq; toto pectore incubere, ut rerū
 præclare gestarū ueluti quibusdā gradibus in cælū (id quod exoptabat)
 hominū ore ferretur, monumentūq; æternis scriptorū post
 mortem cōderetur, is ut Aspēdius ille citharistes, qui oīa sibi intus
 cecinisse dicitur, in libera penus amplissimæ dispēsatione sibi suisq;
 proluxissime frāgēs, publicæ opulentiæ dispēdio se suosq; augēdos eē
 cū cohorte amicorū asseclarūq; ratus est. Atq; etiā (o stultum homi-
 nem) libēs fecit, ut ornandis assentatoribus, ac supprimēdis doctis
 & grauibus, autoritatē, & extruēdis insanis ac portētosis præto-
 rijis opulentiā uanissime cōsumeret: illā quidē (si superis placet) ex
 donatiuis uenialibus exuberantē, uacationibusq; diuendūis sacro-
 sanctorū munerū. Eorū nō absimilis qui ex materia cariōsa & uer-
 miculātē statuas sibi erigētes, prorogare eis sese in æuū suisq; me-
 moriā arbitrat̄ur. Sic Bagoarū apud Persas immodica potētia, nē
 hil post obitū eorū præter memoriā solā eunuchorum relinquebat.
 Deus immortalis quantū interest inter hominū cogitationes actus
 & instituta? Primus ille tot ingenij dotibus instructus, in muneribus
 obeundis remissus & cōpositus (nisi si iracūda seueritas uūio
 ei data est) ita se in magistratu gessit, ut in ei⁹ funere summi hono-
 ris maiestas, Frāciciq; noīs splēdor & claritas, elata fuisse uidean-
 tur, cuius rei opinionē auxit secuta rerū inclinatio. At cōtra secun-
 dū incūatus & uibrās. Tertius eo amplius præceps, eo maxime no-
 mine memoriā sui rebus Gallicis inussere, quod felicitati et gloriæ
 Frācicæ funus indixisse existimātur. Hæc est enim omnīū opinio,
 hic sermo, quem fama tumultuose his annis circūtulit. Cui opinio-
 ni etsi iudicium meum non interpono, me tamen ipsorum miseret,
 qui cum essent in loco præcelso conspicuoq; positi: in sese nō inquisi-
 uerūt ipsi, nec obseruari se oīm oculis tūc meminisse potuerūt. Viri
 aliogn cōmēdabiles, si ferēdo ipsi cneri maioris fati fuissent. Cer-

Aspēdius ci-
 tharistes.

Donatiuis
 nialia.

te alter eorum qua erat animi præstātia errore magis q̄ proposito lapsus uideri potest. Præclarū enim sibi esse uir literarum nescius existimauit, cohorte millenaria futilium hominū stipato, ultro per alpas citroq; cōmeare, quos partim annuis cōgiarijs à rationario publico principisq; donare instituerat, partim optimo quoq; præmio uirtutis testatissimæ sacro profanoq; ornare. Qui si memoriā suī perpetuā cupiebat, monumentis utiq; præclare rerū gestarum eam fulcire debebat & stabilire. Ad eiusmodi autē monumēta cōdenda architectorū manus adhibendas esse intellexisset, nisi planē nescius liberalis doctrinæ atq; elegantis fuisset. Heu uana hominū opinio, qui eorū sorte suspiciunt ut beatā qui rerū potiuntur in aula strepū plausibili, quū nullā aut exilē ipsi sui relinquunt memoriā post unū aut alterū q̄ moriūtur diē. Ego quidē uel miserabiles esse puto, præsertim quū inclinationes temporū & momenta rerum uelut Tantalī saxū capni principū ac fortunīs eorū impendant. Quin & imperiū ipsum quid est quod tātopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis ac beatæ uitæ coagmētatū, nisi principes ipsi sibi memoriæ posteritatis inseruiendū esse censeant? Quū post die funeris inter regē uerū perpetuūq; & diurnum ludicrūq; nihil interesse putē, quales sunt aut psonati reges in theatro, aut q̄ in peruigilio epi phaniæ, quū regalia agimus, regnū ad sesquihorā fabæ lusu sortiuntur. Refert igitur non quantum quisq; potentiæ affecutus sit, aut quā numerosis hominum cultus sit cliētelis, sed quid in uita memorabile gessisse, quos mores, quos homines fouisse ac promouisse prodatur. Enimuero si & principes & rerū potientes hoc intelligerēt, tantū interesse inter utrūq; fungendi uel principatus uel honoris institutū, atq; si per uitæ agendæ curriculū hos quadrigis albis sublimes atq; ingenti plausu trāsuectos fuisse, illos plebeia & humili rheda nec secundo populo cursum peregisse dicere remus, credo, ut est Gallorū animus gloriæ cupidissimus, nihil utique antiquius habuituros fuisse, q̄ ut bonorū & grauiū existimatiōi approbare se possent, & posteritati in alia atq; alia secula ostentare, quæ

re, quæ hominū ipsa iudiciū nec per sordes facere nec per ambū-
 nem solet. Ecquē enim esse uel principē uel à principe proximum
 aut secūndū putamus, qui si germanæ gloriæ speciē intueri ac per-
 spicere posse, eamq; regni uel potentiæ præmiū unicum in hac uita
 ppositū esse intelleret, in flexu uel ætatis uel inclinationū rerū
 quoquo modo hæret, ac non ad extremā usq; meiā sibi semper in-
 stare? Equidē nullū nec regū esse arbitror, nec ī aula præpotētū,
 duntaxat eorū qui similes sunt animo antedictorū. Age uero si id
 quoq; scirent, rerū gestarū præmiū solidū perpetuūq; esse non pos-
 se, nisi ab ijs decretū constructūq; qui dicēdi præconio laudes ducū
 clarissimorū pronuntiare didicerūt: num etiā tum Galliā literatis
 & faciūdis fuisse cariturā putamus? Certe ita existimo nostros ut
 alios quoq; nihil non assequi posse, simul ut cœperint assequi uelle.
 Et rerū suarū præcones Franciā non quoslibet, sed etiā Thalhybia
 das editurā, si modo hoc principes intellexerint, priscorū regū cla-
 rissima gesta ideo in obscuro iacere, quod rite inuatiatos eloquētiæ
 scriptores non inuenerint ipsi nec æquales nec posteros. Quū aut
 per literarū ignorantia incuriāq; hoc principibus scire uel intelli-
 gere non liceat, fit ut quilibet sublimes ipsi & erecti, hoc præstare ne-
 queant, quin à recto cursu felicitatis gloriæq; exorbūēt. Etenim cū
 habenas ferē ignaris rectoribus cōmittant, illiq; in temonē peritos
 admittere raro in animū inducant, qui fieri tandē potest, ut inof-
 fenso cursu plaudēdoq; ad meiā perueniāt? Simul illa res alioquin
 illustres infuscat deformatq; indignitas, quod ī currū sæpe assum-
 ptos huiusmodi uidemus, qui si res recte atq; ordine procederēt, pe-
 dines ipsi quidē ad frenos adambulare deberent. Vtinā aut ex eius
 officina quē superius diximus ut ex equo quodā Troiano primores
 omnes uiri heroicis animis uisendi prodūssent. Quidā enim eorum
 arduos eius spiritus & liuore auaritiaq; maiores, aliasq; eius uirtu-
 tes non æmulati, ut est natura humana docilis in sinistra, unium
 illud eiusdem imitati sunt. Etenim uir ille animi nimius, admirati-
 one summi apicis captus, quū externarum tribuum suffragia im-

Thalhybia-
 da.

mensis pollicitationibus liceri instruisset, irudines illas bellorū æra-
rio nostro admouisse compertus est, quæ exanguem ipsæ rei Fran-
cicæ opulentia suctu iugi sorptuq; reddiderunt. Olim autē elusus
cum peteret ut Cæsaris cædidatus, didicim uti foro ut tempora tu
ferebant. Quam cupiditatē nulli non notam, ut tamen prætextu
aliquo obtegeret uel perlucente, quū emissarios emerendis obsequio
centurijs ad capita classium dimittere statuisset, tum demū exter-
nos admirari, & præmijs ascitos præferre nostris omni ope insti-
tit. Ex quibus internuntios, & sponsonū sequestres præpopere de-
legit, quosdā ita futiles, ut qui strophis maxime inclaruissent, eos
ipse apposituissimos transigendis negotijs arbitrareretur. Nec nunc
fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatē in Italia et
in Vrbe haurire mihi contigit: cum minime uidere putaremur qd
nulli non oculato patebat, & præterea irridenteis uidebam Galli-
cam simplicitatem homines peracutos: qui hominum delectum ha-
bere non nossemus, tum etiā quū copia ingeniorū domestica nō ca-
reremus: & nos miramur iterum nos repulsam uerticis honorū sa-
cræq; dictaturæ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omneis actus
atq; etiam turbulentos uidimus in teatro ditionis Francicæ. O
beatam futuram te Francia, si intra te tantum felix esse uoluisses.
Nam ex quo tempore extra fines auitos prosilire tibi uisum est, cū
charissima pignora longissime amandasti ad te nunq; reditura, tu
uelut abdicatis tuis, alienis sinū pādere destinasti. Quod si in rē
atq; existimationem tuam futurū uidebatur, ut ad te aut gēte aut
cognitione potentatus pertimenteis omni ope re posceres: idq; quan-
do nisi Marte disceptante atq; arbitro consequi nullo modo posses:
uirium tuarū specimen facere extra fines oportebat: oportuerit sa-
nè, quandoquidē arduum est rebus temperare prosperis. Sed quis
te superū infensus ita præposteram egit: ut choragis pastophoris
pyrricham saltare præclarū esse duceres? uidelicet nondum intel-
ligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationem habituos: quin, quo iu-
re quaq; iniuria corollariū illud belli assequi connerentur: primū

uenerandissimū (ut uocant) & ad extremū beatissimū, nullisq; cæcellis iudiciorum ambūionē perditā coërceri in ijs hominibus posse: quos fretos uertice sacrosancto uidemus iudices prouocare dignis argutulis. Verum ille primore impetu retro actus quū ui maiore rem aggredi statuisset, omnesq; iam tribus aut laturus aut ablaturus uideretur, (& erat tum Argyraspidū cohorte succinctus, præter alas obequūāteis) ibi tū repente (o lubricū gradū felicis aetatis) à fortuna destitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut est mens cæca mortaliū) quas ipse texuerat, anxietati animi par esse nō potuit ut multi opinantur: deprehensa enim felicitas cito curis grauioribus angētibusq; succubuūt quarū insolens erat. Hic & alter immatura morte rapti hoc lucri fecisse dicuntur, ne actiū suorū catastrophē uiderēt patriæ luctuosam. Vimā autē eius sequaces, quorū ad stomachū Gallica nō facit oratio, nō magis Italiā q̄ Italos adamarēt, aut certe Italicā doctrinā cum Italia, literæ (ut opinor) bonæ ex Italia non modo ad nos uenissent, sed etiā propè modum in Franciā cōmigrassent, & iā Franci homines essent capaces eloquētiæ. Sed quoto cuiq; unq̄ in Francia stipendiū datum est dūtaxat non pudendū? Amicos ipse ex Italia habui, à quibus non sine lachrymis diuulsus sum, quum prouincia paucorum crimine ingrata facessere se dicerent. Neq; uero neq; inquam Gallorum ingenia ad literas perdiscendas sint inepta: sed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandā patrimoniatq; faciēda hodie pertinere noscuntur, elegantiae suæ frugē hominibus quæstuarijs atq; ambūiosis approbare nequeūt. Rem autē facere q̄ gerere aut gestas res scribere maioris multo artificij magisq; expetendi apud nos esse creduntur. Quo igitur tātope Italos si nō ad eruditionē Gallorū? At res ipsa clamāre uidetur nō Italicā doctrinā ex Italia, sed cōmoda, sed ornata, sed qd̄ dicere nūc mustito paucis hoībus queri, quorū hiātē cupidinati fortuna quīs p̄fusa satisfacere neq̄. habeāt illi sanē sitē oīa, qd̄ absq; captiōe nostra fiat: abstineant modo uerborū cōtume lia, et aliū prætextū cōsilijs suis inueniāt. Sed q̄ præclare natura,

quæ simulationi sedem in fronte, sermoni in ore dedi? conspicuo ut in loco diu fallere non possent: fit enim perraro frons ut ita sermo ut subseruiat, aut uerba fronti congruant, quin male tandem conscia mens quoquo modo prodatur. Scitū etiā illud aiunt, diu neminem personam ferre posse. Verumenimvero quādo ad cardinem huius causæ peruenisse me sentio, atq; ad id aperiendū quod in aliud tēpus referuandum esse duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda sunt. Quæ de re enim agitur explicare amplius non statui. Ignosci autem dolori nostro (cui non nihil datū esse non nego,) ab omnibus æquum est, qui uel patriæ iusta charitate ducuntur, uel quos omnino nō poenitet quantum in literis discendo profecerint, uel certe qui ingeniosos liberos sperant sese genuisse olimq; gētem illustratos. Ego ne ut patriæ quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcunq; docuit, deniq; cui obsides liberos dedi, ignominia affectæ nō condolerem? non hīs natalibus ortus sum. Calumniā passæ nō patrociniū qualecunq; præstarē? haud ita ad hæc studia incubuisse uisus sum. Immo uero quum in patria literas didicerim, non actione populari potissimū experirer, an usui patriæ et ciuibus esse possem? Ecquæ autē tandem popularior esse potest actio q̄ quæ suum populi ius tuetur? quæ ignominia populare singulorūq; propulsat? Equidē sic contendo, qui ingenuis ipse parentibus natus sit, auūq; ac proauum ciere non ignobilissimos possit, nec se in seruitutē aliquādo abduci à plagiarijs hominibus passus sit, ut inter uenaliū in catasta illiberalis obseruatiæ seruili pretio indicaretur, idēq; hīs ornamenti quæ nec uirtute nec ingenio, sed potentibus in aula sup parasitando quærentur, literarū studium antiquius duxerit, si nec aduersa Minerua hoc se facere confidat, dicēdiq; stipendia nō grauetur implere, illustrandi quoquo modo nominis sui ius ei esse debere, si quid ipse fortasse in medium comminisci & prosequi stilo possit, neq; ea spe illum prohiberi cūtra iniuriam posse. Hos ius sit sane Italarum ciuile aut propriū, modo nobis eo uelut translatiō liceat uti: quāquam reliquæ ferē gentes melius de se merita, id ius

non magis Italicū esse q̄ prouinciale cōtendunt. At Itolorū extant opera quæ priscā literarū elegātiā instaurasse nobis ac retulisse iure creduntur. Quid tum? num per eos qui iam scripserūt cōsumptum omne argumentū ostentādi ingeniorū putamus? aut num Itali quia primi hoc certamē instāuerūt, ideo solis eis gloriā hanc sperare iure occupationis licet? Ego uero quod ad hoc pertinet sic pro p̄modū censeo, Italos hactenus meruisse ut iure (ut ita dicā) suo literis lautioribus studere uideantur: neq; inuitus fecerim ut Italiæ alūnis uelut maiorū gētiū scriptorib; sedēdū orchestra hui; theatri ius tribuā. Sed q̄s iā omni gradu atq; in quintā classē deiectos aut summotos Gallos esse patiatur? aut q̄snā est eorū qui edito quidē ignauioris metus nō prohibeātur postulare, quicq; iniuriarū possint reos uel in tyrocinio quoquo modo insimulare, qui libens hoc cōmittat, ut ad se delatā certis autoribus contumeliā transmītens silentio, socordi etiā animo remisisse uideatur? tamen si quod ad me pertinet, absit ut quenquā ea de re reum deferre uelim aut postulare, eorum quidem quos alijs nominibus & ueneror & probo, si tamen secum agi ciuili animo pati sibi persuaserint, nec nunc eos mihi uideor postulare, sed insignem iniuriā apud eos ipsos expostulare si quidem audire ipsis uacat, & exaudire nos possunt. Verum esto (quod tamen pace dictum aliarum prouinciarum uelim) Itali hominum soli hactenus hoc nomine in cælo esse dicuntur aliarum gētium opinione: hoc est enim Italos hodie omnium ore celebrari. Sed si Herculem & Liberum & Castores in cælum ingentia merita subuexisse traduntur, cur non possint olim & alijs scribendi industria, parem & similem Italis laudem mereri, atq; adeo ius ipsum sperare Quiritium? Neq; enim maiorum illi dij gentium quos etiā selectos antiqui uocauerē, conscriptos illos deos meritorum suffragijs in cælum admisere, Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabūtur, qui ingenij aut doctrinæ cōmendatione uidebūtur inclaruisse: sed etiam mediusfidius etiamq; uereor ne in parte uidear, qui tanq̄ ad palum magno sudore depugnem. Quis

enim aut Italus alius quenquam unquam aut Gallum aut aliū ex iā re manu cōfertū uocauit ob id quod hanc spem laudis usurpasse diceretur, quasi in alienā possessionē temerarius inuassisset? Nostrū est hoc crimen, qui etiā nullo uindicante, ius omnibus cōmune Frācis abiudicamus, etenim externis q̄ nostris iustioribus utimur: quos tamē ut iudices iniquos, ita minime infestos aduersarios in re ipsa disceptanda experiemur, ut spero. Nam quibus ingenia nostra probare non possumus, si in certamen dicendi ueniretur, ij ne uelitari quidē & laceessere pugnā latino more nedum pugnare iusto Marte possent ac certamine. Nisi si eorū fortasse quispiā hastas (ut dicitur) amentatas à comitatu suo mutuaretur, quo minus nobis anxie hæc causa agenda fuit. Apud hos enim si quid uel sciū dixeris uel non insulsum, stupida id aure ut fatuū deuorant & transmittunt. Enimvero hæc actio etsi ita mihi cōpetit, quasi caput & fortunas meas ut & omniū Gallorū in ea agi putem, tamē ita occupauit nō ut cupide anteuertim, sed ita res nata tulit primæ ut essent meæ partes, nō etiā ut breui amplissimæ futuræ. Erat & alioquin si cuiusq̄, certe meū, in hanc causam quoquo modo descēdere, qui in his studijs bonā partē ætatis iā cōtriuissim, nullius spe aucupij lucrūq̄ puocatus. Proinde ita existimari ab oibus uelim tantū nō integrā à me causam relictā esse successoribus, ut ne libatu quidē magno p̄ præflorata uideatur. Nā neq; mihi ipsi ita præscribi pōt quasi ocm aquā meā dicendo cōsumpserim: ut si reos eosdē aut alios repetere olim in mētē ipsi uenerū, nō multæ nerū horæ indulgeri mihi debeant. Cū enim sic agendū duxi ne rei cardinē attingerē, tum uero sic temperandū ne iugulū causæ quoquo modo peterē: nam quos et merita & fasces alioquin reuerēdos faciunt, eorū sartā (ut aiūt) & te etiam esse existimationē decebat. Tametsi qui fieri potest ut stili modū teneas? qui etiā hominū patiētia irrūati, nihil sibi uideatur reliqui fecisse (in hac re quidē) quo nocētiores fiani? Quotus aut quisq; faceret, ut à quib⁹ alioquin læsus publico etiam nomine iniuria affectus esset, nec se hilum profecisse modestia ac silentio

intellexisset, ab eis gratiã inire turpi patientia cuperet? atq; iniuriam propulsare cum posset, commodis ipse suis potius quã existimationi patriæ consulendum esse duceret? equidẽ ipse eousq; Aristippeus esse nõ possim: Proinde ut sit penes eos arbitriũ quo quisq; in numero in Francia esse debeat, malim tamẽ non nescios literariũ oderint quã despiciant. Quid enim agas ubi tute aquã fluere tibi noris, & aut crimẽ agnoscere aut respondere cogaris? Atq; equidem propè est ut dicam tanti esse in Gyarũ ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimisso libertas intereat. Qui si indignatione iusta orationis meæ uela implere uoluissẽ, rerum dicendarũ copia facundũ me fortasse ut quẽlibet, indignitas etiam reddere uehementẽ potuissẽt. Quin & libertatis fines bono & populari principe tã late patere q̃ ueritatis puto. Intra quos tãq̃ intra liberi⁹ præscriptũ expatiari licebat, nisi reorũ magis q̃ rei rationẽ mihi habendam esse meminissẽm. Nec uero fortuna quilibet improba tãta se flagrare inuidia diutius sustinebit, tantã ut in magnis uiris iniquitatem fauore immodico prosequi non desinat, si illi in posterum incõmodi ac molesti esse pergant: aderũ enim aderũ uotis euocata Nemesis. Cui animaduersionem eorum qui consecrãtes, qui rebus secũdis insollescunt, Adrastiam cognomento quasi inuẽtabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos suauis secundarum rerum aduersarumq; condimento, deuoratas omnẽs indignitates concoquere oportebit, nec à laudabili uitæ instituto hominum iniquitate aut temporum absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarum studia amore sapientiæ non quæstus gratia incubuissẽ se dicunt. Quippe huius uitæ in seipso uersatur institutũ, nec aliud extra se inuĩamẽtum maius habere potest, quod quidem ab hominibus p̃deat aut à fortuna. Is quidem certe studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratũ optabilius esse, q̃ se in ius dñionẽq; fortunæ atq; istorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuscemodi nõ Catonis aĩo (ut aiũt) sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi superos oẽs
 propi-

Nemesis.

Adrastia.

propitios esse uelim (nulla enim religione maiore astringere fidem meam possum) ut rerum indignitate, non cuiusquam odio incensus hactenus stilo indulsi. Quare in primis eam mentem potentibus atque autoritate præditis dari opto, ut in uniuersum prodesse uelint, ac singulis non obesse. Nihil enim nec generosius uelle nec innocentius possunt. Sin (quod absit) id fieri nequint, id nobis diuinitus dari ut aut ne possint studijs nostris incommodare, aut certe incommodando ne possint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus securitate felices acq̄uimus. Eri tamē aliquando (interim enim ariolari iuuat) principū prouidentia cauere, ne eorū nomina factiose supprimantur, qui publice aut honorifici aut utiles esse possunt: & prudentiæ uidere, si quæ familiæ ciuile fastigium præpetes excesserint, ut in classes circuncisis (ut dicunt) alis in ordinesque redigantur. Nunc perorationis loco ingenia Gallorū qualia sint, antiquitatis autoritate docet, solertis est i matricis ingeniorū gentiū. ne gallomastiges Franci nimirū posthac sibi placeāt, quasi soli inter nescios iudicio prædūi. Quo cuius aut hoc documēto perfungar, unum tantū eius rei autorē laudabo nec Italum ipsum nec Galī, & classicum alioqui testem, ne à quoquā refelli tantū elogium possit, is erit potissimū Strabo, genere Cappadox, erudiuione græcus, iudicio priscus, cōuersatione incolatuque Romanus, terrarū multarū peragator ut ex geographia eius patet. In cuius libro quarto de Gallis loquēs ita inquit: τὸ δὲ σύμπαρ φύλον ὃ νῦν γαλλικὸν τε καὶ γαλακτικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνθρον τε ἐστὶ καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλοτε ἄπλοῦν καὶ οὐ κακὸν βίης, διὰ τοῦτο ἐρεθίζόντες μὲν ἄβροοι συνίασι πρὸς τοῦς ἀγῶνας, καὶ φανερώς, καὶ οὐ μετὰ σκέψους. Vniuersa autem, inquit, natio eorum hominum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis studio flagrans, animo est strenuo & celeri ad conferēda prælia. Alioqui mente candida & simplici, & ab improbis moribus horrēte. Itaque iniuria laceffiti conferti cōeunt in certamina aperte nulloque periculi adeundi respectu, eam ob rem tractabiles se modera-

tuā;

Strabo.
Gallorum
elogium.

τῶν: faciles præbent primo cuiq; , ducem se eorum imperatoremq; :
 professo. Idem inferius : πλὴν βίαις καὶ τόλμῃς οὐδὲν ἔχοντες τὸ
 συναγωνίζεσθαι : ν. παραπράττοντες δὲ ἐν μακρῶς ἐνδιδύοσι πρὸς τὸ
 χρῆσιμον. ὡς καὶ παιδείας ἀπέδρα καὶ λόγων . Præter uim et
 præsentiam animi nihil ad certamina adhibentes. Quòd si quid te
 mere susceperint, facile utilitati cedunt: ob quod et doctrinæ insti-
 tutionē, et literarū studia, capeffunt. Et rursus de gymnasio Mas-
 siliensi : ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοῖς γνωριστοῦς ῥωμαίων ἀντὶ
 τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκέισε φοιτᾶν φιλομαθῆς ἕντας ἑρῶντες
 δὲ τοῖς διγαλαταῖς, ἅμα ἱρήνην ἄγοντες, τὴν χολῶν ἀσθενῶσι
 πρὸς τοῖς τοῖς διακίθεται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ
 καὶ δημοσίᾳ, σοφιστῶν γοῦν ἀπολέχοντες τοῖς μὲν ἰδίᾳ, τοῖς δὲ πό-
 λει χροῖν μισθούμηναι καὶ ἀπέπερ καὶ ἰατρῶν. Hæc autem Massili-
 eum institutio, Romanorū hodie nobilissimū quæq; pellexit, adeo
 ut pro peregrinatione quam studiorū causa Athenas pridē susci-
 piebant disciplinarū cupidi, nunc illuc se conferant: quorū emula-
 tio Gallos quoq; exciuit ut pace per Galliam cōposita, ipsi ociū
 à rebus bellicis amplectentes ad discendi institutū animū appelle-
 rent, non uirūim modo, sed etiā uniuersim per urbes: Quippe quē
 dicendi magistrōs (quos sophistas appellant) priuato publicoq; im-
 pēdio oppidatim suscipiant, salarium illis statuentes perinde ac me-
 dicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum studijs liberalibus
 aptum promptumq; negat, etiam si eis ad prælia animos gestien-
 tes tribuat. Quanto igitur nostri maligniores, qui Francos præci-
 quam Gallorum partem in orbem Barbariæ redigentes, studioso
 rum industriæ summissim obloquuntur? Fidem apud uulgus comi-
 tatus regij facientes, quod ne nonina quidē disciplinarum unquā
 suspicari potuit. Quòd si olim Galli literis apti fuerunt, quæ tan-
 dem inuidia est, nunc quoq; in Gallia literarū bonarū studiū cum
 successu excitari: siquidem publice nunc honos facundiæ ut quon-
 dam habeatur: nisi uero Strabonis ætate, quo tēpore hominē deus
 induit, fieri id potuit Gallis adhuc semiferis, id nunc non poterit,
 quo

Galli olim
facundiae stu-
diosi.

quo tempore gens nulla moribus aut mansuetioribus aut elegantioribus uiuit. Quibus si ipsis disciplinarum expolitio & naturæ præstantis condimentum adderetur, undiq; certe & lauti Franci & perpoliti fuissent. Ex illo autem prisco Galliarum instituto emanauit illud Satyrici poetæ:

Gallia caufidicos docuit facunda Britannos.

Notum est etiam certamen græcæ latinæq; facundiae Lugduni olim institutum ad aram diuo Augusto cōsecratā: ad quā idem Satyricus alludens in prima Satyra inquit:

Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Proinde nunc quum totus graias latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus statuatur: & spondebo non modo oratoriam & poetiā in Galliam, sed etiam Gallogræciā postliminio reddituram, & istos futuros ridiculos qui nullum exemplum esse contendunt hominis Franci in literis latinis priscaisq; eruditi.

Qui, si quando quis existat utraq; lingua se scire profitentes, Anacharsin (ut opinor) in Scythia esse dicent, aut etiam prodigiosum indictisq; supplicationibus procurandum & expiandum. Hos uix statuas utrum ignorantiae damnes aut potius temeritatis, qui se nobis Aristarchos tam fidēter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim græcæ studiū tam solenne in Gallia fuisse, q̄ nūc est linguæ latinæ? Cuius rei iterum eūdem autorem citabimus, his uerbis de Massilia scribentem: καὶ φιλέλληνας καὶ τιμῆνοσι τοὺς γαλάτας ὡς καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνισί γράφειν. Eadem urbs Massilia Gallos linguæ græcæ studiosos fecit, & eousq; amātes, ut contractus & conuenta apud eos græco sermone concipiantur. Hæc Strabo autor grauiissimus de maiorib⁹ nostris scripsit. Quod igitur nec eloquētia nec studia elegantiora atq; humaniora in Gallia hæctenus celebrata magnopere fuerunt, nec cælo imputari clementissimo, nec naturæ omnino gallicæ eidemq; humanissimæ debet, sed quorundam hominum rusticitati aut potius iniquitati, qui primos ordines in rerum nostrarum administratione duxerunt,

eorūq;

Philhellenes
Galli.

eorumq; qui hoc dicunt ignorantia, uel (ut græci appellant) a pirocalia, quod uerbum est eorum qui nec bona sua nouerunt, nec eorum usu acquiescunt qui serijs in rebus operam bonam ac strenuam nauare didicerunt. Neq; uero quo nomine appellere nunc habeo, quibus nihil non accersitum placet, nisi si mirari non debemus ijs omnia uernacula sordere, quos transalpina commercia nimium iuuare fama est, nec iuuare tantum sed etiam adiuuare. Habet nimirum quippiam externorum admiratio, quod nec fronti promi uidetur, nec ore ab istis laudando fascinantibus: quod utinam in rem tandem nostram atque existimationem exeat. Cæterum illi mihi uehementer falli uidetur opinione, qui cordatos ueros in Gallia ideo desiderari putant, quod innata in arma alacritas parum prudentia in consilijs agendis habeat. Hoc quum uulgo nostrates homines dicunt, euenta rerum considerantes, tum dogma iam esse coepit ab eadem secta cum superiore constitutum. Vtrunq; enim astruere maxime refert eorum. Quasi uero natura dissidium inter cor et manus ingenerari. Ego uero in utranque partem uiros animorum ualere puto quum recte animi ipsi formantur doctrina et institutis, et præsertim in ijs gentibus quæ naturæ plena dote præditæ, et corpora et mentes ad omnia uersatiles habent: cuius rei quum Gallis Strabo testimonium præbet, tum usus ipse docet. Argumentum huius rei ualidissimum afferre possem ex Græcorum Romanorumque imperio: nam et Macedones inter græcos adnumero: Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis, quam corporibus exercendis quaesitum est, et retentum: quippe idem numquam Palladis et Mineruæ, et Martios animos loricatorum pectoribus, et togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi censendi que inspirare creditum est, neque id quidem modo, sed etiam studiosis uim illam numerosa, soluta que oratione dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt uim Enthusias- dicendi scribendi que diuinitus inferuefactam. Eodem id pertinet mos. quod à Catullo et Virgilio dictum est, ciuitatum arces Palladi esse sacratas. Vrbes enim prisca tam prudentia et literarum scientia, quam robore et fortitudine capi retineri que: hoc figmento signifi-

re uoluerunt. Aegyptij uero in ijs quæ Hieroglyphica apud eos dē
 cebantur, (id est sacra quædam monumenta, non literis uocabula,
 sed scalptis rerū animaliumq; figuris significātia) Mineruam hemi-
 spherio cæli superiore, Iunonē inferiore intellexisse dicuntur. Ma-
 crobius etiā autor est priscos summā ætheris partē, quam ætherem
 dicimus, Mineruā appellasse, ex qua mundi parte solari uirtute ho-
 mini prudētia ingenerari putatur, propter quod Palladē Iouis ca-
 pite edūā poëtæ fabulati sunt. Ex quo intelligimus prudentiā &
 sapientiā ueluti iure suo cæteris uel rebus uel hominibus eminere.
 Qui igitur fieri potest ut ampla imperia quæ supra modū ulnarū
 quibusdā nos complecti uidemur nec manibus satis consertis quærī
 & retineri sine prudentia possint? Prudentia porro (ut Græci dē
 cunt) est ἀκρίβεια νοῦ, mentis cōsumatio, seu mentis exacta cōsti-
 tutio. Aristoteles: ἡ μὲν ἔσθ' ἡ σοφία ἐστὶ πρὸς τὰ μετ' ἀποδείξεως, καὶ
 ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ πρὸς ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐν
 μεταβολῇ ὄντα. Sapientia, inquit, uersatur in ijs quæ demonstra-
 tione constant, & semper eodē statu manent. Prudentia nō itē,
 sed in ijs quæ uicissitudinē admittunt. Et rursus: ἐστὶ δὲ χείρων φρό-
 νησις τῆς σοφίας, πρὸς χείρω γὰρ ἐστὶν. ἡ μὲν ἔσθ' ἡ σοφία πρὸς τὸ αἰδιόιον
 καὶ τὸ θεῖον. ἡ δὲ φρόνησις πρὸς τὸ συμφέρον ἀνθρώπων. Sapientia autē
 (inquit) præstantior est prudentia, utpote quæ circa æterna diuī-
 nāq; uersetur, quā prudentia circa deteriora occupata sit, scilicet
 circa ea cotēplanda quæ homini cōmoda sunt. Et rursus: αἱ δὲ ἀρε-
 τὰὶ πάσαι πρακτικαὶ εἰσιν. ἡ δὲ φρόνησις ὡσαύτ' ἀρχικτὴ αὐτῶν
 ἐστὶν. ὅπως γὰρ αὐτὴν προσάσσει, ὄντως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κερτ' αὐτῶν
 πρόπλουσι. Cū autē uirtutes omnes sint administratiuæ, prudētia
 illis architecti uicē præbet: nam quo modo illa agendum iussit, sic
 ipsæ administrant, & qui secundū eas agunt. Ex dictis satis liq̄t,
 sapientiā & prudentiā cognatas esse uirtutes, prudentiāq; aliarū
 uirtutū moderamen tenere: quo fit ut omnia nobis tollant, qui ciui-
 liū disciplinarū scientiā nobis cū iudicio utilitatis negant. Hoc est
 enim tollere sapientiā & prudentiā, quas ciuitatū conditores uno
 nomine

nomine complexi sunt eloquētiæ. Nisi uero nobiscum eos agere benigne ob id putemus, quòd uelut uæcordi Galliæ strenuâ manum gestientemq; cum gladio relinquunt. Quid enim est aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autem gerendis aut opportunè suscipiendis consilium ipsis non suppeteret? Quod ipsum quid est aliud, quàm hominem (ut dicitur) ex homine tollere? Nonne si animæ principem partem à corpore humano sustuleris, quæ remanebunt, cõmunia cum simijs nobis erunt? Equidem ut heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo facta fuisse dicuntur, id etiam apud Græcos prouerbio attestante: ita sine sapientia & literarũ peritiã contendere & asserere nõ dubitauerim nullos unquã populos rerũ potius eẽ. Siquidẽ nec Assyrij Chaldæis, nec Persæ Magis, nec Macedones literis græcis, nec Alexander Aristotele præceptore caruisse memorantur. Qui etiam ipse Homero quasi puluino indormire gaudebat, capitiq; incumbere eius pœsi, eiusq; Iliadem gloriæ armis assequendæ instrumentũ esse dictabat & uiaticum. Eant igitur illi quouis gentiũ, nec patriæ sese posthac imputent: qui humanarũ rerum intelligentiã earum dicendo explanationem regno Franciæ explodunt, ultra alpes & pyrenen proterue summouētes, tanquam ferre cælũ nostrum eximiæ dotes humanæ mentis nequeant sacrarũ literarũ tantum studio iurisq; accommodatum, utrunq; enim studium nobis homines benigni religiosiq; largiuntur. Atqui si uerum fateri licet, huiusmodi elogia Gallorũ paucorũ hominũ crimine inualuerũt, quorũ maxime interfuit pauca consulto ac ciuili ter agi, quibus ut quidq; uisum est ipsis, ita prodisceptato, consulto, decreto, atq; etiam transacto habitum est plerunq;. Est artis aulicæ inuentum, in ijs quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentiã iniungantur, ut ne gemere quidẽ populo oneri succumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & sciant & obscure non ferant (ut mos enim iam nostrer & nostris & exteris innotescit) ridiculum est quòd acuti qui-

Alexander
Magnus Ho-
meri studio-
sus.

dam homines faciū se facere perinde ordinibus ut plebi arbitrat̄ur. Ego autē sic contendo, si acreis rerum consultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuisset, & quidem bona fide adhiberi, nō ut arbitri tantū oculati & spectatores essent rerum præiudicio san-ctiore transactarū, (id enim itā diu translaticū esse constat) haud dubie nō magnopere consilio p̄grino accersitoq; egeremus. Quod genus nonnulli homines graues festiue amplecti feruntur, rei magis suæ (ut dicitur) q̄ publicæ prouidentes: quod tamen ipsa uide rit prouidentia, nunc enim earum rerū iudicium libens sustinuerim. Quanto uero deteriores prisca Gallis nunc sumus, quorū tantum fuisse studium audiendi attente quicquid in medium consuleretur, autor est idem Strabo: ut si quis censente alio cōmitteret, ut interfari uel aliter obturbare uideretur, uiator ilico magistratus minit̄ abundus ense stricto in eum insurgeret: Ἰδιον ἦ τὸ ἐν τοῖς συνελπίοις συμβαῖνον. ἂν γὰρ τις θορυβῆται ἢ λήγοντα ἢ ὑπακούσῃ προσιῶν ὁ ὑπὲρ τῆς ἰσσοκασίας τὸ ξίφος κελύξῃ σιγᾶν μετ' ἄφραῦς. Sed tunc apud Gallos in medium consilia agnabatur, sicut et non ita pridem homines consulti censere in confessu libere iuebatur: nunc mos inoleuisse fertur ita publica scita faciēdi, ut in potē tiorum sententiā omnes pedibus eant. Consilij (ut fertur) est una mens & eadem sententia, tanta est inter homines cōcordia & charitas, quādo in collegiū nēo assumitur nisi à collegis adoptatus, in uerbaq; collegarum adactus, uel saluator ferētarius (ut utar nūc uerbo comico) uel ui fati cuiusdam mirifici admissus. Hoc siue uerum fortasse, siue (quod malim uideri) mendacio permixtum est, indignum certe est, quod famam id circumferentem ultra alpes et pyrenen cōpescere negligimus, id enim referre rerum nostrarum puto. Sed enim illud (ut aiunt) miro præconio dignū, omniq; memoria prædicandum, quod paludatos duces uidimus rerum bellicarum callentissimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunquā castra ante uidissent. Togatis dico: quid si etiā ab infulatis? adeo martios oēs spiritus hoīes Frāci gerimus, Euge memorabile exem-
plum

Memorabilia
Gallorū pri-
scorū cōsilia.

plum, & insignē in omne æuum memoriã huius seculi facturū: sed infensum Martis numen (ut exitu tandē patuū) præposterū ordinem rerū auersatum est, & tantā indignitatem secutæ euestigio clades expiauerunt. Ecquonā unq̄ tempore post uiuorū memoriã congruentius rerū euenta cœptis respondere uisa sunt? Ut enim uil non præpostere gestū est, ita nihil non exitū dirum habuū, unde æterna nota (quod refero mœrens) patriæ est iniusta. Fatis certe non nostris moribus imputanda, ut intemperijs actos tū fuisse nos putem, qui nec ius nec fas respiceremus, dirasq̄; imprecanteis oppressos obaudiremus. Eorū fortasse uicē dolere nos debemus, siquē sunt qui in cōmuni crimine insontes, aliena inuidia uel flagrarint uel afflati sint. Sunt enim & mortui & superstites quos uarie fama premis eodem in reatu, ad posteros etiam non dubie transitura. Quo magis mirū esse potest, quod oēs nunc uultus nostri uelut sordibus excussis ferocem etiã præferunt securitatē: nec de ore famæ componendo laborare quoquomodo uidemur. Verum hoc tempus mixtamur quod tragicos penē euentus omneis habuit, & humana fortasse prouidentia maiores, quod utinam ipsum eximi hominum memoriæ posset, ne tragœdias excitare libes rebus iam lætioribus uidear. Quod enim bene cœptum est agi, spero deum approbaturum, quo hilarius etiam nunc uelut in portu naufragiū cōmemoro, ut naufragi rasi ac pileati solēt, præterito facti periculo loquaciores. Vtinā igitur fatalibus minis semel defuncti simus, nec uersuram fecerimus (quod ominari nolim) mutato credēto. Quæ in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortaliū partes cōsilijsq̄; nostri omnino fuisse credā, sed oīa prouidentie supernæ accepta referenda censebo, quæ priuata (ut arbitror) pietate nō publica exorata, luxatā rerū nostrarū summā, molli (ut aiunt) & facili articulo tractatā, nec opinātibus nobis reposuit in sedem, admoto tēpestiui laxamēti fomēto, ut tantisper utrisq̄; partibus respirare, quietisq̄; consilijs animum intendere apellare que liceret. Hic sunt qui obnixè & refractarie fortasse contendant res

Frācicas nō posse in eodē cardine uersari gloriæ atq; felicitatis, si
 ijsdē manibus usura sit resurgēs, quibus ē gradu delecta esse dicti
 tatur. Quod si omnibus nīdē persuasum esset, adiurādos per cha-
 rissima pignora quosdā esse dixissem, ut paulisper istinc faceffen-
 tes, ualidiores manus ne dicā terfiores, habenas rerū tenere pate-
 rētur, præsertim quū quorundā aut ætas aut ratio uitæ, receptiui
 canere iādiu uideatur. Sed si eodē capite (ut speramus) ijsdēq; ma-
 nibus dominus in gradū nos reponat, erit omnino cur diuinū bene-
 ficium grādus existimare possimus. Quare in eā spem sigillatim
 concipere uota debemus, quandoquidē ea publice nūcupare non so-
 lemus: & fortasse præstat (quod aiebat Augustus) contentos esse
 hoc Catone, quandoquidē spes iam hilarior affulsit diuina benigni-
 tate. Tāta est enim contagio in illo cercopū conuēticulo, uix ut in-
 uenias qui fidem bonam illuc adoptatus agnoscat: alios confestim
 eosdē esse credas, ita sui dissimiles fiunt homines triduo uersipel-
 les, & quasi ad fluuium lethen biberint pristinae suæ sortis omnino
 obliuiscūtur: immo uero humanitatis ipsius atq; mortalitatis. O ue-
 neficorum atq; fascinatorū conciliabulū cauendum auersandumq;:
 Usque adeo sensus omneis humanos afficere aulica illa delinimen-
 ta cernuntur, quasi uenena Circeia ac magica, partim ut honesta-
 tis & officij, partim ut actus omnis liberalis obliui esse uideantur.
 Quotus enim quisq; eorū qui in adytū semel illud beatū ascende-
 rit, ad familiaris postea & ciuilis amicitiaē officia, aut omnino ad
 æqui boniq; intelligentiam descēdit, priusq; præceps ruit, aut inde
 depulsus est? Tum demū aut placidos eos uideas & māsuētos, uñā
 execrātes aulicā, seq; ipsos deuouētis inferis, si unq; impostrici pel-
 laci crediderint tenaciq; remoræ, cui⁹ olim uisenāæ cupido ignarū
 inceserat: uidelicet quasi ab aula sibi exiliū cōfiscere præoptari,
 q̄ in ea cōsenescere morū atq; animorū certissima internicione: quū
 sciamus neminē adhuc eorū quibus in eam nastam ambitionis peni-
 tus insinuasse contigit, ad quietem municipalem ciuiliaq; instit^{ut}
 nisi retrogradū atq; nīdem restituantem reuertisse. Vnde ioci basili^a

eani, unde circulares, conuiuialesq; in oppidis excitantur fabulae,
 quum ij quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter muni-
 cipes coepere profiteri. Hos cernere est aulae relictae desiderio uul-
 tuosos, animosq; conspicue despödenteis, ut qui tabifico dolore ægre
 scentes, ad extremã maciem lenta tabe desiderij perarescant. Vti-
 nam igitur ij magistratus qui rebus iam accisis in id tēpus protra-
 cti sunt, quo pacificatoriae legationis & pronubæ mentio, auspice
 (ut spero) prouidentia excitata est: (cordi enim id superis quoque
 foedus esse credendum est, qui omnia in unum cōgruentia tempus
 apposite temperarunt) utinam inquam ijs magistratibus instinctu
 quoq; diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia esse prona si ad
 pristinam concupimus & contendimus reuolui felicitatem, hoc mo-
 do meminerint futuris benefactis præterita errata esse obliëran-
 da, ut uelut in telephio uulnere fabulantur, sic in nostrarum rerū
 clade eadē manus uulnifica medicaq; dicatur fuisse. Sic enim per
 me licebit eis coronam quoq; gramineam sperare quo nullum hono-
 rificentius præmium esse potest. Est in antiquorum prouerbio, se-
 ro Phryges sapere: nos igitur ab ijs (ut fertur) oriundi, sero saltē
 respiscamus. Sed per deum superosq; omneis inter cæsa (ut sole-
 mus) & porrecta, alias res agere, aut nugari desinamus. Quisnam
 autem nostrū nouit an diuinæ satis misericordiæ ijs cladibus lita-
 tum sit? at nos rei uoti tanti pariter et dānati existimatione nostra
 sumus, nec exoluere animos religione in præteritū magnopere la-
 boramus: tum hoc gallicum semper fuit ericq; accinctos statim ut
 discinctos gloriari, ut est in prouerbio sacro. Hic me interdū meti-
 culus securum esse non finit, ut qui sciam ex propugnatoribus oppu-
 gnatores futuros. Verum ne odiosus esse uidear religione nimia et
 ominosa præsertim quum maioribus auspicijs (ut fama est) & lu-
 stratiore exerciū res gesturi posthac simus: Tandem ad institutū
 cum spe noua reuertar. Iuuenalis Satyra quarta. Mullum sex mil-
 libus emi: Aequantem sanè paribus sestertia libris, id est, inquit,
 Merula pendentem libras sex pro numero sestertiorum: nam mille

nummos sestertius ualebat. Scribit enim Plinius Asinium Celerem sestertijs octo millium emisse, quod pretium fuisse octo millium nummum Macrobius tradit: Comprobari etiam hoc ab Horatio potest illo in loco:

Si quadringenti sex septem millia defunt
Plebs eris.—

Erat enim legitimus census equestris quadringentorum millium. Mervula in hoc lapsus, singulos sestertios mille nummos esse dixit. Tranquillus in Cæsare: Annuam etiã habitationem Romæ usq; ad bina millia nummum. In Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Sestertios quingenos pro quingentis nummis posuit, Quo in loco Philippus Beroaldus: Interdum, inquit, hæc obseruatio apud eruditos custoditur, ut sestertios genere masculino usurpent significantes minutulam summam, Sestertia uero neutro genere pro maioribus summis, ut quadringenta sestertia pro quadringentis capiantur, quæ summa est census equestris. Sed hæc non semper ad regulam, inquit, sunt exigenda. Antonius uero Sabellicus quãtum eo in loco addubitauerit facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem: Tranquillus in Augusto: Senatorum censum ampliavit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuinq; non habentibus. Quo loco idem Sabellicus sic omnes, inquit, Tranquilliani codices quos uidimus habent: sed minuere id fuisset censum nõ augere, si ex octingentis millibus nummum ad duodecies sestertium contraxisset. Quare aut hæc nostra, aut nulla, quod uideã, alia quadrare poterit lectio. Erũ igitur uera lectio non duodecies sestertium, sed duodecies centies sestertium, ut ex parte tertia auctus sit census, quod idem ualet ac si dicas: uoluit Augustus ut singuli senatores qui octingenta possederant sestertia, mille & ducenta possiderent. Habuit enim sestertium mille nummos: hætenus ille. Cuius uerba Beroaldus dissimulans duodecies centies legit, et uideã ut Sabellicus interpretatur: ut sit sestertium pro mille nummis. Hæc eius emendatio cuiusmodi sit, postea uiderimus: nun-

ad reliquas auctoritates pergamus. Idem Tranquillus in Cæsare: Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum suum egit, donatusq; quingentis sestertijs & annulo aureo sessum in quatuordecim ex scena per Orchestram transiit: quingenta sestertia haud dubie pro equestri censu posuit, sed qui iam auctus esset. Sallustius in Catilina: Ad hoc si quis indicauisset de coniuratione quæ contra rempublicam facta erat, præmia decreuerunt seruo centum sestertia & libertatem: libero impunitatem eius rei, et ducenta millia sestertium. Vbi interpretes Laurentius (ut arbitror) Vallensis sestertium duas libras & semis significare dixit, & nihil præterea addidit. Plinius libro IX. Duo fuisse maximi uniones per omne æuum: utrunq; possedit Cleopatra Aegypti reginarum nouissima, per manus orientis regum sibi traditos. Hæc cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitia eius omnem apparatusq; obrectans, quærente eo quid astrui magnificentia posset: respondit una se coena cæties sestertiū absumpturā, cupiebat discere Antonius, sed fieri nō posse arbitrabatur. Et paulo inferius: At illa absumpturā se ea in coena taxationem confirmans, solāq; se cæties sestertiū coenaturā, inferri mēsam secundā iussit. Ex præcepto, ministri unū tantū uas posuere ante eā aceti, cuius asperitas usq; in tabe margaritas resoluit: gerebat auribus tum maxime singulare illud & uere unicū naturæ opus. Itaq; spectante Antonio quidnā esset actura, detractū alterum merfit, ac liquefactum absorbuīt. Sic in omnibus exemplaribus legūtur. Iamprimum Plinius his uerbis significat cæties sestertiū immensam esse summā: ut quā imperator prodigētissimus Antonius una coena absumi posse non crederet, & quanti unio æstimatus sit toto orbe nobilissimus. Quō igitur credibile illud Tranquilli in Vitellio: Indicebat aut aliud aliq; prandiū eadē die, nec cuiq; minus singuli apparatus quadringentis millibus nummū cōstituerūt. Sic enim ibi legūtur non quadragenis: ut in Nerone. Quadringentis in punctum sestertijs aleam lusit. Plinius eodem libro Lolliam

Paulinā quæ fuit Caij principis matrona, nec serio quidē aut solē
 ni ceremoniarū aliquo apparatu, sed mediocriū etiā spōsaliū cœna
 uidi smaragdū margaritisq; opertā alterno textu: fulgētibus toto
 capite crinibus spiris collo monilib^o diguūq;, quæ summa quadrin
 genties sestertiū colligebat, ipsam confestim paratam nuncupatio
 nem tabulis probare: nec dona prodigi principis fuerant, sed au
 ræ opes, prouinciarū scilicet spolijs partæ. Hic est rapinarum exi
 tus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in to
 to oriente, interdicta amicitia à C. Cæsare Augusti filio uenenū
 biberet, ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectaretur
 ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationē sed
 aucupationē lego, hoc sensu: Lolliam paratam ex tabulis domesti
 cæ rationis aui sui probare, quo titulo Lollius unumquēq; lapillorū
 unionūq; comparasset. Aucupatio enim lucrum significat. In an
 tiquis etiā libris non spiris, sed spira legitur, id est crinium con
 uolutorum orbe. Cicero in prætura Urbana. Dixi in prima acti
 one me planum esse facturū C. Verrem sestertiū quadringenties
 contra legem abstulisse. Atrocia autē furta Verris fuisse in Sici
 lia, quam rapinis propemodū exhaustit, ex actionibus ipsis Verrinis
 licet planē conijcere. Quorū tamen summā Cicero non ultra qua
 dringenties taxauit, cū omnia oratorie augetet, quāti scilicet Pli
 nius rapinas orientis in M. Lollio æstimatas dixit: quod omnino
 dissentaneū est ab eo quod Tranquillus de cœnis Vællianis dixit
 & alea Neronis, si sestertiū quadringenties & sestertia quadrim
 genta idem esse intelligamus, ut Tranquilli enarratores uoluerūt.
 Tranquillus de Claudio loquens antequā ad principatum as
 sumeretur: Postremo etiā sestertium octogies pro introitu noui
 sacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias deci
 dit, ut cum obligatam ærario fidem liberare nō posset, in uacuum
 lege prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire potest cū
 eo quod Salustius dicit de centum sestertijs quæ ex præmio indicij
 seruo decreta sunt publice, ut ducenta libero. Quid illud eius dē

Plinij

Plinij locus.

Furta Ver
ris.

Plinij libro *XXIX.* ubi de medicorum stipendijs loquitur: *Quintus* uero *Stertinius* imputauit principibus, quod *sestertijs* quingenis annuis contentus esset: *sexcenta* enim sibi *quæstu* urbis fuisse numeratis domibus ostendebat: *par* & *fratri* eius *merces* à *Claudio Cæsare* infusa est. *Quingena* *sestertia* annuam mercedem fuisse dicit medicis sub *Romanis* principibus, & *quadringenties* *sestertium*, ut *immensas rapinas* in *Lollium* criminosè extulit. Quid illud *Trāquilli* de *testamento Augusti*, quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in loco interpretes habuerunt? *Legauit* (inquunt) *populo Romano* *quadringenties*, *tribubus* *tricies* *quingies* *sestertium*, *prætorianis* *militibus* *singula* *millia* *nūmum*. *Cohortibus* *urbanis* *quingenos*, *legionarijs* *trecentos* *nummos*. Ex hoc certe loco admoneri illi debuerunt: quomodo enim *populo Romano* satisfacere *quadringenta* *sestertia* potuissent, id est *tertia* *pars* *census* *senatorij*, *præsertim* *cum* *in* *singulos* *legionarios* *trecentos* *sestertios* *legaret*? *Magnum* *autem* *militum* *numerum* *tunc* *fuisse* *ex* *eiusdem* *autoris* *lectione* *nouimus*, qui in eodem *Augusto* quodam loco sic inquit: *Ex* *militaribus* *copijs* *legiones* & *auxilia* *prouinciatim* *distribuit*: *classē* *Miseni* & *alteram* *Rauennæ* *ad* *tutelam* *superi* & *inferi* *maris* *collocauit*. *Hunc* *principem* *Orosius* *libro* *VI.* *scribit* *quatuor* & *quadragesima* *legiones* *habuisse* *ad* *tutamen* *orbis*, id est *imperij* *Romani*. *Eusebius* *aut* *autor* *est* *censu* *sub* *Augusto* *acto* *Romanorum* *capitum*, *quadrages* *semel* *centena* *millia* *censa* *fuisse*. *Age* *transeamus* *ad* *reliqua* *quæ* *sequuntur* *in* *eodem* *loco* *Tranquilli*: *Reliqua* *inquunt* *legata* *uarie* *dedit*, *produxit* *q;* *quædam* *ad* *uicena* *sestertia*: *quibus* *soluendis* *annuam* *diem* *finijt* *excusata* *rei* *familiaris* *mediocritate*: *nec* *plus* *peruicturum* *ad* *hæredes* *suos* *quàm* *millies* & *quingenties* *professus*, *quamuis* *uiginti* *proximis* *annis* *quaterdecies* *millies* *ex* *testamentis* *amicorum* *percepisset*: *quod* *penè* *omne* *cum* *duobus* *paternis* *patrimonijs*, *cæteri* *q;* *hæreditatibus* *in* *republicam* *absumpisset*. *O* *dignè* *etiam* *atq;* *etiam* *locum* *qui* *planè* *enarretur*, *quod* *hactenus* *factū*

Copiæ Ro-
manorum.

non est. Idem de Nerone: Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat quàm profusionē, sordidos ac deparcos esse quibus ratio impensarum constaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine, quàm quòd ingentes à Tyberio relictas opes in breui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta nummum millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium millies contulit. Quæro, quonam modo consentaneum fuit Neronem principem profusissimum Tiridati Armeniorum regi non plus quàm mille sestertia dono dedisse, cum manenti diu in Vrbe octingenta diurna pensitaret? Idem de Caligula loquens: Nepotinis sumptibus omnium prodigiorum ingenia superauit: in extructionibus prætoriorum atq; uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negaretur. Et paulo infra: Ac ne singula enumerē, immensas opes toto que illud Tyberij Cæsaris uicies ac septies millies sestertium, nõ toto uertente anno absumpsit. Quo autem intelligere possimus immensam quãdam pecuniæ congeriem his uerbis significari, addemus id quod idem de Tyberio in uita eius scripsit: Procedente (inquit) demum tempore ad rapinas cõuertit animum: Galliarum & Hispaniarum Syriæq; & Græciæ principes confiscatos constat, ob tam impudens calumniarum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent. Quantæ uero pecuniæ ex his confiscationibus exaggerari potuerint, uno patebit exemplo apud eundem in Caligula qui Tyberij successor fuit, de quo in initio principatus cum optimum principem simularet, ita inquit: Si quibus regna restituit, adiecti & fructum omnium uectigaliorum & reddituum medijs temporis, ut Antiocho Comageno sestertium millies confiscatum. Quæ quantitas sit summa mox fortasse constabit. Age uero porro etiam etiãq; pergamus, et autores alios linguæ latinæ percenseamus, ut & rei difficultas appareat, & huius suscepti laboris necessitas ac preter opera

operæ, si diuina tandem benignitate propositi compos euaserim, & huius ærumnæ (ut ita dicam) umbratilis Hercules. Iam primum Tacius libro duodecimo: Fixum est ære publico senatusconsultū quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimonie laudibus cumulabatur: de Pallate liberto Claudij principis loquens: Cuius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco saty. I. Ego possideo plus Pallante & Licinis. & ex Tranquilli uerbis in Claudio: Libertorum ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque senatus non præmijs modo ingenibus, sed & quæstorij prætorijque ornamentis ornari libenter passus est. Tantum prætera acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde fit dictum, abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur. Eius autem senatusconsulti in Pallantis gratiam à senatu expressi meminit Plinius iunior, ad Montanum scribens his uerbis indignabundus: Videbis, deinde indignaberis si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est uia Tyburina intra primum lapidem, proxime adnotauit monumentum Pallantis ita scriptum: Huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta prætorij decreuit, & sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortuna quam à iudicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in coelum, in has sordes abijcerentur. Quæ denique ille furcifer & recipere ausus est & recusare. Tranquillus rursus in Othone: Nec quicquam prius pro potestate subscripsit quam quingentes sestertium ad peragendam auream domum. De aurea domo Neronis loquens qui iam sese interemerat. Et in Galba: Ad Neronis medium principatum in secessu plurimum uixit: ne ad gestandum quidem unquam aliter uer ingressus, quam ut secum uehiculo proximo decies sestertium in auro offerret. Idem Tacius libro itidem supradicto: Eodem Nerone oratore,

Bononiensi

Bononiensi colonia igni haustæ subuentum centies sestertij largitione. Cicero in Philippica illa nobili: Vbi est septies millies sestertium quod in tabulis quæ sunt ad Opis petebatur? Funestæ quidē illius pecuniæ: sed tamen si ijs quorū erat non redderetur, quæ nos à tributis posset uendicare. Tu autem sestertium quadringenties quod Idibus Martijs debuisti, quomodo ante calendas Aprilis debere desisti? Et rursus: Syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos, sed timidos & imperitos sine sua, sine reliquorum hospitum regis sententia facta in gynæceo: ex syngrapha quid sis acturus mediūtere censeo, & pro Flacco: Vel quod aut Luceius Lucium Flaccum sibi dare cupisse, ut fide se abduceret, sestertium uicies, & eum tu accusas auaritiæ quæ dicis uicies uoluisse perdere? Tacitus libro decimotertio de Nerone loquēs: Sed nobili familiæ honor auctus est, oblati in singulos annos quingenis sestertijs, quibus Messala paupertatē innoxia sustentaret. Aureo quoq; Cottæ & Aethereo Antonio annuam pecuniā statuit princeps, quanquā per luxum habitas opes dissipassent. Quo in loco ne quinquagenis legēdum putetur: Tranquillus de eodem: Senatorū, inquit, nobilissimo cuiq;, & à re familiari destitūto annua salaria, & quibusdam quingena constituit. & de Vespa. Expleuī censum senatorū: consulares inopes quingenis sestertijs annuis sustentauit. Et rursus in Nerone: Pompeium Paulinū uectigalibus publicis præposuit cum infestatione priorum principū, qui grauitate sumptuū iustos redditus anteissent, se annum sexcenties sestertiū reipublicæ largiri. Et rursus: Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent, & nerū: Bis & uicies mille sestertium donationibus Nero effuderat. ubi non mille, sed millies

Sueto. Io. contra fidem exemplarium lego. Verū enim uero quandoquidē immensa ac caliginosa autoritatū sylua restat, apud iuratissimum quēq; autorum linguæ latinæ sparsarū, tempus iam uersandi cardinem ipsum obscuritatis esse duco, et illud fortasse præfandi per parodiam: Pandite nunc heliconæ deæ: ne si in densiores sensim tenebras

nebras insinuemus, nulla (ut sic dicam) face explicationis præluce, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quàm lucem aliquam afferre tenebricosis locis uidear. Proinde ut rem obscuram illustrare quoquo modo possim, lucē ab ipso capite rei accersendam habeo. As igitur qui & assis dicitur ut antea dictū est, liberalis nummulus erat: quod nomen indiū est nummo, iam inde ab eo tempore, quo Romanus populus ære graui pro nummo utebatur. Plinius libro uigesimoprimo de Scipione cognomento Suarione loquens: Nec ei fuit in bonis funeris impensa: asses ergo contulit populus ac funus elocauit: quāq; parte ferebatur, flores ē prospectu omni sparsit. Tranquillus in Augusto: Ex nocturno uisu stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum asses porrigentibus præbens. Idem nummus libella dicitur per diminutionem à libra, quanquam libella argentea esset, ut autor est Varro. Cicero in Verrē actione tertia: Ecquis Volcatio si sua spē te uenisset, unam libellā dedisset. Libellam pro asse posuit, ex eo dicitur quod libra æris ualebat, id est asse: cū aut minimā pecuniolā significare uolebant, assem & libellam dicebant. Idem pro Roscio comædo de poena plus petētium loquens: Si petierū sestertia quin quagintatria hic: nisi planū facit sestertia quinquagintatria ad libellam sibi deberi, causam perdit, id est, si minimo quidem nummo minus debitum fuit, ex formula plus petitionis causa cadit. Plautus in Pseudulo: Si quidem hercle etiam supremi promptas thesauros Iouis: tibi libellam argenti nūquam credam. Simile illud Ciceronis in Verrem actione tertia: Ecquis Volcatio si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? Libella autem argenti ideo dicitur quod nummulus erat argenteus ut prædiximus. Quin & signata statim argentea pecunia constitutum, ut denarius nummus libris decem æris ualeret, & sestertius dipondio & semisse: qua ratione quaterni sestertij denariū unum æquabāt, ut autor est Festus. Diu aut populus Romanus æreo nummo usus est, cuius rei testis Plinius libro trigesimalotertio his uerbis: Argentum signatum est anno

As nummulus.

Libella.

Denarius sestertium.

Urbis

Argentū si-
gnatū.

Libripēdes.

Plinij locus.

Idē nūmus
et sesterius.

Vrbis quingētesimo octogesimoquinto, Q. Fabio consule, quinq. an-
nis ante primū Punicū bellū, et placuit denarius pro decem libris,
quinarius pro quinq.; sestertiū pro dipōdio ac semisse. Idē Populus
Romanus ne argēto quidē signato ante Pyrrhū regē deuictū usus
est. Libralis unde etiam nūc libella dicitur, & dipondius appende-
batur assis. Quare æris grauis poena dicta, et adhuc expēsa in ra-
tionibus dicitur: nē impēdia & pōdera: quin & militū stipendio-
rū, hoc est stipis ponderadæ pēsatores libripēdes dicitur: qua con-
suetudine in ijs emptiōibus quæ mācupi sunt, etiā nūc libra inter-
ponitur. Hactenus Plinius. Ego in uerbis supradictis ex antiquis
exēplaribus duo uerba emēdanda cēseo, ut pro pōdera depēdere le-
gatur, & pro mācupi mācipij, quid aut sit dare & uēdere manci-
pio, nos primi ut arbūror docuimus in annotationibus in pādectas
editis. Fuit aut hic ordo rei nūmaria, ut primū Romani ære gra-
ui, id est nummo rudi et informi usi sint: postea ære signato, quod
fuit sub sexto demū rege; deinde argēto signato anno Vrbis quin-
gentesimo octogesimoquinto autore Plinio, his uerbis: Seruius rex
primus signauit æs: antea rudi usus Romæ Remeus tradit. Signa-
tum est nota pecudū, unde & pecunia appellata: Maximus census
centū decē millia assiu fuit illo rege, et ideo hæc prima classis. Nū-
mū aut & sestertiū idē fuisse notius propè erat, q̄ ut probari debe-
ret, nisi in hoc Merula uir doctus falsus esset, ut supra admonui-
mus: & Calderinus uir ingeniosus nūmū apud Iuuenalē Satyra se-
xta denariū esse dixisset. Cicero in Verrē actiōe IIII. Facta est
spōsio sestertijs quinq: coëgit Scādilius recuperatores aut iudicem
postulare, & paulo post: Coëgit enim, inquit, Scādiliū quinq: illa
millia nūmū dare, ac nūerare Apronio. Et rursus inferius: Cogit
Scādiliū Apronio ob singularē improbitatē, atq: audaciā præda-
tionemq: nefariae societatis se sestertia quinq: millia mercedis no-
mine, ac præmij dare: quinq: sestertia, quinq: millia sestertiū, &
quinq: millia nūmū pro eodē dixit. Virruuius libro primo: Absena-
tu Popoloq: Romano petijt, ut liceret trāsferre oppidū, cōstituiq:
mœnia,

moenia, & areas diuisit, nūmōq; sestertio singulis municipib' mācī pio dedit. a. sestertijs singulis areas ædificaturis cuius uēdidit, q̄ res instar donatiōis, imaginē uēditōis habet: quō & nūmo addicere Suetonio in Cæsa. & Valerio lib. v. M. (inqt) Cornuto prætorē funus Hircij & Pāsæ iussu senatus locāte, q̄ tūc libū inā exercēbāt, tum rerū suarū usum, tum ministeriū suū gratuiū polliciti sunt: perseueratiq; postulatiōe extuderūt, ut exequiarū apparatus sestertio nūmo ipsis præbētibus addiceretur. Ab huiusmodi cōsuetudine emanauit illud Vlpia. in l. si q̄s, de acgrēda poss. Si q̄s cōduxerit, & rogauerit præcario uti possideret, si qdē nūmo uno cōduxit, nulla dubitatio ē qn̄ & præcariū solū teneat. Col. li. IIII. Vine tor licet sit emptus sex uel potius sestertijs octo millibus, cū ipsum solū septē iugerū totidē millibus nūmorū partū, uineasq; cū sua date. i. cū pedamētis et uiminibus binis millibus in singula iugera positas duco, fit tū in assē cōsummatū pretiū sestertiorum xxix . millium. Huc accedūt semisses usurarū sestertia tria millia & quadringēti octuaginta nūmni biēnij tēporis: quo uelut infantia uinearū cessat à fructu: fit in assē summa sortis xxxii . millium quadringētorū octoginta nūmorū, q̄ quasi nomē si ut fcenerator cū debnōre nā rusticus cū uineis fecerit, eius summæ ut in perpetuū prædictā usurā semissū dominus cōstituat, percipere debet in annos singulos MCCCCL. sestertios. Mirū uideri nō debebat p̄ septē iugerū, octo iugerū apud Col. lectitari: nisi & apud Hermolaū in altera editiōe uidē legeretur, ea parte in qua castigationes cōdidit in librū decimūquartū Plinij, ubi hic locus citatur ad cōprobationē eorum quæ de usuris semissibus triētibusq; & ceteris ipse doctissime scripsit: Ita ut primus errorē non modo iurisperitorū, sed et omniū neotericorū ostēderit: quē locū si ad calculū exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. Quo nam modo enim ex octo millibus (quod pretium serui uinitoris Columella statuit) & altero tanto, id est octo iugerum pretio, & octies binis millibus (quæ summa pro pedanda uincienda' que

nūmo sestertio mancipio dare.
Addicere nūmo.

Locus Hermolai de usuris.

uite iugerum octo taxatur) confieri summa undetriginta millium possit? Quod si solum septem iugerum legatur, conueniet ratio. Id enim in propriu est, uel in dignos calculū deducenti. Porro cū in semissibus usuris millenarius quilibet sexagenariū pariat, et quingenarius tricenariū, ex uiginti millibus summa fit usuræ mille ducenti nummi, & ex decem millibus sexcenti: ex quibus sexaginta ideo deducuntur, quod fors non triginta, sed undetriginta sit millium: quare semissis usuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta nummi, quæ in biennio duplicata tria millia quodringentos octoginta nummos sestertios efficit. Sic fit as sortis et usurarū triginta duo millia quadringenti octuaginta nummi. Rursus si hæc summam sub semissibus usuris occupatam esse statuas, cum triginta millia ratione antedicta mille octingentos pariant, & duo milia centum & uiginti, id est mille & nongentos uiginti: & si quadringentos octuaginta pro quingentis intelligas, ut ex ijs triceni nummi annui pariantur, fiet summa usurarū mille nongenti quinquaginta nūmi: alioquin si scrupulose exigas (quod Columella neglexit) tot nūmi huic summæ deerunt quot uiginti in anno pariūt, id est unus & circiter quadrans unius, id quod ideo explicare uoluimus, quia Hermolaus in explicū reūquit, cōtentus admonuisse loci: nec aliquid præterea addidit, quàm id quod sequitur: Ex his uerbis (inquīt ille) euidentissime colligitur ex usuris semissibus non

Centesima usura.

quinquagenos de centenīs, sed senos duntaxat in annū redire credituribus: sicuti quaternos ex trieniibus. Hoc quoq; ut arbitror addere debuit, si in mentē ei uenit, cur ceterima usura diceretur, quādo id plurimū ualet ad fidem faciendā erroris deprehensi, qui per diu fefellerat. Atqui cum hæc ratio centesimæ duodenos nūmos

Menstruæ olim usuræ.

annuos in singulos centenarios pariat, & mēstruos singulos, facile patet ideo centesimā dictam, quod ceterimo mense sorte æquet: usurarū enim dies olim in singulos menses cedere existimabantur, ut hodie moribus huius urbis tertio quoq; mense cedunt earū pensionum dies quæ pretio legitimo accepto prædijs imponuntur,

¶ mæ

Et mancipio dantur, Et cetera uicium foenoris instar habent. Dicitur etiam centesima usura, ideo (nisi fallor) quia centesimus nummus pro foenore statuitur. Centum enim nummi sortis, pariunt singulos nummos menstruos: A Graecis ἐκατοστὴν dicitur. Plutarchus in Lucullo: πρῶτον μὲν ἂν ἐκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλείον ἐἶναι τοῦ τοκοῦ λογίζεσθαι. Vbi πῶς μάλιστα subintelligo. Quod autem menstruae esse censerentur usurae calendariū uocabulū docet, quo iurisconsulti utuntur. Proinde cum centesima usura pro asse intelligatur, dimidiata semissis dicitur, Et semis rursus dimidiatus, quadrans. Si milisq; ratio in trientario foenore statuitur, quod Antoninus Pius Romanorum princeps tanquam minimum exercuisse dicitur: ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Vidi homines iuris peritissimos quae adhuc centesimam usuram cum Accursio intelligerent, nec Hermolao assentirentur, Et his iurisconsultis qui cum eo sentiunt, calculo (ut arbitor) offensi, quem non facile expediunt homines eius artis ignari: quae causa fuit, ut eum locum explanandum ducerent. Verum ne de hoc posthac dubitetur, locus est apud Plinium in epistolis ad Traianum his uerbis rem manifestans: Pecuniae publicae domine providentia tua Et ministerio nostro etiam exactae sunt, Et exiguntur, quae uereor ne ociose iaceant: nam Et praediorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui uelint debere reipublicae praesertim duodenis assibus, quanti a priuatis inueniantur. Despice ergo domine nunquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores inuendos putes: etsi nec sic reperiuntur, distribuendam inter Decuriones pecuniam ita, ut recte reipublicae caueat: quod quanquam inuicis Et recusantibus minus acerbum erit, leuiore usura constituta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi quo nunc in ea re utimur, duodecimum denarium uel decimum quintum dicentes. Cicero in praetura urbana obiicit Verri quod pecuniam sibi attributam ad coemptionem frumenti publici, apud publicanos relictam unde erat attributa, duabus centesimis foeneratus sit. duas centesimas Cicero quatuor Et uiginti asses in centena

Calendariū.

rios singulos dixit. Demosthenes orator in ea oratione quã contra Aphobum unum ex tutoribus suis habuit, hoc apertissime docet: ait enim patrem suum Demosthenẽ Aphobo quem tutorem sibi dederat, in testamẽto octoginta minas reliquisse dotis nomine, ut uxorem suam Demosthenis matrẽ, uxorem duceret, quas cũ ille accepisset, matrẽ tamen uxore nõ habuit. sic igitur inquit: πῶ μὲν οὖν προῖχε τὸν ἴσον ἔχει λαβῶν. μὴ γήμανος ἴσον τὸ πῶ μὴ τέρα πῶ ἐμῶν, ὁ μὲν νόμος κελεύει πῶ προῖχε ὀφείλων ἐπ' ἐννεία ὀβολοῖς. ἐγὼ δ' ὡς δραχμῆ μόνον τίθημι. πέντε δ' ἂν τις συνθῆ ἴτε ἀρχαῖον καὶ τὸ πῶ δῶλε καὶ ἰπῶν, μάστιξ βία τάλαντα.

Verum iste dotem huiuscemodi pacto habuit: quare cum matrem meam uxorem non duxerit, lege quidem iubente debet dotem cum usuris nouenũm obolũm restituere. Sed fac drachmales tãtum usuras eum debere, has si cum sorte aliquis supputauerit, duodecim annorũ spatio tria large talenta inueniet. Ego cũ hanc rationẽ inire, sic colligebam: octoginta minæ cẽtenariæ octo millia drachmarũ ualent, siue octogies centenas. Cũ autẽ in centesimis usuris quilibet centenarius siue quælibet mina in anno duodenariũ pariat, si octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in summa drachmas nõgẽtas sexaginta, quæ summa si duodecies ducatur, fiet undecim millia drachmarũ & quingentæ præterea & uiginti, ex quibus cẽtum & quindecim minæ fiunt, & uiginti drachmæ superât. Quibus si octoginta minas, id est sortem addas, fiunt cẽtum nonagintaquinque minæ: ita tria talenta fiunt & quindecim minæ, cum LX. minæ talentũ faciant, ut infra uidebimus. Propter quod Demosthenes exacte summam colligere nolens, large uel prolixè tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante, nouem autem obolos pro sesquidrachma posuit. Qua ratione sesquicentesima usura procederet, quam ipse, ut omnino aduersario defensionis ansam præcideret, ad centesimã retraxit. Usuræ sesquicẽtesimæ taxatæ erãt ex lege decem tabularum in rei uxoriæ actione, eodẽ autore in oratione καὶ Νειπίρας, ita enim inquit. Νόμος κελεύει ἴσον ἄπ

πέμπη πλὴ γυναίχῃ, ἀπὸ διδόναι πλὴ προίχῃ. ἴαν ἢ μὴ, ἐπ' ἐν-
 νία ὀβολοῖς ἑκχοροεῖν. Lex iubet eum qui uxorem repudiarit, da-
 rem restituere, alioquin moræ tempore inter usurarium pendere ses-
 quidrachmale. Ea autē actio σίβου δίκῃ uocata est à Solone, ut ex
 eodem oratore nouimus. Itidē alio loco, ταύτας τῶν ἑξήκοντα τρι-
 ἀκοντα μνᾶς ἀπὸ τῆς ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον ἀντὶ τῶν ὀκτώ ἑτῶν. ὁ
 ἴαν ἔστι δραχμῆ πρὸς πῆ μόν), ἄλλας ὁμῶς τριάκοντα μνᾶς ἐν ῥύσῃ.
 Has igitur (inquit) triginta minas habet officina, & partum eo-
 rum octo annorū, quæ si quis drachmali usura occupatū esse ponat,
 alteras pariter triginta minas inueniet. Triginta minæ quotānis
 tricies duodenas drachmas pariunt, id est trecentas et sexaginta,
 quæ octies ductæ, duo millia & octingentas octoginta drachmas
 ualent. Hoc in loco orator numerū auxiæ mina una & quinta par-
 te minæ, superiore autem exemplo numerū diminuit, uel quia ex
 æti calculi tædium uitare uolebat, uel ut summas potius rotūdas fa-
 ceret: utrobique tamen clarum est eum drachmalem usuram dixisse
 quam latini centesimā dicunt. Est enim drachma centesima pars
 minæ. Sic fit ut cetera usura æquare sortē dicatur, quæ cetero
 mense drachma in minā euadit. Vt enim Rōani ab assibus, sic Græ-
 ci à drachmis usuras denotarūt, ut nos hodie à denarijs. Quod autē
 mēstruæ essent usuræ, aptius etiā ex oratiōe Aeschini contra Ctesē
 phōtē ostēdetur. Criminosē enī obijciēs Dēostheni quod p̄ quodā
 Atheniensū plebiscitō (quod Græci τὸ νόμισμα appellāt) cuius ipse au-
 tor fuerat, à tribus ciuitatibus, in quarū gratiā id promulgatū erat,
 talēta tria dari sibi stipulatus esset: Cū Oriæ (inquit) bello exhau-
 sti id dissoluere nō possent, fœnus ei talēti spopoderūt quoad talē-
 tū soluissent: ἀναγκασθέντες δ' οἱ ὤρεται καὶ οὐκ ἐντροῦντες, ὑπέ-
 θεσαν ἀντὶ τῶν ταλάντων τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τὸν ἕννε-
 κων δημοδένει τῶν δωροδοκίμας δραχμῶν τῶ μινὸς τῆς μνᾶς,
 ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδωσαν. i. Coacti autē Oriæ cū pecuniæ ino-
 pia premerētur, uectigalia publica in talēti summā ipsi oppignerare
 uere, et fœnus Dēostheni sceleratæ mercedis interim pepēderūt,
 f 2 drachmas

drachmas mēstruas in singulas minas, quoad sortem reddiderūt. Hoc unum exemplū maius est q̄ ut altero adminiculo egeat, quanq̄ & alijs exemplis non caremus. Cicero ad Atticū li. vi. Ei tamen sic nunc soluitur: tricesimo quoq; die talenta Attica $\chi\chi\text{XIII}$. & hoc ex tributis, nec id satis efficitur in usurā menstruā. Simile est illud apud Athenæū circa finē libri χIII . ex oratiōe Lysiae. ὄντος ὡ ἀνδρῶν Δραχμαὶ ὀφείλων ἀργύριον ἰσθι τρισὶ Δραχμαῖς σωσίμωτος Ἰσθι Ἰσθι, προσελθὼν πρὸς ἐμὲ, ἰδὲ ἰσθι μὴ πῶς ἰδῆν ἄντων Δραχμαῖς ἐκ τῶν ὄντων ἐπισόντα. κατὰ σκενὴ ὄντα ἢ ἔφρι τῶν χυλῶν μυρεψικῶ. ἀφορμῆς ἢ Δόμοι. καὶ οἷσω Δραχμαῖς ἐννία ὀβολοὺς τῶν μῶν τῶν χυλῶν. Hic est iudices, qui cum uersurā fecisset à So-
Drachma. simo trapezina ternis drachmis, ad me uenit, orās ut se foenore obrutum & facultatibus lapsus ne despicerem. Est mihi (inquit) in animo unguentariā factū are, sed facultas nō suppetit. Si mihi tuam pecuniā dederis, nouenos tibi obolos in singulas minas pensitabo. Hæc uerba ita intelligēda esse dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centesimis, & nouenos obolos pro sesquicentesima accipiamus. Qui enim q̄rebatur se graui foenore ad inopiā redactū, & ad pignorū distractionem, ab amico postulat, ut dimidio leuiore usura pecuniā sibi mutuet: ut cum officinā unguentariā instituerit, liberare se eo quæstu ære alieno possit. Siquidē singulæ drachmæ in singulas minas, ac singulos menses pensitatæ centesimam unā faciūt, quæ centesimo mense sortē æquat. Ita ternæ drachmæ ternas centesimas faciunt. Noueni autē oboli sesquidrachmā tantū ualent, cum drachma sex obolos penderet. Foenoris autem nautici exemplū est apud Demosthenem in oratione, quæ πρὸς Λακρίου πρὸς ῥαφῶν dicitur, his uerbis: ἰδὲ ἰσθι ἀνδρῶν καὶ ναυκρέτις ἀργύριον ἢ ἀποκλῶν φασιλίταις ἀργύριον τρισὶ χιλιάς Δραχμαῖς. ἀθήνηθεν εἰς μύδῳ, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Βόσπορον. εἰάν ἢ Βούλων τῶν ἐπ' ἀριστέρά μίχρι Βορουθίνους, καὶ πάλιν ἀθῶν ἰσθι Δραχμαῖς εἰς ἰσθι πέντε τὰς χιλιάς. εἰάν καὶ μετ' ἀρκτῶρον ἐκπλευσῶσιν ἐκ τῶν τῶν ἰσθι ἰσθι τρισὶ χιλιάς τὰς χιλιάς. Id est: An-
drocles &

drocles & Naucrates pecuniã fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro Phaselinis ad tria millia drachmarũ, hoc ẽ triginta minas: cõueniẽq; ut Athenis pecuniã Mẽdan exportaret, indeq; i Bosphoron, aut etiã si placeret sinistrorsum nauigare ad Borysthenẽ vsq; & rursus Athenas cũ mercibus redire. Statutus autẽ modus fœnoris in millenas drachmas ducẽtãuicenaẽquinã drachmã. Quod si post arcturũ portũ exeãt ẽ ponto ad sacrũ promontoriũ nauigaturi, tricenaẽ in millenas. Hoc perinde est ac si diceret, in denas minas ternã minã uel binã cũ quadrante minã: quã ratio longe abest ab illa centesima Accursianorũ. Hoc enim conuento fœnus non in mensem statutũ intelligo, sed semel in maris cõmeatum remeatumq; & in eius negotiationis exitũ. Hęc autẽ quã rettuli, uerba sunt syngraphã nauticã. Ipse Demosthenes in oratiõẽ, quã πρὸς τὸν ἀρχαῖον πρὸς Ἰπποκρίτην inscripta est, centũ et quinq; minarũ totidẽ drachmas mēstruas τὸν γινόμενον ἔχον esse dicũ, hoc est iustam & legitimã usuram: μισθὸν τῆς ἑκατὸν ἑμῶν τῶν γινόμενον ἔχον τῶν ἀργυρίων, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τὸ μὲν ἐκείνου. Quibus uerbis circa principium eius orationis positis significat, cõtractum illum nomine quidem conductionẽ fuisse, sed reuera mutuũ usurarium. Quem contractum ne quis improbandum censeret, addidit usurã loco pensuationẽ menstruã se stipulatũ, quantã scilicet usurã stipulari per leges liceret. Eã autẽ esse in singulas minas drachmas singulas. Idem ẽ τῶν πρὸς Νικίστατον. τίθημι οὖν πλὴν οὐνοῦ κίαν ἐκκαίδεκα μνῶν παμβωτάδι, ἢ ἂν ἀπὸς ἐνὸς πρεξίνου, ἢ ἂν οὐκὼ ὀβολοῖς πλὴν μνῶν δαείσαντι τὸ μὲν ἐκείνου. Oppigneravi igitur diuersorium meum in sedecim minas Pambotadẽ qui eam pecuniam repræsentaui, in singulas minas octonis obolis quolibet mense creditori fœnoris nomine constitutis, atq; hęc & hoc ipso interprete & proxeneta facta est constitutio. Hęc usura centesimã triente excedit. Usura autẽ apud antiquos duplex fuit, *Usurã specĩ* terrestriẽ & nauticã: Terrestriẽ menstrua erat: nautica iterũ *es.* duplex fuit, una quẽ in alterã tãtum nauigationẽ statuebatur, (hęc

Amphotero-
plus.

à Græcis heteroplus dicitur) altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur, nec ipsa, nec fors eius, q̄ si nauis cum mercibus sospes domū rediisset. Hanc amphotero-plū dicūt, quasi in cōmeatum re-meatumq̄; taxatam: de quo locutus est Modestinus in l. prima de nautico fœnore. Demosthenes πρὸς Φορμίωνα. ἢ, δυνὸς μὲν ἐδά-
νθησιν ἀντὶ τῆς Διχιλίας δραχμῶν ἀμφοτέρωθεν, ὡς ἀπὸ λαβῆν
ἀθλῶνσι Διχιλίας ἑξαχσίας δραχμῶν. Et hic quidem (inquit)
mutuo dedī duo millia drachmarū pecuniæ utrobq̄; traiectiuiæ,
ut Athenis duo millia drachmarū & eo amplius sexcentas recipe-
ret. His uerbis liquet id quod supra diximus, usurā nauticā non mē-
struam fuisse, sed una in omne tēpus nauigationis, & negotiatiōis
cōstitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lāpide nauclero Phor-
mioni fœnerato mutuata Athenis in Pontū, & à Ponto Athenas.
Et hæc ratio maior est sesquiquarta, & iure pandectarū non ad-
missa. Nam legitima usura traiectiuiæ pecuniæ non potest duplā
centesimā excedere, ut autor est Papinianus in lege, nihil inter-
est. A Græcis ἑφενός τῆς uocatur, id est superfexta usura. Cu-
ius exemplū luculentū est in supradicta Demosthenis oratiōe: No-
uissimū exemplū addemus ex Isæo in oratione πρὸς τὸ ἀγίου κλέ-
ρον, in qua bona cuiusdam defuncti recensens & nomina, ita in-
quit: χρεὸς ἧ ὑπὸ τῆς οὐφελόμενος πρὸς τὴν Διχιλίας, ὡν τὸ ἔργον
ἐπ' ἐννία ὀβολοῖς ἑξαχσίοις ἢ ἑξασι δραχμαὶ γίνονται τὸ ἐνιαυ-
τῷ. Noīa autē usuraria ad quatuor millia drachmarū, cuius quæ-
stus singulis annis septingentæ uiginti drachmæ sunt fœnore no-
uenum obolorū. Post hæc uerba quis controuersia referre audeat
eorū quæ diximus? Cum enim centesima in singulos millenarios
centū & uiginti annuas pariat, sequitur ut sesquicentesima centū
& octoginta pariat: qui numerus quadruplicatus septingentas et
uiginti efficit. Nostra autem ratio hodie in pensitationibus & ue-
tigalibus, quæ prædijs imponuntur, bestales usuras referre quo-
dammodo uidetur: sed qui innocentius stipulari uolunt religione
obstricti, aut ciuili fœnori detrudere aliquid, aut pretio addere so-
lent.

lent. *Vnciaria usura* est cum centenarius singulos parit, ut in lege *Unciaria*
Urra
Epidecatum
foenus.
 Trinium, de administratione tutorum. Qui autem religione soluti
 sunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal decimarum ap-
 pellare possumus: quod nec boni uiri probant, & inciuile iam existi-
 matur, ex quo scilicet tēpore idem Hermolauus rem usurariam ma-
 le esse intellectam à iuris enarratoribus docuit. Quandoquidē au-
 tem Pauli responsum in capitulo si hæres ad legem Falcidiam, ui-
 deo à iuris enarratoribus absurde esse intellectum, de eoq; ipse à
 uiris nō mediocriter in eo studio eruditus, interrogatus, Pauli sen-
 tentiam penè anigmaticam, Hermolai uero interpretationem sen-
 si planè uideri ieiunam, ipsoq; Pauli dicto illis obscuriorē, licet ipse
 aliter existimem, idcirco mei muneris esse duxi, institutoq; operi
 & proposito conuenire, eius responsi uerba enarratius explanare.
 Item si reipublicæ (inquit Paulus) in annos singulos legatum sit:
 cum de lege Falcidia quærat, Marcellus putat tantum uideri le-
 gatum, quantum sufficiat sorti ad usuras triētes eius summæ quæ
 legata est, colligendas. Hic primum hoc præfandum habeo, Quod
 cum ad Falcidiam exercendam legatorum ratio inuitur, ut constare
 inde possit, an ultra dodrātem à testatore legata producta fue-
 rint, ea legata quæ certā summam nō habent, legitimo pretio æsti-
 mantur. Esto igitur exempli gratia ut seni aurei reipublicæ reli-
 cti sint annui in perpetuū: notū est eius summæ reddītū ab hære-
 de alicūde cōparandū rei; publicæ ab eo mācipandū, unde stabile
 obuētiōne eius summæ habere quotānis possit, aut pro eo pretiū dā-
 dum. Nūc igitur si ratione legatorū inuēda quærat, quantum hæ-
 res eo nomine imputare in rationem debeat, respondere possis ex
 Marcelli opinione & Pauli sententiā, non tantū imputandū quanti
 sex aurei annui emi possunt trāslatiō et plerūq; usitato pretio: uel
 quāta est pecuniæ summa quæ si foenerato collocetur, senos aureos
 quotannis parere potest ciuili & legitimo foenore: Sed uberius ac
 plenius huius legati æstimationē ideo esse faciendā, quod reipublicæ
 relictū est. Nā cum per legē eos in tractatu de usuris Iustinianus

Augustus sanxerit, legitimam & civilem usuram esse semissem: se priuato ipse homini ponas aureos senos quotannis esse relictos à testatore, hæres tum non ultra centum aureos pro eo legato deducere in eam rationem poterit. Siquidem centenarius sortis (ut ex prædictis apparet) duodenarium quotannis parit scenoris tum quidem cum usura procedit centesima: quare in usura semisse quæ dimidia est centesimæ, senarius anniuersarius est cetenario conficitur. Sic fit ut legatum senum aureorum priuato homini relictum, non ultra centum aureos aestimari debeat, cum ea summa scenori data, uulgo senos aureos pariat iuris concessione. At nunc cum reipublicæ huiusmodi legatum esse relictum positum sit, opinione Marcelli aestimatio erit superioris sesquiplus: quippe cum usura trientalis subsesquiplus sit & hemiola semissis, hoc est tertia parte minor, ut quaternarium subsesquiplus est senarij: senarius enim tertia sui parte superat quaternarium, hoc est binario: quod perinde est ac si dicas, senarium continere quaternarium & quaternarij semissem, propter quod hemolius eius dicitur et sesquiplus. In hac igitur specie aureos senos legatos, centum & quinquaginta aureis aestimatum hæres, tantumque legatarijs eo nomine expesum feret. Quanto enim usuræ modus à testatore taxatus minor est unde legatum annuum percipiendum, tanto est summa maior quæ pretium est aut aestimatio legati. Hic autem licet testator non constituerit summam, tamen iuris interpretatione taxasse existimatur, Marcelli & Pauli opinione: ita enim constitui legatum annum fundarique testatorem uoluisse ipsi interpretatur, non ut plerumque percipi possit, sed ut quouis tempore: id quod tum euenit, cum pecunia leuissimo scenore collocatur, uerbi gratia trientali. Siquidem ex ea proptum est quouis tempore nomen facere, mutuamque eam accepturum inuenire, ita ut inde conditionem suam longe meliorem efficiat, si frugi est debitor: idque omnino est quod responsum Marcelli Paulique significat. Capitol. in Anton. no Pio. Ipse scen^o, inquit, trientarij hoc est minimi usuri exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Hodie autem cum aut edicto aut lege municipali in hac urbe ma-

be maximus pecuniæ fructus partusq; in emptiis p̄sitationibus, quas rentas quasi redditus aut reddētes lingua uernacula uocat, rationē bessalis usuræ habeat aut plusculo pleniorē, (octoni enim cum triente è cētenario conficiuntur) tantiq; municipali priuilegio redimi quādocunq; possunt pensiones in urbis ædificia uēdiæ, quanticunq; emptæ sint. Verū, ut dixi, hodie ubi legatū reipublicæ factum esset, ipse ex sententia Pauli censerē si sententiā rogarer, octonorū aureorū legatum paulominus centū & quinquaginta aureis æstimandū in ratione Falcidiæ aut alia consimili: quippe hæc summa sesquipla est sortis ex qua municipali lege octoni aurei ferē annui percipiūtur, in ijs cōtractibus quibus p̄siones in prædia urbana aut rustica uendit̄atur: ita ut redhiberi possint ac relui, dū taxat cum ita cōmodum est & libitū uenditori, non etiā emptori. Sestertius igitur & nūmus idem apud autores significant: quoniā quaterni denariū ualent. Itaq; Cicero in Verrē actione quarta cū ita dixisset: Nam cū ex Sicilia legibus frumentū in cellā sumere liceret, idq; frumentū senatus ita æstimasset, quaternis sestertijs tritici modiū, binis ordeis: iste nūero ad summā tritici adiecto, tritici modios singulos cū aratoribus denarijs trinis æstimauit. Hæc uerba uelut exponēs paulo post ita subdidit: Verū enim uero cū eēt frumētū sestertijs binis aut etiā trinis qbusuis in locis prouinciæ, duo denos sestertios exegisti. Et uidē hoc declarat multis alijs in locis eiusdē actiōis. At uero denarius drachmæ p̄odus habebat dūtaxat Atticæ. Pli. li. XXI. Drachma Attica (ferē enim Attica obseruatione medici utūtur) denarij argentei habet p̄odus. Plutar. in Syl-
la: Potit̄ rerū Sylla cū multos occideret, et libertini generis hominē quendā ex proscriptis occultare conaretur, & proinde à saxo precipitandus esset, obiecit Syllæ, quod una simul in domo uis̄a egissent: cū interim ipse quidē pro superiore habitu aculo duo millia nummūm, ille aut̄ pro inferiore tria millia mercedē penderet. Itaq; inter utriusq; fortunā mille nummos interfuisse, qui drachmas Atticas ducentas et quinquaginta ualebant. ὡς τῆς τύχης ἀντιῶν τὸ μέ-

Denarius
quaternis
sestertijs
ualuit.

Denarius
drachma
lis erat.

ταξὺ χιλίους νόμους εἶναι, δι' πεντήκοντα ἢ Διαχοσίας δραχμὰς ἁπλοῦς δύναιτο. Idē in Bruto: Testamēto cū legasset Cæsar ciui cuilibet septuagintaquinq; drachmas: præterea reliquisset hortos qui trās Tyberim erant, in gēs beneuolētia & admirabile desiderium omnes tenuit: de hoc apud Tranquillū in Cæsare ita legimus: Populo hortos circa Tyberim publice & uirūm trecentos sestertios legauit: si septuagintaquinq; quater multiplices, trecentos efficies: qua ratione quinq; & uiginti drachmæ cētenos sestertios ualent. Idem Plutarchus in Antonio: Caius Cæsar adolescens hæres à Cæsare scriptus ex Appollonia redijt, debebat Romanorum cuiq; drachmas quinq; & septuaginta ex testamento patris. Apud Appianum tamen in secundo bellorum ciuiliū ita legitur. Populo horti trās Tyberim præbui, singulis Romanorum ciuibus qui in urbe aderant quinq; & octuaginta drachmæ Atticæ collatae, sed errorē esse numeri nō dubie affirmauerim: q̄ppe idē Appianus septuaginta quinq; drachmas pro tricenis nūmis dixit, ubi de Cæsaris liberalitate loquens: Singulis, inquit, ex populo minam unam

Sestertia singula millia
singula nummorū significat.

Atticam dedit: de quo Tranquillus: Trecentos quoq; nūmos, quos pollicinus olim erat uirūm diuisit. Quo ex loco probari uidetur minam Atticam quinq; & septuaginta drachmarum fuisse, id quod apud Priscianum legitur, quod tamē postea explicabimus: Sed interim cētenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur causam

Hemimnæon idē quod selibra.

tenemus cur sestertia singula mille nummos sestertios significant: nam duæ libræ & selibra, seu (quod idem est) mnæ duæ & hemimnæon ducentas et quinquaginta drachmas ualent, quæ si quater nario multiplicentur, mille nūmos efficiunt. Quō igitur sestertij dicti sunt nūmi, quod duos asses & semissem singuli ualerent, id est dipondiū & semissem, ita sestertia ex eo dicta sunt, quod duas

Quadringēta sestertia et quadringēta millia.

libras singula et selibrā argenti ualerent. Ita factum ut quadringēta sestertia, & quadringenta millia sestertiiū nummorū antiqui pro eodē, ac sine discrimine significatus dicerent. Verum id adnotandum quod librā nunc & minā centenarias intelligimus, indif-

feren

ferenter utētes, quod pōdo etiā idētidem appellatur. Plinius libro uigesimoprimo: Mna quā nostri minā uocāt, pēdet drachmas Atticas cētū. quo in loco Hermola. mnā, inquit, librā, minā, pōdo p eodem nostri dicūt: ut græci μνᾶν, λίβρον, ὀλκίον. quod dictum ut non usquequaque uerum est, ita in re nummaria libram & minam pro eodem ferē usurpari deprehendimus: uix ut differentiam animaduertere possis quamlibet obserues accurate & latinos & græcos: idq; cū ex eo uidetur quod de sestertijs diximus: tum uero ex sequētib; magis comprobatur. ὀλκίον autē interdum pondus significat, ut cum Dioscorides dicūt, ὀλκίον τριβόλου, pondus trium denariorum: aliquando drachmā, ut apud eundem Dioscoridē idētidem. Drachma igitur nō modo pondus denarij Romani, sed etiam nummum significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus, quod præter autorum exempla etiam uersus illi significant:

In scrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis

Argenti facilis signatur pondus Athenis.

Veniū iam esse ad locū præcipiē, horrore quodā animi sentio, instātis & proximi periculi magnitudinē reputātis: hoc est enim caput eius rei quā agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea anticipis incepti, ut ostēdere aggrediamur uel demonstrare potius quid inter sestertia cētum et sestertiū cēties intersit: trāsitus omnino & lubricus & abruptus, ut aut in baratrū quoddā errorū præcipitaturus sim, si in eo quicq; tribauerim, aut tenorē inoffensum seruare cōmētatio hæc nequeat, si inibi uel tātulū à ueritate deflexerim. Cū alioquin ita sit hoc opus coagmetatū, ita ex sese tractatus hic aptus, nulla ut ferē pars cōuelli cūra cōpaginis ipsius dissolutionē possit. Ac mihi quidē audēdū omnino erat, & eorū exemplo periclitādum, qui res magni discriminis antea susceperūt, si nō etiā ea esset huius libri ratio, ut genium nullum (ut dicuntur) habitu rus sit, nisi superioris aui scriptorum placita deleuerit, ut sic (quod abominor) propofui compos non euaserim, designatoris ridiculū atq; temerarij opinionem subiurus sim. Sed quid agas ubi eō iam perui-

Libra, mina
& pōdo pro
eodem ponū
tur.

ὀλκίον.

Drachma,

Quid inter
sestertia
tum et cēt.
sestertiū in-
terfit.

peruicaciæ uentū est, ut et moderari tibi nequeas, & consulere integrum non sis? Quum eorū occursum uinare nō possis, quibus hoc facturum te receperis, nisi si tibi publico interdixeris, id est nisi domesticum tibi cōsciueris exilium, aut abstrusum secessum & lucifugum? Agedum ab stupore animi rursus inferuescamus, et stilū iam languentem ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq; (quando eō uētum est) affirmare homines doctissimos quibus omnia propè modum debemus, toto (ut aiunt) cælo, id est cœi multiplicato errasse. Iam primum Cicero in prætura urbana: Dio quidam fuit Calestinus, qui cum eius filio prætore sacerdote hæreditas à propinquo per magna uenisset, nihil habuit tum neq; negotij, neq; cōtrouersię. Verres simulac tetigit prouinciā, statim Messanā literas dedit, Dionem euocauit, calūniatores ex sinu suo apposuit qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ cōmissam esse dicerent. Hac de re ostēdit se ipsum cogniturū: possum deinceps totā rem expedire, deinde ad extremum id quod accidit dicere: Dionē sestertii decies centena millia numerasse ut causam certissimā obtineret. Hoc cū dicat Cicero in prætura urbana quæ secunda est in Verrē actio, idem in tertiā actiōe hoc crimē repetēs ita inquit: Simul atq; è nauis egressus est, dedit operā ut Calestinus ad se Dio cōtinuo ueniret. Hic est Dio iudices nunc beneficio Quinti Metelli ciuis Romanus factus: de quo multis uiris primarijs testibus, multorūq; tabulis uobis priorē actione satisfactū est, sestertii undecies numeratū esse, ut eam causam in qua ne tenuissima quidē dubitatio esset, isto cognoscente obtineret: ita sestertii undecies Q. Dionem, quod hæreditas ei obuenisset, nullamq; aliam ob causam, perdidisse. Ex horū locorum collatione intelligimus quod decies centena millia sestertium dixerat in secunda actione, hoc in tertio undecies sestertium dixisse: quā in illa non decies cētena, sed undecies legendū est, uel utrobiq; decies. Quare decies sestertii nō decē sestertia significat, sed mille potius, hoc est decies centena millia, summa scilicet centuplicata. Quod autē undecies sestertii amplior sit summa q̄ quadringēta sestertia

stertia, ex eadem oratione liquet: Sequitur enim statim post illud Dionis crimē & aliud, quod his uerbis prosequitur: Accipite aliā in minore pecunia nō minus impudentē calumniā. Sospippus et Epē crates fratres sunt Agrigentēses: horū pater ab hinc duo & uiginti annos mortuus est. In cuius testamēto quodā loco si commissum quid esset, multa erat Veneri: ipsos xx. annos cū tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab ijs Veneri nomine petita non est: causam Verres cognoscit: per Volcatium pecunias accepit ferē ad sestertia quadringenta millia ab duobus fratribus. Quadringenta sestertia Cicero minorem pecuniam decies uel undecies sestertio appellauit. Quare iam ferē planum factum est decies sestertium quadringenta partibus plus esse decem millibus sestertium. Et rursus statim infra: Quæ uis erat Volcatio tanta, ut sestertia quadringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio si sua sponte uenisset unanlibellam dedisset? at ego amplius dico: sestertium quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his uerbis liquido apparere potest quadringenties sestertium longe ampliorē summam esse quā sestertia quadringenta: cum omnia Verris furta quadringenties sestertium æstimauerit, quæ innumera et incredibilia ab eo recensentur: ab uno enim homine, uno nomine, uno furto decies centena sestertia accepisse dicit: à tota autē Sicilia triennio & uarijs furtorū, expilationū, rapinarūq; nominibus quadringenties sestertiū (tanq̄ rem fidē excedentē) abstulisse oratorie uociferatur: tanti enim æstimari uoluit litem repetundarū Verri ob iurisdictionis furta, ob negotia faceßita, ob improbas dinundinationes, ob interuersas pecunias in frumēto imperādo, in locādīs decem frumēti, & ob expilationes publicas priuatasq; signorū æreorū, et uasorū argēteorū: quæ crimina inusitata esse uidetur, & fidē excedētia ijs qui accusationes illas perlegūt. Quare ipse Cicero primā accusationē ita claudit: Dicimus C. Verrē cū multa libidine, multa crudeliter in ciues Romanos atq; socios, multa in deos

deos hominesq; nefarie fecerit, tū præterea quadringentes fester-
 tiū ex Sicilia cōtra leges abstulisse. Sic enim legit Asconius Pedia-
 nus, ἧ in exemplaribus cccc. sestertia legatur etiā manu scriptis.
 Quapropter admirari hic subiit id quod Plutarchus de hoc scri-
 psit his uerbis: ὄντω δὲ τὸ βέβηρον κατὰδικασθέν, ἔδλο-
 μήκοντα πέντε μυριάδων τιμισάμνος πλὴν δίκην ὁ κικέρων, δὲ
 ἑσὸν ἔχεν ὡς ἐπ' ἄρτυρίῳ τὸ τιμιμα καὶ θυφάμδύ. Hac ratioe
 Verre dānato, crimini datum est Ciceroni quod in litis aestimatio-
 ne præuaricatus esset pecunia corruptus, ut qui quinq; & septua-
 ginta myriadibus litem eam aestimasset: id perinde est ac si tricies
 sestertiū dixisset. Et hic myriades drachmarū intelligendum quæ
 tricies centena millia sestertia ualent. Quare coniicio diu post exi-
 lium Verri Ciceronem orationes emendauisse: ut interdum mor-
 ris erat, domi orationes limare & conficere, ut ex Cicerone eodē
 intelligimus in Catone, apud quē Cato ipse ita inquit: Septimus
 mihi liber originum est in manibus, omnia antiquitatis monumēta
 colligo, causarū illustrium quasq; defendi, nunc q̄ maxime con-
 ficio orationes. Et ex Plinio Iuniore in epistolis. Existimo tamē po-
 tius apud Plutarchū ita legendū: Διακοσίων ἔδλομήκοντα πέντε
 μυριάδων. ut sit centies quinquages sestertium: fortasse etiā ma-
 ior summa errore librariorum deest. Quod aut in diuinatione legi-
 tur: Sicilia tota si una uoce loqueretur, hoc diceret, quod argenti,
 quod auri, quod ornamentorum, in meis urbibus, sedibus, delubris
 fuit: quod in unaquaq; re beneficio senatus populiq; Romani iuris
 habui: id mihi tu C. Verres eripuisti atq; abstulisti. quo nomine abs-
 te sestertium millies ex lege repeto. Hoc (inquit Asconius) per au-
 xesim dictum est. Cicero enim postea hanc summā ad quadringē-
 ties cōtraxit, ut in multis locis repetit. Idem Cicero in eundē actio-
 ne tertia. Heraclius est Hieronis filius Syracusanus: homo in pri-
 mis domi suæ nobilis, et ante hunc prætorē uel pecuniosissimus Sy-
 racusanorum: nunc nulla alia calamitate nisi istius auaritia atque
 iniuria pauperrimus, Huic hæreditas facile ad sestertiū tricies ue-
 nit te

nā testamento propinqui sui Heraclij: plena domus celati argenti optimi, multæq; stragulæ uestis, pretiosissimorūq; mācipiorū: erat in sermone magnā Heraclio pecuniā uenisse: non solū Heracliū dā uitem, sed etiā ornātū supellectile, argēto, ueste, mācipijs, futurū: & inferius: Posteaquam, inquit, damnatus est absens Heraclius, non solum illius hereditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies sestertium, sed omniū bonorū paternorū ipsius Heraclij: (quæ non minor erat pecunia) palestræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis possessio traditur. Et rursus inferius: Verum est illud præclarum. Syracusani qui præfuerāt his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispersis, reddebāt eorū negotiorū rationē in senatu: dicebāt scyphorū paria cōplura, hydrias agēteas, pretiosam uestem stragulā, multa mācipia pretiosa Verri data esse: dicebāt quantum cuiq; eius iussu nummorū esset datū: gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. Repēte recitatur uno nomine sestertiū CCL. millia iussu prætoris data: fit maxim⁹ clamor oīm. Et paulo post de pecunia illa reddita à Verre loquens: Numerantur illa ducenta quinquaginta sestertia Syracusanis. Nonne ex hoc loco patet clarissime ducenta quinquaginta sestertia, hoc est ducenta quinquaginta millia sestertium nummorum particulam unam esse tricies sestertij? Quippe tricies sestertium significat tricies centena millia sestertium nummorum. Quomodo & illud Suetonij Tranquilli in Augusto. Senatorum censum ampliāuit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, id est duodecies centena millia sestertium. Quod cum in omnibus exemplaribus legeretur: Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus, emendasse se gloriatur, ut supradictum est, & pro duodecies sestertium duodecies centies legendum esse contendit: cui etiā astipulatus est Philippus Beroaldus nīdem ipse doctus ac multæ lectionis, ambo nihil in ea re uidentes. Hoc et ex eodem autore alio loco ostendi potest in Othone: Sperauerat (inquit) fore ut adoptaretur à Galba; id' que indies expectabat. Sed postquam Pisone

Duodecies sestertiū cēsus senatoriū.

prælato

prælato spe decidit, ad uim cōuersus est, instigante super eū dolore etiā magnitudine æris alieni: neq; enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse, nihilq; referre ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus caderet: Ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispensatione decies sestertiū expresserat: hoc subsidium tāti cœpti fuit, ac primo qnq; spiculatoribus cōmissa ē res, deinde decē alijs, quos singuli binos producerāt, omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa, per hos sollicitati reliqui. Insignis erat ille locus ad aduertendā differentiā inter dena sestertia & decies sestertiū, & tamē ibi quoq; Sabellicus decies sestertiū dena sestertia interpretatus est, conuiuente Beroaldo. Si enim qn decem spiculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decem, iam centū quinquaginta sestertia fiunt: & si quinquagena promissa, hoc est singulis quinquaginta, septingentaquingenta in summa fiūt, quæ simul iuncta nongēta millia sestertia faciūt. At Tranquillus dicit decies sestertiū subsidium tāti cœpti fuisse, id est inuasionis imperij Romani. Iā igitur effectū habemus, decies sestertiū nō minus esse nōgentis sestertijs. Martial. in 1. epi.

Millia pro puero centum me mango poposcit.

Risigo, sed Phoebus protinus illa dedit.

Hoc dolet & queritur: dolet hoc mea mentula mēcū,

Laudaturq; meam Phoebus in inuidiam.

Sed sestertiolum donauit mentula Phoebo.

Bis decies, hoc da tu mihi, pluris emam.

Calderinus uir ingeniosus bis decies sestertiū xx. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigramatis, cuius dubio pcul huiusmodi sensus est: Non mirū esse si Phoebus puerū centum sestertijs licitatus esset, quanti Martialis emere nō potuerat: quippe qui uicies cētena millia sestertiūm ex quæstu collegisset, hoc est uicies tantum quanti puerum mercatus erat: alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero XIII. epist. ad filiū scribens: Tui Pinnij filio mire erudito, studioso & modesto, pecuniam Nicæenses grandem debent, ad
sester-

Decies sestertium et dena sestertia.

sestertium octogies, & ut audio in primis uolunt ei soluere. Ibi interpretres epistolarum, sestertium, inquit, pro sestertiorum ponitur & subaudiuntur millia, id est ad octoginta millia sestertium. Eleganter autem in his sermonibus ponunt oratores & poeta aduerbia pronominibus: ut debes decies sestertium, quadragies sestertium, et sic in caeteris, & utuntur genitiuo syncopato in nominibus nummorum. Dicimus etiam hoc sestertium & hic sestertius: Haecenus ille. Ego autem octogies sestertium, octogies centena millia sestertium significare affirmo, & gratem ob id pecuniam a Cicerone dictam. Hoc etsi ex praedictis satis confirmatum uideatur, non tamen scrupulo carebit ut uideo: si enim hoc uerum est (dicet aliquis circumspectus obseruator) quonam modo intelligi illud potest quod apud Tranquillum in Vespasiano legitur: Sed & in funere Faui archimimus personam eius ferens, imitansque: (ut est mos) facta ac dicta uiri, interrogatis palam procuratoribus quanti funus & pompa constaret, ut audiunt sestertium centies, exclamant centum sibi sestertia darent, ac se uel in Tyberim proicerent. Hic locus (ut arbitror) Tranquilli interpretes fefellit, ut idem esse putarent sestertium centies & sestertia centum, quae tamen corruptum esse necesse est intelligere ex ijs quae ante demonstrauimus. Vtrobique autem sestertium centies legendum esse argumentis probari non leuissimis potest. Nam praeterquam quod ueritati non congruit, ut funus imperatorum centum sestertijs aestimaretur: quum Nero imperatorum omnium flagrantissimus, qui destitutione conterritus, pugione sese interemerat, furtim raptumque a libertis sepultus: bis tantidem funeratus sit: de quo idem Tranquillus. Funeratus est, inquit, impesa ducentorum millium: stragulis albis auro intextis quibus usus calidis Ianuarijs fuerat, reliquias Eclogae & Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt. Cum igitur id simile ueri non est, ut poeta mimographus Vespasiani funus, ut de parci principis uia optimi, centum millibus nummorum aestimari, cum princeps nequissimus ante eum Nero ducetis funeratus fuisset, tum uero sapientis poetae non fuisset,

Tranquilli
locus.

tam licenter illudere fastigio principali, ut ob paruam pecuniam
 eousq; commotum fingeret, ut uel in Tyberim se abijci præoptaret
 q̄ tantula pecunia funerari. Eodē igitur errore apud Trāquillum
 centum pro centies scriptū est librariorū tēporumq; uñtio, quomo-
 do apud Ciceronē in actione prima in Verrem quadringēta pro
 quadringēties, ut supra diximus, & apud Pliniū nō semel idē er-
 ror deprehēditur, ut infra ostēdetur. Maioris est illud anxietatis
 quod apud Plutarchū in Antonio legitur his uerbis: Antonij muni-
 ficetiæ unū exēplū narrabo: cuidā ex amicis dari iusserat millia uī
 ginti quinque; hoc Romani decies appellāt. Procuratore autē admirā
 te, & ut magnitudinē donatiōis ostēderet, in cōspectu eius pecu-
 niā depromēte, rogauit Antonius quid hoc esset: illo autē respōdente
 eā esse pecuniā quā dono dari iussisset: cōspicatus hominis improbi-
 tatē, equidē, inquit, arbitrabar ampliōrē pecuniā decies sestertiūm
 cōtinere: hoc uero parū est, itaq; tātundē superadde: sic in Plutar-
 cho latino facto legitur, & ille locus uno in loco ab Antonio Sabel-
 lico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari, & ab
 alijs uīdem qui de re nummaria scribentes locum eum uerē tradu-
 ctum existimauerunt, cuius tamen sensus pugnat cum eo quod om-
 nes de sestertijs censuerunt: nam cum illi omnes concordī erro-
 re decies sestertiūm decem sestertia significare dixerint, Plutar-
 chus si loc⁹ ille nō mēdosus est, uiginti quinque significare dixit. Ego
 cū in eo quod tuēdum suscepi, pertinaciter hærēā, possim fortasse
 si alium exīum rei nō inueniā, uel in hanc præcipitē defensionem
 erumpere, ut dicam Plutarchum hominem græcum in Romanorū
 consuetudine falli non nihil potuisse. Sed cum ueritatem tueri alia
 uia possim, temerarium omnino esset et inscitiæ plenum, futili utē
 umbone, & è medio sumpto, autoris tanti eleuata autoritate, præ-
 ferim cum eius testimonio ut graui & irrefutabili usus sim in se-
 quētibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieq; uer-
 santi, hoc etiam in mentem uenit, posse me & hoc quoq; eius dicto
 uti ad confirmandū id quod dixerā, & id quod mihi obijci potest

in meam

In meâ rem uertere. Primum igitur hoc dico, consentaneum ueritate non esse uiginti quinque millia nummum magnificam donationem à Plutarcho dictâ esse præsertim eius imperatoris qui bonam partem imperij Ro. teneret et in suos usus uerteret, ut infra ostendemus: parua autem esse eam summam interim saltim ex eo liquebit, quod Martialis pueram amasium centum millibus emptum esse in eo epigramate scribit, quod supra retulimus. Deinde hoc dico hunc errorem ex eo inualuisse, quod hæc uerba quis mædosa, ueritati tamē magnopere adludunt: quomodo enim sestertius duos et semis asses ualeat, et sestertia singulas duas libras et selibrâ, ut antea docuimus: sic illud genus tertium sestertij duo millia et quingentos nummos ualere posse uidebatur. Quare pulchre ratio quadrare uidebatur, ut decies sestertium uicena quina millia ualeret. Ego autem cum dixerim eius generis sestertium centum millia ualere, quod alij singula millia ualere dixerunt, sed apud Plutarchum tamē pro binis millibus et quingentis legi, sic enim inquit Sabellicus: inueniēda ratio est, et quidē huic loco cōsentanea, quæ hunc scrupulum lectori eximere planè possit: Ut autem hoc fiat necesse est accedere in singulas sestertij huius unitates nonaginta septem millia et quingentos nummos: hoc uero pulchre fiet si ita apud Plutarchum legamus: Cuidam ex amico dari iusserat uiginti quinque myriadas drachmarum: singulæ myriades dena millia drachmarum, id est denariorum ualēt: quæ quinquies et uicies multiplicata, ducta quinquaginta millia denariorum faciūt: quæ summa rursus quater ducta (cum quilibet denarius quaternos sestertios ualeat) mille sestertia efficit, id est decies centena millia sestertium. Sic à Plutarcho græce scriptum esse aliquando ne dubitarem, antequam scilicet Plutarchi historie æreis formis editæ essent, fecimus aliorum Græcorum ipsiusque Plutarchi, atque ipsa rei ueritas, quæ cōsertis manibus retētanti mihi nec mendæ librorum eripere, nec errores interpretationum possunt. Argumēto erit ille locus eiusdē Plutarchi in Galba: Λοκεί δὲ μύδι' ἄν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις μόνον ἐλάττω ἐν ἑθωνῶν κληρόνομ), ἀκόλας) ἐιδῶς ἢ πολυτελῆ πεντακισχιλίω μυριάσιν.

Locus Plutarchi.

Quingēties
sestertium.

μυριάδων ὀφλήμασι βεσσημιδίων. Videtur autē Galba Otho-
nem ne in priuato quidem patrimonio successorē sibi destinasse, ut
quem sciret & uitæ incontinentia luxurq; præditū & insuper ære
alieno mersum ad quinq; millia myriadum. Hoc ut recte interpres
quinquagies decies centena millia colligit: sic ego latine & usitate
quingēties sestertiū uerterem, quod genus loquendi assequi nemo
recentiorum potuit: quæ causa est ut in libris è græco uersis alias
prorsus summas legamus q̄ in libris antiquis latinorū, ut apud Ap-
pianū identidē, & apud Orosum uno in loco mox uidebimus: quē
cum supra mille annos fuerit, priscū tamen morē non tenuit. Eum
aut̄ morem Græcorū fuisse ut non per numerū nummorū, nec per
sestertia, sed per myriadas drachmarum omnes summas pecuniæ
memoriæ traderent, duntaxat de Romanis scribētes, ex dicendis
constabit cum eorū autoritatibus utemur: sed & de hoc morē loquē-
di libro tertio uidebimus ex Demosthene. Cum autē post primam
huius libri editionē legere mihi historiā græcam eiusdē Plutarchi
cōiigit, recens ex officinis transalpinis publicatā, certā iam fidem
habere coepi eius quod coniectura exacta antea collegerā: sic enim
eo in loco historiæ legitur: τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέν-
τε καὶ ἑκατὶ δολύνοισι τοῦ ῥωμαίου Δικίης χαλοῦσι. amicorū cui-
dam myriadas quinq; & uiginti dari iusserat: hoc Romani decies
appellāt. Quanq̄ autē per ea quæ hactenus dicta sunt satis demō-
strasse uideri possim, quid sestertium decies à sestertijs decē diffe-
rat, & ea quæ occurrere poterāt dubia dissoluisse: iamq; (ut arbi-
tror) lectores cum ad hunc locū accurata intentione legendo per-
uenerint, fidem dictis nostris accommodare non dubitaturi sint, ul-
terioremq; nobis probationē remissuri, quod ad hoc quidē attinet,
hanc tamen in me legem ultro ferre planeq; sancire hoc in opere
statui, ut nunq̄ perfunctus pollicitatione uidear, nisi ita omnia per-
spicua fecero, ut negare omnino quisq̄ ea quæ demonstrauero citra
improbationem nequeat. Vt hoc aut̄ efficere possim utar rursus Ci-
ceronis autoritate, qui in actione tertia in Verrē, cū multa Verrē
furta

furta obieciſſet per totã eam orationẽ, ad extremũ, uelut ſummam criminum exaggerans unius tantũ oppidi furta ac paucorũ menſum colligere ſtatuit, ut de uniuerſis pecunijs per iniuriã ablatis documẽtum coniecturãq; daret: an igitur ſe publicanorum tabulas conquiſitas obſignãſſe, & ad iudicium illud Verris attulſſe, ut ex præſcriptis ſub nomine prætoris nauis cõmeatibus cõſtare iudicibus ratio poſſet earũ mercium quas Verres tũc Siciliæ prætor in Italiã deportãdas curãſſet. Eius igitur hæc uerba ſunt circa finem orationis. Cũ hæc paucorũ menſũ ratio in his libellis ſit, facite, ut uobis triennij totius ueniat in mentem: ſic contendo, ex his paruis libellis apud unum magiſtrum ſocietatis reperiis, uos iam coniectura aſſequi poſſe cuiusmodi prædo iſte in illa prouincia fuit, quã multas cupiditates, q̄ uarias, q̄ infinitas habuerit, quantã pecuniã non ſolum numeratam, uerum etiam in huiusmodi rebus poſitam confecerit, quæ uobis alio loco planius explicabuntur: nunc hoc attendite: His exportatiõibus quæ recitæ ſunt, ſcribũ ſeſtertia LX. ſocios perdiſſe, ex uiceſima portorij Syracuſis. Pauculis igitur menſibus ut hi puſilli & contempti libelli indicant, furta prætoris quæ eſſent ſeſtertium duodecies, ex uno oppido ſolo exportata ſunt. Nego quenquam eſſe acutum ac perſpicacem lectorem qui poſt hæc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo quod aſtruimus. Quod ut omnibus etiam craſſioris mineruæ lectoribus planũ fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero ſocietatem publicanorum ex uiceſima portorij ſexaginta ſeſtertia, id eſt ſexaginta nummorum millia ideo perdiſſe, quod Verres immunes merces tanquam prætorias nec tamen improfeſſas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad ſeſtertium duodecies ex uno oppido abſtuliff: certo iam certius habeo ſeſtertium duodecies mille ac ducenta ſeſtertia ſignificare. Si enim ſexagenariũ uicenario multiplicaueris, mille & ducẽta fiẽt in ſumma: atqui Cicero furtorũ ſummã à portorio uiceſimæ probare facile potuit. Si ergo uiceſima pars ſeſtertij duodecies ſexaginta ſeſtertia eſſe ab

Locus verri
næ terciæ Ci
ceronis.

eo dicitur, necessario sestertium duodecies mille ac ducenta sestertia eodem autore erit. Hoc etiam post Ciceronem Martialis libro primo epigrammatum, docere his uerbis potuit:

Si dederint superi decies mihi millia centum,

Dicebas nondum Scæuola factus eques:

Qualiter o uiuam, quàm large, quàmq; beates

Riserunt faciles & tribuere dei.

In ius o fallax atque inficiator eamus:

Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim et ipse & alij poetæ loqui solent sine adiectione sestertij, ut idem ad Calenum:

Non plenum modo uicies habebas,

Sed tam prodigus atq; liberalis

Et tam lautus eras Calene, ut omnes

Optarent tibi centies amici.

Vbiq; enim sestertium subintelligendum. & in tertio

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis:

Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens.

Collatum est decies: rogo non potes ipse uideri

Incendisse tuam Tongiliane domum?

Nec poetæ modo decies absolute, sed etiam prosa oratione loquentes solitos esse dicere. Plutarchus in loco supradicto docet: ἢ ὡς πλεον ὤμιν ἔφην τὸ δέξις εἰναι. Docebūt et autoritates priscae quæ à nobis sparsim in sequētibus citadæ sunt. Verū Martialis aperte docet decies sestertium maiore multo pecuniâ esse sestertij ducentis: quo in loco Calderinus nō duceta sestertia, sed ducentos nummos ridiculo errore intellexit: sic enim ducenta absolute dicuntur à Martiale ut à Iuuenale quadringenta in prima Satyra.

— Sed quinq; tabernæ

Quadringenta parant, —

id est censum equestrem. Et in quartadecima:

Sume duos equites, fac tertia quadringenta,

Orate

Oratores plerunque adijciunt festeriũm. Rursus Martialis:

Dederas Ap̄i tibi trecenties uentri:

Sed adhuc supererat centies tibi laxum.

quo in loco Calderinus, Ap̄ius, inquit, habebat septingenta mil-
lia: sex cõsumpserat luxu: & cum adhuc centiũ superessent, uerũus
ne nõ possset explere gulã ea pecunia, uenenũ bibiũ. Cẽties ille pro
centum millibus intellexit, cẽtuplicato scilicet (ut aliĩ oēs) falsus.
Martialis enim cẽties cẽtena millia intellexit, id est cẽties fester-
iũm: ortus est enim apud antiquos ille loquẽdi modus ex cõpendio
sermonis. Nam cũ primũ dicerent cẽties centena millia festeriũm
nummũm: postea usus obtinuit, ut cõpendiose cẽties festeriũm di-
cerent, quem loquendi modũ nonnulli recentiores memoriẽ scripto-
res non percipientes, centies talentũ protulerunt: quasi festeriũm
rectius aut accusandi casus sit, & non potius genitiui. Poẽtã autẽ
& aliĩ interdum scriptores compendium illud rerum contrahen-
tes, non centies festeriũm, sed centies tantum dicunt: ut in exem-
plis suprascriptis: subintelligi uolentes centena millia festeriũm,
ut in illo Martialis epigrammate in secundo libro:

Illã illã diues mortua est Secundilla,

Centena decies quã tibi dedĩt dotis.

Decies enim centena millia intelligendum: ut apud Iuuenalem:

— Et rĩu decies centena dabuntur

Antiquo.—

quam magnam esse pecuniam ex Horatio in primo sermonum in-
telligimus:

— Decies centena dedisses

Huic parco, paucis contento quinq; dietus,

Nil erat in oculis.—

Asconius quodã in loco: Luscius notus cẽturio Syllanus diues è uĩ
etoria factus, nam amplius cẽties possederat. Cãterũ ex obserua-
tione antiquorũ didici, nõq̄ infra denariũ nũerũ sic eẽ eos locutos,
ut diceret septies uel octie uel nouies festeriũm, sed intra dena-

Cẽties fester-
iũm compẽ-
diosa locutio

mos loquẽdi
priscorum.

rium per millia uel sestertia loqui solitos. Cicero li. I. Episto. ad Atticū: Lucio Cincio sestertia nongēta pro signis Megaricis ut tu ad me scripseras curauit. & pro Cluētio: Inuio permagnā pecuniā poposcit, post ad id peruenit quod cōfici potuit, & sester. sexcenta quadraginta millia deferri ad se domū iussit. Idē: Sedecim dico iudices ut Oppianicus absolueretur corrumpendos fuisse, ad Stalenū sexcenta & quadraginta millia nummū esse delata. Et ad Ruffum scribens in v. epist. Nam de sestertijs nōgentis millibus certe ita relatū est ut tu siue frater tuus referri uoluit. Supra decem per aduerbiū & genitiuū antiqui ferē locuti sunt, ut in exemplis omnibus superius adnotatis. Non me latet apud Pliniū lib. xxxvi. ad sestertia mille legi, & sestertijs mille ducētis, sed ue iusta lectio non astipulatur impressis libris. Tranquil. in Casare. Seruiliā Bruti matrē ante alias dilexit, cui & proximo suo consulatu sexagies sestertiūm margaritā mercatus est. Sic Plin. li. ix. de Lollio. Vt neptis eius quadringētis sestertiūm operta spectaretur ad lucernas: in quibusdā tamen exemplaribus sestertio legitur. Tranquil. in Calig. Nota res est Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, moniū præconē ne prætoriū uirum crebro capitis motu nutantē sibi, præteriret: nec dicendi finē factū quoad XIII. gladiatores sestertiūm nonagies ignorantia addiceretur. Quo tamen in loco non dicendi sed licēdi lego contra fidē exemplariū, id est licitandi in auctione. Verū sestertiūm in superioribus exēplis gignendi casu dicitur, ut apud Ciceronē in Verrē acti. I. Cognosceret ex me populus Ro. quid sit quod iudicijs ad senatoriū ordinem translatis, sublataq; populi Ro. in unūquenq; nostrū potestate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris sestertiūm tricies prætoriū hominē honeste non posse damnari. Quæ uerba licet notis scripta sint in libris impressis, Asconius tamen ita legit: In quo more loquendi (ut supra dixi) aliquid subaudiendū facile intelligimus, ut sit integrū: Hominē prætoriū damnari minoris tricies cētenis millibus sestertiūm: & quoad XIII. gladiatores nonagies cē

tenis

Suetonij
locus.

tenis millibus sestertiū addiceretur Saturnino dormiāti. Sester-
tiū enim per syncopam pro sestertiorū dicitur, ut autor est Ci-
cero in oratore perfecto: frequētius tamen per ablatiuum legitur,
ut Tacitus libro decimosexto: Cladem Lugdunensem quadragies
sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponeret. Plinius ad
Caluisum libro tertio epistolarum: Ut scias quāti uideantur pos-
se emi, sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fue-
rint. Verū ex hac penuria colonorū & temporis iniquitate, ut red-
ditus agrorū sic etiā pretiū retro abiit. Tricies sestertio pro tricies
centenis millibus dixit Plinius: tametsi uir alioquin & doctus &
diligens opinione inueterata omnium enarratorum ductus, trigin-
ta millibus id uerbum interpretatus est. Valerius libro nono de
Cnæo Domitio et L. Crasso loquēs: Quem cum continuo Cras-
sus quanti ipse domum suam aestimaret, interrogaret, atque ut re-
sponderet sexagies sestertio: quo ergo eam, inquit, minoris fore aesti-
mas si decē arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit
Domitius. Apud Ciceronem in Philippica secunda sestertij in ge-
nitiuo legitur. Syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos,
sed timidos & imperitos facta in gynæceo. Sic apud Tacitum li-
bro duodecimo: Fixum est ære publico senatusconsult. quo liberti-
nus sestertij ter millies possessor antiquæ persequentiæ laudibus cu-
mulabatur. Idem: Eodem oratore Bononiensi coloniæ igni haustæ
subuētum est centies sestertij largitione. In Tranquillo semel omni-
no legi, ubi in Tyberio sic inquit: Publice munificentiam bis omni-
no exhibuit, proposito millies sestertio gratuito in triennij tempus.
Illud apud Tacitum aut mendosum est aut insolens: bis & uicies
mille sestertiū donationibus Nero effuderat, millies enim lego non
mille. Liuius poetarum more absolute dixit libro octauo de bello
Macedonico: In L. (inquit) Scipione malim equidem mendum quā
mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti, & potius
quadragies quā ducenties quadragies litem aestimatam: eo ma-
gis quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso requisitam P. Sci-

Sestertio.

Sestertij.

Taciti locum.

Liuij locus.

pione in senatu tradunt, librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manus compressisse, indignatum quod cum bis millies in ararium retulisset, quadragies ratio ab se posceretur: ubi tamen non compressisse sed concerpisse lego. Sic Cicero in frumentaria: Sic per triennium ad hanc

Plinij locus.

frumenti emptionem centies & tricies erogatum est. Illud Plinij ad Caluissium in quinto epistolarum: An cui de meo sedecies contuli, ita lego: An cui de meo sestertium decies contuli: huic cccc. millium paulo amplius tertiam partem ex aduentuio derogem? quadringenta enim sestertia tertia pars est duodecies sestertium: & paulo amplius tertia parte decies sestertium: id est mille sestertiorum. Fuit autem cum existimarem omnino ita loquendum esse ut post aduerbiū semper genitiuum pluralē subiungeremus: hoc modo qui supra relatus est, hominē prætorium minoris sestertium tricies danari non posse: & sexagies sestertium margarina mercatus est. Et apud Corneliū Nepo. in uita Pöpo. Tātaq; fuit moderatione, ut neq; in sestertium uicies quod à patre acceperat, parū se splendide gesserit, neq; in sestertium centies affluentius uixerit. Aliquan diu igitur ita loquēdū arbitratus sum, quoniam sermo integer hoc poscere uidetur, in quē contracta oratio sic resoluitur: sexagies centenis millibus sestertium nūmorū margarina mercatus est. Quare

Sestertio
quadrages.

illū loquēdi modū quadrages sestertio solatus est: & Libertinus sestertij ter millies possessor: iudicabā errcre legentiū librariorūq; ignorantia in exemplaribus inualuisse. Alier tamē nūc cēseo: Quū huiusmodi locutione etsi cōtra raticnem recepta, tamē libri magnorum autorū scateāt, Quale illud Ciceronis in Salustiū simile supradictis: Ne causam diceret sestertio duodecies cū Cēsore paciscitur. uel cū Cæsare potius, ut in antiquo legimus. Vnū in prætura urbana locū notauī pluraliter enuntiatū, hoc modo: Hinc sestertium quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam. Quod sic resoluitur: Quaterdecies cētena millia sestertium numerata, quæ autoritas omni refutatione maior mihi uisa est. Cō

tra tot

Et a tot tantorumq; scriptorum autoritatem mouere nos nō potest
 Lampridij dictum in Heliogabalo. Nunquā minus sestertijs centū
 coenauit, hoc est argenti libris triginta: aliquādo aut tribus milli-
 bus sestertijs coenauit, omnibus supputatis quæ impendit. Antiqui
 enim scriptores nō tria millia sestertia sed tricies sestertiū dice-
 bant. Inter classicos aut scriptores nec Lampridius, nec Spartianus,
 nec Capitolinus numerari meruerūt. Ausim enim affirmare raro
 antiquos ultra mille sestertia scripsisse: ac nescio etiā an rarissime
 mille dixerint: quomodo nunq̄ aduerbīs usi sunt infra denariū nu-
 merum, alioquin ambiget sermo inter singulos millenosq; nūmos:
 qui enim minus intelligas his Lampridij uerbis Heliogabalum tri-
 bus millibus nummūm coenauisse q̄ ter millies millibus, id est tri-
 cies centenis millibus? Et tamen Lampridius plus omnino centenis
 millibus dicere uoluit, id est centenis sestertijs: alioquin etiam pa-
 rum latine dicitur tria millia sestertia, et tribus millibus sestertijs:
 etiam si apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio uel in libris mē-
 branaceis: Stalenus sestertia sexcenta quadraginta millia deferrē
 ad se domum iussit. Et sæpe alibi apud Columellā Pliniū. Et alios,
 quæ mendosa esse facile conijcimus: nam Et apud Ciceronem post
 alteram ab eo loco chartam sequitur: Sexcenta Et quadraginta nū-
 mūm millia ad Stalenum esse delata. sic pro Fonteio: Quid uocife-
 rabere decem millia talenta Gabinio esse promissa? ubi talentūm
 gignendi casu lego, quomodo legendum esse apud Curtium ex mē-
 branaceo codice admonūus sum: hic enim error uolumina passim
 iam olim occupauit errore librariorum, qui ea uerba numerorum
 quæ notis scripta erāt, uel una aut altera syllaba dimidiata: inte-
 gra transcripserunt, nec numerandi rationem antiquam, nec lati-
 ne loquendi tenentes: Et alioquin sestertius nummus Et sestertium
 genere neutro caliginē multam legētibus offuderunt. Nam ut pro
 nummo sestertium in recto dictum fit mihi persuadere nō possum, Sestertium
 etiam si apud Festum Pliniūq; semel legatur: sed ex collatione an-
 tiquorum uoluminum suspectum locum Pliniū animaduerti. Ut
 autem

Cic. lo.

autem usquequaque priscam elegantiam, multa iam rubigine ignorantiae exesam: ita reddamus interpollem, ut ex pristino nucre desiderari nihil possit, unum tantum locum Ciceronis ex prætura urbana citabimus, qui ad hoc ostendendum cum præcedentibus satis erit: in qua oratione de rationibus quaesturæ provincialis relatis à Verre loquens sic inquit, uerba ipsa rationum referens: Accepi uicies ducenta xxxv. millia quadringentos xvi. nummos: dedi stipendio, frumento, legatis, proquaestori, cohorti prætoriae sester. Mille sexcenta xxxv. mil. quadringentos decem & septem nummos: reliqui Arimini sestertiūm sexcenta millia: hoc est ratio, nes referre? Hoc modo aut ego, aut tu Hortensi aut quisquam hominum rettulit? Quæ uerba ex collatione Asconij contra fidem exemplarium emendauimus: & nisi hoc modo legantur, ratio expensæ accepti: non quadrabit, quam necesse est quadrare si sensum Ciceronis percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quaestorem pecuniam publicam auertisse criminatur, falsis ac commentitijs rationibus ad ærarium relatis: eas autem commentitijs hoc argumento probat, quod acceptorum expensorumque paginæ ad nummum quadrarint, ita ut nihil superfuerit reliquamenti: quod fieri uix potuit nisi in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies centena millia & ducenta trigintaquinque millia & quadringentos decem & septem nummos habuisset, Verres sestertia (ut ita dicam) mille & sexcenta xxxv. quadringentos xvii. nummos uarijs nominibus expensa reipublicæ tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese ascripsit, ne de residuis pecunijs teneri uideretur. Notandus est ergo loquendi modus antiquorum: accipi uicies & ducenta, hoc est bis & uicies sestertiūm: quod Cicero uel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas addendas habuisset, id est xxxv. millia quadringentos nummos. Notandum tamen quod sestertia mille sexcenta dixit Verris uerba referens, quod rarum est. Cæterum illum Lampridij locum alioquin mendosum esse ex sequentibus apparebit, ut pro triginta libris ccl. le

beat: nisi fateri malim Lampridij tempore priscum illum morem loquendi iam obsoletum fuisse, ut et ipsam linguam propè latinam. Interim tamen hoc uelim lectores sibi persuadeant, ita me omnia percepta, probata, comprehensa, perspicua, indubitata, demonstrata denique ac planè non controuersa relicturum, ut posthac referri earum rerum quæstio ex ijs scriptoribus non possit qui secula sua stilo nobilitarunt. Verum eò iam progressa est commetatio, ut primus hic liber finem accipere commodè possit. Assis enim partiumque eius significatus, atque eorum uerborum usum quàm latissime patentem apud antiquos exposuimus, ita ut nihil addi ad prædicta (ut existimo) possit, quin à nobis in sequentibus expectandum sit. Diximus quid sit sestertius, quid sestertia, quid sestertium cum ad uerbis numeralibus iunctum, usumque eorum uerborum oratoribus & poetis multipliciter usurpatum addidimus: omniaque (ut opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis interdumque emendatis scriptorum autoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur: hac igitur fine librum primum claudemus, ut hoc uelut interspiratu recolligere impetum ad secundum actum non minus argumento sum possimus.

PRIMI LIBRI
FINIS.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Assè & partibus eius, liber

SECUNDVS.

ESTAT PARS IM
mēsi laboris in hoc libro expli
canda: etenim prima illa ope
ra quasq; ærumna exantlata,
demon quod actum erat pa-
rum uideri cœpū, nisi & alte
ra lucubratiō ei haud dubie cō
nexa et uelut è uestigio sequēs
instauraretur. Siquidē existi
maui, (ut est animus humanus

nullo inuento nisi suis numeris omnibus cumulado explebilis) qui à
nobis hæcenus dicta probassent, haud tamen ipsos ipsidem acquietu
ros, nisi ut antiqui pecuniæ calculi deprehensa uocabula tenerē: sic
etiā eorū æstimationē colligerē. Etenim quonā tandē pacto cōmer
cium iustū plenumq; cum ætatis prisce monumentis habebimus, si
eorū numismatis indicatio exactaq; æstimatio nos fugerūt? Perit
de atq; si qui negotiatores in gentē exterā & incognitā merces pe
tant, quæ quanti ab ea gente indicētur non percipiant, sed pro suo
quisq; captu pretiū ijs statuunt. Quare omnino faciendū nobis est
in hoc opere, ut nihil posthac memorabile aut apud quenq; Latino-
rum, aut apud Græcos historicos de rerum pretijs, aut de publicis
priuatissq; opibus legatur, qn id à nobis ad nummū ære nobis æqua
li æstimetur: ac ne id quidē modo, sed etiā ut Atticū argentū Rōa
no permutemus, ac porro etiā cōmentantes eousq; pergamus, ut uel
corollarium pronuntiatæ dicendarū rerū summæ addidisse iudice-

mur,

mnt. Quod cum effecerimus, (facturum enim omnino me reci-
 pio) quid iam causæ erit quin omnes libri Græci in latinā linguā
 aut latini i uernaculā uersi, hac oīno parte illustrati uideātur? Hoc
 aut ut assequamur, ab integro rursus ordiendā rem habemus. Itaq;
 ut antea dictū est, Seruius rex prim^o æs signauit: signatū est aut
 nota pecudū, unde & pecunia appellata: Maximus aut census (in
 qt Plinius) centū et decē millia assiū illo rege fuit, & ideo hæc pri-
 ma classis. Cui igitur apud antiquos millia æris legimus, millia
 assiū intelligere debemus. Liuius li. v. ab urbe cōdita de Camilli
 exilio loquēs: Absens (inquit) quindecim millib⁹ grauis æris dāna-
 tur. De hoc loquens Plutar. in eodē Camillo, ita inquit: ἐκείν⁹
 ἄνδρ⁹ οὖν μετασῶς ὤφρα τῷ Δίκην ἐρήμω, πένμημο μύριων κ⁹, πέντος
 κχιλίων ἀσάριων ἐχούσαν, ὃ πίετις πρὸς ἀργυρίου λόγον, χίλια
 δραχμαὶ κ⁹ πένταχόσια. ἀσάρι) ἢ ἦν τὸ ἀργύρι) κ⁹, τὸ δεκάχα
 χον οὕτως ἐγγελέτ⁹ Διναρίον. Ille igitur cū solū iam uertisset, indē
 etia causa desertoq; iudicio damnatus est, cuius multa xv. millium
 assiū fuit: qua summa ad argēti supputationē relata fiunt mille &
 quingentæ drachmæ: as enim tūc erat pecunia, & ita decussis de-
 narius uocabatur: ex quo intelligimus denariū fuisse argenteū, &
 denis assib⁹ ualuisse: assis aut à Plutar. pro æreo nūmo ponitur: nā
 latini assē nunq̄ argenteū numisma appellauerūt. Iam igitur habe-
 mus ex Plutar. autoritate, centū & decē millia æris, quæ olim pri-
 ma classis .i. summus cēsus fuit: undecim millia drachmarū ualu-
 isse. Et supra pbatū ē autoritate Plinij drachmā & denariū eodē
 pōdere fuisse. ita iā cōstat, centū millia æris quadraginta sesterti-
 ūm millia ualere, cū quaterni sestertij denos æris asses ualeāt. Sic
 Canillus cū xv. æris millia dissoluere nequiret .i. sex millia num-
 mū n, exilij causa solū uertit. Apellatiōe aut æris assē intelligi con-
 stat ex Trāglo in Augusto. Caiū (inqt) & Luciū adoptauit do-
 mi per assē et librā emptos à patre Agrippa. Quod Trāgl. assē et
 librā dixit, lex xii. tabularū per æs & libram dicebat. Quæ uer-
 ba in ii. libro Institū, Iustiniani legūtur sub titulo de testamentis.

Millia æris

Denarius

Ceterum æris
millia,

Gellius

Gel. li. XIII. Tertium (inquit testamentorum genus fiebat per familiæ emancipationem cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copiose differuimus in Annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat & parvæ æstimationis, ut supra demonstrauius, & ex Catullo patet illis uersibus:

Viuiamus mea Lesbia atq; amemus,

Rumoresq; senum seueriorum

Omnes unius æstimemus assis.

Quinarius.

Sestertius.

Quadrans.

Triuncis.

Teruncius.

Sestertijs cę

tenis aureus

æstimatus.

Denarius aut argenteus decem libris æris, id est assibus decem ualebat. Et quinarius quinque, hoc est denarii dimidio: ut, sestertius quinarium dimidiatum ualebat, hoc est duos asses & semissem. Erat & quadrans (autore Plinio) numulus, qui & triuncis uel triunx uocatus est, à tribus uncis: ut enim sestertius quarta pars est denarii, ita quadrans quarta pars assis, hoc est libræ æreæ: quæ cum erat argentea, non assis argenteus, sed libella dicebatur, ut supra docuimus. Fuit etiam triens numus tertia pars assis. Ceterum quæ quadrante Plinius & triuncem appellat, Cicero teruncium appellauit li. III. de finibus, his uerbis: Interit enim magnitudine maris Aegæi stilla maris, et in diuitijs Croesi teruncij accessio. Et ad Atticum li. v. Spero toto anno imperij nostri teruncium sumptus in prouincia nullum fore. Varro: Teruncius (inquit) à tribus uncis dictus, quod sit libræ quarta pars, quomodo & quadrans assis. Iam antea ostendimus libræ & minam centum drachmarum ac totidem denariorum fuisse: quæ ratione patet quadringentos sestertios in libra fuisse: Nunc centum sestertios uno aureo ualuisse docebo. Tranquillus in Othone: Nullo igitur officij aut ambitionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principi acciperet, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutarchus in eodem: χρυσῶν ἑκάστην διόκωμον dixit, id est, aureum singulis distribuens. Tacitus de eodem lib. XVII. Flagrantibus iam milium animis uelut faces addiderat Meuius Pudes è proximis Tigillini: is nobilissimum quenquam ingenio aut pecuniæ indiguum & in nouas cupiditates præcipuè, alliciendo, eodem paulatim progres-

sus est, ut per speciē cōiuij quotiēs Galba apud Othonem epularē
 tur, cohorti excubias agenti uirum centenos nūmos diuideret: quā
 uelut publicā largitiōē Otho secretioribus apud singulos prēmij
 intendebat. Aureū Trāquil. et Plutarchus dixerūt, quod Tacitus
 cētenos nūmos dixit: Ita tamē ut intelligamus Othonem nō manu
 sua (ne in suspiciōē affectati imperij ueniret apud Galbam) Sed
 per Meuiū Pudentē milinibus dedisse. Sed quōd aureus centū num
 mis ualuerit, facile ex sequētibz cōstabit. Cū hoc dicto pugnat id
 quod à Iustiniāno principe dicitur in institutiōe iuris sub titulo de
 successiōe libertorū, his uerbis: Sed nostra cōstitutiō ita causam de
 finiat, ut si quidē libertus uel liberta minores cētenarijs sint, id est
 minus centū aureis habeāt substantiā (Sic enim legis Papiæ summā
 interpretati sumus, ac si pro mille sestertijs unius aureus compute
 tur) nullū locū habeat patronus in eorū successiōe. Nos unū au
 reū centū sestertijs æstimamus, Iustiniān⁹ mille. Sed huic obiectiōē
 ita respōdeo, æstimatiōē hoc in loco nō iustā, et ut græci appellāt,
 argyrognomicā esse, hoc est à collybo uel nūmulariorū taberna
 petitam, sed pro arbitrio legem condētis factam: cui hoc placitum
 est de centenarijs libertis sancire, quod pridem lex Papiæ de mille
 narijs statuerat. Id quod mihi satis indicare uidetur hæc particu
 la, ac si. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat,
 facile (ut opinor) iudicabit Iustiniānū legi Papiæ non in eo tātum
 derogasse, quod patronus olim liberto etiā liberis intra numerum
 ternarium extantibus in quadrantem succedebat, sed etiam in eo
 quōd qui liberti olim cētenarij dicebantur à centum sestertijs, nūc
 centenarij dicūtur à centum aureis, quæ multo minor est summa.
 Potuit & numerus corrumpi, ut mille pro centum legatur errore
 ex notulis orto, ut infra uidebimus. Leges Papiæ multæ fuerunt,
 uel una fuit multiplex. Meminit Cicero pro Archia legis Papiæ.
 Tranquillus in Claudio, Tertullianus & Lactantius libro pri
 mo. Mouere igitur dictum illud Iustiniāni neminē debet cōtra tot
 tantorumq; scriptorum autoritates; sestertius enim nūquam æreus
b fuit.

Sestertius. fuit. Sed ab initio statim duos asses & semissem ualuit. Assis uero æreus erat. Plinius de Ladano libro duodecimo: Pretia sunt laudatissimo in libras asses XL. & de Hæmoniaco. Pretiū optimi in libras asses XL. In antiquissimis tamē utrobique asses XXX. leguntur: quādo aut nō addit nomē nūmi, quisnam intelligēdus sit hæsito. Ut de Casia ibidē: Pretia nulli diuersiora: optimæ i libras XL. cæteris xv. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrū' ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidē de Myrobolano: Pretiū in libras x. Sic enim in antiq̄s legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emēdādus est, quæ sic in impressis libris legitur: Frutex et casia est, iuxtaq; cinnamī cāpos nascitur: sed in montibus crassiore sarmēto, tenui cute: quem conteri atq; in cinnamomo leuari et exinaniri pretium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, quæ contra atq; in cinnamomo labare & exinaniri pretiū est: supra enim de cinnamomo loquens Plinius: Viliissimū uirgulti quod radicibus proximū: quoniam ibi minimum corticis in quo summa gratia. Illud leuius erratū de Ladano supradicto: sunt qui herbam in cypro ex qua id fiat, Ladam appellant: etenim illi Ladanum uocant. In eo loco sæpe hæsi, antequam ex antiquis Ledam & ledanum legendum esse deprehendi. Eodē in libro de Bdellio: Pretiū syncero in libras decem tātum. In antiq̄s non tantum sed terni leguntur: fortasse pro sestertij. notum est enim sestertium duabus uirgulis erectis & semisse scribi solū, ut hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod notam ternarij numeri librarij esse putauerunt, quantum conijcere possum. Verum asses XL. Plinius pro quatuor denarijs dixit: asses enim Plinius æreos nummos intelligit æris grauis libra ualentes. Cornelius Nepos de frugalitate Pomponij Attici loquens: Nec id, inquit, præteribo, quæ nonnullis leue uisum iri putem: Cum imprimis lautus esset eques Romanus & non parum liberaliter domū suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus nō amplius quā terna millia æris peræque in singulos mēses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre so-

re solitum: atq; hoc nō auditum sed cognitum prædicamus. Millia æris dixit ad differētiam millium nummūm uel sestertiūm. Liuius libro ultimo, de secundo bello Punico, de Scipione loquens: Argenti tulit in ærarium pondo cētum millia: miliaibus ex præda quadragenos æris diuisit. Et libro secundo de bello Macedonico de triumpho Quintij: Duceni quinquageni æris in pedes diuisi. Et rursus libro prædicto belli Punici: Legatis in singulos dona ne minus quinum millium, comitibus eorum mille æris. Mille æris dixit pro centum drachmis, id est argenti libra. Sed genus nummi dati exprimere uoluit. Et libro nono de bello Macedonico: Senatusconsultum factū est ut singulis centena millia æris quæstores urbani ex ærario darent. Hoc in loco quadragena millia sestertiūm intelligendum dico: quod nisi æris addidisset, ego centum sestertia intelligerem, quanquā si exempla in medium afferā, uix cōtrouersias expediri. Plinius libro xv. de copia olei loquēs: Urbis quidē anno quingentesimo quinto Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio cōsulibus, olei libræ duodenæ assibus uæniere. Et mox anno sexcētesimo octogesimo, M. Seruius ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annū. Idē libro decimo octauo de arborū frugiferarū pretijs loquēs: Nec minus miraculū in pomis est, multarū circa suburbana fructu annuo addito binis millibus nummūm, maiore singularū redditu q̄ erat apud antiquos prædiorū. Fidē hoc dictū excedet si uera sunt quæ diximus, ut nummā appellatione sestertiūm intelligere oporteat, & sic arboris unius usum fructū credamus in annos singulos duobus millibus sestertiūm cōductū à propola, ut in eo quæstū faceret, & in eadē urbe denas olei libras aut etiā duodenas singulis assibus aliquādo uænūdatas, cū singuli sestertij dipondiū & semissem ualuerint. Primū hoc respōdeo uilitatē illā olei semel aut uerū cōtigisse, q̄q̄ nō tā negotiationem aut uenditionem fuisse puto quā largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicitur. Potest etiam numerus deesse in superiori loco Plinij: cū assibus tantū legatur,

Mille æris

nō singulis assibus ut in sequēti. Potest etiā uilitas tanta fuisse ali quo anno, eo liquore exuberante qui ultra annū non seruabatur, id quod Plinius ipse his uerbis significat: Vetustas oleo tēdiū affert non itē ut uino, plurimūq; etatis annuo est, prouida si libeat intelli gere natura: quippe temulētiae nascētibus uinis uti necesse nō est: quinimmo inuitat ad seruandū blāda inueterati caries, oleo noluit parci, fecūq; ea necessitate promiscuū & uulgo. Memoria nostra Parisiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uasorū quidam donare uel effundere cogerētur, quidā qui grādiōribus cuppis cōdiderunt, anno sequēte magno uendiderūt. Quod autē ad merce dem annuā singularū arborū attinet, non tam mirari id cōuenit q̄ id quod ab eodē li. xv. de persicis duracinis dicitur, quod genus etate Plinij insuione repertū est: Aestate (inquit ille) præcocia intra XXX. annos reperta, & primo denarijs singulis uenūdata. & paulo inferius: Pretiū (inquit) singulis iam triceni nūmi fue re, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius: Lōgissi manāq; decerpto bidui mora est, cogitq; se uenundari. His uerbis planē significat singula persica sestertijs primū quaternis uenūdata: postea augescēte gratia (ut fit) aliquando pretiū ad tricenos nummos euasisse: quare non mirū est singulas arbores bina millia nummūm annuo reddū meruisse, cum septem et sexaginta poma hanc summā conficere potuerint tricenis nūmis singula uenunda ta. Causam autē assignās tāti pretij subdit Plinius: Vndiq; pomū innocuū expetit̄ agris, uel agris ut in antiquis legitur. Huiusmo di hodie duracina (ut opinor) nomen retinet in Britānia Aremo rica. Transeamus ad reliqua. Idē Plinius li. viii. Asinū quadrin gentis nummis emptum Quinto Asio senatori, auctor est. M. Var ro: Haud scio an omnium pretio animalium uictō, opera sine dubio geruli mirifica arando quoque. Sed mularum maxime pro gene ratione, patria etiam spectatur in ijs: Arcadibus in Achaia, in Ita lia Reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiā antiquissima. Pli nius admiratur asinam Reatinam quadringentis nummis emptā,

Mira pretia pomorū Romæ.
Duracina persica.

Memorabilis asinus.

Asina Reatina.

tam.

tametsi gerulam & aratricem & prolificam: existimatq; hoc pretium maius esse omnium animalium pretio nedum ueterinorum, et pluris tamen Romæ persica XIII. uenisse eodem autore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij salebra huius inuenti nostri cursum hactenus (ut arbūror) inoffensum aut moretur aut planè interpellet, ei si quod sequitur addam, ne commentarij nostri processu hæreat: Quæstus (inqt) ex ijs opima prædia exuperat: notū est in Celtiberia singula quadragenis millibus nummorum emi ad mularū maxime partus. Si nummi semper sestertij intelliguntur, quonam modo hæc loca duo conuenire possunt? Hic si dixerō locū mendosum esse, transultare utique confragosa loca, non æquabili gressu pertransire dicar. Quod tamen quia & alibi necessario mihi faciendum est, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut si hoc institutū meū hoc in loco haud dubie in signi, approbauero: ualeat in futura quoq; si qua fortè autorum interuū destituentur testimonio. Audiamus igitur Varronem ipsum li. III. Rerū rust. quæ Plinius dicti sui auctore locupletissimū esse censuit: in cuius dialogis Appius Claudius augur ad Axium senatorem ita inquit: Quod si ea ædificia uilla non sunt, quæ asinū tuū quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas, apud te non habent, metuo ne pro uilla emam Ostiæ in litore Seianas ædes. Apud Pliniū quadringētis nummis legitur, apud Varronē ipsum quadraginta millibus, utrobique corrupte: ut enim nummis pro millibus illic legitur, sic quadraginta hic pro quadringentis, tætsi uix intra fidē id stabit cum ad æstimationē millium nummorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretiū Romæ admiratus, mox translaticium in Celtiberia esse tradidit, tum uero ex eodem Varrone libro II. eiusdem operis his uerbis: Qui non habent eum asinum quem supposuerunt equæ, & asinum admissarium habere uolunt, de asinis quæq; amplissimum & formosissimū q̄ possunt eligūt, quiq; scimio natus sit bono, Arcadico, ut antiqui dicebāt, ut nos experti sumus, Reatino, ubi tricenis ac qua

dringentis millibus admissarij aliquot uenierūt : quo in loco trecentis et quadringentis millibus lego: quanq̄ hic rursus æstuarē necesse est. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore loquens : Primum (inquit) ut bonū pares pecus, scire oportet qua ætate quanq̄; pecudem parare haberēq̄; expediat: altera pars cognitio formæ: tertia pars est quo seminio quærendum : hoc enim nomine asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, usquē ut mea memoria asinus uenierit sestertijs millibus sexaginta, & una quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Semel iam testati sumus, ubicunq̄; apud antiquos sestertijs & millibus cōiunctim dicitur, nō sestertijs sed sestertiūm legendū. Quare hic sestertiūm nō sestertijs lego. Sed loca sic citare necesse est, ut apud autores leguntur, quod in uniuersum dictū esse uelim. Sed quod ad rē pertinet: Varro in persona Scrophæ miratur asinū memoria sua emptum sexaginta millibus, & asinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinij necesse est, ita tamen ut lotos quidē pedes ex maculoso loco conflictatione non multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium asferere, & tricenis quadragenis millibus apud Varronem: ne fidem alioquin abnegare antiquis monumentis cogamur? Atque eadem opera locum Plinij inibi restituemus. Quod enim in omnibus impressis libris legitur, Nec nisi spatiosè incubant alias atteruntur: uaria nanque somnio uisa concipiunt: ictu pedum crebro, qui nisi per inane emicuerit, repulso durioris materiæ claudicatē illi eo affert. Id ego ex antiquis exemplaribus lego: Nec nisi spatiosa incubant laxitate: uaria nanq̄; & cætera. Illa enim duo uerba alias atteruntur, temere ab emēdatoribus sunt addita: quæ supermacanea esse satis ex eo apparet, quod sequitur, claudos ilico fieri. Et hic Hermolauus Barbarus uir ingeniosissimus gloriatur se Plinium emendasse, altera etiam castigatione repetitum. Sed pergamus porro. Idem Plinius libro X. Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis sestertijs

Plinij locus.

fertijs taxata. In qua posuit aues cātu aliquo aut sermone uocales, Patina Aesop
 nūmis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut pi.
 in ijs imitatione hoīs māderet, ne quæstus quidē suos reuerius il-
 los opimos & uoce meritos: dignus prorsus filio a quo diximus de-
 uoratas margaritas. Ego antiquissimū exēplar habeo, in quo hoc
 uerbū nūmis delectio loco scriptū erat, ut cōiñciā nō nūmis sed mille
 bus prius scriptū fuisse, omnino enim sic legendū est. Cētenariam
 enim patinā Aesopi fuisse intelligimus, id est cētenis auibus stru-
 ctā, millibus senis coemptis, ut in summa sexcēta fierent sesteria:
 de qua idē Plinius lib. xxxv. Nā nos, inquit, cū unā patinā Aesop
 pi tragœdiarū histriōis in natura auū diceremus sestertijs sexcen-
 tis stertisse, nō dubio indignatos legētes. Hæc & huiuscemodi alia. Hui⁹ libri le-
 incredibilia omnino primore sensu uidebūtur, sed cū oīa in discuf-
 sione uenerint, inuicē sibi fidē ut faciāt peruincem⁹: opulētia enim ctio uicem
 Romana simul & luxuria intelligentur, quæ instar (ut arbūror) præbet hē
 habebūt historiæ cuiusdā uariæ et admirādæ. Sic enim rē tēperatā storiæ.
 oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, q̄ animus
 rerū intelligētia interim oblectaretur. Sed iā uideamus de colum-
 bis apud eundē Pliniū lib. decimo: Harū, inquit, amore insaniunt Colūbarū
 multi, ac super tecta exædificāt turres ijs, nobilitatēq; singularum pretia.
 & originēs narrant uetere iā exēplo. Laxius eques Ro. ante bellū
 ciuile Pōpeianū denarijs quadringētis singula paria uēdicauit, ut
 M. Varro tradit. licet in oībus exēplaribus et Laxius et uēdicauit Plini⁹ locus.
 legatur, tamen & L. Axius & uēdicauit lego, cū Varro de pullis
 earū loquēs, ita dicat: Romæ si sunt formosi, bono colore integri,
 boni seminis: paria singula uulgo uæneūt ducenis nummis, nec non
 eximia singulis millibus nummūm: quas nuper cum mercator tanti
 emere uellet à L. Axio equite Ro. minoris quadringētis denarijs
 daturū negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria singula colūbarū
 nō semel sed sæpe mille sestertijs nūmis uēdita sunt, aliquādo etiā
 mille & sexcētis id est quadringētis denarijs: cur non & aues hu-
 mano sermone uocales sex millibus eadē in urbe uendi potuerunt?

quas tamē apud Pliniū sex nūmis emptas legimus: errore eorū se-
 culorū quæ in rei nūmarie uerbis prorsus nihil uiderūt. Huius rei
 irrefutabile argumentū ex eodē ipso autore referemus, qui libro eo-
 dem de luscinijs loquēs ita inquū: Certant inter se, palamq; animo
 sa contētio est: uicta morte finū sæpe uinā: spiritū prius deficiēte q̄
 cantu. Mediātur aliæ iuniores, uersuq; quos imitentur, accipiūt.
 Audit discipula intētionē magna ac reddū, uicibusq; reticēt. Intel-
 ligitur emēdatæ correctio, & in docētē quædam reprehētio. Ergo
 seruorū illis pretia sunt, & quidē ampliora q̄ quibus olim armige-
 ri parabātur. Ex his uerbis significatur lusciniarū magna pretia
 fuisse: cū apud Columellam uiniōr seruus octo millibus æstimatus
 sit: & pluris armiger uenire uiniōre solitus sit: ut qui præsidium
 uinæ domino afferre posset. Quod si id quod sequitur statim apud
 Pliniū emendari à nobis potuisset, memorabile aliquod pretium in
 mediū attulissēmus eim lusciniæ albæ quæ Agrippinæ dono data
 est. Id quoniā fieri nō potuit, in uicē eius locū aliū eiusdē capitis in
 principio statim restituemus: Noctuarū genus in Creta insula nō
 est, & etiā si qua inuecta sit, emoritur: Nam hæc quoq; mira natu-
 ræ differētia: alia alijs locis negat, itaq; genera frugū fruticū ue,
 sic & animalū nō nasci, trāslatiōrūq; inuecta, mori. Mirū quidē
 est illud unius generis aliti aduersum: quænam est ijs naturæ inui-
 dia. Sic in omnibus impressis legitur, cōnuente Hermolao, & hoc
 totū caput intactū trāsmitente. Quæ uerba cū mihi corrupta in-
 ter legendū uiderētur, tandē adrijs antiquis exemplaribus ita resti-
 tuenda duxi, ut post uerbū animalū distinctio fiat uelut sensu fi-
 nito: deinde ita inferamus: nō nasci, trāslatiōnium: inuecta mori, mi-
 rum. Quid est enim unius generis saluti aduersum? Trāslatiōnium
 hic pro solio & in multis usitato et cōmuni inter multos ponitur,
 quod uerbū maxime Plinianū est. Ita patet in uno uersu Plinij qua-
 tuor errata à castigatoribus relicta. De auiculis uocalibus Plinius
 alibi: Agrippina coniunx Claudij Cesaris turdum habuit (quod
 uocalis. nunq̄ ante) imitante sermones hominū. Cum hæc proderē, habebāt

Plinij locus
 restitutus.

Trāslatiōnium.

Turdus
 uocalis.

& *Cæsares iuuenes sturnū*, iſe *lusciniæ græco atq; latino sermo*
ne dociles: præterea mediantes in diē, & *assidue noua loquentes*
longiore etiã contextu. In diē aut̄ non in dies in omnibus libris legi
tur: ex quo intelligimus doceri solitas ut diebus diuersis non eadē,
sed subinde nouū aliquid loqueretur. Summa igitur supradictorū
est, mille sesteriūm & mille nummūm, duo millia ac quingētos æris
ualere: & mille drachmas decem millia assium, & quatuor m. se-
steriūm. Porro centū drachmas unā minā argenti efficere, quod
& libra & pondo dicitur. At uero libras duas argēti et semissem,
seu ut ueteres dixerunt dua pondo & semissem mille nummūm ua-
luisse. Hoc etsi satis antea confirmatū est, iamē & auctarium hoc
addemus, ne cuiq; nō satisfaciamus in ea re, in qua ab omnibus dis-
sentimus. Liuius libro secundo de bello Punico: In permutandis ca-
ptiuis cōuenerat inter duces Romanorū Pœnūq;, ut quæ pars plus
reciperet quàm daret, argenti pondo bina & selibras in miluē
præstaret: de quo conuento Plutarchus in Fabio loquēs, Conuene-
rat, inquit, inter Romanū Pœnūq; ducem, ex captiuis, uirū pro uī-
ro cōmutare: & qui plureis reciperet quàm redderet, pro quolibet
drachmas ducentas et quinquaginta solueret. Plutarchus quinqu-
aginta drachmas pro semipodio dixit. Hic libes omiserim si possim
errorē Nicolai Perotti hominis de lingua latina ut illa ætate be-
ne meriti, qui in cōmentarijs suis de hac re loquēs ita inquit: Pō-
do licet aliquādo pro libra inueniatur, proprie tamen significat pō-
do duodecim librarū: huiusq; dicti autorē citat Liuiū in loco su-
pradicto: quasi Liuius pondo bina et sex libras nō selibras uocabu-
lo cōposito dixerit, quasiq; in capita statuerint imperatores illi tri-
cenas libras argēti, quod longe abest à uero: quanquam Perottus
homo elegantiarū obseruatissimus uidere illud debuī, Liuiū nō pō-
do bina & sex libras dicturū unquā fuisse, sed senas potius libras.
Hic nominare eos necesse non habui qui eius errorē totidē uerbis
in suos ipsi cōmentarios rettulerunt. Idem Liuius libro nono de bel-
lo Macedonico de censura Catoniana loquens: In censitis quoque

Nicolai Pe-
rotti erratū.

accipiendis tristis & aspera in oēs ordines censura fuit: ornāta & uestē muliebrē & uehicula quæ pluris q̄ xv. millū æris essent, in censum referre uiatores iussit. Itē mancipia minora annis uiginti, quæ post proximū lustrum decem millibus æris aut eo pluris uenisset, ut ea quoq; decies pluris q̄ quanti essent æstimarētur.

De hac nem censura Plutarchus in eodē Catone: Ut igitur (inquit) in omnes animaduerneret, coëgū uestis, carpenti, mundi muliebris & domesticæ supellectilis decuplū amplius in cōsum referri, q̄ earū rerū pretiū sineret, si mille & quingentas drachmas ex-

Libra nūma
ria centum
drachmas
ualet.

cessisset. His autoritatibus fidē omnino facio centū drachmas mille æris ualere, & pondo id est librā centū drachmis, & mille æris par fuisse: at denariū & drachmā eundē fuisse nūmū, aut eiusdē certe ponderis & æstimationis autore Plinio demonstratū est, & denariū quaternos ualuisse sesterios. Quare in singula pondo et in singulas libras minasq; quadringētos sesterios intelligere necesse est. Proinde operis instiūti partem profligatā habemus, uel materiē potius (ut Plautino uerbo loquar) exasceatā: quā si coagmentare in instar operis absoluti uolumus, omnia scriptorū dicta accommodare rebus iam explicatis necesse est, nā ut in opere tot autoritatibus cōpactili nullus locus hiulcus, nulla cōmissura sit conspiciua. Quod quāta uigilantia, quā acri intentione, quanto labore fit effectū, quanto deniq; literarū amore susceptū (nihil enim maius dicere de me possum) ex operis ipsius compage apparebit. Ego cum hæc proderē, quo magis exacte omnia perpenderē, libellā & ponduscula in conspectu habui, numismataq; antiqua aurea argenteaq; satis multa iam pridem, ut minime in hunc usum parata, sic admiratione uisendæ antiquitatis in delicijs habita: eorum lectissimū quodq; expensare instiūti diligentia, ut arbitror, nummulariorum æmula. Quippe adulterata quædā uisuntur, & ad exemplar archetyporū fusim cusimq; nā efficta, ut pro archetypis fallāt, cuiusdam (ut aiunt) pigmenti affrictu uetustatē ementientia. Ut igitur unumquodq; certissimā prisca æui notā habere uidebatur chara

Ære

Et ere uel collybo detrito, uel uetustate fugienti et æui situ obscuro
 in libella à me statuebatur. Inter argentea (ut auspiciato exordi
 ar) unum erat Ciceronis, una parte integrum, in qua caput galeatum,
 decora facie plenaq; promissa cesarie, & erecta è ceruice pendu
 la. Ponè caput unicum hoc uertum, ROMA, scriptum erat, nihil in am
 bitu: ex altera pte quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis tra
 hebatur, subter què inscripta hæc duo uerba, M. TVLLI. supra
 hæc uerba X. littera maiuscula, quæ denarium significare arbitrabar
 ex Val. Probo. Alterum fuit Cæsaris Dictatoris, in quo caput colle
 cto ac redimio capillo, facie logiore, naso decore prominenti, oblon
 gaq; ceruice. A tergo sub caractere quodam obscuro CAESAR
 RIS nomē scriptum erat prænomine nullo, sed Dictatoris faciē
 ex sculptura antiqua noscitur didici, quam Romæ uidi, cuius etiā
 exemplum scite effictum habebam in gemma. Erat etiam Augusti,
 ea facie quæ à Suetonio describitur, cristo capillo solutoq; in scrip
 tione, CAESARIS AVGVSTI: à tergo simulacrū uestibuli
 ædis sacræ ternis altrinsecus his litteris, MAR. VLT. uidelicet
 ob Martis Vltoris ædem ab eo extructā. Fuit & aliud eiusdem ea
 dem inscriptione iisdemq; liniamentis formæ, similiq; capillo. In
 quo adnotauī faciem læua prominentē contra aliorum numismatum
 morē etiam eiusdem principis: ab altera parte erat stella radijs ad
 marginē usq; numismatis expansis, crinio uno radio, trāsuersaria
 inscriptione DIVI IVLII: quod intelligimus percussū ab eo fu
 isse post ludos funebres Cæsari consecratos in honore stellæ crimi
 næ quæ septē diebus apparuit. Tertij generis fuit etiā eiusdē, iisdē
 liniamentis habituq; eodē capitis, nisi quod oculus dexter eminebat
 contra q̄ in secundo: à tergo animal erat hircinis cornibus ac uilloso
 mēto, duobus satū cruribus iisdēq; bisulcis, quibus quasi brachijs orbē
 amplexabatur, oīno armorū tenuis hircus, cætera piscis, cuidam rei
 incubens quæ agnoscere non potui, inscriptione unius nominis AV
 GVSTI. Id fuit genus nūmi quod Augustus syderis capricor
 ni nota percutere instituit ob genituræ suæ honorem, quam ei olim

Recensio nu
 mismatū pri
 scorum.

Numisma cē
 ceronis.

Theogenes

Theogenes mathematicus Apolloniæ existēte uiuo adhuc Iulio Cæsare, prædixerat imperatoriā esse. Quare cū thema suū, id est horoscopi configurationē inuulgari uellet, huiusmodi nummum percussit, ut autor est Suetonius. Habebā unum à M. Agrippa ob consulatum percussum, facie nec Iulij nec Augusti, hac inscriptione, CAESAR DIVI IULII. F. altera pars pura erat, in qua media hæc erant uerba scripta, M. AGRIPPA COS. DESIG. Vnū insigne notauit Augusti & Antonij in triumuiratu reipublicæ constituendæ: ex altera parte Augusti facies male expressa, hoc lemmate: CAESAR IMP. III VIR. R. P. C. in auersa parte facies M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho describitur, & ex Cicerone intelligitur in secunda Antoniana, crispo solutoq; capillo, ea ceruicis crassitudine ex qua illā firmitatē corporis cōiungere posses quā ei Cicero in ea oratione obijcit, hoc lemmate. M. A. ANTONIUS III VIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura assequi quæ notis significabatur. Cæterū scue expressa facies, & pulchrioribus literis circūscripta q̄ ea pars quæ Augusto dicata erat. Verū (ut quod nunc agitur agamus) cū horū aliorūq; nūmorū pōdus ad libellā exigere, id esse uerū deprehendi quod autore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano cōprobatur, drachmam scilicet Atticā denarij Romani pondus habere. Quod ut docere possim, rem ad pōdera nostra examinabo: sed ita ut à nemine nō intellegar. Librā nostrates duplicē habēt. Zygostatica libra est quæ regia dicitur, qua negotiatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omnesq; omnino qui appensas merces uendunt: hæc senumdenū unciarū est: Eius semissem monetarij & aurifices & uascularij librā sibi fecerūt, marcā eā uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendū quod suscepimus. Librā igitur Romani in duodecim uncias distribuebant, & unciā in octo drachmas. Huius libræ bessem, selibrā nostram regiā esse dico, cuius modus à Zygostate publico statuatur Parisiis. Huius muneris fit mētio in lege altera de ponderatoribus libro decimo Codicis: hoc besse nunc utemur

Libra Parisi
na.

Libra Zyo
statica.

Libra num
mularia.

utemur pro libra quam marcā uocāmus, eamq; in uncias octonas distribuemus, unciamq; rursus in totidem drachmas, & drachmas singulas in terna scrupula, ita ut hemidrachmium sesquiscrupulum ualeat. Primū hoc dico drachmā Romanā & Atticā à nostris uocari grossum, & scrupulū denariū, & semigrossum esse nobis semidrachmā Atticā, quā drachmā nostri sterlingos duos & dimidiatum dicunt: qua ratione pondus nostrū facile congruet cum antiquo: Hoc modo teneamus libram nostrā cum latina libra comparatam subsesquiplam proportionē habere, quā habet bes ad assem: quippe cū libra nostra (de octonaria semper loquor quā marcā uocari diximus) quatuor & sexaginta grossos capiat, id est octies octo: si trientē addideris bes, id est duos et triginta grossos seu quaternas uncias, librā utiq; efficies plenā antiquā, sex & nonaginta drachmis constantē, ut antea dictū est: qui numerus exit ex unciarū numero per drachmarū numerū multiplicato, hoc est ex duodenario in octonarium ducto. Hæc est exacta libræ ratio, tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nūmeraria cum mina græca exæquata sit, & planè sit centenaria. Erū ergo libra latina non modo sesquialtera nostræ libræ id est sesquilibra nostra, sed etiā præterea quatuor drachmas habuisse intelligitur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis est enim ad facilem huius rei explicationem quod grossus noster cum drachma Attica conuenit, & denarius cum scrupulo: grosso autem uocabulo utar non uerecunde, cum latinum uerbum sit, licet alio significatu antè quis usurpatum. Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari, sed illud mox uiderimus: nullam enim omnino aut præuaricationis suspicionem, aut conniuentiæ lectori relinquemus: omnia in disquisitionem uocabuntur, cum omnia dissoluere possimus, uel Herculis nodo perplexa, sustineant tantum lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in singulas libras centenas drachmas statuendas esse: alioqui singula sestertia contra omniū scriptorum auctoritatē denarijs

Grossus pro
drachma Ae
tica.

Scrupulus p
denario gal
lico.

Libra roma
na eadē cum
mina græca.

denis deficerentur, et singula millia quadragenis sestertijs numis- cum luce clarius ostēsum sit quaternos sestertios in singulis denarijs drachmīs q̄ Atticis fuisse. Verū enimvero cū numismata iā dicta cū alijs permultis exquisita libra pensitarē, deprehēdi Tullianum illud & illud Augusti capricorno signatū aliāq̄: nōnulla, ita p̄dere drachmā id est grossum nostrū, ut lanx ex æquilibrio facile cū numismate uergeret: cōtra aut̄ duo illa quorū alterum Cæsaris dictatoris & alterū Augusti stellatū erat, tam maligne grossum pendere q̄ illa priora prōlixē: ut tātundē illis percussorū auarūia decessisse diceret, quantū illis accessisse benignitate seculorū. Triū uirale æquilibriū faciebat quasi seueris magis q̄ benignis autoribus. In Marci Agrippæ nūmo bilanx raptim sīdebat à pondusculo: quæ in iusto numismate etiā surrigi debet. In eo quarta et uicesima pars (ut minimū) nō detrīta sed detracta uidebatur, in alijs uidē permultis par ferē decessio: ut in eo Augusti qui à postica facie hāc inscriptionē habet, OB CIVES SERVATOS: quā ambū corona graminea: sed tamen ut qui uis facile iudicaret, drachmæ pondere institutas eorum formas fuisse, eāq̄: ipsa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorum temporum ut Maximini imperatoris & aliorum principum, in quis & matris Alexandri hoc lemme: IVELIA MAMEA AVG. literis iam à Romanis degenerantibus ac semibarbaris, cæterū argento & pondere supradictis deteriora. Hæc sufficere arbitratus sum ad examinationē ponderis quod non in meis tantum sed etiam in alienis nummis exegi: quæ plurima & omniū prop̄ consulum atq; principum uidi. Confectum igitur iam habemus, libram Romanam centum grossos nostros habuisse. Quare s̄ prædictorū huius temporis æstimationem sequi uolumus, in singula pondo Romana decem & septem francicos, tres solidos turoneos, & nouem denariolos statuere necesse est: æstimationem nunc legitimam sequor & edictalem, non negotiatoriam & uulgarem: edicto enim principali libra argenti undecim francicis æstimata est, licet passim duodecim iam ueneat. Cū enim, ut diximus, libra antiqua ses-

Aestimatio
prædictorū
numismatū.

quili-

quātriplex fuerit nostræ, & præterea semunciam habeat, pro duodecim uncijis sedecim francicos & decē solidos numerabimus: pro semuncia decē & tres solidos & nouē denarios. Ita fit ut mille nummi, id est singula sestertia, æstimari à nobis duobus & quadraginta francicis, undeuiginti solidis, et quatuor denarijs debeat: uel (ut summa rotūdetur, & minutiarū tædio liberemur) tribus et quadraginta francicis, hi ducatos duos & uiginti, et triginta quinque solidos turoneos faciunt: quibus si duos solidos & semissem addas, fiet ducati tres & uiginti. Ducatos legitima æstimatione accipio, ut xxx. solidis Parisinis ualeant, id est solidis turoneis triginta septem & semisse. Hactenus igitur legitimam iustamque æstimationē in singula millia nummū habemus, nisi quod octo denariolos addidimus .i. bessem solidi. Huic summæ ad uulgarem æstimationem argenti paulo minus quatuor francicū desunt: nam cum argenti lābra octonaria uulgo duodenis francicis permutetur propter argenti inopiam & numismatis ieiunitatem, in singulas uncias ad legitimum pretiū bini solidi & semis accedunt, quas uncias in sestertijs singulis tricenās singulas esse liquet ex ijs quæ supra diximus, atque eo amplius quadrantem uncia, id est binos grossos, hi solidi paulo plus duobus ducatis ualēt æstimatione antedicta. Qua ratione fit, ut in singula sestertia, si extendere pretium uelis uulgari iudicio, quinque et uiginti ducatos statuere, aut certe totidem nostros salatos aureos possis. Ego tamen ad legitimam æstimationē nihil adderem, si commodum aliquem numerum in eo nactus essem, quo ueluti radice uti ad maiorum summarum cumulationem possem: id quoniam fieri nequit, quindecim tantum solidos adijciam, ut mille nummū quinque & uiginti aureis coronatis æstimeretur, id est quadraginta tribus francicis & dodrāte, ita ut coronatū quinque et triginta solidis esse intelligamus, quāti scilicet locabatur ubere re nummaria: solidos autē semper appello qui duodenarij nunc dicuntur, in Italia nō ignoti. Proinde tandē accedamus ad exēpla, quasi quæ pedē cū rerū explicatione cōferamus: et primū illud uideamus Traquil.

Quāti mille
nummū æsti-
mari debeat.

in Au-

in Aug. quod corruptū esse non emendatū ab enarratoribus diximus. Senatorū censum ampliavit, ac pro octingentorū milliū summa duodecies sestertiūm taxavit. Sic enim legit Blōdus in Roma triūphante. Tametsi hoc tēpore ea uerba intelligi non posse existimavit. Nos duodecies sestertiūm docuimus significare duodecies cētena millia sestertiūm nūmūm: & in singula millia quinq; & uiginti coronatos taxandos cōstituimus. Si igitur mille ac ducentos quinquies et uicies numeraueris, triginta millia coronatorū cēsum senatoriū fuisse cōperies; & ex Tranquillo hoc noueris, Augustū censum senatoriū ex uiginti millib⁹ ad xxx. millia auxisse. Quod aut expeditiu^s lector rationē eorū quæ dicenda sunt ineat, hoc tenere oportet, centū sestertia duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc est centies uicenos quinos. Ut aut ad hunc locū ægre & suspiriose atq; anhelabūde euasimus, ita ab hoc loco iā per prona eadēq; amoena aliquandiu euagari licebit. Idē Tranquil. in Cæsare: Ludis Decius Laberius eques Ro. mimū suū egit: donatusq; quingentis sestertijs & annulo: sessum in quatuordecim ex scena per orchestrā trasiit. Laberius poeta donatus est censu equestri, id est coronatorū nostrorū xii. millibus & quingentis: sic enim loq; mihi per anticipationē p̄nitā, quasi iā tūc aurei nostri fuerint, quo expeditiu^s hoc munere defungar. Macrobi. li. ii. Sat. Laberiū asperæ libertatis equitē Ro. Cæsar quingētis millibus inuitauit ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos quos scriptabat: sed potestas nō solū si inuinet, sed etiā si supplicet, cogit: unde se Laberius à Cæsare coactū in prologo testatur his uersibus:

Necessitas cuius cursus transuersi impetum

Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt. & reliqua.

Idē: Publius mimographus Romæ productus per Cæsaris ludos, oēs qui tūc scripta et operas suas in scenā locauerant, prouocauit, ut singuli secū posita inuicē materia pro tēpore contenderent: nec ullo recusante, superauit oēs, in quīs & Laberiū: unde Cæsar ar ridens hoc modo pronuntiauit; Fauente tibi me, uictus es Laberi à

Syros

Syro: statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Simile est apud eundem Trāquil. in Tyberio: Munus gladiatorii in memoriā patris, et alterū in aui Druē si dedit diuersis tēporibus ac locis: primū in foro, secundū in amphē theatro: rudiarijs quoq; quibusdā reuocatis autoramento centum millium. Non mirū Cæsarem mimographo poëtæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tyberius gladiatoribus qui iam immunātem & missionē gladiatoræ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingētos dedit in singulos, ut iterum depugnarent spectante populo. De censu equestri Plinius libro tricesimotertio: Tyberij demū principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, annulorumq; autoritatis forma constituta est. Et paulo inferius: Hac de causa constitutum, ne cui ius annulū esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno sestertia quadringēta census fuissent, & lege Iulia theatri in quatuordecim ordinibus sedendi. Ex hoc dicto Trāquilli patet censum equestre à quingentis sestertijs ad quadringenta contractū, id est ad pristinā formam redactū. Recenseamus exēpla. Cladem Lugdunensem (inquit Tacitus) quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponeret. Ego quadragies sestertiū ære nostro centū millia aureorū fuisse dico, quā pecuniā Nero ad reparandū Lugdunum oppidum cotulit, & apud Pliniū: Aesopi tragi histrionis patina sexcentis sestertijs taxata est, id est quindecim millibus coronatorū. Quo in loco ne incredibile sit quod supra diximus, aues centū canoras, aut hominis sermone uocales senis millibus singulas emptas, fidem faciet Macrobius qui libro primo Saturnaliū de liberalitate Augusti loquens: Sublimis, inquit, Actiaca uictoria reuertebatur: occurrit ei inter gratulantes coruū tenens, quē instruerat hoc dicere: Aue Cæsar uictor imperator: miratus Cæsar officiosam auem uiginti millibus nummū emittit. Socius opificis ad quē nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæsari, habere illū & alium coruū, quē ut afferre cogeret rogauit, allatus uerba quæ

Census eque-
ster.

Quadragies
sestertiū.

Cleopatra
unio.

Centies se-
stertiūm.

De opulētia
Romanorū.

didicerat expressit, aue uictor imperator Antoni: nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatium cum cōtubernali. Coruum ergo loquacē Augustus uiginti sestertijs emit, id est quingentis aureis nostris. Et Cleopatra Aegypti reginarū nouissima lautitiā epularū Antonij omnēq; eius apparatus obtrectans, quarente eo quid astrui magnificentiæ posset: respondit una se coenacenties sestertiūm absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Centies sestertiūm aestimatione prædicta ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualeat, et quadringenties sestertiūm decies centena millia aureorum, quanti idem Plinius aestimauit ornatum Lolliae Paulinae, de qua supra diximus, et Cicero furta Verri in prouincia. Quoniam uero multa dicturi sumus fidem propemodum excedentia, lectores praemonitos uelim, ne Romanas priscaeq; diuitias, huius temporis opulentia publica priuataq; metiantur. Urbem enim Romam totius propè orbis spolijs locupletem fuisse historica fide planū fieri potest, ijs quidem certe qui latinos graecosq; scriptores rerum gestarū lectuarint: non modo enim duces imperatoresq; Romani ui aperta & bellica in hostico, sed etiam proconsules prouinciarumq; praesides in pacato furtis rapinisq; & expilationibus grassabantur quā sacrum, quā prophanum domum suam quisque auertentes. Inde illud Satyrographi poëtae.

Inde Dolobella est atq; inde Antonius, inde

Sacrilegus Verres, referebant nauibus altis

Occulta spolia & plures de pace triumphos.

Cimeliar-
chium.

Equidē (quod ad me attinet) cū hæc quæ in hoc opusculū congeffi animo reputarē, ea mihi species urbis Romæ animo obuersabatur quasi arcē quandā expilatorū orbis terrarū uiderē, & uelut cōmune gentiū omniū cimeliarchiū (ut uerbo Iustiniani principis utar) .i. sanctius cōditorium rerū toto orbe eximiarū. Vidimus iā de Lollio uerba hæc Plinij. Nec dona prodigi principis fuerāt, sed auiæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ: hic est rapinarum exitus.

hoc

hoc fuit quare M. Lollius infamatus regū muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cesare Augusti filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringentis sestertiū operta spectaretur ad lucernas. Hactenus ille. Quātam igitur summam rapinarum Lollij fuisse existimamus, cum decies centenis millibus aureorum aestimarentur gemmæ, quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre cui Cicero quadringentis sestertiū lītæ aestimandam esse contēdit. Ingentia autē commoda Romanorū magistratuum etiam urbana fuisse, ex hoc conijcere licet, quod moris fuit, ut finito magistratu ludos ederent magnificos, & uenationes, ac munera darent, id est gladiatorū multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura: quam ueluti mercedem populus & pretium accipiebat collatorū suffragio suo magistratuum. Quem morē cōmemorās Cicero in secūdo officiorum ita inquit: Quāq̄ intelligo in nostra ciuitate inueterasse iam bonis tēporibus ut splendor ædilitatum ab optimis uiris postuletur: Itaq; et Publius Crassus tū cognomine diues tū copijs, functus est ædilitio maximo munere. Et paulum infra: Hūc est Scaurus imitatus. Munificētissima uero nostri Pompeij munera secundo consulatu, in quibus omnibus quid mihi placeat uides: uisāda tamē est suspicio auaritiæ: nam Mamerco homini diuissimo prætermisio ædilitatis cōsulatus repulsam attulit. Quare etsi postulatur à populo, bonis uiris si non desiderantibus, attamen approbantibus, faciendum est, modo pro facultatibus, ut nos ipsi fecimus. Etsi aliquando res aliqua maior atq; utilior populari largitione acquiritur, ut Horesti nuper prandia in seminis nomine decimæ magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id uitio datum est, quod in caritate annonæ asse modium populo dedit. Magna enim se & inueterata inuidia nec turpi iactura (quando erat ædilis) nec maxima liberauit. Plinius libro octauo de hoc loquens: Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scauola P. filius in curuli ædilitate, cētū autē iuatorū primus oīum L. Sylla qui postea dictator fuit, in prætura.

De muneribus ædilitijs & uenationibus.

magnus in circo DC. ac in ijs iubatorum CCCXV. Cæsar dictator quadringentos, quæquam in antiquis libris uerbum DC. non legitur: ex quorū obseruatione locus ille mēdosus esse uidetur. Idem de uarijs id est pantheris loquens: Senatusconsultū fuit uetus, ne liceret Aphricanas in Italiam aduehere: contra hoc tulit ad populum Gn. Aufidius tribunus ple. permisitq; Circensiu gratia importare: primus aut Scaurus ædilitate sua uarias CL. uniuersas misit, dein de Pompeius Magnus quadringentas decem, diuus Augustus quadringentas uiginti: ibidem emendandū unum uerbū censeo quanq̄ refragante antiquorū exemplariū fide: Ferunt (inquit Plinius) colore earū mire sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri: quāobrem occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripunt. Hoc Plinij dictū cū ex Aristotele trāslatiui esse liqueat, nimirū ex eo emendari debet. Is enim libro nono de historia animalium: λέγουσι δὲ καὶ κατανενοικῆσαν πῶς πᾶρ λαλιν ὅτι τῆ ὄσμῃ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀπὸ κρῖ πρῶτον αἰῶν πῶς θηρίων, προσίεναι δὲ ἔγγυς καὶ λαμβάνειν, ὅτι καὶ τὰς ἐλάφους. Aiunt autem (inquit) pantherā intelligentē quod odore sui animātes gaudeāt, occultare sese & ita eas captare: quippe accedētes propius rapere, in quibus & ceruā. Odore igitur nō colore apud Pliniū legedum: quod ne à quoq̄ refelli possit, uel Plinio ipso iudice uincam, qui libro uigesimo primo de odoramentis loquens: Animalū, inquit, nullum odoratū, nisi de pantheris quicq̄ dictum est, si credimus. Idem Plinius: Annalibus notatū est. M. Pisone M. Messala consulibus Domitium Aenobarbū ædilē curulē ursos Numidicos centū, & totidem uenatores Aethiopus in circo dedisse. Idem libro tricesimo quarto: In M. Scauri ædilitate tria millia signorū in scena tantum fuere tēporario theatro. Et rursus libro tricesimo sexto CCCLX. columnas M. Scauri ædilitate ad scenam temporarij theatri, & uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legū. Et rursus alibi: Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximū omnium quæ unquam fuere humana manu facta: non temporaria mora, uerū etiā

æterni-

Plinij locus.

æternitatis destinatione. Quibus uerbis significat Scaurū in ædilitate sua ad populi oblectationem scenam temporariam & statim ludis factis diruendā, fecisse: sed quæ uinceret magnificentia clarissimum opus omnium quæ unquam facta sunt, etiam eo animo ut perpetua essent. Varruius in præfatione decimi libri ludorum et munerum huiusmodi meminit qui priuato sumptu fiebant, qui etiā eorum summa industria et machinatione apparadorum, prætoribus ædilibusq; necessitatē iniungit. Quanti autē stesisse Marco Seio liberalitatē putam⁹, q̄ in caritate annonæ modium frumētī asses populo uēditauri? quod Cicero dixit in loco supradicto: asses deni in denario fuerūt, & sestertij quaterni. Hic æstimatione à nobis instituta tribus duodenarijs & semisse ualuisse deprehēditur, cū libra decem aureis æstimetur: qua ratione sestertius nummus decem denariolis & semisse, id est obolo nostro ualet, sic asses singuli quaternis denariolis æstimabuntur. Quāti autē frumentum esset Romæ ex Cicerone conijcere possumus, qui in frumentaria actione ita inquit: Frumentū emere in Sicilia debuit Verres ex Senatuscōsulto, & ex lege Terentia & Cassia frumentario: Emundi duo genera fuerunt, unum cæterarum decimarū, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributū. Illius decumani tantum quātum ex primis decumis fuisset: tritici modium DCCC. millia: pretiū autem cōstitutum decumano in modios singulos sestertijs ternis, duodecies: imperato, sestertijs quaternis. Ita ut frumentum imperatum sestertium duodecies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret: in alteras decimas ferme ad nonagies. Sic per trienniū ad hanc frumētī emptionē Siciliensem propē centies & tricies erogatum est: hanc pecuniam tantam tibi ex arario inopi atq; exhausto, datam ad frumentū: datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solueretur: abs te laceratum sic esse dico, ut possim illud probare si uelim, omnem hanc pecuniam domū tuam reueritisse. Hunc locū Ciceronis qui lōge aliter in exēplaribus legitur, sic emendandū esse censui, quoad emen-

Æstimatio
denarij &
sestertij.

datoria reperiantur exemplaria, & eius hunc sensum esse, ut intel-
ligamus triplicem frumentationem Siciliensem fuisse: Primam ue-
tigalem, quæ decumana erat: alterã uideam decumanã non etiam
gratuãtam, sed ut aratores Siculi alteram decumam darẽt, ternis
sestertijs in modios taxatã. Has duas certas statimq; numeri frumen-
ti fuisse, id est octingentũ millium modium in singulas: tertiam non de-
cumanam sed incertã & pro necessitate reipublicæ indici solitam
æqualiter ciuitatibus. Propterea igitur decumani nomine Cicero
quotãnis duodetrichies sestertiũm imputauit Verri, quippe cum fru-
menti modius trinis sestertijs æstimatus esset, si ter octingenta mil-
lia numeres, fiet uicies quater cõtena millia nummũm quotãnis: qua-
re potius DCCCC. millia legẽdum uidetur, ut fiat septies & uicies
cõtena millia nummũm: quæ si ter rursus numeres: fiat semel & octo-
gies cõtena millia nummũm in trienio, ut sit, quod Cicero dixit, fer-
mẽ ad nonagies: omnia augens oratorie. Malim tamẽ locum mẽdo-
sum relinquere, q̃ hanc sententiã asserere, præsertim cũ duodetri-
cies nõ quadrat in annos singulos. Non nihil tamẽ adminiculatur
hic locus ad id quod de sestertijs diximus, quũ cõtens & tricies se-
stertiũm pro tãta pecunia dixerit. Verũ cũ publica & æterna fru-
menti æstimatio quaternũ esset sestertiũm in Sicilia frumenti fera-
cissima, quãti putamus fuisse Romæ in caritate annonæ? Et quan-
tũ lucrũ cõtẽpisse eũ qui assibus uẽdiderit si domi repositũ habuit:
aut iacturã fecisse si in Sicilia aut Carthaginẽ petierit? Nã ut in
capita ciuiũ singulis modijs defunctus sit, quod credibile nõ est, ut
postea intelligetur, nõ minus q̃ trecẽta millia hominũ plebeiõrũ fue-
runt. Legimus apud Eusebiũ quo tẽpore Cicero Quintiũ reũ pa-
trocinio suo defendit, cẽsu Romæ acto inuẽta esse hominũ millia
quadringenta sexagintatria: ut ergo trecẽta millia hominũ fue-
rint tantum, & Seius tot modijs defunctus sit, nec pluri Romæ
frumentum in annonæ inopia quã apud Siculos in solita uberta-
te fuerit: Seius in populum mille ac ducenta millia nummũm, id est
duodecies sestertiũm dilargitus est, nisi quod in singulos modios
assẽm

assem seruauit. Quod si ad uerisimile exigere hoc uelis, minimum
 hæc summa duplicabitur. Itaq; merito Lactiati libro sexto ita scri-
 bit: Quid enim dicendum est de ijs qui populari leuitate ducti, uel
 magnis urbibus suffecturas opes exhibēdis muneribus impendunt:
 nisi eos demētes ac furiosos qui præstēt id populo quod & ipsi per-
 dāt: et nemo eorū quibus præstatur accipiat. Et rursus alibi: Quid
 prodest perditæ nequitiæ bestiarios facere locupletes et instruere
 ad flagitiā? Plinius libro tricesimotertio. Non erat apud antiquos
 numerus ultra centū millia: itaq; hic & hodie multiplicatur, ut de
 cies cētena millia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummūq;
 percussus, & sic quoq; æs alienū etiānū appellatur: postea diuites
 cognominati, dūmodo notū sit eū qui primus acceperit hoc nomen,
 decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat
 diuitem esse nisi qui reddiū annuo legionem tueri posset. In agris
 suis sestertiūm uiginti millia possedit, Quiritiū post Syllam diuissi-
 mus: nec fuit satis nisi totum Parthorū esurisset aurum, atq; ut no-
 men quidem optimum occupauerit (iuuat enim insectari inexplēbi-
 lem istam habendi cupiditatem) Multos postea cognouimus serui-
 tute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pal-
 lantem, Callistum, & Narcissum. Atque ut hi omittantur itaq; uel
 adhuc rerum potiantur. C. Asinio Gallo C. Martio Cyrino con-
 sulibus ad sextas calendas Februarias C. Cæcilius Claudius Isi-
 dorus testamento suo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, Claudius
Isidorus.
 tamen relinquere seruorum quatuor millia centum sedecim. Iuga
 bouum tria millia sexcenta: reliqui pecoris CCL. septem millia: in
 numerato pondo sexcenta millia: qui funerari se iussit sestertijs un-
 decim milibus. Hæc uerba Plinij non modo sic in impressis exem-
 plaribus, sed etiam in antiquis quibusdam leguntur: quæ si uere le-
 guntur, nugatoria sunt quæ diximus, tametsi testatissima: in anti-
 quissimo exemplari legimus: in agris HS. M. M. possedit: ita ut duæ
 M. M. similitudinem haberent literæ postremæ in græcorum al-
 phabeto, sed inuersæ, cuiusmodi & alibi in antiquis libris legimus. Diuitia
Crassi.

Lego igitur, in agris sestertiūm bis millies possedū, hoc est are no-
stro quinquagies centena millia aureorū coronatorū. Huius si uice
simā partē pro reddito annuo statuamus (siue in agris eum red-
ditū, siue in mācipijs artificibus, siue in scenore fuisse intelligimus)
fient ducenta quinquaginta millia: quæ si ita dispensemus, ut gre-
garius miles quaternos in mensem aureos accipiat duodequina-
genos in annū, decem cohortiū quinquagenariarū legio ali potuit.
Restabunt decē millia, quorū quinq; millia in quinquaginta centu-
riones statuimus pro duplicando stipendio, et quinq; altera pro ijs
qui à Græcis ἑκτακτοί, id est subordinati dicuntur, ut cornicines,
signiferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Quod se
apud Plinium uiginti millia sestertiūm legamus, significabuntur
quingenti aurei: si uicies sestertiūm, quinquaginta millia: si uicies
millies, immensa summa. Errore igitur librariorū lubrico quidem
ipso in notis numerorū uel summarū, ut postea uidebimus, factum
est ut pro sestertiūm bis millies, sestertiūm uiginti mil. legeretur:
astipulante scilicet tot ætatum ignorantia, præsertim quod ad hæc
uerba perinet. Cum hoc dicto pugnare uidetur id quod Seneca li-
bro de uita beata his uerbis inquit: M. Cato cū laudaret Curium
& Coruncanū, & seculū illud in quo crimen erat paucae argenti
armillæ, possidebat ipse quadragies sestertiūm: minus sine dubio q̄
Crassus, plus q̄ censorius Cato: maiore spatio proauum uicerat, q̄ à
Crasso uinceretur. Si igitur quadragies hic recte legitur, oportet
M. Porciū minus octoginta sestertijs, hoc est duobus millibus au-
reūm nostrorū in cēsu habuisse, quū quinquaginta partibus Cras-
sus maiorē censum quadragies sestertio habuisse legatur, & tamen
pluribus partibus quadragies sestertiūm maius fuisse censu Porci-
ano dicatur à Seneca. Verum hoc esse falsum facile ex Plutarcho
intelligimus, qui quæstu & parsimonia patrimoniū auxisse Cato-
nem seniorē testatur. Ideoq; iuniorē Catonē hereditatibus locuple-
tatū esse narrat. Hoc ideo diximus ne quid præterijisse cōsulto aut
oscitanter uideremur: Sed & in sequentibus nonnihil de Crassi di-
uitijs

uijis dicitur. Quod autē sequitur de Cæcilio: In numerato pondo sexcenta millia, in antiquissimo libro HS . DC. legitur. Obseruauit autem in antiquis, H & S cum apice, significare sestertium. Apicē autē porrectū super quemcūq; numerū, millia significare, ut DC. cum apice sexcenta millia. Sexcenta autē millia pondo argēti aestimantur a nobis sexagies centena millia aureorū. Quæ cum immensa sit pecunia et maior censu Crassi, qui Quiritiū post Sylā diuissimus ab eodē Plinio fuisse dicitur, legēdū puto sestertiūm sexcenties, quod signat quindecies centena millia coronatorū. Non enim memini me legisse ut latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam si minis Græci in hac significatione utūtur. Nam quod Liuius argenti pondo bina et selibras in milia præstaret, dixit: ad argentū infectū retulisse mihi uidetur, quo etiam loquēdi modo nūc utimur cū argenti marcā uel auri dicimus, tātam pecuniā significātes quanti edicto principis aestimātur. Nec tamē me latet quod Plinius in mētionē cirinarū dixit, qui locus in ordinem tandē incurret & explicabitur a nobis. Illud quod sequitur, q̄ funerari se iussit sestertijs XI. lego sestertiūm undecies. Ne autē fide careat quod de Crasso diximus, citetur locus Plinij li. XVIII. apud quē de positione uillæ et modo agri colēdi loquentē, sic in omnibus libris impressis legitur: Modū agri in primis seruandū antiqui putauerunt, quippe ita censebant, satius esse minus serere & melius arare. Qua in sentētia & Vergiliū fuisse uideo: uerūq; cōfidentibus latifundia prodidere Italiā. Iā uero et puincias sex & semisē domini Aphricæ possidebāt cū interfecit eos Nero princeps. Nō fraudabo magnitudine hac quoq; sua Gn. Pōpeiū, qui nunq̄ agrū mercatus est conterminū. Miror quid his uerbis significari Plinij emendatores intellexerint. Ego ita restituentū locū affirmo: Verūq; cōfidentibus latifundia perdidere Italiā, iam uero & puincias: deinde post distinctionē inferēdū, Sex domini semisē Aphricæ possidebant, cū interfecit eos Nero princeps. Non fraudando magnitudine hac quoq; sua Gn. Pōpeio, & reliqua. Iam uero pro

Plinij locus
 restitutus.

Uero, p. etiā.

ia etiā, q̄netiā, locutio ē Pliniana: ut, illa uero, p̄ immo etiā, uel q̄n-
 immo illa, li. xvi. cap. xxxiiii. et lib. xiiii. cap. xxi. illi
 uero & uenientē, pro immo etiā. Sic apud Ciceronē aut uero, pra
 aut etiā: & nec uero, pro nec etiā: apud Græcos ἢ ἄν ῥ, & ὁ μὴ
 ῥ sic dicitur, hoc est ia uero, & neq; uero. Sēsus est igitur, latifun-
 dia perdidisse nō modo Italiā sed etiā puincias, hoc est steriles red-
 didisse, cū solū frugiferū male cultū maligne quoq; fruges redde-
 ret, & Aphricæ propē dimidiū ab hominibus sex opulētis obtineba-
 tur: quo noīe à Nerone principe rapacissimo cōfiscati, insuper etiā
 capite pœnas luerūt. Hoc aut tū cōiugisse existimo, cū Nero spe de-
 situtus, quā de gazā antiqua Didonis cōceperat in Aphrica erue-
 da, ad rapinas improbissimas et delationes exciādas animū cōsce-
 leratū intēdit, ut autor est Tranquillus. Vt aut sciamus q̄ sint nu-
 meri apud Pliniū mendosi, age conferamus Pliniū cū reliquis auto-
 ribus, atq; etiā ipsum secū. Iā primū libro supradictō ubi de arario
 Po. Ro. ut copioso loquitur & opulento: Auri (inquit) in arario
 populi Romani fuere Sex. Iulio L. Aurelio COSS. septē annis an-
 te bellum Punicum III. pondo D C C X X V I. argenti nonagin-
 ta duo millia, & extra numerum C C C & L X X V. Si priuatus
 homo Cæcilius Isidorus sexcenta millia pōdo argenti habuit, quo-
 nam modo ararium locuples existimabūtur, quod cētum millia nō
 habuit? Idem paulo post: Intulit & Aemylius Paulus Perseo rege
 Macedonico deuicto prædā pondo trium milliū: à quo tempore po-
 pulus Romanus tributum pendere desiit. Plutarchus de triumpho
 Pauli loquens: Post armorum currus tria uirorum millia sequebā-
 tur, qui numismata ferebant argentea uasis trecentis quinquagin-
 ta: uas erat quodlibet trium talentorū: quatuor uiri singula uasa
 portabant: alij crateras argēteas & phialas calicesq; ornatissimos
 & ingentes certo ordine deferebāt. Et paulo inferius: Postea se-
 quebantur qui aurea numismata gerebāt in uasis trium talentorū,
 ut supra de argēteis dictum est: numerus uasorū fuit tria & octo-
 ginta. His uerbis Plutarchus autor est, mille & quinquaginta ta-
 lenta

*Mendosi nū-
 ri apud Pli.*

lenta argenti, & ducenta undequingenta auri in ærariū illata esse, præter uasa aurea argenteaq;. Plinius tria millia pondo non addit auri argenti' ue: at ego dico uicies maiorem numerum apud Plutarchum esse quàm apud Plinium, id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto populus Romanus tributa pendere propter ærarij opulentiam desisset? Sequitur rursus eodẽ Plinij loco: Sex. Iulio L. Martio C O S S. hoc est belli socialis initio, octingenta quadraginta sex auri pondo fuere in ærario. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorū xxvi. millia & numero pondo trecenta: nec fuit alijs temporibus respublica locupletior. Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius existimauit in ærario Romano octingenta tunc auri pondo fuisse, cū Cæsar postea sex & uiginti aureorū laterū millia ex ærario abstulerit? de quo loquens Orosius li. vi. ita inquit: Cæsar Romam uenit, negatq; sibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuasit, partemque ex eo auri pondera IIII. MC. xxv. argenti pondera prope DCCCC. Orosii numerus multo minor est Pliniano, ut utrobique corruptum esse appareat. Ego in antiquissimo exemplari ita primū illū locū legi: Auri in ærario Po. Ro. fuere Sex. Iulio L. Aurelio C O S S. septē annis ante Punicū bellū III. pondo xvi. DCCCx. argenti xxii. Lxx. & in numerato Lxii. Lxxxv. CCCC. Sex. Iulio Martio C O S S. hoc est belli socialis initio auri xvi. xx. DCCC. xxix. C. Cæsar primo introitu urbis ciuili bello suo ex ærario protulit laterū aureorū xv. argenteorum xxxv. & in numero HS. CCCC. nec fuit alijs temporibus resp. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus Perseo rege uicto è Macedonica præda HS. II. III. à quo tempore Po. Ro. tributū perdere desit. Hæc uerba in serena huic operi duxi, ut legentibus iudiciū integrū seruetur. Si quid tamē cōmisci licet, hūc locū sic restituere possumus ex uetusti exemplaris & aliorū obseruatione. Auri in ærario populi Ro. fuere septē annis ante bellū Punicū III. pondo septingenta millia uiginti sex: argenti nonaginta duo millia, & in numerato trecenties

Copie ærarij Romani.

& septuagies quinquies. Item Sexto Iulio L. Martio consuls. hoc est belli socialis initio auri pondo octingēta millia XLVI. Et inferius: Intulit & Aemilius Paulus Perseo rege uicto è Macedonica præda sestertiūm ter millies. In Cæsaris autē mentione locus mutatus sic restituendus: Protulit laterū aureorū quindecim, argenteorum xxxv. mil. & in numerato sestertiūm quadringēties. In harum summarū æstimatione ineunda in singula pondo centenos aureos solatos statuendos esse arbitror, quia in tanta copia auri necesse est partem fuisse mediocris notæ, utpote quod esset cōflatum è uasis & supellectili, sic fit ut singula centena millia cēties centena millia aureorū ualuerint: in septingenta millia, septingentes centena millia ualuerunt. Argēti autē nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorū æstimantur, & trecēties & septuagies quinquies sestertiūm, nongētis quadraginta circiter millibus. Sed uix uerisimile est septies plus auri quàm argenti fuisse. Quòd si uetustū exemplar uerū esse aliquis existimauerit, sic legendū erit fortasse: Pondo sedecies septingēta, argēti nonagies bis octoginta quinque millia (quanquā in uetusto, uicies bis LXX. CCCC. legatur) et in numerato sexagies bis octuaginta quinque. Hæc summa immensa est omnino, quippe sedecies centena millia & septingēta pondo intelligo, quæ centies multiplicata millies & sexcēties cētena millia aureorū ualent. Argenti autē summa nonagies bis, decies multiplicata, noningēties uicies centena, præter numeratā pecuniā. Quæ utrū ad sestertia, an ad aureos referenda sit, mihi non liquet, quare nihil statuo. Si tamē uetusti numeros sequi placeat, nō uideo quomodo XXII. LXX. CCCC. aliter legere possumus quàm uicies bis septuaginta millia quadringenta, quæ summa argēti ad nūmum relata ducenties uicies septies centena, & quatuor millia coronatorū efficiū. Idemque censeo de eo quod sequitur: Belli socialis initio auri pondo XVI. XX. DCCC. XXIX. quod si non mēdose legitur, utique sic interpretandum est. Sedecies uiginti millia octingenta undetriginta, hoc est sedecies cētena uiginti

ginti millia. Centena enim antiqui subintelligenda relinquere solebāt, eo modo quo in his uerbis quadringēties sestertiūm pro quadringēties cētena millia sestertiūm, ut docuimus, & debere ducenties. Hoc more sæpe locutū Pliniū docebimus libro quarto cum locus occurrerit. Cicero in prætura urbana: Accepi (inquā Verres) uicies ducenta triginta quinq; millia quadringētos quindecim nummos: hoc perinde est ac si dixisset Cicero, uicies bis centena xxxv. millia: ut manifeste ex sequētibus patet, & ex Asconio Pædiano. Vt autem legamus xvi. millia pondo, ut in eo uetusto legitur, ridiculū est, cum apud Suetoniū legamus Augustum una donatione in Cellam capitolini Iouis sedecim millia pondo auri, et quingēties sestertiūm contulisse. Quare lectionis fides sit penes uetusta exemplaria, si usquam esse potest hodie: uerborū aut̄ interpretatio, sit penes antiquitatis studiosos. Admirari nunc Plinium subit, sæpeq; in hoc opere subibit, q̄ res tot memorabiles omnis æui memoriæ proderet cōcupiuit, si per tot seculorū cariem, incuriam, ignorantiam, & cōpendiariæ scriptiōnis discrimina pertimax exemplarium fides ad nos euadere potuisset: ut si quando nullis aduentibus, & inuentis uetustioribus libris restitui potuerit, unum eum autorem studiosi harū literarum habeāt, cui totius prop̄e uetustatis cognitiōnem explicatā acceptam referre possint: utiq; quod ad eas res pertinet, quis inter scribēdam rerum gestarū historiā locus esse nō solet. Cuius rei reputatio magnū mihi negotiū in hac cōmentatione exhibuit, cū res partim conclamatas, partim etiā elatas, tot doctorū hominū præiudicio semianimes à rogo referri posse atq; etiam à tumulo nō diffiderem. Ne quid autē cōminisci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor ut nulli non adire liceat quē quidem iniatū his sacris esse sensero. Credibiles fortasse has summas atq; etiā omnino credibiles faciū locus Suetonij in Vespasiano his uerbis: Sunt contra qui opinētur ad manubias et rapinas necessitate cōpulsum summa ærarij fisciq; inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus, professus quadringēties mil

Plinij h̄
istoria.

lies opus esse ut respublica stare posset. Si enim Vespasianus sperauit se quadringentis millies sestertiū cogere posse ad instaurandam dignitatem imperij Romani quæ à Nerone & successoribus per luxus inusitatos exhausto ærario, cōciderat: simillimum ueri esse potest eo tempore quo imperium Romanum in senatus auctoritate & populi potestate situm erat, potuisse ex orientis Africæq; spolijs & uectigalium residuis, quartam eius summæ partē in ærario coactam esse: maxima enim superiorum summa non excedit centies millies sestertiū, id est bis millies & quingenties centena millia aureorū nostrorum. Hæc adnotauisse non ab re fuit ut arbitrator, & si nihil habui quod hoc loco statuerem. Existet enim fortasse aliquis qui uetustis exemplaribus diligenter euolutis, uel ueris similia inueniet uel commentationi nostræ fastigium imponet, admonitione hac nostra extimulatus. Magnam autem esse summā pecuniæ quam Cæsar ex ærario protulit ex calculo intelligere licet. Si enim xv. mil. laterum aureorum, fuerunt, nō dubito cētum & quinquaginta millia pondo auri fuisse, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum solatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic summæ argenti æstimatio addatur, cū eo quod in numerato fuit, immensa fiet summa. Quod uero in uulgatis exemplaribus & quibusdam anti-
 quis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptū est: numeratam enim pecuniam non libris sed sestertijs significabant antiqui. Appianus in secundo bellorum ciuiliū: Thesauros (inquit) à nemine contactos usq; in illum diem militibus rapere concessit, quos olim execratione proposita condūos fuisse memorant, ut nisi in tumultu belli Celtici non promerentur: Ex quibus uerbis intelligimus Cæsarem usq; ad fecem ærarium exhausisse: quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletissimum fuisse, sed intelligimus prælibatum à Pompeio & senatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc silucrunt, ut & ipse Cæsar in commentarijs suis. Lucanus in tertio Pharsaliæ de hoc loquens, ita inquit:

Sæctius ærariū à Cæsare expilatū.

— Tunc conditus imo

Eruntur templo multis intactus ab annis
 Romani census populi, quem Punica bella,
 Quem dederat Perses, quem uicti præda Philippi:
 Quicquid parcorum mores seruastis auorum,
 Quod dites Asiæ populi misere tributum,
 Victoriq; dedit Minoia Creta Metello,
 Quod Cato longinqua uexit super æquora Cypro.
 Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum,
 Quæ Pompeianis prælata est gæza triumphis
 Egeritur, tristi spoliantur templa rapina,
 Pauperiorq; fuit tunc primum Casare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; significatur. Sic autē hic Pliniū locutū esse credo, coniecturā ex alijs autoribus faciens, & ex alijs ipsius loci: argumēto erūt etiam ea quæ postea dicentur à nobis, si quis diligēter animaduertat. Hanc autē deprauationē exemplarium induxit antiquorum librariorum institutum, qui numeros & summas sua quanq; notula scribebant: aliter enim sestertios nummos, aliter sestertia, aliter sestertiūm gignendi casu notabant, aliter libram, & talentum: aliter & denarium, & mille & millies non eodem modo. Quare per tot secula ueri rerū numeri alijs atq; alijs subinde traducibus exemplariū inserti, ad nostrā auorūq; memoriā peruenire nō potuerūt, præsertim accedēte librariorum culpa, qui pleraq; oculis solis, pauca etiā mente trāfigunt. Age quis illud libri octaui tueri possit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingētis millibus uenisse iam tunc posuit in capitalibus criminibus, quæ Neroni principi quadringētis millibus sestertiūm nuper steterē. Si stragula Babylonica octingētis millibus ab homine priuato comparata sunt, quonā modo memorabile est Neroni principi profusissimo quadringentis millibus stetisse? In antiquis duobus exemplaribus quadringentis sestertiūm legimus, in uno antiquissimo quadringētis, sed ita ut conspicue deletilem mēbranæ loco

Numerorū
 deprauato
 rū ratio.

Insigne præ
 tiū triclinaria
 rīū Babylo
 nicorum.

cum

Cum cerneres, & quadringenties principio fuisse intelligeres. Est
 alioquin locus non uno aut altero uerbo corruptus, in antiquorum
 enim nullo capitalibus criminibus legitur, sed uel in Catonis, uel
 in Capitonis: nec posuit, sed ponit: nec Scipioni, sed Scipio in re-
 fto. Locus igitur sic restituentus: Metellus Scipio triclinaria Ba-
 bylonica sestertium octingentis millibus uenisse iam tunc, ponit in
 Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sester-
 tium nuper steterere: hoc sensu, ut Metellus Scipio Capitonem accu-
 sauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas quibus triclinia
 uel sternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorū no-
 strorum parare ausus esset: quæ tamen postea Nero decies cætenis
 millibus parauisset ad ornatū aureæ domus. Capitonis Cossutiani
 meminist Tacitus libro decimosexto. Crimina, inquit, obliterari nō
 sinebat Capito Cossutianus, præter animā ad flagitia præcipuam
 inimicus Thraseæ, quod autoritate eius concidisset, iuuantis Cili-
 cum legatos dum Capitonem repetundarū interrogant: cuius ac-
 cusationis meminist etiam Iuuenalis Satyra octaua, Capitonē Ci-
 licum piratam uocans: sed de hoc Capitone intelligi dictū Plinia-
 num non potest, quia & is Thraseam Petum reum peregit sub Ne-
 rone, quo nomine quinquagies sestertium præmij loco tulit: Accu-
 satoribus (inquit Tacitus) Eprio & Cossutiano quinquagies se-
 stertium singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuū-
 tur. Quo ex loco intelligere possumus, quod ille sceleratissimus prin-
 cept etiam perditus luxu & prodigientia fuerit, qui duobus calūnia-
 toribus ad accusandum uirū egregiū subornatis, ducenta quinqu-
 ginta millia coronatorū dederit, id est centies sestertium. Semel in
 uniuersum testatus sum, me ita in hoc tempore locuturū, quasi iam
 olim coronati nostri percussi fuerint, ut expediti transfigere hoc
 negotium possim. Capitonis Fontej meminist Horatius in primo
 Sermonum æqualis Mecoenatis. Hunc igitur uel patrem eius Me-
 tellus hoc nomine accusasse uidetur. Capitem aut luxum Romæ
 fuisse non comperimus ne exilio quidem multatum, tæetsi probrofe
 obijc

objici solitum, ut de Lucio Crasso uidebimus. Quare Tranquillus de Cæsare adhuc priuato loquens: Tabulas operis antiqui semper animosissime cõparasse eum multi prodiderunt: seruitia recetiora poliora q̃: inuenso pretio, & cuius etiã ipsum puderet, sic ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbũ apud Plinium cõgruere potest? Vtinã autẽ eo in loco Plinius per omnia emendari posset, ut in eo quod sequitur in eodẽ capite: Vidimus iã & bidetum uellera purpura, cocco, cõchylio, sesquipedalibus libris infecta, uelut illa sic nasci cogẽte luxuria. Ego ut uiuentiũ non bi dentium lego, sic sensu exposcẽte, ita sesquipedales libras nõ intel ligo. Quod si labris legamus, tamẽ sesquipedalibus nõ cõgruit. Po tius igitur sesquipedalibus legendũ censuerim, eo sensu fortasse, ut libræ purpuræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis cõstarẽt. Nam de pretio purpuræ loquẽs libro nono ita inquit: Ne pos Cornelius qui diui Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuue ne uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centũ uenibat: nec multo post rubra Tarẽtina: huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille nõ poterat emi: hac Lætulus Spinter ædi lis curulis primus in prætexta usus improbatur: qua purpura q̃s non iam, inquit, triclinaria faci? Spinter ædilis fuit Cicerone cõ sule. Dibapha tũ dicebatur quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impendio, qualiter nũc omnes penẽ cõmodiores purpuræ tingun tur. Quod sequitur corruptũ est: In cõchyliata ueste cætera eadẽ sine buccino, præterq̃: ius tẽperaturæ æque pro indiuiso humani potius excremento dimidia, & medicamina addũtur. Vbi sic legen dum censeo: Vis tẽperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij purpuræ et conchylij pretia magna apparet fuisse. Coccus aut̃ quo hodie uti mur in laneis uestibus, nõ excedit in libras singulas nostras binos aureos: quod uero in serica ueste cramesinũ appellant, non absimi le est cocco, radicibus adhærens cuiusdã herbæ in Germania: nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negotiatores nostri aiunt. Ex quo apparet multo pretiosiores, et maioris luxus uestes antiquo

Purpuræ
pretium.

Dibapha.

Cocci pre
tium.

Purpura ignota.

rum fuisse. Purpura hodie negotiatoribus ignota est, etiamsi Damaschi in usu esse quidam affirmant, sed pretium antiquis pretiis non respondet. Athenæus libro duodecimo deipnosophiston, de luxu Ionum loquens: Theopompus autem, inquit, libro decimoquinto autor est mille viros Colophoniorum per urbem errantes uideri solitos in ueste purpurea, quod regibus tum rarum erat, et magno studio affectatum: purpura enim argento rependebatur. ὄπερ καὶ βασιλευσὶ παρὰ τὸν ἄρ' ἦν καὶ πρὸς τὸν Δάσον. ἰσοστάσιος δ' ἦν ἡ τερφύρα πρὸς ἄρ' γύριον ἕξατοκιδύου. Cicero in Philippica secunda. Cöchyliatis Cn. Pöpeij peristromatis seruatorum in cellis lectos stratos uideres. Quam obrem desinit mirari hæc tam celeriter esse consumpta: non modo unius patrimonium quamuis amplum, ut illud fuit, sed et urbes et regna tanta nequitia deuorare potuisset. Tranquillus in Nerone: Et cum interdixisset usum amethystini ac tyrii coloris, summisissetque, qui nundinarum die pauculas uncias uideret, præclusit cum etos negotiatores. Quo in loco perculit lego, id est fortunis euerit. De hac Plinius ita inquit libro supradicto: Non est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursus absolutus inebriatur tyrio ut sit ex utroque nomen improbum tyriamethystus. Olim etiam purpura, id est sanguis pisciculi cum cocco quo nunc utimur, miscebatur, id quod idem autor testatur his uerbis: Quin et terrena miscere, coccoque tinctum tyrio tingere ut fieret hisbissinum. ubi prisca his schymum habent: quare hisginum lego, ex eodem Plinio libro tricesimoquinto in mentione purpuristi, et ex Virruuio libro octauo his uerbis: Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice et hisgino. Purpura in signe Romanorum imperatorum fuit. Plutarchus in Crasso: Fertur eo die Crassum non purpureum (ut Romanorum imperatorum mos erat) sed atrum paludamentum indutum ad milites processisse. Quapropter purpura pro summo magistratu ponitur à Plinio libro decimo, capite uigesimo primo de galli loquente: Ut planè dignæ alii tantum honoris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad monarchiam deducto principes ipsi

Plinij locus.

Purpura in signe imperatorum Romanorum.

Purpura pro summo magistratu.

quæ

qui etiã, ut olim, imperatores dicebãtur, quoniã regium nomen Romæ infaustũ inuisumq; erat, purpurã pro insigni imperatorio seruauerunt, ut autor est Capiolinus in Maximinis & in Gordiano. Plinius libro uigesimosecundo. Paludamentũ imperatoriũ cocco tinctũ fuisse dicit his uerbis: Iam uero infici uestes scimus admirabili succo: atq; ut sileamus Galatiæ, Aphricæ, Lusitaniæ granis cocco imperatoris dicatũ paludamentis, transalpina Gallia herbis tyrium ac cõchylitũ tingit, omnisq; alios colores, nec quærã in profundis murices, sese obijciendo dum præripit escã beluis marinis. In titulo de uestibus holobryzis, uel holoseris nunc murex nũc cochylitum nũc purpura uocatur, qua solus princeps utitur. Hæc obiter dicta sint propter uerbũ sesquipedalibus, quod in Plinio corruptũ esse apparet. Sesquipondium autẽ sic latinũ est, ut dipondium & centupondium, seu centũpondium apud M. Catonẽ & Plautũ. Est & aliud ibidem ulcus quod quia persanare non poteram, ne attingere quidẽ potius esse duxi. Cæterum quod de censu senatorio & equestri diximus non mirũ uideri debet, ut Romæ senator esse non potuerit, qui minorem censum triginta millibus coronatorũ in censu habuerit: hoc enim statutũ eo demũ tẽpore fuisse uidetur in quo imperium Romanũ in Asiam transiit, aut certe extra Italiã promotum est. Quare Plinius libro decimoquarto luxuriã posteriorũ temporũ & rerum honestarũ incuriam insectans: Reges, inquit, innumeri honore artium colebãtur, & in ostentatione has præferabant, opem & immortalitatẽ sibi per illas prorogari arbitantes. Quare abundabant & præmia & operæ uitæ: posteris laxitas mundi, & rerum ampliũdam damno fuit, postq; senator censu legi cõceptus, iudex fieri censu, magistratũ ducentũq; nil magis exornare q̃ census: postquã cõcepte orbũas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere uitæ prætia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes in contrariũ concidere, ac seruitute sola profici cõceptũ, eodẽ tamen habendi quo eat spes omnium tendente uoto. Sic enim legen-

Sesquipondium.

Census equestris senatoriumq;.

Luxus Romanorum.

dum cęseo ex uetustę lectionis obseruatione, licet in exemplaribus quę circunferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri censu Plinius ideo dixit, quod equites etiā iudices uocabantur, propter equitum decurias quę ex equestri ordine erant. Idem libro tricesimotertio. Laquearia quę nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euerſam primo inaurata sunt in capitolio censura L. Nummij. Inde transiere in cameras, parietes quoq;, qui iam & ipsi tanq̄ uasa inaurantur, cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quod tegulas æreas capitolij inaurasset primus. Idem paulo superius. Et nos fecimus quę posteri fabulosa arbitrentur. Cęsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenę argenteo usus est, ferasq; argenteis uasis incessere tum primū uisum: mox (quod etiam in municipijs æmulantur) C. Antonius ludos scena argentea fecit. Idem L. Murena. Item paulo inferius: Claudij successor Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem, quo Tiridati Armenię regi ostenderet: & quota pars ea apparatus fuit aureę domus ambientis urbem? Idem Plinius libro uicesimonono de medicis loquens: Multos prætereo medicos, celeberrimosq; ex ijs Cassios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubrios. CCL. sestertia annua mercede ijs fuere apud Principes. Quero Stertinius imputauit principibus, quod sestertijs quingenis annuis contentus esset. Sexcenta enim sibi quęstu urbis numeratis domibus ostēdebat. Ducenta et quinquaginta sestertia, id est sex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romę à principibus habuisse dicit. Stertiniū uero etiā summam altero tanto maiorem, hoc est duodena millia quingētenos, cum priuato quęstu & urbico dena quina millia cogere posset. Quapropter hoc etiā imputabat principibus, quod centum sestertia quęstus eorū gratia cōtineret. Sequitur apud Plin. Par & fratri eius merces, à Claudio Cęsare infusa est: censusq; quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata uia auctus, ut hæredi sestertia CCC. relinqueret: qua

Stipendium
medicorum
Romę.

drin-

dringena Aruncius solus. Sic locum legit Hermolaus Barbarus quibusdam uerbis contra fidem exemplarium additis, quod diuina re est non emēdare. Ego ex uetustæ lectionis obseruatione sic legendum censeo: Censurq; quanq̄ exhausti operibus Neapoli exornata hæredi serfertiūm trecenties reliquere: quantiū Athena id est Aruncius solus, ut intelligamus Arunciū cognomento Athenā dictum. Sensus est autē non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Plinius pro re prædicanda posuit, sed trecenties, quæ cētuplicato maior est pecunia, hoc est septingenta quinquagintaquinq; millia. In quo insignis fuit & cōcors nostra auorūq; memoria omnium hallucinatio, ut antea dictum est, qui nescio quo fato uelut iure quodā sic errore recepto, omnes uniuersiq; pedibus ierunt in eius sententiā quæ primū horū uerborū intelligentiā fefellit: quanq̄ partim eorū rem egregie latinā multis in partibus gesserint, partim græcorum penetralia, atq; etiā adyta referarint, ut acriore ui animi atq; ingenij q̄ ego, sic maiore operæ pretio. Quo nomine simul eorū memoriam & colo & ueneror, si mul eorū monumentis propemodū acceptum fero quicquid literarum studio doctrinæ (quantula in me est cunq;) affecutus sum: id quod eō magis ex animi sentētia dico, quod nullius docti uiri quicq̄ eo nomine uoci debeo, quod quidē à prælegente acceperim, ut Phe mius ille Homericus qui sese ἀνὸς Ἰδολεῖος uocat. Alioquin & doctorum obseruantissimus, & omnia eorū causa cupiēs. Sed sic fuit fatū meū, ut mihi tantū & librīs operā satis multā, præceptoribus longe rariorē q̄ tōsoribus dederim. Cuius sortis etsi magnopere me poenitet, interdū etiā suppudet, quod tamē celare plerosq; nō possum, palam omnibus fateri non erubesco, utiq; cum ea re cōmemoranda argumentū mihi ueniæ præstruere uidear. Iuuat igitur doctissimorum hominū luculentā culpam in rebus arduis meminisse, non quod uendibilius inueniū meum ea re fieri sperem, sed quo mihi iure etiam optimo, ueniam errorū haud dubiam spondeā, præfertim si nec inauspicato conatu nec irritō in communē studiosorū

Plinij locus.

causam incubuisse inueniar. Sequitur eodē loco Plinij: Tum Cri-
 nas Massiliensis arte geminata ut cautior religiosiorq; ad siderū
 motus ex ephemeride mathematica cibos dando horasq; obseruan-
 do, auctoritate eum præcessit, nuperq; sestertia C. reliquit muris pa-
 triæ, mœnibus quoq; alijs penè nō minori summa extractis. Lego
 sestertiūm centies, non sine uetustæ lectionis astipulatu, alioquin
 quonāmodo cētum sestertia sufficere mœnibus Massiliæ possent?
 aut cur Plinius magnā hāc summā esse diceret? Sequitur ex eodem
 capite: Per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse uideretur q̄
 multitudo grassantiū: neq; enim pudoris æmuli pretia summūtūt.
 Notum est ab eodē Charmide unum ægrum ex prouincialibus se-
 stertijs ducentis conductum: Archontio uulnerum medico sester-
 tijs centum cōdemnato ademisse Claudiū principē, eidēq; in Gal-
 lia exulanti & deinde restituito, acquisitū non minus intra paucos
 annos. Lego: Neque enim pudor sed æmuli pretia summūtunt, &
 Archontio uulnerū medico sestertiūm cēties Claudiū ademisse: bo-
 nis eius confiscatis. Sententia enim Plinij hæc est, q̄q; medici Ro-
 mæ multa nefarie admittēt artē suæ licentia, potius tamen esse
 cœpisse, ut plures essent q̄ pauci: quia olim cū pauci essent, pretia
 immodica aut stipulabātur ab ægris aut quouis modo exprimebāt,
 nullo enim pudore deterrebātur, ut immensis mercedibus abstine-
 rent, sed mutua (ut fit) æmulatione minoris operas suas addicere
 tunc cœperūt, cum multi exiretē medici. Cum aut uellet Plinius
 impudētiam flagrantium docere, Charmidis facinus tanq̄ exem-
 plum improbitatis medicæ cōmemorauit, qui ægrū unū prouincia
 lem sanandū, quinq; (ut ita dicā) millibus coronatorū conduxit. Ut
 aut doceret q̄ quæstiosa tunc medicina esset, uulnerariū Archon-
 tiū dixit ducētis quinquaginta millibus aureorū cōfiscatione amis-
 sis, intra paucos annos totidē in exilio quæsiuisse. Huius dicti fir-
 mamentū erit, id quod ab eodē autore libro XXVI. dicitur, ubi de
 lichenibus loquitur: Siquidē, inquit, certū est Maniliū Cornutiū
 ex prætorijs, legatiū Aquitanicæ prouinciæ sester. ducētis elocasse

in eo morbo curandū scēse. Sic enim legi debet ille locus etiā si aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca supradicta etiā aliū eodē cap. in trāsitu emēdabimus, ubi enim legitur: Itaq; Hercule in hac artii sola euenit, ut cuiūq; medicū se profitēti statim credatur, cū sit periculū in nullo mēdacio maius: nō tamē illud intuemur, adeo blanda est spirādi per se cuiq; dulcedo. Legō sperandi pro se, non spirandi per se. Hæc de medicorū mercede ex hoc Plinij loco dicta sunt a me, fide fortasse maiora nōnullis uidebuntur, utpote ab hodierno nō modo censu, sed etiā sensu aborrētia. Itaq; cū hæc scribere cœpissē, in mentē mihi uenit, eā me rationē in his cōmentarijs sequi esse necesse, quā geometra & mathematici in demonstrandis speculamētis suis instituerūt. Quomodo enim illi ex primis p̄bāt ordine sequētia, et simul atq; theorema quoddā compererūt, illi statim ut cōfecto adnectūt assuūtq; aliud, & illi rursus aliud atq; aliud serie perpetua, cū sequētia cōsistere sine antegressis nequeāt. Nā absq; hoc foret, res ipsi in cōmunē sensum haud incurrētes rudibus adhuc animis approbare demonstrarēq; nō possent, minutisq; eos assensionibus usque adeo obstringere, ut cū prægressa pro cōp̄tis habere se fateātur, subeūtia quoq; inficiari nequeant, cū hæc ex illis necessario cōfiant. Ut igitur Mathematicis necesse est primū quodq; deinceps iheorema, ita ei quicum disputant approbare, ut omnē fatendi tergiuersationē atq; etiam dubitationē eximant: sic nos præcedentia (ut arbitror) ueluti propositiones quasdam planē demonstratas tenemus, ex quibus hæc quæ nūc agimus, ratione nō solum probabili, sed etiam propemodum necessaria, astruere possūmus. Verumenimvero quando in lectorum animis quamlibet persuasus (de meo enim coniecturam facio) identidem (ut ita loquar) rebellaturam hæsitacionem uideo, non commūtā ut hætenus cōtestatis acquiescens, non omnino compos propositi euadam. Spe enim decidisse uidebor, si re in iudicium hominum deducta, non protinus secundum nos ab omnibus pronuntietur. Equidem ut

Mos mathematicorū in demonstratiōibus.

mineq; contēdant, plures tamē ego tribus ingeniorū ferā. Proinde libens facio, ut re quanq̄ probata, rursus autoribus amplissimis de nuntiem testimoniū, atq; interim argumentis ualidissimis causam meā ita affirmē, ut omnē ambigentibus animis dubitationē abstergeam. Interea exēpla ad id quod agebamus citābūtur. Tacitus lib. XIII. de Nerone nondū deterrimo principe loquens: Sed nobilī familiæ honor auctus est, oblati in singulos annos quingenis sesterijs, quibus Messala paupertatē innoxia sustentaret. Aureo quoq; Cottæ & Atherio Antonino annuā pecuniā statuū princeps, q̄q̄ per luxū habitas opes dissipassent. De eodē Trāquil. Nobilissimo (inqt) cuiq; sed à re familiari destitūto, annua salaria & quibusdam quingena cōstituit. Et de Vespasiano: Expleuū cēsū senariū, cōsulares inopes quingenis sesterijs annuis sustentauit. Si ergo senatores quidā Romani iam cōsulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo stipendio à principibus habuerūt, cur incredibile sit id quod de medicis dictū est? Artes aut hoc tēpore penē dixerim damnosas, olim non modo Romæ sed etiam in Asia quæstuosas uel locupletatrices potius fuisse autoritatibus docebo. Iamprimū idem Tranq. de Vespasiano principe auaritia infami, etsi cætera penē optimo: Ingenia (inquū) & artes uel maxime fouit: primus è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena cōstituit: præstantes poetas necnon artifices coemuit. Annua cētena nō minus duobus millibus & quingentis aureis fuerūt: quæ si nūc in breuiario principis anniuersario legerentur, non dico uni nomini expēsa, sed in uniuersum literatorū genus, pdigij instar eē crederetur, portētūq; prima quaq; occasione procurādi ab ijs quidem magnis uiris, qui ærariū nostrum litero penē arbitrio expensant. Ex quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus saltus illos coemērit qui à Satyrico celebrantur. Primus enim Romæ ex Hispania ueniens stipendiū è fisco accepisse dicitur ab Eusebio sub Domitiano, quod tamē non esse uerū ex dicto loco Trāquilli deprehēditur. Huius ætatis aliud est iudiciū, præsertim in Gallia, suo sibi suffra

Adnotāda se
natoribus sa-
laria cōstitū-
ta.

Artes olim i
pretio habitæ

Rhetorū an
nua salaria.

gio à ludo poëtico oratorioq; explosa, ut antea dictū est. *Viginti talentis unā orationē Isocrates uēdidit ut autor est Plinius in VI. id est aureorū nostrorū duodecim millibus. Idē libro xxxij. Hominiū primus & aureā statuā & solidam Gorgias Leontinus Delphis in tēplo sibi posuit, septuagesima circiter olympiade. Tantus erat docēdæ oratoriæ artis quæstus. O tēpora, o mores. Isocrates Athenis, id est in urbe eruditissima, orationē unā tāti uēdere olim potuit, quāti nūc Gallia prouinciarū locupletissima eadē & doctorū hominū egentissima, nec Latias nec Græcas Athenas æstimandas esse putat: & nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuscū negotiū habemus, cū nec līteras ipsi sciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoq; conferre quicq; aut cōducere putemus? Thucydides imperatorē Atheniēsēs (inquā idē Pli.) in exiliū egere, rerū conditorē reuocauere: eloquentiam mirati, cuius uirtutē damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus est, ut historiā scriberet quæ nunc extat. Nūc uero quis dabit historico quantū daret acta legenti? ut inquā ille Satyroglyphus. Vnde fit ut res à maioribus nostris gestas tam cōmemorare non possimus, q̄ qui terra edūi auos cūare nequeunt. Quanq̄ non magnopere fortasse refert nostri tēporis res gestas obliuione trāsmitti, qui nihil aut pauca līteris celebrāda gessimus: certe multa silētio potius mandanda sunt. Quominus mirū est summos rerū nostrarū arbūros nullo in numero beneficiariorū habere instāuisse līteratos homines, ut qui res gestas proderet æternæ memoriæ gaudeāt. Alexander Magnus inter spolia Darij Persarū regis unguentorū scrinio capto, quod erat auro gēmisq; ac margarinis pretiosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus, quādo tædebat unguenti bellatorē & milītia sordidū: immo Hercule (inquā) librorū Homeri custodiæ detur, ut pretiosissimū hūani animi opus q̄ maxime diuini opere seruaretur. Idē Pindari uatis familiæ penatibusq; iussit parci cū Thebas cape ret. Aristotelis philosophi patriā condidit, tātāq; rerū claritati tā benignū testimoniū miscuit: autor idē Plinius. Diu addubitauit an*

Thucydides
ab exilio re-
uocatus ob hi-
storiā quā cō-
didit.

Alexāder Ho-
meri Pinda-
riq; cultor.

id quod sequitur addere. Veritus sum enim ne temporū nostrorū iniquitas fidē historiæ derogaret, in cachinnosq; tandē res memorabiles abirent: ad extremū tamen literarū amor, & ueri admiratio peruenit ut subscribere. Apud Athenæū libro IX. Dipnosophi starū Laurentius uir Romanus unus eorum ita inquit, de tetrace aue loquēs: νομίμων ἢ κ, πρὸς τοῦ ἀριστοτέλη μνήμης ἡξιώσας τὸ ζῶον ἐν τῇ πλουταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακρόσια δ' ἐπιφύνοι τάλαντα παρ' ἀλιξόωνδρος τὸν σαγφρίτῳ λόγος ἔχῃ εἰς τὴν πρὸς τῶν ζῶων ἰσορίαν) οὐδὲν ἔυρον πρὸς αὐτὸ λεγόμενον. Ego autem existimans uirū doctissimū Aristotelem dignā hāc auem putasse, de qua mentionē faceret, cū tractatū illū eius tot talentis aestimatū adijssim: (nam Stagirinē ipsum octingenta talenta ab Alexādō accēpisse fama est ob historiā animalīū) nihil quicq; in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogiū habemus summi regis Alexādri in doctrinā literarū indicaturā, qui unū tractatū Aristotelis præceptoris sui quadringentis & octoginta millibus aureorum nostri tēporis aestimauit ac redemit. De hoc loquens Plinius lib. octauo ita inquit: Aristotele in his magna secuturus in parte, præfandū reor, Alexādō magno rege inflāmato cupidine animalīū naturas noscendi, delegatāq; cōmentatione Aristoteli summo in omni sciētia uiro, aliquot millia hominū in totius Asiæ Græciæq; tractu parere iussa omniū quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebāt, quibūq; uiuaria, armēta, aluearia in cura erant, nequid usquā genitū igno raretur ab eo: quos percontando quinquaginta fermē uolumina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta uolumina reſte legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt: nostræ tamen ætati gratulandum, quod libri de anima eorū præstantissimi nō interciderunt, nā innumera propemodū uolumina eum scripsisse ex Laërtio nouimus. Quām male autem cum promissis condicæ rarij nostri ageretur, si eius regis æmulos principes haberemus: q̄ lōge aut abigerētur ab aula sorices illi prætoriani diuisorū asselæ, qui nobis sericati ob oculos incurrunt arroso argento princi-

Præmiū qđ aristoteles ab Alexādō accepit pro historia animalium.

pali tumidi. O mirificā officinā, quæ quīs sordidos homines, sequimense politos ad unguem nobis reddat. O inania, o ingrata, o pudenda deniq; literarū studia, quibus aduersis fatis nequicq; inta bescimur, quos isti non sapiētiae amore captos sed mente potius puriāt. Verū ut qd' instat agamus, idē Plinius libro supradicto: Medicinae scientiā (inqt) in Theombroto Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit centū talentis, seruato Antiocho rege. Et libro xxix. Erasistratus Chryssippi discipulus Aristotelis filia genitus Antiocho rege sanato, centū talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius: ut incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratū & Theombrotū uel eundē fuisse intelligimus, uel Pliniū nō eundē auctore utrobique secutū. Cētū talēta lxx. millia aureorū ualuisse post paulo docebimus. Idē li. vii. Aristidis Thebani pictoris unā tabulam centū talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Aiace Timomachi, in templo Venere genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturā Magnæ tum exiij haud mediocri pari rependit auro. In antiquis legitur, medio crispanti, quare sic legendū censeo: mediocri spatij rependit auro. Nā rependere pari auro nunquā à Plinio dictū est: & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, pretij magnitudinē significare uoluit. Rependere auro plena est locutio. Cicero de Orato. Cui pro Gracchi capite aurū erat repensum: quod Plinius ipse li. xxxiii. imitatus est his uerbis: Hæc paulatim exarsit rabie quadā non iā avaritia, sed fames auri, utpote cū Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, id est πρὸς χρυσὸν ἀντισημαζομένην, uel τὴν κεραιλὴν πρὸς χρυσὸν ἰσχυρίων. Quāta autē autoritas artibus olim fuerit, etiā ex eo cōiungere possumus quod idē libro xxxv. inquit de Paphilo pictore loquēs: Docuit neminē minoris talento annis x, quā mercedē Apelles & Melanthius ei dedere, & huius autoritate effectū est Sicyone primū, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia graphicē, hoc est picturā in luxu doceretur,

Præmia memorabilium me-

Pretia pictarū tabularū.

De honore picturæ.
reci-

recipereturq; ars ea in primum gradum liberalium. In uetustis tamen penè omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia anigraphicen: licet hoc Hermol. ex uetustis restituisse se dicat. Quare sic suspicor Plinium scriptum reliquisse: Ingenui omnia ante graphicè: quasi hæc fastigium doctrinæ puerili imponeret: quod tamen admonendi animo dictum à me existimari uelim, non enim facile mutandam esse structuram ueterè censeo. Non nihil hanc opinionem meam intendit id quod sequitur: Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. Cæterum quod hic dicitur neminem docuisse minoris talenti annis decem, non consentaneum mihi uisum est, ut cum tanta pretia tabularum legeremus apud Plinium, idem tamen docendi pretium tam paruum poneret, atque ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adire, repperi non annis sed annuis legendum, nec decem sed XL. ut sit: docuit neminem minoris talenti annuis quadraginta, quam in antiquissimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. Ut minimam autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus, quod longissime abest ab eo sensu qui ex impressis percipitur, absurdissimo illo quidem, cum etiam pluris hodie pictores instituuntur. Atqui ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit, idem autor de eo loquens alio quanto post ita inquit: Pinxit et Alexandrum Magnum fulmen tententem in templo Ephesie Dianæ uiginti talenti auri: digni emine re uidentur, et fulmen extra tabulam esse. Immane tabulæ pretium, accipit aureos mensura non numero. Vel ut ex uetustissimo lego tabulæ pretium in nummo accipit aureo, mensura non numero. Viginti auri talenta ut minimam centum ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent: quod tamen exquisitius postea uiderimus. Strabo libro decimo quarto de Co insula loquens, et urbe eius cognomini: In suburbano est Aesculapij templum ualde nobile, simulachris multis refertum, in quibus est Apellis Antigonus: fuit etiam pridem Venus à mari emergens, quæ nunc diuo Iulio Cæsari dicata est Romæ, quam Augustus hono-

honoris patris cōsecrauit, ut generis autorē. Fama est Cois pro tabula centum talenta ex imperato tributo remissa esse: φασὶ δὲ τοῖς κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἐκατὸν ταλάντων ἄφισιν γινέσθαι τοῦ προσεχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapsus Anadyomenen id est emergentem Venerem: nudam transtulit, quasi apodyomenen. Est enim ἀνάδυσσις emersus, cui opponitur κατὰδυσσις, quantum & aliud significat. Homerus:

Anadyome-
ne Apellis.

καρπαλίμως δ' ἀνίδυ πολιῆς ἄλδος ἤντ' ὀμίχλη.

Plinius libro supradicto: Venerē exeunte ē mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere dum laudatur uictos sed illustrato. Huius enim inferiorē partem qui reficeret non poterat inueniri. Ego tamē ex uetustis melius posse legi puto, uersibus græcis tali opere diū laudatur uictos. Sed per tot lustra huius inferiorē partē corruptā qui reficeret non potuit inueniri. Per lustra autē censors olim sarata tecta ædium sacrarū tuēda locare solitos esse notū est. Romanorū igitur res nummaria ita propemodum cōstituta fuit. Græci drachmis, minis, & talentis usi sunt. Talentū multiplex fuit autore Festo: Atticū autē sex milliū denariorū fuisse dicit. τάλαντον (inquit Suidas) μινῶν ἐστὶν ἐξήχοντα. ἢ δὲ μινῶν δραχμῶν ἐκατόν. Talentum inquit minarum est sexaginta, mina autem drachmarum centum: hoc etiam legimus in uersibus illis qui apud Priscianum leguntur, & Fauini esse dicitantur:

Talentū.

Cecropium superest post hæc docuisse talentum:

Sexaginta minas, seu uis, sex millia drachmas,

Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priscianus de pōderibus: Scrupulus, inquit, sex siliquæ. Drachma scrupuli tres. Vncia drachmæ octo, scrupuli xxiiii. unciaē xii. libra. Libra uel mina Attica drachmæ lxxv. Libra uel mina graia drachmæ xcvi. Talentum Atheniense parū, minæ sexaginta: magnū minæ lxxxiii. & unciaē quatuor. Ad hoc probandum citat Liuiū: sed quoniā uerba Liuij apud Priscianū corrupta legun-

leguntur, ab autore ipso repetenda sunt, qui libro quarto de bello Macedonico de Tio Quintio loquens Græcia liberatore: Ingens, inquit, numerus erat bello Punico captorū: Quos Annibal cū à suis nō redimeretur, uanū dederat. Multitudinis eorū argumentū est, quod Polybius scribit centū talentis eam rē Achæis stetisse: cū quingētos denarios pretiū in capta quod redderetur dominis statuisent: mille enim ducentos Achaia ea regione habuit. Haec tenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus in cētum talentis millies ac ducenties quingētos denarios esse, hoc est sexcēties mille: quod perinde est ac si dicas, cēties sex millia denariorū. Ita planū fit in quolibet talento sex millia denariorum fuisse: cū centesima pars eius summae sint sex millia. Rem per se odiosam q̄ potui facillime explicui, sicq̄ ubiq̄: facturū me cōparauī, ne qui hūc librū in manus sumpserint, idētidē necesse habeāt eo tātis per deposito palimpsestū sumere: Sic appellāt tabellā deletiā qua calculatores utūtur, quāq̄ Cicero pro charta utitur deletiā. Addit hoc Priscianus, denarios eo tempore nūmos argēteos fuisse filiquarū pondere uicinarū quaternarū, id quod Liuius in eo libro ostēdit de triūpho eiusdē Quintij loquens his uerbis: Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorū, tetrarchiā uocāt, triū ferē denariorū in singulis argenti est pōdus: quo in loco Liuij nō tetrarchiā sed tetradrachmū lego: non ex Prisciano apud quē inanis arcola pro hoc uerbo relicta est, sed ex Cicerone & Polluce libro nono de uocabulis rerū ad Cōmodum Cæsarem: qui autor didrachmum, tridrachmū, & tetradrachmū numismata olim fuisse tradit, eumq̄: nūmum ab Atheniensibus bouem appellatū esse ab eius pecudis nota, indeq̄: ficta ab Homero arma hecatombœa & enneabœa. Id etiā ex Prisciano satis intelligi potest qui nummos illos Atticos fuisse scribit duarū & septuaginta filiquarū. Idem Liuius (inquit ille) ostēdit libro xxxvii. ab urbe condita, magnū talentum Atticū octoginta habere libras et paulo plus: cū supradictorū cōputatio manifestet octoginta tres libras & quatuor uncias habere talentū, quod est denariorū sex millium.

Liuij.

Palimpsestos.

Didrachmū.
Tetradrachmum.
Arma Hecatombœa Homero.

Liuij uerba hæc citat: Talentū ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat: uel sic decreuit senatus, ut nō plus q̄ ternæ libræ & quaternæ uncia singulis talētis desint. Hactenus Priscianus. Cuius cōputationē sic accipio: (nihil enim aliud addidit.) Cū unūquodq; talentū sex millia denariorū penderet, octo quoq; millia drachmarū pepēdisse ratione prædicta. Hæc octo millia si in cētenarios partiaris, octoginta utiq; libras cētenarias habebis. Atqui cū libra antiqua quā Liuius secutus est, drachmarū fuerit sex et nonaginta, supererunt quater octoginta drachmæ, id est trecentæ & uiginti: ex quibus ratione dicta tres libræ conficiūtur, & insuper tertia pars libræ, id est duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta singula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendū autē (inquit ille) quod secundū Liuij cōputationē centum minæ Atticæ, quarū singulæ LXXV. drachmas habent, faciunt talentum magnū. Minus autē talentū sexaginta minæ secundū Dardanū faciunt. Maius autē & minus fuisse docet Terentius in Phormione cum inquit: Si quis daret talētum magnū. Italica autē mina drachmas habet (ut supra dictum est) nonaginta sex, quæ libra est XII. unciarū, hoc ē denarij LXXII. Qua cōputatione LXXXIII. libræ Romanæ & quatuor uncia, quod magnū talentū esse diximus, cētum minas Atticas faciūt. Seneca in decimo epistolarū ad Nouatū: XXIII. sestertia, inquit, id est talentū Atticum paruum XXIII. enim sestertia sexaginta libras habent. Hactenus apud Priscianū legitur. Quo dicto Priscian⁹ ipse sibi cōtrarius est. Hac enim ratione talētū magnū septē millia & quingētas tantū drachmas habuisse probatur, quod Liuij supradicta ratione octo millia habebat, quippe cū singula tetradrachma, id est quaternarū drachmarū nūmos ternis denarijs æstimauerit, sena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarū æstimauit: at hoc quā sit consentaneum cum postremo dicto uideamus. In promptu est enim unī cuiq; uidere, cū centū libræ cētenariæ decem millia drachmarū ualeant, si inde quartam partem eximamus, ut libræ iam sint septua-

ginta

ginta quinq; drachmarum, non plus q̄ septem millia & quingēta^s drachmas talentū ualiturū: quod tamē Liuiana computatione octo millia ualuit. Iā uero octoginta tres libras per numerū drachmarum, id est nonagies sexies multiplicemus, fiet in summa septē millia nōgentæ sexaginta octo drachmæ: his si trientē supradictū, id est duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberātibus uncijs fiunt, numerū omnino octo milliū habebimus.

Quare manifesta est hallucinatio in calculo prædicto, quæ Priscē ani esse ideo nō credo, quod in tribus libris antiquis quos uidi, tractatus ille nō uisitur, uno etiā antiquissimo. Centū igitur minæ Atticæ talentū magnū ut fecerint, non id talentū erit cuius Liuius loco supradicto meminit, sed Euboicū fortasse, de quo idē Liuius li. eodē sic inquit, de pace loquens cū Antiocho facta: Europa abstine te Asiaq; omni quæ cis Taurū montē est decedue. Pro impēsis de inde in bellū factis, xv. millia talentū Euboicū dabis, quingēta præsentia, duo millia & quingenta cū senatus populūq; Ro. pacē cōprobauerit, mille deinde talenta per duodecim annos. Quid sit aut Euboicū talentū docet Festus his uerbis: Euboicū talentū nūmo

Cistophori. Græco septē milliū & quingentorū cistophorūm est: nostro, quatuor milliū denariorū. Cistophororū aut crebra est mentio apud Liuiū, ut li. eodē in triumpho L. Scipionis: Tulit in triūpho argēti pondo CXXVII. millia. & paulo superius de nauali triūpho L. Aemylj: Pecunia trāslata nequaq; tāta pro specie regij triumphati tetracina Attica CCXXXIII. millia, cistophori CCCXXXII.

Liuij locus. mil. In superiore exēplo nō tetracinū & cistophori lego, sed tetradrachmūm et cistophorūm genitiuo casu. In hoc aut tetradrachma & cistophori, & ubiq; apud Liuiū sic emendandū censeo. Tetracinum enim quid sit nemo ut arbūror nouit. Nec tamen dictū Festi cōuenit cū ratione Liuiana, quæ talentū sex milliū denariūm facit, nisi etiā corruptū numerū apud Festū aliquis suspicari malit: quanq̄ alioquin Festus ipse sibi non cōstat, qui alibi talentū Atticū sex milliū denariūm facit: Rhodiū cistophorūm quatuor milliū,

alia

alia etiam genera ponēs nihil ad rem pertinētia. Quare potius ad ducor ut talētum apud Liuiū sit octogenariū & proportionē epiritriō habeat, id est sesquiertiā, uel ut alij loquūtur tertiriā, ad talētum Atticū minus, quod sexagenariū est. Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionē denarius ad drachmā habuisse dicitur: eādem Liuianū talētum ad uulgare, id est ad Atticū habeat. Libras nunc cētenarias intelligi uolo: nam quod apud Priscianū legūtur, ut talētum minus sexagenariū sit, et libræ eius septuaginta quinque drachmarū, nullo autore cōfirmari potest. Cum enim Suidas, Pollux, Festus, græci & latini talētum Atticū sex millium drachmarum esse dicāt & sexaginta minarū, necesse est ut LX. minas non Atticas sed græcas intelligamus & cētenarias, quæ Atticas octoginta faciūt. Talēti magni meminūt Plautus in Mostel. his uerbis:

— Si hercle nunc ferat

Sex talenta magna argenti pro istis præsentaria,

Nunquam accipiet. —

Locus autē ille Liuij qui apud Priscianū citatur, nō libro tricesimo septimo legūtur, sed tricesimo octauo, his uerbis: Argēti probi XII. millia Attica talēta dato intra XII. annos pētionibus æquis. Talētum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendeat. Vbi tamen ordinē uerborū peruersum esse credo: nō enim latine XII. millia talēta, sed talentū dicitur, quomodo & alibi & in loco supradicto locutus est Liuius. Quare hic Liuiū scripsisse puto, argēti probi Attica talēta XII. millia, uel Atticū talētum. Quod si de talēto dicere ulterius pergam, eximū res nō inueniet, usque adeo de talēto diuersa prodūtur & uaria ab autoribus. Suidas & Hesy chius talētum apud quosdā centum & uiginti quinque librarū fuisse tradūt, apud nōnullos genus fuisse numismatis. Non omittēdum id quod Pollux inquit: Talētum Atticū apud Athenēses Atticas drachmas capere numero sex millia: apud alios eundē numerum, sed suarū cuiusq; loci drachmarū. Id quod eō pertinere potest quod de talēto Liuiano dictū est, siue Euboicū siue aliud fuerit: ut quo-

Talentum
magnum.

Talentum se-
cundum Vi-
truuium.

modo Athenis & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uer-
nacularum cuiusq; loci, sic Romæ sex millia denariorum habuerit,
quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Vitru-
uius libro decimo de testudine Agetoris Byzantiij loquens: Erige-
batur autem machina in altitudinem ad disiciendum murum cir-
citer pedes centum. Item à latere dextra ac sinistra procurrendo
perstringebat non minus pedes ceterum. Gubernabat eam homines
centum, habentem pondus talentum quatuor millium, quod fit qua-
dringenta octoginta millia pondo. His uerbis si emendate legun-
tur, autor est Vitruuius talentum ceterum & uiginti pondo Roma-
na continere, quod genus proxime accedit ad illud talentum quod
Suidas & Hesychius posuerunt. In alijs libris quadringenta nona
ginta mil. legitur: qua ratione talentum centum & uiginti pondo
& semissis fuit: quod ipsum ego non argenti talentum fuisse, sed
negotiatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortasse ad
talentum argenti proportionem habebat, ut hodie libra argentaria
& aurificum subdupla est zygostaticæ: & sic singuli homines qui
na paulominus millia pondo Romana mouebant machinali libra-
mento, nostra circiter tria millia & sexcenta, usque adeo diuersa
autores de talento scripserunt. Nihil tamen secius constituere o-
mnino habeo quid sit talentum, quantumq; sit ad Romanum num-
mum relatum, siquidem ad ulteriora progredi ordine instituto cõ-
tendo. Obseruauit igitur Romanos nõ ante talcii uocabulo uti cõ-
pisse, q̃ imperij fines ad eas usq; gētes prorogauerūt, quæ hoc uoca-
bulo signati argēti utebantur. Tunc aut eos uerisimile est eodē ge-
nere talenti uti solitos, quo genere utebantur ij quibuscum commer-
cia aut belli aut pacis habuerūt, nisi si quãdo certis uerbis cõcepta
foedera aliud geñs induxerunt, ut in Antiochi foedere prædicto
factū est, quo cautū est de talēti quantitate. Ferè aut talentorum uo-
cabulo usi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. Quare cum Græci &
Asiatici populi sena millia drachmarum et sexagenas minas tribuāt,
ego in colligendis summis hanc rationē ut potissimam sequar: malo
enim

Talenti men-
tio apud Ro-
manos.

enim extenuasse res uideri quàm in maius auxisse. A qui nemo talentum apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum minus fuisse libris sexaginta contēderit, ut arbitror. Denarij autē & drachmæ promiscuā appellationem habeo, autoritate fretus Plutarchi et Plinij & scribetium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus in quo pro trium fortasse quatuor legendum est, quanquam & inter antiquū denarium & drachmā Atheniensem potuūt aliqua esse differentia, quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli et Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu ubera præbet. Literæ exesæ uetustatē præferunt. Ponderis idem quod reliquis, qui drachmales sunt: ab altera parte x litera denariū significare uidetur: sed potuūt tetradrachmus nummus maligne percussus esse in difficultate reipublicæ Atheniensium, ut aliquando Romæ factum esse docebitur, ita ut quatuor drachmarū nūmus non multo plus tridrachmo ualeret: id est denarijs tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μινών ἑστὶ τὸ ξ'. ἢ δὲ μινᾶ δραχμῶν ρ'. ἢ δὲ δραχμῶν ὀβολῶν ἕξ. Talentū (inquit ille) minarū est sexaginta, mina autē drachmarū centū, drachma obolorū sex. Sed de minutis postea uiderimus, ne quid addubitātū relinquatur: Nunc talentum æstimabimus sexcentis coronatis nostris, hoc est sexagies denis: denos enim aureos in libras cōstitui mus. Hac ratione cētum talēta centies sexcētos aureos ualent, hoc est sexaginta millia: quod prōptum est colligere, in digitos tantū calculum deducētī: cēties enim quingēti quinquaginta millia efficiunt, & cēties centū decē millia. Eadē ratione decē talēta sex millia coronatorū ualēt, & uiginti duodecim, triginta decē & octo, quadraginta quatuor et uiginti, quinquaginta autē triginta et mille sexcēta millia. Quod semel dicēdū duxi ne lectores posthac æstī mādis summis hæreant. Ita fit ut quod græci L. talēta argenti dicūt, Romani duodecies sestertiūm dicāt, quæ summa census est senatorij, quā ita postea probabimus ut nemo in posterū amligat. Veniamus ad historicorū loca, Plutar. in Cæs. Circa Pharmacusam

Æstmatio
talenti ære
nostro.

insulam à piratis capitur, qui per idem tēpus nauibus magnis et im-
mensis classibus mare occupauerant: à quibus cum pro eo redimen-
do uiginti poscerētur talēta, derisit, quòd qualē cepissent uirum,
ignorarent. Proinde quinquaginta se daturū pollicētus est. Tran-
quillus in eodem Cæsare: Numeratis deinde quinquaginta talen-
tis expositis in litore, nō distulit quin euestigio classe deducta per-
sequeretur abeuntes. Quinquaginta talēta triginta millibus coro-
natorum æstimo. Idem Plutarchus: Cæsar ex prætura prouinciam
sortitus Hispaniam, cum proficiscenti creditores magnis clamori-
bus impedimento essent, cōfugit ad Crassum, qui Romanorū di-
tissimus, aduersus Pompeij in republica potentiā acri Cæsaris in-
genio ac feruore simul egebat. Crasso igitur contra inexorabiles
maxime ac importunos creditores octingētorum & triginta talē-
torū sponsione interueniente, Cæsar in prouinciā abiit. Hoc perin-
de est ac si dicā, cccc. & nonaginta octo millia aureorum quæ
Cæsar debebat, Crassum fide sua esse iussisse. De quo Idem Tran-
quillus: Ex prætura ulteriōre sortitus Hispaniā, retinentes credito-
res interuētu sponsorū remouit. Appius in secundo bello ciuiliū:
Cæsar deinde in Hiberiā delectus prætor, cum magnā facultatū
partem ob ambitū ære alieno deuinxisset, huiusmodi uerbis usus es-
se dicitur: Bis millies & quingēties cētena millia sibi adesse oport-
tere, ut nihil haberet. Quæ summa ære nostro maior est bis et sexa-
gies cētenis millibus aureorū. Huius dicti fides ab exēplari Græ-
co petēda mihi uidetur. Nam latinis libris de græcis traductis fi-
dem post hac nō habere cōstitui, luculētis exemplis cōmonefactus:
sed mox hoc uiderimus. Græci hunc numerum sexcētas & uiginti
myriadas appellant. Lingua nostra millionē uocat decies centena
millia. Hoc si imitari uolumus, chiliada chiliadum, ut græci, dicere
poterimus, hoc est mille millenarios, uel millies mille. Græci rur-
sus myriadem uocāt decem millia: ergo decies cētena millia cētum
myriadas dicūt, & mille myriadas centies centena millia. Quòd
ideo præfundum duximus, ne legētes cōturbentur si uel ijs uoca-
bulis

Aes alienum
Cæsaris di-
ctatoris.

Numerorum
uocabula.

Chiliades et
myriades.

tulis aliquādo utamur, uel eos autores citemus qui ea usurparunt. Plutarchus in Crasso: Apud Romanos omnes constat uirtutes quas plurimas Crassus habuit, unius auaritiæ sordibus obscuratas fuisse. Cuius uirij clarissimū testimoniū præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodū tempore sibi cōparauit: nam cum trecenta solum talenta ex paterna hæreditate accepisset, priusquam aduersus Parthos exercitum duceret, septē millium & centū talentorum summam coëgisse traditur, cum etiam decimā facultatū suarum partem Herculi cōsecrasset, & publicū epulum dedisset populo, ac tres minas in singula ciuiū capita cōtulisset. Harum diuitiarum maximam partem (si uerum proferre licet) ex ciuilibus bellis atq; incēdijs comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. Et paulo post enumeratis prædijs quæ & in urbe et ruri sectionibus quæ fuerat: Seruos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos, nec ijs tantū ad propriæ domus extructionē usus est, sed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat, ac simul aræ spatium cui cunq; pro arbitrio suo ad ædificādum uēdebat. Cumq; signati argenti maximā copiā & agros mirifice cultos, in ijsq; cultorū ingētem numerū possideret, minimi tamen hæc omnia faciēda uidebantur præ maxima turba seruorū quos uarijs artibus instructos habebat: lectores, scribas, pictores, argētarios, procuratores, mēsarios quos ipsemet summa diligētia curare, discētib; assistere, plerosq; etiā docere cōsueuerat. Aiebat enim præcipuā domini curam circa seruos esse oportere, cū sint rei familiaris tanquā animata instrumenta. Septē millia & centū talēta bis & quadragies cētena millia aureorū nostrorū ualent, & sexaginta præterea: quā summā si Crassus post decimatas facultates suas, & largitiōnē popularem habuit, quid existimamus eū integris facultatibus habuisse? quod si uerū est eū in singula capita ciuiū Romanorum ternas minas dedisse, ut cētū millia ciuiū fuerint ad donatiuū nomina sua dantiū, minoris trecentis myriadibus, id est trisies cētenis millibus defungi

Crassi diuitiæ male partæ.

largitione non potuit. Quare hūc locum suspectum habebā, quod ad minas pertinet anteq̄ græcum exemplar uidissem, præsertim cum circa hæc tempora censu Romæ acto inuenta sint quadringēta sexaginta millia paulo ante proscriptionē Syllanam. Postea uero q̄ græcum librū legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus aut̄ ita græce scribit: Πιαχοσίων ἢ οὐ πλείω κικτιμὴν Ἐν ἀρχῇ ταλάωντων, ἔτα πρὸ τῶν τριλείων ἀπρόβυσσας μὲν τῶν ἱρακλέων τῶν Λαχρίτων, ἢ τὸν δῆμον ἐσιόσας, πῆτις ἢ μῆνας ἐχρῆσθαι ῥωμαίων σιτιρίσιον ἐκ τῶν αὐτῶν πρὸς τῶν, ὅμως πρὸ τῶν πάρθους στρατείας, ἀντὶς ἀντὶς θίμνος ἐκλογισμὸν τῶν οὐσίας, ἐν τῶν ἐχρῆσθαι ταλάωντων τίμημα πρὸς ἐπτάκις χιλίοις. Cum enim ab initio non plus trecenta talenta possedisset, postea cū ad rempublicā administrandā se contulisset, interim decimā facultatum suarū Herculi polluxit, epulū priuatim fecit, singulis ciuibus Romanis tesseram annonariā trium mensium dedit: quibus peractis, tamen anteq̄ in Parthos expeditionem suscepit cū rationē census sui inisset, septem millia centūq̄ talentorū æstimationē comperit. Interpres exemplari deceptus minas pro mensibus transtulit. Diximus supra apud Pliniū legendū esse de eodem Crasso in agris sestertiūm bis milles possedit, Quiritiū post Syllam diuissimus. Siquidem bis milles quinquagies centena millia aureorū ualet. Quare Claudij libertus Pallas, qui à Cornelio Tacito sestertij ter millies possessor dicitur, uicies ἢ quinquies centenis millibus Crasso fuisse diuor perhibetur, quod etiā Plinius satis significauit his uerbis: Multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores, pariterq̄ tres Claudij principatu, Pallantē, Callistum ἢ Narcissum. Diuitiæ aut̄ Narcissi in prouerbiū uenisse uidetur, cū Iuuenalis dicat:

Nec Croesi fortuna unquam nec Persica regna

Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi

Indulsi Cæsar cui Claudius omnia. —

Magis id mirum forsitan uideri possit quonam modo Demetrius Pompeij libertus unius ciuis Romani qui priuatum fastigium, aut certe

Pallas Crasso diuor.

Diuitiæ Narcissi.

erte ciuile non excessit, tantas opes parare potuerit, de quo Plutar-
 chus in Pompeio ita inquit: Demetrii coniugem qui Pompeii
 libertus plurimū apud ipsum potuerat, quiq; censum trium millium
 talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ suæ mores, nec hu-
 mane nec liberaliter habuit. De eius liberti insolentia & fastu et o-
 pibus multa ab eodē autore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæsa-
 re ex Appiano dixeram, id uero uidendū est, fidem enim excedere
 uideretur, ut ciuis Romanus, id est ante dictaturam bis millies &
 quingentes æris alieni habuerit. Iam primū Plutarchus de eo ita
 inquit: Ad impensas aut profusior, breuē ac momentaneā sibi glo-
 riā tā magnis opibus permutare uidebatur, cū tamē re uera paruīs
 amplissima cōpararet. Antea uero q̄ ullū inisset magistratū, mil-
 le ac trecentorū talentū cōfasse æs alienū dicitur: mādāta dein
 de illi Appiæ uicæ cura, ingētes prodegit pecunias. Aedilis CCC.
 et XX. paria gladiatorū exhibuit: circa spectacula, pōpas atq; epu-
 las profusissimis sumptibus usus, uniuersas superiorū munificētiās
 obliuauit. Quas ob res affectā sibi plebē reddidit, ut certatim ho-
 nores excogitarēt, qbus paria cū illo facerēt. Trānq. de eo loquēs:
 Deposita prouinciæ spe pontificatū maximū petijt nō sine profu-
 sissima largitione. In qua reputās magnitudinē æris alieni cū ma-
 ne ad comitia descēderet, prædixisse matri osculātū fertur, domū
 se nisi pontificē non reuersurū. Plutar. aut autor est dixisse eū ma-
 tri, aut pōtificē hodie uidebis filiū, aut exulē. Quāta aut summi pō-
 tificatus esset dignatio, & q̄ opimus eius redditus, ex eo conijci po-
 test quod Trāquillus in Claudio inquit: Postremo etiā sestertium
 octogies pro introitu noui sacerdotij coactus impēdere, ad eas rei
 familiaris angustias decidit, ut quū obligatā ærario fidē liberare
 non posset, in uacūū lege prædiatoria uenalis pepēderit. Si enim
 pro sacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, quid
 existimamus de pontificatu maximo qui caput erat omnium, ut est
 hodie, & quem principes ipsi assumere solebant, ut ex numismatis
 apparet. Idē Trāquillus in Cæsare: Crassum Pompeiūq; in urbē

Aes alienū
 Cæsaris di-
 ctaturis.

Pontificatus
 maximus.

provinciae suae extractos cōpulit, ut detrudendi Domitij causa cōsulatū alterū peterent: perfecūq; per utrūq;, ut in quinquenniū sibi imperiū prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à republica acceperat, alias priuato alias publico sumptu addidit. Idē alibi: Egit cū tribunis plebis collegā se Pōpeio destinātibus, id potius ad populū ferret, ut absenti sibi & quandocūq; imperij tempus expleri coepisset, petitiō secūdi cōsulatus daretur, ne ea causa maturius & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, aliora iam medians, & spei plenus, nullū largitionis aut officiorū in quenquā genus publice priuatimq; omisit: forū de manubijs incohauit, cuius area super festeriūm millies cōstitit: munus populū epulūq; pronuntiauit in filiae memoriā, quod ante eum nemo fecit. Quorū ut q̄ maxima expectatio esset, ea quae ad epulum pertineret, quibus macellarijs oblocata, etiam domesticatim apparabat. Et paulo inferius: Legionibus stipendiū in perpetuū duplicauit: frumentū quotiens copia esset, etiā sine modo copiaq; praebuit: ac singula interdū mancipia & praedia uirūm dedit. & rursus inferius: Tum reorū obæeratorū aut prodigae iuuentutis subsidiū unicum ac potētissimū erat. Hæc & huiuscemodi alia etiā si post præturā Hispaniensem cōtigerunt, tamen eō pertinet, ut intelligamus Cæsare ingenio admodū profuso ac magnifico fuisse, & quod nō nisi summa appeteret. Eiusdē generis sunt quae sequuntur apud eundē autorem: Munditiarū lautiniarūq; studiosissimū multi prodiderūt: uillā in Nemorensi à fundamentis incohata, quod non tota ad animum ei respōderet, totā diruisse, quanq̄ tenuē adhuc & obæratū. &

Margarina iterū alibi: Ante alias dilexit M. Bruti matrē Seruiliā, cui et priō Cleopatræ suo consulatu sexagies festeriūm margarinae mercatus est. Quod & altera hic dicitur de margarina sexagies festeriūm empta, fidem facit Seruiliæ. dicto Pliniano de margarina Cleopatræ ceteris festeriūm aestimata, id est aureis ducentis quinquaginta millibus. Ego cū inquirerē de unioibus. an id uerū esse potuerit, sic rationē ducebā: Dotē omnē margaritarum (ut Plinius inquit, & gemarū nostri confirmant) in cando

re, in magnitudine, in orbiculari forma, in laeuore & p̄dere esse sciimus, candore nostri nitore Indicū intelligūt: Quare in unionū indicatione oīa hæc obseruāt. Cū hæc proderē, percōtatus sum à gēmario quodā primi nominis mihi familiari, quē uidisset unq̄ pretiosissimū unionē, quantū pendere meminisset. Cū de hoc uerba faceremus, & ille tricenarios se uidisse respōdisset, idq̄; ut memorabile in præcipua bonitate cōmemoraret, super sermonē adueniū gēmarius aliter qui dixit pridie se unū tenuisse quadraginta ceratia pendente: hoc enim uerbo in gēmis appendendis utitur, quod infra à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoscenti cupidū me uideret, ait se postridie mihi eum ostēsūrū in manibus inclusoris aut uascularij, qui illigandū eum monili conduxerat. Ea die ad constitutam horā non affui: tertio die cum uenissem ad eum, comperi ab inclusore reddiū, ceterū eum esse in dactylotheca principali, tribus aureorū millibus emptum: auellanæ magnitudine, orbiculatū, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenariū. Ab alio gēmario audiui, quo etiā familiariter utebar, unā se margaritā tenuisse exquisita bonitate, pondere triceniariā quatuor millibus aureorū emptā à duce Borboniana Ludouici regis XI. filia, uiragine cordatissima eadē & magnificentissima, socru ducis Borboniani qui hodie in eo genere principum multorū opinione censetur, quos sapientissime Homerus amymonas appellabat, significare uolens ita omni reprehensione maiores, ut ne nasuti quidem homines rhoncos luoris improbi plenos exhalare soliti, & ipse deniq; Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius de unionibus loquēs: Pondus (inquit) ad hoc æui semuncia pauci singulis scrupulis excessere: hoc pondus sex & octoginta ceratia, & bessem ceratij æquat, cum in uncia centū & sexaginta sint ceratia, & uiginti in drachma. Non mirū est igitur si unio omnis æui maximus et omni Ordo gemdote bonitatis præstātissimus, tanti ea ætate æstimatus est quo mū. marū autori dus auro & argento exuberabat, ut ex sequentibus liquido docebitatis. tur. Plinius lib. XXXVII. de adamante loquēs ita inquit: Proxi-

Amymones.

mum apud nos Indicis Arabicisq; margaritis pretiū est, tertia au-
 toritas smaragdis perhibetur, plurib⁹ de causis. Hactenus Plini⁹.
 Ex cuius uerbis intelligimus margaritā in ordine gēmarū adamā-
 ti tantū cedere, licet hoc tēpore uix quartæ sit autoritatis. Idem ta-
 men libro nono: Principiū ergo, inquit, culmēq; omnīū rerū pretij
 margaritæ tenēt, Indicus has mīnūtū oceanus. Ergo cū eo tpe unio-
 nū inter gēmas prima aut certe secūda esset indicatura, tuncq; re-
 rū pretia ad summū licitationis exerciūssent, & ille Cleopatrarū u-
 nio pōdere altero tāto præstaret quē prætiōsissimum memoriæ no-
 stræ unionē gēmarū instiōres meminērūt, atq; eo amplius scrupu-
 lo nō abhorre-
 re a fide puto tāti æstimatū esse, simul quōd omnibus
 nūeris cōmendationis absolutus erat, simul quōd ad culmen proba-
 tionis & primatū peruenerat, & ita inclaruerat fama, ut natura
 specimen sui fecisse in duabus margaritis existimaretur, ut ex Pli-
 nio apparet. Huius pretij ratio sic arbitror iniri potest. Quū ex il-
 lo gēmario quærerē quāti ex formula æstimaretur plurimo marga-
 rita quæ pōdere quaternaria, & bonitate prima esset, triginta, in-
 quā, aureis eiusmodi emptā uidim⁹. Quid octonaria, inquā, eius-
 dem notæ quāti æstimares? aut minimū ducētis. Cū ulterius rogi-
 tādo per accessiōes pergerē, ita respōdit, ut intelligerē accessiōnē
 pretij deinceps ex pōdere nō numero, sed proportione fieri, ut quō
 duplicādo pōdere supradictō octonaria margarita paulominus se-
 ptuplex quaternariæ æstimatiōe facta esset, sic in duodenaria &
 uicenaria et ulterioribus maiore deinceps maioreq; sursum uersus
 incremento pretiū augeteret. Qua ratione si pretiū Plinianæ il-
 li statuamus, in immēsum quoddā pretiū abibit taxatio. Maius for-
 tasse miraculū sit Cæsare centū quinquaginta millibus unionem
 unū emisse, ut adulteræ donaret: de quo Trāquillus ita scribit (ut
 ad rē redeamus:) In primo cōsulatu tria millia pōdo auri furat⁹ ē
 capitolio, tantundē inaurati æris reposuit, societates ac regna pre-
 tio dedit, ut q uni Ptolemæo propē sex millia talētorū suo Pōpenj⁹
 noīe abstulerit. Hæc Trāquilli autoritas fidē facere potest ijs quæ
 a no-

Animadu-
 erenda ratio-
 cinatio

Vnio Serui-
 liæ datus.

à nobis paulo ante dicta sunt. Plutar. de eodē loquens : Inter hæc (inquit) res Gallica maxime Cæsarē extulit, qui in remotissimis locis cū esset, bellaq; aduersus Belgas Briānosq; conferebat, aurū argentūq; spolia, cæterasq; diuitias ex hostibus partas (tanta horū aderat copia) magno numero Romā misit, horū deinde largitiōibus animos ciuū tentans, ædilibusq; ad spectacula tribuens, prætoribusq; atq; consulibus eorumq; uxoribus donās, multos sibi allexit. Quare in rediū supatis alpib⁹ cū ad ciuitatē Lucanā hibernaret, uirorū & matronarū magnū numerū eō accessisse memorat, cum plausu lætitiāq; ingenti sese offerentiū. Consulares uiri eō profecti sunt ducenti, inter quos Pōpeius & Crassus fuere: proconsulū quoq; ac prætorū centū et uiginti fasces ante Cæsaris fores inspecti: alios aut oēs spe donisq; repletos Cæsar dimisit, cū Crasso autē & Pōpeio foedus iniit. Idē in Pompeio de iniūis civilis belli loquens: Cæsar (inqt) ualidius tū rebus imminebat. Qui cū nondū lōge Italiā attingisset, sedulo ad urbē destinabat milites, ut comitijs adesset: multos illic tū ciues pecunijs alliciēs, multos etiā primorū muneribus demulcēs, inter quos Paulus cōsul ob mille et quingēta talenta mutatus est, & Curio tribunus plebis ingēti ære alieno liberatus est. Hactenus ille. Ecq; est igitur qui animo cōcipere possit tantā corruptoris munificentia, qui alterius tantū cōsulis fauorem nōgetis millibus aureorū redimere nō dubitarit: q̄q; maior illa fuit Curionis merces, q; sexcētis sestertiūm æris alieni habuit, ut autor est Val. li. 1X. Ob illas rapinas Gallicas emanauit ill' trimetrū

Animosissimus corruptor.
Curionis æs alienum.

Quis hoc potest uidere, q; potest pati, (iābicū Catulli:
Mamurram habere, quod comata Gallia
Habebat, & cuncta ultima Briānnia?
Eo' ne nomine imperator unice
Fuiſti in ultima occidentis insula,
Ut ista uestra diffututa mentula
Ducenties comeſſet aut trecenties?

Quo ex loco satis conijcere est, ingentem esse summam trecenties
sester

- Mamurra.** *sestertiūm, quo Catullus Mamurrā præfectum fabrum Cæsaris locupletatū esse à Cæsare spoliata Gallia & Brätania conqueritur: de quo Plinius libro tricesimosexto sic inquit: Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte, Cornelius Nepos tradit Mamurrā Formijs natū præfectū fabrum Caij Cæsaris in Gallia: neq; indignatio sit tali autore inuēta re. Hic nanq; est Mamurra Catulli Veronēsis carminibus proficius, quæ, ut res est, domus ipsius clarius quàm Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia. Quibus uerbis Plinius ingentem luxum ædificij significauit quod Cæsaris et Mamurræ rapinas non modo præ se ferre, sed etiā clamitare uidebatur uoce late exaudibili. Age quid de Luculli diuitijs existimare possim?, qui cum reipublicæ infensus priuatæ uitæ se dedisset, ædibus & prætorijs extruendis, hortis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis, et bibliotheca insigni utriusq; linguæ librariis referata, atq; omnibus obuia & patēti, opes bello quæsitas cōterere nō potuit, cum interim quotidiano epularū apparatu in prouerbiū propè uenerit? Vnū de eo dictū Plutarchi referemus quod est in hęc fermè sentētiā: Quodā die, inquit, cum Cicero et Pompeius Lucullū in foro sedentē ociosumq; offendissent, eo salutato dixerunt sese apud eū eo die cœnatos, ea demū cōditione, ut nihil ad solū cœnam eorū causa adderet: quo primū recusante, cœnāq; in diem posterum reijciēte, illi sese dicere neq; diem alium cōstituturos, ac ne potestātē quidem illi facturos, ut seruis aliquid in aurē imperaret. Hic Lucullus deprehēsus se uidēs, id tandē orare eos instruit, ut uel eorū uenia sibi liceret palām uni ex seruis dicere, ad Apollinē eo die se cœnaturū: erat autē Apollo triclinij aut cœnationis nomen, & ordinatas ille in cœnationes habebat, ut taxata cœnarum summa unicuiq; loco esset. Eo igitur audito famuli quid agi ille uellet gnari, cœnā continuo appararunt impēdio quinquaginta millium, tanta celeritate & lautitia epularū, ut Pompeius & Cicero constupescerent. Quinquaginta millia, mille ac ducentos quinquaginta*
- Lucullus.**
- Bibliotheca Luculli.**
- memorabilis luxus Luculli.**

ginta aureos ualent. In Plutarcho tamen Græco hæc uerba leguntur: *ἰώθει δὲ ἀφπνεῖν ἐν τῷ ἀπράλλωνι πέντε μυριάδων.* Solebat autē coenare in Appolline quinque myriadibus: hoc est quinquaginta millibus drachmarū, quæ quinque millibus aureorū à nobis æstimantur & ducentis sestertijs. Huiusmodi multa à Plutarcho referuntur fidē omnino excedētia, si ex præsentī seculo æstimentur. Athenæus libro duodecimo de hīs loquens qui luxu & delicijs olim celebres fuerūt: *Νικόλαος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ κ', ἐκθυσῆ τῶν ἰσοριῶν, λένκονλόν φλοιν ἀφικόμηνον εἰς ῥώμην κ', θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀπρόλόντα τοῦ πρὸς μιβριδάτην πρλίμου, ἔξα κῆλαι εἰς πρλυτελῆ δίκαιταν ἐκ τ' παλαιᾶς σωφροσύνης. Ἰνφῆς τε πρῶτον εἰς ἀπαν ῥωμάοις ἠγεμόνα γενέσθ, κερπωσάμηνον δουρῶν βασιλέοιν πλοῦτον μιβριδάτου κ', τιγρόνου.* Nicolaus, inquit, peripateticus in decimo & in uicesimo historiarū tradit, Lucullū cum Romam post expeditionē Ponticā rediisset & ex eo bello triumphasset, rationes ad ærariū rettulisse ob eius pecuniæ administrationem. Quo factō se abrupta licentia ad uitā sumptuosam & elegantem ex ciuili & prisca frugalitate Romanorū contulisse, idque exemplum Romanis prodidisse, utpote qui duorū regum opulētiam in cēsū suū uertisset, publica uictoria ex Mithridate ac Tigra ne parta, ad priuata cōmoda usus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationū, imperatores Romanos rationes quidē speciosas ad ærariū referre solitos, sed nā tamen ut reliquorum luculēta fragmenta apud se retinerent. Ne minimum igitur Gallicarum rerum dispēsatoribus tanquam uiris ingeniosis & solertibus, publica fama plaudat: semper enim huiusmodi fuerunt qui ex publicis actibus immodice crescerent, ut Athenis Pericles & Phalereus. Varro libro tertio de re rustica de piscinis Luculli loquēs: Contra ad Neapolim L. Lucullus postquā perfordisset montem, ac maritimū flumen immisisset in piscinas quæ reciproca fuēre, ipse Neptuno non cederet de piscatu. In baiano aut Ardeæ tanta ardebat cura, ut architecto permiserit, ut suam pecuniā
consu-

Piscinae. consumeret, dummodo produceret specus è piscinis in mare, obiectaculo quo aestus quotidie ab ortu lunæ ad nonam proximã introire ac redire rursus in mare posset, ac refrigerare piscinas. Columella libro nono: Attamen iisdẽ temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriam, maxime laudatur seueritas Catonis, qui nihilominus & ipse tutor Luculli, grandi ære sestertiũ millium quadringentorum piscinas pupilli sui uendebat. Tum enim celebres erant deliciae popinales, cum ad mare deferebantur uiuaria: quorũ studiosissimi uelut ante deuictarũ gentium Numantinus & Isauricus, in a Sergius Aurata & Licinius Murena captorũ pisciũ lætabantur uocabulis. Macrobius libro tertio Saturnaliũ: Piscinas autẽ quæ refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes L. Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonẽ qui post Vticae perijt, cum hæres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius quadraginta millibus uendisse. Locus autẽ Ciceronis à Macrobio significatus legitur libro primo ad Atticũ his uerbis: Sed posteaquã primũ Clodij absolute leuitatẽ infirmitatẽquã; iudiciorũ perspexi, tu autẽ beatos hoies (hos piscinarios dico tuos) non obscure nobis inuidere, putauit mihi maiores quasdam opes & firmitiora præsidia eẽ quærẽda. Plin. libro nono: Eadẽ ætate prior L. Murena reliquorũ pisciũ uiuaria inuenit: cuius deinde exemplũ nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius, Lucullus, exciso etiã mote iuxta Neapolim maiore impedio quã uillã ædificauerat: Euripũ & maria admisit: qua de causa Magnus Pompeius Xerxem togatũ eum appellabat: quadraginta ipsius piscinae à defuncto illo ueniẽre pisces. Ex antiquo tamẽ meliùs legitur XL. sestertijs è piscina defuncto illo ueniẽre pisces. Quare apud Columellam nõ millium quadringentorum, sed quadraginta legendum uidetur, quod tamen idem autor grande æs appellauit: nos mille aureis eam summã taxamus. Idem Plinius libro eodẽ: Murenarũ uiuariũ priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui coenitrium

triumphalibus Cæsaris dictatoris sex millia numero murenarum mutua appendit, nam permutare quidē pretio noluit, alia' ue merce. Huius uillā inter q̄ modicum XL. millibus piscinæ uēdiderunt. Hoc dictū Plinij eo pertinet quod supra diximus de magnificētia Cæsaris: quantū enim æstimamus reliquarum epularū apparatus fuisse, cum murenæ sex millia numero fuerint, quis uenales tot reperiri nō possent? Verū ille locus Plinij emēdandus est, partim ex uetustis in quibus ita legitur: Huius uillā intra q̄ modicū XL. piscinæ uendiderunt (mille autē adiectitiū uerbū est) partim ex Varro et Macrobio. Varro libro supradicto. Illæ autē maritimæ piscinæ nobiliū potius exinanitū marsupium quā replent. Primum enim ædificatur magno, secūdo implētur magno, tertio alūtur magno. Hirius circū piscinas suas ex ædificijs duodena millia sestertium capiebat: eam omnē mercedē escis, quas dabat piscibus consu mebat. Nec mirū: uno tēpore enim memini hunc Cæsari sex millia murenarum mutua dedisse in pōdus, & propter pisciū multitudinem quadragies sestertio uillam uēnisse. Duodena sestertia Varro magnum sumptum uocauit, nos trecentis aureis æstimamus. Sic igitur locum Plinij lego: Huius uillam intra quāmodicam quadragies piscinæ uendiderunt, id centum aureorum millibus. Villā intra quāmodicam intelligo minorem etiam mediocri. Hoc enim modica significat quod notius est quā ut exempla requirātur. Verum huius emendationis Macrobiū autorem habeo, cuius hæc uerba trāscribēda duxi ex libro supradicto: Autor est Plinius C. Cæsarem dictatorem cum triumphales coenas populo daret, sex millia murenarum à Caio Hirio ad pondus accepisse. Huius Hirij uillam quamuis non amplam aut latam, constat propter uiuaria quæ habuit, quadragies sestertium uēnūdatam. Sic autem intra quāmodicam à Plinio dictum est, ut supra q̄ & extra quāmodicam dicuntur ab auctore, et infra q̄. Cicero: Stomachi autē partes quæ sunt infra q̄ cibus deuoratur, dilatatur: & arteria aspera ostiū habet ad iūctū lingue radicibus paulo supra quāmodicam ad linguā stomachus adnectitur. Hic

Plinij locus.

Intra quāmodicam.

Infra quāmodicam.
Supra quāmodicam.

locus

Plinij locus.

locus admonere nos debet q̄ Plinius corruptus sit in huiusmodi rerum descriptione ut antea diximus. Subiungã nũc aliqua eodẽ pertinentia quo illa præcedentia. Plinius libro decimo: Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adijciali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimũ Piraticũ bellũ M. Aufidius Lurcho, exq̄; eo quæstu redditus is sexagena millia sestertiũ habuit. Varro libro supradicto: Ex pauonibus M. Aufidius Lurcho supra sexagena millia nummũm in anno dicitur capere. Quod Varro nummũm Plini sestertiũm dixit, ne de hoc postea dubietur quod antea diximus, nummum & sestertium idem fuisse Romanis. Quomãmodo aut uillatica pastio sexagena millia quotãnis reddere uno nomine, id est pauonũ sagina potuerit, docet Varro his uerbis: Primus hos Quintus Hortensius augurali adijciali cœna posuisse dicitur: quẽ multi secuti cito pretia eorũ extulerũt, ita ut oua eorũ denarijs quinũs uenẽat, ipsi facile quinquagenis, grex cœtenarij facile quadragena millia sestertiũm reddat, ut quidẽ Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret pullos, perficẽ sexagena posse. Idem paulo superius: Hi ad cõstituẽdos greges parantur bona ætate & bona forma: pasuntur omne genus obiecto frumẽto, maxime hordeo. Itaq; Seius his dat in menses singulos hordei modios singulos, ita ut foetura det uberius & anteq̄ salire incipiãt: hic à procuratore ternos pullos exigit, eosq; cum creuerint quinquagenis denarijs uẽdũ, ut nulla ouis hũc assequatur fructũ. Sexagena sestertia quinadena millia denariorũ ualẽt ut diximus: si ergo in singula capta cœtenarij gregis ternos pauones redditus annui statuas, trecentos pullos habebis: quos si grãdiores factos et saginatos quinquagenis denarijs uãnũdatos intelligas, quina dena millia denariorũ in summa erunt, id est quinquagies trecẽtena. Rursus sexagena millia sestertiũm æstimatione nostra mille ac quingentos aureos ualent, et quinquaginta denarios id est selibrã argenti quinq; coronatis æstimare solemus. Si igitur trecẽues quẽ nos uel quinq; trescentos aureos multiplices, mille ac quingẽ-

tos in

tos in summa inuenies, ita ad nūmum cōuenit quod de nāmo ac de nario sestertij s̄q; diximus. Apud Varronē mēdose legitur: itaq; senis his dant: pro Seium his dat. Seianæ enim uillæ apud eū fit mentio & alioquin modius sex pauonibus in mēsem non sufficeret, quē uix uni sufficit, ut postea docebimus. Idē alibi de uillatica pastione Sej loquēs: Certe inquit Merula ibi uidi greges magnos anserū, gallinarū, columbarū, gruū, pauonū, necnon gliriū, pisciū, aprorū, cæterāq; uenationis, ex quibus rebus scriba librarius eius in annos singulos plus quinquaginta mil. à uilla capere dicebat. Axio admirāte: certe nosti, inqt, materteræ meæ fundū in Sabinis, q̄ est ad uigesimū quartū lapidē uia Salaria à Roma. Quid ni inquit? atquē in hac uilla qui est ornithon, ex eo uno quinq; millia scio uenisse turdorū denarijs ternis: ut LX. millia ea pars reddiderit eo anno uillæ: bis tantū q̄ tuus fundus CC. iugerū Reate reddit. Quid LX. inquit Axium? LX. LX. derides? LX. inquit. Sed ut ad hūc bolū peruenias opus erit tibi aut epulū aut triūphus alicui?, ut tūc fuit Scipionis Metelli, aut collegiorū coenæ q̄ nunc innumerabiles excandescentiunt annonam macelli. Reliquis annis omnibus & hāc expectabis summam. Quotus enim quisq; est annus quo nō uideas epulum aut triumphū, aut collegia coepulari? quæ nūc innumerabiles intendūt annonā. Nōne itē L. Albutius homo (ut scitis) apprime doctus: dicebat in All. ano fundū suū pastionibus semper uinci à uilla? agrum enim minus dena millia reddere, uillā plus uicena. Idem secundum mare quo loco uellet si parasset uillā, se supra cētum millia è uilla recepturū. Age nō Mar. Cato nuper cū Luculli accepisset tutelā, è piscinis eius XL. millibus sestertiūm uēdidit pisces? Ternis denarijs, id est duodenis nūmis turdos uenisse ad epulū adijciale dicit: id est ære nostro denis solidis turonicis & semisse. Si igitur quinquies duodena millia uel duodecies quina numeres cum quinq; turdorum millia fuerint, LX. millia nūmorum efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles sed aucupio capti & continuo occisi, uenēnt summum senis denariolis, id est solidi semisse. Florentiæ altiles autē

culas comedi adipe omnino obesas, magnitudine alaude, sapore admodum suavi, quæ tribus solidis nostris emptari dicebantur, sæpe etiam pluris. Verum hoc adnotandum, quòd ager ducentorù iugerum triginta millia reddere non poterat, cum uillatica pastio XL. millia uno nomine redderet. Triginta millia ære nostro septingentos quinquaginta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationem inire in uniuersum ex Plinij uerbis possumus, qui libro octauo de suis loquens ita inquit: Et adhibetur ars iecori fœminarum sicut anserum: inuentum Marci Aprij fico arida saginatis, uel (ut in recetioribus libris) carica à satietate necatis, repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapes, quum cæteris singuli. Hinc censoriarum legum pagina, interdicta; cœnis abdomina, glandia, testiculi, uulua, sinicipia uerrina. Placuerunt autem & feri uesicæ. Catonis censoris orationes aprinum exprobrant callum: in tres tamè partes diuiso apro, media ponebant lumbos aprinos appellata. Solidum aprum Romanorù primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rullus qui Ciceronis in consulatu legem agrariam promulgauit: tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est, & hoc annales notarunt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore solitum fuisse solidos apros inter fercula epularum apponere, etiam in quotidianis luxuriosorum epulis, quod etiã Seneca attestatur. Sed nihil maius est quam ficis aridis sues saginare, & mulsum ijs obijcere. Huiusmodi sues ex uiuarijs petebantur, quæ theriotrophia dicuntur, quale fuisse in Theriotrophia. Laurentina uilla Hortensii oratoris apud Varronem legimus. Eodem pertinet porcus Troianus cuius in lege Fannia sumptuaria Porcus Troianus. mentio facta est, qui mensis inferebatur alijs animalibus factus, ut olim equus ille Troianus armatis inclusis grauidus in urbem Troianam illatus esse dicitur. Sed in uerbis Plinij superscriptis ego Plinij locus. duo uerba emendanda sic censeo, ut legamus, placuerunt autem & feri sues. Iam Catois &c. ex uetusti obseruatione in quo legatur, & feris uesicam: nullibi enim ut arbitror, uesicæ aprinæ fit metio inter

inter ferula antiquæ luxuriæ . Videamus de mancipijs Romanis. Plinius libro septimo: Pretium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grammaticæ artis Daphnidis Gn. Pisaurense uedente, & M. Scauro principe ciuitatis III. M. DCC. sestertijs licente. Excessere hoc in nostro æuo, nec modice histriones, sed libertatem suam mercati, quippe cum iam apud maiores Roscius histrio III. M. D. Annia mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exëplaribus legitur, in ijs etiã quos Hermolaus castigando Plinio obseruasse se dixit: quo magis mirum est Hermolaum conuiuentibus oculis hæc uerba prætermisisse, cum tamen eodem capite unum uerbum mutauerit contra fidem uetustæ lectionis, in quo ego ei non assentior. Quomodo autë summum pretium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertiij, cum Columella libro quarto dicat, de uinatore seruo loquens: Sed ego plurimorum opinioni dissentiens pretiosum uinatore rem in primis esse censeo: is' que licet sit emptus sex uel potius sestertium octo millibus, cum ipsum solum septem iugerum totidem millibus nummorum partum sit. Quod si apud Plinium sestertia genere neutro intelligas, immane erit pretium, etiam præterquam quod latine loquentium consuetudo refragatur, ut alibi diximus. Plutarchus in Catone maiore: Cum Babylonia supellex hæreditate ei obuenerit, ut quàm primum uenundaretur curauit: nullam eius uillam teetorium habuisse, nec ullum mancipium ultra mille et quingentas drachmas emisse dixit: quasi non delicatis & formosis, sed colonis ac robustis stabularijs & bubulcis sibi opus esset. Mille & quingentæ drachmæ sex millia nûmorû ualent. Quod cõuenit cû dicto Columellæ, q̄ sex uel potius octo millibus uult emi uinatore, quem pretiosum uocat, id est centum quinquaginta uel ducentis aureis nostris emptum. Luius libro nono de bello Macedonico de censura eiusdem Catonis loquens: In censibus quoque accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit: ornãmента & uestem muliebrem, et uehicula quæ pluris q̄ quindecim millium

Pretia mancipiorum.

Plinij locus

æris essent, in censum referre uiatores iussit. Item mancipia mino-
 ra annis xx. quæ post proximū lustrum decē millibus æris aut eo
 pluris uenissent: uti ea quoq; decies pluris q̄ quāti essent æstimarē
 tur, & his rebus oībus terni in millia æris attribuerentur: hæc æsti-
 matio maior est tribus millibus septingētis sestertijs: Verū ex Li-
 uij loco intelligimus non impune olim id est censuræ tēpore fuisse
 ijs qui pretia rerū ultra modū intēdissent: propter quod emanauit
 dictū illud Plinij in loco suprascripto eodē capite statim post uerba
 prædicta: Nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulo
 ante propter Tyridatē gesti dispensatorē, quē Nero III. C. xxx.
 manumisit: sed hoc pretiū belli non hominis fuit, tam Hercules q̄ li-
 bidinis non formæ Paronetemi Spadonis Sciano III. M. D. mercā
 te à sutorio prisco: quam quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus
 in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat. Quo in loco Pe-
 ronetomi libentius legerim quā paronetemi: quod quid significa-
 re possit non uideo; πριονύγιον & fortasse nomen Spadoni accōmo-
 datū quasi exectis genitalibus etiam insibulatus. Legimus apud Se-
 necam in epistola ad Lucillum libro quarto seruos anagnostas id
 est lectores literarū peritos cētum millibus nūmorū emptos, quod
 tum maximū habebatur pretium. Caluissius (inquit) Sabinus memo-
 ria nostra fuit diues: hic eruditus uideri uolebat. Hanc itaq; cōpen-
 diariam doctrinam excogitauit: magna summa emit seruos, unū
 qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum: nouem præterea ly-
 ricis singulos assignauit. Post q̄ hæc familia illi cōparata est, sua-
 sit illi Satellius stultorū diuitem arrosor & quod sequitur arrisor,
 ut grāmaticos haberet analectos, cum dixisset Sabinus ceteris mil-
 libus sibi constare singulos seruos: minoris (inquit) totidem scriinia
 emisses. Quin & apud Plinium ipsum eodē in libro de exemplis
 similitudinum loquentem ita legitur: Toranius M. Antonio iam
 triumuiro eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alte-
 rum trans alpes, ut geminos uendidū: tāta unitas erat. Postquam
 deinde sermone puerorū detecta fraude à furente increpatus An-
 tonio

tonio est, inter alia magnitudinem pretij requirente: (nam ducen-
tis mercatus erat sestertijs) respondit uersutus ingenij mango ob
id ipsum se tanti uendidisse: quonia non esset mira similitudo in ul-
lis eodem utero editis. Tranquillus de Cesare: Seruitia recentio-
ra polinioraq; immenso pretio cõparauit, & cuius etiam ipsum pu-
deret, sic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragãte exẽ
plarium fide, hunc locum ita lego: Mar. Scauro principe ciuitatis
CCC. millibus DCC. sestertijs licente. Excessere hoc in nostro æuo
nec modice histriones, sed libertatẽ suam mercati, quippe cum iam
apud maiores Roscius histrio CCC. L. annua meritaſſe prodatur:
uel potius, sestertia quingenta annua meritaſſe. Nota enim seſter-
tij potuit immutari in aliam notam, ut alibi sæpe, sicut tria III. in
locum triũ CCC. irrepserant. Meritaſſe aut uerbum nõ sine admo-
nitione uetusti unius exẽplaris lego. Quod aut sequitur: nisi siquis
in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyrida-
tem gesti diffesatorẽ, quẽ Nero III. CXXX. manumisit: suspectũ
mẽdi habeo, ut fortasse cẽties uicies legendũ sit hoc modo: Quem
Nero seſter. cẽties uicies manumisit: nam in uetusto III. C. XX. le-
gitur. Sestertium enim antiqui loguriolis binis & semisse notabãt,
quã notã facile fuit in tria iota decidere. Omnino statuendum est
nonnulla etiã cõtra fidẽ quantũuis uetustæ lectionis emẽdare cũ ar-
gumẽtis ad hoc ualidis impellimur, ut alibi in eodẽ libro, ubi Pliniº
exẽpla numerosæ sobolis ponit: Extat, inquit, in monumẽtis etiã me-
dicorũ, & quibus talia cõsectari curæ fuit, uno abortu duo puerpe-
ria egesta. In omnibus libris sic legi, præterq; in uno uetustissimo
ubi duo dicit puerperia leguntur, cũ anxie obseruariẽ propter Aristo-
telem qui duodecim dicit lib. VII. de histo. animaliu. ἡδὲ ἔ γενόμε-
νὸς διαφθορᾶς καὶ δίκυα συνέβη καὶ δὴ δίκυα ἐκπύειν τὰ ἐπι-
κλυθῆντα. Iam cõtigit corruptione in locis muliebribus facta, et de-
cem et duodecim superfoetatos partus egeri. Quare hic duodecim
puerperia lego. Illud eodem in loco magis suspectum habeo q; emen-
dare ausim: Quarto partu Dacorũ nota in brachio reddiur. Ari-

Plinij locus.

Sestertij
nota.

stotelem: ἡ δὲ δὲ ἀπίδωκε τῆν Ζιούτων τι κ, Διὰ τῶν. δὶον ἔχο-
 ρς τινος σίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν ὑὸς οὐκ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱὸς
 ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ ἔπος συγκεχυμένον μέλαν. Iā tale quod aliqua-
 do & in tertiā prolem redijt : siquidem habētis inuisti puncti notā
 in brachio, filius sine ea nota natus est: ex eo uero nepos eodem in
 loco brachij nigritiē quandā confusam rettulit. Pliniū aut̄ eo in lo-
 co Aristotele esse secutiū facile est utriusq; autoris collatiōe iudica-
 re: ut fortasse non Dacorū sed uel decorum uel dedecorū legendū
 sit, pro eo quod Aristoteles stigma dixit. Veruntamen emendatio-
 nem illam superiorem insigni aliqua autoritate confirmare oportet
 ne dubitandi argumentū cuiquam relinquamus. Audiamus igitur
 Macrobiū libro tertio Saturnalium de saltatione histrionica
 & histrionibus ita loquentem: Ceterum histriones non inter tur-
 pes habitos Cicero testimonio est. Quem nullus ignorat Roscio
 Aesopus. & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eo-
 rum sua solertia tueretur: & certe satis constat contendere eum cū
 ipso histrione solūm, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs
 gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso
 pronuntiaret. Is est Roscius qui etiā Lucio Syllæ charissimus fuit,
 & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autē fuit
 gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios
 sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducen-
 ties sestertiū reliquisse filio constat. Hactenus ille. Mille denarij
 quatuor millia nummūm ualent, id est centum aureos nostros: quā
 mercedem si per singulos dies anni accepisse Roscium intelligere
 mus, fieret summa annuæ mercedis triginta sex millia & quingē-
 ti, quæ computatione Romana sestertiū quater decies et sexagin-
 ta millia dicitur. At ea summa tribus partibus maior est ea quam
 Plinius posuit, id est trecentis & quinquagenis millibus. Quare
 mille denarios diurnos suspicari possumus Macrobiū intellexisse,
 ludorum tantum diebus accepisse Roscium. Cicero in ea oratio-
 ne quam pro Roscio habuit, mercedem publicam Rosciū respuisse
 dicit

Roscius &
 Aesopus.

Salarium

dicū his uerbis: Roscio cur tanti fuerit ut sociū fraudaret, causam Roscianum
 requiro. Egebat? immo locuples erat. Debebat? immo in suis sum- Romæ.
 mis uersabatur. Auarus erat? immo etiā anteq̄ locuples, semper li-
 beralissimus munificentissimūq; fuit. Preh deūm hominūq; fidem
 qui LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæstus facere noluit:
 nam certe LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & potu-
 it & debuūt: is per summā fraudem & malitiā & perfidiam LLS.
 LIII. appetit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa hon-
 nestā, hæc scrdida: illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter le-
 gantur nō intelligo: sed CCCL.M. legendū puto, ut ex tribus III.
 fiat M. Est aut̄ alioquin oratio illa uel orationis fragmentū potius
 & mutilatū & in numeris suspectū: magnā tamē fuisse mercedē
 Roscij ex eo intelligimus, quod eodē in loco orationis sequitur: x.
 his annis proximis (inquū) sestertiūm sexagies honestissime cōse-
 qui potuūt, noluit: laborē quæstus recepit, quæstū laboris reiecit: p-
 pulo Romano adhuc seruire non destitit: sibi seruire iam pridē de-
 stitit. Hoc tu unq̄ Fāni faceres? sed si hos quæstus recipere posses,
 non eodē tempore & gestiū & animā ageres? Dic nunc te ab Ro-
 scio LLS. L.III. tribus circumscriptū esse, qui tantas & tam infini-
 tas pecunias nō propter inertā laboris, sed propter magnificentiā
 liberalitatis repudiari. Infinitas pecunias Cicero sexagies sester-
 tiūm appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorū
 nostrorum millia esse iam docuerimus. Ergo singulis annis sexcen-
 ta sestertia, hoc est quindecim aureorum millia Roscius merere re-
 cusauit. Quod tum intelligimus factum fuisse, cum diues esse cœ-
 pit, cum etiam ad extremum annulo aureo, id est equestri ordine
 donatus sit à Sylla. Re autem acrius pensitata, Plinij dictum
 de annuis trecentis & quinquaginta sestertijs, uel de quingentis
 potius, intelligo de Roscij mercede in seruitute existente: siquidē
 in eadē oratione Ciceronis legimus Panurgū seruū comcedū tanti
 operas suas locasse, qui Panurgus Roscij fuerat seruus. Sunt hæc
 uerba ex oratione transcripta. Panurgū tu Saturi propriū Fannij

dicis fuisse, at ego totū Roscij fuisse contēdo: quod erat enim Fannij, corpus est: quod erat Roscij, disciplina. Facies non erat, ars erat pretiosa: nō enim illū ex trūco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Illa mēbra merere per se nō amplius poterant XII. aris: disciplina quæ erat ab hoc tradita, locabat se non minus LLL. CCCLIII. Nihil autē certi constitui potest ex illa oratione quā nō nisi impressam uidimus. In uolumine autē antiquo orationū Ciceronis quod legere nobis cōtigit, illa oratio cū duabus alijs deerat. Quantū tamē ex illo fragmēto colligi potest, Panurgus ille comoedus qui cōmunis inter Rosciū & Fanniū erat, à Flauio quodam interfectus fuit: qui iudicio damni iniuriæ cōuentus, lite transactione decisa, CCCL. sestertia Roscio dedit pro parte sua: quare cū Fānius partē à Roscio auferre uellet tanq̄ in rem cōmunem Roscius transegisset, Cicero primā actionē Fannij depellere uolens, Rosciū an pro media tantū parte decidisse, quippe qui amplius neminē eo nomine petiturū non spondisset: deinde etiā cōtendū Fanniū alterū tantū à Flauio abstulisse eodem nomine: propter quod Plinius non frustra dixit: Excessere hoc in nostro æuo nec modice histriones, sed libertatē suā mercati: aucto enim in immensum peculio histrionicis mercedibus, facile libertatē quatumuis magno emebant. Quod si quis apud Macrobiū non mille denarios sed mille nummos legat, erit summa annuæ mercedis paulo, id est quindecim tantū millibus maior q̄ apud Pliniū. Ut autē denarios mille etiā quotidianos per annū totū meruisse Rosciū credā, & nihil in Macrobio mutandū censeā, faciū id quod sequitur: Aesopum ex pari arte ducenties sestertiū reliquisse filio. Ut enim triginta tantū annua aureorū nostrorū millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimū artē exercuisse, ut ducenties sestertiū heredi relinqueret. Plus autē quotannis meruisse ex eo cōiecturā facio, quod uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularū: deinde (quod maius est argumentū) inusitato luxu uitam transegisse dicitur: quare ut tantū luxuriæ restaret, oportuit

eum maiora multo stipendia ac magis opima fecisse: de quo elogium illud extat Plinij li. x. his uerbis: Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histriõis patina sexcētis sesterijs taxata, in qua posuit aues cātu aliquo aut humano sermone uocales, nūmūm sex millibus singulas coemptas: dignus prorsus filio à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autē li. ix. locutus est his uerbis, cū Antonij & Cleopatrarū mentionē faceret: Nō ferent tamen, inquit, hanc palmā, spoliabūturq; etiā luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres: (Ne triumphatu suo nimis superbiat Antonius penē histriõni comparatus) et quidē nulla sponsione ad hoc productus, quo id magis regiū erat, sed ut experiretur in gloria palati quid saperet margaritæ: atq; ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones conuiuiis ad sorbendū dedit. Quo in loco non triumphatu sed triumuiratu lego ex uetusto libro. Docuimus supra hanc patinā Aesopi patris quindecim millibus coronatorū nostrorū stetisse. Plinius dicit uniones magnæ taxationis filium conuiuiis singulis sorbendos dedisse. Quod si ducenties sestertiūm ad id sufficere potuit, cōiectura assequi possumus immanē esse summā ducenties sestertiūm, præsertim cū Cicero sexagies sestertiūm in finitā pecuniā appellauerit. Athenæus li. xiiii. de quodā Amœbeo cūharœdo loquēs, ita inquit: Mihi uero nihilo inferior esse uidetur antiquo illo Amœbeo, quē Aristæas in li. de cūharœdis scribit Athenis habuisse, domūq; prope theatrū habuisse: cūq; in theatrū cātaturus prodiret, talentū unum Atticum in dies singulos merere solitum esse. ὃν Φησιν ἀριστέας ἐν τοῖς ποταμοῖς καθάρων, ἐν ἀθλώμασι καὶ χοροῖς, καὶ πλεισίον τῷ θεάτρῳ οἰκοῦντα, ὅτε δὲ ἔλθοι ἀσάμην & τάλαντον ἀπὸ τῶν ἰμίρας λαμβάνειν. Qui hoc de cūharœdo Athenis merente credere sibi persuaserit, quid de Aesopo et Roscio Romæ credere hæsitabit? cū talentū Atticū DC. aureis nostris ualuerit. Restat igitur ut credamus Rosciū non minus sex & triginta millibus aureo

Plinij locum.

rū nostrorū meruisse annua mercede, dūtaxat publica, ut in ludis Romanis & Megalētibus, cōpūalūijs, secularibus, & alijs qui publico sumptu fiebāt. Nā & priuatis ludis, ut funebribus, & alijs q̄ à magistratibus priuato apparatu fiebant, multas etiā pecunias meruisse eos intelligimus. De publicis meminū Iuue. satyra VI.

Si gaudet cantu nullius fibula durat

Vocem uendentis prætōribus. —

Exemplū priuatorū est apud Trāquillū in Cæsare: Edidit spectacula uarij generis: munus gladiatorū & ludos etiā regionatim urbe tota, & quidē per omnes linguarū histriones. Ludis Decius Laberius eques Romanus mimū egit, donatusq̄: est quingentis sesterijs & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis VIII. satyra:

Consumptis opibus uocem Damasippe locasti

Sippario, clamosum ageres ut phasma Catulli.

Idē Trāquil. in Aug. Fecisse ludos se ait suo noīe quater: p̄ alijs magistratib⁹ qui aut abessent aut nō sufficerēt, ter & uicies: fecitq̄: nōnunq̄ uicatim ac pluribus scenis per oīm linguarū histriones. Et post paulū: Ad scenicas quoq; & gladiatorias operas & equibus Ro. aliquādo usus est: spectādi uoluptate teneri se neq; dissimulauit unq̄ & sæpe & ingenue professus ē. Itaq; corollaria et præmia alienis quoq; mūeribus ac ludis, et crebra & grādia de suo offerebat. Idē in Vespā. Ludis per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, uetera quoq; acroamata reuocauerat, Apollinari tragædo cccc. Tarpeio Diodorōq; cūharædis cc. nonnullis cētena, q̄bus minimū, quadragena sesteria super pluriās coronas aureas dedit. Ex dictis liq̄do apparet unde Aesopus tātæ luxuriæ sufficere potuerit, q̄q̄ ante hæc tēpora fuerit: sed quib⁹ erat nō minus studiū artis histrionicæ, & maius fortasse, quo magis primores urbis Romæ populū huiusmodi spectaculis cōciliare sibi conabātur eo tēpore quo oīa in populi erāt potestate. Quātā enim esse eā munificentiā putamus, quæ unico histrioni una donatione decē millia aureorū dederit? Quanq̄ Cæsar Laberio quarta parte plus dedit.

Hanc

Hanc tamen Aesopi prodigentiã Aprius nepotinis belluationibus *Aprii luxu*
exuperasse dicitur, ob quod in prouerbium Aprianae coenae uene- *perditissimi.*
runt: de quo Martialis in v. Epigram.

Dederas Aprii bis trecenties uentri:

Sed adhuc supererat centies tibi laxum.

Hoc tu grauatus, ne famam & sitim ferres,

Summa uenenum potione duxisti.

Quod perinde est ac si diceret: Aprii sexcenties sestertiũ, id est
quindicies centena aureorũ millia (de nostris semper loquor, usq;
coronatis) inexplebili illa ingluuie belluatus, cũ fosses adhuc ducẽ
tis quinquaginta millibus (quod centies laxũ appellat) uinũ lauto et
elegãti uictu pducere, tamẽ uenenu miser hausisti, ne patrimonio
tãto superesses, quod iamã te deserturũ uidebatur. Lõge aut̃ fal-
sus est in hoc Calderinus, qui bis trecenties pro sex millibus, uel sex
centis millibus intellexit, cum septingenties centena millia Martia
lis significauerit, quomodo & alibi in 11. Epigram.

Illa illa diues mortua est Secundilla,

Centena decies quæ tibi dedũ dotis.

Millia enim subaudiendum, ut apud Iuuenalem:

— Et ritũ decies centena dabuntur

Antiquo. — Quomodo idem alibi:

Optima sed quare Cæsonia teste marito?

Bis quingenta dedit: tanti uocat ille pudicam.

Id est, decies centena millia, quod decies sestertiũ dicitur. Pli- *Decies cente*
nius propterea Aprium nepotum omnium altissimũ gurgitem ap- *na,*
pellat lib. x. Phœnicopteri linguã præcipui saporis esse Aprius
docuit, nepotum omniũ altissimus gurgis. Et in IX. M. Aprius
ad omne luxus ingeniu mirus. Suidas: ἀπίκι & μάρκως ὄν διαρ
κῆι μυρίον ὄνομα ἰδί τι ἄσωπία κ, τρυτελεία, ἰχθύνος μυριάδας
ἄρτυριον κατανάλωσας εἰς πλὴν γαστέρα. Aprius M. cuius adhuc
nomen perdurat in luxum & in usitatos sumptus in signe, multas
argenti myriadas in uentrẽ absumpsit. Martialis ex Seneca sum-
psisse

Apitius popi
næ pfeſſor.

piſſe id uidetur, qui libro de conſolatione ad matrē Albinā ita in-
quit: Apitius noſtra memoria uixit, qui in ea urbe ex qua aliquādo
philoſophi uelut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt: ſcientiam
popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit, cuius exitū noſſe
operæpretium eſt: Cum ſeſtertiūm nullies in culinā congeſſiſſet,
cum tot congiaria principū et ingens capitolij uectigal ſingulis co-
meſatiōibus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, ratiōes ſuas tūc primū
coaſtus, inſpexit: ſuper futurū ſibi ſeſtertiūm cēties cōputauit, et ue-
lut in ultima fame uicturus in ſeſtertio centies ſi uixiſſet, ueneno
uinā finiuit. Quāta luxuria erat cui ſeſtertiūm cēties egeſtas fuit,
immo cum putat pecuniæ modū ad rē pertinere? (Sic enim lego)
Seſtertiūm cēties aliq̄s extimuit: et quod alij uoto petūt, ueneno fu-
git. Haſtenus Seneca: quē ſi ſecutus eſt Martialis ut mihi uidetur,
apud Martialē nō bis trecēties, ſed ter trecēties legi debet. Is Api-
tius Tyberij tpe fuit ut ex XC. epistoſa eiusdē Senecæ ad Lucillū
patet his uerbis: Mullū ingētis formæ Tyberio Cæſar miſſum ſibi
cū in macellū deferri et uenire iuſſiſſet, amici, inqt, oīa me fallūt
niſi iſtū mullū aut Apitius emerit aut Publius Octauius. Ultra ſpē
illi cōiectura proceſſit: licitati ſunt, uicit Octauius: et ingētē cōſe-
cutus eſt inter ſuos gloriā, cū v. ſeſtertijſ emiſſet piſcē quē Cæſar
uēdiderat, ne Apitius quidē emerat. Idē Martialis in eodem v.

Infuſum ſibi nuper à patrono
Plenum maxime cēties Syriſcus,
In cellariolis uagus popinis
Circa balnea quatuor peregūt.
O quanta eſt gula centies comeſſe?

Admiratur gulā quæ CC. & L. millia aureorum uorare potuerit.
Nō omittēdū uidetur id quod à Plinio eodē loco dicitur: ſed q̄a lo-
cus ille uulgo corrupte legitur, ideo eū ex animi mei ſentētia obſer-
uatis ueteribus libris referā: Aſinius, inqt, Celer eſt cōſularibus hoc
piſce prodigus Claudio principe, unū mercatus ſeſter. octo milli-
bus: quæ reputatio aufert trāuerſum animū ad cōtemplationē eorū

Plinij locus.
Pretium nulli
piſcis.

qui in cōquestiōe luxus coquos emi singulos pluris q̄ equos quirīta bāt. At nūc coci triūphorū pretijs parātur, et cocorū pisces: nullūs que propè itā mortalis aestimatur pluris, q̄ qui peritissime censum domini mergit. Meminit Liuius lib. IX. de bel. Maced. de triumpho Manilij loquēs: Epulæ quoq; ipsæ et cura et sumptu maiori ap parari cœptæ: tū cocus uilissimū antiquis mācipiū et aestimatione & usu, in pretio esse: & quod ministeriū fuerat ars haberi cœpta. Vix tamē illa quæ tū cōspiciebātur, semina erāt futuræ luxuriæ. Hæc uerba cōgruūt cū Pliniano dicto, qui triūphorū pretijs cocos emptitatos principū Romanorū tēporibus admiratur, cū olim Ca to & alij seueriores urbis magistratus cōciones queribūdas ad populū haberēt: (quod quirītare à crebra Quirītiū appellatione uocatur) ob id quod ineunte luxuria coci iam equorū pretijs pararēt tur. Octo millia nūmūm ducētos aureos aestimare solemus: uerū apud Macrobiū nō octo millia leguntur, sed septē. Asinius, inq; Ce ler uir cōsularis ut Samonicus refert, mullum unum septē millibus nummūm mercatus est. In qua re luxuriā illius seculi licet aestima re, quod Plinius secundus temporibus suis negabat facile mullū re pertum qui duas pōdo libras excederet: at nunc & maioris ponde ris passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Hactenus Ma crobius. Iuuenalis de hoc dubitans Satyra quarta ita inquit:

Quirīto.

— Mullum sex millibus emi

Aequātem sanè paribus sestertia libris:

Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita in cōtrouersia apud autores duo millia manēt. Cocū igitur Plinius antiqua aestimatione nō pluris aestimauit q̄ ducētis aureis, quā ti Columella uinitorē uult emi: nō igitur pretiū hominis maximū tria millia & septingētū sunt sestertij ut supra docuimus, sed trecē ta millia. Multa huiusce generis restabant, nisi hic liber iusta iam magnitudine excreuisset. Quare hactenus de nūmo æreo argenteoq; dictū sit, quorū explicationē aurea (ut ita dicā) cōmētatio excipiet, ampliore ipsa orsu ac teretiore filo supradictis attexenda.

LIBRI SECVNDI FINIS.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Assse & partibus eius, liber

TERTIVS.

ONGVMIAM ITER
emensis partim remigio, par
tim uelificatu, cum scopulos
omneis præteruecti uideremur: Plinius nobis manus im
prouisus iniecit: ac cōsistere
coactos, etiam propemodum
retro cōuersis uelis inhibuit,
apud quem libro trigesimo-
tertio sic legiur: Aureus nū.

Aureus. mus post annos LXII. percussus est quàm argenteus: nā ut scrupulum ualeret sestertios uicenos: quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nongentos. Post hæc placuit XL. millia signari ex auri libris: paulatimq; principes imminuere pondus: minutissime uero ad XLV millia. Si enim hæc uerba emendata sunt, causam haud dico quin stilum uertere cogar: omniaq; retexere quæ magno cum labore adhuc comprobasse uideor. Etenim cum duodenæ sint uncia in libra Romana: & in uncia, quaterna et uicena scrupula, sunt in asse scrupula ducenta octoginta octo: est enim scrupulum ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Columella: si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, et uicenario numerum illum multiplicemus: fiet summa quinq; millia septingenti sexaginta sestertij: quibus si semuncia addamus, ut sit libra cetenaria quã ante instituiimus, fiet sex millia sestertiũ: siquidem

dem quatuor drachmæ, id est semuncia XII. scrupula ualent: quæ uicies multiplicata ducētos quadraginta efficiunt: uia fiunt sestertij sex millia, uel denarij mille & quingenti in auri libra: quæ ratio prorsus cū Pliniano dicto discrepat. Deinde quod sequitur. Post hæc placuit XL. millia signari ex auri libris: quonāmodo explicari potest: nā si nongenti sestertij in libra, quonāmodo XL. millia? quod si millia æris intelligere libeat, nō ideo magis negotiū procedet, cū XL. millia æris sedecim millia nūmūm ualeāt: & ea ratio quam sequimur XV. millia æris auri librā ualere deprehēdit siquidem auri scrupulū uicenis sestertijs ualet. In hoc nodo dissoluēdo cū diu æstuarim nihil cōminisci potui quo locū hunc certo restituerē. Morem aut antiquis fuisse nouimus, ut nō modo numeros notulis significarent exarandi cōpendia sectātes, ut nos quoq; facimus: sed etiā ut denarios & sestertios & sestertia proprijs quodq; notis scriberēt. Priscianus etiā illas in Verrinis Ciceronis ad tēpora sua extitisse testatur, q̄q̄ Prisciani opusculū illud de numeris & pōderibus esse nō putē ut antea dixi. Lubricā aut scribendi rationē illā notulariā fuisse ex eo cōijcere possumus: quod mille per M. purā scribebant: & per eandē literā singulis apostrophis hinc & hinc circumscriptā, decē millia: eaq; rursus sic multiplicabāt per apostrophos, ut centū millia significare uolētes, L. literam unitatis notam ternia utrinq; apostrophis cingerēt. Apostrophus aut dextera, similis est omnino literæ C. quæ tertia est in alphabeto, qua numerus cētena rius, ut nūc, sic olim notabatur. Ita facile fuit uel duas uel tres apostrophos pro duobus aut tribus C. fallere, id est pro ducētis & tre cētis, apud eos quidē qui rationē numerorū antiquariā ignorarēt: quanq̄ et is autor siue Priscianus siue alius fuit, parū sibi constare uideatur in ijs notulis declarādis. Iā apud Valeriū Probiū X. litera quæ tertia est à fine alphabeti nostri, nota est denarij nūmi, addita tamē à dextero latere uirgula trāuersa eadēq; litera pura, id est sine uirgula, nota est decē milliū: apud Priscianum aut utrinq; apostropho circumscripta, Idē Probus addit quālibet numerorū figurā,

Note numerorum antiquæ.

si ei

si ei præponatur linea ex transuerso directa, tot significare millenarios, quot per se ac pura unitatū nota est: ut uerbi gratia, $\bar{\text{I}}$. mille, & $\bar{\text{V}}$. quinq; millia, & $\bar{\text{X}}$. decē millia, & uidē alias literas: Id quod mihi tractū à Græcorū more uidetur. Quare simile ueri est numeros antiquorū autorū ad nostrā ætatē magna ex parte corruptos peruenisse, qui quidem notis scripti fuerunt. Librariorū enim ignoratiæ et sæpius incuriæ accessit emendatorū uel temeritas uel hallucinatio, qualis est illa apud Tranquillum de censu senatorio quā antea adnotauimus. Multos apud Pliniū locos huiusmodi deprehendimus, quorū partim explici sunt, partim post explicabuntur. De asino uidimus quadringentis sestertijs empto apud Varronē, apud Pliniū nūmis totidē: & uidē de auiculis uocalibus. Notabo nunc etiā alios duos interea dum & alij in ordinē suū reijciuntur. Apud Pliniū igitur lib. XIII. de cūrinis mēsis ita legitur: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est illo æuo, emptæ libris XI. Cum his memorantur et Galli Asinij, quæ libris XI. uenundatæ sunt: et duæ à Iuba rege uendēte, quarū alteri pretiū fuit libris XV. alteri paulo minus. Interijt nuper incendio quā Cethegus decedens libris XIII. permutauerat: lati fundi taxatione si quis prædia tāti mercari malit. Sic quædam legitur in codicibus Venetæ impressionis etiā antiquæ, quam Hermolaus secutū se esse testatus est: qui tantū ipse admonitio latifundij pro lati fundi legendum esse, nihil præterea dixit. Ego impressos codices cū antiquis conferens, ita in duobus legi: Et quod magis mirū est illo æuo emptæ his memoratur, et Galli Asinij XI. uenundatæ. & rursus: Incendio ac tegus descendens his permutati lati fundi taxatione. his autē pro sestertijs legi facile est conijcere, quod uerbū antiqui interdū per aspirationē & s. literā sic scribebant $\overline{\text{Hs}}$. quod duas libras & semis significabat, aspiratio autē ex duplici LL. constat. Hunc locū igitur sic restituendū puto ex uetustæ lectionis obseruatione: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et quod magis mirū est, illo æuo, emptæ sestertijs XI. me-

morantur

morantur & Galli Asinij festerijs XI. uenundatæ: sunt & duæ à Iuba rege pendentes, quarum alteri pretium fuit fester. XII. alteri paulo minus: interijt nuper incendio attegijis descēdens fester tijs XIII. permutata latifundij taxatione. In mentione aut Ciceronis antiqui codices festerijs tantū habent sine numeri adiectione. Cæterū uidere est pauculis in uersibus quot errata fuerint: attegijis autē legendum puto pro Maurorū casulis, quod nō sine stomacho à Plinio dictū est, ut ex supellectuli rusticæ domūculæ mēsa festerijs XIII. parata sit, id est trecētis quinquaginta aureis, quod Plinius pretium appellat latifundij, id est agri late patētis. Iuuenalis Satyra decimaquarta:

Dirue Maurorum attegiās. —

Apud eundē Plinium li. decimonono in prædictis exemplaribus ita legitur, ubi hortorum meminū: Etiam ne in herbis discrimen inuentū est? olusq; differentiā facere, in cibo etiā uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negant, caule in tantū signato, ut pauperis mensa non capiat: syluestres fecerat natura horridos ut quisq; demeteret passim. Ecce altiles spectātur asparagi, & Ra uenna ternis libris rependūt. Hæc uerba Hermolaus, et qui ante eū Pliniū emendauēre, pari conuiuētia trās miserunt: cum tamē quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint, quibus obseruatō sic legere locū hunc instrūi: Etiam ne in herbis discrimen inuentum est? opesq; differentiā fecēre in cibo etiā uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negāt: caule in tantū saginato, ut pauperis mensa nō capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quisq; demeteret passim, ecce altiles spectātur asparagi. Saginatum caulē dixit Plinius non signatū, ut altiles uerbum satis significat. Antiqua aut exemplaria horridas nō horridos habent: & opus non olus, & fecēre nō facere, in uetustissimo legimus. Plinius ipse alio loco eodē in libro: Hortorū iudicamus corrudā: hunc intelligimus syluestre asparagiū. Ex his uerbis satis apparet Pliniū loco superiore corrudas non horridos scripsisse. Idem: Omnium hortensio

Plinij locus.

rū laudatissima cura asparagis: de origine eorū in syluestribus curis abūde dictū. Est et aliud genus incultius asparago, mīnus corru da, passim etiā in mōtibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non inscīto Tyberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandā nasci simillimam asparago, uel (ut in antiquis codicibus) non inscīto Ty. Cæsaris dicto. Cæterum quod sequitur in superiore loco: & Rauenna ternis libris rependū, haud scio an ternis sestertijs repēdū legi debeat, uel ternis nummis. Plinius alibi: Nullū gratius ijs solum q̄ Rauennatiū. Quōd si ternis libris legamus, ad pōdus referendum est, propterea quōd saginatos & altiles appellauit: sed illud non cōuenit propter uerba quæ sequuntur: Heu prodigia uentris, mirum esset non licere carduis pecori uesci, non licet plebi. Ut autē libris pro assibus intelligā adduci nō possum, cum legisse me non meminerim, nec id pretium esset quod plebem à macello arceret. Eiusdē autē annonæ fuit duracina persica tricenis nummis aut uicenis uenire, & asparagos singulos ternis nūmis. In eodem capite obiter & alia emendabimus: Aues ultra Phasidem amnem peti, nec fabuloso quidē terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidia atq; Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cū feris, mandī ab eo cupientem quod mādat alius: Lego ex antiquis: Alias

Plinij locus: in Numidiæ atq; Aethiopiæ sepulchra, aut depugnare cum feris mandiq; capientem quod mādat alius: sic enim sensus argutior & magis Plinianus. Ibidem: Hortorū Cato prædicat caules: hinc primum agricolæ existimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium num quæ esset in domo mater familiās (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligens esset hortus. Lego ex antiquis: & sic statim faciebant iudiciū nequā esse in domo matrē familiās, id

Nequam. est parū frugi, nec ad rem augendā acrem, hoc enim nequā significat: ut seruos nequā dicebant qui bonæ frugi nō essent. Et paulo inferius: Nam carnis desideria etiam erāt in exprobratione: legendum gari, id est liquaminis: Respōdet enim præcedēti mēbro: Damnant pulmētaria quæ alio egerent pulmētario. Et rursus inferius:

rius: Hortos uillæ iungendos non est dubiū, riuosq; maxime habendos si cōtingat profluuiū amne. Si minus è puteo pertica organis' ue pneumaticis tollendo non haustu rigādo. Lego: Si cōtingat præfluuiū amne: si minus è puteo pertica organis' ue pneumaticis uel tollenonum haustu rigando. Liius libro octauo de bello Macedonico circa principiū: Collectis rursus animis in arietes tollenonibus libramēta plumbi aut saxorū stipites robustos incutiebant. Hu iusmodi tollenonū meminī Vegetius libro quarto: Dicuntur et tollones à quibusdam à tollendis rebus uel hominibus: hic aut à Plinio pro eo haustorio accipiuntur, quod à græcis celoneū dicitur. In uetusto codice tollon nouū leguntur: in alijs uel tollēdo nō: ex quibus facile erat cōiungere tollenonū esse legēdum. Sunt et alia in eodē capite mēdosa, quæ intacta ideo relinquēdo duxi, quia cōmisci nihil potui, aliqua etiā uix digna q̄ attingatur, ut illud in quo Hermolaus conflictatus est: In remedio Saturnica signa: ubi saturica ex uetustissimo lego pro Satyrica, more antiquo. Quod autē sequitur: Tot generibus usq; ad infimā plebē descēdente anima: legēdū mihi uideatur annona, etiā si nulla autoritate exēplaris ducar. Hæc autē ideo cōmemoranda duxi, ut labefactatā esse exēplariū Plinianorū fidē lectores merito iudicare possint: qui hæc & huiusmodi alia toto hoc opere sparsa, accurate perpēderint, nec unius aut alterius loci autoritate rebus cōtestatissimis fidē derogandā esse: quanq̄ dictum Plinij supradictū huiusmodi est, ut res ipsa & mutilatū & corruptum esse locū clamūtet, cum eius loci mēbra mutuo collidantur. Si enim auri scrupulū uicenis sestertijs ualuūt, quonā tādē modo in libra sestertij tantum nongenti: sed sint sanē nongenti in libra sestertij, qui igūtur fieri potest ut à noningentis ad XL. millia peruentum sit? Quare relinquetur, ut Plinius hoc in loco suo sibi testimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetustatis libro ita legatur: quod effici in libras ratione sestertij q̄ tūc erāt D. nongenti: post hæc placuit X. XL. signari ex auri libris: ex quo cōiunctio non millia XL. sed nūmos Pli. reliquisse scriptū: et locū mutilatum post

Tollenone

uerbum sestertij. In omnibus enim libris antiquis erant pluraliter legitur: & XL. signari non XL. millia: quæ autem ancipites notæ fuerunt inter nummos & millia patuit ex supradictis. Nec eò tamè perinet longa hæc disputatio ut ueritatis assertionem in hoc loco positam putè, alèq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim usque adeo exilibus argumētis nixus sum, ut si Plinius ipse reuiuiscat, & hunc locū agnoscere uelut ita ut lectinatur, aut si dies olim forte autographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æquale protulerū (ut id fieri posse credamus) non ipsi etiā Plinio iudicem ferre ausim uniuersam antiquitatē ni hoc perperam, ac falso scriptū sit, ut & alia quædā quæ postea dicuntur. Dixi supra argentea numismata Romanorū diligenter expendisse, ut id quod ratiocinatione & autoritate uetusta colligebā, reapse quoq; cōprobarem: in auro in idē faciendū quum statuissem, quatuor & uiginti numismata (tot enim aurea eorū: plura habebā) in altera lāce posui, & ex aduerso sex uncias nostras statui. Quo facto cum leuius aurū esse inuenirem, grossulorū duorum adduamento cum pauculis minutijs rem ad æquilibrium perduxī. Has minutias nostrates grana uocant. Nos momēta latine appellare possumus. Hæc quatuor & uiginti sunt in denario nostro, quod scrupulum latine uocatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti sunt scrupula, sic in nostra quatuor & uiginti denarij: & ut drachma tria scrupula pendet, sic grossus tres denarios. Verū hæc numismata cū singillatim pensitarem in ijs fuerunt Tyberij Augusti duo, in quibus effigies parū iconicæ uidebatur, unū hac inscriptioe TYB. CAESAR DIVI AVGV. AVGVSTVS, et in auersa facie PONTIF. MAXI. ubi simulachrum sedens. Alterū utrinq; effigiem habebat, ut eodē habnu, sic sibi dissimilē, cum hoc elogio notis scripto. Tyberius Cæsar Augustus tribunitiæ potestatis quindecies, & in altera parte: Tyberius Cæsar diui filius. Singulorū pondus erat didrachmū, id est denarij bini argentei quadri gati, de quibus Augu. ante diximus. Alterum fuit male imitatū, sed quod Augusti fuisse ex in-

ex indice cognouimus, qui fuit eiusmodi quatenus legi per uetustatem potuit. *Cæsar Augustus pater patriæ, et in postica facie: Cæsari Augusto: hoc quanquam atriuū, grauissimū tamē inuenimus, ut bina argentea traheret. Aliud eiusdē principis erat iconica effigie qualis uulgo agnoscitur, à postica parte quadrigatū: lemmate tetragrāmato in infimo margine S.P.Q.R. significante senatū populūq; Romanū, et in auersa parte nomen principis ipsius erat. Hoc iusto pondere leuius erat circiter granulis duobus, sed uia ut detriū diceret quod ponderi deerat. Erat enim eiusdē Augusti et Antonij in triuuiratu percussum, utrinq; effigiatū, iisdem elogijs qbus & argenteū illud cuius inter argentea meminimus, nec de coris characteribus, & cætera inscrite assimilatū, pōdere nō detrito sed iniquo, imminuto sex momentis. Incidit in man⁹ meas et aliud in quo erat Augusti effigies pulchre expressa, hoc titulo S. P. Q. R. Cæsari Augusto COS. XI. TRIB. POT. VI. et in tergo: CIVIB. ET SIGN. MILIT. A PART. RECVP. Percussum in memoriam signorum quæ cum Crasso amissa erant, & postea Augusto à Parthijs remissa sunt. Appendi & aliorū principum in quib; & Tyberij Claudij Augusti, elegāter percussum hoc lemmate: TY. CLAVD. CAES. GER. IM. TR. P. iconicum, cuius imaginem ex Trāquillo agnosceres, à tergo hoc elogio: CONSTANTIAE AVGVSTI, qđ qđ detriū, pōdus tamē iustū asseruauerat. Appendi & Neronis Cæsaris et iconica & scite percussa hoc indice: NERO CAESAR AVG. IMP. In postica facie spicea erat corona, intus quatuor habens literas ex S. C. significātes decretam ei coronam, ambiente extrorsus hoc elogio: PONTIF. MAX. TR. PO. VI. COS. IIII. iusto pōdere aliquāto leuiora. Vnū præterea Galbæ Neronis successoris iconice effictū, cum corona spicea ambiente marginem: in auersa facie octo literarū elogio hoc significāte: Senatū populūq; Ro. ob ciues seruatos: leuius etiā aliquāto Neronianis. Habui tū & Vespasianū superciliosa fronte, & nictis uultu. Habui & Neruæ & Traiani*

Aurea numismata.

Numismata prisca.

Hadrianiq; principū, elegāter quidē expressa, sed pōdere leuiuscula, octonū circūter detractis minutijs: suus unicuique index erat, prædictis titulofior: ut in Neruæ. IMP. CAESAR, NERVA TRAIAN. AVG. GERM. P. M. TR. PO. COS. II. P. P. Imperator Cæsar Nerua Traianus. Augustus, Germanicus. Pōtifex maximus. Tribunitiæ potestatis. Consul iterum. Pater patriæ. Et in Traiani itidem, nisi quòd Dacici titulus accesserat. In cuius postica facie statua equestris erat hastam intorquens, accurate expressa, equo uehens incūtato, cum honorifico hoc elogio: S. P. Q. R. optimo principi. Hoc numisma omnium quæ uidi pulcherrimum erat, & facie augustissima: secundū quod Hadriani successoris eius numisma principalem dignationē atq; autoritatem augustā præferre maxime uidebatur: quod etiam ipsum equestrē statuā habebat, equo non pugnaci, sed uiatorio insidentem. Cernere erat asturconem tollutim gradientē, & uelut à lōgis uīneribus strigosum: credo ut princeps terrarū peragratō intelligeretur: sic enim appellatus est. Appēdi etiā Antonini Pij, M. Antonini cognomēto philosophi, Aurelij & Seueri, imminutiore sensim pondere. In quibusdā à tergo est pro elogio: liberalitas Augusti. In Aureliano, hilaritas. In Seueriano, æternitas imperij: et ī Lucij ueri, Victoria Augusti alata. M. Antonini philosophi huiusmodi lemma habebat: M. Aurelius Cæsar Aug. Pij filius. tribunitiæ potestatis tertiū, cōsul iterū. et in auersa facie cōcordiæ simulachrum, brachijs leniter expansis, cuius latera altrinsecus cingebāt chæmæteræ pusillæ singulæ, inuicem auersantes: quibus utraq; manu laciniæ stolæ porrigere cōcordia uisebatur. Hic M. philosophus qui uerus ab Eusebio appellatur et ab Eutropio, Aurelius etiā dictus est, Antonini Pij adoptione, ut autor est Capitōlinus, qui etiā Faustinae uxoris noīe numū percussit hoc indice: Faustina Augusta, Pij Augusti filia. Hæc ideo enarraui uerbose fortasse quòd hodie huiusmodi multa circūferūtur numismata, ex quibus iudiciū fieri uolo si quid aut falso aut temere cēsuisse uisus sim: neq; n. de meis tātummō iudicio

iudicio facto acq̄ueui. Aureum aut̄ Romanum Attici nūmi instar percussum fuisse existimare debemus cōiectura ab argēteo nummo sumpta, de quo ante dictum est: ut aureus Atticus qui stater ab eis appellatur, p̄dere didrachmus erat, ut autor est Pollux libro quarto de uocabulis rerū. ὃ ὁ χρυσοῦς στατήρ δύο ἔχει δραχμὰς ἄττι κός. Aure⁹, inquit, nūmus duas drachmas Atticas habebat, de quo etiā infra nōnihil dicitur. Quare cū denariū Romanū didrachma li pondere fuisse cōstet, aureū quoq; Romanū didrachmū. i. duorū denariorū p̄dere percussum fuisse merito iudicare debem⁹, q̄q̄ qd̄ opus est argumētis cū nūmi ipsi extēt, uetustatis symbola asseruan tes, ne imponere nobis nouūij p̄ ueteranis possint: proinde cū libra Romana sex & nonaginta drachmarū fuerit, duodequingenta nummi drachmi ex ea factiūati sunt à principio: quibus si semūciā addideris. i. quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mina (Cum librā & minā in re nūmaria idē fuisse docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino numismata: ut apud Plinium quinquaginta potius q̄ quadraginta legendū sit. Siquidē (ut dixi) cum illa numismata uniuersa quatuor & uiginti expensarē, & unius nūmi loco p̄dusculū didrachmū (grossum nūc appellamus) adderē, minimo minus sex uncias in æquilibrio tenebā, hoc est libræ nostræ argēta riæ dodratē: ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in singulis libris fuisse, duntaxat iusti ac legnīmi numismatis. Vetustos aut̄ nūmos extare præter ea q̄ dicta sunt, etiā Pōponius iuriscōsul tus admonere nos potest, q̄ lib. vii. Digestorū in titulo de usufru ctu sic inqt: Numismatū aureorū uel argēteorū ueterū q̄bus p̄ gē mis uti solēt, usufruct⁹ legari potest. Auaritia aut̄ principū uel tē porū iniq̄tate imminutio p̄deris postea inualuū: id qd̄ hodie apud nos q̄q̄ obmurmurante hoīm sermone nihilominus factiūatur. In au reis enim nostris binum ternūq; momentorum intertrimentum lege quoque admittitur: remedium uiri monetales appellāt id quod primum clemētia edictali nummulariorum mancipibus indultum, ne cui fraudi esset si quis nummus ex multis leuiusculus sefellisset,

Aureus Atti
cus stater.

De re num
maria.

auaritia pro iure suo sumpfit, ita ut nulli iam iusto priscoq; pōdere
 signentur, & qui priscorū extant, aut ostentationis gratta in delici
 is habeatur, aut prius accisi demū in cōmercia & ad collybū pro-
 deant: hinc fit ut coronati qui cruciati cognominatur, iam cōmer-
 ciales non sint, ut superpondiales. Quōd si tam animose principes
 imminutæ monetæ crimina exercerēt, q̄ imminutæ maiestatis ex-
 ercent, melius cū rebus humanis ageretur, et minus fallerent adul-
 teratores nūmi, quorū iam ipsorum crimen multitudine reorū, &
 interdū potentia atrox esse desit. Sed sic est ferè in omni parte
 sui respublica nostra, ut primorū arbitrio (ne dicā libidine) nō le-
 gum præscripto gubernetur: quarū legū nulla tot, tātis, tamq; ter-
 rificis uinculis astricta unquā memoria nostra fuit sanctio, ut non
 quilibet in aula ordines ductantiū, aut resolvere, aut rescindere,
 aut abrumpere non toto anno uertente potuerit. Romani aut num-
 mi imminutionē sic colligo. In uncia (ut dixi) nostrates grossulos
 octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in grossulo de-
 narios qui latine scrupuli dicuntur. In singulis aut denarijs uicena
 quaterna grana momenta ue, pro quibus & ulterioribus minutijs
 uerbū latinū assignare non possumus. In uncia igitur quatuor &
 uiginti denarios ponimus, & granula seu momenta quingenta se-
 ptuaginta sex, id est quater & uicies quatuor & uiginti. Atqui
 Romani quaternos aureos in uncias signabāt, et argēteos octonos,
 siquidē argentei bini singulos aureos æquāt pōdere. Ita quater du-
 o denos in libras signasse deprehenduntur, id est in duodecim unci-
 as, & binos ex semūcia, quæ minæ, id est libræ argentariæ acce-
 dit. Sic numerus quinquagenarius in librā impleri deprehenditur.
 Agedū igitur fac ex quolibet nummo in argyrocopio, id est in offe-
 cina argentaria detracta esse octo granula (quandoquidē hāc de-
 cessione in receioribus ferè deprehendimus) detrimenti scrupulū
 unū in ternis nummis inuenies, & in denis octonis scrupula sex,
 id est aureū unū, & duos aureos in tricenis senis, & in quadra-
 genis quinis, duos aureos & semissem, & in quinquagenis eo ampli-

us auri quadrantē. Quod si sesquiplā huius detractiōne posueris, ut in singulos nūmos duodena granula decesserint, in libras quin quageni quaterni nūmi signari potuerūt, ita ut eo amplius sextantes lucrifient. Huiusmodi autē ætate Plinij signatos fuisse affirmare non dubitē, quippe cū Tyberianis & Claudianis ut grauissimis aliorū principū nummos opponerē, nō anteq̄ decimū granum addidi, prægrauare illi Vespasiani nummū destiterūt, cū interim collybo detritus non uideretur. Quod ne cōmisci uidear, à tergo in eo nūmo annonā esse dico: quanq̄ in nummo Domitiani nihil didrachmo, id est ponderi iusto deerat, scie quidē ipso assimilato, & in quo uultuosam faciē agnosceres, Vespasianū genitorē liniamētis omnibus referentē. Illud Augustale ob Parthica signa percussum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidē detritis undecimi demū pōdusculi additāmeto examen neutro propensum stabat. Hadriani autē octo circiter granorū detractiōne habebant: sunt enim huiuscemodi qui in posteriore parte non equestre statuā, sed salutē Augusti habent, in II. consulatu eius signati; in antica parte imago est liniamēta prioris illius male referēs. Fortasse igitur apud Plinium legi posset: Post hæc placuit L. nūmos signari ex auri libris, paulatimq̄ principes imminuere pondus: minutissime uero ad LV. nummos: nā ne millia legatur, ratio oīno refragatur, ut antea diximus. Sed eo maxime quod nullia argenti signari ex auro non potuerūt, nec auri pondere imminuto ex XL. millibus XLV. millia fieri, nisi argentei nūmi pondus imminutū intelligamus, quod consentaneū huic loco nō uidetur. Vt cūq̄, locus ille corruptissime legitur: nec nos in eo fallimur quod dictū est, re enim comprobatur. Romanis numismatibus pares omnino pondere sunt Anglici nummi qui nobiles appellantur, dūtaxat Eduardei et rosati, pōdere senum scrupulorū. Hoc cum exactis uirorū monetaliū & ex nummulariorū monumentis cōperimus, tum uero examinali experimēto probare uoluimus, hoc tantū interest, quod rosati pondere pares, auri bonitate cedunt:

Eduar dei instar omnifariū habent, in prima enim nota auri bonitatis censentur: quæ tamen ipsa à puritate exacta & obryza quadrante scrupuli distat: aiunt enim nullū nummū ad plenā puritatē exactū esse. Sed iam illud uidendū, quonāmodo auri scrupulus uicenos sestertios ualere potuerit: quod anteq̄ explico hoc præfundū

Plinij locus. habeo, me Plinij locū ita legere instituisse quoad aliud inuenero: Ita ut scrupulū ualeret sestertios duodenos, uel bisfenos potius: qđ efficit in libras ratione sestertiorū qui tūc erant, denarios nongentos. Et inferius: Paulatimq̄: principes imminuere pondus, minutissime Nero ad quinquagintaquinq; nūmos, ut intelligamus Nerone numisma extenuasse eo tēpore quo donationibus immodicis et prodigijs impēdijs exhaustus, à senatu cēties sestertiūm annuū exigere coepit. Verū esto, ut recte apud Pliniū sestertijs uicenis legatur:

Auri pretiū. Auri nūc uncia ad puritatē excocti æstimatione principali se decim frācis, et quadrāte et eo amplius denarijs quinq; ualet: hāc æstimationē finitimarū gentiū cōmercia intenderūt, pluris enim aurei nostri permutātur q̄ per edictū liceat, cōnientia tamē principali approbante, quod temporum difficultate constitui uix potest, id quod experimēto uno & altero cognū est: fremēte nequā homine uno primario qui id se effecturū per oīa numina deie rarat, præconialibus interdictis alijs super alia personatibus, quæ quilibet minacia, & ab hoīe iræ impotētissimæ manātia (cuius tunc ferociæ recta & utilia consilia cedebant) publicū tamē cōsensum peruincere non potuerūt. Nos autē ratione in argento instituta, neutrā harū æstimationū sequemur, sed mediocrē, & eā quā Mercuriali (ut ita dicā) arbitratu approbare, id est negotiatorū opinione possimus: id enim genus hominū auri argētūq; rationē calleri maxime mihi uidetur, uidelicet cōmercijs id assequentes. Etenim quāti unūquodq; sit numisma externarū gentiū iudicio cōdiscunt, q̄ppe quæ aurū argentūq; nostrū nullo respectu characteris, exporātū tantū appēsūmq; æstimāt: & ut auri argētūq; grauis rationē euariare cū nūmularia et cōsistere necesse est, sic æquandæ rei arbitramen-

büramentũ, in cõciliabulis & emptorijs recte atq; ordine fieri exi
 stimatur. Auri igitur unciæ sedecim francicos, & octo solidos cũ
 semisse pretiũ statuemus, & pro ea summa nouẽ nostros solatos ta
 xabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis
 & semisse ualeant: etsi cum hæc proderẽ duodequaginta solidis ob
 locarentur. Qua ratione libra Romana centũ & duodecim aure
 os solatos & semissem ualebit, tantidẽ enim nec pluris singula pon
 do æstimabimus Romanis & Asiaticis opibus æstimandis, ut exte
 nuasse magis rerũ miracula q̃ auxiliisse uideamur. Tamen si potera
 mus cõra reprehensionẽ aurũ argentũq; ex tẽporis huius cõditione
 æstimare: præsertim cum Italia & omnes penẽ prouinciæ prolixĩ
 us ista æstimare q̃ Gallia solũæ sint. Cuius rei luculenta testimo
 nia proferre possem, si quorundã nostratiũ è ministerio quæstorio
 quæstus immodicos cõmemorare uellem ex collybo factiuitos: dum
 in Italia res gessimus, aureis tunc nostris uice mercis exportatis.
 Tanti igitur numismata Romana æstimare poterã, quanti aurum
 argentũq; infectum nũc permutatur: modo ne nota uetustatis in
 pretiũ cederet. Sit igitur auri uncia primæ indicaturæ sedecim
 francicis, & octo duodenarijs & semisse, quali nota percussi sunt
 Eduardei prædicti, & Gallicæ quondã uernaculi, qui pecude uillo
 sa signati sunt, nunc inuentu rari: ut pleriq; antiqui aiunt eos nũ
 mularij nulli nummo bonitate secundos esse. Quod ut intelligatur
 scire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis
 indicaturæ consummari, ultra id nihil exquiri posse. Indicatūra
 est quam lingua nostra legem uocat, id est notam gradumq; boni
 tatis: eadem lingua caractas à ceratio uerbo græco uulgari in
 scia deflexit. Est enim ceratium minuti ponderis uocabulum, à
 grano siliquæ ductũ, qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, di
 gnorum hominis longitudine, & pollicis latitudine: nos in hac ur
 be importatum uidimus: intus sunt grana quæ ceratia dicuntur no
 mine cũ fructu cõmunicato. Theophrastus tamen aliter appellat:
 propterea Columel. li. III. Siliquã, inquit, græcã quidã cerati: um
 uocant.

Quãti auri
 libra Roma
 na æstima
 tur.

Vncia auri.

Auri indica
 turæ.

Ceratium.

uocant. Vitur eo uocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ carubam uocitari. Ex quo factum esse arburor, ut nostri pondusuli certam minutiam eo nomine appellēt. Tradunt enim nummulariorū placita quatuor & uiginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratijs uicena quaterna grana, et in his rursus singulis uicenas quaternas carubas, et postremo in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium nō ad pondus sed ad indicaturā referendum est. Ceratio enim ponderali gemarij tantū utuntur, non aurifices, nec nummularij. Antiqui scrupuli appellatione in ea re utebātur. Pli. lib. xxxiii. de lapide Lydio loquens: His coticulis perni cum è lima rapuerint exprimētum, protinus dicūt quātū auri si: in ea, quātū argēti, uel æris, scrupulari differētia mirabili ratione non fallēte. Scrupulū dixit quod caractā nostri dicūt. Aurum itaq; nummariū iam dictum, licet non sit exacta probitate, in primā tamen notam cedit, quod quadrante tantū ceratiij à primario absit, q̄q; rarissimū sit primariū inuenire. Huius semuncia octonis erūt francicis et quaternis solidis & quadrāte solidi æstimatione nostra, & quadrans uncia, id est binæ drachmæ, quaternis francicis & binis solidis, id est duodenarijs. Qua ratione scrupulū, id est tertia pars drachmæ quod denarium à nostris dicitur, ternis denis solidis & besse ualet. Est autē ea ratio argēti, ut quo purius inueniri non possit: id cineraceum & Parisinū uocetur, Parisiis ad summā bonitatē excoctum. Apud nos enim non pridē uir quidam obscuræ sortis chrysoplysium instituit, id est lauādi auri officinā, rem omnino quæstuosam, sed paucissimis hominibus cognitā: huius est id artificium, ut ui aquæ medicatæ quam chrysulcā appellant quantulamcūq; auri partem argēto aut cuius metallo illitam aut confusam, nullo dispendio adimat, ita ut inauraturis nihil iam depereat mundo, nisi quod usu interteritur. Res omnino stupēda, auri argentiq; quouiscunq; portionē ex ære eximere, etiā (quod magis mireris) nanēte uasculi forma quassa interdū & inani, ueluti quadā idea à materia abstracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reli-

Argentū Parisinū & cineraceum. Chrysoplysium.

quū, qui nūc unus Chrysoplytæ appellatione dignus esse existima-
 tur, usque adeo ea in arte præstat, alioquin à paucis tentata, cete-
 rum ualeudini noxia, fumus enim bullietis eius aquæ haustus uita
 lia tabefacere dicitur, et eum artificem magna uigilantia sataga
 re circa aquā necesse est, occasionesq; horarū identidem obseruare,
 et temperaturæ modū nosse, quapropter in ea functione alieno sæ
 pe ministerio utitur eminens ipse respectans. Imprimis iam locuples
 eo artificio factus, ac secunda etiā fama celebrer. Cointius appella-
 tur. Quæ aut aqua uim habet chrysulcā (id est auri ab argēto ab-
 strahendi) in ea aurū sidiū cum aqua deferbuit, argētum aut aquæ
 confusum uisitur, & demū auro exempto alio artificio ab aqua elē-
 citur & eluūtur. Argentū igitur cineraceū et Parisinum in prima
 indicatione censetur. Tametsi à summa puritate sex granis absit,
 id est quadrante denarij. Hoc argentū uulgo granallū dictum in
 frustra formatur similia ramēis ligni à terebra cōuolutis, quā for-
 mam accipere dicitur cum excoctū & feruēs in aquā demittitur,
 sensim enim casitando & pessum eundo, in lemniscos plerunq; uel
 in clauiculas configuratur, quanq; & alias temerarias accipi for-
 mas. Est etiā cineraceum è Germania aduentitiū quod in pastillos
 grandiores uel in quadras formatur leuiter pustulosas, & nostro
 bonitate secundū est. Huiusmodi ab antiquis pustulatū ut arbūror
 dictum est. Est aut ea ratio indicaturæ in auro argentoq; commu-
 nis, ut quod excoctissimū sit uel aurū, uel argentū, in eo alieni me-
 talli pars omnino decoqui non possit: ut uerbi gratia in auro sexta
 & nonagesima pars cuiuscunq; massæ, in argēto octaua & qua-
 dragesima. Siquidē non eadē est formula in auri, argentiq; explo-
 ratione: nam omne corpus aureū in quatuor & uiginti ceratia par-
 tiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt. Sum-
 ma autē nota auri in quarto & uigesimo est ceratio ad quadrantiē
 absoluto, id est ut quadrans tantum ceratij in tota massa æreus sit
 aut argenteus. Argenteā aut massam in duodena denaria partiun-
 tur, quæ latine duodena sunt scrupula. Culmen igitur boni auri in

Chrysoply-
 tes Parisi-
 ensis.

Vis aquæ
 chrysulcæ.

Pustulatū.

Summa aurē
 nota.

XI. scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiunt. Hæ igitur notæ non reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt: quandoquidem experimento cognitum esse fertur chrysurgicam diligentiam progredi porro non posse, etiam si uulgo aurum & argentum omnibus numeris absolutū appelletur. Præfecti tamen nummulariorū quos pro uiris monetilibus habemus, affirmāt aurum non ad ultimū modo quadrantem excoqui posse, sed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrātem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus absolutā nihil præter quadrantis quadrātem desit, quem ipsi appellant sextamdecimam caractæ: eum enim quadrantem qui deest exquisitæ auri uel argenti probati, quartā ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rursus unam in binas sextasdecimas. Decoqui igitur aiunt octauam et alteram sextamdecimam summa industria posse, alteram sextamdecimam non posse. Argentum uero ita decoqui posse ut nihil præter merum argentum supersit: & huiusmodi in hac urbe fuisse dicebāt cum hæc scriberem: uerum lege cautū olim fuisse, ne cui argyrocopij mācipi fraudi esset qui nūmum percuteret, si auri quod primæ notæ ascriberetur ultimi ceratij dodrans tantū aureus esset: uidelicet id prouidente legislatore, ne auri excoquendi difficultate nūmulariorū mancipes in multā inciderent, & nummi ipsi sæpe in publicum cōmitterentur: eam tamen mentem fuisse, ut pleriq; nummi exacta indicatura signarentur. Sed auaritia hominum factum, ut omnibus omnino nummis quadrans ille decederet, dum passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo uti cœperūt: & id quod intra spem ueniæ relictum erat, ab omnibus & semper pro iure usurpatū est. Huius rei argumentum esse quod quadrātale illud subsidiū non lucro redemptorum cedere, sed principū solū sit, quibus hoc lucrum refundere monetarij redēptores, hoc est argyrocopiorū mancipes, publico nomine sæpiissime coacti sunt uirorum monetaliū seueritate: hodieq; ita factitari aiebāt, licet in alio genere; ut si argyrocopiorum conductores (quos magistros nummulariorū uocant) relatis pyxidibus

dibus deteriora aliquāto fecisse numismata iudicentur: quod notæ præstitutæ deest, id refarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant uascula in quibus numismatis cuiusq; officinæ specimina conduntur. Reliquū est ut colligamus qualis fuerit argēti ad aurum analogia. Diximus in uncia octonas esse drachmas, et in drachma terna scrupula: hac ratioe scrupulus sestertium unum & trientē capit, cum drachma & denarius quaternis sestertijs ualeant. Si igitur scrupulū auri uicenos sestertios ualuit ut ex Plinio didicim⁹, auri ad argentū ea fuit proportio quæ est quindecim ad unū, cū uiginti sestertios quindecim argēti scrupula ualuerit, quot scilicet unū auri scrupulū ualuit. Hoc autē tempore ea ferè est aurī ad argētum analogia, quæ est duodecim ad unū, paululo tantū minor: siquidē cum uncia auri e dicto regio se decim francicis & quadrante taxata sit, & argenti uiginti septem solidis et semisse: si undecies hęc summā solidorū numeres, fiet quindecim frācici & duo solidi et semis, et minor erit summa: quōd si duodecies multiplices, fient sedecim frācici & semis, et paulo summa exuberabit. Quōd si æstimationē à me institutā spectes, eadē erit ratio: hoc est si analogiam duodetriginta solidorū (tanti enim uncia argenti æstimauit) & sedecim francicorū & octo solidorū spectaueris, quanti aurum primariū æstimandum censui: sex enim solidis tantū exuberabit summa, ut prior illa quinq;. Vt autē quindecuplex esset auri ad argentū olim analogia, fieri potuit propter auri penuriā, quā Romæ tūc fuisse Plinio auctori credēdū est, q̄ lib. xxxiii. sic inquit: Romæ quidē non fuit aurū nisi admodū exiguū lōgo tpe: certe cū à Gallis capta Vrbe pax emeretur, nō plus q̄ mille pondo effici potuere. Nec ignoro M. Crassum duo millia pōdo auri rapuisse suo et Pōpeij tertio cōsulatu è capitolini Iouis folio, à Camillo ibi cōditā: & ideo à plerisq; existimari duo millia pōdo collata. Sed quod accessit, ex Gallorū præda fuit. Et paulo inferius: Ergo (ut maxime) duo tātū M. pōdo cū capta est Roma anno CCC. LXIII. fuisse, cum iam capitū liberorū cēsa essent CLII. Mil. et rursus infra:

Pyxides argyrocopiorū
Auri ad argentum analogia.

Frequen-

Frequentior autē usus annulorū non ante Gn. Flaviū Annij filiū deprehenditur: hic nāq; publicatis diebus fastis tantā gratiā plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, ut ædilis curulis crearetur, præteritis C. Petilio & Domitio, quorū patres cōsules fuerant: quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Hoc primū annulorū uestigiū extat. Promiscui autē usus alterū secundo Punico bello, neq; enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginē ab Annibale mīti. Idē inferius: Nullosq; omnino annulos maior pars gentiū hominumq; etiam qui sub imperio nostro degūt hodie habet: nec signat oriens aut Aegyptus etiā nunc, lūeris cōtenta solis. Multis hoc modis ut cætera omnia luxuria uariauit: gemmas addendo exquisiti fulgoris, censūq; opimo digtos onerādo, mox etiā effigies uarias celādo, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio: alias deinde gemmas uiolari nefas putauit. Ac nequis signandi causa in annulis esse intelligeret, solidas induit: contra uero multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertū. Ex his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos non ornamenti causa sed signandi institutos, siue aurea pala siue gemmea: id quod satis ex libris iuris ciuilibus intelligitur in mentione obsignandorū testamentorū. De iure autē annulorum aureorū nos alibi diximus. Tyberio autē principe (inquit idem autor) anno ab urbe condita DCCLXXV. annulorū auctoritati forma cōstituta est: quo tempore statutū ne cui ius esset annuli aurei gestandi, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno sestertia CCC. census fuissent, & lege Iulia theatrāli in quatuordecim ordinibus sedendi. Romæ autē argentū magis q̄ aurum olim abundasse ex eo conijcere possumus, quod idem autor alibi eodem libro inquit his uerbis: Sed præter alia quidē miror populū Ro. uictis gentibus in tributo semper argentū imperasse, nō aurū: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in L. annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas

Rarum olim
aurū Romæ.

& Croesus in infinitum possederat. Quo in loco numerus pondo
 deest in omnibus libris, ex Livio restituendus, qui pacem factam ea
 conditione inquit, ut decem millia talentum descripta pensionibus
 æquis in annos quinquaginta soluerent. Aut igitur Pliniū nume-
 rum omisisse calculi exigendi tædio dicendum est, aut locū sic resti-
 tuendum: Argenti pondo annua sedecim millia in quinquaginta an-
 nos. Hoc aut sic colligo. Si decem millia talentum in quinquaginta an-
 nos pensionibus æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis an-
 nis peditari: at talentum octogenarium accipio, id est uel Euboicum uel
 Aegyptium: quare ex ducenario numero per octogenarium ducto sum-
 mam sedecim milliū pondo colligo. Non me latet Hermolaū Barba-
 rum in loco Plinij supradicto pro illis uerbis: sed præter alia: lege-
 re, sed Spartaci: ita ut ad præcedentia referatur. Cui lectioni anti-
 qua exemplaria astipulantur. Quod si quis sequi malit, sententia à
 uerbo equidē incipienda erit: & illa duo uerba, sed Spartaci, in su-
 periore sententia includenda. Plinius: Talentum autē Aegyptium pon-
 do octoginta patere Varro tradit: Vbi fortasse capere Plinius scri-
 psit, quod postea literis transpositis corruptum est. De Euboico testimo-
 niū est apud Liuiū lib. VII. de bello Maced. de pace cū Antiocho
 facta loquentē: Pro impensis in bellū factis xv. millia talentum Eu-
 boicorum dabit: quingenta presentia, duo millia & quingenta cū se-
 natus Populusque Romanus pacem comprobauerint: mille deinde talenta
 in XII. annos. Vbi non mille sed millena lego. Et libro sequenti ubi
 de confirmatione eius pacis loquitur: Argenti probi XII. millia At-
 tica talenta dato intra XII. annos pensionibus æquis: talentum ne-
 minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat: Quo in loco
 non Attica talenta, sed Euboticorum talentum lego. Nisi intelliga-
 mus Atticum magnū & Euboicum idem fuisse, ut utrunque Liuius
 pro eodem usurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, ut auri ad
 argentum quindecuplex proportio priscis temporibus fuerit: ideo
 scilicet quod Romani studiosiores argenti quam auri tunc fuerunt.
 Pollux libro nono de uocabulis ad Commodū Cæsarem, aurū ad

Liuij locum.

argen-

Auri ad ar-
gentum pro-
portio.

argentum decuplam proportionem habuisse his uerbis affirmat: $\delta\epsilon$ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκάπλάσιον ἦν: σαφῶς ἂν τις ἐν τῆς μὲν ἀνδρῶν παρρησιαστικῆς μόθοι. Quod autē aurum decuplum argēti esset, non obscure ex Menandri comœdia quæ sponso uel pi- gnus dicitur, uel depositū apud argētarium potius, intelligere qui- uis possit. Cum enim quodā in loco talenti aurei pondus dixisset, alio loco de eodē loquēs, decatalātum dixit, id est talētis decē aesti- mabile. Herodotus aurū τρισκαίδεκάς ὄσιον dixit, id est terdecies argento aestimabile uel terdecies argēto repēdendum, ut infra di- cetur. Ecce autem rursus aliud aliudq; occurfaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argētum quam diximus, quonammodo stare illud Tranquilli dictū poterit in Cæsare: In Gallia fana templaq; deūm donis referta expilauit, Vrbes diruit sæpius ob prædā q̄ ob delictū: unde factum ut auro abūdaret, ternisq; millibus nummūm in libras promercate in Italia prouincijsq; diuenderet. Multis iam testimonijs docuimus absoluta nūmi appellatiōe sestertium nūmum intelliigi, sestertiumq; quartā tantū partē denarij fuisse: quare etiā drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porro etiā ra- tione & experimēto. i. libra docēte didicimus binos denarios aureis singulis repēdi: & cētenos in librā (quæ duodenarū unciarū est et semuncie) signari solitos. Cui consequens est ut in libras singulas quadringentos nummos adnumerare debeamus. Qua ratione tria nummūm millia septem libras et selibrā conficiunt. Ita apud Tran- quillum auri ad argētum analogia dimidio minor est q̄ esse ex Plī- nij lectione collegerim: & quarta parte minor q̄ Pollux esse dixe- rit. Ita quicquid hactenus astruximus, corruat in sese necesse est. Age nonne Plinius quodā loco libri tricesimitertij ita inquit: Mi- scuit denario triumuir Anton us ferrū, miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXIIII. è libris si- gnari. Quo in loco notūdum quod idem auctor inquit, legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus. i. schola Romæ instāueretur probā di numismatis, ut ægre fallere possent adulteratores nūmi. Ignur

Ludus probā
di numisma-
tis.

(inquit Plinius) ars facta denarios probare: tam iucūda è lege plebe uti Mario Gratidiano uicatum totas statuas dicauerit: mirūq; in hac artiū sola uicia discūtur & falsum denarij spectatur exemplar, pluribusq; ueris denarijs adulterinus emikur: vbi tamē non iucūda è lege plebe, sed iucūda lege plebi lego: admonitus ab antiq; exēplaribus. Alioqn absurda erit locutio. Sic supra: Nō miscuit aeri falsæ monetæ, sed miscetur æra. Verū si hoc uerū est qđ Plin. dixit, nos luculēto errore lapsi sumus, uel Plutar. potius et Appian^o cæteri q; , qui cētenos denarios in libra statuūt, cū Plin. eo minus se decim statuerit: qui etiā libro sexto de publicano rubri maris loquēs qui ad Taprobanē tēpestate delatus percōitiū regi enarrauit Romanos & Cæsare: Rex aut, inquit, mirū in modū inter audita iustitiā Romanā suscepit: quōd pares pōdere denarij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicaret à pluribus factos: & hoc maxime sollicitatus, ad amicitia legatos misit. Hoc dictū Plinij pugnare uidetur cū eo quōd Plinius libro xx xiii. dixit de immutatione ponderis. Sed hoc Claudij tempore cōtigisse à Plinio dicitur: et de denario dictū est, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli respōdeo: & olim id potuisse & hodie fieri posse ut libra auri nō pluris q̄ septē libris & semisse argenti ueneat: fac ut aurū obryzum decuplex q̄ argentū fuerit purū, id quod Pollux inquit, potuit Cæsar aurū ex donarijs tēplorum & priuatis exilationibus congestum ita conflandum temperandumq; curasse, immo ut non hoc affectauerit Cæsar, potuit aurum ex omnibus notis conflatum simul & colliquefactum in eam indicaturam reddisse quæ uno quadrante à primaria distat. Id hodie nostri duodeuicenarium uocant. Vasa enim raro ex auro tenuissimo et mollissimo fiunt: ideo quōd illud aurum usuram non fert atq; attrectationem sine magno intertrimento. Quare aurū uasculariū et usuale: ferē uicenariū aurifices et Te dicūt: q̄q; & deterius multo reperitur cōsul to etiā tēperatū nō mō fortuitū. Plerūq; tamē Parisiis celatores et inclusores ī sigillis et catellis spirisq; et mūdo muliebri duoetucena

Plinij locus.

Aurū duodeuicenarium.

Aurum uicenarium.

Aurum duo-

et uicenariū.
Aurū unde-
uicenariū.

rio utuntur, quod duodecima parte à purissimo distat. Est etiam in usu undeuicenarium quod coticularium uulgo uocant. Qui autē splē didiora gestamina habere uolunt auro numismatico utuntur, quo aurei nostri percussi sunt: quorū legitima & iusta nota uno tantum ceratio indicatur & deficiunt. Nō pridē auri fices in aureolis gesta mimibus solo undeuicenario utebantur: quod coticulariū ideo uocatur quod infra eam notā aurū celare lege municipali uetnum est. Superiores autē notæ nunc passim in officinarū usu sunt usq; ad numismaticam. Extant hodie nūmi in Germania signati ex auro dodrantali, id est duodeuicenario: in quo quarta pars æris uel argēti mixta est: uisuntur etiam hodie Philippei & Gulielmei Hollandini ex auro ferē septunciali, id est cui sesquiquadrās æris mixtus est, quos quindecim ceratijs temperatos appellāt. Aurū primariū æstimatione quā nunc sequimur, ualet in uncias senis denis libris et octonis solidis & semisse: qua ratione ceratiū XIII. solidis & octo denariolis ualet. Esto igitur (uerbi gratia) proportio auri ad argentum quæ est duodecim ad unum: hac ratione libra auri Romana duntaxat summæ notæ quaternis millibus & octogenis nūmis uænalis esse debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duodeuicenarij ternis millibus & sexcenis. Eadēq; ratio est in cæteris temperaturis, accedēte decedenteq; semper auri portione pro eo quantum est æris quod in auro remansit. Fieri igitur potuit, ut Cæsar aurum promercale tribus nūmūm millibus in libras habuerit, tū ob auri abundantia, tum ob crassitudinē, etiā ut maiore decupla proportionem auri ad argentū statuas. Chrysurgorū tamen placita auri appellatione non dignatur quod infra dodrantem descendit. Fortasse etiā ternis millibus pro quaternis apud Suetoniū legitur, mihi enim antiquū uidere non cōtigit: sed eo suspectos numeros habeo quod in Tyberio ita legitur: Corinthiorū autem uasorum prætia in immēsūm excreuisse, tresq; mullos XXX. millibus nummūm uænisse grauius conquestus est. Si enim hoc uerū esset, quonāmodo aut Plinius hoc tacuisset, qui prodigum appellat Asinium Cele-

rem quòd nullū unū Claudio principe octo millibus nūmūm emerit? Aut Iuuenalis qui sex millibus emptū nullū satyricè exclamavit? Præterea quis credat tres pisces decē auri libris emptos? (Tanti enim empti sunt si aurum tribus millibus uenijt;) & pisces eos qui Plinio autore binas libras pōderis raro admodum exuperāt. Restat nunc ille scrupulus uel scopulus potius de denariorū numero in libra testimonio Plinij, contraquā toto hoc opere censuimus: quem si eximere uel amoliri quoquo modo possim, rursus ille alter existet de millenis sestertijs quæ libro tertio de institutione iuris à Iustiniano principe pro uno aureo accipiuntur, ut antea diximus. Equidem tot difficultatibus offensus hęc nostrā cōmentationē subinde interpellātibus, marinū illum deū Protei nomine à poëtis de cantatū, retētare mihi uisus sum. Protei autē nomine uetustatē esse à priscis adumbratā in præsentia interpretabor. Etenim senex ille fingitur, ad id etiā nomine accōmodo. Is cū oīa nouerit quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahātur, siquādo è specu emergēs & in lītore apricans de rerum ueritate cōsulātur, omnia transformat sese in miracula rerū: nec prius in sese redire dicitur, q̄ omni ope omnibusq; (ut aiunt) unguis correptus, manibus uinclisq; tenetur. Nam sine ui nō ulla præcepta dabit: neq; illū orādo flectes: uim duram ac uincula capto iniicias necesse est, si ueritatis documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, sed etiā uincire iā uideor, necdū tamē satis arctis nexibus retinere. Siquidem ueritatem rerum nunc in uasto quodam sinu uetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplarium uelut in alto quodam gurgite obscuritatis obrutam in lucē ac solem elicere conor, haud intempestiue ut arbūror: quippe eo demum tempore quo lingua Romana maiorum æqualiumq; nostrorum diligentia prope modum reddita sibi creditur: ut si hęc ætas paucarum adhuc rerum caliginem dispulerit, prisca omnino lux oborta nobis existimari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atque etiam nunc palpare, quàm in potestate habere ipse mihi uideor: idq; adeo

Proteus.

o magis quod numerosa quædã cohors antiquorũ scriptorũ enar-
 ratrix ex aduerso stare mihi uidetur, & Proteũ ipsum altrinsecus
 retectare. Proinde instaurato cõmentãdi impetu rursus eodẽ incũ-
 bendũ : quandoquidẽ forte (ut spero) fortuna ex alterius operis
 diuerticulo quod in manibus erat, in parergon huiuscemodi trans-
 uersum me rapuit impetus animi fortasse incõsultus. Verũ multi-
 tudine rerũ obuiam sese ingerẽte lõgissime digressus, institutum
 cursum quẽ magnopere urgebã, nõ modo differre, (ut sperauerã)
 sed etiã destituere atq; obliuisci coactus sum. Excreuit enim opus,
 quadruplo iam amplius q̃ pro destinatis modulis. In quo iam ipse
 in altũ uerũ uerũq; raptus sum, haud sine quadã utiq; culpa: ut qui
 expassis uelis peruicaciẽ in altũ magis ac magis quo res cunq; tu-
 lisset, q̃ in litus quoddã ceriũ mediatus uela facerẽ. Quare ultro
 cãroq; iactatus emanasse tandẽ me sensi, cũ coelũ undiq; et undiq;
 p̃otus esset: uidelicet in eo culpa fuit, quod inexplorata improuisa
 que rei absoluẽdã difficultate strenue magis q̃ cõsiderate has mihi
 uices depoposci. Cum enim hoc opus (ut nã loquar) menses abhinc
 circũer decem locaretur, digito præcupide sublato me obstrinxi.
 Itaq; cũ renũtiare eam redẽptionem nequeã, & prædes annotatio-
 nes meas, & omnẽ industriã meam atq; etiã existimationem dede-
 rim, & identidem appeller ab ijs ad quos res emanauit, quasi iam
 dies & cesserit & uenerit, omnino uetustati ipsi ut uenerãdã quẽ
 dem, sic maligne uerĩatẽ promenti, nec mihi unquam uerĩtatis di-
 spendio sacrosanctã, manus iniicienda nobis est. Quam enim inter-
 dum uerĩtatem ipsa ad manum etiam aspiciẽdam porrexit, rursus
 in tenebras ac caliginẽ condit: & cum rẽ profligatam speramus et
 ad lucem nos peruenisse, tum uariã illudunt species: adeo nunc in
 summa manu imponenda operisq; ardui colophone labor propẽ ois
 effusus. Atqui certũ est nobis nihil eorũ quã dicta sunt antea inter-
 linire, cũ satis animaduersa sint, & cõprobata. Quid igitur? Pro-
 reo uim adhibere cum flecti oratione nõ poterit: & planẽ affirma-
 re corrupta esse exemplaria aut siquid eo facinorosius erit atq; con-
 fiden-

fidentius, cuius tamen inuidiam laudatis autoribus summis amoliri
 à me possim, litiq; oppositis. Neq; enim cum hoc comiserimus, no-
 strum id exemplum erit: & magnos in hoc viros crimineq; maiores
 imitabimur. Iam primum ad Iustiniani dictum satis iam responsum
 est: Centenarij etiam olim dicti sunt non qui centum sestertia pos-
 sidebāt, sed qui centum millibus æris censi erant, ut ex Luvio appa-
 ret in classium descriptione, & ex Plinio libro tricesimo tertio his
 uerbis: Maximus census CX. millia as. tū fuit illo rege, & ideo hæc
 prima classis. Quod si lex Papia post nūmum argenteum signatū
 lata sit, centenarij etiam dici potuerunt qui sestertia centum in cē-
 su habebant, quomodo ducenarij iudices dicti sunt equites Roma-
 ni, qui dimidiatū censum equestrem habebant, de quibus Tranquil-
 lus in Augusto: Ad tres inquit iudicum decurias quartā addidit,
 quæ ducenariorum uocaretur, iudicarentq; de leuioribus summis:
 ij autem ius annulorum non habebant, autore Plinio his uerbis: Di-
 uo Augusto decurias ordinante maior pars iudicum in ferreo an-
 nulo fuit: ijq; non equites sed iudices uocabātur. Vt autem pro mil-
 le sestertijs unus aureus haberetur, nulla autoritate antiqua defen-
 di potest. Etenim docuimus supra aureum unum pro cētum sester-
 tijs cessisse Galbæ tēpore: qua ratione quinq; millia sestertium in
 auri libra fuerūt, et auri ad argētū proportio ea fuit quæ est duo-
 decim & semissis ad unum. Restat locus ille Plinij de quatuor &
 octoginta denarijs. Et alter libro tricesimo quinto longe nos retro
 agens, quo in loco sic legitur: Timomachus Byzātinus Cæsaris di-
 ctatoris ætate Aiacei ei pinxit & Medeam, ab eo in ueneris ge-
 nitricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentū aut
 Atticum ut ait Varro, XVI. sestertijs taxatur: nos talentū Atticū
 sexcētis coronatis taxauimus, & singula sestertia quimis et uicenis.
 Qua ratione fit ut talentum quatuor & uiginti sestertia ualeat,
 quod Plinius sedecim ualuisse dicit. Ita fit ut aut in his uadis hære
 re necesse sit atque consensescere, aut aliquid non uulgare, nec me-
 diocre commisci, quādoquidem certū est retro actu non defungi.

Centenarij,

Ducenarij
iudices.

Quod ad prius igitur illud pertinet: Alij è pōdere subtrahūt, cum sit iustū LXXVIII. è libris signari: Hoc affirmare non dubitauerim qđ Hermolaus in glossematīs suis suspicatus est eo loco, ubi talenti meminīt, Pliniū nō LXXVIII. sed LXXVI. scriptū reliqisse. Ita enim fateri scriptorū autoritas cogit: cui ut astipulatur id qđ apud Priscianū legitur, librā duodenarū unciarū sex et nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur, in libra eadē Romana denarios duos & LXX. fuisse, id enim ibidē legitur. Alioquin piaculi instar esse nō putē Plinio in hoc non assensuri, qui de re nummaria & auri argentiq; temperatura parum accurate scripsit, nec pro eo quanta eius esse solet ceteris in rebus tradendis diligentia. Quod non magnopere mirandum est: quotus enim quisq; hodie eorum qui litteras didicerunt, disertus in ea re inuenitur: ut uel numerum nummorum in libram nostram statuere certò possit, nedum rationem indicaturæ tenere? Nihil tamē de Plinio, id est de ingenio rerum omnium capaci, temere affirmare uelim, nisi aut eum non semper idem de eodem dixisse, aut (quod uerius est) corruptū eius permultis in locis librum esse. Iam primum libro XXI. Drachma, inquit, Attica (ferè enim Attica obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus: eademq; sex obolos pondere efficit. Nos aut supra docuimus in scrupulo binos esse obolos, & in drachma terna scrupula, quod cū Plinij dicto congruit. Docuimus ex Plutarcho idem esse denariū & drachmam. Si Plutarchi testimonium nō satis est, audiamus Strabonem qui libro quinto Geographiæ circa finē sic inquit: Casilinū oppidū situm est ad flumen Vulturū. In eo Prænestini uiri quingenti et quadraginta cum Annibale tunc florente usque adeo restitere, ut urgente fame medimnus frumenti ducentis drachmis ueniret, eo euentu ut uenditor fame mortuus sit, emptor incolumis euaserit: ὡς θ' ὑπὸ λιμοῦ διακισίων δραχμῶν πρᾶθέντος μεδίμου, ὁ μὲν πωλίσας ἀπέθανεν, ἰσῶθη δ' ὁ πριάμην. Valerius de hoc loquens libro VII. non medimnū sed murem fuisse dicē his uerbis:

verbis: In illa obsidione & fide cum trecenti Prænestini permanerent, euenit ut quidam murem captum ducentis potius denarijs uendere q̄ ipse leniendæ famis gratia consumere mallet. Sed credo deorum prouidentia effectum, ut & uenditori & emptori quæ uterq; merebatur exitū attribuerint. Valerius denarios latine dixit, quod Strabo græce drachmas. Plinius libro VIII. nūmos ducentos dixit non denarios. Vænisse murē ducentis nūmis Casilinū obsidente Annibale, eumq; qui uēdiderat fame interijisse, emptorē uixisse, annales tradūt. Vsq̄ adeo uel uaria antiqui de re eadem tradiderunt, uel nūmis apud Pliniū pro denarijs leguntur. Rursus Plinius eodem in loco libri XXI. Mina quam nostri minam uocāt, pendet drachmas Atticas centū. Idē libro XII. de thure loquens: Micas cōcussu elisas mannā uocamus: etiā tamen inueniuntur guttæ quæ tertiā partem minæ, hoc est XXXIX. denariorū pondus æquent. In uetusto exemplari non XXXIX. sed XXIX. id est un-
 detriginta legitur: in duob; alijs manuscriptis XXVIII. legitur. Si XXXIX. probamus ut omnia impressa habent exemplaria, mina centū & decem & septem denarios habet: si XXIX. septē & octoginta: si XXVIII. quatuor & octoginta: & conuenit cum dicto Plinij libro XXIII. nisi quod illic de libra dicitur, hic de minæ: id quod si admittamus, Plinius secum ipse pugnabit. Ad illud alterum de talento Attico quod ex Varronis autoritate à Plinio sedecim sestertijs taxatur, id est quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus non XVI. sestertijs legi, sed sedecim alijs: quod quomodo restituendum sit nescio. Sed q̄ dubia sit fides numerorum summarumq; in Plinio & pecuniæ uocabulorū multis iā exemplis docuimus: quibus tamen & unum aut alterum addemus ex eodem XXXV. libro: quo enim in loco de parethonio loquitur, sic habent impressi codices: Pretium optimo in pōdo sex librarum, ubi manu scripti habent: Pretium optimo in pondo C. XI. denarij. Vnus uetustissimus sic: In pōdo C. XI. & denarij uerbum additū erat lectoris manu: & C. loco deletili scriptum, Et paulo inferi-

Locus Pl.

Pliniani numeri corruptissimi.

us de uita in impressis libris: Optima nunc Asiatica habetur, pretium eius in libras æris quini: in manu aut scriptis: Pretium eius in libras xvi. denarij. Et paulo superius de L. Nūmio: Nam cū in præda uendenda rex Attalus sex millibus sestertium emisset Aristidis tabulam Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatus aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam, Attalo multum querente. In reliquis non sex millibus sester. sed sedecim libris legiuntur, pro sedecim talentis, ut arbitror. Græci enim sestertij uocabulum nonauerunt: et alioquin sex millia sestertium non erat pretium quod Nummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulam reuocaret. Strabo lib. viii. de Corinthi euersione loquens, hanc tabulam Romæ se uidisse affirmat in æde Cereris consecratam, opus omnino speciosum, propter quod etiam emanauit pro uerbum apud Græcos, οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυτον, id est nihil ad Liberum patrem, hoc est, nihil hoc præ Aristidis Libero patre: Quod pro uerbum usurpari solet quoties res impares componuntur. Talentum aut Atticum non minus dixit esse LX. minus centenarum drachmarum, ut supra docuimus. Suidas omnino LX. minarum esse affirmat, & minas centenarias esse. Quare apud Plinium sic fortasse legendum est: Talentum autem Atticum, ut ait Varro, denariorum vi. millibus taxatur: anti qui enim denarium X. nota significabant ut supra dictum est à nobis: quod cum vi. iunctum pro xvi. exaudiuim est, & millibus pro sestertijs: quorum uerborum eadem sæpe significatio est, ut præcedentibus apparet. Hæc etsi abunde sufficiunt cum ijs quæ antea tot autoritatibus autorum comprobata sunt, hæsitatiunculam tamen manere scrupulosis mentibus nolo, Protogenisq; pictoris exemplo tabulas identidem respectans, tollere manum nequeo: urgeo memet ipse, scriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi satisfacio nisi omnia tam clara quam lucem reddo. Itaque ut semel hanc disputationem finiam, recitanda sunt ea testimonia quæ controuersiam quamlibet ambiguam decernere ita possint, ut ultra referri quæstio nequeat. Lam primum (ut mutam quod apud

Priscia

Οὐδὲν πρὸς
τὸν Διόνυτον.

Priscianum legiur, Senecam ad Nouatum scribentem, talentum paruum Atticum dixisse quatuor & uiginti sestertiorum fuisse, quæ sexaginta libras ualent.) Plutarchus in Fabio: Progressus, inquit, dictator ad plebem uouit dijs omnia eius anni caprarum, ouium, suum, atque boum foeta, quæ Italiae montes planitiesq; ac flumina prataq; ea in regione educarent, se mactaturum fore, & trecentos trigintatria sestertia totidem que denarios pro Megale siacis spectaculis faciendis in impensam se collaturum, tertiamq; partem additurum. Hoc caput est octo myriades, & tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ, & oboli duo. Hæc uerba Plutarchi prius quàm exemplar Græcum legissem, quum calculo prosequerer, nec numerus responderet ad rationem quam hætenus tenendam affirmavi, errore id factum Interpretis intellexi, qui quod transtulit non percepit, id quod facile calculo explanabitur. Trecenta sestertia septingentas ac quinquaginta libras ualent: & trigintatria sestertia, octoginta duas libras & selibram, quum in singula sestertia dipondium & semissem intelligamus, fiunt hæc in summa octingenta triginta duo pondo et selibra. Si igitur in singula pondo centenas drachmas numeres ideo que cum numerum centenario multiplices, facile drachmas octoginta tria millia & ducentas in summa inuenies, & præterea pro selibra quinquaginta: huic summæ si pro trecentis triginta tribus denarijs totidem drachmas adieceris, fient in assem octoginta tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ. Huic iterum summæ si tertiam partem addideris nescio quid summæ habiurus sis: non enim id conuenit ut tertiam partem addas huius ingentis summæ, cum duo oboli tantum restent ex summa à Plutarcho posita. Si autem trientem adieceris, id est duos obolos (denarius enim senis obolis constat) summa ad amussim quadrabit. Interpretes Plutarchi tritemorion, id est trientem pro trino morio, id est tertia parte, errore ductus acceperunt. Trientem enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit, non pro tertia parte summæ:

Plutarchi
locus.

θεῶν ἢ μυστικὰς καὶ θυμικὰς ἄξειν ἀπὸ σισερόων βιάχοντα
 βίων, καὶ Διναρῶων βιάχοντων βιάχοντα βίων, ἕτι βιτιμορίου προ-
 σόντος. Hoc ex Livio probari potest libro secundo de bello Punico:
 qui de Fabiano uoto loquens (in quo omnia ternario numero nun-
 cupata sunt) ita post alia uerba subdit: Eiusdē rei causa ludi magni
 uoti, æris CCCXXIII. millibus triente: præterea bubus trecētis:
 nisi tamen error est apud Liuiū. Plutarchus alium autorē secutus
 est. Liuius enim pro CCC. millibus nummūm, id est totidem fester-
 tijs, millia æris dicit, et de denarijs tacuit. Triētē autē tertiam partē
 assis intellexit, qui genus nūmi fuit ut postea uidebitur: satis tamē
 patet ex uerbis Plutarchi denariū & drachmā pro eodē accipi, &
 centenos fuisse in libris. Suspiciari quis posset apud Liuiū locū esse
 mutilatū post uerbū millibus, itaq; restituedū: CCCXXIII. mil.
 trecētis triginta tribus assibus triente. Idē Liuius libro octauo de
 bello Macedonico de L. Scipione loquēs, qui post triumphū Asiaticū
 cum accusantibus tribunis peculatus damnatus esse dicitur ob sup-
 pressam manubiarū partē: De Scipione (inquit ille) iudiciū factū,
 quo cōmodior pax Antiocho daretur, Scipionē sex millia pondo au-
 ri, quadringenta octoginta argētī plus accepisse q̄ in ærariū rettu-
 lerat. Et paulo inferius de summa dānationis loquēs: In L. Scipio-
 ne malim equidē librarij mēdum q̄ mendaciū scriptoris esse in sum-
 ma auri atq; argenti: similis enim ueri est argētī q̄ auri maius pō-
 dus fuisse, & potius quadragies, quā ducēties quadragies litem
 æstimatam, eo magis, quod tātæ summæ rationē etiam ab ipso re-
 quisitam Publio Scipione in senatu tradunt, librumq; rationis eius
 cum L. fratrē afferre iussisset, inspectate senatu suis ipsum mani-
 bus concerpsisse, indignatū quod cum bis millies in ærarium rettu-
 lisset, quadragies ab se ratio posceretur. Hactenus Liuius. Sex mil-
 lia pondo auri æstimatione à nobis instituta sexcenta septuaginta
 quinq; millia solatorū ualent, cū in singula pondo centū & duode-
 cim aureos & semissem numerus, id est nouenos in uncias & qua-
 dringenta octoginta argētī pondo, quatuor millia octingētos coro-
 natos

natos. Porro si aureos solatos ad coronatos redigere uolumus, in singulos solatos deducere solidum & semissem oportebit, sic enim singulas auri libras centum & duodecim solatis & semisse taxauimus: ut solati singuli triginta sex solidis et semisse ualeret: quare ex sexcentis septuagintaquinque millibus decies centena & XII. millia quingenti solidi decedant necesse est, quæ summa ad quinquaginta millia & sexcentos uiginti quinque francicos contracta, circiter unde triginta millia aureorum coronatorum ualeat. Nihil enim refert exacte hoc colligere. Fit summa septingenta & octo millia octingenti aurei, tanti æstimamus peculatū L. Scipioni obiectū, & tamen lis ei æstimata fuit ducēties quadragies sestertium, quod nos æstimare solemus sexcenta millia coronatorum: ita centum & octo millia octingenti exuberant in priore summa, si tanti danatus est quanta fuit petitio. Sed si decuplex tantum fuit auri ad argentum proportio, ut Polluci credere nunc uelimus, sexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurum ita æstimauimus, ut auri libra paulominus duodecim libris argenti ualuerit: Hæc sexta pars centum decem & octo millia & paulo aliquid amplius efficit. Ad amissim autem quadrare numerus non potest propter auri ad argentum analogiam hodiernam, quæ paulo minor est duodenaria, ut antea docuimus, & ego ita nunc deduxi, quasi planè duodecuplex esset. Non dubito autem tanti Scipioni lætem æstimatam esse, quantum iudicatum fuit eum auri atque argenti interuertisse, id est in litem æstimada nihil rei remissum esse, sed iudices decuplicem æstimationem secutos, quæ communis erat præsertim in auro non planè obryzo. Hæc ratio etsi odiosa est propter supputandæ tædium, eo tamen pertinet ut intelligatur ducēties & quadragies sestertium ingentem pecuniam fuisse, nec absurdam me rationem iniuisse, in auri atque argenti æstimatione faciendam. Nunc uero compendiosam rationem ineamus. Centies sestertium significat centies centena millia nummum, id est centies ducenas & quinquagenas libras, quæ sunt quinque & uiginti millia pondi argenti. Sic ducēties & quadragies sestertium sexaginta millia argenti pondi ualeat. Huic decima

Animaduertendum locum.

pars

pars est sex millia, & illa est proportio auri ad argētum ex Polluce. Quare ad nūmum ratio quadrabit, ut ducēties & quadragies festeriūm, & sexaginta millia pōdo argenti, uel auri sex millia, sexcētis millibus aureorū nostrorū æstimari debeāt; id tantū excurret quod pro quadringētis octoginta libris argenti taxauimus, id est quatuor millia et octingenti aurei. Intelligere aut̄ debemus, uel argenti in litē æstimāda nullā habitā esse rationē præt̄t̄ erat auri summa, uel annaliū scriptores eam summā prætermisisse, quæ extra rotundū numerū excurrebat. Parum enim expeditū erat sic loqui, ut dicerent ducēties & quadragies semel & aliquot præterea festerijs litē ei æstimatā. Hoc aut̄ ex eodem libro Liuij cōfirmare potest, qui de cōdñionibus pacis Aetolis datæ ita inquit: De pecuniæ summa quā penderēt p̄stionibusq; eius, nihil de eo quod cū consule cōuenerat mutatu; pro argēto si aurū dare mallerent, dare cōuenit, dum pro argēteis decem, aureus unus ualeret. Et intellige de nūmis Asiaticis nō Romanis, quia aurei Romani duplici pondere q̄ argētei erāt, ut antea dictū est, utpote didrachmi. Hæc ratio etsi pulchre quadrare mihi uisa est, sola tamē nequit ita hoīm arbitriū astringere, ut non libere negare possint nos ad ueritatē ipsius (ut ita dicā) cubile peruenisse, etiā si multa eius uestigia luculēta atq; expressa deprehēdimus. Vltiore igitur indagine lectorē eō perducemus, ubi uel ab inuito cōfessio exprimat̄ se iam ueritatē non modo uidere sed etiā palpare. Primus locus est apud Demosth. in oratione quæ κατὰ ἀφόβου inscribitur, in qua orator enumerans fraudes tutorū suorum et ostendere uolens tribus propemodum talentis uno nomine se ab eis circūscriptum ita inquit: σκέψασθε τίς τινος ὄν ἀργύριον ὄντι πρὸς τοῦς κλινοτροῦς καὶ πρὸς οἱ τε παρχῆρον τὰ μὲν μνάς ἀπὸ τῶ ἀρχαίων. δέκα δὲ ἐπὶ τὸ ἔργον ἀπὸ τῶ δύο τάλαντα. δὴ δέκα ἢ μνάς ἐκάστου τῶ ἐνιαυτοῦ πλὴν πρόσσολον ἀπὸ τῶ ἐλάμβανον. Considerate igitur quantam isti pecuniam ex lectarijs fabris interuertunt. Primum pro sorte quadraginta minas pono, deinde pro quæstu decennij eorum opificij duo talenta:

si qui-

ſiquidem duodenas minas quotannis accipiebant eius mercedis nomine quam ſerui meruerunt . His uerbis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere . Qua ratione ſexaginta minæ centenariæ talentum Atticum faciunt . Eodem pertinet locus à nobis in primo libro citatus , cum de uſuris ceteriſimis loqueretur . His enim exemplis & alijs permultis eiufdem orationis , quæ citare nunc longum eſſet , planum fit quicquid aliqui ſcripſerint de mina Attica : minam tamen Atticam ſemper centenariam intelligi , & huiusmodi minas ſexaginta talentum efficere . Demoſthenes enim non modo Athenis & ad Athenienſes orationem illam habuit , ſed etiam atticiſſime me locutus eſt , ut alibi in eadẽ . ὅς τις ἔκ τε πέντε τάλαντων καὶ τριχίλιων , ὅς μὲν βία τάλαντα καὶ τριχίλιος προῖκα δέδωκε , τὴν δ' ἑβδόμηκοντα μῶς κερπύδας . φανερόν δ' ἡ πού πάσιν ὅτι οὐκ ἄλλο μικρῶς οὐσίαις , ἀλλὰ πλείον ἢ διπλασίαις , ἢς ἔμοι κατέλιπε , ταῦτα ἀφῆλεν . Verba Demoſthenis argumentantis ex uerbis teſtamenti patris ſui , quæ uerba ſic uerti latine poſſunt : Qui enim ex quatuor talentis & tribus millibus , his quidem tria talenta & bis millena doti dedit , illi uero ſeptuaginta minarum uſumfructum reliquit : nimirum hunc clarum eſt apud omnes non à tenuibus fortunis ea legata decerpſiſſe , ſed à ſumma altero tanto maiore , atque eo etiam pleniore quam mihi reliquerat . Quam autem ſummam his uerbis orator intellexerit , ex narratione eiufdem orationis apparet his uerbis : θηριππίδι μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδόμηκοντα μῶς κερπύδας ἑβδομὴν χρόνον ἕως ἀν' ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθῆναι , Δημοφῶντι δὲ πέντε μίλια ἀδελφῶν , καὶ δύο τάλαντα ἐυθὺς ἔδωκεν ἔχειν . αὐτῷ δὲ βύτω πέντε μίτρα καὶ πρὸς καὶ ὀγδοήκοντα μῶς . Therippidæ quidem uſumfructum ex bonis meis ſeptuaginta minarum dedit , quoad ego inter uiros cenſerer , id eſt quoad tutela meæ factus eſſem . Demophontem autẽ uoluit apud ſe ſororem meam habere cum duobus talentis . Huic autẽ ipſe quicum ego matrẽ meam uxorẽ ducendam cum dote octoginta minarum reliquit . Haſtenus Demoſthenes . Ex cuius uerbis intelligi-

mus duo talenta octoginta minas & septuaginta, id est centā & quinquaginta minas, tantū ualere quantū quatuor talenta & ter millenas: ubi subintelligendū drachmas, ut ex græco apparet, propter quod millenas pro mille transtuli. Sic fit ut talentū sexaginta sit minarū, & mina centū drachmarū: minā enim Atticā ad cētum drachmas auxisse Solonē Plutarch^o in eius uita tradidit: utq; ubi Græci millia dicunt ex sua persona, drachmarū semper intelligere debeamus. Quod eō pertinet quod legitur apud Plutarchum in Pompeio de uestigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies sestertio: ubi Interpretes male sestertios intellexerūt, ut supra adnotauimus. Quā multus autē Demosthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadē oratione perlecta intelligere, cuius loca uertere necesse nunc non habui. Alter est locus Cicerōis, ubi uelut cubile esse ipsius ueritatis quā quærimus existimauimus: is est autē in oratione pro Rabyrio, in qua oratione de Gabinio loquens, qui ob Ptolemæi reductionē in Aegyptū, & peculatū insignem in ea re admissum, decem millibus talentū damnatus est, ita inquit: Redeo igitur ad crimen & accusationē tuā. Quid uociferabāre decē millia talenta Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiundus fuit qui hominē ut tu uis auarissimū exoraret: sestertiūm bis millies, sed quadringenties magnopere cōtemneret. Ad intelligentiā horū uerborū hoc præfari habemus, Gabinium decē millibus talentū damnatū esse: nec prædes tantæ summæ dare, nec ex bonis eius auctiōe addictis eam summā seruari potuisse. Quare cum Rabyrius Posthumus eius criminis affinis uideretur, accusatus et ipse fuit, quasi impulsu eius Gabinus Ptolemæū in regnum rediisset, & quasi pars peculatus ad eū peruenisset, ut quod eius pecuniæ à Gabinio seruari nō potuerat, à Rabyrio dānato exigereetur. Hunc igitur Cicero patrocinio suo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectūatur, nec eam in uetusto libro orationū Ciceronis repperi. Ea autē uerba sic legenda censeo: Quid uociferabāre decē millia talentū Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus

Locus Ciceronis.

blandus reperiendus fuit, qui hominem ut tu uis auarissimum exoraret, sestertiūm bis millies scilicet & quadringēties magnopere contemneret. Hoc sensu, pugnat secum accusatio tua: tu Gabinium auarissimū hominem fuisse criminabāris, & ut regem reduceret, talentis decem millibus conductū esse: nunc Rabyrij impulsu fecisse dicis ut regem deduceret, & ob id Rabyriū in crimen uocas. Quo nammodo cōuenit hominē auarissimum (ut tu dicis) Gabinū pollicitatione bis millies & quadringēties sestertiūm adduci ad faci- mus non potuisse, nisi & suasore Rabyrio impelleretur? Cæterum nos singula talenta sexcentis coronatis aureis, & sexaginta libris cęrenarijs æstimare instituimus, singulas autem libras denis aureis: sexagies enim deni aurei sexcenti in summa fiunt. Hac ratione cętum talenta sexaginta millia aureorum ualent, id est centies sexcētos. Hęc summa decies multiplicata sexcēta millia aureorū efficit, tot enim coronatorū millia mille talentū ualeat. Sic fit ut decē millia talentū sexagies cętena millia aureorū ualeant, hoc est decies sexcentena millia. Rursus æstimatione nostra quadringēties sestertiūm millies mille aureos nostros ualeat, hoc est decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringēties sexagies centena millia ualeat: & ita ad nummum summa latina cum summa gręca conuenit, & est ea quę gręci apartilogiam uocāt. Lingua nostra uernacula latinę linguę imitatione rotundam rationem uocat.

Apartilo-
gia.

Horatius libro primo epistolarum:

Mille talenta rotūdētur totidem altera porro,

Tertia succedant. —

De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus in Antonio sic inquit circa principij: μετὰ ταῦτα γαβίνιον ἐπὶ μυρίοις ταλάνοις πολεμαίου πείθοντ & εἰς ἄγυπτον ἄμα συνμεβάλλειν αὐτῷ, id est Deinde cum Ptolemæus suadere cœpisset Gabinio, ut in Aegyptū secum expeditionem susciperet, pacta mercede talentorum decē millium. Qui locus latine nō est conuersus in exēplaribus quę uidi. Ex quibus uerbis liquet id quod dictum est de decem millibus talentorum.

P

Nego

Logodæda-
lus Proteus.

Nego igitur quenq̄ esse tam hæsitatorem, qui modo hæc uerba & supputatione intellexerit (quotus aut quisq; etiã citra calculũ non intelliget?) ut de hoc quod hæctenus egimus ultra addubitare possit, id est de sestertiũ & talentorũ, & reliquorũ uerborũ intellectu, & summarũ auri argentiq; æstimatione: nam de auri proportionem ad argentũ nondũ planè statuo. Ita Proteus ille Logodædalus, id est uerborũ uarietate fallax, & diu exẽplariũ mēdis ueluti formarũ desultoria uicissitudine ludificatus, in sese tandẽ redijt, peruicaci nostro proposito uictus ueritatis inuestigadæ. Exoratum aut unũquenq; lectorẽ uelim aut certe candidissimũ quẽq; mihi ut uirio ne uertatur quod monumẽta antiquitatis hæctenus sancta, atq; intacta temerare ausus sim, homo ut inter literatos nouus nullisq; maiorũ imaginibus fretus atq; subnixus. A quo enim tandẽ literariũ stẽma ingenijq; cõmendationẽ Francus homo duceret? tãetsi in hodierna literarũ claritate nihil obstat quo minus in posterũ nonnulli ubiq; gẽtiũ, imagines sibi gẽtilitatisq; cõparẽt, à quibus posteritas fiduciam autoritatẽq; uēdicet. Quos etsi ipsos ingenio & doctrina lōge me superaturos nõ dubito, magni tamen meriti instar erit unũ me ex ijs esse qui rei cõmendabilis exemplũ patriæ proderũt. Cedere aut mihi in cõpensationem postulo, quod immutata haud ita pridẽ quædã loca nũc sibi restituerim, ut paria fecisse iudicari possim cũ eo quod magnorũ autorũ laudatione fretus atq; testimonio, cõmouere quædã nõ dubitauit trabali (ut aiunt) clauo fixa. Hæc & alia cõtra ius receptũ nõ sine exẽplo admissa, per Philologiæ numẽ multis hodie mortalibus uenerandũ ignosci ita mihi postulo, si etiã spõsione perfunctus corollariũ nõ unũ aut alterum, sed multiplex addidero. Gellius libro v. noctium Atticarũ. Equus Alexandri regis, & capite & nomine Bucephalus fuit. Emptum Chares scripsit talentis XIII. & regi Philippo donatũ, æris nostri summa est sestertia trecẽta & XII. Hæctenus Gellius. Talẽta decem sex millia aureorũ ualent, & tria talenta mille & octingentos: sũt septẽ millia octingẽti aurei. Cẽtũ sestertia duobus millibus

Gellij locus.

& quingentis ualent ea ratione qua in singula pondo denos aureos
 taxamus, sic trecenta sestertia septē millia & quingentos corona-
 tos ualent, & XII. trecetos hoc est triginta libras argenti. Qua-
 re ad nūmum cōuenit inter utranq; summā. De hoc Plinius: Eisdem
 Alexādro & equi magna raritas cōtigit. Bucephalū eum uocauē-
 runt siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo im-
 pressi: sedecim talētis ferūt ex Philonici Pharsalij grege emptum
 etiam tū puero capto eius decore. Recte tamē apud Gelliū XIII.
 legi ex Plutarcho patet in Alexandrū qui tredecim talētis à Phi-
 lonico Thessalo emptū dicū, ut forte apud Pliniū XVI. pro XIII.
 legatur. Idē Gel. lib. III. Aristotelē quoq; traditū est libros pauca
 los Speusippi philosophi post mortē eius emisse talentis Atticis tri-
 bus, ea summa fit nūmi nostri duo & septuaginta millia. Hactenus
 Gel. Nos diximus talentū LX. librarū esse, qua ratione tria talēta
 centū, ac nonaginta libras ualēt, qui numerus ex duobus & septua-
 ginta millibus cōfit, si in singula millia, bina pōdo et selibrā nume-
 remus. Rursus tria talēta mille et octingētis aureis aestimatiōe no-
 stra taxatur, et eadē summa cōficiuntur ex septuaginta duobus se-
 stertijs si sestertia singula quinq; et uiginti aureis aestimētur. Qua-
 re planū facimus et talēta nos et sestertia iusta aestimatiōe taxas-
 se. Apud eundē Gelliū libro I. emendandū unū uerbū huic dicto
 cōtrariū, ubi de Laide scorto Corinthio loquitur: Ad hāc, inquit,
 Demosthenes clanculū adit, et ut sui copiam faceret petit: at La-
 is myrias drachmas id est decē drachmarū millia poscūt: hoc faciū nū-
 mi nostratis denariūm decem millia. Tali petulantia mulieris, atq;
 pecuniæ magnitudine iētus expauidusq; Demosthenes auertitur,
 & discedens: ego, inquit, poenitēre tanti non emo. Sed græca ipsa
 quæ fertur dixisse lepidiora sunt: οὐκ ὠνοῦμαι, inquit, μυρίων
 δραχμῶν μεταμέλειον. id est, non emo centum sestertijs poeni-
 tentiam. Ex his uerbis testimonium locupletissimum habemus auto-
 ris antiqui, qui Hadriani principis temporibus scripsit, drachmam
 & denarium eodem pondere fuisse, sed quod decem millia de-

Gellij locus.

nariorum cētum sestertijs ualuerint, falsum est, tantum enim quia
 draginta ualent, minis ergo pro sestertijs legendū est. Athenæius
 libro quarto dipnosophistarum: ὁ ἡ μέγας ἀλέξανδρος διφπνῶν ἐ-
 χράσθη μὲν τῶν φίλων ὡς ἰσορεῖ ἐφιππος ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ ποδῶν τῷ
 ἀλέξανδρον κὶ ἡφουσιῶνος μεταλλακτῆς, ἀνῆλθικε τῷ ἡμίρας μνάς
 ἐχρᾶν, διφπνούντων ἴσως ἐξήκοντα ἢ ἐβλομήκοντα φίλων. ὁ δὲ
 περσῶν βασιλεὺς ὡς φισικτισίας κὶ δίνων ἐν τῷ περσιχθῆς, ἐδέει
 πνὴ μὲν ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνῆλθικε εἰς τὸ δεῖ-
 πνον τάλαντα τετρακῆσσια. ἦνετῆ τῶν ταῦτα ἰταλικῶν νομισματῶ
 ἐν μυριάσι διακῆσσιας τετρακῆκοντα. δευταὶ δὲ εἰς μυρίους πεν-
 τακισχιλίους μερὶς μῆναι, ἐχράσθη ἀνδρὶ ἄνον ἀνὰ ἐχρᾶν ἐξήκον-
 τα ἰταλικῶν νομισματῶ. ὡς εἰς ἴον καθίσταται τῷ τῷ ἀλέξαν-
 δρος ἀνακλώματι, ἐχρᾶσθη ἢ μνάς ἀνῆλθικεν ὡς ἐφιππος ἰσόβρισον.
 Magnus autem, inquit, Alexander coenās semper & ubiq; cū ami-
 cis, ut Ehippius Olynthius in eo uolumine prodidit quod de Ale-
 xandri obitu & Ephæstionis scripsit: centenas minas in dies expen-
 sas coenæ ferebat, cum ad sexagenos, aut summū septuagenos ad
 coenam adhiberet. At uero Persarū rex, ut autores sunt Ctesias et
 Dimon in historijs Persicis, ad coenā suam quindecim hominū mil-
 lia accipiebat, in easq; coenas quadringenta talenta expensabat.
 Fiunt hæc Italico numismate myriades ducentæ & quadraginta.
 Porro hæc in quindecim millia hominum distributæ, fiunt in singu-
 los centum & sexaginta Italici numismatis. Quare hic sumptus su-
 periore illum Alexandrinū æquat: quippe cum Alexāder cente-
 nas minas in dies expenderet. Hæc uerba Athenæi cum ad calcu-
 lum reuocarē, sic rationē inibam. Ducētæ & quadraginta myria-
 des, id est ducenties & quadragies dena millia, more Romano ui-
 cies quater centena millia dicūtur. Cum igitur cōpendio sermonis
 quater & uicies sestertium dici soleat ab antiquis, ut nos in supe-
 rioribus docuimus, si nummos hic sestertios intelligamus, & ad au-
 reos nostros redigamus, fient sexaginta millia coronatorū, id est
 duplex census senatorius. At quadringenta talenta more à nobis
 insti-

Cōuiuæ Ale-
 xātri et Per-
 sarū regū.

instituto æstimata fiunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta sexagenis millibus semper antea æstimaverim. Quare talentorum æstimatio quadruplex erit numismatis Italici contra sententiam Athenæi qui ignorare hoc non potuit, cum Romæ sub Hadriano scripserit, ut ex lectione eius intelligimus. Quod si ut antea apud Plutarchum fecimus, non sestertios numos sed denarios, id est drachmas intelligamus, ut mos Græcorum postulat, summa ad numum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multiplicata ducenta & quadraginta millia fient, & quater et uicies sestertium nonages sexies sestertium fiet, cum singuli denarii quaternos numos ualeant. Græci enim uidentes denarios Romanos æquales esse suis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorum intelligi uolebant, quandoquidē sic Attici numerabant: quos alij omnes secuti sunt scriptores. Hic locus colophonē (ut atunt) disputationi nostræ demonstrationibusque imponit. Age exigamus rem ad calculum. Ducetæ et quadraginta myriades drachmarum uel denariorum, id est uicies quater centena millia, ad minas contracta centenarias quatuor & uiginti millia fiunt, id est quadringentes sexagenæ minæ, at eadem summā quadringenta talenta sexagenaria efficiunt: ~~ita ratio conuenit~~ alioquin si numos sestertios alijs improbius Athenæum intellexisse dixerit, talentum Atticum quindecim necessario minarum erit, quod nemo unquam scripsit. Nunc pergamus porro, et quatuor & uiginti millia minarum in quindecim millia conuiuarum diuidamus, fiet in capita sesquimina & denæ drachmæ, utpote cum quindecies millies sesquimina, uicena bina millia & quingenas efficiat: ita restat mille & quingentæ minæ ex numero suprascripto, quæ centena quinquagena millia denariorum ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim coenatum millia. Atqui numerus hic partiens denarius est numerus, cum in cetum et quinquaginta millibus decies quindecim millia inueniatur, & decies quinquies decem millia, ita fit ut in singula millie conuiuarum dena millia denariorum accedant, & in singula capita denarii deni: sic fiunt ceteni, et sexa

geni denarij in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidē denarios nos sedecim aureis nostris æstimare instituimus: qui numerus si per numerum conuiuarū multiplicetur, ut quindecies senadena millia uel sedecies quina dena millia multiplicemus, fient ducenta quadradena aureorum millia quanti quadringena talenta æstimanda contēdimus. Porro cum Alexander in sexaginta cōuiuas centenas minas impēderet, id est dena denariorum millia, hac ratione in capita sesquiminā & sextantem minæ consumebat, hoc est centū & sexaginta sex denarios & bessē: quæ summa sex denarijs in capita excedit. Quod si in septuaginta cōuiuas rationē ineamus, in capita singula minus erit sesquimina. Ita obuer locum Athenæi explicuimus, & extremā manum operi addidimus, quod ad hoc quidem pertinet. Plutarchus in Antonio, de Curione & Antonio loquēs sic inquit: Ex quibus sumptibus grande æs alienū ei, maiusq; q̄ pro ætate conflātū est, ducētūm quinquaginta talentorū. Hæc summa ad numisma nostrū reducta æstimatione à me instituta, cētum et quinquaginta millia aureorū nostrorū efficit, cū talentū aureos sexcētos, & centū talēta centies sexcētos ualeant, hoc est sexaginta millia. Audiamus igitur nūc Ciceronē Philippica secūda, qui Antonium increpās cōtumeliosa oratione, ita inquit: Tenes ne memoria prætextatū te decoxisse? Et paulo post: Recordāre tēpus illud cū pater Curio mœrēs iacebat in lecto, filius se ad pedes meos prosternēs, lacrymās te mihi cōmendabat: orabat ut te contra suū patrē si sexagies sestertiūm peteret, defenderē. Tantū enim pro te intercessisse dicebat. Hactenus Cicero. De hac intercessione Plutarchus ibidē meminī his uerbis: Pro quibus CCL. talentis cū intercessisset Curio, pater id ægre ferēs, domo sua expulit Antonium. Cum decies sestertiūm à me, quinq; & uiginti millibus aureorum sæpe sit æstimatū, in prōptu est sexagies sestertiūm centū & quinquaginta millia ualere, et ita utrāq; summā ad nummum cōgruere apud Ciceronē & Plutarchum. Idē Plutarchus in Antonio, Calphurniam Cæsaris uxorem tradit apud Antonium bonam partem pecu-

peculiarum deposuisse, quarum summa fuit ad quatuor millia talentorum. At in uita Ciceronis idem autor scribit inimicitias inter Antonium & Octaviū ortas ob pecuniam Cæsaris auunculi eius ab Antonio interuersam: Ab eo enim repetebat (inquit) Cæsar iunior ducentas quinquaginta myriadas. Hoc latine dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarū, hoc est millies centena millia nummūm, uel loquendi compendio, millies sestertium, quod nos æstimare solemus uicies quinquies ceteris millibus aureorum coronatorū. At mille talenta, sexcentis millibus aureorū a nobis taxata sunt. Quo fit ut quatuor millia, quater & uicies ceteris millibus aureorū ualeant. Quare summæ ambæ quadrabūt, si tantū hoc animaduertamus Plutarchū excurrentē numerū talentorū (qui sunt ferè centū & quinquaginta sex) addere quatuor millibus neglexisse. Sed ne mirū aut incredibile potius uideatur tāi cœnas Persicas constare regibus potuisse, hic mihi in mentē uenit ut adderē id quod memoriæ prodūm est de uasis et supellestie et instrumento (ut ita dicā) luxuriæ Persicæ. Post uictū igitur Dariū apud Issum in Cilicia, cū Alexander Dariū fugientē secuturus Pamenionē Damascum misisset, ubi ueluti sedem eius belli Dariū esse statuerat, comportatis illuc pecunijs omniq; splendore instrumenti uiatorij tam regij q̄ procerum: Damasco iam in potestate reducta Parmenio ad regem Alexandrum scribens de thesauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus castris ministeriū hoc catalogo recēssit: παλλακίδας ζυρον μουσουργούς τῶ βασιλείας, διαχοσίους εἰχοσκηνία. ἄνδρας σιφαινοπλόκους ἐξ κού, τεισαράκοντα. ὀφιοτρίους διαχοσίους ἐβδομήκοντα ἐπὶ ἀ. χυβεφούς εἰχοσκηνία. γαλακζυργούς βῆς κ, δέκα. τριπμοετρίους ἐπὶ κ, δέκα. οἰνοκίτας ἐβδομήκοντα. μυροτρίους τεισαράκοντα. Pallacas, inquit, inueni canēdi peritas, et musicae uariæ artifices, ad regis oblectationē intentas numero trecētas undetriginta: uiros coronamentorū artifices sex & quadraginta: coquos ducētos & septuaginta septem. Figulos ad culinariū instrumen-

Luxus Darij Persarū regis.

tum in castris fingēdū, undetriginta: lactarios pistores tredecim: potionū temperatores cōcinnatoresq; liquorū, decem & septē: & præter hos homines septuaginta qui à sacellādis uinis erāt regi, et colo condiēdis: unguentarios insuper quadraginta. Si tātus igitur splendor fuit tamq; copiosus in stantiū apparatus, quantū concipere animo possumus eum fuisse apparatus qui Babylōe aut Susis aut Persepoli fuit? Hoc igitur tandē cōfecto qd' uix absolui posse sperabamus, uideamus quonammodo intelligi possit id quod apud Flutarchum legiur de tertio Pōpeij triumpho loquentē, quē de Asia subacta egisse dicitur: Ex prænotatis (inqt) līteris clare cognoscēbatur ex quo genere gentiū triūpharet. Erant quippe regiones hæ: Pōtus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Mediā, Cēlchiā, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Mesopotamia. Præterea ij qui circa Phoeniciā & Palæstinē incolunt, Iudæi, Arabes, piratarū etiam quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notatūtur castella haud pauciora q̄ mille capta, ciuitates fermē noningentæ, piraticæ naues octingentæ, urbes colonijs Romanis habitatas esse unde quadraginta: his quoq; addebatur uniuersa Romanæ urbis tributa ante id bellū quinquagies decies centena millia fuisse. Cū ijs uero quæ populo Romano ipse quæsiuit octuagies quinquies decies centena millia. In ærariū præterea uasa aurū argentūq; signatū ad uiginti millia talentorū præter ea quæ milibus diuisa sunt: quorū qui minimū accepit, mille et quingētos æris tulit. Hæc uerba significant tributa Po. Ro. ante Mithridatē uictū, quingēties sestertiūm fuisse, & ex tertia expeditionē Pompeij trecenties quinquagies accessionis factū esse. Hæc summa ære nostro uicies semel centena & uiginti quinq; millia aureorū ualet. Intra quam summā si coartare uelimus impij Rōani reddiū, ridebimur ab ijs qui nouerūt regni nostri tributa. Quo anno hæc prodidi princeps noster tantā fermē pecuniā ex ditione Gallica percepit. Quod ne cōminisci uidear, scire licet apud nos tria esse p̄sitationū genera ex quibus ærariū nostrū constat, canonē, oblationē, & indictionē.

Sūma tribu-
torū Po. Ro.
ex Plutar.

Redditus re-
gni Franciæ

In Canone censentur ea quæ sceptris ita hærent, ut cū sceptris na
 ta, nec sine ijs interitura uideantur, qualia sunt portoria & isago-
 gica uel exagogica quæ in introitu uel exitu urbiū uel locorū alio-
 rum pensantur, & in uniuersum uectigalia quæ multis nominibus
 accepta feruntur in ratiocinijs principalibus & possessiones præ-
 diāq; quorū etiā mancipiū propriū est diadematis Francici, nec in
 cōmercio hominū esse putatur, duntaxat ut perpetuo emancipari
 possessiones possint. Huc accedunt regaliorū clientelarūq; iura, id
 est iura quædam certarū perceptionū in eas possessiones ascripta
 quæ in fide sunt diadematis: accedunt & cōmissa omnia & aduen-
 ticia quæ assertorē non habent: Albana uulgo dicuntur. A despota à
 Græci appellantur, quæ assertorē nullum atq; uindicē habent, ob
 idq; in fiscū cedunt. Strabo li. xvii. de Aegypto loquitur: ἅλλ' &
 ἡ εἰς τὸ προσαγορευόμενος ἰδιος λόγος, ὅς τιν' ἀλασπίτων καὶ
 τιν' εἰς κείσασρα πίπην ὀφελόντων ἐκτασίς εἰσι. Eodē pertinet
 uno uerbo omnia in fiscū cedentia, ut caducorū iura in externorū
 hominū hæreditates qui ius ciuitatis aut prouinciæ à principe nō
 impetrarunt. In secundo genere sunt quæ oblationes dicuntur, uice
 sima & octaua & quarta in quibusdā locis in res promercales sta-
 tuta: & salariū uectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim
 principibus delata, unde nomen oblatio apud priscos accepit. Ho-
 rum duorū generū ut æstimationē certam facere nequo, sic ad sex-
 centa aureorū millia hoc nomine accepta referri haud incerta ra-
 tiocinatione colligo. Tertiū genus indictio appellatur. Hoc caput
 statam plerunq; habet summā paulo plus octingena & quinquage-
 na aureorū millia, ita ut urbes insignes stipendiariæ non sint. Indi-
 ctio ob id appellata, quod anniuersarijs diplomatis indicitur: ex
 quo tamen trans alpes res gessimus, accessionibus quas superindi-
 ctiones appellat i denidē aucta est. Sic enim sunt Galli homines,
 ut prout quidq; principi aut collibuit aut collibuisse dictūtur, id
 perinde ius fasq; esse credatur, omnium haud dubie mortalium quæ
 quidē barbari non sint, maxime (ut græce dicitur) pitharchici, id

Pitharchici Franci. est principalibus edictis æquo animo obsequentes: nec ideo tamen minus libertatē loquendi uiuēdiq; usurpātes principibus etiā haud inuēis. Sic enim fert huius regni genius nobis à deo omnipotente christianissimi nominis (ut arbūror) cōmendatione cōcessus, ut & obsequiosa alacritate seruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos esse non nolint. Verū quo anno hæc prodidi, uno edicto princeps ter & tricies centena millia francicorū imperauit. Quibus accedit haud contemnenda summa quā cuiusuis non est intelligere: Ne oterico enim inuento hominū in æraria officina perpolitum factum est, ut dies pensitationū ita cedant, ut insequentis anni quadrans primus in ultimū præcedentis incurrat. Sicq; quinq; quadrantes in uno asse reperiantur, nouo etiā aucupio trientes ex quadrantibus facti, quo perplexioribus inuolucris res argentaria intri caretur. Hoc nomine dicere possem quantū accessionis hoc biennio factum sit, populo ita deuorante strophas argentarias ut nihil non concoxerit: id quod eò pertinet quod dixi de æquanimitate populi in accipiēdis obeūdiq; imperijs. In quo utinā etiā felicitatē suā ac benignitatē diuinā principes agnoscerent, nec fallere nos ij homines existimarent qui huiuscemodi commentis deum & superos omneis aut accommodare conuiuentiam aut arridere credunt. Verum ut ad rem redeamus, hoc affirmare ausim, Indictionū capiti principem quo anno hæc prodidi non minus acceptū retulisse, supputata cum sorte supradieta repræsentatione, q̄ quanta sit æstimatione illa octingentes sestertij. Quare apud Plutarchū legendū antea putabā quinquagies decies centena millia drachmarū: Græci enim nunq̄ per sestertiū millia numeros colligere solent, sed per myriadas chiliadasq; drachmarū ut paulo ante diximus: nunc aut quod antea conijciebā, certò opinor, ut paulo post ostendā: hac ratione summa illa reddiūs Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies & quadringentes sestertiū, id est octuagies quinquē Sūma pecuniæ à Pōpeio relatæ ab eodē Pompeio centies & uicies centena millia aureorū, quod

quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus in ærariū il-
 Græci mille ac ducentas myriadas appellant: myrias enim nume- late triūpto
 rum decies millenariū significat. Si præter hoc æstimemus in capi Mithridati-
 ta singula miliū sesquilibrā argenti, id ē mille et quingentos æris, co.
 æstimatio in immēsū abibit: et tamen corruptū id esse apud Plu-
 tarchū Interpretis culpa facile ostendemus ex Appiano, qui in eo
 libro qui Mithridaticus dicitur de hoc loquens ita inquit: Finiēte
 hyeme Pompeius præmia milīibus exhibuit, uirūm mille & quin-
 gentas drachmas Atticas: ducibus eorū cōdigna pariter impēdit,
 quorū summa decies sexagies mille talenta attigisse creditur. Hoc
 membrū extremū quid significet non intelligo, nec emēdari certō
 potest nisi uiso Appiano Græco. Huiusmodi corruptos nūeros nō
 semel apud eum autorē latinū factū offendi. Sed ex his uerbis in-
 telligimus non mille & quingentos æris, ut Interpretes existimauit,
 sed mille & quingētas drachmas, id est denas quinas libras argē-
 ti, hoc est centenos quinquagenos aureos singulis milīibus datos.
 Ex Plutarcho aut ipso Græco, qui post alterā etiā libri huius edūi-
 onē ad nos peruenit, error Interpretis manifestus est, sic enim in
 eo loco historiæ legitur: πρὸς ἡ Γούλις ἔφραζε διὰ τῶν τραυματί-
 ῶν πεντακίχλιαι μῦν μυριάδες ἐν τῶν τελεῶν ὑπῆρχον. ἐν ἡ ὧν
 αὐτὸς προσεκτίσας τῆ τῶν, μυριάδας ὀκτακίχλιας πεντακισί-
 ας λαμβάνουσι. Et paulo post: τῶν ἡ στραπὼ τῶν ὀ Γούλάχισον
 αἴρων κτ' λόγον, δραχμάς εἴληφε χιλίας πεντακισίας. Ex quibus
 apparet Interpretē nūmos sestertios uel asses pro drachmis intelle-
 xisse errore luculēto. Qui etiā tributa pro uectigalibus trāstulit.
 Plutarchus enim ijs summis uectigalia. i. τέλη, nō tributa. i. φόρος
 significasse mihi uidetur. Quod aut Plutarchus quinq; millia my-
 riadū scripsit, quingēties cētena millia latine uerti debuit, uel quin-
 genties sestertiūm, siquidem sestertios nūmos intelligi uolebat:
 & secundo loco octingenties quinquagies. Verum quoniam Plu-
 tarchus more Græcorū scripsit, summa quadruplicato excrescit,
 & fit ter millies & quadringenties centena millia nummūm:
 uel ter

uel ter millies quadringenties sestertiūm. Plutarchi autē uerba sic uerti ad uerbum possunt : Ex his uero quæ ipse ciuati Romanæ iā quæsitis addidit, Romanos capere quotannis octo millia et quingentas myriadas drachmarū. Quæ summa quaternario multiplicata, efficit ter millies & quadringenties cetera millia. Plinius libro tricesimo septimo hūc triūphum magnifice descripsit. Sed adeo corruptus ad nos peruenit, ut satis habuerim locū notare quē trāscribere nō poteram. Qui tamē locū illū legerit, Plutarchū mirabūur uiginti tātum millibus talētūm aestimasse prædā in arariū illatā. Apud Pliniū in eius triumphī descriptione ad ultimum ita legitur in codicibus omnibus impressis: Cætera triumphī eiusdē q̄ uerissime subijciā. Reipublicæ datū mille talētūm, legatis & quæstoribus qui oras maris defendissent sestertia bina millia: cum militibus singulis quinquaginta. Hoc prorsus non conuenit nec cum Appiano nec cum Plutarcho: bina enim millia sestertiūm quinas libras argēti ualent: & quinquaginta sestertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium post bina millia dixisse quinquaginta? saltem quinquagena emēdatores scriberēt. In antiqs quos uidi sic legitur: Cætera triumphī eiusdē q̄ uirilia reipublicæ & quæstoribus qui oras maris defendissent datum mille talētūm: militibus singulis sena millia sestertiūm. Et hætenus legitur. Fortasse autem sic legi debet: Cætera triumphī eiusdē quā uirilia (ut hoc referatur ad superiora in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit) præfectis & quæstoribus qui oras maris defendissent, datū mille talētūm, militibus singulis sena millia sestertiūm, comitibus singulis quinquagena: ut intelligamus comites, eos qui sponte Pompeium secuti sunt. Sena millia sestertiūm millenas & quinquagenas drachmas significant, quod conuenit cum supradictis. Quapropter admirari subit uel emendatorum licentiam uel librariorum incuriam, qui hunc locum ita corruerunt: ex quo coniecturam in uniuersam Plinii emendationem facere licet. Appianus autor est in exercitu Pompeij ab initio statim pednū uiginti millia, & equitū quatuor fuisse.

& le.

& legatos ei quinq; & uiginti à senatu decretos. Vt ergo in singu-
 los pedites mille & quingentas drachmas dederit et tria millia in
 equites, sic enim fieri solitum ut equites uel duplex uel triplex do-
 natium acciperent & duplex centuriones, Pompeius ultra mille
 talenta legatis & præfectis data non potuit minoris quadringen-
 tis & uiginti millibus argenti libris defungi, fiunt in summa cum
 mille talentis quadringenta octoginta millia pondo, quæ ære no-
 stro duodequingages centenis millibus aureorum æstimatur: in
 singula enim pondo denos aureos numeramus: atq; in hoc ratione
 nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis & euocati, &
 prouinciatim collecti. Appianus latinus (ut diximus) summas ar-
 genti non modo incredibiles sed etiam absurdas refert, apud quæ
 legitur, in eam largitionem Pompeium decies sexages mille talen-
 ta impedisse. Ego autem sexdecies interpretem scripsisse puto pro
 sedecim talentorum millibus, quæ ære nostro sexies & nonages
 centena millia aureorum dici possunt. Hoc donatium Pompeia-
 num non modo credibile, sed etiam contemnendum nec memorabi-
 le fecerunt illa quæ postea secuta sunt donatiua, ad bella ciuilia le-
 giones autorantia, ut posthac ostendemus. Nunc uero si Romani
 imperij magnitudinem non dico ostendere sed argumentis tatum
 coniciendum relinquere uelim, longus de integro instaurandus erit
 sermo. Plinius libro septimo de trophæis triumphisq; Pompeianis
 loquens, ita inquit: Triumphus uero quem deduxit Pompeius ad ter-
 tium Calendas octobris, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimã
 à prædonibus liberasset, & imperiũ maris Populo Romano resti-
 tuisset ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cili-
 cia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia insula, Creta, Baster-
 nis, et super hæc de regibus Minbridate atq; Tigrane triumphauit:
 summa summarum in illo gloria fuit, ut ipse in concione dixit cum
 de rebus suis differeret, Asiam ultimam prouinciarũ accepisse, eã-
 demq; mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo
 uelit percensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totũ profe-
 cto ter-

Appiani lo-
cus.

Magnitudo
Romani im-
perij.

ito terrarum orbem enumeret, quod infinitū esse cōueniet. *Asiam*
 hoc in loco Plinius pro peninsula *Asiæ* accipit, quod regnum olim
Lydiorum dictū est. *Trāquillus* in *Cæsare*: *Gessit* aut nouem an-
 nis quibus cum imperio fuit hæc ferè: *Omnem Galliã* quæ à saltu
pyrenæo alpibusq; & monte *Gebenna*, fluminibus *Rheni* & *Rho-*
dano cōtinetur, patetq; circumu ad bis & tricies centū millia pas-
 suum, præter socias ac bene meritas ciuitates in prouinciæ formã
 redegit, eiq; in singulos annos stipendiū nomen imposuit. Ab his duo-
 bus ducibus Romana res magnopere creuit. Quãta aut peninsula
Asiæ fuerit accessio quæ *Asia* proprio ac priuato nomine dicta
 est, ut autor est Plinius, ex eo cōiungere datur, quod *Plutarchus* in
Lucullo scribit *Syllã* quæ foedere isto cū *Mithridate* *Asiam* rece-
 pisset, uiginti millia talentū multæ nomine *Asiæ* imperasse, eiq;
 pecuniæ colligendæ *Lucullū* qui secū militauerat præfecisse, ut in-
 de pecuniam signaret. Quãta aut sit pecunia nos supra docuimus.
 σύλλου δὲ πέντε ἄσίων ἀποσυρσίους τετρακόντις ἑξήμισσι. *Appianus*
 in II. de bellis ciuilibus, de *Cæsare* dictatore loquens: Statim post
triūphū quæcūq; exercitui pollicis fuerat ampliore adhuc pecunia
 exoluit: milni drachmas Atticas quinq; millia, turmæ ductori bis
 totidē, tribunis militum equitibusq; duplo maius, ad hæc singulis ex
 populo minã unã Atticã. Apud *Tranquillū* locus mutilatus est: ve-
 teranis, inquit, legionibus prædæ nomine in pedes singulos super
 bina sestertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites
 micena quaterna millia nūmūm dedit: populo præter frumenti de-
 nos modios ac totidē olei libras, trecenos quoq; nūmos quos pollici-
 tus olim erat, uirum diuisit, & hoc amplius cetenos pro mora: an-
 nuam etiã habitationē *Romæ* usq; ad bina millia nūmūm: in Italia
 nō ultra quingenos sestertios. *Quadringētos* sestertios dedisse ui-
 rum populo *Trāquillus* dicit, & *Appianus* minã Atticã, quod idē
 est: quo cōprobatur id quod semper diximus, libram fuisse centeno-
 rum denariorum, et soluitur obiectum superius factum ex *Priscia*
 no. Sed hic quina millia drachmarū data dicit in singulos milites,

Viginti mil-
 lia talentū
Asiæ impera-
 ta à *Sylla*.
 Donatiuum
Cæsaris &
 congiarium
 memorabile.

& in equites singulos multo maiorem summam: ille in equites uicena quaterna millia nummum, id est sena millia drachmarum: quare locum mutilatum esse oportet. Eusebius autor est eo tempore quo Sylla dictaturam inuasit, censu Romae acto, inuenta esse hominum quadringenta sexaginta tria millia. Appius autem tradit censu post triumphum Caesaris acto inuentum esse dimidio penè minorem numerum ciuium quam quatus ante bellum ciuile fuisset. Esto igitur ut Romae duceta & uiginti millia hominum fuerint eo tempore quo Caesar centenas drachmas in populum diuisit, id congiarium bis & uicies centenis millibus aureorum nostrorum aestimabitur. Age esto ut uiginti millia ueteranorum fuerint (tot enim minimum esse oportuit ut ex Hircio nouimus in commentario de bello Africo:) si quina millia drachmarum, id est quinquaginta argenti pondo in singulos diuisit, decies millies mille aureis nostris id donatiuum constituit, id est ceteries centenis millibus. Adde nunc augmentum pro ceterurione & equite & tribuno, & habitationes illas gratuitas Romae & in Italia datas, certe in immensum res abibit si omnia aestimetur. Appianus de triumphis eius loquens quos diebus quatuor instaurauit post omnia bella confecta: Pecuniarum, inquit, in triumphis illatarum summam ad sexaginta quinque talentum millia fuisse ferunt, & coronas ex auro fuisse addit duo millia & octingenta, quae pondo amplius uiginti millia penderent. Ex quibus exercitui promissa praemia cum foenore propemodum exoluta. Summa talentorum aestimatione nostra undequadragies millies mille aureos nostros ualet. Viginti millia pondo auri (ut minimum) uicies ceterena millia superiori addit summam, ut sint semel & quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc est quadringenties semel centena millia. Cuius summam bonam partem Caesar ex Gallorum spolijs coegit. Praeter ea quae impendit in emerendo fauore plebis et potentium Romae ut Pauli & Curionis et aliorum ut supra dictum est. Omnia enim illa ante bellum ciuile contigerant. Sed triumphus ductus sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem triuuir post mortem

Caesaris

Donatiuum
Antonij.

Cæsaris bellū Philippēse pariter cū Cæsare qui postea Augustus dictus est, gessit cū Cæsaris interfectoꝝ: quo confecto morte Cassii & Bruti, cū Cæsar Octavius Romā rediisset, ipse Antonius in Græciā se contulit, ut illic de donatiuo statueret quod milīti antea pollicitus fuerat, quodq; (ut Plutarchus inquit) quinum milliū drachmarū in singula capita fuerat, id est uiceniū milliū nūmūm. Quātus aut fuerit exercitus eius ex eodē autore alio loco nouimus, qui de altero dissidio Cæsaris et Antonij loquēs, et de bello Mutinensi, quo tēpore Antonius Lepidi castra ingressus esse dicitur, Munatiūq; sibi adiūxisse: His rebus (inquit ille) elatus Antonius castra Lepidi ingressus, quodā ex cōpotoribus suis cum sex legiōibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiā redijt, decē millia equitū & decē & septem legiones peditū secū agens: quo tēpore Cicero à Cæsare destitutus cum Antonio uerū in gratiā rediit. Ut autē omnia extenuare potius q̄ augere uideamur, ponamus equitū peditūmq; octoginta millia capitū fuisse, plenæ enim raro legiones erant, equites etiā & centuriones in ordinē redigemus, ut in singula militū capita simplex donatiuū procedat, id est quingēti aurei: ad eam largitiōnē quadringentes cētena millia aureorū nostrorū taxanda sunt æstimatione iam dicta, ut promptū est colligere. Quod an credibile sit ex ijs quæ infra dicentur apparebit. Eodē tēpore Antonius cum Ephesum in Asiā ex Græcia uenisset, & eō reges reginæq; orientis ad eum salutandum confluerēt, sese suaq; ultro illi offerentes (ut autor est Plutarchus) diu illic per luxū inusitatū debacchatus, cum de primoribus uiris pro arbitrio suo statuisset, prædictarū rerū impendijs exhaustus, altera tandē uectigalia Asiaticis populis imperare instituit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis qui causam gentiū Asiaticarū agendā receperat, huiusmodi oratiōe usus esse dicitur, memorabili certe, ac nostris quibusdā hominib; etiā atq; etiā animaduertēda, si ipsis ab aulico fastu feriari paulisper uacaret, & animū aduertere huiuscemodi acroamatis. Sed quando id fieri nō potest, proximū est ut optemus per
ora id

Hybreas
orator.

ora id hominum ferri tandiu quoadusq; ad principes permanarū.
 Verum ille orator: Si potes, inquit, o Antoni alterū uectigal eo-
 dem anno exigere, illud etiam posse te æquum est, binas ut eodem
 anno æstates, binosq; etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi ta-
 lentum millia Asia iam pepēdū: hæc si tu nō accepisti, exige ab ijs
 qui acceperunt: sin cum acceperis, iam non habes, quid nunc causæ
 est quin ipsi perierimus? ταῦτα εἶπεν. εἰ μὲν ὄνκ εἰληφας, ἀποκίτε
 πρὸς τῶν λαβόντων. εἰ δὲ λαβὼν ὄνκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. Hoc
 sermone magnopere flexit Antoniū Hybreas, ut quem plurima la-
 tuissent eorum quæ fiebant, & erat non tam remisso animo q̄ sim-
 plici, ideoq; omnia credens ijs quos circa se esse uoluerat. Inerat
 enim moribus hominis simplicitas: nec cito ad secus admissa animū
 aduertebat. Verum ubi res perperā actas senserat, ilico pœnitentia
 subibat eius animū, culpamq; ingenue etiam ad eos ipsos agnosce-
 bat ad quos res acta iniuriāq; pertinebat. Hic locus, ut alia pleraq;
 eius autoris mendose latinus factus est. Digna uero omnino histo-
 ria quæ in regie conspicuo loco sesquipedalibus literis proscriberetur,
 uel in æs incidere potius, ut & principes nostri meminissent quid sui sit officij,
 & qui rei argentariæ apud nos summā tenent, innocentius & cautius obirent sua munera in posterū. Hic
 est ille M. Antoni^o qui Cleopatras ultimæ Aegypti reginæ, Phœ-
 niciam, Syriam, Cyprum, & Siciliæ bonā partem, Iudæam bal-
 samiferam & Nabathæorū Arabiā in stupri mercedē dedit: quī
 Antigonū regem securi percussit: qui expeditionē in Parthos cum
 cētum millibus pedū equitūq; suscepit: cui deniq; nobilis illa coe-
 na portetosi luxus cōdicta est à Cleopatra, in qua centies sester-
 tium, id est ducēta & quinquaginta millia aureorū uno ferculo se-
 cundæ mensæ consumpta sunt. De hac re Athenæus in quarto di-
 pnosophistarum ita propemodū inquit, uerbis ex Rhodio Socrate
 transcriptis, qui bellum ciuile Cæsaris & Antonij scripsit: Quū
 autē Cleopatra obuiā processisset Antonio in Siciliā, ibi conuiuū
 regium opiparūq; instruxit. In quo aulicū omne instrumētum au-

Memorable
dictum.

Mirabilis
cœna.

Cleopatras
luxus in cō-
uiuio.

reum erat, gemmis etiam cōsertum singulari uasculorum opificio. Erant etiā parietes purpureis aureisq; peripetasmatis obtēti. Duo decim igitur ad hūc modū triclinijs constratis et instructis, Antonii ad conuiuū illud Cleopatra, quosdāq; primorū uocauit quos ei uisum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificētiā cum stupore admirante, renidens Cleopatra omnia se illi dono dare respondit: et subinde in diem posterum cenā ei condixit. Ad quā ille postridie cum uenisset, comitatus amicis & proceribus, eo splendore Cleopatra atq; ea opulentiā conuiuū instruxit, ut hesternus apparatus despicabilis præ eo uideretur: ac nihilo secius peracto cōuiuio omnia eidem donauit. Visenda sanè munificētia, cum unicuiq; conuiuariū permitteretur toralia & lectum in quo accubisset, & uasa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectisternio cesserant. his peractis sub ingressum Antonij comites prout dignitate aliqua præcellerant, ita partim lecticas gestatorias cum seruis lecticarijs, partim equos instratos argenteis ephippijs referebant: queis omnibus regina eo amplius face prælucētes affectas digredientibus repræsentauit. καὶ εἰς αὐριον παρεκόλει συνλειπνήσαι. πάλιν ἤχοντα μετὰ τῶν φίλων τῶν ἡγεμόνων, ὅτε καὶ πολλῶν κρεῖττον διακρομήσασα τὸ συμπόσιον, ἐπῆυσε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρὰ, καὶ πάλιν καὶ ταῦτα ἐδωρήσασθαι. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ἧ ἕκαστος κατέκειτο κλίνη, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς σρώμασις ἐμεμέριστο, ἐκώσσω φέρειν ἐπέβητε, καὶ κτ' πλὴν ἄφοδον, ὅς μὲν ἐν ἀξιωμασι φορεῖα σὺν ὅς χρημίσουσι, ὅς πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κροσμιμυθῶν ἰππεδ. πᾶσι δὲ λαμπροφόρους παῖδας ἀνθίπας παρέσσε. Mirabitur forsā quispiam quonā modo ducenta millia talentū uno anno Antonius ex Asia auferre potuerit. Asiam hic intelligere oportet orientale P. R. o. imperium: quod quantū fuerit ex triuuiralis partitione illa triuuirali intelligere licet, quæ mihi instar fuisse uideatur Homericæ regnorū diuisionis inter Iouē, Neptunū & Plutōnem, quæ ad physiologiā ipsa refertur triū elementorū. In ea partitione omnis ad orientem tractus Antonio, ad Hesperiam Cæsari hoc

Triuuiralis
partitio.

hoc est Octavio concessus. Vtriusq; aut imperij confiniū Ioniū mare factū, Lepido Africa cessit. Ita ditio nostra omnium cūtra mare longe hodie clarissima, portūcula propè dixerim fuit nō dico Romani imperij, sed tertiæ partis eius. Postea aut sublato Lepido cū triumviratus ad duumviratū rediisset, quæ fuerint Romani imperij vires æstimare datur ex utriusq; copijs: siquidem in Actiaco bello Antonius pedītū centum millia, equitū duo & uiginti: & naues bellicas non pauciores quingentis habuit, & sex reges in comitatu suo. Cæsar aut naues bello aptas ducetas et quinquaginta, pedītum octoginta millia, et equitū parem Antonio numerū: quo tempore ut diximus Lepido de medio sublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ioniū mare et Illyricum, Cæsar ab Illyrico ad Hesperium oceanū, et ab oceano ad Thyrrhenū Siculumq; mare, Libyæ uero quantū Italiæ Galliæq; & Hispaniæ obiectū est ad Herculeas colūnas obtinebat, Antonius uero à Cyrene ad Aethiopiā. Appianus aut libro quinto bellorū ciuiliū Marcū Antoniū inducit Ephesi ad Græcas Asiaticasq; gentes orationē habentem, dicentēq; sibi duodetriginta legiones esse, quæ cum auxiliarijs centum et septuaginta pedītum millia implerent, equitibus non adnumeratis: quas legiones reliquias esse dictabat trium & quadraginta legionum quas Mutinæ habuisset cum Cæsare & Lepido communes. Itaq; cum præmia ijs reddere opus esset, & oriētales populi ita de eo & Cæsare meriti essent ut digni maxima multa uiderentur, ob pecunias Cassio et Bruto Cæsaris interfeكتورibus collatas, se multæ eis nomine decem annorum tributa imperare continuo persoluenta: quandoquidem tot annorum ipsi tributa Bruto & Cassio biennio proximo persitassent: ad extremumq; Græcos & Asiaticos multis lachrymis impetrasse, ut nouem annorum tributū biennio persoluerēt, sicq; factū ut & populi & dynastæ Asiæ conferre cogerētur. Duceta igitur millia talētūm quæ Plutarch⁹ exacta esse ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerūt quæ uno et altero anno in nouē annos indicta est. Hæc summa numismate nostro cen-

Actiacus
exercitus.

ties & uicies millies mille aureos ualet. Græci duodecies millenas myriadas dicunt, uel centies & uicies centenas myriadas: hac summa maiorem nullã (ut arbitror) dicturi sumus uno tẽpore congestã. Maiores summæ in ærario fuisse uidentur ut apparet ex ijs quæ libro superiore adnotata sunt. Plinius libro XXIII. Messala orator proddidit Antoniũ triumuirũ aureis usum uasis in omnibus obscœnis desiderijs pudendo etiã crimine Cleopatrz. Et paulo inferius: Antonius in cõtumeliã naturæ uilitatẽ auro fecit: opus prosc̃riptione dignũ. Idem autor est luxũ tum primũ Romanũ populum inuasisse, quũ Asia deuicta est: Asia, inquit, primũ deuicta luxuriã misit in Italiã: siquidẽ L. Scipio trãstulit in triumpho argẽti pondo millia quadringẽta quinquaginta, et uasorũ aureorũ pondo centũ millia. Anno urbis conditæ DLXV. eadem Asia domita multo etiã grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa, hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auct: onibus regijs uerecundia exempta est, urbis anno DCXXVI. medijs LVII. annis erudita ciuitate amare etiã & non solũ admirari opulentiam externã. Immeſo & Achaicæ uictoriæ momẽto ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo anno urbis DCVIII. Parthica signa et tabulas pictas inuexit, ne quid deesset: pariterq; luxuria nata est & Carthago sublata, in a cõgruentibus fatis ut liberet amplecti uitiã, & liceret peccare ex dignatione. In quibusdã impressis libris legitur: & uasorũ aureorũ pondo ducẽta millia duplicato auri numero: in antiquis omnibus pondo mille quingenta: adeo fluxa fides est exemplariũ in numeris tradẽdis. Apud Liuiũ non millia sed mille utrobq; legitur, quod luculentã facit discrepãtiã: in quibusdã antiquis mille legitur, in alijs per notas scriptum est, ut ad mille & millia ambiguũ sit. Sic aut inquit Liuius libro septimo de bello Macedonico: Tulit in triumpho uasorũ argenteorũ (omnia celata erant) mille pondo, & CCCCXXIII. aureorũ mille pondo & XXIII. Præter hæc etiã duo uerba in supradicto loco corrupta esse intelligo ex obseruatione uetustæ lectionis: neque enim

Asia demum
uicta, luxu-
ria Romã in
uasit, magis
etiã donata.

enim Asia domina lego, sed donata. Scimus enim Attalum regem Asiae, Populū Romanū hæredē instituisse autore Trogo lib. tricesimo sexto: Deuictā igitur Asiam Plinius prius dixit luxuriam misisse in Italiam, quod fuit Antiochi tēpore, postea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreduatem Populo Romano relinquente. Parthica autē signa corruptum esse satis scio: sed quomodo restitue dū sit affirmare nō ausim: dicerē Corinthiaca, nisi in uestuto parta legissem, ut uictoriam partam intelligamus, id est ut parta uictoria statuas & tabulas inuexerū Romam ex Achaia. Neq; uero ex Asiaticis tantum tributis Antonius infinitā uim auri argentiq; collegit & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniam auertisse traditur. Plutarchus enim autor est, interfecto statim Cæsare Calpurniam Cæsaris uxorem quatuor millia talentū ad Antonium transportanda curasse. Maximam tamen pecuniā Cæsarem reliquisse ex secūda Antoniana intelligimus, quo in loco Cicero ita inquit: Vbi est septies millies sestertiūm quā in tabulis quæ sunt ad Opis petebatur, funestæ quidē illius pecuniæ, sed tamen si ijs quorū erat non redderetur, quæ nos à tributis posset uindicare. Tu autē sestertiūm quadringenties quod idibus Martijs debuisti, quonāmodo ante Calendas Aprilis debere desisti? Et rursus Philippica v. Illa uero dissipatio pecuniæ publicæ ferēda nullo modo est, per quā septies millies falsis donationibus perscriptiōibusq; uerū: ut portento simile uideatur tantā pecuniam Populi Romani tam breui tēpore perire potuisse. Perscribere Cicero uocat quod lingua nostra registrare appellat. Verū autē pro auertis, puto esse mēdosum. Plinius libro XXXIII. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterū aureorum XXVI. millia et numero pondo trecenta: nec fuit alijs tēporibus respublica locupletior. Sic et in impressis codicibus et in duobus antiquis legi: In uno autē uenerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur: Laterū aureorū xv. Argenteorū xxxv. & in numero HS. cccc. quod ego interpretor sestertiūm quadringenties. Locū autē mutila-

Locus Plinij emēdatus.

Cæsaris mortui pecunia.

Perscribere.

tum esse in uulgatis exemplaribus ex illo uetusto conijcio, et ex Oro-
sio historico qui libro VI. sic inquit; *Cæsar Romã uenit, negatãq;*
sibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo au-
ri pōdo IIII. M. C. XXXV. argenti pondo propè DCCCC. Nu-
meros tamen Orosii corruptos esse facile ex Plinio conijcimus: &
alioquin quis credat Cæsarem ad bellũ ciuile contra senatũ eundẽ
locupletissimũ ærariũ primoribus (ut inquit Plautus) dignis deli-
basse? usque adeo numeri per omnia in omnibus autoribus mendosi
sunt: antiquitatis culpa quæ notarũ compedijs nimium gauisa est.

Imperiũ Au-
gusti. Verum opulentissimũ illud seculũ Augusti principatus excepit,
sub quo principe latissime patuisse Romanũ imperiũ demonstrabi-
mus, & priuatim publicẽq; locupletissimũ fuisse: licet post ea Ger-
manicæ populi multi aliq; ad arcton uergentes accesserint, à quibus
principes Romani cognomina sumpserunt. Strabo enim Græcus
autor qui Romæ diu uersatus est Augusti Tyberij q; temporibus, li-
bro XVII. circa finẽ uia inquit: ἐπὶ δὲ οἱ ῥωμαῖοι πῶς ἀρίστην τῆς
οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβε-
βλημένοι, ἢ πρότερον ἡγεμόνας ὡν μνήμῃ ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ
βραχίων τὰ βύτων εἶπεν. Quoniã uero Romani terræ habita-
bilis optimam quãq; regionem ac celeberrimã obtinent, omnes ante
se populis imperitantes supergressi, duntaxat quorũ memoriã nori-
mus, dignum esse duxi, ut de eorum statu breuibus differamus. Et
post paulũ: πῶς μὲν οὖν εὐρώπην χερδὸν τι πάσσαν ἔχουσιν, πλὴν
τῆς ἕξω τῆς ἰστροῦ, καὶ τῆς μετὰξὺ τῆς ῥήνου καὶ τῆς ταυναΐδος παρωκίαι
νιτῆρ. τῆς ἡλιβύτης ἢ καὶ ἡμᾶς πρῶτα πᾶσα ὑπερχείριος ἐστὶ. ἢ δὲ
ἄλλῃ ἀοικητός ἐστιν. ἢ λυπηρῶς καὶ νομοδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ
τῆς ἁσίας ἢ καὶ ἡμᾶς πρῶτα πᾶσα ὑπερχείριος ἐστιν. Europã igitur
fermè omnẽ tenet, præter eã eius partẽ quæ ultra Danubiũ præ-
tenditur, et eas gẽtes litorales quæ inter Rhenũ et Tanaim ad oce-
anũ uergũt. Africæ aut̃ ora quæ nobis obuersa est, oĩno eis paret.
Reliqua autẽ Africæ uel ægre habiãtur, uel Nomadũ more inco-
luntur: similiter & Asiæ omnis ora quæ in nos uergit, ab eis impe-
ria

pulo in Au-
gustū trās-
ta, impiūq;
perpetuū de-
latum,

Et pacis belliq; arbitriū perpetuū delata sunt, in duas partes uni-
uersam ditionē partitus est, quarū unam sibi, alterā populo attri-
buit: sibi quidem quæcūq; militari præsidio eget retinuit, ut re-
giones barbaras, et gentibus nondū subactis finitimas: populo autē
eā partē concessit, quæ paci acquiescēs facile sine præsidio in offe-
cio cōtinetur. Rursus utrāq; partē in prouincias cōplureis distribu-
it, quarū alteræ populi dicuntur: et paulo inferius enūeratis populū
prouincijs, in quas populus cōsules uel prætores mitebat, ita subdit:
τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχουσας. ὡν εἰς ἅς μὲν πέμπει τὸ ἴδιον
μελιθμῶδους ὑπάρχους ἀνδρας. εἰς ἅς ἡ στρατηγός. εἰς ἅς δὲ
καὶ ἱππάρχους. καὶ βασιλεῖς ἢ καὶ δυνάμεις. καὶ δεκαρχίαι τ' ἐκεί-
νου μερίδι. καὶ εἰσὶν καὶ ὑπὲρθεον αἰεῖ. Alias autē prouincias Cæ-
sar obtinet, ad quas regendas partim cōsulares, partim prætorios
mittit, in quasdā etiā equestriū ordinis uiros. Huius portionis reges
Et potentatus Et decarchiæ, id est decē primatus, quæ Et decar-
chiæ dicuntur Et sunt nunc Et semper aliās fuerunt. Ex iādictis
forma imperij Romani, Et ueluti incunabula principatū monar-
chiæ inuentis habentur, quæ mihi magnopere pertinere uisa sunt ad
intelligendā rationem Romani principatus. Nullus enim auctor
(quod meminerim) tam aperte hæc tradidit, meliusq; ex ijs Tran-
quilli locus in eodē Augusto intelligetur: Prouincias ualidiores,
Et quas annuis magistratū imperijs regi nec facile nec tutū erat
ipse suscepit, cæteras proconsulibus sortitio permisit, Et tamen non
nullas cōmutauit interdū atq; ex utroq; genere plerasq; sæpius adi-
it. Urbū quasdā foederatas, sed ad exiū licentia præcipites liber-
tate priuauit: alias aut ære alieno laborātes leuauit, aut terræ mo-
tu subuersas denuo condidit, aut merita erga Rempublicam allegā-
tes, latinitate uel ciuitate donauit. Et paulo post: Regna quibus
belli iure potitus est, præter pauca, aut ipsē quibus ademerat red-
didit, aut alienigenis contribuit: reges socios etiā inter semetipsos
necessitudinibus iunxit mutuis, promptissimus affinitatis cuiusq;
atq; amicitiae conciliator Et fautor: nec aliter uniuersos q̄ mēbra
partesq;

De ratioe Ro-
mani imperij.

Augusti ge-
sta.

partesq; imperij curæ habuit. Rectorē quoq; solitus apponere ætate paruis aut mente lapsis, donec adoleſcerent aut reſipiſcerent: ac plurimorū liberos & educauit ſimul cū ſuis & inſtituit. Haſtenus Tranq. Hic idē Auguſtus Aegyptū poſt Antoniū uictū & Cleo patrā capiā in puincia formā redegit, ut autor eſt Strabo: cuius etiā arma Petronio duce in Aethiopiā penetrauerūt. *Pli. lib. VII.* de Aethiopia loquēs: Intrauere autē & eō arma Romana diui Auguſti tēporibus duce P. Petronio & ipſo equeſtris ordinis præfecto Aegyptijs: oppida eorū expugnauit quæ ſola inuenerat, quo dicemus ordine: ſic enim legendū eſt, quanq̄ in omnibus exemplaribus legatur nō Aegyptijs ſed Aegyptus Aethiopiā expugnauit, nō Petronius Aegyptijs præfectus: nota eſt hiſtoria ex Strabōe. Aeli uſ etiā Gallus ab eodē principe in Arabiā Felicē Auguſto iubēte expeditionē ſumpſit, & multa ibi oppida expugnauit: quā tamen non ſubegit, deceptus à Syleo duce quodā Nabathæorū primario uiro, qui diuturna ludificatione Gallū per deſerta fruſtratus eſt, exercitū interim penē conſumpto: ob quā cauſam poſtea Syleus ab Auguſto ſecuri percuffus eſt, ut autor eſt Strabo lib. XVI. Nabathæi tamen & Sabæi Felicis Arabiæ incolæ Romanis tum parebant, ut idē autor eſt hiſ uerbis: *πρωτοι δὲ ὑπὲρ τῆς οὐρίας νεβαταῖοι καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαιμόνα ἀραβίαν νέμοντες, καὶ πρῶτοι κατέλαβον αὐτὴν, πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. οὖν ἢ καὶ κείνοι ῥωμαίοις εἰσὶν ὑπὸ ἡγεῖοι.* Metropolis autē Nabathæorū urbs ē Petra à ſitu loci dicta. Domuit idē Auguſtus partim ductu partim auſpicijs ſuis Cantabriā, Aquitaniā, Pannoniam, Dalmatiā cum Illyrico omni. Item Rhetiā & Vindelicos ac Salaffos gentes alpinas coërcuit, & Dacorū incurſiones, tribus eorū ducibus cum magna copia ceſſis, Germanoſq; ultra Albin fluuium ſummouit: ex quibus Sueuos Sicambroſq; dedentes ſe traduxit in Galliā, atq; in proximis Rhe no agris collocauit: nec ulli gēti ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Virtutis autē moderationiſq; fama Indos etiā ac Scythas auditu modo cognos pellexit, ad amicitiā eiſ populiq; Ro.

Plinij locus.
Arma Rōana in Aethiopiam penetrauerunt.

ultro per legatos petendam. Parthi quoq; Armeniam uendicanti facile cefferunt, & signa miliaria quae M. Crasso ademerant, re poscenti reddiderunt, obsidesq; in super obtulerunt. In cuius rei memo riam signatus est ille nummus, cuius supra mentio facta est. Deniq; pluribus quoddam de regno cocertantibus non nisi ab ipso electum com probauerunt: autor Tranquillus. Strabo autem de Syria loquens in decimosexto: Parthi, inquit, primum quidem amicitiam Romanorum exoptantes, Crassum eos ultro laceissent bello ulti sunt: nec minore & ipsi cladē rettulerunt, cum idem ausi essent Pacoro in Asia cum exercitu misso. Antonius autem hortatore Armenio usus, prodium in feliciter rem gessit. Pacori autem successor Phraates usque adeo Caesaris Augusti amicitiae cupidus fuit, ut trophaea ei remitteret, quae de Crasso Parthi pridem statuerant, & euocato ad colloquium Titio tunc Syriae praefecto, quatuor ei legitimis liberos obsides da ret. ὁ δ' ἐκείνον διαδέξαμενος φραάτης ἑσούδασε πῶδε πλὴν φιλικῶν πλὴν πρὸς καίσαρα ἔν σέβασόν, ὡς καὶ τὰ ῥόπαια ἐπέμψεν ἅ κ' ἔπ' ῥωμαίων ἀνίστασιν παρθναίοι. καὶ καλίσαα εἰς σύλλογον τίτιον ἔν ἐπιστατοῦντα ἔσυρίας δ' παίδας γυνύσις ἐνεχέρισεν ὁμίρους ἀνθρώπων. Post Actiacam autem uictoriam quan tum opes Romanae creuerint ex Tranquilli uerbis intelligere licet: Inuecta (inquit ille) Vrbi Alexandrino triumpho regia gazza tan tam copiam rei nummariae effecit, ut foenore diminuto plurimum agrorum pretijs accesserit. Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, sup pleuitq; non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersae ferè summæ: modo quadragenos, modo tricenos, nonnun quam ducenos quinquagenosq; nummos: ac ne minores quidem pueros praeterijt, quamuis non nisi ab undecimo aetatis anno accipere con sueuissent. Frumentum quoq; in annonae difficultatibus saepe leuissimo, interdum nullo pretio uiritim admensus est. Hic si reputare uelim quanti congiarium unum ducenorum nummorum consisteret illi principi, uereor ne fidem detraham historiae. Legitur autem apud

Congiaria
Augusti.

Euse-

Eusebiū in chronicis post triumphū Actiacū Romæ censu actō inuenta esse Romanorū ciuiū quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino autē nostro iam nato & adolescente, Augustum cum Tyberio quē sibi in filiū adoptauerat, censum Romæ egisse, & inuenisse capiū Romanorū ter & nonagies centena & septuaginta millia. Fac igitur (ut omnia intra fidē statuā) uicies centena millia ciuium fuisse ad congiariū nomina dantiū, quod ipsum ducentū tantū nummū fuerit, id est quinquaginta denariorum seu selibræ Romanæ, oportuit decies centena millia pondo argenti congiariū constiuisse, quod nos centies cētēnis millibus æstimare solemus. Quod si ducentū quinquagenū nummū congiariū statuamus, uicies quinquies centena millia aureorū ad summā illam accedēt. Perge porro, & fac quadragies cētēna millia ciuiū fuisse, & ducenties quinquagies centēnis millibus id congiarium necessario æstimabis. Orosius libro VI. Augustum post legiones in Sicilia à Pompeio receptas, XXX. millia seruorū dominis restituisse tradit, et quatuor et quadraginta legiōes ad tutelā imperij per puincias instituisse. Tranquillus de hoc ita scribit: Ex miliaribus copijs legiones & auxilia prouinciatum distribuit: classē Misēni & alteram Rauennæ ad tutelam superi et inferi maris collocauit. Et post aliquot uersus: Quicquid autem (inquit) ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumq; formulam astrinxit, definitis pro gradu cuiusq; & temporibus militiæ & cōmodis missionum, ne aut ætate et inopia post missionē sollicitari ad res nouas possent: utq; perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequēdos que suppeteret, ærarium militare cum uectigalibus nouis constiuit. Strabo li. XVI. de Beryto loquēs quæ est in Syria: ἀντι κατεσπίαθη μὲν ὑπὸ βύρωνος ἀνελήθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, Λεξαμύνη δύο τάγματα, ἃ ἰδρυσε ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euersa à Tryphōe, nūc à Romanis restituta est, duas legiōes admittēs, quas in ea Agrippa collocauit. Illa est Berytus colonia, cuius meminit Vlpianus in Pandectis titulo de censibus in prin-

XLIII. legiōes sub Augusto.

cipio. Apud Strabonem latinum barutus ubiq; legitur, credo quia
 sic hodie uocatur. Idem libro decimosextimo de Aegypto loquens
 in prouinciam redacta: ἐστὶ δὲ καὶ στρατιωτικῶν γ' τάγματα. ἔν
 τ' ἐν κτ' ἃ πόλιν Ἰερῶν. τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τού
 των ἑνὴα μὲν εἰσὶ παῖραι ῥωμαίων. βῆς ἐν τῇ πόλει. βῆς ὑπὸ τῶν
 ὄρων τ' αἰθιοπίας ἐν συνῶν φρουρὰ βῆς ἄλλης. βῆς δὲ κτ' πλὴν ἄλ
 λην χώραν. εἰσὶ δὲ καὶ ἰππάρχια βῆς. Copiarū autem miliarū
 tres sunt legiones: quarū una in urbe collocata, reliquæ duæ per re
 gionem dispositæ: & præter has nouem cohortes Romanæ, ternæ
 in urbe, ternæ in finibus Aethiopiæ ad Syenem pro locorū præsi
 dio, & tres per regionē sparsæ, & insuper tres equarū turmæ op
 portunis locis dispositæ. Libro autē quarto in mentione Britannie
 pacatam illam prouinciā una tantū legione contineri in officio di
 cit, & paruo equitatu: τουλάχισον μὲν ἢ ἐνὸς τάγματος χριζοὶ ἂν
 καὶ ἰππικῶν πνός. libro tertio de Hispania loquēs: Bætica, inquit,
 plebi attributa est, ad quā prætor mittitur, qui legatiū habet et quæ
 storem. ἔχων πρεσβευτῶν τε καὶ ταμίαν. Et post aliquāto: ἢ λοιπὸν
 δὲ, ἄντι δ' ἐστὶν ἢ πλείον, τ' ἰερίας ὑπὸ τῶν ὑπατικῶν ἡγεμόνων στρα
 τῶν ἔχοντι ἀξιόλογον βῶν που ταγμάτων. Reliqua autem Iberia
 (hæc autē est plurima) à consulari uiro regitur memorabilem exer
 cium habente, ad tres circiter legiones. Verum hæc et alia è græ
 cis autoribus citata & græce plerunq; & latine in hos ueluti cō
 mentarios recōditioris antiquitatis referenda esse duxi & perscri
 benda. Nam cum id non esse dissentaneum generi scriptionis ar
 bitrabar, tum uero si latina à me facta tantūmodo proferrē, ueri
 tus sum ne rerum penè incredibiliū, fidem lectoribus parū certam
 facerem ut mihi interpretes plurimi nunc faciunt, postq̄ pœnuere
 me coepit multorū, pudereq; quod eorū testimonijs inconsulta secu
 ritate & penè inerti usus essem, qua etiā & ipsi usi sunt quælibet
 exemplaria inexplorato sequēdo. Sin græca tantū uerba pro testi
 monio protulisset, non continenda parte rerum enarratarū maxi
 mam partē lectorum fraudauisset. Verū Romanarum legionū in
 Germa-

Germania non mediocres fuisse copias oportuit, cum Trāquillus dicat Varū cum tribus legionibus et auxilijs in Germania cæsum. Vnde Variana clades dicta: de qua Plinius in septimo: Iuxta hæc et Variana clades, & maiestatis eius foeda suggillatio. Strabo in Cheruscis hoc contigisse tradit. Ex supradictis autē coniectura facienda in uniuersam Romani imperij amplitudinē. Huic principi reges amici et socij Populi Romani singuli in suo quisq; regno Cæsareas urbes condiderunt, ut autor est Trāquillus, & cuncti simul adē Iouis Olympici Athenis antiquitus incohatam perficere cōmunis sumptu destinauerūt, genioq; eius dedicare: ac sæpe regnis relictis, non Romæ mō, sed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac sine regio insigni more clientū præstiterūt. Quo qd posset honorificcū hominī cōtingere non uideo, à rebus quidē humanis. Ad extremū ipse moriens legauit Populo Romano quadringentis, tribubus tricis quinquies, id est unicuiq; tribui centena sesteritia (quinq; enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de lege agraria contra Rullū.) prætorianis militibus singula millia nummū, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs tricenos numos. Quam summā repræsentari iussit: nam & confiscatam semper repositaq; habuerat: reliqua legata uarie dedidit, produxitq; quædā ad uicies sesteriūm, quibus soluēdis annuū diem finijt: nec plus peruenturū ad hæredes suos q̄ millies & quingēties professus, quāuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorū percepisset: quod pene omne cū duobus paternis patrimonijs, cæterisq; hæreditatibus in rempublicā absumpisse, autor Trāquillus. Diximus supra autoritate Orosii quatuor & quadraginta legionibus Augustum rem Romanā tueri instituisse, idq; argumētis haud leuibus credendū esse collegimus. Si plene igitur legiones fuerunt, id est denis cohortibus constātes, quarum prima millenaria, reliquæ quingenariæ esse solebāt, præter equitū alas, quantū numerū hominū in tot legionibus fuisse dicemus? nam eas non plenas fuisse sub mortē Augusti

Variana clades sub Augusto.

Testamētū Augusti.

CHRISTO domino nostro recens

recens è uirgine nato credibile non est, cum omnia penè pacata essent, & in locum demortuorū succenturiari facile posset, præsertim sub eo principe qui rem militarem seuerissime rexu, & copiarum militariū breuiarium, quod & pyctaciū dicitur, apud sese habuisse dicitur. Sed fuerint sanè legiones quatuor et quadraginta, non iustæ plenæq; sed quaternūm tantum milliū singulæ, ut legio naviorum pedinū centum et septuaginta sex millia fuerint, ut trecentos nūmos singuli acceperint, hæredibus hoc legatū centū et triginta duobus millibus pondo argenti stetit, hoc est tredecies cētenis ac uiginti millibus aureorū: quibus si nūc addamus prætorianas & urbanas cohortes & equitatum, nescio q̄ magna summa accessura sit. Legatum aut̄ populo & tribubus factum paulominus undecies centenis millibus ualet: quod ad hæredes peruenit, tricies septies centenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In uaria legata non dubito ingentem summā absumptam: Præter cōguaria autem quæ supra retulimus in uita sæpe dedisse: (nam frumētationes ternas in anno quaternorū mēsiū, ne plebs frumētandi causa ab urbe & negotijs auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo): præter largitiones inquam prædictas etiā opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriasq; opes absumpsisse se elogio ultimo testatus est. Ex ijs præcipua sunt forum cū de Martis ultoris in honorē cōfectu Pharsalici belli ob ultionē cædis Cæsarianæ suscepti, quo nomine etiam nūmus percussus uisitur. Aedes tonātis Iouis in capitolio. Tēplū Apollinis ea parte palatinæ domus excitatū quā fulmine ic̄tā desiderari à deo aruspices pronūtiarāt: additā porticus cū bibliotheca latina græcāq;: quo loco iā senior sæpe etiā senatū habuit, decuriasq; iudicū recognouit. Quædā etiā opera sub nomine alieno nepotū scilicet & uxoris sororisq; fecit, ut porticū basilicāq; Lucij & Caij. Item porticus Liuiæ & Octauiae, theatrumq; Marcelli. Sed & cæteros principes uiros ut pro facultate quisq; uel momētis uel nouis uel refectionis & excultis Urbē adornaret, adhortatus est, multaq; à multis extructa

Opera publica
ab Augusto
extructa.

tracta sunt, sicut à Martio Philippo ædes herculis musarum, à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio Pläco ædes Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum, à Marco uero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduersus incendia excubias nocturnas uigiliasq; commētus est: ad coërcendas inundationes, alueum Tyberis laxauit, ac repurgauit, cōpletum olim ruderibus & ædificiorū prolapsionibus coarctatū. Quo autē facilius undiq; urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenuis muniēda, reliquas triū phalibus uiris ex manubiali pecunia sternēdas distribuit: ædes sacras uetustate collapsas, aut incēdio absumptas refecit, easq; et cæteras opulētissimis donis adornauit, utpote qui in cellā Capitolinā Iouis sexdecim millia pondo auri gēmasq; & margaritas quingenties sestertiūm una donatione contulerit, quæ omnia autore Tranquillo nouimus. Sexdecim millia pōdo auri æstimatiōe nostra (quæ est centum duodecim aureorum & semisses in singula pondo) duo decies centena aureorū millia ualent: & quingenties sestertiūm duodecies centena & quinquaginta millia: fit in summa huius donationis tricies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura fecisset, paulominus (ut diximus) quadragies centena millia hæredibus reliquit, cū tāta etiam legata reliquerit, cum interim (quod mireris) ærarium publicū non attigerit, quod non suum (ut pleriq; sequentiū principum,) sed populi esse uoluit. Tria enim uolumina cū testamēto suo reliquit, unū in quo mādada de funere suo cōplexus est, alterū indicē rerum à se gestarū, tertium breuiariū totius imperij, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, & uestigialiorum residuis, & eorum seruorum libertorumq; nomina à quibus ratio exigi posset, ut autor est Trāquillus. Hic nescias utrū magis mirère, potētiam ne & opulentiā Romani imperij hac ætate inauditiā & incredibile, an principis frugalitatē & diligentiā, qui tāta opa effecere, tot sumptus tolerare, tātisq; summis testari potuerit. Spartia

Hadrianus.

num autor est Hadrianū anteq̄ Antoniū Pium adoptasset: Ceionū Cōmodum adoptasse, ob cuius adoptionē Circenses ludos dedit, & donatiūū populo ac milīibus. Quem consulē designatū cum minus sanū uideret sæpissime dictābat, in caducū parietē nos inclē nauimus, & perdidimus quater millies sestertiūm quod populo & milīibus pro adoptione Cōmodi dedimus. Hæc summa à nobis centies centena millia aureūm nostrorū æstimatur. Is princeps cū magnificentissimus uideri uellet, & à nullo magnificentia superari, cū Phrasmeni Iberorū regi ingentia dona dedisset, & ipse uicissim ab eo uisenda accepisset, & inter alia auratas chlamydes, ipse irrendēdū eius regis donis, trecentos noxios cum auratis uidem chlamydibus in arenā misit cum feris depugnatos, aut à feris lanandos. Idem Spartianus alio libro de supradicto Cōmodo loquens, qui Aelius Verus post adoptionē dictus est: Pro eius, inquit, adoptione infinitam pecuniā populo et milīibus Hadrianus dedit. Sed cum eum uideret homo argutior ægerrimæ ualetudinis, ita ut scutum solidius iactare non posset, dixisse fertur: ter millies perdidimus quod exercitui populōq; pro eo dependimus. Sed quater (ut arbitor) hic ut supra legendū est. Quin & illud mirari magno opere quis possit, quod Augustus testamēto suo inseruit, se uiginti annis, p̄ximis quaterdecies millies ex testamentis amicorū percepisse: quam summā non minorē quinquies et tricies centenis myriadibus aureorum coronatorū esse exstimo, hoc est trecenties & quinquagies centenis millibus. Hæc enim & huiuscemodi credi non possunt ab ijs qui Romanorum opes publicas priuatasq; animo non conceperunt. Quotus autē quisq; intra annos octingentos concepisse dici potest? Multa iam dixim⁹ de Crasso, de Pompeio, de Cæsare et alijs permultis qui ciuile fastigiū non excesserunt. Vidimus etiam quibus Romanorū uictorij luxuria Asiatica admissa sit in Urbē & Italiam. Plinius igitur libro tricesimotertio de copia argēti loquēs ita inquit: Scimus lectos mulierū iam pridem totos operiri argento, et triclinia quædā, quibus argētū addidisse primus traditur

Donatium
Hadriani.

Follio eques Romanus, non ut operiret aut deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit: nec multo post argentei deliacos imitati sunt, quæ omnia expiauit bellū ciuile Syllanū. Paulo enim ante hæc facta sunt: lancesq; centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat: multosq; ob eas pro scriptos dolo concupiscentiū. Erubescant annales qui bellū talibus uitijs imputauere: nostra ætas fortior fuit Claudij principatu: seruus eius Drusillanus nomine rotundus, dispēsator Hispaniæ cærioris, quinquagenariā lācem habuit, cui fabricadæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingētas quinquaginta octo librarum. Quinquagenariam in omnibus libris legitur, sed tamen quingenariam lego: sensus enim omnino ita positi. Idem Delphinos quinque millibus sestertiū in libras emptos C. Cracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centum: confessus tamen est nunq̄ se ijs uti propter uerecundiam ausum: sicut eundem sex millibus sestertiū in libras uasa empta habuisse. Sestertia centū, duobus millibus & quingentis aureis à nobis æstimantur. Magnificam autem æstimatricē cælaturæ eam etati esse oportet, quæ uasa cælata in singulas libras senis sestertijs emeret, id est centenis & quinquagenis aureis nostris. Idem libro tricesimo sexto de luxuria Romanarū ædium loquitur, quam repente inuasisse Urbē significare uolēs, Parua sunt, inquit, cuncta quæ diximus, & omnia uni comparāda miraculo ante quā noua attingā: M. Lepido Q. Catulo C O S S. ut constat inter diligentissimos autores domus pulchrior non fuit Romæ q̄ Lepidi ipsius: at Hercule intra annos trigintaquinque eadem centesimū locum non obtinuit. Cōputet nunc in hac æstimatione qui uolet marum molē, opera pictorum, impēdia regalia, & cum pulcherri- ma laudatissimaq; certantes centū domos, posteaq; eas ab innume- rabilibus alijs in hunc diem uictas. Idem libro decimo septimo: Nobilissimarū gentium ambo Crassus atq; Domitius censurā post cōsulatum simul gessere, anno conditæ Urbis DCLXII. frequentem

Lāces argē-
teæ memora-
bili pondere.

Plinij locus.

Vasa argen-
tea.

Magnificæ
ædes Ro.

Pretia do-
morum.

L. Crassus
orator.

r iurgijs

urgijs propter dissimilitudinē morū. Tunc Gn. Domitius ut erat uehemes natura, præterea accēsus odio, quod ex æmulatione au-
dissimū est, grauit̄ increpuit tāti cēsore habitare, pro domo eius
millia nūmorū identidē promittēs. At Crassus ut præsens ingenio
semper & faceto lepore solers, concedere se respōdit exceptis sex
arboribus: at ne uno quidē denario si adimerētur, emptā uolēte Do-
mitio, Crassus: utrū ne igitur ego sum, inquit, quæso Domini exē-
plo graui, & ab ipsa cēsura mea notādus, qui in domo quæ mihi hæ-
reditate obuēnit comiter habitē: an tu qui sex arbores æstimes? eæ
fuēre loti, patula ramorū opacitate lasciuæ. Valerius lib. IX. Gn.
Domitius L. Crasso collegæ suo altercatione orta obiecit quod co-
lūnas hymetias in porticu dom⁹ haberet, quæ quū cōtinuo Crassus
quāti ipse domū suā æstimaret, interrogaret, atq; ut respōdit sexa-
gies sestertio: quo ergo, inquit, minoris fore æstimas si decē arbu-
sculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. Tunc
ait Crassus: Vter igitur luxuriosior est, ego' ne qui decē columnas
centū millibus nūmūm emi, an tu qui decē arbuscularū umbrā tri-
cies sestertiūm summa cōpensas? Tricies sestertiūm Omnibonus pro
xxx. sestertijs intellexit cū aperte sensus refragetur. Ex his uer-
bis Valerij intelligimus numerum in Plinio deesse. Valerius enim
ante Pliniū fuit. In antiquissimo codice sic scriptū inueni. Pro do-
mo eius HS promittēs: quod significat sestertiūm: sed numer⁹ deest,
quæ numerū cū librarij uel emēdatores nō perciperēt, millia nūmo-
rum subdiderūt. In eodē codice nō cōcedere sed addicere legitur,
quod mihi placuit. Verū eas colūnas Hymetias Plin. lib. xxxvi.
duobus in locis nō decē sed sex fuisse dicit. Quod si domus Crassē
sexages sestertiūm æstimata fuit ab inimico, ita ut ne tāti quidem
Crassus addicere uoluerit, quin arbores inde tolleret, quid existi-
mabimus de alijs quæ postea factæ fuerūt? Siquidem L. Crassus
æqualis Q. Catuli fuit, cuius paulo ante mentio facta est ex Plin.
Hoc aut̄ ex uerbis Plinij intelligimus in eodē xvii. Crassus, in-
quit, orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnificæ
sed

Plinij locus
restituendus.

sed aliquāto præstātor in eodē palatio Q. Catuli qui Cimbro cū Mario fudit, multo uero pulcherrima cōsensu oīm ætate in ea colle Viminali C. Aquilij eqtis Romani, clarioris etiā tū iuris ciuili sciētia, cū tamē obiecta Crasso sua est. Hactenus Plinius. Si ergo Crassus cēsor ipse c. ℥ l. millibus aureorū nostrorū habitaui: (tā ti enim sexagies sestertium esse dico) nec tamen pulcherrimā tū habuit, & quæ tūc pulcherrima domus fuit Romæ, post xxxv. annos cētēsimā pulchritudinis notā nō obtinuit, quantā magnificentiā ædiū Romanarū luxuriæ tēpore cōcipiemus, cū nulla iā cēsura timeretur? Is enim est Crassus dialogis Cicerōis de oratore nobilitatus, quæ Cicero meminisse potuit nō uidisse, et qui uasa argentea senis sestertijs in libras empta habuit. Plutar. in Mario de domo uel prætorio Marij loquēs circa Misēnū, ad uoluptatē etiam effœminatā cōditō: Hęc, inq̄t, domū Cornelia fertur v. et lxx. drachmarū millibus emisse: τούτιν λίγχοι μυριάδων ἑπτα ἡμίους χρυμιλία πρὶαθαί. Postea tēpore non admodū multo interlapso Lucius Lucullus hęc eandē quingentis drachmarū millibus emit et ducētis præterea: χρόνῳ ἃ ὄν πάνν πολλοῦ γινομδύς, λεύκιος λεύ κθλλος ὠνείτζ μυριάδων πεντήκοντα κ̄, διακροσίων. ὄντω ταχέως ὀνέδραμεν ἢ πολυτίλθα. Vsq̄, adeo celeriter luxuria excurret. Posterior summa l. millibus aureorū coronatorū ualuit & paulo plus: cū prior non maior fuerit septē mill. et quingētis. Cicero autē hō minoris quinquaginta millibus aureorū coronatorū habitaui: Ciceronis domus. Gellius libro undecimo: Cicero cum emere uellet in palatio domū, & pecuniam impræsens non haberet, à Publio Sylla qui tum reus erat mutuo sestertium uicies tacite accepit: ea res tamē priusq̄ emeret prodita in uulgus exiuit, obiectūq̄: ei est quod pecuniā domus emendæ causa à reo accepisset. Tū Cicero inopinata opprobriatione permotus, accepisse se negauit, ac domū quoq̄: se empirū negauit: atq̄: adeo, inquit, uerum sit accepisse me pecuniā si domū emero. Sed cum postea emisset, & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur, risit satis, atq̄: inter ridendum: ignoratis, inquit,

prudētis & cauti patrisfamiliās esse quod emere uelit, empturum sese negare propter cōpetiores emptionis? Hactenus Gellius. Tanti autē aestimatā fuisse senatus etiā decreto Cicero ipse testis est scribēs ad Atticū libro quarto, et de euentu actionis eius loquēs quā pro domo sua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat: Secuta est (inquā) contētiō de domo. Diximus apud pōtīfices, acta res est accurate à nobis, et si unq̄ in dicēdo fuimus aliquid, tū profecto doloris magnitudo uim quandā nobis dicēdi dedit. Senatuscōsul. factū est, id quod ad te misi, nobis superficiem ædium cōsules de consiliij sentētia aestimarunt sestertiūm uicies, cætera in re ualde liberaliter. Tusculanā uillā quingētis millibus. Formianū sester. ducentis quinquaginta millibus: quæ aestimatio nō modo uehementē ab optimo quoq; sed etiā à plebe reprehēditur. Dices quid causæ fuērūt dicūt illi quidē pudorē meū, quod neq; negārim, neq; uehementius postulārim. Sed nō est id: nā hoc quidē etiā profuisset. Verū ij dē mi Tūe Pōponi, ij dē inquā illi quos ne tu quidē ignoras, qui mihi pēnas incenderāt, nolūt eas dē renasci. His uerbis apparet domus superficie uicies sestertiūm Ciceroni aestimatā etiā ab ijs hominibus qui Ciceronē crescere nolebāt. Ea autē aestimatio facta est propter P. Clodiū qui plebiscito obtinuerat cū tribunus plebis esset ut Cicero in exiliū pelleretur, & bona eius publicaretur: quo facto disturbāda ædificia & ad solū diruēda curauit. Cicero autē reuersus obtinuit ut publice dānum illud sarciretur. Huic aestimationi fidē facit Salustius in inuectiua oratione quā in Ciceronē habuit his uerbis: Domū ipsam tuā uel & rapinis funestā tibi ac tuis cōparasti, uel delictet ut nos cōmonefacias q̄ cōuersa respublica sit, cū in ea domo habitāris homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri clarissimi fuit. Et post paulū ita subdit: Sed ut opinor illa te magis extollunt quæ post consulatū cū uxore de republica cōsulūisti: cū legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex cōiuratis alios pecuniæ condemnabas, cū tibi alius Tusculanā, alius Pōpeianam uillā ædificabat, alius domū emebat: qui uero nihil poterat, hic erat calumniæ proximus: hic

oppugnatum domum tuam uenerat, aut insidias senatui fecerat: denique de eo tibi copertum erat. Quae si tibi falsa obijcio, redde rationem quam patrimonij acceperis, quid tibi libris accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris, Tusculanum & Pompeianum infinito sumptu aedificaueris: aut si retices, cui dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine & miseris ciuium paraueris? Ex his uerbis satis apparet uicies sestertium magnam pecuniam fuisse: nec immerito Ciceronem conquestum apud Atticum, quod Tusculanum suum aedificium quingentis sestertijs aestimatum esset, quae nos duodecim millia & quingentos aureos esse dicimus. Salustius enim infinito sumptu aedificatum esse obiecit. Blondus libro nono Romae triumphantis, in quo libro urbis Romae Romanorumque magnificentiam diligenter magis quam docte ostendisse uidetur, ait obseruasse in epistolis Ciceronis Ciceronem uillas duo deinginti numero habuisse, in quibus praecipuas Tusculanam, Formianam, Arpinatam, Ancanam, & Pompeianam: quas tamen eum simul posse disse non credo, nec ipse Blondus affirmat. Cicero in oratione pro M. Caelio: Sumptus unius generis obiectus est habitationis, xxx. millibus dixisti eum habuere. Ex hoc loco conijci potest magnam esse pecuniam xxx. sestertia: & praeterea exemplum habemus quanti domus locaretur annuaria mercede. xxx. sestertia ego septingentos quinquaginta aureos nostros esse dico. Ipse in oratione pro domo sua quodam in loco ita inquit: Nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus affueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cuius domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum consulem transferabatur: senatus consules uocabat: columna marmorea ex aedibus meis inspectate Populo Romano ad socerum consulis portabatur. Sed emendandus locus in quinto epistolarum, ubi ad P. Sestium scribens ita inquit: Ego tua gratulatione comotus, quod ad me pridem scripseras uelle te bene euenire quod de Crasso domum emissem. Emi eam ipsam domum millibus numerum xxxv. aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scio tantum habere aeris alieni ut cupiam conuolare per quem recipiat. Huiusmodi membra est in xi. in epistola Decimi

Sestertia
xxx.

Cic. locus.

Bruti ad Ciceronem: Cum ad rempublicā liberandam accessi mihi fuit sestertiūm quatuor millibus amplius, septem legionū numerum alo: qua difficultate, tu arbitrare. Verū illic tricies quinquies sestertiūm legendum puto. Si enim superficies uicies aestimata est, potuit area quindecies addere ad pretium. Huiusmodi ædificia da mnosa ambitione exædificata taxans Salustius in Catilina ita inquit: Operæpretium est cum domos atq; uillas cognouerit in urbium modum ædificatas, uisere templa deorum quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum emere potuisse argumentum est id quod ipse in secunda Antoniana dicit: Hæreditatem mihi negasti obuuisse: utinam hoc tuum uerum crimen esset. Ego enim amplius sestertiūm ducētes acceptum hæreditatibus rettuli: quanquam in hoc genere fateor feliciorum esse te: me nemo nisi amicus fecit hæredē: ut cum illo cōmodo quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is quem nunquam uidisti L. Rubrius Cassinās fecit hæredem. Quibus uerbis Antonium ut testamentarium taxat. Quanta autem sit pecunia ducentes sestertiūm ex eo conijciendum relinquitur quod Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici scribit his uerbis: Habebat auūculum Cæciliū equitem Ro. familiārē L. Luculli: diuicē, difficillima natura: cuius sic asperitatē ueritus est, ut quæ nemo ferre posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiā: quo facto tulit pietatis fructū. Cæcilius enim moriens testamento adoptauit eum, fecitq; hæredē ex dodrante: ex qua hæreditate accepit circiter centies sestertiūm. Et infra: Cum tanta inquit pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano uictu mutauit, nihil de uitæ consuetudine: tantaq; usus est moderatione, ut neq; in sestertiūm uicies quod à patre acceperat, parum se splendide gesserit, neq; in sestertiūm centies affluentius uixerit quàm instituerat, pariq; fastigio steterit in utraq; fortuna: nullos habuerit hortos, nullam suburbanā aut maritimam sumptuosam uillam, neq; in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum rusticū prædiū: omnisq; eius pecuniæ redditus cōstabat in epi

roticis & urbanis possessionibus: ex quo cognosci potest eū usum pecuniæ nō magnitudine, sed ratione metiri solitū. Hic est Pōponius Atticus Ciceronis familiarissimus, ita ut Quintus frater ei charior nō fuerit: cui rei (ut eiusdē Cornelij uerbis loquar) indicio sunt uolumina multa epistolarū à consulatu eius usq; ad extremum tempus ad Atticum missarū: quæ qui legerū, non multū desiderabit hīstoriā contextā eorū temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidē præbuit. Cui ex patria fugienti sestertia ducenta et quinquaginta donauit, quæ nos sex millibus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentū sumi posse uisum est ad ea quæ agimus intelligenda: Si enim eques Ro. splendide uixit in uicies sestertiūm, ita ut in prædiorum tantū fructu nō etiā fœnore redditū pecuniæ cōstitueret, oportet oīno magnā fuisse pecuniā uicies sestertiūm, præsertim cū is una donatione in Ciceronē tantā pecuniā contulerit. Eodē pertinet id quod ab eodem autore dicitur: Nec id (inquit) præteribo, quæ leue uisum iri putē: cum in primis lautus esset eques Ro. & non parū liberaliter domū suam omnīū ordinū hoīes inuaret, scimus non amplius quā terna millia æris peræque in singulos mēses ex ephemeride eū expēsū sumptui ferre solitū: atq; hoc nō auditū sed cognitū prædicamus, sepe enim propter familiaritatē domesticis rebus interfuimus. Terna millia æris, millenos ac ducenos sestertios nūmos ualent. i. ære nostro triginta aureos. Sic in dies singulos Pōponius aureū unū nostrū in sumptu domestico impēdebat: quod intelligo de pulmentario sumptu: quippe elegās ille fuisse dicitur, & si nō magnificus: splendidus, etsi nō sumptuosus: usus est enim (ut inquit idē Cornelius) familia, si utilitate iudicandū est, optima: si forma, uix mediocri: nanq; in ea erant pueri literatissimi anagnostæ, optimi & plurimi librarij, ut ne pedissequus quidem quisquam esset qui nō utrunq; horum pulchre facere posset: pari modo artifices cæteri quos cultus domesticus desiderat apprime boni. Anagnostas Cornelius appellat pueros legēdi peritos, quibus Pōponius super cōi-

Pōponius
Atticus Ci-
ceronis fami-
liarissimus.

Caput Cice-
ronis quanti
æstimatū sit.

uium utebatur, ut pleriq; Romanorū: Nemo (inquit) in eius con-
uiuio aliud acroama q̄ anagnostē audiuit. Verū ex supradictis ap-
paret fructuosam Ciceroni atq; etiā auriferā eloquentiam fuisse;
omnes enim artes olim magno cū splendore exercebātur. Nō omi-
tendū illud, quōd caput amputatū parētī eloquētiæ Romanæ, deci-
es festeriūm ab Antonio triumuiro æstimatū est, id est quinq; &
uiginti millibus aureorū nostrorū: autorē enim Appianū habemus
in IIII. Ciuiliū bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachma-
rum Popilio Lenæ pro capite Cicerōis Antoniū dedisse scripsit:
tanti caput eloquētiæ ab inimico æstimatū est. Diximus supra Iso-
cratem dicendi præceptorē orationē unam talentis uiginti uendi-
disse. Theombrotū medicū, Antiochū regem talētis centū sanasse.
Appellē pictorem sed lierarū perūū Alexandrum regem uiginti
auri talentis pinxisse, quāti hodie ducatus non mediocri emi pos-
sit. Singula enim talenta auri nō minus senis millibus septingenis
& quinquagenis solatis nostris ualuerunt. Aristoteles Speusippi
pauculos libros tribus talentis emi, ut autor est Gellius. Quāti igi-
tur emptos existimamus libros Aristotelis & Theophrasti, quos
Strabo libro XIII. ab Appellicone Teio magno argento redēptos
esse tradidit, tunc iam & situ corruptos: ut qui iandiu in terram
obruiti fuerant. Plinius auunculus collectanea sua quadringētis se-
stertijs uendere noluit, ut autor est Plinius Iunior. li. III. episto-
larū his uerbis: Perire enim omne tēpus arbitrabatur quod studijs
nō impertiretur. Hac intēitione tot ista uolumina peregit, electo-
rumq; cōmentarios C. X. mihi reliquit, opistographos quidē & mi-
nutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Refe-
rebat ipse potuisse se cum procuraret in Hispania, uendere hos cō-
mentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummūm: & tunc ali-
quanto pauciores erant. Quis nunc regū emere bibliothecā cōfer-
tissimā decem aureorū millibus uelū? quāti à Plinio ciuis unus præ-
uatus regeſta quædā extemporanea licitari ausus est? & Plinius
tamen tanti addicere noluit. Pliniū autē Iuniorē diuñtē fuisse mul-
ta eius

Quāti Plini-
us cōmentari-
os suos uēde-
re potuit.

ta eius epistolarū loca declarant. Iamprimū in VII. epistolarū ad Coreliā scribens ita inquit: Tu quidē honestissime, quod tam impense & rogas & exigis, ut accipi à te iubeā pretiū agrorū nō ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis parte uigesimā emisisti. Inuicem ego & rogo & exigo ut non solū quid te, uerū etiā quid me deceat aspicias. Et ex his uerbis & ex epistola paulo superiore quā ad Fabatū scribit, apparet eum ducēta millia nummū pro accessione pretij contēpsisse, emptrice etiā hoc petēte: ne ratum non habere uideretur quod à liberto suo gestū erat. Idem ad Caniniū. Equidē cōmodius nihil inuenio q̄ quod ipse feci: nam pro quingentis millibus nummū, quæ in alimenta ingenuorū ingenuarūq; promiserā, agrum ex meis longe pluris actori publico publice mācipaui, eundē uectigali imposito recepi, tricena annua millia daturus: per hoc enim et reipublicæ sors in tuto, nec redditus incertus, & ipse ager propter id quod uectigali longe supercurrū, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Ex his uerbis apparet Pliniū patriæ suæ donasse annua sesteria tricena: quæ à nobis septingentis & quinquaginta aureis æstimantur, pro quingentis sestertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, id est duodecim millibus & quingentis aureis: qua ratione paulo plus sedecim millibus & quingentis singula millia annua æstimauit. Idem libro v. Saturninus qui nos reliquit hæredes, quadrantem reipublicæ nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorū millium dedit. Hoc si ius aspicias, irritum: si defuncti uoluntatē, ratum et firmū est: mihi aut defuncti uolūtas antiquior iure est: utiq; in eo quod ad communē patriā uoluit peruenire. An cui de meo sestertiūm decies cōtuli, huic quadringentorū millium paulo amplius tertiā partē ex aduentitio de nege? His uerbis significat decies centena millia nummū reipublicæ suæ antea dedisse, & tū quadringenta millia condonare per præceptionem à se hærede relicta, quæ stricto iure cogi non posset soluere: quæ duæ summæ XXXV, millia aureorum nostrorū

ualent. Apud eundem epistola quarta ad Traianum liberalitatem festerij quadringentis pro quadragies legitur. Magnā enim esse pecuniā ex eo ostēditur, quod epistola alia ad eundē legitur: Theatrū domine Niceæ maxima iā parte constructū, imperfectū tamē, festeriū ut audio amplius cēties hausit. Seruius grāmaticus autor est Virgilium poētā tres libros Aeneidis suæ Augusto recitasse, secundū, quartū & sextum: sed sextum maxime ob Octauiā Augusti sororē Marcelli matrem, quē Marcellum Augustus sibi adoptauerat, qui periit anno decimo octauo ualitudine correptus. Hæc igitur Octauiā cū recitatiōi interesset, & Virgilius ad carmina illa uenisset circa finem sexti libri quæ Marcelli luctum describunt, de fecisse animo illa dicitur cum ad illud uentum est:

Heu miserande puer siqua fata aspera rumpas

Tu Marcellus eris. —

Aurei Virgii liani uersus Aegre aut̄ refocillata Octauiā silēniū Virgilio imperasse dicitur, & dena festeria pro singulis uersibus dari iussisse, q̄ numero sunt unus & uiginti. Quod si est uerum, Virgilius paucis uersibus supra quinq; millia aureorū meruit. De hoc poeta inquit Seruius aut̄ quicūq; fuit q̄ eius uerba scripsit: Bona aut̄ cuiusdā exulantis non sustinuit accipere: possedit̄ prop̄ cēties festeriū ex liberalitatibus amicorū, habuītq; domū Romæ in æsquilijs, q̄ secessu Campaniæ Siciliaeq; plurimū uteretur. Quæcūq; ab Augusto petiit, repulsam nunq; tulit: parentibus quotannis aurū ad abūdantem alium mittebat: quos iā grandis amisit. Hæredem aut̄ fecit ex quadrāte Augustum. Centies festeriū ducenta quinquaginta aureorum millia ualet. Quare nō frustra Iuuenalis eius meminit ut copiosi in Saty. septima. Qui autem diligenter reputauerit cōmoda magistratū non modo in prouincijs sed etiam in Vrbe, is non mirabitur, tā diuines quosdam fuisse. Argumentum eius rei ingēs mihi uidetur ambitus Romæ flagrantissimus: Cuius unū exemplum sat erit ex Ciceronis sumere libro secundo epistolarum ad Quintum fratrem. Sic enim scribit: Ambitus rediit immanis: nunquam fuit par: nō di

eo hyperbolas: uel sestertium centies constituunt in prærogatiuâ pronuntiare. Res ardet inuidia: tribunij candidati compromiserunt sestertijs cccc. in singulos apud M. Catonem depositis petere eius arbitrato: ut qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Hic locus in impressis prius libris corruptissime legebatur, in quibus etiam numerus sestertiorum deerat: in recens impressis, ne restitutus quidem satis est: quare à me citari integer non potuit. Male tamē sefter. cccc. legi ex eo apparet quod idē Cicero libro quarto ad Atticum ita scribit de his comitijs loquens: Sequere nunc me in campum: ardet ambitus. Fœnus ex triente idibus Quintil. factū erat bessibus. Et post aliquot uersus: Pompeius fremit. Queritur. Scauro studet. Sed utrū fronte an mēte, dubitatur: exoche in nullo est: pecunia oīm dignitatē exæquat. Messala languet, nō quo aīus desit aut amicis careat. Sed coitio c o s. & Pompeius obsunt. Candidati iurarunt se arbitrio Catōis perituros. Apud eum sestertia quingena deposuerunt: ut qui à Catone damnatus esset, id perderet, & cōpetitoribus tribueretur. Si locus hic nō mendosus est, supra quingentis uel quingentis potius legi debet. Cui patri autoritas Plutarchi non latini facti, sed græcisuffragatur his uerbis: ἡ δὲ ἑξ ὄντων ἀνθρώπων τῶν ἀρχῶν μετροῦσι εἰς ταῦτ' οὐκ ἀποβῆναι, πρὸς βασιλέων ἀρχαίων ἐκείνων ἀρρητοῦ δὲ ἀποβῆναι δύο ἡμισυ μυριάδας, εἶτα μετρεῖται τῶν ἀρχῶν πάντας ὁρθῶς καὶ ἀκριβῶς. Duodecim myriades et quingentæ drachmæ quingēta millia nūmūm ualent, sicq; summa quadrat ad nummum. Hanc historiā tetigit Plini. in præfatione: Cū apud Catonē (ingit) ambitus hostē, & repulsis tāq̄ honoribus in eptis gaudentē pecunias flagrantibus comitijs deponerent cādidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summū esset) profitebantur. Verū enim uero ex uerbis Ciceronis apparet, animo sum illū fuisse ambitum, cum in tribū prærogatiuâ centies sestertium pronuntiare candidati non dubitaret. Opportuū enim proportionē & alijs tribubus aliqd diuidi quæ numero quinq; & triginta erant: aut certe tot tribubus quæ ad renuntiationem magistratus

suffe

sufficerent. Hoc ne falsum putetur tæetsi credñu difficile, Cicero præfatiuncula fidem sibi præstruit: Non dico, inquit, hyperbolas uel hyperbolws hoc est hyperbolice, utroq; enim modo legitur. Argumentum etiã ingētis summæ est quod Cicero ambiũ fœnus intendisse dicũ, & dimidio maius fecisse, hoc est ex triente bessale. Diximus in præcedētib; moris fuisse apud Romanos, ut ædiles & alij magistratus ludos uel munera magnifica facerēt & ederēt in theatro uel circo uel amphitheatro, quasi populo uniuersam quãdam mercedē soluentes oblata suffragia. Dedimus & magnificentie exempla, indicia omnino ualida ad eam rem quã nunc ago cõficiendam. Oportet enim magna fuisse cõmoda eius honoris qui tãti æstimetur. Nunc quanta fuerũ potestas imperatorũ in bello, & proconsulum prætorumq; in prouincijs suis, demonstrandum est. Lamprimũ Strabo libro duodecimo de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio certis finibus terminatis, ita inquit: ὅς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλους καὶ ἄλλους ἐπόμισαν μισθοὺς, βασιλείας τε καὶ δυναστείας καὶ θυσάντες. καὶ πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες, τὰς δὲ ἐγχερίζοντες ἕως δυναστείας. τὰς δὲ ὑπὸ τῶν Δύμων τῶν Ῥωμαίων ἑῶντες. Post ea autē Romanorũ duces alias atq; alias contributiones fecerunt, reges & dynastas constituētes: ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim potētatibus attribuerunt, partim etiã sub diuione Romana reliquerũt. Ex his uerbis intelligimus nō modo Pompeium post Ponticam uictoriam hoc iuris usurpasse, sed etiã alios imperatores pro arbũrio suo statuere solnos de ijs prouincijs quas armis domuerant. Exemplũ eius rei luculentum est eodem libro. De quadã enim regione loquēs campestri & feraci & pecore copiosa, ita inquit: Huius regionis partem Amasini obtinent, partē Pompeius Deiotaro dedit, ut Pharnacia & Trapezuntie adiacētia usq; in Colchidem & minorē Armeniam; horumq; locorũ regem eũ creauit, cũ aliàs haberet hæreditariam à patre tetrarchiam Galatarũ qui Tolistobogi dicũtur. καὶ τούτων ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῶν βασιλείας, ἔχοντα καὶ πλὴν πατρῶαν τετραρχίαν.

Potestas con
sulũ, & præ
torũ Roma
norũ, qui du
ctores erant
exercituum,

Deiotarus,

χίλων: regem, inquit, horum eum creavit. Hic idem Pompeius Tigra-
 nem Armeniæ regem potētissimū, sed uictoria Pompeij fractum,
 ad se ueniētem & diadema suum ad pedes eius demittentem, geni-
 busq; aduolutū diadema uel tiaram regiā resumere iussit, & in sel-
 la regia sedere, multa sex millium talentum ob culpam atq; iniquita-
 tem irrogata, ut Plutarchus autor est, ut Appianus, sex millibus ta-
 lentum ab eo dono acceptis. Strabo rursus post aliquot chartas de
 Commanis Pōnicis loquēs, quod sacerdotium Dianæ dicatū erat:
 παρολαβὼν δὲ τὸ μίμνρι & τὸν Ἰουσίαν ἀρχέλαον ἐπέστειν ἐ-
 ρεία, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώρον δισχοῖνον κύκλω. Ἐὐὲ δ' ἐστὶν
 ἐξήχοντα σάδιαι πρὸς τὴν ἑρῶ, προσέλας Ἰὸς ἐνομοῦσι πειθαρχεῖν
 αὐτῷ. Accepto autem imperio Pompeius Archelaum sacerdotio
 præfecit, & regionem ei attribuit duorum schoenorum in circuitu,
 quæ sexaginta sunt stadia sacram urbem ambiētia: iussuq; eius am-
 bium incolas imperio eius parere. Quale aut fuerit aut quàm locu-
 ples sacerdotium ex eo intelligitur quod idem autor ait his uerbis:
 Regum Ponticorum tempore diebus festis qui Dianæ sacri erāt,
 sacerdos Commanorum diadema regium gestabat, & secundum re-
 gem honori habebatur. Commana autem imperio eius suberat cum
 sacris seruis qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores sex
 millibus, in quos omnifariam potestatem habebat, præterquam eos
 uendēdi. Cicero autem hoc docet in lege agraria contra Rullum,
 cum dicit: non licere decemuiris à populo creatis statuere de agro
 Pontico & Mithridatico à Pompeio capto: Ita' ne uero, inquit, hos
 agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in
 Cappadocia fuerūt, cum adhuc imperator in bello uersetur, in lo-
 cis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit, eos agros quorum
 adhuc penes Gn. Pompeium omne iudicium & potestas more ma-
 iorum debet esse, decemuiri uendent. Eodem pertinent ea quæ apud
 Lucanum Pompeius ipse gloriatur in secundo Pharsaliæ, cum au-
 xilia undiq; euocanda differit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerū
 est quod ea quæ ab his imperatoribus statuebantur necesse erat se-

Sacerdotiū
 opimum in
 Ponto.

Hieroduli

natus consulto confirmari, id quid eodē in loco Strabo docet his uerbis: Διαπολεμίσας δὲ καὶ ἐπανελευθῶν ὀικαδὲ, ζηνίκισεν ὡσεὶ τὰς πρῶτας ἀεὶ ὑπέχετο ὁ λεύκαλλος τῶν ποντικῶν ποί, μὴ κερδοσαὶ πῶς σύγκλιζεν. Confecto autē bello Romā reuersus Pompeius, peruenit ne ea præmia quæ Lucullus quibusdā Ponticis primoribus pollicitus fuerat, à senatu confirmarentur. ἃ δὲ κεν ἔϊνοναι καὶ ἔρωσαν τὸ ἄλλου ὄν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλω γενέσθαι, καὶ πῶς τῶν ἀριστίων διακομῆν. Iniquum enim esse bello eo ab alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, et decorū militariū collationē manere. Nemo autē ignorat Pōticū bellū Lucullā bona ex parte gessisse, sed cū ei Pōpeius ante diē successisset, cōficere nō potuisse. Et Pompeium ex rebus gestis Luculli triūphasse fortunæ iniquitate, quæ Lucullū summo favore euectū repēte destituit, ut uidere est Plutarchum in Lucullo legētib. Causam tamen præbuit Cicero qui orationē pro Pōpeio habuit ad populū cum præturā ipse generet, quæ oratio pro lege Manilia inscribitur. Ob hoc Lucullus rei publicæ infensus in oculū se cōtulit, singulariq; lauitia & splendore sumptuū uinā p̄ omnē uiuēdi amœnitatē traduxit, ex ea ipse prouincia summis opibus auctus: cū tamen triumphi sui die aureū simulachrū Mithridatis sex pedū lōgitudinis, clypeūq; gemis cōsertū, cū immani summa auri & argenti facti signatiq; in ærariū intulisset. Cicero in Pisonē præclari facinoris loco ponit quod prouinciā cōtempserit: Ego Antoniū, inquit, collegā cupidū prouinciæ, multa in re publicā molientē, patētia atq; obsequio meo mitigauī. Ego prouinciā Galliā senatus autoritate exercitū & pecunia instructā & ornata quā cū Antonio cōmunicauī, quod ita existimabā tēpora rei publicæ ferre, in cōcione deposui reclamāte Po. Ro. Idē cū prouinciā Ciliciā obtineret, ad Atticum scribens de uicæ suæ integritate: Ipse inquit in Asiā profectus sum Tharso nonis Ianuarijs: Nō me Hercule dici potest qua admiratione Ciliciæ ciuitatū, maximeq; Tharsensium. Postea uero q̄ Taurū trāsgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarū diocesum, quæ sex mensibus imperij mei

nulla

Lucullus.

Cicero prouinciā deposuit.

nullas meas acceperat literas, nūq̄ hospitiē uiderat. Illud autē tēpus
 ante me fuerat in hoc quæstu: ciuitates locupletes ne in hibernis mi
 litas reciperēt, magnas pecunias dabāt. Cyprij talēta Attica cc.
 qua ex insula (nō hyperbolicos loquor) nūmus nullus me obtinente
 erogabatur: ob hæc beneficia quibus illi obstupescūt nullos honores
 mihi nisi uerborū decerni sino. Si hic numer⁹ cc. talēta uere apud
 Ciceronē legitur, (ut uerē legi puto,) c. & xx. millia aureorum
 nostrorū eo nomine lucrifacere potuit si famā contēpsisset. Opulē
 tam autē Cyprū olim fuisse ex eo cōiicimus, quōd Ptolemæo Cy
 pri rege cōfiscato, Cato qui Clodij factione ad colligendā eius ga
 zam ablegatus est, paulominus septē millia talētūm Romā depor
 tauit ex auctiōne gazæ, ut autor est Plutarchus: τοῦ δὲ κατώτι συ
 νήθη μὲν ἀργυρίον τόλαντα μικρὸν ἑπτακισχιλίων ἀποδείοντα:
 q̄q̄ maior ob id pecunia fuisse uidetur, quōd Cato aliquando in al
 tercatione Pompeio obiecit se ex Cypro plus auri atq; argenti nul
 lo exerciū detulisse, q̄ Pompeius ex omnibus triumphis cōcusso ter
 rarum orbe, ipse instructus ingentibus copijs intulisset in ærariū:
 quo tempore Cyprus in prouinciā prætoriam redacta est factio
 ne eiusdem Publij Clodij Pulchri Ptolemæo infensi ob negatam
 ei pecuniam ad redemptionis pretium cum à piratis interceptus
 esset: quæ historia à Strabōe narratur in fine libri decimi quarti.
 Idem Cicero pro lege Manilia: Difficile est dictu Quirites quan
 to in odio simus apud exteris nationes propter eorū quos ad eas hoc
 anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim fa
 num putatis in illis terris uestris magistratibus religiosum? quam
 ciuitatem sanctam? quam domum satis clausam ac munitam fuis
 se? Vrbes iam locupletes & copiosæ requiruntur, quibus causa bel
 li propter diripiendi cupiditatem inferatur. Idem Pisoni obiecit
 quōd perfidiam trecentis talentis uendidisset, his uerbis: Idem
 que tu Rabocentum Bessicæ gentis principem, quum trecent
 tis talentis regi Cotto uendidisses, securi percussisti, cum ille
 ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna præsidia & au

Cōmoda ma
 gistratuum
 Romanorū ī
 prouincijs,

Cypria ga
 za publica
 ta.

xilia

Vasariū.

xilia à Bessis equū pedūq; polliceretur. Et paulo inferius: Nōne sestertium centies & octogies quod quasi uasarij nomine in uēditione mei capitis ascripseras, ex ærario tibi attributū Romæ in quæstu reliquisti? Nonne cū ducenta talenta tibi Apolloniæ Romæ dedissent, ne pecunias credūas soluerent, ultro Suffidiū equitem Romanū hominē ornatissimū, crediorē debitoribus suis addixisti. Vasariū Cicero appellat id quod publice dabatur magistratibus, ut muli, equi & uasa, et reliqua quæ magistratus instrumentū implerēt, id quod patet ex eo quod idē dicit in lege agraria cōtra Rullū, de decēuiris loquens, quos Rullus creandos esse censuerat ad agros diuidendos diuendendosq; per prouincias: Dat (inquā) potestātē uerbo prætoriā, reuera regiā: definit in quinquēnium, facit sempiternā: tātis enim cōfirmat opib⁹ et copijs, ut inuūis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, cēturijs, supellectili: sumptū haurit ex ærario, suppeditat à socijs. Intelligimus ergo uasarij nomine pecuniā publice dari solitam magistratibus euntibus in prouincias ex qua sibi necessaria compararent, id quod postea Augusti tēpore senatusconsulto constitutū est. Trāq; in Augusto: Autor & aliarū rerum fuit, in quibus, ne acta senatus publicarentur: Ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: Ut proconsulibus ad mulos et tabernacula quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrē actione: & Lampridius in Alexandro his uerbis: Iudices cū promoueret exēplo ueterū ut & Cicero docet, et argētō et necessarijs instruebat, ita ut præsides prouinciarū acciperēt argenti pondo uicena, mulos et equos binos, uestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos cētenos, coquos singulos, et si uxores non haberent, singulas concubinas, quod sine ijsesse non possint: reddūtur deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & coquos: cætera sibi habenturi, si bene gessissent. Sed illa fuit prisca seueritatis imitatio, qua

lis in

lis in legibus sumptuarijs intelligitur, de quibus infra dicturi sumus. Cicero igitur Pisoni obiicit quod eo tempore quo Cicero exilio multatus fuit, Piso et Gabinius prouinciarum pactione cum Clodio Pulchro tribunoplebis Ciceronis inimico conspirarint: sicque factum ut per tribunum plebis prouincias obtinuerint: Gabinius Syriam, Piso Macedonia, & Pisoni centies et octogies sestertium uasarij nomine decretum sit, si uerus est numerus, quam totam pecuniam foenore Romae occupauit: quae non minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum nostrorum: Sunt & alia nomina pecuniae imperandae ciuitatibus, quam magistratus in rem suam uertebant, quae Cicero eadem in oratione in Pisonem persequitur: Quae modus, inquit, tibi fuit frumenti aestimandi? qui honorarij? si quidem potest ui et metu exortum honorarium nominari: quod cum per aequae omnes tum acerbissime Boeotij & Byzantij Cheronenses, Thessalonica sensit. Frumentum aestimandum intelligo id frumentum quod in cellam praetoris uel consulis imperatur: Pro quo pecuniam imperabat quam collibuerat. Honorarium appello quod Graeci εἰσόδιον et εἰσοδιον, id est xenium aduentitium quod datur ingredienti quaque urbem magistratui, ut hodie principibus nostris cum primum urbes pompae ingrediuntur. Sequitur in eadem oratione: Mito aurum coronarium quod te diutissime torfit: cum modo uelles, modo nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere uetabat nisi decreto triumpho. His accedit quod Romani imperatores ciuitatem Romanam dare poterant, ut autor est idem Cicero in oratione pro Cornelio Balbo his uerbis: Audebo etiam hoc contedere, nunquam esse condemnatum quem constaret ab imperatore nostro ciuitate donatum. His igitur & huiusmodi causis Romani senatores ditescere in immersum poterant. Augusti autem tempore mirum in modum auctum est fastigium Romanum non modo publicum, sed etiam priuatum, licet luxus uitae diminutus esset, exemplum prodente principe: mittebat enim in prouincias consulares & praetorios & equestri ordinis uiros quoscumque honore dignos iudicabat, qui etiam quo plures

Honorarium
isodion et isodios.

Augusti
tempora.

Augustus
amicorum
locupletator.

Memorabiles
Lentuli
auguris o-
pes.

(ut Tranquilli uerbis loquar) partē administrandæ reipublicæ ca-
perent, noua officia excogitauit, curā operū publicorū, uiarum &
aquarū, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturā vr-
bis, triumuiratum legendi senatus, & alterū recognoscēdi turmas
equitum quotienscūq; opus esset, cēsores creari desitos longo inter-
uallo creauit, numerū prætorū auxiū, exegit etiā ut quotienscunq;
consulatus sibi daretur, bimos pro singulis collegas haberet. Ab ijs
igitur quos locupletes nouerat ipse, exigebat ut urbem monumento
aliquo insigni ornaret. Hunc morē tenuerūt & alij principes, ut ui-
dere est apud historicos: & Plin. in epist. lib. II. Firmius, inquit,
inductus in senatū respōdit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sen-
tentiæ consulū designatorū. Cornutus Tertullus cēsū ordine mo-
uendum. Acutius Nerua in sortitione prouinciæ rationē eius non
habendā, quæ sentētia tanq̄ mīor uicit, cum sit alioqui durior tri-
stiorq;: quid enim miserius q̄ executū & exemptū honoribus senato-
rij, laboribus & molestia nō carere? et reliqua quæ lōgius prosequi
tur. Cæterū præterq̄ quod supra ex Tranq. diximus Augustū in-
uecta vrbi Aegyptia gaza tantā rei nūmarie copiam effecisse, ut
multū pretij prædijs accreuerit, ex eo cōijcere licet homines Roma-
nos inusitatis opibus affluētes fuisse, quōd intra xx. annos sester-
tiūm quaterdecies millies ex amicorū testamentis accepisse sese te-
staturus est. Huic dicto fidē arrogat: id quod apud Senecā lib. II. de
beneficijs scriptū est his uerbis: Lentulus augur diuitiarū maximū
exemplū: anteq̄ illū libertini pauperē facerēt quater millies sester-
tiūm suum uidit. Hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto de-
beret, ad quæ attulerat paupertatē sub onere nobilitatis laborantē,
princeps iam ciuitatis & pecunia et gratia, subinde Augusto sole-
bat queri, dicēs à studijs se abductū. Quater millies sesteritiūm di-
co non minorem esse pecuniam centies centenis millibus aureorum
coronatorum, ne frustra putemus eum diuitiarū maximum exem-
plum appellatū à Seneca homine ipso prædiuē, ut à Iuuenale ap-
pellatus est, & ipse fatetur apud Tacitū libro XIII. in oratio-
ne ad

ne ad Neronem habita. Quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs criminationibus apud Neronem adorti sunt tanq̄ ingentes & primatum supra modū euectas opes in dies adhuc augetet, hortorum quoq; amœnitate & uillarū magnificentia quasi principē supergrederetur. Tranquillus Lentuli his uerbis meminit in Tybe. Satis cōstat Gn. Lentulū augurē, cui maximus cēsus fuit, metu & angore ad fastidiū uiuē ab eo actum, & ut ne quo nisi ipso hærede moreretur. Verūmenim uero hoc animaduersione dignū, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ præscæ ætatis opes celebratur ab autoribus, sed rariorem etiam quam pro nostri temporis opulentia, & contra quàm hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quisq; in cōmemorandis opibus hodie præsertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs quibus surdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoque uerbo aurum nūcupari solet, tamen si apud nos in rationibus publicis ac priuatis argenteis summis omnia transiguntur: alioquin & sponsonibus faciendis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunq; per ora hominum fertur. At uero apud antiquos argentum hominum sermone celebratiū fuit. Sed præter alia (inquit Plinius) equidem miror populum Romanū uictis gentibus in tributo semper argentū imperasse non aurum, sicut Carthagini cū Annibale uictæ argēti pondo annua in quinquaginta annos, nec potest uideri penuria mūdi id euenisse, nam Midas & Croesus in infinitum possederant. Eodem pertinere uidetur et illud eiusdem Plinij dictum eodem libro: Mirum in auro cælando inclariuisse neminem, argento multos, maxime tamen laudatus est Mëtor de quo supra diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt, ac iam nullum extare dicitur, proximi Acragas & Boëthus & Mys fuere. Magna fama post hos celebratus est Antipater: quiq; Satyrū in phiala grauatum somno collocauisse uerius q̄ cælasse dictus est Stratonicus. Laudatur et Zopyrus qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis pon-

Rara auri
mëtio apud
priscos.

Argentū ha
minū Romæ
norū sermo
ne auro cele
bratiū fuit.
Auri cælatus
ræ rara më
tio.

do duodecim aestimatis. In uetustissimo non pondo, sed HS, id est sestertium legitur, quod ego interpretor sestertium duodecies, id est censu senatorio: nam paulo supra dixerat: Nec copia tantum argenti fuerat uitae, sed ualidius poenae metu pretium, idque iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinque millibus sestertium in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos, Mentoris artificis manu caelatos sestertijs cctum, confessus est tamen nunquam se ijs uti propter uerecundiam ausum: sicut eundem sex millibus sestertium in singulas libras uasa emptas habuisse. In quibusdam antiquis utrobique pondo pro sestertijs legitur, sed male, sestertijs enim in uetustissimo legitur quomodo et in impressis libris. Sequitur apud Plinium loco superiore: Fuit deum Pytheas, cuius duae unciae xx. uenerunt. Vlyxes et Diomedes erant in phialae emblemate Palladium surripientes. Fecit idem et cocos Magiresia appellatos paruulis potioris, e quibus ne exemplaria quidem licet exprimere: tam opportuna iniuriae subtilitas erat. Habuit et Teucer crustarius famam, sub quoque haec ars ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur. In uersto exemplari non uiginti, sed decem legitur, utrobique: tamen deesse summa uidetur. Oportet autem opus pretiosum fuisse in quo tale fuit emblemata. Magiresia etiam corruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiue cocum significet apud graecos. In antiquis etiam libris crustarius non legitur, sed sic: Habuit et Teucer famam. Verum hoc dictum Plinij credibile facit id quod supra de Graccho et Crasso dictum est, qui censurae tempore poenae metu deterreri non potuerunt, quin pretium argenti fabrefacti et caelati eousque intenderent, ut operis aestimatio decuplo materiam argenti excederet: hoc enim illa uerba Plinij significant: Validiusque fuit poenae metu pretium. Pretiosa autem uasa esse omnino oportuit, quae ea arte fabrefacta essent quae iam interisset propter subtilitatem. De emblematis in Annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cuiusmodi artis exempla hodie non uisuntur: nam et ante Plinij aetatem ars iandiu exoleuerat, Officinae

Emblemata.

Officinae.

Pari-

Parisienses maxime auro & argēto fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiam uno uico aurificibus dicato. Et tamen uasa hodie pondere, & inauratura censentur, & interdū pictura. In ijs enim rebus & in fabrica uascularij artem consumunt. Cælatores sigillis & aureolis gestaminibus, & mundo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars nequā inclarescere. Quare hodie aurificiū accessionis ferè uicem habet, olim autē prætia huiusmodi rerum ex arte non ex materia statuebatur. Inde illud Plinij dictū libro tricesimo tertio: Quondā æs cōfuse auro argētoq; miscebatur, & tamē ars pretiosior erat: nunc incertum est peior hæc sit an materia: mirūq; cū ad infiniū operū pretia hæc creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus enim causa ut oīa, exerceri cœpta est, quæ gloria solebat: adeoq; exoleuī fundēdi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidē in ære ius artis habeat. Quoniā uero iam multa de opibus Romanis, de primoribus uiris et eorū magnificentia, et immani etiā quorundā luxu diximus, & eosq; summas consumptarū opū auximus, ut fidē omnino facturi nō uideamur, utemur nūc et alio testimonio Plinij ut uerisimilia saltē dixisse uideamur, ijs quidē lectoribus qui res prisca modulis nostræ aurūq; memoriæ memtentes, hæctenus fidē historiæ accommodare possunt, quatenus pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur autor rerum omnium memorabiliū et æstimator acutus, et admirator disertus, libro tricesimo sexto post enumerata opera externa, de rebus tandē Romanis dicere ita orsus est: Verū & ad urbis nostræ miracula trāsire conuenit, nongentorūq; annorū dociles scrutari uiros, & sic quoq; terrarum orbe uictū ostēdere, quod accidisse totiēs penè quot referētur miracula apparebū: uniuersitate uero aceruata, & in quēdam unū cumulū cōiecta, nō alia magnitudo exurget, q̄ si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximū à Cæsare dictatore extructum lōgitudine stadiorū trium, latitudine unius, sed cum ædificij iugerū quaternū ad sedem ducentorum LX. milliū, inter magna opera dicamus: nōne inter magnifica, basilicā

Parisienses.

Antiqua artificia.

Plini⁹ autor memorabiliū rerū omniū.

Circus maximus à Cæsare extruct⁹.

Pauli forumq; diui Augusti, templum Pacis diui Vespasiani imperatoris augusti, pulcherrima operū quæ unquam. Lego ex uetusto exemplari, uires dociles nō uiros. Basilicæ Pauli meminix Plutarchus his uerbis in Cæsare: Cæsar uberrimas Gallorū diuicias per omnes passim magistratus hauriendas permittens, Curionem tribunum plebis grandi scenore obstrictum liberauit. Paulo quoq; consuli mille & quingenta sestertia præbuit: ex quibus nobilissimā ille in foro basilicā Fuluiae dicatā extruxit. Quo in loco non sestertia, sed talenta lego. Ex Appiano lib. II. bel. ciuil. Paulū, inquit, Cæsar mille & quingētis talentis beneuolum sibi reddidit, ut neq; pro illo quicq; ageret, neq; cōtra eū quicq; moliretur. Curionē autē ut pro eo omnia ageret, plurimo ære alieno obrutū facilem adegit. Paulus basilicam admodū splendidā suo nomine ex ea pecunia extruxit. Plutarchus ipse in Pōpeio talēta non sestertia dixit his uerbis: Cæsar multos ciues pecunijs sibi allexit, multos etiam primorū muneribus placauit, inter quos Paulus cōsul ob mille & quingēta talenta mutatus est, & Curio tribunus plebis ingenti ære alieno liberatur. Diximus alibi hanc summam non gēta millia aureorum nostrorum ualere, ne miremur eam basilicam à Plinio inter opera magnificentissima censerī. Idem Plinius: Pyramidas, regum miramur opera, cum solum tātum foro extruendo sestertijs mille ducentis Cæsar dictator emerit, & si quidem impensæ mouent captos auaritia ani-

Domus P. mos, P. Clodius quē Milo occidit sestertijs CXLVIII. millibus do-

Clodij. mo empta habitauerit, quod quidem non secus ac regum insaniam

Aes alienum miror. Itaq; et ipsum Milonē sestertia septingēta millia æris alieni

Milonis. debuisse inter prodigia humani animi duco. Hæc uerba tot tātisq;

Plinij locus. mendis scatent, uix ut restitui posse confidam. Primum sestertijs

mille et ducentis pro duodecies sestertio rarus fuit antiquis sermo,

ut alibi dixi: deinde in antiquis quibusdam numerus corruptus est,

ut omnino nihil elici possit. In uetustissimo HS libro legitur: Postre-

mo Tranquillus in Iulio de hoc ita scribit: Nullum largitionis aut

officiorum in quæquam genus publice priuatimq; omisit, forum de

manubijs incohauit, cuius area super sestertiũm millies cõstitit. De Clodiana aut̃ domo ridiculum est pretium, quum Lucij Crassi domus cuius Plin. meminit ut mediocris, tricies pluris uēdi potuerit. Milonē aut̃ hoĩem egregie profusum septingēta millia æris alieni debuisse non erat admiratione dignũ, quæ summa multo minor est decies sestertio. Macrobius in II. Satur. Augustus delata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties celauerat, culcitra emi cubicularem in eius aurtione sibi iussit: & præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcitra in qua ille cum tantum deberet dormire potuit. Planum fit igitur locum mendosum esse. In duobus antiquis libris quos uidi, talenta DCC. legitur, quod nõ probo, quia hæc summa minor est ducenties sestertio, at Curionem sexcenties sestertiũm debuisse autor est Valerius libro IX. his uerbis: Cõsimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidẽ forum nostrũ, & patris grauissimum supercilium, & filij sexcenties sestertiũm æris alieni aspexia: contractum famosa iniuria nobilium iuuenum. Publium autem Clodium perditã, ac uercordi luxuria fuisse ex eodem Valerio nouimus his uerbis de eo, eodem in loco dicente: Publij autem Clodij iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? In quo ut euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarum & adolescentium nobilium magna summa emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ sunt. Cicero ad Atticum libro primo de eo iudicio loquens uia inquit: Caluus per unum seruum, & quidem ex gladiatorio ludo confecit totum negotium, ac cersuit ad se, promisit, intercessit, dedit: Iam uero (o dij boni) rem perditã, etiam noctes certarum mulierum, atq; adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt: ita summo dissensu bonorum, pleno foro seruorum XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo, uel perire maluerint quàm perdere omnia, trigintaunus fuerunt, quos fames magis quàm fama commouit. De eo iudi

Curionis et
alienum.

cio iterum loquens, eodē libro: Afflicta (inquit) respu. empto cōstū
 pratorū: iudicio. Omnino igitur oportet magnas has esse summas,
 quas Plin. ob insignem nequitia insania regū Aegypti comparan
 das duxerit, qui pyramidas ipsi mundi miracula construxerūt. Vi
 di tria exemplaria ut supra dixi manu scripta in quibus ita de Clo
 dio legitur: Talentis ducētis XL. VII. emū locū quo habitauit, sen
 su etiā immutato quasi aream domus tāti emerit. Sæpe supra testa
 ti sumus exēplaria Pliniana fluxam fidē habere, quod ad numeros
 quidem & summas pecuniæ pertinet: quid enim simile habet talen
 tū cū sestertio? q̄q̄ & in oībus autoribus id genus errati inualuit,
 ut multis exemplis docuimus. Rursus ut sestertiū millies legam
 apud Tranq. adduci non possum, cū ea summa fidē oīno excessura
 sit si superficiē operis proportionē areæ æstimādā relinquamus,
 potiusq; sestertia mille, & apud Plini. sestertijs mille & ducentis
 probarim, si alterum eligere cogar, & si omnino minor summa est,
 q̄ ut Plinius inter miranda poneret. Quare nihil constituo nisi hoc
 tantū, quod hic locus corruptus est. Reliqua uero ex uetustissimæ
 lectionis obseruatōe sic legenda contenderim: Et si quidem impen
 sè mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit
 sestertiū centies & quadragies octies domo emptā habitauerit,
 quod equidē non secus, ac regum insaniā miror. Itaq; & ipsum Mi
 lonem sestertiū septingentis æris alieni debuisse inter prodigia
 animi humani duco. Vidimus supra Curionē grandī ære alieno li
 beratū esse à Cæsare, & hac mercede rempu. prodidisse. Hoc æs
 alienū Valerius sexcentis sestertiū taxauit: ego mille & quingē
 tis millibus aureorū nostrorum taxo. i. quindecies cētenis millibus.
 Milo ultra hanc summam ducenta & quinquaginta millia aureo
 rū debuit. Ne miremur Pliniū id inter prodigia humanarum mēti
 ūm posuisse, tantī hominē obstringere se creditoribus in animū in
 duxisse, ea lege ut pecunijs non dissolutis solum uertendum esset,
 aut nexum ineundū: nondum enim scripta erat lex ob alienū, quæ
 est in Cod. Iustiniani in titulo de actionibus & obligationibus. Do

mum

Lo. Tranq.
 emendatus.

Aes alienum
 Milonis.

mum, aut illam Clodius ante paucos menses q̄ à Milone occidere-
 tur, de Marco Scauro emerat in palatio, ut autor est Asconius in
 Cicerōis Milonianam. Ne aut miremur Milonem tanti æs alienū
 cōflasse, idem Asconius refert Milonem eo tempore consulatus cā
 didatum, cum P. Plaucio & Q. Metello Scipiōe fuisse, cum ipsi
 candidati non solum largitione profusa certatim populare studiū
 emereri contenderent, sed etiam armatis factionibus succincti pa-
 lam uiderentur. Mense aut intercalari interfecto iam Clodio, Mi-
 lonem aduersariorum inuidia recreatum qui curiam incenderant,
 integrato impetu consulatum solito etiam enixius & audacius pe-
 tere coepisse, ita ut aperte tributim in singulos millia assium dede-
 rit ad fauorem conciliandum. Ex quibus uerbis cōjcere licet, im-
 mensam quandā summam in eum ambiū effudisse, cū præter ma-
 gistratum summum, quē uiuo etiā Clodio petebat, accusationē etiā
 instantē de cæde Clodiana ea renuntiatione redimere populi fauo-
 re conaretur. A qua spe cum decidisset, ipse in exilium abiit. Mille
 asses decem aureis nostris ualebant, quā mercedem suffragij uiri-
 tim repræsentare Milo non dubitauit. Nūc si quis parcus æstima-
 tor in singulas tribus quæ xxxv. fuerunt, millenos redemptos
 suffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomi-
 ne sumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex statim de ambitu à
 Pompeio noua & seuerior lata est. De eo Asconius ita inquit: Mi-
 lo dānatus in exiliū, Massiliā intra paucissimos dies profectus est.
 Bona eius propter alieni æris magnitudinē semūcia uenierunt. Se-
 mūcia uenire bona sic dictū est, ut addicere nūmo, de quo ante di-
 ximus, quod perinde est, ac si gratuito addiceretur. Semūcia enim
 hoc in loco quartā et uicesimā partē assis nūmi significat, quæ stipe
 nostrate trientē Turonici denarioli ualet. Mirari hic rursus subit
 enim sum corruptorem (ut supra diximus) Cæsarem dictatōrē, q̄
 Paulū cōsulem aureorum nongentorū millium æstimationē redime-
 re nō dubitari, atq; ea demū lege ne quid cōmodaret ei, mō ne qd
 incōmodaret. Curionē tribunū etiam quindecies centenū millia,

Mille asses
 ualuisse aure
 os decem.

Lex de ambi-
 tu.

Semūcia ue-
 nire
 Semuncia
 nummi.
 Cæsar cor-
 ruptor ani-
 mosissimus.

sed eo pacto ut in omnia se addiceret, ne sexcentis millibus aureo-
 rû pluris sese indicasse tribunû q̄ consulem miremur. Profecto non
 uideo ad hanc seu magnificentiã, seu uæcordiã aliquid addi posse.
 Cæsar enim tû ciuis tantû Romanus erat, necdû dictatura assum-
 pta, et sublato Põpeio animos maiores priuato fastigio sustulerat:
 nam quæ post dictaturam & triumphos destinauerat (ut autor est
 Tranquillus) si mors eû nõ occupasset, æquare potuissent Alexan-
 dri magni incepta. Idem Plinius loco supradiçto, de Romanis do-
 mibus loquens: Cõputet (inquiu) in hac æstimatione qui uolet, mar-
 morû molem, opera pictorû, impediã regalia, & cum pulcherrima
 laudatissimãq; certantes centû domos: posteaq; eas ab innumerabi-
 libus alijs in hunc diẽ uictas. Profecto incendia puniunt luxû, nec
 tamẽ effici potest, ut mores aliquid ipso hoie mortalius esse intelli-
 gant. (uel moralius ut in antiquis.) sed eas omnes duæ domus ui-
 cerunt. Bis uidimus Urbẽ totã cingi domibus principû Caij & Ne-
 ronis: & huius quidẽ, ne quid deesset, aurea. Et paulo inferius: Nõ
 patiemur duos Caios, uel duos Nerões ne hac quidẽ gloria famæ
 frui: docebimusq; etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus
 M. Scauri: cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ci-
 uiles, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̄ proscri-
 ptio tot milliû. Hic fecit in ædilitate sua opus maximû omnium quæ
 unq; fuere humana manu facta: non temporaria mora, uerû etiam
 æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit: scena ei triplex alti-
 tudine, trecentarû LX. columnarum, in ea ciuitate quæ sex hyme-
 tas non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Iam pars scenæ è mar-
 more fuit, media è uitro, inaudito etiã postea genere luxuriæ, sum-
 mæ tabulis inauratis colũnæ ut diximus, imæ duodequadragenûm
 pedum. Signa ærea inter columnas ut indicauimus fuerût tria mi-
 lia numero. Cauea ipsa cœpit hominum LXXX. millia, cum Pom-
 peij amphitheatri, totiens multiplicata Vrbe, tantoq; maiore popu-
 lo, sufficiat large XL. millia sedere. Reliquus apparatus tãtus At-
 talica ueste, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, ut in tusculanam uil-
 lam

Domus Cali-
 gulæ & Ne-
 ronis.
 M. Scauri
 magnificentia
 portentifica.

Tam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delicij, incensa
 uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia M. In antiquis non
 nullis bina millia sestertia legitur. Et Hermol. concremaretur bina
 millia sestertia legi ex antiquis quod miror, cum sestertium in ge
 nuiuo legi debeat, uel præcedere bina millia, si in recto legatur.
 Etsi nõ est è more antiquo, ut dixim⁹: In antiq̄ssimo est concremare
 tur ad HS. M. quod ego interpretor sestertium millies uel bis milli
 es potius, concremaretur enim singulari numero legitur. Admira
 tio aut Plinij in eo cõstitit incēdio, ut ex uerbis sequētib⁹ apparet:
 Quādo hoc (inquū) certe incēdij illius præmiū habuit cõuectis ex
 orbe terrarū reb⁹, ut nemo postea par esset insanie illi, sed ne ipse
 q̄dem Scaurus cõparari sibi posset. Ex his enim intelligimus incēsa
 uilla colliq̄ facta signa ærea: et arsisse tabulas pictas immēsi pretij,
 & Attalicas uestes. i. tapetas pretiosissimos, quales aliquādo Ne
 roni quadringenties sestertium constiterunt ad tricliniū ornandū,
 ut supra docuimus ex eodē Plinio. Sensus est igitur eo incendio fa
 ctū ut res eximia ex oī parte imperij Romani cõuectæ igne hauri
 retur, ita ut nemo postea imitari exēplū tanti spectaculi posset, ac
 ne ipse q̄dē Scaurus iterū edere tale posset: hoc enim significat uer
 ba illa Plinij. Oīno igitur sestertium millies legēdū est. i. uicies &
 quinquies cētena millia aureorum nostrorū. Vel bis millies potius ex
 plerisq; libris. i. quinquagies cētena: alioquin ridiculus esset Plini⁹,
 qui Scaurū superasse Caiū et Neronē ingenia luxu & prodigen
 tia mōstrifica dixit, de quibus postea dicemus nõnihil si locus incur
 rerit. Verū ubi legitur, reliquus apparatus tātus Attalica ueste, ta
 bulis pictis cæteraq; cura fuit: legēdū cēseo, cæteroq; choragio fu
 it: admonitus ab antiquis, in quib⁹ tū uorago legitur, tum corago
 & à Val. lib. 11. cuius hæc uerba sunt: Clau. Pulcher scenā uarieta
 te colorum adumbravit uacuis ante pictura tabulis extentam, quā
 totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catul
 lus prætexuit. Versatile fecerunt Lucius & Cinna locū, quæ argē
 tatis choragij P. Lætulus Spinter adornauit, trāslatū antea Phœ
 niceis

Locus Plin.
in signis.

Plini. locus.

niceis indutum tunicis, M. Scaurus exquisito genere uestis cultū in duxit. Cæterū ubi legitur: iā pars scenæ è marmore fuit: lego, ima pars: licet exēplaria refragētur. Ipse Plin. alibi eodē li. M. Scauri ædilitate ad scenā theatri tēporarij et uix uno mēse futuri in usu, uiderūt portari silētio legū: Et post duos uersus: Verū esto indulse rint publicis uoluptatib⁹, etiā ne tacuerūt maximas earū atq; adeo duodequadragenū pedū Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari: nec clā illud occulteq; factū est: sauisdari sibi damni infecti egit redēptor cloacarū, cū in palatiū extraherētur. Ex his uerbis in zelligimus dissoluto theatro, quod ad unius circiter mēsis tēpus factū erat. i. quoad ludi finiretur, colūnas grādissimas in atriu dom⁹ Scauri, quæ erat in palatio, trāslatas: atria enim peristyllijs constat, ut uidere est apud Vāruuiū lib. VI. sicut et caua ædiū. Addit hæc Plinius: Nec potest uideri Scaurus rudi et huius mali improuide ciuitati obrepfisse quodā uicæ rudimēto. Iam enim L. Crassum oratorē illū, qui peregrini marmoris colūnas habuit in eodem atrio, hymetias tamē, nec plures sex aut lōgiore duodenū pedū, M. Brutus in iurgijs ob id Palatinā Venerē appellauerat. Idē alibi rursus de ijs loquēs qui marmora in domibus habuerūt: Inter hos (inquit) primū (ut arbūror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facile dixerim sectos, an solidis glebis polios, sicut est hodie Iouis tonātis ædes in capitolio. Idē lib. XXXVII. Gemas plures (quod peregrino appellāt nomine dactylotheçā) primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diuq; nulla alia fuit donec Pōpeius magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in capitolio dicaret, ut M. Varro aliq; eiusdē ætatis autores confirmāt, multū prælatā Scauri. Hoc exēplo Cæsar dictator sex dactylotheças in æde Veneris genitricis cōsecrauit. Et rursus lib. XXXIIII. In M. Scauri ædilitate tria millia signorū in scena tantū fuere tēporario theatro. Ex supradictis cōjcere licet nō mirabile sed stupendā, nō magnificentiā, sed luxuriā, et portetosa impendia in apparatu ludorū Scauri, quorū uix iniri ratio potest præ magnitudine.

Dactylothe-
ca.

dine. Fuit aut Scauro (ut eiusdē Plinij uerbis loquar) uiricus Syl-
la, et Metella mater proscriptionū sectrix, et M. Scaurus pater to-
tiēs princeps ciuitatis, et Mariani sodalitijs rapinarū prouincialiū
sinus. vel (ut in antiquo legitur) Mariani sodalitiij rapinarūq; pro-
uincialiū sinus. Metella uxor fuit Syllæ, ut autor est Plutar. quā
sectricē proscriptionū Plin. uocat quasi impetratricē redēptricēq;
proscriptionū, quæ sub Sylla factæ sunt. Cui tamē morbo lāguenti
Sylla repudiū misit, ne felicitas sua luctu uxoris contaminaretur,
cū interim ipse epulū magnificentiū populū instauraret deci-
ma rapinarū et proscriptionū Herculi pollucēda. Quoniā aut hic
liber iustā iā magnitudinē accepit, et multa nos trāsmūtēre neces-
se est, hac ueluti coronide ex Strabone sumpta lib. v. finē ei impo-
nemus. Is enim autor de vrbe Roma loquēs, & de Cæsari Augu-
sti prouidētia circa eā cōstituenā: Tāta autē (inquū) aquæ copia
per aquæ ductus in urbē inuehitur, ut amnes per mediam urbē &
per cuniculos influāt, oēsq; fermē vrbis ædes cisternas, stipūculos,
et salietes habeāt redundātes, quibus in rebus conficiendis Marcus
Agrippa operā bona ex parte nauauit: qui etiā multis alijs operib⁹
urbē Romā adornauit. Ad summā prisca illi Romani vrbis decorē
neglexerūt, uidelicet in alijs rebus maioribus et necessarijs magis
occupati. Recētiōres aut et maxime qui memoria nostra fuerūt, ne
illis quidē ea in cura cesserūt: sed et urbē monumētis permultis &
spetiosis impleuerūt: siquidē Pōpeius et diuus Cæsar & Augustus
et eius liberi amici et uxor sororq; omne studiū in vrbe extructis
operibus ornāda sumptūq; supergressi sunt, quorū operū pleraque
habet Cærus Marii⁹. ὡς δ' εἰπῶν. οἱ πολλοὶ μὲν τὸ κάλλος τῆς πό-
λεως ὀλιγόρουν, πρὸς ἄλλοις μίζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ'
ὑπερον καὶ μάλιστ' οἱ καθ' ἡμᾶς, ὄντε τούτῳ καθυβέρισαν. ἀλλ'
ἀναθημάτων πρᾶξων καὶ χαλῶν ἐπλήρωσαν πῶν πόλιν, καὶ τὴν ἡμι-
πῆτος, καὶ ὁ θεὸς καίσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ οἱ τούτῳ παῖδες, καὶ οἱ φίλοι,
καὶ γυνὴ καὶ ἀδελφὴ, πᾶσαν ὑπερβάλλοντα σπουδῆ καὶ διαπάνην εἰς
τὰς κατασκευάς. τούτων ἡ τὰ πλείστα θ' ἀμέριπος ἔχει κάμπος. De
hoc

Metella u-
xor Syllæ.

Vrbs Roma
aque ducti-
bus et extru-
ctis operibus
mirifice exor-
nata.

hoc Plinius ita inquit: Agrippa uero in ædilitate sua aduecta uirginea aqua, cæterisq; corriuatis atq; emendatis, lacus DCC. fecit. Præterea fontes CV. castella centum XXX. complura etiam cultu magnifica & operibus. lris signa CCC. ærea aut marmorea imposuit, & columnas ex marmore quadringentas, ea omnia annuo spatio: adieciq; ipse in ædilitatis suæ commemoratione & ludos undesexaginta diebus factos & gratuita præbita balnea CLXX. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicin antecedentes aquarum ductus nouissimum impedium operis incohati à Caio Cæsare, & peracti à Claudio: quippe à lapide XL. ad eam excellentiam, ut in omnes vrbs montes leuarentur, influxere Curtius atq; cæruleum fontes, erogata in id opus sestertia quingenta quinquaginta quinque millia. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis suburbanis, uillis, spatiaq; aduenientis, extractos arcus, montes perfossos, uallesq; æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Idem paulo superius: Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atq; ut paulo ante rettulimus, Vrbe pensili subter que nauigata: id Marcus Agrippa fecit in ædilitate post consulatum, per meatus corriuatis septem annibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Insuper mole hymbrium conitanti uada ac litora quatiunt, aliquando Tyberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantq; diuersi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas resistit: trahuntur moles internæ tantæ non succumbentibus causis operis. Verum in loco superiore ubi legitur in impressis: Præterea fontes CV. in uetusto sapiētes legitur, quare salientes lego, sensus enim id exposcit: ubi autem impressi habent erogata in id opus sestertia quingenta LV. millia, antiqui nonnulli talenta, uetustissimus HSLV. D ordine notarum inuerso: quare sestertiū quingentes quinquages quinques lego.

Plinij locus
restitutus.

LIBRI TERTII FINIS.

GVLIELMI

BYDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Assæ & partibus eius, liber

Q V A R T V S.

ENTVM IANDIV
esset ad finem huius operis, nē
si aliarū aliarumq; rerum re-
cordatio subiens identidē mi-
hi negotium facesseret. Alter
nunc de integro propē instau-
randus mihi labor: Persarum
opes expendēdæ, qui soli Ro-
manorum fortunam ad ter-
minos usq; Alexandri euade

re gestientem retro in occiduā mundi partiē inhibuere, à Romanis
etiā ipsi longe ad orientem summoti. Herodotus Alicarnassens li-
bro tertio qui Thalia inscribitur, Darium Histaspis filium qui post
Magorum cædem hinnitū equi ad regnū Persicum assumptus est,
in uiginti satrapias Persarum regnum distribuisse dicit, et præfe-
ctos unicuiq; dedisse, et tributa stata fixa' que indidisse, ea lege di-
cta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylonij
pondere: qui aurum, Euboici afferrent. Valet autem, inquit, Baby-
lonicum talentum LXX. minas Euboicas. Quare Dariū apud Per-
sas ob hanc tributi formulam constitutam capelum uerbo græco,
id est instiorem uel negotiatorem uocatum ait, eo uerbo homi-
nem ut quæstuarium taxātes. Cambysen autem despōten, id est do-
minū dictū. Nec Cyrus enim nec Cambyses tributa ad certā for-
mulā, et præcisam redegerāt necessitate, sed dona tantū anniuersa-

Persarū re-
gnum.

Babylonicū
talentum.

Darius.
Histaspis.

Cambyses.

ria

Nomi. i. præ
fecturæ.

ria à satrapijs accipiebant. Has satrapias quas Nomos Herodotus appellat uerbo græco, Plini⁹ præfecturas uertit, Laurentius portiones subabsurde uocitauit. Herodot⁹ igitur has seu prouincias seu præfecturas ab Helleſponto ad Indiam uſq; ſigillatim percenſens, & quicquid unaquæq; quotannis penſitaret, tandè ſummã colligēs, quod ſi (inquã) Babylonica pecunia ad pondus Euboicum redigatur, ſient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta & μδς δὴ ἀργύριον & βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαντον, εἶναι τριακοντά τε καὶ πεντακῆσια καὶ ἑκακχιλία τάλαντα. Aurum uero ramentiniũ ſi terdecies expendatur ad argentum, in ſumma reperietur ad rationem Euboicam eſſe quatuor millia talentorũ ſexcentãq; & octoginta. & τὸ χρυσοῖον ἰσχυροῦς καὶ ἑξασίον λογιζόμενον & ἦγμα, ἐπιρίσκει τὸν εὐβοϊκὸν τάλαντον ὀδύκοντα, καὶ ἑξακῆσίων καὶ τετρακχιλίων. In Laurentij interpretatione mēdoſe hic locus legitur. Ramentum auri pſegma ab Herodoto dicitur quaſi auream ſcobẽ dixeris: Quibus (inquã) in unũ coactis, ſit ſumma eorũ quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena & ſexagena talenta Euboica: ſupra autẽ dixit: & τὸ βαβυλώνιον τάλαντον δύνεται εὐβοϊκὸς ἐβλομήκοντα μνέας. Valet autẽ talentũ Babyloniũ ſeptuaginta Euboicas minas. Ex uerbis Herodoti ut ſcire nõ poſſumus quantũ Euboicũ talentum fuerit, ita intelligimus minus fuiſſe Babylonio: nos in ſuperioribus nõ nihil de hoc diximus cum loca Liuij citarem ex libris ſeptimo et octauo de bello Macedonico. Feſtus Euboicum talentum quatuor millium denariorum fuiſſe dicit Romano nummo æſtimatum. Quod ſi eſt uerũ, apud Plin. li. xxxv. ubi legitur, talentũ autẽ Atticum (ut ait Varro) ſedecim ſeſtertijſ taxatur, legẽdum eſſet Euboicũ: ſedecim enĩ ſeſtertia quadraginta minas ualẽt, & quatuor millia drachmarum. Sed apud Pliniũ legẽdum potius exiſtimo denariũ ſex millia: quod olim ſic ſcribebatur, x. vi. m. ex quo ſedecim ſeſtertia facta: millia enim & ſeſtertia ut idem ſignificant, ſic eadem

eadem nota scribebantur. Hermolao Barbarus in glossematis in Plinium editis, dum auctorum magis nomēculaturæ quàm rei explicandæ studet, explanandæ huius rei difficultatem propè conclamata reddidit, auctoritatumq; inter se pugnantium congerie ueritatem obruit. Interdū enim ea culpa summis ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis cōseclari quàm ueri similitimum quodq; amplexari cupiant, quasi diligētiores se doctioresq; quàm considerationes existimari maluerint. Ego cum rei obscuræ & caligine quadam uariantium auctoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laborassem, nihil appositius ad illustrandam eam obscuritatem inueni quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerum inquit: quod equidem miror ab Hermolao non esse animaduersum aut certe non explicatum, ut iudicare possis forulos quidē eum omnes diligenter excussisse, sed uolumina (quod aiūt) ad lucernam Aristophanis non semper recognouisse, ac ne Pliniū quidē ipsum, in quo tam sese admiratus est quàm Peleus in machæra gloriabatur, ut est in prouerbio: uir alioquin et disertus & elegans, et memoriæ suæ columen: nec modo doctrina multiplici, sed etiam stilo graui, licet exultantiore, certe in quo candidum ingenium & bonā mentem agnoscas, id quod opinione nostra multis doctis uiris defuit. Cui utinā ipsi longior uita cōtigisset, præclarāq; nūc opera morte eius suppressa nō desiderarētur, quæ exiura annos ab hinc XIII. audierā cum domi eius pranderē cum Accursio Menerio legato regio qui tūc Venetijs agebat, homine doctissimo: sed uerba Pollucis hæc sunt loco supradicto: Ἰὺβ γερμῶ οὐκ ἄκαιρον. ὅπ' ἔ' μὲν ἄπικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἄπικὰς. ἃ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας. ἃ δὲ αἰγιναιῶν μυρίας. ἃ δὲ σύρων πεντακιστίας κ' χιλίας, ὡς πρὸς τὴν ἄπικὴν δραχμῆς λογισμὸν. ὡς πρὸς οὖν κ' τὰς μνᾶς τὰς ἄπικὰς, ἔ' μὲν ἄπικὸν ἐξήκοντα εἶχε. ἃ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα ἃ δὲ αἰγιναιῶν ἑκατὸν κ' ἀνάλογον. ἢ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηνάοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἑπτακίς, ὄντω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμῆς ας

ε πρὸς

πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἑκάστον ταλάντου κατὰ τε προδήκιν ἢ ἀφάρισιν. Hoc aut̄ non absurdū erit dicere, quod talentū Atticū Atticas drachmas ualebat numero sex millia. Babylonīū septem millia. Aeginæū decē millia. Syriū mille et quingentas, dūtaxat ineunda ratione secundū drachmæ Atticæ modū, quippe ea ratione qua Atticum talentū sexagenas minas, Babylonīū septuagenas, Aeginense cētenas proportionē capiebat. Porro mina ipsa ut apud Atheniēses centenas habebat drachmas, sic apud alios quoq; totidē suas cuiusq; gentis, quæ pro ratione cuiusq; talēti plus minus' ue ualereut augmēto uel decemēto. Ex his Pollucis uerbis ad formulam unam omnia propemodū genera talentorū minarūq; redigere possumus. Quomodo enim Atticū talentū sexagenas minas Atticas capit, & mina Attica cētenas suas drachmas, sic Babylonīū sexagenas minas Babylonias, quæ cētenas ipsæ drachmas uernaculas capiūt, & Aeginense talentū totidē minas Aeginēses, & Aegineticæ rursus minæ, cētenas drachmas Aegineticas. Verū enim uero ut Babylonīū talentū proportionē ephēctā id est sesquiseptimā, uel (ut alij loquūtur) supersextā, ad talentū habet Atticum, sexta enim parte hoc ab illo superatur, sic drachma Babylonia Atticam drachmā sesquiseptimā proportionē superat: & ut Aeginēse talentū proportionē superpartientē ad Atticū talentum habet, utpote quod semel id capit & duas insuper eius partes (ita enim sese habet centenariū talentū ad sexagenariū) sic eadē quoq; proportionē Aeginea drachma ad Atticā drachmā habet. Hoc aut̄ ex alio eiusdē autoris loco probari potest, q̄ cū quodā in loco ita dicat: ἢ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ἑξήκοντα. id est et drachma qdē obolos senos habebat, aliquāto post ita subdit: ἀλλὰ μὲν πλὴν μὲν αἰγιναιῶν δραχμὴ μὲν μείζων τῆς ἀπικῆς εἶναι, ἡ δὲ καὶ ἡ ἀπικὸς ὀβολοὺς ἔχουεν, ἢν οἱ ἀθηναῖοι παρχεῖαν δραχμὴν ἐνόησαν, μίσηται τῆν αἰγινητῆν αἰγιναιῶν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atqui Aegineticam drachmam maiorem Attica fuisse adnotandum est, ut quæ denos obolos Atticos capiat: quos Attica tantum senos: quare Athenienses crassam eam drachmam uocabant, odio Aegineticarum

Talenta oīa
ad formulā
unā redacta
Atticū talen-
tum.

netarum Aeginæam uocare grauari. Ex dictis apparet tantam habere proportionem decem obolos ad sex, quantam centū minæ habent ad sexaginta: & ea est analogia talēti Aeginæi ad Atticum talentum. Hoc Hermolauus cum non ignorauerit, tamen non explicuit ubi de talento loquitur, citandis (ut diximus) autoribus magis q̄ rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit, secundæ quingenta, tertiæ trecenta sexaginta, quartæ quingenta, quintæ trecēta quinquaginta, sextæ septingenta, septimæ cētum & septuaginta, octauæ trecenta, nonæ mille, decimæ quadringenta quinquaginta, undecimæ ducenta, duodecimæ trecenta sexaginta, tertiadecimæ quadringenta, quartadecimæ sexcenta, decimæquintæ ducenta quinquaginta, decimæsextæ trecenta, decimæseptimæ quadringenta, duodeuicesimæ ducenta, undeuicesimæ trecenta: quorum summam non colligit, sed supputata ratione inuenio septem millia septingenta quadraginta talenta in summa esse. Atqui si talentum Babylonium proportionem habet ephectam ad Atticum talentum, septem millia septingenta quadraginta talenta Babylonia, Attica ualent talenta nouem millia & triginta. Si enim hanc summam partiariis septenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis crescit summa ad Atticum modum relata: at Herodotus Euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta: quæ summa maior est Atticorum talētorum summa quingentis & decem. Ita fit planum talentum Euboicum minus esse talento Attico tribus ferè minis & triente, Hoc aut̄ promptum est sic colligere. Fac ut singulis illis talentis sexagenarijs id est Atticis (quæ nouem millia & triginta esse diximus) ternæ minæ cum triente, id est tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant, fient utique in summa ter nouies millia minarum, id est septem & uiginti millia, & pro triente minæ, ter millia minarū. Hunc numerū triginta milliū minarum si sexagenario partiariis, quingēta talēta cōsiet, hoc est quingēties sexagenæ minæ.

Talentū Euboicum.

& sexagies quingena, quod perinde ualet: sic fiunt nouē millia &
 quingēta talēta Euboica. Rursus ex talētis illis quingētis ternae mi-
 nae cū triēte in singula decedāt necesse est, quia Attica pro Euboi-
 cis fecimus, fuit decessionis mille & sexcētae sexaginta sex minae,
 & bes praeterca minae. At uero ex Herodoti summa decē talenta
 Euboica restabāt, quae quingētas & septuaginta circiter minas ua-
 lēt. Restāt mille nonaginta sex minae, quae paulomin^o duodeuigim-
 ti ialētis ualēt, qui numer^o excurrens faciē ne ratio nostra quadret.
 Quod si talentū Euboicū minus Attico fuisse tribus minis & qua-
 drate ponamus, trecentae tantū minae & quadraginta excurret. i.
 circiter sex talēta. Et hac una ratione quātum quidē obseruauim iu-
 dicare possumus quantū talentū Euboicū fuerit. Omnino autē talē-
 tum Euboicū proxime ad Atticū accedū: quod quia quantū esset sa-
 tis superq; deprehēsum, cōprehēsum, perceptūq; habemus et omni-
 no cōpertū, caetera quāta fuerint parū huius operis referre puto:
 et si id inquisiuisse iuuat propter operis diuerticula, quae uelut de-
 stinato argumēto appingentur oblectamēti causa. Age uideamus
 quid ultra dicat Herodotus de tributis Persici: Indi (inquit) ut sunt
 multitudine multo numerosissima omnium quos nouimus hominum, ita
 tributū cōferebāt aliorū cōparatione maximū, trecenta scilicet &
 sexaginta psegmati talēta. i. aurei ramenti. Ramentū auri arena
 est aurea, ob id alio noīe ab eodē autore Chrystitis dicta. Chrysam-
 mos etiā ad uerbum aurea arena dicitur lib. XI. codicis Iustiniani:
 Aurū autē ramentūiū (inquit ille) inueniunt esse talētūm Euboico-
 rum quatuor milliū sexcentorū & octoginta, si ita ratio ineatur
 ut psegma terdecies tāto argēti repēdatur: hoc enim significat uer-
 bū Πισκαίδικα ἄσσιον, quod unius literae immutatione in libri im-
 pressis aliud significat. Laurentius eius loci intelligentiā parū asse-
 cutus uidetur, nisi sit error impressorū: et alioquin numerus in eius
 interpretatione corruptus est, quod et ex graeco cōtextu et ex cal-
 culo deprehēditur: ἡ χρυσίον (inquit Herodotus) Πισκαίδικα ἄσσιον
 ἀργυρίων) ἡ ἡνικα, ἐνρίσκητις ἐν ἐνβοικῶν τελευτῶν ὀργάνων
 τε καὶ

Chrystitis.
 Chrysam-
 mos.

τα καὶ ἑξακροσίων καὶ τετρακισχιλίων . Si enim terdecies trecenta
 sexaginta multiples, quatuor millia sexcenta et octoginta in sum
 ma inuenies. Meminisse aut oportet id quod Herodotus ante dix-
 rat, edicto Darij cautum esse ut aurū Euboico pōdere pēsaretur:
 alioquin nō cōueniret summa, si Babylonia talēta psegmatis intelli
 gerētur, et psegma tredecies argēto respēsile. Cōgruū aut quod se-
 quūtur numero à nobis posito . ἑπτῶν οὖν πάντων συντιθεμένων δὲ
 πλῆθος ἐνβοφῆ καὶ τέσσαρα συνελίγει εἰς τὸν ἐπίτρετον φόρον Δαρείω
 μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omni-
 bus in unū coagmētatis Euboica talēta numero quatuordecim mil-
 lia DLX. annuo tributo colligebātur. Quōd si reges Persarum qua
 terna dena millia & quingena talenta uel Attica uel Euboica ex
 Asia tantū et paucis locis Libyæ tributorū nomine percepisse dicū
 tur, quæ nos ad octuagies quinquies cētena millia aureorū nostro-
 rum ut minimū æstimamus, quantū Ro. imperij dicemus esse red-
 ditū? Præsertim cū extra eas præfecturas Persis ipsa dominatrix
 immunis relicta esset: sic enim inquit Herodot⁹: πρὸς ἡμῶν μοι
 οὐκ εἶρηται Δασιμοφόρος, ἀτελής δὲ πέρσαι νέμονται. Persidis aut re-
 gio una à me inter stipēdiarias dicta nō est. Persæ enim immunes
 agros colūt. Aethiopes aut et Colchi et alij quidē populi munera in
 Persidem quotannis afferēbant. Inter quos insignis est pensitatio
 Arabum qui millena quotannis talenta thuris afferēbant: sed &
 recentioribus seculis aucta erant tributa prorogatione imperij Per-
 sici facta, ut autor est Herodotus. Quare quod apud Plutarchū
 in Pompeio latino factō antehac legebatur de uectigalibus & tri-
 butis imperij Romani post triumphum Ponticum, merito à nobis Imperiū Po-
 reprehensum est & mendosum. Iamprimum Antiochus ex fœdere Romani,
 cū Lucio Scipione iēto omnibus urbibus agrisq; excesserat cis Tau-
 rum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usq; ad iu-
 ga qua in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius libro octauo de
 bello Macedonico. Quanquam apud Liuium Tanaim mendose le-
 gi puto, & pro eo restituendum esse Halym. Notum est enim ex

Herodoto in primo, Halym fluiuium confinium olim fuisse Lydorum et Medorum imperij. Meminit etiam Plinius Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniã Cappadociamq; decurrens. Ab his autem finibus ad Helleſpötum Asia est proprie dicta, à mari Aegæo et Pontico ambientibus in peninſulam confirmata, intra quam Lydij regni fines circunſcribuntur: unde Croeſi circunfluentes diuitiã in prouerbium ceſſerunt. In ea Aſiæ parte Herodotus tres præfecturas ponit, millena ducena ſexagena Babylo-nia talenta annuo tributo penſitantes: quæ ratione Attica millena & quadringena & ſeptuagena ualent, ære autem noſtro octingena & octuagena bina aureorum millia, Romano more ſeſtertium trecenties quinquagies bis paulo plus dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum uniuerſa Populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuiſſe. Cum ijs uero quæ Pompeius Populo Romano in ea expeditione quaſiuit, octuagies quingies decies centena millia fuiſſe. Prior ſumma quingenties ſeſtertium dici latine potuit, id eſt mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies ſeſtertium priori ſummæ addidit, ut fuerint uniuerſa Populi Romani ueſtigalia & tributa cum augmento triumphu Pompeiani, uicies ſemel centena uicena quina millia aureorum noſtrorum, cum Pompeius imperio Populi Romani adieciſſet Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Paleſtinen, Iudæam, Meſopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidem, Iberiam, Albaniam, Scythas & Arabiæ partem: à Cilicia autem Phœnicia & Syria Palæſtinæ uſque ad fines Syriæ & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tuliſſe quotannis Herodotus tradit. A reliqua Syria, & Meſopotamia non minus quingentis, quæ ad Atticã rationem relata octingenta decem millia aureorum noſtrorum ualent. Ita pauca prouincia ſummam illam quæ apud Plutarchum legitur pendere populo Romano potuerunt, abſque Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythiis, & Arabia, quas inter ſtipendiarias non

nume,

Asia proprie
dicta.

numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus est (ut au-
tor est Plin. lib. VII.) Asiam se ultimam prouinciarum accepisse.
eandemq; mediam patriæ reddidisse: de Asia Cherroneso, id est
peninsula loquens (quam proprie Asiam esse uocitatam diximus)
Lydorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antio-
cho, bello Asiatico ablata fuerat: & ei postea Pompeius illas pro-
uincias adiecit. Nunc si iam dictis Peloponnesum, Helladem, insu-
las Cycladas Sporadasq; , atq; uno nomine Græciam, Thessali-
am, Epirum, Macedoniam, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam,
Sardiniam, & Corcyram, & superi inferiq; maris insulas, popu-
los alpinos & Narbonensem Galliam, cū citeriore ulterioreq; Hi-
spania, & Africam adiecerit (Hæc enim omnia iam tum sub diu-
ne Romana regebantur) quam summam tributorum colligere de-
beamus æstimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illā Plu-
tarchi summam ad drachmas Atticas non ad nummos sestertios re-
ferendam censuimus: qua ratione quadruplicata redit summa: q̄q̄
eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia nec
Germania Pannoniaq; imperio Romano parerent. Diximus supra
de statu imperij sub Augusto. Appianus autem quem latine tantum
uersum uidere nobis contigit, in præfatione historię terminos
Romani imperij sub Hadriano principe, quo tempore ipse histori-
am scripsit, late describens, ponit terminos ab Herculeis columnis
ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet: Asiæ autem
ditionis terminos facit Euphratem fluuium & Caucasum montē,
maiorisq; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pon-
tum habitantes. In Europa autem Rhenum & Hisirum fines Ro-
imperiij fuisse dicit. Omnes autem insulas quæcunq; intra mare in-
ternum sunt sitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, &
quæcunq; magnæ dicuntur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegy-
ptum, Myrtoum uel Siculum, & aliud quocunq; nomine mare di-
ctum, Ro-imperio paruisse tum affirmat. Romanos autē regibus
exactis usq; ad septingentesimū annum sub statu populari et ciuili

Termini im-
perij Romani.

Imperium
Romanum
ad monarchi-
am deuenit.

qui politia græce dicitur, imperium suum propagasse. Quoad **C**aius Cæsar qui dictaturâ perpetuam suscepit: rep. oppressa & in potestatem suam redacta, reuera principem egit, licet nomē reip. antiquari noluerit: à quo tempore ad Appiani historiam ducenti fere anni intercesserunt, quibus Romanum imperium unius semper arbitrio rectum est, perinde atq; in regno fieri solitum est. Hoc tantum interest quòd regio nomine principes abstinuerunt, imperatores se dici contenti: quo nomine prisci duces Romani populi censebantur, sed annua potestate creati. Eo autem spatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuisse dicit, suoq; tempore eam hominum expectationē fuisse ut porro progressura uideretur blandiente magis magisq; in dies rerum successu. Eam tamen Romanis mentem fuisse, ut nominis sui famam propagare inter barbaros, magis q̄ terminos prorogare imperij sui cuperent: uidisseq; se nonnullarum gentium legatos ad imperatorem cum potestate missos, ut gentem suam quisq; Romano imperio dederent: nec tamē ad missos, quòd Romanus imperator sua interesse non arbitraretur feris & inopibus imperare populis. Nam & eorum qui imperio parerēt, multos plus incōmodi q̄ cōmodi afferre: sed quos derelinquere atq; abicere puderet. Plurimi etiā eorū q̄ dicto Romanis audientes non essent, reges tamen & principes à Romanis petere solitos & accipere. Magnitudinem uero Persarum imperij percensens, quod ex Assyriorū, Medorū, Persarūq; regnis coaluit, nequaquā cū dimidio imperij Romani cōparari iure posse contendit. Nā imperiū Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicātis in modum inusitatum & in gradū nulli alij sperandum euasit) in mēbra distractū est mortuo statim Alexandro. Suo autē tēpore Appianus tradit Persis pedū equitūq; & apparatus terrestri ac maritimi ingentes copias fuisse, & Aegyptiorum talentū quatuor & septuaginta millia in thesauris condita. Reddītus uero imperij Romani nec dicere quisq; (ut opinor) nec animi certa coniectura assequi potest. Nec aliquis scriptorum aliquid de ea re tradidit

Principes
Romani re-
gio nomine
abstinerūt.

quod magno pere memorandum sit. Sed nec semper eadem ratio fuit, sed alia atq; alia pro conditione. e nporum. Si tamen de hac re cōmentari quenq̄ iuuat, primū hoc scire oportet, aerarium Romanum ex uectigalibus & tributis constitutum fuisse quomodo & hodie nostrū. Uectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu, ex mercium traiectu, & ex pascuis. Primum decimæ, alterū portorium, tertium scriptura appellabatur: & præter hæc salarium. Cicero de imperio Gn. Pompeij: Nam in cæteris rebus cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatē: nam cum hostium copiae non longe absint, etiam si irruptio nulla facta sit, tamē pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit: ita neq; ex portu, neq; ex decimis, neq; ex scriptura uectigal conseruari potest. Quo tandē animo esse existimatis aut eos qui uectigalia uobis pensitant, aut eos qui exercent atq; exigūt? cū duo reges cum maximis copijs prope adsint: cum una excursio equitatus per breui tempore totius anni uectigal auferre possit? Cū publicani familias quas in salinis habent, quas in agris, quas in portibus atq; custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorū rex tertius instituit, ut autores sunt Liuius & Plinius. Sed salarium uectigal Liuius in censura cōmētus est, ob id salinator postea dictus, ut autor est Liuius libro undetrigesimo. Tributa autem pro modo census cuiusq; conferebantur. Cuius rei tenuia documenta apud scriptores reperiuntur, quantum equidē meminerim. Liuius libro IX. de bel. Maced. de cēsurā Catoniana loquēs: In censibus quoq; accipiendis tristis et aspera in omnes ordines censura fuit. Ornamenta & uestem muliebrem & uehicula quæ pluris q̄ quindecim millium æris essent in censum referre uiatores iussit. Item mancipia minora annis XX. quæ post proximū lustrū X. millibus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies pluris q̄ quanti essent aestimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Attribuerētur hoc

Aerarium
Romanū ex
tribus generi
bus redditus
constitutum.

Salinator un
de dictus
Tributum
Romæ pro
modo census
cōferebatur.

loco significat tributi nomine statuerentur. Ergo Cato deterrere uolens homines à luxu, pluris decies delicatam uestem & uenusta mancipia, quæ quanti uendi possent aestimauit, in æris singula millia ternos asses tributi constituit. Tacitus lib. XIII. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestia publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret: sed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi atinuere senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus respu. sustineretur, diminuerentur. Quippe sublatis portoribus, sequens ut tributorum abolitio expostularetur: temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acertitatibus ad inuidiam uerteret. Ergo edixit princeps ut leges cuiusque publici occultæ ad id tempus proscriberentur. Omissas petitiones non ultra annum resumerent. Romæ prætor per prouincias qui pro prætore aut consule erunt, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas seruaretur, nisi in his quæ ueno exercerent, aliisque admodum æqua, quæ breui seruata, dein frustra habita sunt; manet tamen abolitio quadragessimæ quinquagesimæque; & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouinciæ as frumenti subuectio: & ne censibus negotiatorum naues ascriberentur, tributumque pro illis penderent constitutum. Non nihil etiã de hoc dicitur in l. forma. In titulo de censibus, in pandectis. Strabo de Britannia loquens lib. quarto quam uectigalem sub Augusto factam fuisse dicit: τέλι τε οὕτως ὑπομένουσι βαρβάρων τῶν τε εἰσοεγομένων ἢ πλεῖν κελτικῶν καὶ τῶν ἑξαγομένων. Vectigalia etiam sic tolerat grauiam earum rerum quæ in Galliam exportantur aut quæ inde important. Et rursus: Ita nullo iam præsidio ad insulæ custodiam opus est. Non enim una plus legione opus est ad exigenda ab eis tributa. Constituta autem erat omnis impensæ ratio exercitui pro modo tributorum. Alioquin minui necesse uectigalia si tributa insuper imperarentur. Quod si uis inferretur, periculum esset ne ad defecti-

ὄνε σολικιτarentur. Sic enim illa Strabonis uertēda mihi uerba uisa
 sunt: εἰς Ἰβν ἡ χαθίσατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῆ στρατείας τοῖς προσφε-
 ρομῆνοῖς χρήμασιν, ἀνάγκη ἢ μόνον τὰ τέλι φόρων ἰδιβαλλομέ-
 νων. ἅμα ἡ κινδύνος ἀπατᾶν πᾶς βίαις ἐπαγομῆναι. Age citā
 da una autoritas insignis ad cōiecturā faciendā in uniuersas opes
 Romani imperij. Ea erit ex eodem autore libro xviij. quo in loco
 Strabo ostendere uolēs magnitudinem redditiuum eius prouinciæ
 ita inquit: τὸ αἰνίππου ἡ τὰς προσόδους ἐν τινι λόγῳ κικίρων φρά-
 ζει. φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς τὸ κλοπάδας παρὶ τοῖς ἀυλιτῆ προσ-
 φέροσ φόρον ταλάντων μυρίων β'. φ'. ὅπου οὖν ὁ χάκιςα ἡ ραθυ-
 μότατα πᾶ βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωλεῖν, πὶ χρὴ νο-
 μίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαῦτ ἰδιμελείας οἰκονομούμηναι, ἡ τῶν ἰνδι-
 κῶν ἐμτρορῶν καὶ τῶν ἰωγλολυτικῶν ἐπινυμηδύων ἰδι τοῦτο.
 Aegypti autem redditus Cicero quadam in oratione eleganter ex-
 plicans Auletæ patri Cleopatrac dicit talenta duodecies millena
 & quingena quotannis ex Aegypto obuennisse. Quare si is rex qui
 & dissolutissime & nequissime regnum administruu, tantum an-
 nuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conue-
 nit, quantiū; æstimare reddiūm eiusdem prouinciæ tanta pro-
 uidentia administratæ, præsertim Indici negotiationibus & Tro-
 glodyticis usque adeo adauctis? Siquidem superiore tempore ne ui-
 ginti quidem nauigia Arabicum sinum penetrare ausa sunt, ut
 proras quidem nauium extra angustias illas exererent: At
 nunc & classes ingentes ad Indiam usque uela faciunt & ad ex-
 trema Aethiopiæ. Ex quibus merces pretiosissimæ importan-
 tur, & inde rursus in alia loca transmittuntur. Ita duplex inde
 uectigal cogitur, mercibus scilicet importandis & exportandis.
 Atqui eorū quæ magno uæneunt magnum quoq; uectigal est. ὡς
 ἐ, τὰ τέλι διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσαγωγικῶν, τὰ ἡ εξαγω-
 γικῶν. τῶν ἡ βαρυτίμων, βαρέα ἡ τὰ τέλι. Adde etiam (in-
 quit) quod Alexandria prædictarum mercium unū est receptaculū,
 ita ut sola plerūq; eiusmodi merces uēdiat & exteris suppeditet.

Aegypti
 redditus.

καὶ ἂν διὰ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνι ἂν ἡ ἀλεξάνδρεια τῶν ἑσίων
των ὡς ἰδίῳ πολὺ ὑποδοχέϊόν ἐστι, καὶ χορηγίῳ ἐκτός. Quae
sint eiusmodi merces ignorare nemo potest qui legem ultimam le-
gerit tituli de publicanis in Padeclis, propter quas institutum est
uestigal rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus pater

Auletic.

Cleopatráe fuit ultimæ Aegypti reginæ. Qui omnibus flagitijs
inquinatus etiam tibiçinũ artē exercuit: ob quã cognomẽtũ auletæ
id est tibiçinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam uiam, ab
Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano qui tum Syriam
obtenebat reductus est. Quo nomine Gabinio lis decem millibus ta-
lentũ æstimata est accusante Memmio, ut ex oratione Ciceroni-
nis pro Rabyrio Posthumo in præcedentibus diximus. Poenæ ta-
men capitali ereptum eum significat Valerius libro octauo in prin-
cipio: Cæterũ in qua oratiõẽ Cicero hoc dixerit, quod Ptolemæus
duodecies millena & quingena talenta ex Aegypto quotãnis per-
cipiebat, nescio. Nisi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutila-
to. Vel in ea oratione quæ non extat, quam pro Gabinio habuit,
cui olim infensissimus, postea reconciliatum se dicit, his uerbis: Mĩ
hi hæc Cai Memmi causa defendendi Gabinijs fuit reconciliatio
gratiæ: neque uero me poenitet mortales inimicitias habere. Verũ
duodecim millia & quingenta talenta Attica (Attica enim hic in-
telligi puto non Aegyptia, quæ quadrante Atticis maiora sunt) se-
ptuagies quinquies centena millia aureorum nostrorum ualent.

Quibus si augmentum addas ex Strabonis sententia, fortasse cen-
ties centenis millibus reddũum annum Aegypti iure æstimare po-
teris. Sed operæ pretium facturum mihi uisus sum, si rationem ad-
ministrarentur ministrandæ eius prouinciæ sub Augusto et Tyberio prosequerer
prouinciæ sub Augusto. ex eodẽ autore: De Actiaco enim bello loquẽs ab Augusto cõfecto,
& Antonio & Cleopatra captis, Aegyptũ ab eo dicit in prouin-
ciæ formã redactã his uerbis: ἐπαρχία ἡ νῦν ἐστὶ φόρος μὲν τελοῦ-
σα ἀξιολόγος. ὑπὸ σωφρόνων ἡ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῆς πεμπομένηων
ὑπάρχων ἀεὶ. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τῶν τῷ βασιλείῳ ἔχει τάξιν.

ὑπ' αὐτοῦ δ' ἐστὶν ὁ Δικαιοδότης ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος.
 ἄλλ' δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος Ἰδιος λόγος ὅς τῶν ἀδελ-
 φῶν καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξετασίς ἐστὶ,
 παρίπονται δὲ βούβις ἀπὸ πεινῶν καίσαρος καὶ ὀκνηροί, μεί-
 ζω καὶ ἐλάττω πεπινυμένοι πράγματα. Nunc autem provincia
 est tributa p̄dens memorabilia, à uiris eiusmodi administrata qui
 sibi temperare nouerunt, quiq; semper rectores ad eam cum pote-
 state mittuntur. Qui uero rectorus mittitur, is uicem regis obti-
 net, sub eoq; est is qui Dicæodotes dicitur, id est iura reddens, in
 cuius potestate ferè sunt iudicia. Est et alius magistratus qui idios
 logos, id est priuata ratio dicitur: earum rerum indagator, quæ
 adespota græce dicuntur, id est assertorè non habentes, uel nul-
 lius dominio mancipata, et omnino earū rerum quæ in Cæsarem
 recidunt. Horum uelut affecle sunt liberti Cæsaris & dispensato-
 res, quibus maiora minoraq; negotia permittuntur. His uerbis pro-
 curator priuatae rationis dicitur, qui ea persequitur quæ fisco obue-
 niūt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio.
 Ex quo patet proprie esse hoc uerbum usurpatū in lege procurator
 in titulo de edendo in Codice Iustiniani: licet aliter Accursius opi-
 natus sit. Adespota aut appellat quæ etiā Hermæa dici possent, uel
 go albana spaua' quæ dicuntur. Deinde idem autor enumeratis co-
 pijs militaribus quæ ad eam provinciam tuendam statuta sunt. τῶν
 δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, ὅτε ἐξιγνήσις ἐστὶ κ' πλὴν πρὸς τὴν
 ἀμπεχόμενον καὶ ἔχων παρίους πινὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν
 τῆν πλείονα χρυσιμῶν. καὶ ὁ ὑπὸ μνηματῶν γράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τὸ
 ταρβὸς ὃ δὲ νυκτρινὸς στρατηγός. Inter municipales aut magistratus
 est qui exegetes dicitur, quasi sacrorū interpretes, uel augur in ur-
 be, purpurā gestās, & alijs honoribus provincialibus insignis: earū
 rerū procuracionem habēs, quæ ciuitati cōducūt. Est etiā qui hypo-
 mnematographus, id est à cōmentarijs dicitur, et q̄ iudicijs præ-
 est, ob id archidicastes appellatus: & quartus, prætor nocturnus.
 Cicero pro imperio Gn. Pōpeij uectigalibus Romanis ita inquit:

Dicæodotes.

Idios logos,

priuata ra-

tio.

Adespota et

res Adespo-

ta.

Exegetes.

hypomnema

tographus.

Archidica-

stes.

Nam

Nam cæterarū provinciārū uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas provincias tutādas uix contēti esse possimus: Asia uero tā opima est & fertilis, ut & ubertate agrorū & uarietate fructuū & magnitudine pastionis, & multitudine earū rerū, quæ exportātur, facile omnibus terris antecellat. Plin. autor lib. XXXIII. post Persen regē Macedoniae deuictū, & gazā eius in ærariū illatam, Populū Ro. tributa pēdere desisse. Quæ tamē postea restituta esse ex eo cōjicio quod Cicero in II. Philippica dixit: Vbi est septies millies sestertium quod in tabulis quæ sunt ad Opis petebatur? funestæ quidē illius pecuniæ, sed tamē quæ si ijs quorū erat non reddetur quæ nos à tributis possit uindicare: ubi petebat legendū puto. Non omittendū & id quod idē Strabo libro sexto tradidit, Romanos initio plurimā Africæ et Asiæ partē regibus sibi subditis cōmississe, quos propter amicitia et societate regnare permisissent: postmodū aut uel defectione regū et uiolatis foederibus, uel stirpiū regiarū interitū omnia fermē in prouinciarum formam redacta esse. Sic Atalicū regnū, sic Syriū, sic Paphlagonū & Cappadocum, & Aegyptiorū & Mūhridatis Eupatoris ad Romanos peruenisse, adeo ut Tyberij tēpore cuncta intra Phasin & Euphratē præter quosdā Arabas Romano tenerētur imperio, uel à regibus à Romanis impositis. Armenij uero, et Albani Colchis superiores et Iberi, sola ducū præsentia in officio continebātur. Sed cum Romanos uiderent uarijs negotijs, aut bellis implicitos, statim ad res nouas sollicitari gentes efferatæ solebant, sicut et eæ gentes quæ trās Istrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Iosephus autem in secundo de bello Iudaico Agrippam ad Hierosolymitanos orationem luculentam habuisse cōmemorat, & de potentia & opibus Romani imperij magnifice disseruisse, ad deterrendos ludæos ne ad rebellionem spectarent. In ea autem oratione circa mediū ferē ita eum loquentē inducit: Nam tertiam partē orbis terrarū, cuius ne nationes quidem numerare promptū est, ab Atlantico mari & columnis Herculis usq; ad mare rubrū sitas, totā armis Romani subegerunt.

Quonā modo regna in prouincias redacta sint.

gerunt: & præter annuas frumentationes quibus Romanã plebem octonis mensibus alunt, alia quoq; tributa pendunt: & quidẽ apud illos una tantũ legio cõparatur. Quanq̃ quid opus est exemplis longe petitis potentiã Romanã enarrare? cũ eam possitis de uicina uobis Aegypto optime æstimare. Hæc enim cũ ad Aethiopas usq; porrigatur opulentamq; Arabiam, conterminaq; sit Indiæ, ac septingentes & quinquages centena millia incolarũ habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obsequẽssime pensitãs (quorũ magnitudinem æstimare de censu singulorũ capitiũ licet) Romano parere imperio non grauatur. Tametsi quãtum stimulu defectio- nis habens Alexandriã urbem, cum multitudine hominũ & opibus abundantem, tum ampliudine & ambitu nõ imparem? ut quæ longitudine stadia triginta latitudine decem habeat. Tributorum uero multo amplius in singulos menses pensitet, q̃ uos in annos singulos conferatis: & eo amplius Romano Populo quaternũm mensium frumentum suppediet. Duæ autẽ legiones ciuitati insidentes profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobilitate frenant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Iosepo dixit: latitudinem paulo minorem ponens. Octo autẽ legionibus eo tẽpore Germania obtinebatur, ut inibi Iosepus in persona Agrippæ differit: quod eò pertinet quod superiore libro de legionibus ab Augusto de lectis, & per orbẽ collatis diximus. Opimos autẽ fuisse redditus Hispaniæ ex eo conijcere datur, quod de opulẽtia eius prouinciæ scribitur præsertim Turdetaniæ quæ & Bætica dicitur. Strabo libro tertio miranda de fertilitate eius narrans quodam loco ita inquit: *Quum uero suprãdicta regio tot bona suppediet, maxime tamen admiratione digna est ob metallorum copiam, quibus uniuersa Hispaniæ regio scatet: non ubiq; ipsa frugibus exuberans, & præsertim ubi metallis copiosa est. Rarum est regionem inuenire utraque re uberem. Rarius etiam illud eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At uero Turdetania & finitima ei regio rationẽ nullã cõmendandi sui eo nomine remittit scribere*

Alexandria.

Hispania opibus abundans.
Turdetania eadẽ & Bætica.

tere

bere de ea re uolentibus, usque adeo numeros omnes laudis in metal-
 lis impleuit, nihil ut ei absit quod quidem memoratu dignum sit: ne-
 que enim aurum, neque argentum, neque aes, neque ferrum alibi terrarum,
 aut tantum, aut tam eximium nasci adhuc compertum est quam in tur-
 dentania nascitur: η̄ ἡ Ἐνρδιτανία κ̄, η̄ προσεχὺς αὐτῆ, λόγον οὐ-
 δένχ ἄξιον καταλείπει πῶς πῶς πῶς ἀρετῶν ἕως ἐπαινεῖν βε-
 λομένοις. οὔτε ἂν χρυσοῦ οὐδ' ἄργυρου οὐδ' χαλκῶς οὐδ' σιδεροῦς
 οὐδ' αἰμοῦ τ' γῆς οὔτε ἑσθῶν οὐτ' οὕτως ἀγαθὸς ἐζητᾶσαι γεννώ-
 μενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum quidem solum effoditur, sed etiam
 trahitur. Deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream are-
 nam, quæ etiam multis in locis a quarum indigis reperitur, sed in his
 non apparet: in ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur auri pse-
 gma, id est scobs aurea resplescit. Idem: Inter auri ramena reper-
 tas aliquando fuisse aiunt selibres glebules, quas palas appellat,
 quæ perquam modicæ purgationis indigerent. ἐν ἡ ἕως τῆς ἡμέρας τῶ
 χρυσοῦ φασὶν ἐνρὶ σκευαῖς πρὶ κ̄, η̄ μιλιθιαίας βώλου ἄς καλοῦ-
 σι πάλας, μικρῶς καθαρεύσεως ἀνομιλίας. Apud Strabonem lati-
 num pilas corrupte pro palas legitur. Idem paulo inferius. Polybi-
 us autem argentifodinas commemorans, quæ sunt circa Cartha-
 ginem nouam, ab Vrbe xx. ferme stadijs distantes, quatuor decu-
 rias operantium hominum fuisse ait, qui tunc in dies singulos uice-
 na quina drachmarum millia populo Romano referrent, nos uigin-
 tiquinq; millia drachmarum aureis nostris aestimare instituimus, du-
 obus millibus & quingentis. Qua ratione ex Carthagine sibus me-
 tallis argenti Romanus populus noningena duodena millia, et quin-
 genos aureos nostros quotannis percipiebat. Sed huius summæ ut
 arbitror partem impendia auferebant, etiã si uincti foderent. Ver-
 ba Strabonis hæc sunt: ὄρου τῆς παρὰς μοίρας ἀνθρώπων μὲν τῶν
 ἐργασιομένων, ἀναφερόντων ἕτε ἑσθ' ἀμῶ τῶν ῥωμαίων καθ'
 ἡμέραν ἡμίραν δυομυριάς κ̄, πεντακχιλίαις δραχμαῖς. Plinius
 libro III. Bæuca à flumine mediam eam secante cognominata cum
 sitas prouinciariū diuiti cultu, & quodā fertili, ac peculiari nitore
 præ

Memorabi-
 les argenti fo-
 dinae.

præcedit. Idem alibi: Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri tota fermè Hispania scatet, Bætica etiã minio. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis reipublicæ, Latij ius tribuit, uel iactatum potius, ut referatur ad Latij ius. Idem libro tricesimotertio: Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed staitim suum est. Inueniuntur ita massæ, nec non in puteis denas excedentes libras. Palacas Hispani, alij Palacranas: idem quod minutum est ballucè uocant. Strabo Palas dixit appellari massulas auri selibrales. Plinius Palacas, sed denarum librarum: ballucæ quatuordecim uncia pro auri libra inferebantur à metallarijs sanctio ne principum, ut legimus in titulo de metallarijs li. II. Codicis: græce Chrysammos dicitur: lingua nostra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluione riuorum deferuntur, cuiusmodi hodie circa Pyrenen inueniuntur: nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine, quibus nulla excoctione opus esset: pleraeq; tamen minutæ sunt et tenues, unde nomē sortitæ sunt. Quapropter apud Plinium libro tricesimoquarto ita lego ex antiquis exemplaribus: In ærarijs officinis & smegma fit: iam liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accensis, ac repente uehemēiori flatu expuitur æris palea quædã. Nec me latet Hermolaum pala legere ex Strabone: nam Strabo palas appellauit massulas auri semissales. Plinius paleas appellat non glebularum, sed rametularum, palearum formam habentes, quod non magnopere mirum est Hermolaum in transcurso non animaduertisse. Idem Plinius libro tricesimotertio de argenti metallis loquens: Mirum, inquit, adhuc per Hispanias ab Annibale incohatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quibus Bebelo appellatur hodie qui CCC. pondo Annibali sumministravit in dies ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatium Aquinani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum mensura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum ualent. Quare hoc dictum Plinij cõuenit cum superiore Strabonis

Chrysammos.

Plinij locus.

Putei ab Annibale incohati.

Trecena pondo Romana.

u bonis

Mira auaritia.
memorabilis
redditus me-
tallorum.

bonis loco, ut suspicer Plinium de Carthaginensibus argenti fodi-
nis locutum, quæ in ceteriore Hispania erant, finitima Aquitanis.
Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit. Rursus Strabo: Φι-
σὶ δὲ τρωσιδώνιος μάργον μάργιλλον πρόξαδαι φόρον ἐκ τῆς κελ-
πιβρίας τάλαντος ἐξακόσια, ἐξ ὧν τεκμαίρεσθαι πάρις ἴν' ὅτι τρω-
λοὶ ἦσαν οἱ κελτίβριες καὶ χρημάτων ἐπυροῦντες. Ait aut Posido-
nius Marcū Marcellū exegisse tributū ex Celtiberia ad talēta sex
centa. Ex quo cōiecturā facere est Celtiberorū gentē numerosissi-
mam fuisse & pecunia abundantē. Tamen si regionē ieiunā incole-
rent. Plinius libro XX XIII. de metallis Hispaniæ loquēs: Vicena,
inquit, millia pōdo auri ad hunc modū annis singulis Asturiā atq;
Galleciā et Lusitaniam præstare quidā traddiderunt, ita ut plu-
rimum Austria gignat: neq; in alia parte terrarum tot seculis hæc
fertilitas. Vicena millia pondo Romana, tricena minimū nostra
ualent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulētia Hispaniæ, quibus
accedit, et tertiu Trogī Pompeij, ut ex breuiario quarto et quadra-
gesimo Iustini nouimus. Strabo aut de tēpore suo loquēs ita inquit,
in mentione metallorū argēti quæ sunt ad Carthaginē nouā: ἴσ' ἡ
καὶ νῦν τὰ ἀργυρῆα, ὧν μὲν ἴσ' Δημοσόια, ὧν ἡ ἐνταῦθα οὐδ' ἐν ἴσ'
ἄλλοις τόποις, τὰ ἡ χρυσεῖα Δημοσκύεται τὰ πλείω. Sunt autē &
nunc argētifodinæ nō tamē publicæ, nec illic nec alibi, sed priuato-
rum: auri aut metalla pleraq; sunt publica. Hactenus de Hispania.
Cuius etiā Galliā æmulā aurifera ui fuisse eodē autore cōproba-
bimus. Quippe lib. III. de Turdetaniæ. i. Bæticæ metallis loquēs
ita subdit: ἀξιόσ' ἡ γαλάται τὰ παρ' ἰσω ἴσ' εἶναι κρείττω μέτα-
λα ἐν τῷ νημερίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς πυρλών. καὶ μὲν ἴσ' πλείον τ'
ἐνταῦθεν ἐνδοικμεῖ. Galli uero meliora esse sua cēsant, quæ in Ci-
merio monte sita sunt, & quæ Pyrene ipsi subiacēt: illinc tamen au-
rum magis probatur quàm Gallicum. Vbi puto non Cimerio sed
Cemmeno legendum: Cemmeni enim montes κερμηθών ὄρη,
apud Strabonem libro quarto: Aquitaniam à Celtis discludunt,
quo loco Cæsar Gebennam uel Cebennam potius montem ponit:
huius

metalla auri
quondam in
Gallia.

huius pars hodie Tarara uocatur. Rursus idem autor libro quarto de Narbonensi litore loquens & sinu qui Gallicus illic dicitur: ἔχουσι δὲ τὰρ Βελλοὶ τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστὶ χρυσοῦ ἀσθενεστάτα πάντα. ἐν δὲ βόθροις ὄρυχθεῖσιν ὡδὲ μικρὸν ἐνρίσκονται καὶ χερσὶ πλείθεις χρυσοῖον πλάκας, ἐστ' ὅτε μικρὰς κηθάρσεως δόμῳ καὶ τὸ δὲ λοιπὸν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ ἀνταὶ κρητράσιον οὐ πολλὴν ἔχουσαι. Tarbelli inquit eum sinum obtinent, apud quos aurifodinae sunt omnium praestantissimae: in specubus enim leniter effossis inueniuntur auri crustae quae manum implere possint, interdum modico purgamento indigentes: reliquum autem aurum ramenta sunt & glebulae, modicam & ipsae operam poscentes. In terior autem regio & montana melius solum habet: nam ad Pyrenen conuenarum est ciuitas qui eò ad incolendum conuenerunt, ubi oppidum Lugdunus. Hallucinatus eo loco interpres qui locum ita uertit: Nam ad Pyrenen conuenarum Synclido est ubi oppidum Lugdunum, quasi Synclidon nomen esset oppidi, cum genitiuus sit pluralis conuenarum significans. Synclides enim collectiui alicuius loci habitatores dicuntur ut latinae cōuenae. πρὸς μὲν τῆς πυρήνης ἢ τῆς κρηνοῦντων ἐστὶ συγκλύδων ἐν τῇ πόλει λούγδων &. Plinius de Aquitania loquens: Mox in oppidum, inquit, cōtribuiti cōuenae. Lugduni aut oppidi in ea regione nō meminisse Strabo his uerbis: Tectosages pyreneis propinqui sunt montibus: paulū etiā aquilonare latus Cemmenorū montiū attigūt, terrā colētes auro multo praeditā. ἐφάπτονται δὲ μικρὰ καὶ τὸ προσαρκτηίου πλευροῦ τῆς κρηνοῦντων. πολὺ χρυσοῦν τε νέμονται γῆν. Apud ipsos autē thesauros ab imperatore Romano Scipione repositos in urbe Tolossa et ablatos aī, à quibus aurū Tolossanum apud scriptores

Conuenae
Synclides.

Aurum To
lossanum.

tradit pecunias Tolossæ repertas ad quindecim talentum millia, quarum partem in fanis, partem in lacubus cęsecratis reconditã fuisse, argentum aurumq; infectum atq; rude. Et rursus paulo inferius: Vt autem inquit Posidonius, & alij complures, regio ipsa auro alioquin abundans & homines habens superstitioni addictos, & ad parsimoniam in uictu assuetos, multis in locis Celticę Gallię thesauros habuit, maxime uero lacus eis sacrosanctos à prædonum direptionibus thesauros præstabat, in quos ideo auri argentiq; pondera demiserant. Romani uero quum uis & armis loca ea obtinuissent, auctori lacus eos publice subiecerunt. Emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerunt. μάλισσα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τῶν ἀσυλίαν παρ᾽ ἔχον, εἰς αἷς καθείσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατίσταντες τῶν ῥώπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας διημοσίαι. καὶ τῶν ὠνησιακῶν πολλοὶ μύλους ἔυρον σφυριλάτους ἀργυροῦς. Idem autor est Lucrius Aruernum patrem Bini (qui Binius cum Maximo Aemiliano & Dominio Aenobarbo ducentorum millium hominum exercitu conflixit) tantis delicijs diuinijsq; circumfluxisse, ut aliquando ostendendam opum gratia curru uectus per campum ingrederetur, numos aureos argenteosq; huc atq; illuc spargens, quibus colligendis amici & comites occupati sequerentur. Τοσοῦτον πλούτου λέγεται καὶ τῆς Διευγενείας, ὡς ἐπὶ τῆς Ἰωδιδείης τριεὺς καὶ τοῖς φίλοις τῆς εὐπρίας, ἐπ' ἀπένυς φέριος διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου λεῖτρο κακῆσε διασωτέρων, ὡς ἐσυλλέγειν ἐκείνους ἀχθλοθυόντας. Auri Tolossani meminisse Gel. lib. III. & Cice. de natura deorum lib. III. ob cuius raptum questionem habitam esse dicit. Trogus libro XXXII. Cephionem appellat eum imperatorem qui aurum Tolossanum abstulit: quod sacrilegium ei, & exercitui eius excidij causam fuisse tradit. Auri autem, inquit, fuisse centum & decem millia pondo: argenti quinquies decies centena millia. Hęc summa uix dicere ausim quanti æstimanda sit: auri singula pondo minoris æstimari centum aureis solatis non possunt etiam ut undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud

Tolossa-

Toloffanum centies & decies centenis millibus aureorum ualuit: quod si obryzū fuerit .i. centenis & duodenis solatis in libras æstimabile, centies uicies ter centenis & uiginti millibus ualuit. Quod autem ad argentum pertinet Trogum existimari non quinquies decies cetera millia pondo scripsisse, quæ summa quinquagies milia mille aureos ualet, sed quindecies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies & quinquagies centenis millibus. Quod si quis Trogum quinquies decies scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligam: quo modo apud Suetonium in Augusto quaterdecies millies pro bis septies, id est quatuordecies. Cicero etiam sic usus est. Strabo ex Posidonio quindecim millibus talentum argenti æstimasse aurum argentum que simul uidetur: quæ summa minor est minima prædictarum, id est nonagies centena millia aureorum. Apud Iosephum libro supradicto Agrippa magnifice de Galliarum situ & felicitate Felicias Galliarum. lorum domestica differit: quos omne genus bonis apud se scatentibus totum penè orbem irrigare, mirifico præconio uociferatur, & nihilo secius sub mille & ducentis millibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicassent, sed animi destinatione in obsequium eius gentis fixa cuius & uirtutem experti fuissent, & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caruura sunt, ut opinor, præsertim apud eos (ut dixi) qui omnia & præterita & futura præsentis temporis modulis metiuntur: unum etiam addam ex eodem Strabone, qui de Bætica loquens πολλὸν ἢ καὶ ἰσθμῶν πρό-τρον. νῦν ἢ ἱερὰ μᾶλλον τῶν κοραξῶν, καὶ ὑπεβολή τις ἐστὶ τῶν κάλλους. ταλαντικίου τοῦν ἠνοῦνται. ἔως κριοῦς εἰς τὰς ὀχείας. Multa autem uestigia antea inde ueniebat: nunc autem lanæ magis quam à Coraxia, Arietes tale pulchritudine eximia: siquidem propter hoc arietes talentari pretio tares in Bætica emuntur ad admissuram. Coraxia autem populi sunt Colchorum Stephano de urbibus. Talentum sexcentis aureis æstimamus: tanti autem uenditari arietes potuerunt apud eos, qui asinos admissarios, uel etiam asinas

Quinquiesdecies, & quaterdecies.

Felicias Galliarum.

Arietes tale tares in Bætica.

Auri metal-
la exhausta
hoc tēpore.

Michaël
Bodetus.

Auri ad ar-
gentum ana-
logia.

ad foeturā, id est ad mularū partus XL. sesterijs emerēt, ut supra ex Varrone & Plinio didicimus. Verū enim uero cum tot olim auri metalla fuerint, & in Hispania, et in Gallia, hodie neutrobi esse dictūatur quæ quidē cōmemorari digna sint. Nā & Strabo suo iam tēpore in Tmolō & circa Pactolū & alijs in locis consumpta fuisse auri metalla, autor est lib. XIII. Vidimus hoc anno ex Lingonensi agro effossos lapides auro argentoq; interstinctos, ex quibus aurū argētūq; elicūtur, hos metallarū pro experimēto dederāt: qualis autē subesset uena nondū compertū erat. Is ager in dūiōe est Michaëlis Bodeti antistitis Lingonēsis, uiri cū singulari, ac multiplici eruditione præditi, tum uero ad prisca normā continentiae pōtificiae exacti. Cuius auspicijs metallarū opifices specimina supra dicta auri argentiq; metallorū ediderūt. Postremo idem Strabo libro decimoquarto circa finem: Polybius, inquit, autor est tempore suo circa Aquileiam, & præsertim in Tauriscis Noricis inuētam esse aurifodinā sic natura commodā, ut cū quis in duos pedes terræ superficiē detraxisset, statim aurum fossūiū inueniretur: effossionem autē non infra quindecimū pedem processisse. Fuisse autē aurum illud partim purū magnitudine fabæ aut lupini, octaua tātum parte decocta, partim pluscula indiguisse excoctiōe, alioquin ualde utile. Verum cum Itali Barbaris in ea re operā nauare cōpissent, cōtinuo intra duos mēses aurum per totā Italiā tertia parte pretij uilius esse cōepit. Quod cū Taurisci animaduertissent, eicētis adiutoribus operis soli aurū promercale exposuerūt. Nunc autem, inquit, omnia auri metalla in Romanorū potestate sunt. συναρξομύλων δὲ τῶν βαρβαροῦ τῶν ἰταλιωτῶν, ἐν Διμήνω παρὰ χρῆμα ἢ χρυσίον ἐυωνέτρων γινώσκουσι τῶν ἰσθῶν μίρει καθ' ὅλιον πλεῖ ἰταλίαν. αἰσθομύλους δὲ τῶν παρίσκουσι μονοπωλεῖν ἐμβαλόντας τῶν συναρξομύλων. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὲρ ῥωμάιοις ἐσι. Hoc dictum Strabonis eō pertinet quod supra de auri ad argentum analogia dictum est, quæ uaria olim fuisse deprehēditur. Pollux decuplicem posuit. Ex Plinio Romæ primum dimidio etiā maiorem

maiolem fuisse docuimus. Rursus Träquillo autore Cæsar dicta-
tor aurum in libras ternis millibus nummum uenundedit, quæ ra-
tio subduplex est eius quæ Plinius posuit, quæ ẽ eiusmodi, ut aurum
quindecies argento repensile fuerit. Si tamen locus emendate nũc
legitur, quod uix mihi persuadeo, ut alibi dictum est. Herodotus, nõ
modo aurum, sed etiam psegma aureum tredecies tanto argenti ta-
xabile posuit, cum tamẽ denæquaternæ uncie psegmatis uel Chry-
sammi sanctione principali pro singulis auri libris cedant, ut dixi-
mus. Qua ratione septima ferẽ parte psegma auro obryzo uilius
fuisse conuincitur. Sic Herodoti æstimatione proxime ad Plinianam
accedit. Porro ex Tacito docuimus aureos singulos Romanos nũ-
mis ualuisse centenis. Qua ratione auri drachma duodenis argen-
teis et hemidrachmio ualuit: nostri aut tẽporis æstimatione aurum
paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex
uerbis Strabonis interdũ ppter auri copiam ex metallis existentẽ,
auri pretiũ diminutũ etiã tertia parte: sic fit ut Pliniana æstimatione
ad Pollucis æstimationẽ redeat. Nostri aut pleriq; opinantur iustã
auri ad argentũ pportionem decuplicem censeri. Sed auri pœnu-
ria esse auctã, id quod ex iã dictis nõ uidetur esse uerũ. In uniuersum
aut ostendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiã pretia
euariare faciunt: nec aliud statui (ut arbitror) ex antiquorũ lectio-
ne de auri ad argentũ pportione potest. Ad ea aut quæ de Gallia
diximus, illud etiam addemus, Lugduni Argyrocopium fuisse Ro-
mani imperij, id quod Strabo lib. IIII. his uerbis perhibuit: Lugdunũ
in colle conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano
tenetur imperio, ampliori quoq; dignitate uirorum secundum Nar-
bonem florens, quibus usui magno est emporium: ibi quoq; Romani
duces aureum numisma argenteumq; signant: $\chi\rho\iota$ & $\nu\omicron\mu\iota\sigma\mu\alpha$ $\chi\rho\rho$
 $\acute{\alpha}\mu\omicron\sigma\iota$ $\epsilon\tau\alpha\upsilon\theta\epsilon\alpha$ & $\tau\epsilon$ $\acute{\alpha}\rho\gamma\rho\upsilon\upsilon\upsilon$ $\kappa\iota$, & $\chi\rho\upsilon\sigma\upsilon\upsilon$. Fuit etiã signandæ
pecuniæ officina Appolloniæ in Epiro. Ci. ad Gn. Plan. li. XIII.
epi. Cũ signaretur argentũ Appolloniæ, nõ possum dicere eũ præ-
fuisse, neq; possum negare eũ affuisse. Lugduni aut tẽplũ cõmuni

Argyrocopi-
um Lugdu-
nense.

**Ara memo-
rabilis Lug-
duni.**

uniuersæ Galliæ impensa exstructum est, & Cæsari Augusto cōsecratum ea parte ante urbem ubi amnes confluunt: inibiq; ara dignitatis eximiæ gētium sexaginta titulo insignis, dicatis ibi totidē gentium simulachris. Non omittendum etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pensitationum agnouisse, canonem, oblationem et indictionē, quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscūt.

**Pensitationū
tria genera.
Canon.**

Hæc tria genera Cicero his uerbis cōplexus est in tertia in Verre actione, autore Asconio, sic enim inquit de Sicilia loquens: Quando illa frumentū quod deberet, non ad diem dedū? quando id quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id quod imperare tur, recusauit? Age iam percenseamus immensas pecuniarum summas & impendia inusitata quibus cōfirmari possit id quod ante diximus de redditibus opimis Romani imperij. Tranquil. in Calig.

**Caius prin-
ceps inaudi-
ta prodigen-
tia infamis.**

Nepotiniū sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit, commentus nouum balnearū usum, portentosissima genera ciborū atq; coenarum, ut calidi frigidiq; unguentis lauaretur, pretiosissimas margarinas aceto liquefactas sorberet: conuiuus ex auro panes & obsonia apponeret, aut frugi hominem esse oportere dicitans, aut Cæsarem: quin etiā nummos non mediocri summa è fastigio basilicæ Iuliæ per aliquot dies sparsit in plebē. In extructionibus prædiorum atq; uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere cō-

**Memorabilis
opum immen-
sarum proflig-
ator.**

cupiscebat, q̄ quod posse effici negaretur: & iactæ itaq; moles infesto ac profundo mari, & excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium iuga, in credibili quidem celeritate, quum moræ culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem, immensas opes totumq; illud Tyberij Cæsaris uicies ac septies millies sestertiū non toto ueriete anno absumpsit. Idem alibi: Nouissime contrectandæ pecuniæ cupidine incēsus, sæpe super immensos aureorum aceros patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatas, & toto corpore aliquādiu uolutatus est. Vicies septies millies sestertiū, numismate nostro sexagies septies millies mille aureos & quingenta præterea millia ualun:

**Vicies & se-
pties millies
sestertiū.**

uel

uel (ut prisco more loquamur) sexcenties septuagies quinquies centena millia aureorum. Græci sex millia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priscum aut eum morē numerandi fuisse ex Plinio apparet libro XII. ubi de Arabia Felici loquens: Minima (inquā) computatione millies centena millia sesteriūm, annis oībus India & Seres, peninsulāq; illa imperio nostro adimunt, nō dicit cēties millies, mille sesteriūm, ut nūc uulgo loquimur, sed millies centena quod idem est. Sic alibi in II. Pars nostra terrarum de qua memoro, ambiente (ut dictum est) oceano uelut innatans, longissime ab ortu, & ab occasu patet, hoc est ab India ad Herculis columnas sacratas octuagies quinquies centena septuaginta octo millia passuum, sicut Artemidoro placet auctori. Hoc apud Marrianum Capellā totidem uerbis legimur: Longitudo ab ortu ad occasum, hoc est ab ipsius Indiæ extremitate, usq; ad Herculi columnas sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo millia sunt, sicut etiam Artemidorus auctor asseruit. Rursus idem Plinius lib. eodem: Vniuersum aut hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quem à cunctis probari uideo, ducentorum quinquaginta duorum millium prodidit: quæ mēsurā Romana cōputatiōe, efficit trecenties quindecies centena millia passuū. Hæc uerba cum sic legerentur apud Vitruuium libro I. nuper Iocundus architectus uir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritissimus, tamen more nostro referenda censuit, in ijs exemplaribus Vitruuij quæ egregie alioquin & solerter emendata imprimenda curauit: sic enim in ijs legitur: Quæ ducta quinquaginta duo millia stadiorum fiunt passus semel & tricies millies mille & quingēties mille. Huius aut octaua pars quā uentus tenere uidetur est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, et passus quingēti. Qui modus loquendi antiquitatem non respicit, quare sic locum potius lego (ex librorum prius impressorum obseruatione, licet corruptus ille locus atq; etiā mutilatus in eis sit) quæ fiunt passus tre-

Priscus mos
numerandi.

Iocundus ar-
chitectus.

Locus Vitru-
uij restitutus

Apocaly.
locus.

Millies cēte-
na millia
Numerandi
rat.o apud la-
tinos græcos
q̄.

centies & quindecies centena millia. Huius aut octava pars quam uentus tenere uidetur, est tricies nouies centena triginta septem millia, & quingenii passus. Hac lectione & uetusta formula restituitur, & numerus ad passum conuenit. Apocalypseos cap. XI. Et soluti sunt quatuor angeli qui parati erant in horam & diē & mensē & annum: ut occiderent tertiam partem hominum, & numerus equestris exercitus uicies millies dena millia. δύο μυριάδες μυριάδων, sic latine & prisco more uerti debuit: bis millies centena millia. Millies enim centena millia myriadum myriada significat. Ultra quem numerum græci uocabulum non habent. Nostrates centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in sese multiplicatum. Ergo bis millies centena millia duas myriadas myriadum significat: & ter millies tres myriadas, & deinceps usq; ad decies millies centena millia. Hoc est decē myriadū myriadas: qđ uno uerbo nostrates abaci studiosi milliartum appellant, quasi millionū millionē. Romani igitur per cētenarios millenariorū numerant nō per millenarios, millenariorū, ut græci per chiliadas chiliadū aut myriadū: q̄a apud priscos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verū apđ Pliniū lib. eodē ubi legitur in codicibus post Hermolai emendationes impressis, tricies quater quinquaginta millia, et quinquagies bis quidecim millia passuum, centena uerbū subaudiendum est, ut recte admonuit. Hermolaus, quomodo & paulo post: Quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octuagies quinquies septuaginta octo millia. Superius enim centena additum est à Plinio: quod hic non legitur sed subintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere potest ex Martiano apud quem omnia iisdem uerbis ut apud Plinium leguntur. Nam cum apud Plinium ita legatur in manu scriptis & in impressis ante Hermolaum: A Gange amne ostioq; eius quo se in eorum oceanum effundit per Indiam Parthienerq; ad Myriandrū urbem Syriæ in Issico sinu positam LII.M.XV. passuum decem & nouem: apud Martianum eadem uerba leguntur nisi quod numerus ita effertur

Cētena uer-
bū in nume-
ris antiq; sæ-
pe supplēdū.

offertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo autore Hermo-
 laus Plinium eo capite emendauit: quare coniectura ex hoc loco fie-
 ri potest ad ea quæ nos ipsi in Plinio mutauimus, ut millies sesterti-
 ùm & quingenties & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quæ
 confusa sunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile
 est illud quod statim sequitur apud Plinium: Latitudo aut terræ à
 meridiano situ ad septentrionem dimidio ferè minor colligitur
 LIII. mil. LXII. sic enim in manuscriptis & olim impressis le-
 gitur, cum Martianus dicat quinquagies quater centena sexaginta
 duo millia. Quem à Plinio hæc & alia superiora transcripsisse
 non dubito. Centena autem uerbum in his numeris subintelligen-
 dum relinqui planum fit ex eodem Martiano, qui de Europæ lon-
 gitudine loquens ita inquit: Europæ solius mensura octogies bis
 XCIII. Plin. libro IIII. Longitudinem Europæ Artemidorus at
 q. Isidorus à Tanai ad Gades LXXXII. XIII. prodiderunt. Sic
 enim in antiquis legitur, licet in impressis LXXXIII. Millia le-
 gatur. Apud Martianum octogies bis centena nonaginta quatuor
 millia intelligo: apud Plinium sic: octogies bis cetera XIII. mil,
 passuū, & sic plerunq; & Plinius & Martianus locuti sunt, & an-
 te eos Cicero: quod eò ualet quod supra diximus de cōpendio loquen-
 di per aduerbia antiq; usitato, ut centies sestertiūm p centies cente-
 na millia sestertiū oīno intelligi debeat, ut fortasse illi numeri libr.
 XXXIII. Plinij de ærario Romano recte restitui uideantur à no-
 bis supra lib. II. Macrobius in I. de somnio Scipionis numerādi cō-
 pendiu refugies, ita inquit: Duplicatis igitur illis quadragies octi-
 es ceteris millib; erit integra diametros cœlestis circuli nonagies
 sexies cetera millia stadiorū, & inuenta diametros facile mensurā
 nobis ipsius quoq; ambitus p dū. Hanc enī summā q̄ diametrū fecit,
 debes ter multiplicare adiecta parte septima, et ita inuenies totius
 circuli per quē sol currit ambitū stadiorū habere trecēties centena
 millia, & insup cētū septuaginta millia. Sed ut ad rē redeā, supradī-
 ctas opes Tyberius aug. princeps nō mō deparcus et sordidus, sed
 etiam

etiam rapax, annis tribus et uiginti confiscauit. Caius autem successor intra annum primum imperij exhaustus cum annuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem autor de Nerone na inquit: Diuiciarum et pecuniæ fructum non alium putabat quàm profusionem, sordidos ac deparcos esse quibus ratio imperiarum constaret: præ lautos uerequæ magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caium nullo magis nomine quàm quod ingentes à Tyberio relictas opes in breui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem (quod uix credibile uideatur) octingentâ nummum millia diurna erogauit, abeuntique super sestertium millies contulit. Nullam uestem bis induit. Quadringenis in punctum sestertij aleam ludit. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur soleis mularum argenteis. Hactenus Tranquillus. Tiridates rex erat Armeniæ Vologesis Parthorum regis frater, in qua regione cum Corbulo præfectus res prospere Neronis auspicijs gessisset, Tiridates rebus aduersis perterritus ad colloquium cum Corbulone uenit. In quo colloquio Tiridates (ut inquit Tacitus libro xv.) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit: uirum quippe Romam, laturumque nouum Cæsari decus non aduersis Parthorum rebus supplicem Arsacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium nec nisi manu Neronis resumere. Et colloquium osculo finitum. Dein paucis interiectis diebus magna utrinque specie inde eques compositus per turmas & insignibus patrijs, hinc agmina legionum steterere fulgentibus aquilis, in medio tribunal sedem curulem, & sedis effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates cæsis ex more uictimis, sublatum capiti diadema imagini subiecit. Postero die spatium orauit quo tantum uineris aditurus fratres ante matremque uiseret, obsidem interea filiam tradidit uerasque supplices ad Neronem: hæc causa fuit cur Tiridates Romam ueniret, cuius aduentum ut honorificentissimum sibi Nero omnibus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij theatrum operuit

Nero æmulus
Caij auunculi
sui.

Tiridates:

auro; de quo Plin. libro XXIII. Nero Pompeij theatrum operu
it auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniae ostenderet. Idē
libro XXX. de magia loquens, quam ob id inanem artem esse con-
tendit, quod eam Nero scire maxime concupiuit nec potuit, cū nec
ingenium nec facultates deessent. Magus (inquā) ad eum Tirida-
tes uenerat, Armeniacum de sese triumphum afferens, & ideo pro-
uincijs grauis nauigare noluerat, quoniam expuere in maria alijs
q; mortalium necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant.
Magos secum adduxerat. Magicis etiam scenis eum iniitauerat;
nō tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit.
Tranquillus alibi de eodem ita inquit: Non immerito inter specta-
cula ab eo edita, & Tiridatis in Urbem introitum retulerim, quē
Armeniae regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum desti-
nato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distu-
lisset, produxit quo opportunissime potuit, dispositis circa fori tem-
pla armatis cohortibus, curuli residens apud rostra triumphantis
habitu inter signa militaria atq; uexilla: & primo per deuexū pul-
pitum subeūtem admisit ad genua; alleuatumq; dextra exosculatus
est; dein precanti, tiara deducta diadema imposuit, uerba suppli-
cis interpretata praetorio uiro multitudine pronūtiantes: perductū
in theatrum ac rursus supplicanti iuxta se latere dextro colloca-
uit. Ergo Tiridati Nero octingenta sestertia diurna erogauit,
quae perinde aestimo ac si uicena millia aureorum nostrorum dice-
res. Diurna autem nescio an quādiu Romae fuit intelligam, an ex quo
intra fines Romani imperij esse coepit. Discedente autem ampli-
us uicies quinquies centenīs millibus dono dedit. Quadringenis in
punctum sestertijs aleam lusit, id est denis aureorum nostrorū mil-
libus in singula puncta, non in singulos casus aleae. Huiusmodi lu-
dus ab eodem Tranquillo in Augusto describitur: Inter coenam lu-
simus geronticos & heri & hodie. Talis enim iactatus ut quisq; ca-
nem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in
medium conferebat, quos tollebat uniuersos qui Venerem iecerat:

Tiridatis ad
uictus Romā.

Nero magiae
studiosus.

Quadringē
tis in punctū
sestertijs ale-
am lusit.

Dom' aurea
Neronis.

hac ratione fit ut immensus ille ludus Neronianus fuerit. De domo aut aurea si quis locū apud Tranquillū legerit, quicquid nostro æuo ex ædificatū est, despicabile existimabit, adeo ut Gallionense prætorium Cardinalis Ambasiani quod iam in proverbiū uenit ob sumptum superuacaneū, gurgustiū præ illa domo Neronis uideri possit. Quā tamē ipsam Plinius à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuisse contendit, ne miremur millies sestertium absumptum in Marci Scauri uillæ incendio, uel bis millies fortasse

Ea quanti cō
stiterit.

se quod antea explicuimus. Quāti autem domus aurea constiterit, ex eo cōiiciendum relinquitur, quod idem Tranquillus de Othone scripsit: Diplomatis primisq; epistolis suis Neronis cognomen adiecit: certe et imagines statuasq; eius reponi passus est: nec quicquā prius pro potestate subscripsit q̄ quingentes sestertium ad peragendam auream domum. Si igitur Otho quingentes sestertium, id est duodecies centena & quinquaginta millia aureorū nostrorum attribuit ad peragendam domum auream, quanti opus ipsum antea factum æstimamus? Nam nihil defuisse operi ex eo apparet quod idem in Nerone inquit: Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hætenus comprobauit ut diceret quasi hominem tandem habitare coepisse. Quingentes igitur sestertium subscripsisse Othonē intelligimus ad appendicem quandam domus faciendam uel operis expolitionem. Plinius libro xxxiii. Nero Pompeij theatrum operuit auro in unū diem quo Tiridati regi Armeniæ ostenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiētis urbē: Tacitus

Bis & uicies
sestertium
Neronis pro
diga liberali
tate effusum

libro xvii. Bis et uicies millies sestertium donatiōibus Nero effuderat, appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quosq; eorū relicta. At illis uix decumæ super portiones erāt. Ex actiōi xxx. equites Ro. præpositi. Igitur si Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit bis & uicies millies sestertium donatiōibus effudit, id est quingentes & quinquagies cetera millia aureorum nostrorum, et aureā domum extruxit, cū interim in omni parte uitæ prodigos omneis superasset: quid existimabimus de opulentiā imperij?

imperij: de eo Plin. lib. XII. ita inquit: Perii rerū astruxerunt non ferre thuris tantū annuo foetu Arabiā, quantū Nero princeps nouissimo Pōpæ suæ die concremauit: ubi Poppeæ legendum puto, de cuius morte Tacit⁹ lib. XVI. Post finē ludicri Poppea mortē obiit fortuita marini iracundia, à quo grauida ictu calcis afflictā est: corpus nō igni abolitū ut Romanus mos, sed regū externorū consuetudine differtū odoribus cōditur, tumuloq; iuliorū infertur: ductæ tamē publicæ exequiæ. De hac Poppea Plin. lib. XXIII. ita inquit: Vasa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur, at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostra quoq; ætate Poppea cōiunx Neronis principis delicatioribus iumētis suis soleas ex auro quoq; induere solebat. Idē lib. XI. Poppea certe Domitij Neronis cōiunx asinas quingētas foetas per oīa secū trahēs, balneariū etiā solio totū corp⁹ illo lacte macerabat: extēdi quoq; cutē credēs. Eusebius in Chronicis & Orosius VII. hist. autores sunt Neronē senatū Ro. coëgisse ad conferendū sibi annum centies sestertiūm ad tolerandas expensas imperatorias, hoc est ære nostro ducena quinquagena millia aureorum, id quod post mortē Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non posset Nero, et ad summum nequitie & improbitatis peruenisset. Post Neronē Vitellius princeps successit de quo ita scribit Trāquil. Sed uel præcipuæ luxuriæ seuitiæq; deditus, epulas trifariā semper, interdum quadrifariā dissipertiebat, in ientacula, & prædia, & coenas comestationesq; facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alij eadem die. Nec cuiq; minus singuli apparatus quadringenis millibus cōstiterūt. Famossissima super cæteras fuit coena ei data aduentitia à fratre. In qua duo millia lectissimorū piscium, septem auium apposita tradūtur. Hanc quoq; exuperauit ipse dedicatione patinæ, quā ob immēsam magnitudinem clypeum mineruæ, id est ægida poliuchi dictabat. In hac Scarorum iecimora, phasianorum et pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarū lactes à Carpathia usque, fretorū que Hispaniæ petitarū cōmiscuit.

Poppeæ
cædes.

Poppeæ
luxus.

Collatio senatus exacta à Nerone. Vitellius.

Coena Vitelliana.

Hactenus

Haftenus Tranquillus. Equidem nihil maius dici aut excogitari in luxuria posse uideo, nisi margaritarū liquefactarum haustus. Iam primum pauones uidimus Varronis tēpore quinquegenis denarijs uenales, id est quinque aureis nostris, quorū cerebellis patina illa cōstabat, ut iocinoribus Scarorū, de quibus Plinius libro nono ita in-

Scarur piscis. Nūc Scaru datur principatus, qui solus p scium dicitur rupiscis. minare herbiq; uesci, non alijs piscibus, mari Carpathio maxime frequens: proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum. Et paulo post: Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia nullis, sicut magnitudo modica. Ex his uerbis apparet Scarū primae auctoritatis fuisse apud ganeosos homines: qui quanti uendi potuerit conijcere licet ex pretio nulli qui Claudio principe septem uel octo millibus nūmūm emptus fuit ab Asinio ut alibi dictum est. De Phoenicoptero idem Plinius libro x. Phoenicopteri linguā precipui saporis esse Aprius docuit nepotū omnū altissimus gurgis. Idem libro tricesimo quinto: Atq; ut luxu quoq; auctoritas contingat

Tripatinū. figlinis, tripatinū (inquit Fenestella) appellabatur summa coenarum lautitia: una erat murenarū, altera luporū, tertia myxonis pi-

Patina Aesopi. scis, inclinatis iam scilicet moribus. Nam nos cum unā Aesopi tra-goediarum histrionis in natura auitū diceremus sestertijs sexcentis stertisse, non dubio indignatos legētēs. At Hercules Vnellius in

Patina Vitellij. principatu suo CC. sestertijs condidit patinā, cui faciēdæ fornax in campis ijs aedificata erat, quoniā eō peruenit luxuria, ut etiā fictilia pluri cōstent q̄ murrina. Propter hanc Mutianus altero cōsulatu suo in cōquestione exprobrauit pontinarum paludes Vuelio. Memoria non illa foediorē cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interiisse centū triginta conuiuas. Sē hęc uerba uere leguntur, patina illa fictilis ducentis sestertijs, id est non minoris q̄ quinq; millibus aureorū nostrorū constāit, propter quod Plinius dixit pluri fictilia constare q̄ murrina, quorū pretia Plinius magna ponit libro tricesimo septimo: Sed quonā modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti constiterit inire rationem

nequeo:

nequeo: nec ipse Plin. hoc significare mihi uidetur cū pri⁹ dixerit Aesopi patinā sexcētis sestertijs stetiſſe. Patinā enim pro ferculo poſuiſſe notū eſt ex loco libri decimi qui à nobis diligenter (ut ſpero) explicatus eſt de centū auiculis humano ſermone canoris, ſenis millibus emptis. Sed ruruſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius nō ineptus erit qui poſt ſexcēta ſeſtertia, ducēta dixit? Cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere uellet, ut plane quis ex uerbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim habuſſet, libros antiquos adiij in quibus decē talētis producētis ſeſtertijſ legitur, quod nec ipſum placuit, ut pote quod ſex tam tantū paritē ad ducenta ſeſtertia adderet, & alioquin nunquā Plinius & antiqui de rebus Romanis per talēta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdā codicibus Plinij mendose ſæpe legatur hoc uerbum in mentione rerū latinarū. Quare ex ueuſtiſſimo exemplari decies ſeſtertium lego, quod addit quadrigēta ſeſtertia ad patinā Aesopi, id eſt aureorū decē millia. Condidit autē pro cōmentus eſt & autor fui, intelligo. Quod autē ſequitur, ſic lego: Propter hanc Mutianus altero cōſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarū pūludes Vnelliſ memorie. Non illa foedior cuius ueneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus & cætera, hoc ſenſu, ut nō ſit foedior illa patina in qua uenenum datum eſt tot conuiuiſ. Patinarum autem pūludes figurate dictum eſt alluſione Pontinæ paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea, de qua Plinius libro tertio: A circēis palus Pontina eſt, quem locum XXIII. urbium fuiſſe Mutianus ter conſul prodidit. Is eſt autem Mutianus cuius mētio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianum ad capeſſendum imperiū hor tatus eſt, quē intelligimus ex uerbis Plinij Vnelliſ ſupplicio affecto, pro concione aliquando taxaffe tempora Vnelliſ ob luxum per diuiſiſſimum, uel alias conquirendo exprobraſſe patinæ foeditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus de luxu Vnelliſ loquens libro decimoſeptimo: Ipſe abunde ratus ſi præſentibus fruereſtur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertium pauciſſimis menſibus in-

Plinij locus memorabilibus mēdis expurgatus.

Vnelliſianus luxus.

Nouies millies ſeſtertium.

teruertisse creditur. Hanc ego summam non minorem ducenties uicies quinquies centenis millibus esse dico. Octauo autem mense imperij sui exercitus ab eo desciscere coeperunt. Paucos igitur menses Tacitus, octo menses, appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriae exempli Vitelliani patina reminiscerer, tamen si non quaererem, id erit ex Tranquillo in Nerone deterrimorum omnium principum facinorosissimo. Quo loco enim de luxu eius epulari loquitur: Indicebat, inquit, et familiaribus coenas, quarum unum mellita quadragies sestertium constiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo quae ultimis mensis appellantur, ut hodie saccharati missus epularum a pistore dulciario, et omnia quae bellariorum nomine continentur: et sacchari operis strues in adijcialibus coenis atque nuptialibus quae in lancibus argenteis ad ostentationem traducuntur, magis ut delibentur interdum quam ut esentur. Haec si centenis millibus aureorum nostrorum aestimatur, quanti coena ipsa aestimari poterit? Huic dicto fidem arroget an de roget id quod sequitur nescio. Seneca libro de consolatione ad Albinam matrem suam inquit, de Caligula loquens: C. Caesar Augustus quem mihi uidetur rerum natura edidisse ut ostenderet quid summa uita, in summa fortuna possent, centies sestertio coenauit uno die, et in hoc omnium adiutus ingenio: uix tamen inuenit, quo modo trium prouinciarum tributum una coena fieret. Quibus uerbis apparet, centies sestertium immensam esse pecuniam, et quae de Cleopatrae unione diximus ex Plinio non uanitate commentitia a nobis esse aucta, sed modice aestimatum eius pretium: id quod in omnia penes in his libris prodita ualeat. Maiora sunt ista omnino nostrae aetatis captu. Sed de Vitellij belluatione ita inquit Iosephus libro quinto de bello Iudaico: Octo menses ac dies quinque, potius imperio iugulatur in media urbe: quem si uiuere diutius contigisset, eius luxuriae satis esse imperium non potuisset. Vitellio successit Vespasianus Augustus. Quae omissa sub Galba uectigalia reuocauit, noua et grauius addidit, tributa etiam auxit, et prouinciarum nonnullis duplicauit: quare eum nonnulla

Inauditus luxus et fidem excedens.

Caligulae coena.

Vespasianus tributis et uectigalibus grauius.

nulli auarissimum esse tradiderunt. Sunt contra, qui opinentur (in quâ Tranquillus) ad manubias & rapinas necessitate compulsam summa ærarîj fisciq; inopia: de qua testificatus sit in initio statim principatus, professus quadringentes millies opus esse ut respublica stare posset: quod & uerisimilius uidetur, quando male partis optime usus est, in omne genus hominum liberalissimus. Quippe qui exple uerâ censum senatoriû, & consulares inopes quingenis sestertium millibus annuis sustentauerit. Ingenia & artes uel maxime fouerit, primusq; è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena cõstituerit. Cæterum quadringentes millies maiorem summam esse uideo q̄ ut Vespasianus sperauerit quantauis parsimonia aut tributorû exactione colligi posse: quare pro quadringentes quadragies legendû esse uidetur, & sic quidẽ maxima erit summa earû quas adhuc diximus, id est millies centena millia aureorum coronatorum. Ultra enim hanc summam ne ludicra quidem uota hominû procedere solent, etiã si immensum quid, maiusq; omni auri cõceptaculo exoptare contendant. Sed fortasse credibile hoc faciunt ea quæ in secundo scripsimus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorû opes conijcere magis q̄ cognoscere possimus. Reliqua enim monumenta per autores sparsa huiusmodi sunt, ut ex ijs certû nullû argumentû ad constitutionem huius rei colligere possimus: ut quod Plinius libro uno & uicesimo de gente quadã Pontica dicit: Gens, inquit, ea cû cerã in tributa Romanis præstet, mel quoniã exitiale est, nõ uedit. His dictû unû Plinij addemus, ne id præterijse uisio mihi uertatur. Is enim

Notãdæ liberalitates Vespasiani. Quadragies millies sestertium.

Memorabilis locus Plinij.

mixtente quæ apud nos centuplicato uæneant. Ex horum locorum collatione dicere possemus millies sestertiûm Plinium quingentesimam imperij Romani taxauisse, non redduus publici, sed uniuersarum opû publicarû priuatarûq; quasi in Indiâ quotannis quingente sima pars pecuniæ trãsportaretur ex ijs prouincijs quæ Romanæ diuioni subsunt. Ego aut hunc locû corruptû esse puto: nam in uetustissimo exemplari, nõ D. sed DL. legimus: et alioquin particula hic, omnino hoc loco absurde sita est. Quare sic Pliniû scripsisse puto:

Plinij locus.

Nullo anno minus HS quingentes imperij nostri exhauriẽte India: licet lib. XII. Plinius millies sestertiûm dixerit geminata summa. Alioquin quonãmodo Plinius inire rationẽ potuisset quingentesimæ imperij RO. nõ ideo, ne si breuiariû quidẽ cẽsuale oim prouinciarum uidisset. Haçtenus de Romanis opibus. Redeamus ad Persicas.

Persarum
opes.

Diximus supra quãta essent tributa Persarû auri argentiq; Darij Histaspis tẽpore, præter ceteras obuẽtiones thuris & aromatum. Præfecturas aut Parthorû (sic enim postea Persæ appellati sunt) Plinius decẽ & octo esse dixit his uerbis lib. VI. Regna Parthorû duodeuiginti sunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (ut diximus) maria, rubrû à meridie, Hyrcanû à septentrione. Ex ijs XI. quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ Casspijsq; litoribus, pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua septẽ regna inferiora appellatur. Sed Plinius de tempore suo loquitur. Herodotus aut libro tertio: Præfecturas uiginti posuit in regno Persarû ut diximus, in quibus regnû Lydiû ut præcipuum ponit. Ab eo tẽpore ad Dariû ultimû Persarû regẽ multi reges fuerunt: qua tẽporis intercapedine Persarû regnû magnis opibus auctum est. Primus ille Darius qui à septẽ Persis, obruncatis Magis, creatus est, omniû hominû pulcherrimus fuit, excepta brachiorû et cubitorû longiudine qua dehonestabatur, usq; ad genua protentorû, ob quæ Macrochir, id est Lõgimanus appellatus est, ut autor est Strabo lib. XV. & is fuit qui tributorû formulas instituit: τὸν δὲ Διατάξαντα (inquit ille) τῶν φόρων Δαρῖον εἶναι τὸν μὲν

Darius. Lon
gimanus.

κρόχειρα καὶ κρίλλισον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκου τῆς βρο-
 χιόνων καὶ τῆς πήχων. ἀπτιὰς δὲ καὶ τῆς γονάτων. Huius er-
 go Darij tēpore uiginti erāt praeſecturae ſtipendiariae prae-
 ter im-
 munes & munerarias, ab Helleſponto ad orientē tendentes inter
 duo maria. Ab Helleſpōto aut̄ et Aegeo mari māſiones qui ſtathmī
 graece dicūtur, certis ſpatijs ad Suſa regiā Perſidis miro ordine di-
 ſpoſitas fuiſſe dicit: ἔχει δὲ ἀμφὶ τῆ ὁδοῦ τὰν τε ὡς δὲ . ſαθμοὶ τε
 πανταχῆ εἰς βασιλίῃσι, καὶ καταλύσεις κρίλλισα . διὰ ὀικο-
 μῆν τε ἢ ὁδοῦ ἀποσα καὶ ἀφοαλί & . Sic aut̄, inquit, res ſe ha-
 bet circa uia illam, māſiones ubiq; ſunt regiæ, & diuerſoria elegan-
 tiſſima. Omnis aut̄ uia per habitatā regionē tutāq; ducit̄. Deinde
 Herodotus rē ſingillatim perſequēs māſiones per Lydiā & Phry-
 giam uiginti numero ponit: Excipit̄ aut̄ à Phrygia, inquit, Halys
 fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino trāſire neceſſe eſt. Et tadē
 māſionibus omnibus enarratis uſq; ad Suſa ubi erat regia, ὄντο, in-
 quit, οἱ πάντες ſαθμοὶ εἰς ἑνὲ καὶ ἑκατὸν . καταγωγαὶ μὲν νῦν
 ſαθμῶν ἑσταντά εἰς ἑκατὸν ἐς οὐσα ἀναβαίνοντι . Oēs aut̄
 hae māſiōes nūero ſunt centū & undecim: tot ſunt māſionū diuerſo-
 ria à Sardibus Suſa tendenti . Quòd ſi recte dimēſa uia eſt regia
 paraſangi, et paraſanga tricena ſtadia ualeat ut certe ualeat, à Sar-
 dibus ad regiā q̄ Memnonia dicitur, ſtadia ſunt XIII. millia & D.
 & paraſangæ quadringētæ quinquaginta. Cētena igitur & quin-
 quagena ſtadia quotidie peragrāti uiatori, cōſumuntur dies ſolidi
 nonaginta . πεντήκοντα ἢ ἑκατὸν ſαθμῶν ἐφ' ἡμέρη ἐκείνη διεξ-
 οῦσι, ἀνωσιμούντζ ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐννέκοντα. Hic finit̄ ſtat⁹ Per-
 ſici regni ſub Dario Macrochire: quibus ſi addantur quæ ab Ari-
 ſtotele in libro de mundo dicta ſunt, hæc erunt credibilia: Hoc re-
 gnum ab Alexandro euerſum eſt deuictō Dario, & in plures Ale-
 xandri ſucceſſores diuiſum, quoad Parthi denuo inſtaurauerunt
 cum Romani ſæpe belligerantes . Maximas autem opes ſub Da-
 rio ultimo fuiſſe ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Iam-
 primum Curtius libro tertio de gaζa Damasci loquens Alexandro

Via regia
 Perſarum.
 Paraſanga.

Euersum re-
gnum Persa-
rum.

Darius ulti-
mus.

Thefauri
Susiani.

prodia à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæsito: lace-
bant, inquit, totis cæpi opes regiæ, illa pecunia stipendio ingenti mi-
lium præparata. Ille cultus tot nobiliū uirorū, tot illustriū foemi-
narū, aurea uasa, aurei freni, tabernacula regali magnificentiā or-
nata. uehicularum quoq; à suis destituta ingentis opulentiæ plena: facies
etiā prædantibus tristis, si qua res auaritiā moraretur. Quippe tot
annorū incredibili & fidē excedente fortuna cumulata. Et paulo in-
ferius: Summa pecuniæ signatæ fuit talentū duo millia & sexceta:
facile argenti pondus quingenta æquabat. Sic enim in mēbranaceo
legimus. Idem lib. v. de Susis loquēs Alexandro circa oppugnationē
traditū: Hic Abulæres cū donis regalis opulentiæ occurrit. Droma-
des cameli inter dona erāt uelocitatis eximia. xii. elephāti à Da-
rio ex India acci: nō iam terror (ut sperauerāt) Macedonum, sed
auxiliū, opes uicti ad uictorē transferēte fortuna. Ut uero urbē in-
trauīt, incredibilē ex thesauris summam pecuniæ egressit, quingua-
ginta millia talentū argenti, nō signati forma sed rudi pōdere: mul-
ti reges tantas opes longa ætate cumulauerant liberis posterisq;
quas una hora in externi regis manus intulit. In codicibus impres-
sis millia uerbū deest errore librariorū. Hæc talenta aut Babylonia
fuerunt aut Attica: quare hæc summa minima computatione trecē-
ties centena millia aureorū nostrorum ualuit. Antea autē idem au-
tor dixerat eodē libro: Alexandro traditur Arbela, regia supelle-
tili Darij: gazæ repleta: quatuor millia talentū fuere, præterea
pretiosæ uestes, totius (ut supra dictū est) exercitus opibus in illā
sedem congestis. Hac summa fit accessio quater & uicies ceterūm
millium aureorum, præter gazā Damasci. Susa (ut auctor est Ste-
phanus) regia est Persarum quam Memnon cōdidisse dicitur, qua-
re Strabo regiam Memnoniā appellauit: ab hac, Susiana dicta est
regio Persidis ceterior. Ab ea urbe Alexander Darium cedentem
sequens Persopolin ueluti ad regni penetralia raptum contendit:
cui præsto fuerunt quatuor græcorum millia, mutili corporibus,
quos Persæ quondā bello captos uarijs suppliciorū generibus affe-
cerant.

Regia Mem-
nonia.

erāt. Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidēda, quæ antiqua regia erat Persarum, olim à Cyro condita, qui et Persarū ipse regnum condiderat: ab ea enim sede profectos aliquando Persarum reges Græciæ bellum impium & Europæ intulisse: quare Persepoleos excidio parētandum maioribus esse censuit, quos Persæ uarijs cladibus traiecto Hellesponto & pontibus etiam iuncto Persepolis. laceffiuerant. In ea igniur urbe quantas opes Alexander ceperit, uerbis ipsius Curtij auctoris tersi atq; elegantis referemus: Multas urbes (inquit) refertas opulentia regia partim expugnauerat, partim in fidem acceperat. Sed urbis huius diuitie uicere præterita. In hanc totius Persidis opes congefferant Barbari, aurum argentumq; cumulatam erat, uestis ingens modus, supellex non ad usum modo, sed ad ostentationem luxus comparata. Et paulo infra: Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, propè ut fidem excedat. Cæterum aut de alijs quoq; dubitamus, aut credimus in huius urbis gaza fuisse centum & uiginti millia talenta, ad quæ uenhenda (nanque ad usus belli secum portare decreuerat) iumenta & camelos à Susis & Babylone contrahi iussit. Sic in uulgatis libris legitur. Verum obseruata uetusta lectione, non centum & uiginti millia talenta lego refragante loquendi consuetudine doctorum, sed centum millia & uiginti talenta. Hæc summa quanti æstimari numismate nostro possit, ex præcedenti apparet. Quanta autem fuerit gaza Babylonica Curtius non addidit, licet Alexandrum recognouisse dicat. Strabo autem libro decimoquinto Alexandrum aut angustias Persidis & Vxoriorum qui Persis contermini sunt, & Persicas deniq; ipsas portas superasse uel bellica, penetrare festinantem ad caput ipsum regni & gazophylacia Persarum, quæ tot seculis congesta ac recondita fuerant. ἀὶ κ' ἀντὸς βίᾳ διήλθεν ἀλέξανδρος κ' τοὺς πρὸς ἡμᾶς πύλας κ' κατ' ἄλλους ἄγρους Διεξιὼν ἃ χώραν, κ' καὶ ἐπιένσαι σπεινῶν τὰ κυριώτατα μέρη κ' γαζοφυλάκια ἃ ἑβούλοιο χρόνιοις ἔξεπεπλήρωτο. Et paulo inferius de Cyro loquens: Omnes aut Persidis pecunias

Susa exportandas curauit, quæ thesauris ipsa & suppellectili plenas erant: nec ideo tamen illic regiam animo destinabat, sed apud Babylonem, quam constituerat etiam suppellectili & instrumento regio adornare, etenim illic quoque thesauri conditi erant: πάντα ἡ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἤσκηνοσάσθαι εἰς τὰ Οὔσα καὶ ταῦτα θησαυρῶν κ, κρατασκεινῆς μεσά. οὐδὲ γὰρ ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ πῶς βαβυλωνῶνα. κ, Δικνοεῖτο ταύτω προσκρατασκεινάσθην. καὶ νουθετα δ' ἐκείνη θησαυροί. Fama est (inquit) præter eas pecunias, quæ Babylone & eas quæ in castris erant, quæ inde sumptæ non fuerant, ipsa per se quæ Susis & in Perside erant, quadraginta millia talentum numerata & recognita fuisse. φασὶ ἡ χωρὶς τῶν ἐν βαβυλωνί, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατῷ τῶν περὶ ταῦτα μὴ λιθθίντων, ἀντὰ τὰ ἐν Οὔσις κ, τὰ ἐν περσίδι δ' μυριάδας τεσσάρων ἤσκηνοσάσθαι. τινὲς ἡ πέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo quod Curtius scripsit, quia Susis & Persepoli centum & quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarchus χλ. millia talentum argenti inuenta dixit in regia γὰρ Susis, & quinquaginta millia talentum purpuræ hermionica. Sed uideamus quid ultra dicat. ἄλλοι ἡ πάντα χόθην συναχθῆναι πρὸς διδωχασιν εἰς ἡ βατάναν ρι' μυριάδας τεσσάρων. Alij aut uniuersas undiq; coactas pecunias centum & octoginta talentum millia dicunt Ecbatana coportata fuisse. Hoc confirmari non potest ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus est, licet eodem libro in mentione Philote significet Parmenionem maximæ pecuniæ custodem in Media fuisse. Verum ex Arriani libro tertio nouimus Alexandrum mandasse Parmenioni, ut pecuniam quæ ex Perside exportata fuerat Ecbatanis in arcem conderet, ibiq; ad custodia sex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert quod Arrianus tradit Alexandrum Cyri thesauros Pasagardis, oppressis celeritate custodibus, reperisse. Strabo autem dicit Cyrum Pasagardis regiam quidem suam statuisse, sed tamen pecunias Susis condidisse, Curtius igitur gazam Persarum multis in thesauris condi-

Sima Perfi
carū opū ab
Alexandro ca
ptiarum.

tam, ad centum & quinquaginta septem millia talentum taxauit absq; Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus centum & octoginta posuit. Hæc summa centies & octies millies mille aureos nostros ualet, summa haud dubie multo maior maxima omnium summarum, quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus: nisi si fide habuerimus ijs quæ dicta sunt in secundo de ærario Romano ex uetusto exemplari, in quo iudicium meum uix interpone re ausim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc summam post Persepolim direptam dirutamq; cum Alexander iam in Hyrcaniam uenisset, uiginti (inquit Curtius) & sex millia talentum præxima præda redacta erant, è quibus XII. millia in congiarium militum absumpta sunt: par huic pecuniæ summa custodum fraude subtracta est. Tantis opibus Alexandri magnifica facta respondere uidentur. Cum enim in Persidem ex India regressus intellexisset milites suos tam ueteranos consumptis per luxum orientis spolijs in super etiam ære alieno obstrictos esse, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur: quod cum illi facere cunctarentur, tentari sese rati quo facilius Alexander sumptuosos notaret, rex satis gnarus professioni æris alieni pudorem non contumaciam obstare, menses totis castris poni iussit & decem millia talentum proferri. Tum demum fide facta professio est, nec amplius ex tanta pecunia quæ centum & xxx. talenta superfuere, adeo ille exercitus tot ditissimarum gentium uictor, plus tamen uictoriæ quæ prædæ deportauit ex Asia. Autores Curtius lib. nono et Plutarchus in Alexandro. Ab eadem munificentia est congiarium militare de quo ante diximus XII. millium talentum: sed inusitata est illa sublimitas animi, Ephesionem charissimum sibi, morbo defunctum, decem millibus talentum, id est sexages centenis millibus nostris funerasse, ut autores sunt Plutar. in Alex. & Arrianus in septimo. Diodorus libro XVII. de hoc loquens, ita inquit: Ἰσαύτων ἡ σπουδὴν ἐποίησεν πρὸς τὴν ἐπιφορὰς ἰδίῃ μίσην ὡς εἰ μὴ μόνον τὰς προγεγενημένας ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ταφὰς ὑπερβαλόντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιβόλοις μισθὸν

Ephesiōis funus memorable.

μίαν ὑπέρβειν καταλιπεῖν. Tanto autem studio contendit in ac-
 curando eius funere, ut non solum superiorum ætatum omniumq;
 hominum funebres apparatus superauerit, sed ne posteris quidem
 quicquid reliquum fecerit quod ipsi possent superaddere. Deinde appa-
 ratu descripto ad extremum hæc narrationem claudit: φασὶ τὸ πλῆ-
 θος τῶν ἀναλωθέντων χρημάτων γεγονέναι πλείον τῶν μυρίων
 ἢ διχιλίων ταλάντων. Aiunt numerum consumptæ pecuniæ ma-
 iorem duodecim millibus talentorum fuisse. Idem Alexander in nu-
 ptijs Statyræ Darij filia quam Susis matrimonio sibi iunxit, epu-
 lium nouem millibus conuiuiarum fecisse traditur, & unicuique ad liba
 mina peragenda auream phialam donasse, autore ipso Plutar-
 cho. Huius dicti finem facere potest Chares historicus qui Alexan-
 dri gesta scripsit, ut ex Athenæo nouimus. At enim post Darij
 mortem Alexandrū nuptias sibi amicisq; celebrasse splendidissimo
 apparatu: siquidem in eodē conclauī duos & nonaginta thalamos
 sternendos iussisse. Erat autem conclauē prægrande centenarij le-
 ctisternij facile capax. In quo singuli lecti toralibus strati geniali-
 bus erant impensa uicenum minarum argenti. Inter quos uisendus
 erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale
 in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs singulari splen-
 dore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor stadiorum erat. i.
 duum millium & quadringentorum pedum, uel passuum quadrin-
 gentorum & octoginta. Firmamentum aut præstabant columnæ
 uicenum cubitorū, partim aureis laminis, partim argenteis conte-
 ctæ, & insuper lapillis pretiosis distinctæ: tum ambitū ipsum cin-
 gebant Babylonica stragula aurea textura & beluata distincta.
 Nuptiarum celebratas diebus quinque instaurata, cū interim & mu-
 sici artifices & scenici, & omne genus acroamatū in medium pro-
 dirent, sui quisque specimen artificij præbentes. Indeque primum assen-
 tatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyran-
 no Sicilia Dionysicolaces dicebantur: Omnia summa hilaritate
 Alexandro approbante. Tum subdit: οἱ δὲ πεμφθέντες φησὶ σφόδρα

Chares.
 Nuptiarum
 Alexan. ma-
 gni luxus.

Alexandro-
 colaces.
 Dionysicola-
 ces.

νοι, ὑπὲρ τῶν περιβεβητῶν κὶ τῶν λοιπῶν, ταλαάντων ἦσαν μυρίω ὁ
παντακχιλίω. Coronæ autem à legatīs, & alijs in ea celebratæ
missæ quindecim millibus talentūm æstimabantur. Quapropter
paulo superius ita dixerat: καὶ ἐνδοτε οἱ πρότερον χαλούμενοι δι-
ονυσιοχόλακοις, ἀλεξανδροχόλακοις ἐκλύβουσιν διὰ τὰς τῶν
δωρῶν ὑπερβολὰς ἐφ' οἷς καὶ ἡμεῖς ὁ ἀλέξανδρος. Proinde qui
prius Dionysiocolaces uocabantur, iam inde Alexandrocolaces dē
cti sunt, propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam
Alexandro. Quindecim millia talentūm non minus nonagies cen-
tenis millibus coronatorum ualuerunt. Hæc autem munera intelli-
gimus Alexandro ab Asia gentibus subactis & regibus, & dyna-
stis ob honorem nuptiarum missa, ut hodie factuari uidemus: cum
fortasse Alexāder literas ad præfectos puinciarum ob id misisset,
& præterea ab ipsis Macedonum primoribus, quos uictoriæ aliæ
super alias in immensum locupletarant. Magnificentiā aut & ni-
torem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus his uerbis aīo
concipiendā dedit, ut idē autor refert: τὰς ὑ χρυσῶς πλατόνους
κὶ τῶ χρυσῶν ἄμπελον, ὑφ' ἧς οἱ περῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον τῶ
λόκις καὶ θήμενοι, σμαραγδίνους βόβυς ἐχούσους, κὶ τῶν ἰνδικῶν
ἀνθράκων ἄλλων τε πανόδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόντ' ταῖς τῶ
τελείας, ἐλάτῳ φυσὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθ' ἡ βασιμύρον ἐχέσο-
τε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ διαπάνυς. Nam aureas (inquū) pla-
tanos aureāq; uicē sub qua Persarū reges sedētes iura sæpe redde-
bāt, audiēdisq; gentiū postulatis uocabāt, inferiores uideri quotidē
ano sumptu Alexandrinæ regiæ Phylarchus perhibuit. Etiāsi uicē
illā aureā spectabilē opulentiā facerent uicē in ea dependentes, ex
smaragdīs illæ quidem & carbunculis Indicis, atq; gemis alijs sum-
mæ taxationis aptæ. Pergit Phylarchus in hæc fermē uerba: Iam Prætoriū ca-
strisense Ale-
idq; aureæ columnæ octo numero continebant. Supra autem colu-
mnas assurgentiā laquearia opere uermiculato auro aliāq; eximia
materia coagmentato, summam prætorij partem decore fastiga-
bant

Augustale
Alexandria

Prætoriū ca-
strisense Ale-
xand, magi

bant. Ipsi plurimū quingēti Persæ, quos illi melophoros uocabāt, id est hastilia ferētes aureis malis præpilata, intrinsecus prætorium cingebāt, luteis ac purpureis uestimētis exculti. Post hos mille sagittarij, partim flammeis induti uestibus, partim hyssino tinctis, nō pauci etiā cæruleos amicti habebāt. His quingēti Macedones præerant argēteis parmis insignes, ob id argyraspidēs dicti. In augusta li medio aurea sella folio similis statuebatur, in qua residēs Alexandēr de ijs rebus statuebat, quæ regiā sententiā poscebāt, aut præfectos ad imperia accipiēda uocabat, cū interim stipatores undiq; regi apparerēt. Extrorsus uero elephantorū agmen suis stratis contentum prætorio circundabatur, & simul Macedones mille Macedonico cultu cōspicui. Ab his rursus Persæ numero decē millia excubias agebāt. Quibus aut purpurā ferre mos erat, quingēti tātū erant: ijs enim tantū ex supradictis Alexandēr purpureā uestē dabat. Cūq; tot essent præfecti comitesq; Alexandro et ministri, nulli ad eū accedere nō accersito ius erat. Huiuscemodi (inquit ille) fuit dignitas, et augusta species Alexandri in expeditione agentis post Dariū uictū. Sed quod Phylarchus de platanis et aurea uite dixit, uidēdum id quale sit. Idē igitur Athenæus circa principiū lib. XII. de luxu et delicijs loquēs ita inquit: χάρις ἡ ὀμιτλιωαὶ ἐν τῷ πέμπῃ τῷ πρὶ ἀλέξανδρον ἰσoriῶν, εἰς ἑσοῦν φισιν ἦχον Ἰουφῆς οἱ τῷ περῶν βασιλεῖς. ὡς ἔχει τὸ βασιλικὸς κλίνης ὑπὲρ κίθαλις ὀκτιμῶς πεντάκλινον. ἐν ᾧ χρυσοῦ πεντακίχλια διὰ πᾶν τὸ ἔκει τάλαντα. καὶ πρὸς τρωῶν ἔτρον ὀκτιμῶς βίκλινον. δύο τάλαντα βίχλια ἔκει ἀργυρία. καὶ προσμγορεύει βασιλικὸν ὑπὲρ πόδιον, ἦν ἡ ἐν τῷ κριτῶνι καὶ λιθοκόλλιτος ἀμπελος χρυσοῦ ὑπὲρ τὸ κλίνης. πῶ καὶ ἀμπελον ταύτω ἀμύντας φισιν ἐν τῷ σαθμοῖς, καὶ βόβυας ἔχει ἐκ τῷ τρωτελειάτων ἡύφων συνπιπυλῶους. Chares aut Mitylenæus lib. v. historiarū Alexandri Darij regis tēpore in eas iam delicias Persarū reges prolapsos esse scribit, ut ad caput cubilis regij cōclauē unū esset pariete uno intermedio obstruētū ea magnitudine quæ quinque lectos caperet, in quo semper eēt condita

Argyraspidēs.

Platanis uitiq; aurea.

Persarū regis cervical.

condita

condita talēta auri quinq; millia: hocq; cōclauē cervical regium ap-
pellabatur. E regione uero huius aliud esset cōclauē triclinū ad pa-
rietem eum excitatū ad quē cubilis pedes uergebāt, in quo argenti
talēta numero tria millia condebātur: nam etiā ipsum trium tātum
lectorū capax erat, & scānum suppedaneum regis esse dicebatur.

Scamnū sup-
pedaneum.
Vitis aurea.

uerum in ipso cubiculo regio unis erat aurea gēmis insuper inclu-
sis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili obtēdebatur. Hāc ui-
tem Amyntas in libro de mātionibus regijs prodidit racemos etiam
pēsiles habuisse ex lapillis existimatissimis aptos. Nec procul ab ea
craterem aureū collocari solū Theodori Samij opificio nobilem.

Quinq; millia auri talentū non minus millibus quinquaginta ar-
genti ualuerunt, quæ nos trecēties centenīs millibus coronatorum
æstimāda esse cōtendimus. Tāti Persarū reges ceruicē suā inclinā-
dam esse cēsuerunt, & præcipue Darius ille, quē tertio iā prælio,
atq; etiā bello uictū, amicorū iuratissimi aureis cōpedibus uinctū,
cū aliquādiu traxissent, ad extremū equū cōscendere negantē ne-
fario scelere cōtrucidarunt. Hoc sibi fortuna ludibriū extremū ex-
tanta superbia cōparante, ut qui tanti caput suum recumbere, et pe-
des subnūi uoluerat, tanti etiam manibus pedibusq; uinciretur. Sic
fert humana conditio, ut cum fastigiū suum longe supergressa sit,
continuo concidat. Quod utinam reges satis animaduertēt, ani-
maduersumq; meminissent. Sed unde id in mentem illis ueniat? Da-
rius enim ille Persarū regum ultimus literas etiam græcas sciuit,
ut autor est Curtius, nec id meminisse potuit, tum maxime floren-
te philosophia. Idem Curtius autor est libro quarto cum Alexāder
ad Arbela castrametatus esset, qui uicus est Assyriæ Persarū cla-
de, & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterum ad Alexā-
drum ad pacem petendam uenisse, et redimendam matrem Darij
cum duabus uirginibus: mandata autem Darij & conditiones hu-
iuscemodi attulerunt, quæ conditiones Darij incredibilem opulen-
tiam latæ, & Alexandri inauditam animi fidutiam atq; celsitudi-
nem non acceptæ, ostendere potuerunt. Verba legatorū hæc apud
Curtium

Darius aure-
is cōpedibus
uinctus tru-
cidatusq; su-
perbiæ abij-
ciendæ regib^o
exemplū reli-
quit.

Darius Ale-
xandro filiã
suam cū dote
opima obtu-
lit.

Curtium leguntur: Quid opus est armis, inter quos odia sub-
lata sunt? antea Darius imperio tuo finem destinabat Halym
annem, qui Lydiam terminat. Nunc quicquid inter Hellepontũ
& Euphratem est in dotem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum
filium quem habes pacis & fidei obsidem retine. Matrem & duas
uirgines filias redde. Pro tribus corporibus triginta millia talentũ
auri precatur accipias: sic enim in antiquo lib. legimus, licet in im-
pressis trigessimũ talentũ auri legatur. Et inferius: Alexander
legatis excedere tabernaculo iussis, quid placeret ad consilium re-
fert, diu nemo qd sentiret ausus est dicere, incerta regis uolũtate.
Tandem Parmenio, antea suasisse se añ ut captiuos apud Dama-
scum redimẽtibus redderet: ingentem pecuniam potuisse redigi ex
ijs qui multi uincti uirorũ fortũ occupauerant manus, & nunc ma-
gnopere censere, ut unam anum & duas puellas itinerũ agminũq;
impedimẽta, xxx. millibus talentũ auri pmutet. Ingrata oratio re-
gi fuit, itaq; ut finẽ dicendi fecit: Et ego (inquĩ) pecuniã q̃ gloriã
mallẽ si Parmenio essem: nunc Alexander de paupertate securus sum,
& me non mercatorem memini esse, sed regem. Hactenus Curtius
lib. IIII. Cuius illa uerba corrupte uulgo leguntur, cum alias, tum
etiã quòd xxx. talentis auri codices impressi habet, qd nõ magnũ
est pretium, hoc est minus quadringentis talentis argenti. Plutar-
chus decem millia talentũ oblata fuisse dicit, nõ adiecto auri uel
argenti: puto igitur corruptum esse numerũ etiam in antiquo codi-
ce: nullæ enim opes eam summam æquare possunt: aut certe argen-
ti legendum esse non auri. Tamei si talentũ auri fortasse nõ sexage-
narium erat, ut infra uidebimus. Apud Iustinũ epũome XIII. ubi
legitur de opibus Alexandri: Erant enim in thesauris C. mil. talen-
tũ: & in annuo uectigali, & tributo CCC. mil. Ego non CCC.
sed xxx. legendum censeo: non enim conuenit ut CCC. mil. annua
essent, & centum millia tantum in condũis pecunijs: et alioquin
xxx. millia annui redditus fuisse cõjicere possumus ex supradictis.
Hæc ferè sunt quæ de opibus Persarum comperimus, etiam di-

eī possunt. Quibus hoc institutū suū (ut diximus ex Herodoto) ut
 aurum, atq; argentum graue in thesauris haberent. Strabo autem
 ἡα inquit, de hoc loquens: τὸν δὲ πλεῖστον χρυσοῦ καὶ ἄργυρον ἐν
 τοῖς κρατοσκευαῖς εἶναι. νομίσματι δὲ ὄν τρηλῶ, πρὸς τε τὰς δω
 ρεῖας ἐκείνας κεχαρισμένῳ. νομίζειν μᾶλλον καὶ πρὸς κειμηλίων
 ἀπόθεσιν. τὸ ὃ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρεῖας ἀρκοῦν, ἰκανὸν εἶναι,
 ἡῶπειν δὲ πάλιν τὸ βῆς ἀναλώμασι σύμμετρον. Maximam autem
 auri atq; argenti partem in instrumento & supellectili esse, in num
 mo non multam: siquidem illa elegantiora, & ad munificentiam,
 & ad thesauros condendos apud eos existimari. Nummi autem si
 gnati tantū sufficere quantum satis sit ad usum: ideoq; signari pro
 modo impendiorum. Hoc institutum Persarum ignorasse homines
 ij mihi uidentur, qui censent interesse reipublicæ ut uasa aurea &
 argentea quā pauca in priuatis sint censibus, & plurimum
 aurum argentumq; confletur in officiniis monetilibus, ut numisma
 in cōmercijs exuberet. Nec me latet censura olim dignū apud Ro
 manos uisum argentū factum domi ultra paucula pondo habuisse:
 sed ob aliā causam id institutum, & in penuria argēti. Verū enim
 uero quū imperij nostri redditus cōponerē cū Persicis, subquartā
 ferme proportiōē habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, qua
 si large annua quina dena talentū millia Persarū reges referre
 in accepta potuerint. Huius summæ quartā partē quadragies cen
 tenis millibus francicorū (hoc enim uocabulo nostri in ratiocinijs
 principalibus utuntur) ubere ratione aestimabam. Quam summam
 acceptā & expensam memoria nostra aliquot annis nouimus. Sic
 igitur statuebam: Si tributa quæ quotānis ex occasione gerendarū
 rerum uarie & libero principum arbitratu indicuntur, ad statam
 fixamq; summam & formulam redigerentur, posse hilari popularē
 conditione ad quinquies & uicies centena millia peruenire. Vecti
 galia autem (de quibus ante diximus) & patrimonium regiū, ac
 diadematicum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia
 quæ uices statas non habent (qualia sunt fortuna, & aduētia, &
 omnia

Institutum
 Persarum
 animaduē
 tendum.

omnia in fiscum cedentia) in paginam liberalitatum seponebam, cum muneribus & magistratibus & omnibus dispensationibus quæ codicillis cõferuntur à rege: his enim rebus prolixè munifici principi esse possent, si certo quodam modo munificentiam temperare meditarentur, nec primo cuiq; aditum occupanti largiri. Hanc breuiarij principalis constitutionem, spondere ausim et fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modo ferre posse, si ei iniungatur, sed etiam beneficij loco depositurum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem se fore & sartum tectum (ut dicitur) restipulari liceat, & semel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde, si placet, & sibi bona fide sponderi id intelligat, neq; id quidem modo, sed etiã corollarij nomine hoc additurum, ut si de aris & focis dimicandum sit, repetitum se iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges nostri uelut sanctius ærarium in populi benignitate obsequiosa reconditum habuerunt. Quòd si quis huius anni collationem reputet anni superioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranq; incurrentem, quo & uis maior seu coeli intemperies calamitatem, & uis improbior (quæ militaris est petulantia) pauperiè longe lateq; per rura fecere, nullus iam modus æstimationis erit. Nam cum aliàs ferè ea populi imperia accipientis obsequentia, & tributa præstationesq; alias imperantium duritia apud nos esse soleat, quæ est uinitoris, aut insciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmis uitem q̄ pro stirpium uiribus onerare non ueretur, quum nihilo secius imperatas uuas uitis frugifera reddat, tum sic actum est hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quasi postremum tributa atq; simul omnia iniungerentur, perinde ut cõductores agere iam ferè exactis lustrorum annis assolent, qui prædio non suo mox futuro multorum annorũ fructum exprimunt improbius. Sed scilicet fatali dira q; (ut ego quidem arbitror) omnium propè ordinum ignauia incuriaq; pari, insignes anni fuerunt, eo utiq; tempore quo nemo ferè Gallus indole Gallica inuentus est.

Etenim

Etenim per deum perq; publicam conscientiam, quoto cuiq; gloria licet sua in rempublicam officia constituisse? Certe nulli ut uideatur eorum quidem certe qui à memoria, aut consilijs principi, et se per sanctiora officia fuisse distinctantur. Ecquãdo autem post hominum memoriam strenuis magis gnauisq; ducibus, & loriceis & togatis respublica indigere uisa est? At utrosq; eam nunq; tantum desiderasse constat, quum populo id uociferante, omnes etiã ordines tumultuose admurmurent. Heu dissoluta inertia, plebei gementis uoce nõ commoueri? Nutrici regiæ ac publicæ iam exuctæ atq; aridæ, primores eius alũnos, neuiq; condlescere? Quod si parum de comprimẽdo ore famæ laboramus, dum famem longe à nostris priuatim penatibus arceamus, ne deum quidẽ res humanas credimus despectare? Ecquõ igitur unq; tẽpore, maior (ut ita dicam) seges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit? Si ijs qui ad limina obseruabant, publicæ charitatis guttulã paracletus ille spiritus subinstillasset, qui totum se iam profundere creditur simul ac creare pontifices eisdem libitũ est. At enim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines scire possumus quid cũ principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandẽ, aut quoties ipsos uidimus ex curia eiectos, ob id quod ingenue homines dẽceret eos esse prolocutos, aut uicẽ publicã egregie conquestos? Hæc in pullata forsitan turba admitti excusatio potest, quæ trans tectoria uultuum intropficere præ hebetudine non potest, inter eos non potest qui aliã opinionẽ habent cum ex usu ipsam aulicam, tum ex ingenio principis plebicolæ & indulgentis, eorumq; ipsorũ moribus confirmatam. Ego ut credam causam populi eos agere qui nihil nõ sibi suisq; impetrare auferrẽq; non uerentur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos posse, qui beneficentiæ fines gentilitate, aut cognatione circumscribentes, ad suffragationes aut pias aut honestas, frigidiores esse salamãdra uidentur? Quonam aut modo existimabo diuinæ legis eos rationem ullam habere, quos in actu ueritatis stipulationes priuatim idemdem concipere notum est?

Quid eos deniq. pensi habere credā, quos populo ad extremā inopiā redacto, Crassianis censibus penates suos augere nec pigritia nec puduit? Atqui eō iam uētū esse uideo, ut uelut in lusu talario populus damno semper iactu miser, omnia sua in mediū cōferre te neatur, cum aulæ pauci alumni tanq̄ iactu Venereo fortunati, uniuersa raptim, aut certe pignora uniuersorū auferant. Nos aut ludi fortunæ spectatores proculq; ab actu summoti, ut immunes, nā exortes, risum interdū rebus, interdum lachrymas suspiriaq; accōmodemus. Hæc enim nō tam Democriō spectatore quā Heracleōto indigent. Hac alea dudū Gallia omnis æui decus gloriāq; perdidit, ut parcissime loquar. Verū enim uero est in Græcorum prouerbio: tesseras superni Iouis nunquā non cadere cōmode & euenire, quo intelligi uolunt, deū quū rebus humanis lentā quidē manū, sed ineluctabilē admouit, eū euentū cuiq; rei dare solere, quē hominum promerita, aut secus admissa postulauerint. Quare qui lusu antedicto immodice creuerūt, cauere (ut opinor) etiā atq; etiā debet ne sibi propter ea nimio opere gratulētur. Si enim deus uicissim aleam suā iecerit, isti qui nūc Venerē sibi cecidisse lætātur atq; triūphāt, uersa uice ludi sero quidē casu, sed caniculari cōcidēt. Siquidē nec impostura fieri iudicio diuino potest, nec diuinæ iustitiæ præscribi ullo tēpore aut titulo. Sui aut amor nimius & charitas publica, nā inter se dissidēt, ut ne glutino quidē magistratus uel honoris sociabilia esse possint. Tū demū ignū aula Fræciæ recte cōstituta esse dicetur, quū n̄ qui summā rerū tenebūt, sui & larii suorū obliuiscitātisper uidebūtur. Nūc aut nā ad actum rerū hoīes partim irrepere, partim irrupere uidemus et proflire, ut quos tenues et ieiunos uiderimus pridie, distētiōres ricinis cernamus postridie. En quis cū in tenebris micemus, ut in utranq; aurem reges securi somno sopiri possint, qui huiuscemodi uicarijs atq; administratoribus habenas rerum cōcrediderunt. At etiā hoīes eximiū se decus meritos esse adeptosq; cēsēbūt, si res dudū accisæ, benignitate diuina uberiores fieri iā cōepere cūtra pulueris tactum, ut est in prouerbio. Quasi uero

obscu-

Adagium
Græcum.

obscurū sit ductores ipsos ordinū impares grauioribus curis, cōser-
 eis (ut aiūt) manibus optabūdos, fatis oīa regēda permisisse casuūq;
 temeritati. Quū interim populus alienæ culpæ poenas pendens (ut
 affolet) infulas, ac fercula propitiatoria circūferēs, ueniā & pacē
 superūm supinis ad aras manibus exposceret atq; exoraret. Nū etiā
 (si dijs placet) prouidētiam suā imputabūt, ij qui auras oēs laxamē-
 ti securitatisq; priuatæ captātes, in pacē tandē geniale fato auspī-
 ce deciderūt? Equidē sacrilegij instar esse putarem, si id quod præ-
 ter hominū opinionē diuinitus fatis ūa competētibus euenit, huma-
 na prudētia acceptū sibi ferri uellet. Quis aut nescit q̄ male para-
 ti ad occasionē eramus, q̄ undiq; deprehēsi & stupētes, nisi deus im-
 petum iræ suæ repressisset? Gratias igitur ob id habere & agere
 clemētiae diuinæ nō nostræ gratulari prudētiae debemus. Neq; ue-
 ro ex illa iactatiōe foederū anniuersariorum satis ipsi uidemur in-
 portum quendā fixi certiq; cōsiliij respexisse, nec pignus certū habe-
 mus pacis superūm ueniæq; impetratæ. Cur enim has ego superūm
 inducias potius quā pacē uocādas esse nō putē, cū aspectū & coe-
 lum nos referre nō uideā? simul ab istis galeripetis metuo (ut aper-
 te loquamur) qui nos semper è tranquillo in aētū atq; in scopulum
 auferunt. Hic facere non possum, quin paululum excedam à propo-
 sito, animoq; obsequar opere fatigato. Nam quum in mentem mihi
 earum rerum uenit, quas post decimum abhinc annum uidimus, mi-
 hi uidetur animaduersio diuina, uelut lanista quidam præpotens
 rotius propè occidentis imperia inter se commisisse: uidelicet ut ui-
 cissim bella populi propulsantes, & inferētes iustitiæ supernæ poe-
 nas penderent insolentiæ & tanquam sanguinem mitterent opu-
 lentiæ exuberantis. Atque ut reliquos omittam, nos in Italia rebus
 gestis feroces, Venetis bellum utcunq; indiximus, indictumq; stre-
 nue gessimus cum contemptu hostium, atq; ingenti uiriū nostrarū
 fiducia, id etiam mira felicitate uno prælio, ductu et auspicijs prin-
 cipis penè profligauimus. Huius clarissimæ uictoriæ, quum laureā
 nō sceptris nostris alligare, sed in gremio summi Iouis (ut aiūt) de

Galeripetæ
 purpuræ
 candidati,

In Iulii II.

ponere deberemus (ancipiti enim alea praelium commissum fuisse notum est, nec incruento Marte confectum) pro eo ut benignitate diuinam summamque potestate agnosceremus, uictoria ipsi feroces, subinde gigantea propere immanitate theomachiam meditari institimus, in superosque uelitari, quum interim & a nobis & ab hostibus sacrosancti inimicos bellicum occiderent. Heu fatalis furor utrarumque partium. Quid nos maiorum nostrorum pietas non mouebat? illos heroicorum temporum sanctuatis non pudebat? quum diuus Petrus Paulusque & eorum sequaces ecclesie architecti, non armorum splendentium fiducia infestis ad praelia grassabantur, sed cruce, sed innocentia freti, caetera inermes, ad castra CHRISTI tuenda flagrantissimae charitatis classico ciebantur. Nunc inania tantum ipsi nomina, quorum maiestate apud populos sacrosancta, sacerdotum ordines primarii fastus suos obumbrant. O dira portetosaque, uecordia sacrosanctae potestatis. Quis enim unquam tantum animo coepit nefas, ut sacerdotum culmen, ut cleri magister, ut sacrorum summus opifex, manus inaugura trices, ab altari calentes, in familiam domini armare sustineret? animoque plus quam gladiatorio grassaretur ad Christiani nominis columnam mundo stupete delendum? Et nunc mysticum illum enses caesim punctumque irritum (ut credimus) proposito uibraret; nunc a Marte sanguinariam frameam mutaretur, & costernatos diris execrationibus (quae foras in eum ipsum uerterent) ad internicionem quoque persequi coneretur? En quos pedes, quas manus liberes exoscularere, inde ut os cruentum ac pollutum referes. Miserum te tuum Iulii, atque interperis actum, qui usquadeo irae caecae indulgendum putaris. Tu ut transuersus et praecipuus, uae sana animi caecitate rapereretur et nec te nec decorum maiestatis beatissimae praedio respiceres? sed ordinem amplissimum, sed senatum purpuratum, sed Libani gloriam splendoremque; tecum rapiens, inuitam bona ex parte & mussitante, arcis ecclesiae ruina obruere nos teque; adeo ipsum cuperes? orbem etiam penes totum concuteres fulminibus cidentis collabefactum: ut nos odio & inuidia flagrantis ignemque; deinde ardenteis inspiceres, nec recusares quin in rogam nostrum flam mantem

mantem uoti compos in silires? Proh superi immortales, tantum' ne de summo sanctuarij uertice licuît malesuadæ noxæ, ut æstro uindictæ percitū per fas ageret nefasq; præcipit? ut uel corpus animūq; in busto inimicorū properaret irep erdñū? Non fuit iræ efferratissimæ satis retro nos in fines fulmine perterrefactos egisse, Italiæ adamatæ possessione cedentes cū fremitu ac gemitu, nisi de aris in super focusq; dimicare, extremaq; deinde exēpla timere cōgisset: quū sub ipso lanista sanguinario totus propemodum hic orbis nobiscum pariter digladiaretur animo infestissimo. Vbinā erat igitur ille zelus domini, quæ est ira iusta læsæ aut imminutæ uindex diuinæ maiestatis? Hoc enim tantum signifero in aciem prodire sacris cohortibus fas est, siquādo prodire fas est. Num tandē ex æde charitatis aut fidei sacello ancylia prōpserat, et signa cruciata? Ecquid igitur eū pudebat seruū dei se uocare, cū Franciā Christianorum decus, et pōtificū olim religionisq; asylū, bustis ipse Gallicis insignire gestiret? quū sacerdos septuagenarius Bellonæ sacris operaretur, cui uel generis humani luculeto disspēdio litare coniebat, tum quū profanū uulgus ad delubra pacis et concordie miserabili specie supplicatiōes inibat? Enimuero uisendū spectaculū patrē nō modo sanctissimū, sed etiā senio & canitie spectabilem, quasi ad tu multū Gallicū è Bellonæ fano suos euocatos ciētē, nō trabea, nō augustis insignibus uenerandum, nō pōtificijs gestaminibus sacrosanctum, sed paludamento & cultu barbarico cōspiciū, sed furiali (ut ita dicam) confidentia succinctū, fulminibus illis brutis et inanibus luridū, eminēte in truci uultu cultūq; spiriū atrocitate. Profecto nos uidimus paucis annis multa quæ prorsus maiora fide posteris uidebūtur. Hoc turbine, hac procella luxata ecclesiasticæ autoritatis ac disciplinæ compage, quonā modo fides recta nisi clauis trabalibus & æternis fixa, sacrisq; monumētis semel affirmata cōstabilisq; stetit? Verum o superi boni, q̄ præsto manus ipsa deū affuit, quondam ipsa ecclesiæ architectatrix. Quam autem ueluti numen tragicum ut dicuntur, & è machina, nec opinato uisa est

Leonis. x.
præconium.

præsentissima opiuulatrix? Nam illo pontifice de medio statim sublato, hunc mirificis comitijs eadē manus suffecit intestini protinus externiq; belli pacificatorē, qui caliginē sanctuaria domini incubāte discussurus haud dubie existimatur, cæliq; liberum aspectum oīno redditurus: quum etiam eadem manus diuina Iulium ipsum ante mortem Titanici sceleris cordolio tetigisse crederetur. Nos tamen eas poenas (ut ingenue fatear quod negare non possum) merito pependimus, ob uictorias utiq; luculentas semper insolescetes, ne non planē Galli præscorūq; similes Franci nūc esse uideamur. Siquidem supradictarum rerū religione obstrictis Gallicarū copia rum animis (ferre enim diu piaculi religionē uiri Christianissimi nequeunt) idem qui à nostris deus in rebus secundis non agnitus fuerat, ex fauore ille quidem in iram uersus (si tamē irasci deus pōt) lymphatico primū pauore cōsternatos retro egit in Franciā: deinde etiā classicis circumsonantibus pauitāteis, de aris ac larib⁹ dimicare delicias suas Francos, aut certe tergiuersari coëgit. Quo tumultu ac dedecore quā iā multū poenarū uideremur supis pepēdisse, nec ideo uecordiā nostrā expiatā esse putaremus: hostes aut rursus bellū & tumultū inferre, nos propulsare pigeret (neq; enim satis iā aīorum nobis, præsertim quū alibi man⁹ nostræ distinerētur: neq; illis satis copiarū aut apparatus fuisse dictatur) factum est (oīa moderāte puidentiā) utriusq; ut cōmoda pax esse crederetur, fremēte iū Sinone aquilifero, qui primus incendia miscere magno tumultu solebat, & rursus extinguere, in utraq; partē alternans, sæpe leues ob causas atq; indignas. Ita aīa diuersio diuina ut lanista clemēs, duos populos ad internicionē iamā digladiaturos, medio in certamine diremit, cōtēta (ut spero) ad sanitatē & modestiā utrosq; redegisse. Inuidia enim apd⁹ supos utrinq; flagrabamus ob redundanteis opes. Iāq; eō uentum putabatur, ut illi hausturi propediē de fece, nos etiam resecturi de uiuo uideremur. Tāetsi in ea sum opinione, ut nobis improuisa tempestate iactatis, una & altera (ut dicitur) anchora sicca restaret, si gubernādi satis gnari in tumultu atque

q; trepidatione fuiffemus. Quādo enim Francia oībus rebus inftrua, deo qdē non aduerfo, undiq; deprehēfa eſt atq; ad incitōs (ut dicitur) redacta? Hic mihi uereri ſubit, ne ī geniali foedere præteritorū nobis obliuio ſurrepat, & ueluti rude donatos nos eſſe diuinitus exiſtimemus, quaſi iterū nobis bellū nō timendū ſit, dūtaxat pro portis, & plaribus, pro pignoribus gerendū. Nā ne nuſq̄ belligerem⁹, inquires, noſter aiūs ferre nullo mō poteſt. Sic opes iā nimias contēri iugi bello neceſſe eſt, & referre dicūt quorundā diſpenſatorum principes à rebus bellicis nunq̄ eſſe feriatos, ne trāquillo rerū ſtatu ratiōes iſtis recognoſcere uacet. O beatā futurā Galliā, ſi tā ei cōtigiffet heros habere frugi, quā bonos habere ſolet. Nā mancipia, ut q̄ maxime unquā puincia dicto habet audiētia: etiā ſi ſuū ius ſeruiētibus cōſtat ægtate dominātū. Iā primū in ea ſummū Liberi patris cū Cerere certamē ut uini nobilitates nō poſſis ſine nomenclatoris opa numerare. Mitto tēpericē cæli & clemētiā, & quod utri uſq; maris cinctu & cōmercio cōmode comiterq; habitatur: ſoli ubertas tāta ē in uniuerſum etiā iter inopes frugū ſterilesq; puincias, ut quaſi annonæ præfecturam ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur, prorſus (abſit inuidia uerbo) ut ieiunia indicere finitimis, uictumq; abſtemium cum libuū poſſimus, quum ſumen (ut ita dicam) occidentis arare uideamur, ſi in uniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorū alacritatem ad res omneis inceptandas, tum dextertatem corporū impigram atq; eximiam ad uices obeundas: quib⁹ ſi militaris diſciplina conſtantiam addiſſet, nihil eſſet utiq; quod in nobis ab exteris requireretur: nam noſtris quidem ſatisfacere nullo modo poſſumus, qui nos in ordinē nuper Barbarorū cōegiffedicitur, nec diſciplinas nobis politicas, nec prudentiā cōcedentes. Equidē proborū hoīm eſſe nō puto ingeniū ſimplicitatē in Francis improbare, q̄ in latebris mentis inſidias condere nō didicit. Atqui niſi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento ſcēptorum ita fermē ſemper tuliffet, ut oculis & auribus alienis uti decus regium crederetur, ſicq; plerunq; fierent imperij potentes ſe

Frāciā bona

misses, quicuncques, trientes, ut fortuna tulit, homines, qui imperādi uetandiq; impotentes esse & actu rerum deprehenduntur, qua sumus rerum omnium instructi commoditate, Perfici quodam modo regni nunc instar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ uide datum est, omnia ut pacis belliq; subsidia, & sua, et (quod dicitur) in numerato haberet? Ita nobis copiæ nostræ equestres stato iugiq; stipendio descriptæ in turmasq; centenarias quinquagenariasq; cēturiatæ, non dico præsto sunt si ad delectum edictumq; citentur, sed etiā in proximitate, et arrectæ ad bellicum exaudiendum: ex quibus centurias habemus, cum ad præsidia regni omni in parte collocatas, tum uero ad incerta casuum stationes agentis, in quasq; partes incubuerit tumultus, protin⁹ coituras. Quod si et alias quoq; succenturiari oporteat, abunde est iuuentutis ad sacramentum paratæ imperiæq; manentis. Propter has altasq; prouinciæ præstā tias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentissime & uisitur & habitatur, quippe uisendam eam singularis præterea hospitalitas facit, incolendam autem omnium rerum expetendarū exteris commoditas. Sed & si milite externo accersitoq; uti libeat, pecunia large superest, & annona, unde alere copias & autorare perenni sti pendio possimus: q̄q̄ per hosce annos infeliciter id experiri statuimus, ut ferè omnia agi præpostere coepta sunt fatali demencia. Siquidem eo errore quem græci xenomaniam appellant

Xenomania. id est nimum & inconsultum externorum studium, luculenta clades illata rusticam plebem afflixit. Cernere erat & nostrū, & externum militem plebeculæ penu saginatum, ultro etiam temulentum illudere quasi uictis, quem interim miselli, & egētes & sicci, alijs super alias collationibus in desidis stipendia militis omnia corradere atq; eo amplius corrogare cogentur: & (quod sine gemitu meminisse nemo potest) interdum nexum mire, ut est formula exigendi tributi, si pignora capi nequeāt. Sed sic est uisum dirtēporis interregibus, quibus ipsis placere patrium nihil potest, quiq; ante pedes positos trāsfilientes, & Colchos nobis aut Basternas petendos

uendos uiros putat: ob quod eos non dubie biennij Epinicia manent,
 ab ijs (ut opinor) decantanda qui eorū olim actui supererunt. Sed
 enim (o miram uim numinis) sic libitum est prouidentiae, quae res
 & uires mortaliū temperat, omniaq; à se facta pro potestate mode-
 ratur: cuius rei rationē inire mortales non nisi confusam aut am-
 biguā possunt, ut tantae rerū nostrarū cōpetentiae cōsiliū quoq; pu-
 blicū nō suppeteret: ne si bonis in rebus Franciae et copiosis, bonam
 quoq; mentē reip. circumspectāq; dedisset, finitimos fortasse Gallia
 longissime summoue ret. Priuatim autē nostros cōsilio et solertia de-
 fici ego qdē nō cēseo, ac ne eos quidē ipsos q in mediū cōsulere no-
 bis existimari uolūt: ut quos in augēda re priuata et strenue et so-
 lenter operā nauare uideamus. Hinc illi subiti penates imaginū no-
 uarū, luminibus nūc officietes antiquissimae cuiusq; domus et genero-
 sissimae. Scilicet hic ē ille orbis fatorū scitorūq; prouidentiae, quo gen-
 humanū nutu dei uertitur: i quo emergētis alias in solē familias,
 alias sidētis in tenebras uidemus, inuicē inter se sursum deorsum
 q; impellētes et summouentes: quae uicissitudo facit ut alternis flore-
 ant exolescāq; interiturae tandē stirpes. Verū hoc ridiculū, quod q
 ad centesimū se nepotē animi destinatiōe ppagagāt, illustrē sibi fa-
 mā in oē aeuū pollicētes, saepe intra primos nepotes stirpitus exole-
 scūt, & tā friuola spe hoīes certā et diuinitus oblatā atq; expositam
 mutabūt aeternitate? Sed qdnā in causa esse dicemus quāobrem q su-
 is cōmodis suorūq; cōsulere bene feliciter norūt, ij dē reb? ipsi publi-
 cis pspicere non perinde uideantur? Nempe quod aulicis institutis
 cauetur ne quid ē republica esse uideatur aut principis, quod non
 idem cessurum in rem priuatam paucorumq; manifesto intelliga-
 tur, nec rursus aliquid publice turpe, quod priuatim aut honorificū
 esse possit aut luculenter compendiosum: non item uice uersa, quic
 quid publice aut honestum aut utile sit, id ut ad singulos quoq; eorū
 pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius aetatis publicum praeter
 aërem et pluuiam censetur, cætera non tam publica esse, q ex-
 posita existimantur in eorum utiq; praedam cessura qui anteuerte

re uerecundis & probis, & præripere possint: hic aulica uigilanti-
 bus iura instrenuisq; opululari ferūt, uirtutisq; præmia concedere
 uel improbe pccatierq; occupanti. Proinde nulli in Gallia publica
 cōmoda domū suā auertisse fraudi futurū existimatur, aut noxam
 publice quanta sit illa cunq; nocuisse, q̄ quidē ipse, eius' ue amici in
 libras dāni dati unciolis decidere singulis nō grauetur, & ea sit so-
 lertia ut uti foro norit. Quo fit ut tā maxie ferē actui summo præ-
 positorū diuitiæ circūfluāt, q̄ maxime uires opesq; publicæ & pri-
 uatorū facultates exhauriuntur. Sicut in ægris corporibus lien &
 uenter pellacia duo mēbra, tū maxime redundare dicuntur, quum
 cætera exucta defectaq; uidentur. Quòd si quando nonnulli ut
 irudines distentæ, caput in sorbtu popularis sanguinis uisi sunt re-
 liquisse, longo iā interuallo rediurum id exemplum non timetur,
 præsertim quādo id quod olim capitale censebatur, nūc impulsis le-
 gibus atq; euersis, non tā crimosum q̄ contumeliosum esse cœpit:
 contumeliosum? immo uero ingeniosum inter istos beatos & fortu-
 natos, atq; etiā palmariū, ut pote inter quos nihil ignominiosius egē-
 ti aut ridiculosius innocentia esse credatur. Simul enim hoīm fidē
 cum re & censu cōcidere arbūrantur. Iam uero quum hoc semper
 habuit Gallia, ut bona sua interdū ipsa nesciret, interdū scire nol-
 let, tū uero illa prægrauat indignitas & optimū quemq; enecat (si
 id effari phas est quod nequū non expectorari) quòd amplissima
 familia domini copiosi, atriensū paucorū regnū arbitratu, qui ac-
 cepti expensiq; paginas luculentas habentes in potestate, in rē pri-
 uatā iuxta atq; publicā uersa, publicæ rei expensare licenter impu-
 neq; uidetur, necessitudini & obsego gratiose tribuentes, quæ uirtu-
 ti officiosæ & industriæ debebantur: unde factū est ut ad summū
 dedecus res nostræ semel deuenerint. Quid enim p̄ deū rerum no-
 strarum olim fortunatorē, quid inquam nō modo iniquius sed etiā
 ad speciem maiestatis huius regni indignius ac foedius esse potest?
 q̄ quod inertes quidam homines, atq; ab omni actu memorabili feri-
 ati, in Prytaneo (ut ita dicā) copioso saginantur cū suis cliētels tā
 quā

quæ de republica aut principe meriti præclarissime? Quid perniciosius, quæ quod non nunc demensum unicuique; pro potestate statuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis lectores à mediastinis, non magis iteroscere didicerunt, quæ literarum nescij doctos ab imperitiis? Qui etiã si id facere quoquo modo possint, tamè frugi bonæ hoies, aut aliquo artificio comédabiles, nunquã uel nequitia prædiis aut uerberationibus seruis ceseant præferendos: quorum quidẽ opera nõ in rebus dominicis, sed peculiaribus uti possint. Ita dominicũ ipsum nomẽ tantarum indignitatũ inuidiæ obijciunt. Omnia enim imperasse dominus dictatur quæ paucis dispensatorum comoda sunt, uel temere complacita. Horum præcipue interest (id quod quidam nuper astruxisse dicuntur) solertes & cordatos in Francia non esse, ut qui hac uia grassantibus ad peculium augendum ultra modum seruilem fastigiumque priuatum, perinde conniuentiam non possent accommodare. Verũ enim ex hoc itã instituto eò uentum est, ut quã opime quisque de republica meritus est, tam pessime plerumque de eo principes mereantur: quippe aliter fieri non potest, quum huiusmodi administri non modo dispensationibus, sed etiam admissionibus in prætorio præsent. Quod si pauci interdum ad aulæ penetralia nõ exoratis istis admissionalibus euasere, uiri uel doctrina præditi & solertia, uel grauitate & probitate laudabiles & eximij, dicere ausim uel maioribus eos fatis eousque euasisse, uel (quod æque rarum est) benigno aliquo sidere insinuos esse, uel denique uim maioris ingenij fortunam sibi finxisse. Ex ea ferè nota uidimus Petrum Cothardum summæ curiæ Lutetianæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ (legũ tutorem, morum ordinumque censorem ac togatorum uerticem, hoc nomine significamus, quæ & pleniore & feliciore nomine Nomophylacem appellare possemus.) Horum autem duorum potissimum ideo meminisse me iuuat, quod eorum nominibus appellandis quum in memoriæ feliciarum temporum acquiescere mihi uideor, inanique præteritorum meditatione recreari, tũ uero assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar

dicar : utpote qui nec ab ipsis iam mortuis, nec ab eorum sequacibus, qui ferme iam nulli sunt, gratiam inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, omniq; obseruantia dignos esse censebamus, utinã memoriæ perpetuæ uel nunc uel in posterum consecrare possimus: uiros quidẽ illos diuersissimis ingenijs æque de literis ferme literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros et exter nos benigne adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morũ facilitate nulli hominũ secundus, ut uno uerbo absol uam, præsidium, subsidiũq; omnium, qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur, nam & ipse miro lepore inter ingeniosos literatosq; præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genũ u-
Guido à
Rupesforti.ram habuisse diceret, ut Democrito Heraclium ex aduerso stetitisse produnt : sed sub uultuosa illa facie & propè dixerim truculenta, summa omnia latebant etiam ad humanitatẽ pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia essent amplissima) q̃ quod æquabile animi præstantiã in aula imperiosa atq; morosa seruauit ad extremũ, nõ ut in eo trucem animum, aut uiræ infensum esse diceret, sed cõtra ignauitã circumspectũ, & generose cautum, tempori ita cedentem, ut consertis (quod aiunt) manibus integrã eam retentaret. Quo temperamento in loco sanè lubrico, nõ sine opti matium plausu stetit, qui sensim increbuit, eo de medio sublato: posteritatis enim dissimilitudine desiderium eius indies magis ac magis sensimus. Hic adhuc unus numeros omneis implese gerendi summi magistratus existimatur. Fuit ingenio summo, memoria longe æqualium tenacissima, animo sibi semper instanti, uoluptatum uel nescius uel contemptor. In illa celebritate ac strepitu aulico hominem apud sese dixisses semper esse. Reprehensus fuit à multis (ne ab omni eum culpa uidear uindicasse) quod dicerent eum ad rem paulo audidiorem (ut ætate adhuc uerecũdiore) fuisse, atq; iræ præcipui non satis temperasse, & nihilo secius omnes probum fuisse eũ uirum non negant, ñ quidem certe qui à uero non aberrant priuata similtate percipi. Equidem ut iram in eo præcipuè expertus sum,

quĩ

qui cum eo sæpe habui negotium in munere publico, ita contendere ausim minime omnium iracundorum maleficam ipsum habuisse iracundiam. Fuit enim huiusmodi ut mira animi æquitate uerba propemodum iurgiosa redirascentium ferret duntaxat liberaliora, etiam si in re præsentis ægre ferre admodum uideretur, uidelicet uir ingenui, & Catoniani spiritus, nemini fraudi esse uoluit generose libertatem in quenquam surpassere, eorum quos male sibi conscios non esse intelligebat: alioquin uero quis negat nemini unquam homini mores undique absolutos fuisse? Atque haud scio an laudi id uerti debeat, uirum natura biliosum, & iræ intemperantem, nunquam tamen iræ ad uindictam usque obsecutum fuisse: Eidem quum comitas in seueritate tristioris naturæ culpa defuit, omnium tamen quos quicumque hodie meminisse gratiosus et suffragator ueracissime fuit: neque enim ut hodierni homines aut fumos uenditare solebat, aut sæpius appellari de pollicitatione aut promisso ferebat: nec ut ueteratores aulici & flexiloqui solent, ancipites postulatōres & suspensos ambitu lustrali tenebat. Semel suffragium suum aut spōdebat aut negabat, fronte ut tristi, ita minime aulica & fallaci: opitulator non modo benignus tempore imperiosissimo, sed etiam strenuus & peruicax, tanta animi acrimonia & solertia, ut nullum ferè moribus commendatum, tuendam suscepit, quem non & pertulerit ad finem destinatum. Hic (ut ita dicam) Corculus in summa talis fuit, ut quum omneis flexus aulicos occasionesque memoriter teneret, minime tamen aulicus esse uoluerit & uersipellis: eorum dissimillimus quos hodie hoc nomine uersari decimo quoque uerbo atque obsolescere in ore uulgi non pudet, homines perfrictæ frontis, immo planos improbissimos, quos imposturam factitare ore iuuat renidenti, eosque peitōres frustrari quos aulicæ uersutiæ rudimentum non posuisse sentiunt. Alios ex Chrestologorum natione nouimus medicato sermone afficiētes animos flagrantium, ut gaudio perfusus ab eis discedere sæpe uideas & spe bona gestiētis, sed post intellectam ludificationem diras ipsi imprecāteis, quibus tamen ipsi obaudientes (o proteruum sermonem) fortunari se dictitant.

tant. En artes & disciplinas quas aulica philosophia mirifice proficitur. Quibus tamen nonnulli domesticis pridē institutis clarissimi nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suosq; secundis numinibus aulicis euasisse gratulatur. Qui autē eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugē aliquā bonā ciuili & æquabilis uitæ redire perq; rarum est. Huiuscemodi autem apud nos aulicastro degentes in oppidis uocantur à populo, quo uerbo tam Aristippeos q̄ Ephecticos ueluti philosophos Scepticosq; significant, illos salutigeros & morigeros, hos cunctatores & hæsitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipsos uel causæ ita unq; ad dictos, quin statim cum fortuna transire parati sint: sic enim homines Aeolidæ, uersatiles ad omnē aulicā auram animos aiunt sapientum esse debere. Quo fit ut municipes inuicē admonentes, uulgo eos in cornu scœnū ferre dicunt ut inquit poëta lepidissimus. At Guido ne in Ironum quidē conuentu dissimulator fuisse dictus est: quod quidē ipsi uerti à quoq; uitio possit, alioquin ingenij et doctrinæ & seueritatis maiestate maiores, æqualeisq; longissime summo uens, ut tum opinio fuit constās. Cuius utinā sublimitas non etiam luminibus posteritatis obstruxisse uideatur: eam enim formam summi honoris incohauerat, cui⁹ præscriptis qui succederet propius uel accederet nemo adhuc repertus est, ut Veneris quondā Coæ tabulam iisdem liniamentis qui absolueret, Apellis successor nusq; potuit inueniri: etenim qui ei proximus fuit sextus aut septimus magis q̄ secundus ei fuit. Mortuus autē est uirtutis cōmendatione sera cognitus quum tristitia & seueritate popularis esse coepisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit, neq; enim ipse ut Phidiæ signū (quod aiunt) statim aspectus & probatus est, sed primore aduēiu nec plausibilis nec gratiosus, decedens tandē omnibus nō iniquis de fiderium sui non modicū reliquit. Alter contra, magna hominū expectatione exceptus, præsumptaq; ex præterito opinione gratus, ineundo etiā magistratu uibrās ac coruscās exitū: sed ilico à sese desciscens, euaniido splendore etiam cessit in prioris gloriā. Qui

Guido à Ru
pforti.

pe ut inclusa in funda annuli bratteola fulgētem suapte ui carbon-
 culum flagratiorem reddū: sic successore prouinciæ longe inferio-
 re atq; obscuriore subiecto, decessoris illustris gloria intensius re-
 splendescit: quo maiore contēitione animi adnūendū erit ijs qui in
 posterum eum honorē gesturi sunt. Heroicæ enim uirtutis exuias
 gestare non cuiusuis est capuis, etiam primæ notæ. Sed sunt qui à
 fortuna quouis modo sublati, cum in dignos assurrexerunt, suā stu-
 pide mirātur magnitudinem. Utinam aut illi Herculi Theseus alā
 quis me uiuo suboriat, qui mōstra reipublicæ ab eius obitu enata,
 præstantissimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publice
 haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuosa, omnibus ijs in-
 commodissima fuit qui honestarū rerum studio fortunam sibi factu-
 ri uidebantur. Quod genus hominum quum maxime placitū in
 aula speraretur, frigere statim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidē tan-
 tum monumētum supremis in fascibus esse iam notū est: ut quā in
 partem mores eius uergant qui eum honorē gerit, eiuscemodi bonæ
 ex parte primarios ordines sortiamur. Nam quum in eius sodalio
 & comitatu uelut seminarium antistitum & magistratum habe-
 re Frācia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros uel ho-
 mines uenerari quo iure quaq; iniuria cogamur. Quare si diutius
 illi uiro ex sinu (ut ita dicam) beneficentiæ edūo inter uiuos esse
 superstitesq; licuisset, & literatos utique uiros, & de meliore nota
 in scenam productos aulicam, ciuilem que uidissemus. Hoc enim ne-
 mo unquam à bonorū causa, quos quidem comperisset & exploras-
 set, aut firmiter aut animosius stetit: quanquam sibi quidem ipse cer-
 te & gloriæ satis studiosis et prudentibus qui productore & com-
 mendatore ad tyrocinū indigent, parum, per inquam parū uixit,
 ipse uero reipublicæ paululum: tam salubris enim sideris occasu se-
 ua mox orta tēpestas turbinibus rapidis res Gallicas in omnes cœ-
 li plagas diuētilare cœpit. Qui duorum hominum spiritibus immo
 dicis excitati, quum eorum quoque obitu consopiti esse uiderentur,
 ingenti stupore hominum exiiterunt inauditæ calamitates: quibus
 quum

Animadu-
 tendus locus.

quum par nemo iam in aula superesset, Callia tum primū animos despōdere uisa est: retuso etiā illo mucrone strenuū atq; primorēq; Martis impetu, quo maxime ualere Galli existimantur. Simul rei summæ gubernacula laurea partim excussa, partim emarcescente, omnium ordinū ore redijisse ad triarios dictū abantur. Verum ille à rupe forti faustū cognomen sortitus, eum semper animū circa honestatis studiosos, modestiæq; tenaces præstitit (etiam si remittere frōtē atq; superciliū ne ijs quidē uideretur) ut eius obitus diē atrū & funestū semper habere debeant. Qui autē eius institutis insistere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infensi, huiusmodi fuerūt partim ut priuatis studijs summi rerū actus fastigiū inclinasse, magistratuumq; censurā (ut ita dicā) delumbasse uideātur, partim ut ex suo contubernio literatos & doctos exegisse iudicari debeant, eorūq; affines ambūtionis, assentationisq; nescios, etiam si de lectu eorū hominū delectari sese dicere consueuerūt: ut omnia ferme uiri aulici diuersissima actionibus suis animiq; sententia proloquantur, impudentia quorundā tam putida, ut aures defecate, harum rerū insolentes haurire hæc mendacia citra nauseam quandā stomachosæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius q̄ quod sic quoq; fallere sperant ipsi nos intra pomœria & natos & instiuitos. O stultā et ridiculā opinionē si quidē ita putant, impudentem: & capitalē sermonē, si non putant: sed illudere proterue atq; improbe eorū patientiæ gaudent quibuscū colloquuntur, qui ne tantulum quidē ipsi commouere se in illo regni theatro extra numeros possunt aut probitatis aut honestatis, quin aut risu statim acrium spectatorum, aut aduerso murmure excipiantur omniū cuneorum: usque adeo qui suspici se supra alios uolunt, uel agentes ipsi uel loquentes latere nos nequeunt. Nonne quæ in adytis aulæ quasiq; intra scenam ac post uelum aguntur: quæ illic numina, quibusq; sacris uictimisq; colantur, solenne est nobis anniuersarijs ludis uelut ex proscenio audire? satyricisq; actibus ita in rem præsentē perducere, ac si reducto uelo opertanea sacra introspicere permitteremur?

Qui

Qui igitur fieri id posse dicamus? Nempe quòd Aius ille (ut nã di-
cam) Locutius arcanum nihil esse sinit eorũ quæ in aula geruntur,
aguntur aut summissim dicuntur. Quod enim ad uniuersos pertinet,
id palam quoq; uult et facit omnibus ordinibus esse. Sed beatũ illud
diuersoriũ illi tantũ qui intus sunt, rimis perlucere nesciunt. Proh
superi immortales, num quisquam sodali & contubernali uel etiam
familie notior esse potest, quàm omnes eorũ mores & habitus, oēs
status, flexus, affectiones, motus corporis animiq; omnes uultuum
species & aspectuũ omnibus nobis notæ sunt istorũ qui sese omnes
pulchre latere putat? Quanta igitur cautione, quàm circũspecte,
quàm religiose in suo se actu gerere uel alieno inferre debent, quĩ
acribus oculis theatri amplissimi sese circũspici sentiunt? Sed quis
eos hoc sentire credat quibus in re sibi gerenda satagentibus omni-
busq; sensibus occupatis consulere fame non uacat? Atqui si oculis
cuneorum inferuire non uacabat, aut si non magnopere id referre
existimabãt, uel ordinẽ ipsi oculis uel orchestræ certe inferuire de-
bebant. Hoc enim meminisse oportebat, qui existimationi olim suæ
consulere neglexerunt, de ijs aliquãdo publice grauius esse cõsul-
tum. Verum hæc iam terricula infantiuũ aut nouitiorum esse credẽ-
tur. Periti autẽ rerum & quos ueteratores uocat aulicos arcem si-
bi impunitatis nuper præstruxisse existimantur, cum immanium
opum propugnaculis tutã, tum uero ualidis præsidijs cõtractarum
affinitatum necessitudinumq; firmatã, quam expugnare nulla uis
iudiciorum, nulla constituendæ reipublicæ formula ualeat. Pessi-
me uero de se mereri iam putantur, qui uel fame detrimento com-
modis suis non consulunt interim dum dispensant. Inane enim et ie-
iunum nunc aucupiũ fame esse creditur fortunis augẽdis quoquo
modo parcere, ut integritatis opinionẽ honestatisq; tueantur. Pro-
inde non nã pridẽ qui rerum potiebãtur, scenicorum figuras uere
cundis auribus transmutere aut deuorare uidebantur: hanc loquen-
di libertatem moribus atq; usu inolinã tolli non posse Francis rege
non uiolento intelligentes, Nunc uero aures istorũ sensim cauillis

ita occalluisse atq; insueuisse uidemus, ut inter theatricas personas prodire optabile iam esse cœperit quorundã opinione, qui non nisi beatorũ & copiosorũ nomina in argumentis satyricis frequentari dicunt: quãdo illi auriti capiti licentia atq; impunitate summum ferè quodq; caput salibus suis perfricant. Vnde eò rem tandè uideamus euasisse, ut quæ olim uixia figurate maximòq; cum lepore allegoriarum taxabatur in summis magistratibus, quã uel satyri cauil labundi inducerentur, uel uixia ipsa personata per prosopopœias prodiret, in ijs quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus, ea nunc satyrico felle insulse, & simpliciter ac sine uenustate schematũ enuntietur: uidelicet quòd licetia peccãdè perijisse frontè (ut inquit ille) de rebus arbitratur. En quibus seruire, quos colere & obseruare, quorũ uoluntati lenocinari, deniq; quibus grauitatis & doctrinæ, atq; omniũ ingenij ornamentorum fascis submittere necesse est, eos quidè qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint: ut mirari iam homines desinãt, quòd rari sapietes & eruditi in rerũ nostrarũ administratione uersentur. Nam ij quorũ maxime interest res probe administrari, quã in spe culis esse deberent: Vcalegontes ferè sub tecto securi rerum euentuumq; dormiãt, ne discrimine quidè ipsi nuper fumigante excitati. Hic est status ferè Franciæ, qui si aliquãdo ipse recte atq; ordine cõstitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperiãt, qui uel in trãstris sedere, uel inter uectores quouis loco esse deberet, tam opulenta, ut opinor, erit Gallia, q̃ priscis temporibus Hispania & Persis fuisse perhibetur. Rex quidã Frãciæ Ludouicus (ut opinor) uidecimur, quã sermo aliquãdo inter eũ & legatos magni cuiusdã principis incidisset de prouinciarum opulentiã, illiq; magnifice de suis sentire rebus opibusq; uideretur: respondisse ña fertur, ut diceret pratum se graminosum, & late patens habere, quodq; toties fieret restibile, quoties uisum esset foenificio opus esse. Quo dicto significare uolebat, nunquam nõ imperata tributa populos sibi subditos obedienter confestimq; pependisse. Nos autem sic actum esse per hosce

annos

Vcalegon,
 Βυκ ἀλέγων.

annos cum populis Franciæ scimus, ut eodem anno una & altera
 accessione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnūquam
 etiam sesquiplo excreuerint tāta animorum æquitate, ut uicē prin-
 cipis plebem etiam dolētem uideres audiresq; qui tot in curas ipse
 rebus gerendis distringeretur: perinde ac si ab eadem sementi alte-
 ra & tertia seges demeteretur in Francia, aut ex noualibus spici-
 legium instar iustæ messis existeret, uindemiamq; racematio exci-
 piens, noua atq; integra foetura denuo exuberaret. Verum rex il-
 le Ludouicus prato suo amplissimo florentiq; identidem gloriaba-
 tur, ex quo eodem anno foenificium uerum & sæpius cogeret, quā
 tumq; placuisset. Erat olim fortasse rex alter breui qui chryso-
 mallas oues aureo uellere opimas uisendasq; habere se dictū abin, nō il-
 las quidē apud Celchos, aut Iberos, ut in fabulis leguntur quondā
 fuisse, sed clemente cœli tractu luculentis inerrantes latifundijs,
 toties attonfles quot res extiterint gerendæ, uellere succrescente
 perenniter ac iugi foecunditate. Illud uero singulare ac nulli æque
 prouinciæ datum, ut bellis continuis, intestinis uel externis exhau-
 sta, & uiris uiribusq; ad summam inopiam usq; defecta, unius sta-
 tim aut alterius anni pace & commercio recreetur: et ut Antæum
 illum gigantē ab Hercule sublatū poëtæ fabulatur quantūuis lucta
 fatigatum ac certamine confectum, simul atq; terrā matrem conti-
 gisset, integras ilico uires solitum recūperare: Ita Franciæ uires
 opesq; quantum libet accisæ, cum primum per pacem aut inducias
 tellurem aratro mouere licet, quasi terræ tactu instaurari uiden-
 tur ac restitui incredibili celeritate. O rarā prouinciæ felicitatē.
 O reges undiq; beatos, si tantū personā suam satis nosse potuissent,
 & in actu summo rerum grauissimum quodq; negotium ductu suo
 transigi, nō auspicijs tantum suis ipsi cōcupiuissent: hoc deus ad cæ-
 tera Galliæ addidisset, numeris omnibus cumulata felicitatis esset:
 nam quum clementiā in regibus, tum libertatē in ciuibus rarissime
 desiderauit. Quantum utiq; ferre monarchia potest liberaliter im-
 periosa. Illud enim uero, illud inquam acreis homines, rerumq; non

Oues Chry-
somalles.

Antæum

nescios ur̄n, angit, enecat: quòd pusillis homunculis necesse per se
 pe subseruire, quos ut actores & uicarios principis aulica comitia
 ceruicibus iniungunt succollaturæ succiduar̄q; plebis illos quidem
 aut fortunæ suffragio, aut fauoris incõsulti redempti uel aut alias
 perperam renunciatos. Huiusmodi autem homines, quum fata Gal
 lica pro potestate regant, quum liberalitates principis munificen
 tiamq; arbitrentur, quum cuiuscunq; nostratiū externorumq; merita
 ancipiti trutinā arbitrii sui perpendant, & uoluntatis suæ modu
 lis uiros magnos pusillosq; metiantur, sursum deorsumq; (ut aiunt)
 permiscet omnia in Francia, facile quidem illa principe alioquin
 omnium prouinciarū. Quid enim per deum immortale recte atq;
 ordine administrare semisses actores possunt, qui nullū ius ciuili
 tis, atq; isonomiæ nouerūt, quæ est æquabilis honorū bonorumq; di
 stributio, pro dignitate, ac merito ciuium tēperanda? Nam quod
 ius à pernis appellatur distributiuum, id ab Aristotele iuris ciuili
 eximio conditore uox ὀξίον dictū est, quod est secundū dignatio
 nem & promerita cuiusq; ciuiū statuendū. At huiusmodi uelut
 interreges iamdiu pertulimus frementibus nequicquam frendenti
 busq; omnibus ordinibus suppressa procerum autoritate. Hic mihi
 manum iniicit reputatio fortunæ temeritatis, resistereq; paulisper
 me cogit, ac sui meminisse. Siquidē quum in omni mundi parte for
 tuna plurimū pollere, & rerum esse domina dispensatrixq; oculis
 capta existimatur, tum uero super omnia ipsam esse in Francia cæ
 cam atq; hallucinatricē iudico. Haud ita pridem homines duos ui
 dimus tāta subnixos potentia, ut ad rei publicæ officia uix decimus
 quisq; non ex eorū clientelis quasi è seminario quodā magistratuū
 prodire uideretur: quum etiā ipsi incrementa sua fortunæ ac teme
 ritati bona ex parte deberēt. Horū cum alter tēpore paulū prior, et
 fastigio multū amplior, eo prorsus esset ingenio, ut qui se submitte
 re maxime eius potentiæ uellent, hosce ille maxime cæteris præfi
 cere uellet prolixeq; augere: Alter eos præcipue promoueri concu
 piebat, ornamentisq; immodicis crescere & eminere, quos sibi usui
 fore

Isonomia.

fore sperabat ad potentiam uel augendam uel tuendam: aut ijs moribus præditos, ut sibi morigeri esse omni genere obsequij ministrariq; sustinerent. Nam & ipse impigre morigerando probatus, in secundas gerendarum rerum à maiore adoptatus fuerat, quin & affecclam comitemq; illius potentiae non socium postea semper egit, haud grauate primos summosq; fasceis submitens, atq; etiam subiiciens illius fortunæ, cuius tum nutu omnia uertebantur: et meminerat quas in leges quum summum magistratum iniret, surdo sacramento ipse adactus esset. Quoad illo de medio sublato quum nutanti iam fortunæ uideretur imminere, alius ex eodem prodijt comitatu uir eximus apud ordines aulicos egregie gratiosus, cuius maturam iam & adulta auctoritate solertiaq; effectum est, ne ille primariæ auctoritatis aut hæres aut prædo, impotentiae animi omnino indulgeret. Cui si spiritus omneis suos profunderè libere licuisset, ne curia quidè summa quantūuis obnixa substiisset. Quū hoc rerum statu fors fortunaq; specimen facere potetiae suæ uideretur, contigit (id quod necesse erat) ut quos casus temerarius in aulā insinuauiisset (aula aut tum erat ferè comitatus ipsorū) quum unū aut alterum stipendiū ijs supparasitando fecissent, statim uel magistratu, uel antiistitio donati, quasi militiæ præmio, facti esse uirtute obsequij, atq; obseruatiæ iuberetur. Quod quū mirificis exemplis apud omneis innotuisset, eoq; mores incubuisse uulgo dictarentur, ut nulla iam uia certius ad magistratus, honores, uirtutis decora & diuicias ferret, q̄ ambitio & assentatio, & (ut planè loquar) corporis animiq; foeda uenditatio: contraq; honestarū artium studiosi, aut ueritatis tenaces, oēsq; qui sese eximere fortis fortunæ diuisione cupiebāt, uel quos extra præscriptum decori & honesti pudebat profilire, seseq; uēdūare, male de se suisq; mereri uideretur, qui uel studio literarū miseri intabescerent, uel inania & obsoleta iam nomina honestatis & uirtutis tātopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis consenescerent, quæ nihil ad id tēpus pertinere cererentur. Quum ea inquam ferè esset conditio tēporis, certatim

eò aduolanteis, atq; etiam migranteis uidebamus ubi contubernium
 esse fortunæ uidebatur, largitionisq; eius promptuariū: quum inte-
 rim paucis illis qui constantia et pudore ducebatur domi agere fe-
 riatos ab omni actu publico necesse esset, qui quidē adiunctum cō-
 pendium cum honore haberet. Sic paucis annis factū, ut inuersis
 ordinibus patricij ad plebē, & plebei ad patricos plausibiliter tra-
 ducerentur, quum uelut somno beatos redeunteis uideremus, quar-
 to uel quinto, atq; etiā decimo equite nōnullos comitatiores factos,
 imaginibus nouis insignes, quæ gentilijs & Troiugenarum nunc
 claritate præstant. Ita duorum hominū potentatu, repagulis pudo-
 ris & reuerentiæ legum, atq; existimationis honorum & grauium
 refractis, retusaq; acie iudiciorum seueritatis, eò iam insolentiæ
 & licentiæ uentum erat, ut accepta expensaq; omnia non fortunæ
 (quod læteris) sed fortunatoribus hominum referrētur, quos prin-
 ceptis indignitatis nescius præfecerat (ut assolet) hominū delectui.
 Qua potētia ipsi freti, quum diuinos sibi honores poposcissent, nec
 defuissent homines primarij, qui se eorum cultus ingessissent anti-
 stites, oraculorumq; interpretes, ab altaribus interim domini non
 pauci emanstantes, iam mortalium sensu inauditæ rei miraculo
 stupēte, prouidentia utiq; rerum humanarum curam abiecisse, aut
 certe posuisse à multis putabatur: & alioquin usque eò publica mēs
 successu rerum elata aberrauerat, ut Martis & Bellonæ numina
 instar propemodū haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Fran-
 cia Christianorum partium signifera (me miserum qui hæc memi-
 nisse cogor) quum cognomen illud ipsa suum & æternum impia-
 uisset: ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida nostri orbis uer-
 tiginē terribile, diuinitatis suæ maiestatem asserere institit mirifi-
 ce, edūis in superbos quosdā insolentesq; exemplis omnis memoriæ
 clarissimis omniumq; gentium, si rerum diuinarum intelligentiæ
 dociles ipsi animos haberemus. Sed nos (o cæcæ mentes humanæ)
 monita diuina perinde ac fulmina terrificā, celeri transmittere
 obliuione gaudemus tātūper modo in coelū suspectātes, quo ad orbis
 concussu

conculsu fragorēq; contremiſcimus, ſerenitate autem reddita, uel ſubſtillo adhuc cœlo, ne turbinum quidem recentium ueſtigijſ ad-
monemur, alias quoq; procellas ſæuiores impendere fortaffe. Quæ
ro ecquo unquam ſeculo dominus in noſtros, uel in ſuos potius at-
q; peculiareſ ſeruos rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremq;
diſtrinxiſſe iuſus eſt? Diſtrinxiſſe dico? immo etiã uibrariſſe, & con-
torſiſſe: tametſi contremefactas delicias ſuas, Francos perſequi pe-
pererit. Hoc quum heri & nudiuſtertius factũ ſit, quis iã ſatis me-
miniſſe dicetur, ſi quidẽ mens publica ex habitu, & fiduitia ſingulo-
rũ æſtimetur? Siccine fomento uno (præcalido fortaffe) è re nata
appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcuntur, ut uul-
nere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidentia, uſq; a-
deo' ne deſa ſeculo noſtro erroris impij offuſa eſt caligo, ut ne ful-
minãte quidẽ deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cœlũ ſuſpicere
obliuiſcimus qn̄ igitur oia intente circũſpectamus, ut ſenſu ſaltem
hũano Gallia niteretur? nũc uero nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtror-
ſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id qdẽ qd̄ porro
ẽ uidere cõtẽdimus: id demũ qd̄ oculis admoũ ẽ, aut etiã ad qd̄ idẽ
tidẽ offenſamus, aĩ aduerſione dignũ eſſe cẽſemus: ut mirari nũc ſu-
beat eorũ uel inertiã, uel ametiã, quorũ oculis princeps p̄ cõſpicijſ
ſolet uti. Qui quũ cõemũdis poſſeſſionibus, ex ædificãdis penatibus
gentilitijs, noĩbus ſuis prodẽdis lögiffime proſpectare, & ad prone-
potum uſq; ad nepotes porroq; etiam uideantur, exiſtimationi ta-
men populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiam ſi perpe-
tuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſime euenit) uitam tranſe-
gerint longiorem: quanq̄ quid felicitatem iſtorum uoco? quorum
nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex quo ciuilis, et municipa-
lis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel. emanciparunt.
Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui eſſe animi aut
degeneris arbitrantur, ñ quã altiffime uolentes emicare, eò abri-
piuntur ſæpe, et efferuntur, unde ſine præcipio in uitam deſcẽde-
re tranquillioſiorem nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferẽ eorum cõ-

ditio, qui ius in caput hominum, atq; in fortunas habere, aut decus opimum esse putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem (ut nunc sunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitiū factitare, quàm ad ueram beatitudinem, uel tantulum proficere. Qui enim sensus omneis suos diuino desponsos amori, cultuiq; religionis ascriptos, humano obsequio & fastui seculari ita mancipauerit, ut ne animam quidem receperit coelesti sodalitia natã atq; creatam: quæ in manum ipsa dei mancipiumq; tum conuenit, quum in militiæ Christianæ tyrocinio quisq; nostrum sacramento primum dominico dixit nomenq; dedit lustrali rore respersus, quonam modo is non perfidus & transfuga est, qui à deo in cuius uerba sanctissime adactus est, ad eum mundi fastum desciscit, cuius ipse obsequium rogatus ciurauit? Etenim anima usq; a deo aulicæ potētiae amore capta, quid aliud q̄ à sponso suo eodemq; domino diuertens, res suas sibi habere eum iubet, ac cum dote sua licet profectitia dominica atq; paterna transit ad amorē impietatis? Sed deus ipse ista uiderit, cuius est prouidentiae quicquid recte atq; ordine in cōmune consulitur, ut eius est conuiuentiæ destinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterum (ut ad rem redeam) si per hosce aliquot annos isti hominum merita in dispensandis honoribus, & officijs publicis expensa & ponderata quoquomodo fuisse contenderint, sunt qui ausint affirmare, raro libri pendibus ipsis eorum lancē competitorum ijsse pessum, qui meritis quãlibet amplis uel aurū, uel necessitudinem, uel aliud quippiam commendatitiū nō addiderint, quod uirtutem doctrinamq; prægrauaret & famam quamuis illustrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, ut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ suffragio renuntiari sperent, & sua crescere industria, obstrictos ijs esse graui quopiam autoramento necesse est, qui officinæ illius beaticis atque fortunaticis uideri mancipēs gaudent atq; magistri: quorum ut quisq; maxime uel obscuris uel exiguis natalibus ortus est, ita plerunq; esse solet plenissimus tumoris ac fastidij. Vnū tamen eorum genus semper

per exitiabile fuit, qui diu uruo grassati obsequio, in omniumq; potentium obseruantiam cōpositi, oris tandem probitate obrepserunt, ijs qui super admissiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoq; ipsum mutatione aliud atq; aliud esse solet, uisi sunt sæpe Onocephali qui numerum augerent, ut in omni ordine ferè hominum sunt quos fortunæ tantum esse ludibria quasiq; acroamata iudices. Qui nec ingenio præditi, nec arte ulla civili intincti sunt, nec natura aut sciti, aut lepidi, sed fruges tantum consumere copiosi prytanei nati. Illi enim uero nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, proceresq; obæratos uersuris autorantes, eos processibus suis ipsorum inimicos putant esse, & aduersos qui ijs studijs incumbunt quæ quæstum non faciunt: hos stipatos manipulis asseclarum uidere est, quos uelut tyrociniio deducunt in officinam diuis, ut illic argentariam faciunt. Ii autem illorum pedissequi ut literarum irrisores improbuli, sic ærarij arrosores minutuli, à uulgo dictantur: ad id tamē succenturiati ab illis, ut uberrimum quodq; munus per manus traditū suscipiant, quod quidem esse possit in aulæ commercio: ex manubijs enim popularibus suppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis sacrosanctæ solent esse: ijs autem stationarijs ordinum ductores in sua uerba adactis, firmissimum quodq; tenent reipu. præsidium, ne quando summa potestas ærariæ rei præsertim inclinatione rerum ex sinu suo excidat, & nos consilium publicum tantis hæctenus copijs Gallicæ non suppetisse miramur? Quis enim iam referre, uel honestatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur? Nec uero Gallia quamlibet latis finibus patiens, multis magistratibus atq; honoribus instructa multipliciterq; descriptis, propinquis & necessarijs istorum cum numero permuljis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam esse satis potest. Quare cum magnæ ipsorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuisse uisæ sunt, quæ nulla ui uel le

gūima, uel aduersarum factionum frangi possint uel dissui, quid illi tandem sperandum est, qui suffragatores uel sequestres intra septa non habent? nam meritorum quidem surdas preces inanesq; nihil prodesse scimus, quum alioquin omnia in potestate ij teneat, qui dies & horas soli comitiales nouerunt: quidni enim comitia uel differre possint, uel auferre, qui etiam iustitium edicunt, quum libuit & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominū potius eos esse dicamus, quorum haud ita pridem silentium plus regno nostro nouimus incommodasse, q̄ omnium potuere concionantium uociferationes prodesse? Sirach ille philosophus Iudaeorum secundum Solomonem sapientissimus tricesimo capite sui libri ita inquit: Effusa bona in ore compresso: fercula epularum opposita sepulchro. O foedissimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores, uel antea acta uita spondere, uel frons denique impostricula uidebatur praeferre. Silentium dico? Utinam hactenus argui possent. Heu mores huius aetatis. Quoniam tandem gentium germana uirtus abiit? cedo nunc Aristidem unum, unum Fabritium, aut Nasicam, quicum in tenebris micem, et ego Alcyonem uidisse me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi spiritus uirum, qui & rei publicae charitate ducatur, & precarium se honorem habere non meminisse uelit. Cedo qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunae largienti publica, pandendum esse priuatum sinum putet, exemplo Luculliano atq; etiam Gabiniano. Cedo denique qui simplici innocentia & integritate, quam multiplici lorica opū & propinquitatum aliarumq; necessitudinum tectus esse malit, non modo aduersus uim aulicam & improbam, sed etiam aduersus legitimā & ciuile. Postremo ostēde unū ex istis uultuosus & personatis, qui aliquādo omnibus integumentis simulationū euolutum se uel amico & propinquo cognoscendum dederit. Ita' ne uero isti à conspectu nostro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant non modo nos, sed etiam honestatem, ac ueritatem ualere:

quasi

quasi ut in alienos mores (o maleficam uim Vertumni) sic in aulicos immigrarint? & primos uitæ actus, quasi oisides hominum ex istimationi datos, ætate iam uergente perfide destituant? uideant quæso etiam atq; etiam, ne id perinde esse credatur, atq; si maturã segetem laudum suarum, tædio ipsi uitæ compositæ tandem capti, repête (ut sic loquar) inarare, uertereq; dicerentur. Atqui tales alii quando inuentos esse constat, qui dignitate uultus populo imponerent & oris probitate: ut nuces intus marcidæ specioso sæpe fallunt legentes putamine. Rursus idem Sirach cap. tertio & tricesimo: Pabulum (inquit) & uirga & sarcinæ asello, panis & institutio et opus mancipio. Quorsum (inquit) hæc philosophi dicta? nêpe ut intelligatur uirum sapientem priore loco eorum socordiam taxauisse, qui sibi ac propinquis impigri & disertis (ut claris innotuit exemplis) in causa tamen populari inuerti sunt infantes ac remissi, idq; eo tempore quum eos gnauos esse, & facundos rerum summæ interesset. Quibus aliquando ipsis eorumq; collegis, aut successoribus eam mêtrem dari uelim, ut uel pulpito faceffant (ut dicitur) uel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse censeo, ut crassis ac pigris ingenijs sordida ipsi munera reipublicæ & uelut clientellas publicas iniungerent, exigua quoque salaria geometrica pro portione statuantes, ut Aristoteles docuit ratione pulcherrima: eximios autem uiros, quorum industria solertiaq; rebus in arduis uti possent, primario ut pane alios ad ingenua munia transcriberent, ingenuis ipsos artibus institutos, nec eos uitam agere sine- rent ignobiles & abditos, qui ornamento reipublicæ & usui esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut utilius regni administrandi, aut splendidius instrumentum ad finitimas etiã & longinquas nationes refulgens, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reipublicæ munia, distributa? Huiuscemodi enim scrinia (ut dicitur) pectoralia, optimos & potentissimos principes circumferre necesse est

est, quibus in ipsis ius, fas, & æquitatē omnēq; genus ciuilibus humaniorisq; doctrinæ condita ad usum quotidianū habeant. At nunc is est reipublicæ nostræ status, ut clutellæ generosis equis, instratāq; speciosa imponantur a finis. Proinde quum nec oculi, nec aures regis officium suum nunc agnoscat, & homines quidam in rebus suis acres, in re publica & principis aut languidi, aut hebetes, nec deligere ipsi idoneos uiros, nec hominū famam secundā aut incōmodā satis explorare nouerint, quid causæ est tandē quin omnium in re publica perperā factorum crimina ad eos pertineāt? & quod Francia male nunc audit atq; ignominiose ob doctorū sapientumq; penuriam, id ipsi in crimen uerti debeat, per quos hic tales multos esse nō licet? Quid si etiam eorū nōnulli prorsus doctos & bonos, eorumq; dissimiles nouere, sed procul eos gubernaculis summouent, ne uel eorum acta ad manus ipsi aspiciant, ut in puppim fortasse admittē tandē uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iā ordines, cordatiores ideo homines istis suspectos esse, quod prælucentē ipsi faciem propius admoueri rebus gerēdis nolint. Certe uidimus huiusmodi non admissos in consortium, quum uox id publica uociferatu summo, sed confuso flagaret. Aut igitur hoc fateatur necesse est, amissim se albā in lapide albo esse, qui inter gnaros ignarosq; discerniculum nesciāt, aut nosse se quidē notæ melioris homines, sed non tam scenæ & populo, aut etiā ueritati, q̄ potentiæ suæ & com modis inseruire, principisq; senectuti aut infirmæ ualetudini hætenus illuisse atq; imposuisse. Vtrumuis autē fateantur parū erit impudētiae. Etenim qui satis secūdas implere partes nequeunt, quæ (malū) fronte primas tenere contēdunt? præsertim quum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosq; sedere uideamus, & decus scenæ proceres longissime submotos? eorum si sagacitatē requirere nunc uacaret, aut id interesse rerum magnopere arbitrare mur, quàm facile esset docere Franciā non modo oculis & auribus nostro caruisse tempore, sed (quod instar est monstri) ne olfactus quidem sensoriū habuisse. Quā enim tandem cladem odorari ante
potui-

potuimus aduētantiē, q̄ ab ea oppressi: quid ante prouidere, q̄ in ocu-
 los incurrit? Quem rumorē belli prius auscultatu captare, q̄ omnia
 classicis personare uisa sunt? Hūc statū rerum in Gallia uidimus,
 quo statu res gestas si quis olim memoriæ mandare statuerit, eori:
 quidē queis lotis manibus stilum capeffere ducereq; licebit: lucule-
 tum sanè argumentū scribendi, copiosumq; habebit, & ex eo poste-
 ritas intelliget, q̄ magnifice sese nonnulli in rerū administratione
 gesserint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorē animū ad
 hæc scribēda applicauerit, nō hoc præcipue docere contēdant, &
 persuadere, quod Francorū natio inuidia prius rerū in Italia pro-
 sperrime gestarū, deinde etiam odio & contēptu laborauit ob im-
 mutatum rerū statum euentu propè interneciuo, non id uitii gen-
 tis fuisse, quæ tot seculis documentū strenuitatis suæ dedit, comis
 & innoxie, ut quidē sunt iura belli, sed tēporis fatalis, sed ambitio-
 nis paucorū præcipitis, atq; inertis: quā uniuersæ gētis ignominia
 expiari oportuit, ut exēplū seculis in posterū proderetur, sed quid-
 libet potius q̄ uniuersæ gētis uel scelus uel erratū. hæc (ut arbitror)
 sunt causæ quāobrem Francia latius atq; augustius imperiū nō ha-
 bet, ne mirū sit reputantibus cū amplum ei & magnificū late impe-
 ritandi instrumentū semper fuerit, rerum tamen gestarum ratio-
 nem & gloriam haudquaquam pro portione cōstare. Quare si ma-
 ribus iam nostris qui rerum summam tenent, tenebuntq; in poste-
 rum, in disquisitionem conuētuum aliquando principe præfide uo-
 carentur, nonnulli sæpe qui nasutos sese uideri uolunt, haud dubie
 (quod aiunt) apprime simi atq; ea partē deformes ab omnibus cer-
 nerentur. Proinde qui illorū sunt adhuc superstites, ij maximopere
 laborare debent, ut præteriti temporis damna sarcientes, publicè
 etiam dedecoris discutiant suggillata, ut quidem discuti possunt.
 Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omnes ordines peruaga-
 ræ sententia inducenda, à qua uix prouocare quisquam potest, pu-
 blicæ etiam ipsi famæ tympana sonitu hilariore ac festiuore pul-
 sent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac spe meliore comparare
 se possunt,

se possunt, quod rebus gestis genialis huius anni ansam ipsis deum retinendi gubernacula dedunt, etiam cum laude non uulgari: qua occasione utinam & probe & solerter ipsi tantisper dum licet & uacat utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiae detur. Multa alia restabant eodem pertinentia, sed haec hucusque Hercules & Liber pater, ut est in proverbio. Ulteriusque: fortasse civili libertati aqua fluere non uidetur: proinde uelut animo iam recreato regesta indignitate, ipse reuertar ad uiam instituta, quae adhuc magna restat. Romanarum Persicarumque: opum commentationem excipiet Iudaeorum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuicias possedisse leguntur: quas eo magis leuiter excutiendas esse duxi, ne praeparationis arguerer, quam quod explicandi de his aliquid fidutiam coeperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quae (ut uulgi est opinio) sola sacrorum scriptorum auctoritate subnixae esse creduntur. Iam primū igitur prioris Paralip. ca. 11. et 20. Dauid itaque: loquens ad Solomonem inducitur: Confortare & uiriliter age, ne timeas, neque paueas: ecce ego in paupertatula mea praeparauimus impensas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum. Et 11. Regum VIII. Et percussit Dauid Adazer regem Soba, quando profectus est, ut dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoque Syria Damasci ut praesidium ferret Adazer, et percussit Dauid de Syria 22. millia Syrorum, facta est Syria Dauid seruiens sub tributo: & tulit Dauid arma aurea quae habebant serui Adazer, et detulit ea in Hierusalem. Libro autem tertio Regum cap. 10. Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Solomonis, quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharseis, deferens inde aurum, & argentum. Et paulo inferius: Fecitque: ut tanta esset abundantia auri & argenti in Hierusalem quanta & lapidum. Hac hyperbole immensa auri, argentique: uis fuisse significatur in thesauris Solomonis. Vidimus supra summas Persarum opes centum & octoginta millia talentum fuisse post Darium uictum, quibus opor-

bus oportet septem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiēs se
 cum in tumultu rapuit, ut autor est Arrianus, & ijs rursus conie-
 ctura addere sumptum eius belli. Historia autem regum dicit Da-
 uid habuisse argenti mille millia talentū, id est decies cetera mil-
 lia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia
 talentū argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid
 opes quàm Darij. Existimo autem & Persicum talentum & He-
 braicū idem cum Babylonio fuisse talēto: qua ratione summa, sexta
 parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominū
 quidem sensu, etiā si autoritati sacrosanctæ id creditur. Quanquā
 etiam magis illud hyperbolicum uidetur quod Ctesias de Sardana-
 palo scripsit, qui ducētis circiter annis Solomonis ætatem secutus,
 morte sua regnum Assyriorum finiuit. Ant enim eum regē ab Ar-
 bace Moedo obsessum fractis iam aduersa pugna uiribus & uicto
 rix spē abscissa, pyram in regia struxisse altitudine pedū quadrim-
 gentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta posuit aurea, to-
 tidem que ex auro mensas. In medio autem pyræ contabulationem
 extruxit pedum quoquoersus centenū: in quo lecticas conster-
 nendas cum curauisset, superiorem contabulationis partem traba-
 li materia contextit, & latera crebris ualidis que tignis cinxit, ita
 ut exitus non pateret. Quo facto ipse & uxor, & pallacæ uarijs
 in lecticis iacuerūt in eo ædificio conclusi. In quod etiam ipsum au-
 ri centies centena millia, argenti uero decies tantūdem congeffit,
 id est millies centena millia talentū, quod ipse myriadem myria-
 dum appellat, id est decies millena in sese multiplicata, ut antea
 dictum est, cum præter eam summam liberis, quos ad Ninū regē
 belli initio miserat, auri talenta numero tria millia de disseet. Super
 his operibus cum instrumento regio multiplici, ac copiosa uarieta-
 te distincto, quum ipse ita cum uxore et pellicibus eius recubisset,
 pyram illi ædificio circumdatam accendi per eunuchos, id est ami-
 corum iuratissimos iussit. Eos enim solos conscios consiliorum extre-
 morum fecerat. Quo facto ipse cum illis opibus diebus quindecim
 constia.

Sardanapa-
 li pyra &
 opes.

Sardanapali
 exitus.

cōflagrauit, stupentibus alijs præter cōscios. Fumus enim in suble
me conuolutus ingentis cuiusdam sacrificij opinionem faciebat,
apud eos quidem qui extra regiã erant. ἐπέγρασε ἡ τὸ ὄκιμα δο
κῆς μεγαλακίαι τε καὶ παχέαισι. ἐπῆται ἐν κύκλῳ περιέθηκε τρῶα ξύ
λα καὶ παχέια ὡσεὶ μὴ εἶναι ἕξοδον. ἐνταῦθα πῶθεν ἔθηκε μὲν χρυσὸς
μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντ'· καὶ ἰμά
τια καὶ τρηφύρας καὶ σολὰς πάντοδα πάσας. ἐπῆται ὑφ' ἑαυτῶν κίλινα
πλὴν πύραν· καὶ ἐκείνη πεντηκείσδεκα ἡμέραις· οἱ δὲ ἐθαύμαζον
ὄρωντες τὸν κελπὸν. καὶ ἐδόκουν ἀντὶν θυσίας ἀποτελεῖν. ταῦτα δὲ
μόνοι ἠδύσαν ὁ ἰουνοῦχοι. Redeamus ad Davidem. Iosephus libro se
ptimo antiquitatum de eo loquens ita inquit: Reliquit autē David

David ditissime
regum
omnium fu
isse uidetur.

diuitias tantas quantas nemo alius regum nec Hebræorum, nec ali
arum gentium. κατέλιπε ἡ πλοῦτον ὄντων ἐν ἄλλοις βασιλευσὶ οὔτε
ἰβραήτων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in sepul
chro eius conditas fuisse dicit, & in regum loculis, qui magna ar
te conditi ita erant, ut non facile inueniri possent. Eusebius lib. ix.
de præparatione euangelica autor est Eupolemus ita scriptum re
liquisse. David regem Syros & Phœnices usq; ad Euphratem do
muisse: Idumæos etiã & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæ
os, Nabæos, Saronēq; Tyriac Phœniciæ regem, bello subactos
tributa iudæis pependisse, Davidq; petenti diuinitus locum fuisse
demonstratum quo loco ædificaturus esset templum. Sed cum san
guine hostium & multis cædibus per bella uaria impiatus, hoc fa
cere non potuisset, quàm maximum potuit apparatus fecisse: itaq;
comparasse eum æris, argenti, auri talenta non pauca, lapides eti
am & ligna cupressi & cedri: nauesq; eum cœgisse Melanis Ara
biæ ciuitate, misisseq; in insulam Vrphen in rubro mari sitam me
tallis auri scatentem, unde in Iudæam innumerabilia penè auri pō
do delata fuisse. David autem morientem regnum Solomoni filio
tradidisse. Qui cum templum ædificaturus esset deo ita uolente, li
teras ad Vaphren Aegypti regem scripsisse hoc exemplo: Rex So
lomon Vaphri Aegypti regi amico paterno salutē. Scio me à Deo

magna

magno Dauid patris mei regnū accepisse. Cumq; mihi pater mandauerit tēplum deo condere, coeli & terræ conditori, ut etiā ad te scriberē addidit: Peto igitur abs te ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Vaphrem autē inter alia hoc rescripsisse: Ad ædificandū templū dei fabros atq; ministros octuaginta millia hominū ad te destinaui. Dabis igitur operā ut recte atq; ordine uiuant, & rebus necessarijs non careant, tēploq; dei cōditō incolūes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronem Tyri regem scripsisset, simile tulit responsū, & eundem numerū operariorū impetrauit, & præterea architectū Tyrium matre Iudæa natum, uirum in architectura summū. Congruit hoc cum eo quod dicitur tertio Regum, capite quinto, ubi rex Tyrius non Suron sed Hiram appellatur. Iosephus libro octauo antiquitatū epistolam regis Hiram (quē Iromū à Tyrijs uocitatū esse dicit) & epistolam Solomonis ad eum, ad suā ætatē asseruatas esse affirmat, non modo apud Iudæos sed etiā apud Tyrios. Libro autē primo cōtra Apionē grāma. Sūt inquit apud Tyrios annorū multorū acta, quæ publica cura diligēter asseruatur, in quibus inter cætera hoc quoq; præscriptū est, quod Hierosolymis tēplum à Solomone exædificatū est annis centū et quadraginta priusq; Tyrij Carthaginē coloniam ædificarunt. Apparatus etiā construendi tēpli in ea acta relatus est. Iromus enim Tyriorū rex amicus erat regis nostri Solomonis. ἀνεγράφη δὲ παρ' ἱκίνοισι ἢ τοῦ νοκοῦ κατὰ κενὸν τοῦ πατρὸς ἡμῶν. ἱρωμ & ἃ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλ & ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντ &. Pergū Eupolemus & rursū ita inquit: Totum autem aurum quod in templo columnis & uasis templi fuit consumptum, quadragies sexies centena millia fuisse: argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta triginta duo talenta, æris uero in columnis, fornicibus ac cæteris talenta decem & octo millia: misisseq; omnes in regiones suas Phœnices simul & Aegyptios, decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico, inquit, quod siclum apellant: & Aegyptiorum quidem regi oleū &

Epistola Solomōis ad vaphrem Aegypti regem. Vaphris responsio.

Iromus rex Tyri.

Talentū pro siclo.

mel magna quantitate misisse. Suroni autem columnam auream que Tyri in templo Iouis conficitur. hæc expositio potest rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragies sexies centena millia non adiecto siclorum uel talentum nescio an libriorum sit unium. Græcum enim exemplar non uidi. Siclus inquit Hieronymus Ezechie. III. stater est hoc est drachmæ quatuor. Exodi xxx. capite ita legitur: Siclus xx. obolos habet: media pars sicli offeretur domino. Quod expones Iosephus lib. III. antiquitatum: Siclus, inquit, Hebræorum numisma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione si singulis operarijs qui centum & sexaginta millia erant, deni sicli dati sunt, hoc est quadragenæ drachmæ, fiunt quater & sexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso, fiunt hæc mille sexaginta sex talenta & quadraginta auri pondo: quæ æstimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos et semissem numeramus) bis & septuagies centena millia solatorum ualēt: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo cōcretum. Quæ summa si in operis mercedem impensa est præter sumptus cibariorum, quo euasuram æstimationem operis cum instrumento sacrificiali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum uisum iri necesse est si quis apud Iosephum uasa templi legerit. Quod si ita ponamus summam superiorem ut quadragies sexies centena millia siclorum fuerint in templo consumpta, hæc summa iam paulominus quadruplicato crescet. Sed decies enim centena millia siclorum operarijs data sunt, quæ sexaginta quatuor millia pondo efficiunt: quæ si ternario multiplicentur, fiunt duodequingies centena millia siclorum, quæ in ornatum & supellectilem cedunt, cum Eupolemus scripserit sex & quadraginta milia siclorum auri, in templi instrumentum ornamentumque assumpta fuisse: quibus nos ducenta millia addidimus, ut summa quadruplicato cresceret. Quod si uniuersam summam exacte collegeris, bis & sexagies centena millia siclorum in duobus his capitibus inuenies, quæ ducenties quadragies octies centena millia drachma

Tēplum Solomōis incredibili sumptu extructū instrumentūq̄.

rum ualent. Hæc si centenario partiantur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in summa efficiuntur. Quæ ut in singula pōdo aureos centenos statuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorū ualent. Sed quoniã aurum fuit obryzū ut diximus, si in singula pōdo rursus duodenos aureos & semissem addemus, fient in summa ducenties septuagies nouies centena solatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentū argenti æstimationem. Fortasse expeditior erit calculus hoc modo. Ducenta quadraginta octo millia pondo auri, quatuor millia centum & triginta tria talenta efficiunt, & uiginti auri pondo: quæ duodecies totidem argenti talenta ualēt; id est undequinquaginta millia & sexcenta talenta. Hæc ducenties nonagies septies centenis, & LX. millibus aureorum coronatorum ualent. Et hæc summa superiori conueniet, si ad solatorum millia reducat. Addit Eupolemus mille aurea scuta à Solomone fuisse facta. In tertio autem Regum capite decimo ita legitur: Fecit quoq; rex Solomon ducēta scuta de auro purissimo: sexcentos auri siclos dedit in lamina scuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentæ que minæ aurī unam peltam uestiebant: posuitq; eas rex in domo saltus Libani. Per hoc intelligimus in ornatu templi scuta aurea non cessisse, et accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo positam. Peltam autem scutum esse breue nemo est qui ignoret Virgilio dicente:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mēdose legitur, aut Iosephus et Hieronymus nō recte siclū interpretati sunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ paulo plus ducētis uiginti quinque libris nostris Zygostaticis ualēt, tantum aut pōdus uix gigas sinistra manu uersaret. Plinius inter miracula roboris refert Fusium saluium duo pōdera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra scalas tulisse. At libra nostra quadrante maior est Romana: hodie iustum pondus baiularium centum & sexaginta pondo esse dicunt. Postremo nec scuta nec peltæ solido auro constabant, sed intus ligno,

A a quod

quod laminae aureae conuestiebāt. Apud Iosephum libro octauo, non trecentae minae sed tres leguntur: capite autem praedicto tertij Regum ita legitur: Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta: atque in hunc modum cuncti reges Syriae equos uenundabant. Centenos quinquagenos siclos in singulos equos pretium statuit, id est nummo nostro sexagenos aureos coronatos: quo fit ut quadrigae, id est quaterni equi iugales quatuor & uiginti libris constiterint, quae ducentis & quadraginta coronatis aestimari possunt. Ex pretio hodie non intelligimus probabile id pretium fuisse, ut negotiatores Solomoni equos in Aegypto & in Syria sexagenis coronatis emerint. Saepe enim (ut testatur sum) per anticipationem loquor quasi iam tunc aurei nostri fuerint, ut expediui defungar eo quod institui. Lilius libro primo: Ita pedestri exercitui ornato distributoque equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias, ad equos emendos dena millia aëris ex publico data, & quibus equos alerent uideae attributa, quae bina millia aëris in annos singulos penderent. Hoc dictum ita accipio ac si centenos illic coronatos dixisset, et hic uicenos. Existimo autem unumquemque equitem binos equos habuisse. Dixit enim Lilius ad equos emendos dena millia, quibus uerbis significat unumquemque equitem equos habuisse non equum tantummodo: ita pretium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt prisco illo seculo, & sumptus annuus decem aureis aestimatus. Syriam autem equis abundasse ex Strabone intelligimus libro decimosexto. Tradit enim Pellam urbem Syriae fuisse a successoribus Alexandri appellatam, de nomine Pellae quae patria fuit Alexandri, postea autem Apamia dicta est. Iuxta eam locum esse campestrē quem Orontes fluuius cum lacu quodam cherronesum efficit: ibi locum fuisse recensendo exercitui, & hippotrophium pulcherrimum hoc est locum equitum alendo destinatum. In eo fuisse equas regias numero supra xxx. millia, admissarios autem equos trecentos: ibidem & equifones fuisse seu dominos equorum, & lanistas, & bellici lu-

Hippotrophium memorable.

di ma-

di magistros, & quicūq; ad arma tyrones instituūt, stipēdia merētes, quod mihi memorabile uisum est: ἐνταῦθα δ' (inquīt Strabo) καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν. καὶ τὸ ἵπποδρόμιον. θύλειται μὲν ἵπποι βασιλικῆς πλείους τῶν Ἰσιμυρίων. ὀχθεῖα δὲ ζούτων τ'. ἐν ταῦθα δὲ καὶ πωλοδράμναι καὶ ἑπλομάχοι καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμιοδολοτοῦντο. Talentū unū tantū apud Hebræos, apud alias gentes nonnullas. Pol lux libro nono Siculum talētum duplex fuisse tradidit, uetus et nouum: uetus quatuor & uiginti nummos significasse, nouum duodecim: apud Suidam non nummos uiginti quatuor ualuisse dicitur sed mnas, quod corruptum esse puto, ex Polluce qui ait: δύννατα δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιοβόλια. Valet autem nummus tres semiobolos: licet apud Pollucem ὁμόβλια pro ἡμιοβόλια legatur: quod sic cōiectura assequor. Nummus sestertius quartam partem drachmæ ualeat. Drachma autem sex obolos, quare tria hemiobolia, id est sesquiobolum nummus sestertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos uetus quidem senas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux τὸ μὲν τοῖ σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυει: Siculum, inquit, talentum minimum quid ualebat. Eodem pertinet quod idem alibi eodem libro dicit: ἢ δύννατα δὲ ζῶ χρυσοῦν τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀπικρούς. τὸ δὲ ζῶ ἀργυρίον ἐξήκοντα μνάς ἀπικρούς. Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos. Argenti uero sexaginta minas Atticas. Homerus Iliados libro uicesimo tertio describens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit: Talentum pro summa non magna posuit. Primum enim præmium curuli certamini proposuit sceminam captiuam cum tripode: Secundum equam prægnantem mula: Tertio autem loco uincenti lebetem: Quarto duo auri talenta: Ultimo phialam æream lebetis uicem præbentem,

— ζῶ δὲ τετάρτῳ

θῦκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.—

Bina talenta dein quarto pronuntiat auri.

Ex his præmijs cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuisse. Eo in loco enarratores talentum antiquum non simile recentiori fuisse tradunt. Aiunt enim uetus talentum secundum Polemarchum autorem quatuor librarum fuisse. Secundum Theophrastum quatuordecim. Secundum Timæum quatuor & uiginti. Aristotelem autem indefinū talenti pondus posuisse. Cæterum paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, & minus equa & lebetes fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuisse auctore Diphilo: quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon uicesimisecondi existimo, auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum, æris uero & ferri non est pondus, uincitur enim numerus magnitudine. David autem circa finem regni Assyriorum regnauit. Cui tempori proximum fuisse Homerum nonnulli tradiderunt, ut autor est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talento Homericō & Dauidico. Huic opinioni autoritatem præbere potest Iosephus libro septimo antiquitatum, apud quem David ita loquens inducitur ad primores tribuum: Fratres nosse uos uolo, quòd cum templū domini ædificare statuissem, auri argentiq; magnam uim præparauī ad talēta centum millia. Centum millia dixi, non mille millia, ut prioris Paralipomenon capite secundo et uicesimo. Nec centū millia talentū auri, sed auri & argenti centum millia talentū. Rursus cum dicitur tertij Regum decimo de regina Saba: Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri & aromata multa nimis & gēmas pretiosas. Et rursus: Erat autem pondus auri quod offerebatur Solomoni per annos singulos sexcētorū sexaginta sex talentorū auri, excepto eo quod offerebant uiri qui super uectigalia erant, & negotiatores, uniuersiq; scuta uendentes, & omnes reges Arabiae ducesq; terræ. Et capite superiore: Misitq; Hiram in classe illa seruos suos uiros nauticos et gnaros maris cum seruis Solomonis, qui cum uenissent in Ophir, sumptum inde aurum quadrim-

dringentorum uiginti talentorū detulerunt ad regem Solomonē. In omnibus his locis, ego talentū magnum intelligo quomodo etiā cū de aere & ferro loquitur historia. Pri. aut Paralipo. xxix. ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuū: De peculio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis ijs quæ præparauī in ædem sanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi: & ubicunq; opus est aurū, de auro, & ubicunq; opus est argentū, de argento. Et inferius: Pollicia sunt itaq; principes familiarum & proceres tributū Israēl, tribuni quoq; & centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talē ita quinq; millia, & solidos decē millia, argenti talenta decē millia & æris talenta decē & octo millia, ferri quoq; centū millia talentorū. De hoc loquens Iosephus, ita inquit: Sed & tunc oblationis præmias faciens alia tria millia talentū auri purissimi se præbaurū esse p̄nuntiauit, ad adytū & currū dei faciendū. Cūq; tacuisset Dauid, a principibus et sacerdotibus atq; leuitis certatim offerētibus, collata sunt auri quidē talenta quinq; millia, et stateres decē, argenti uero talenta decē millia, ferri talenta millia multa: Hic etiā magna talenta intelligo. Sed adnotandū quod quos historia sacra solidos, Iosephus stateres dixit. Stater apud Græcos aureū nummū significat, quo nomine et Persæ et Macedones utebantur, unde Philippi stateres et Darici et Alexandrei dicti. Stater etiā pōdus est drachmarū quatuor ut ante dixim⁹, qđ Hebræi siclū dicebāt: ergo stateres hic p̄ aureis numis, id est siclis intelligo. sed de statere et solido inferius loq̄mur si memoria nō exciderit. Sūma disputationis nostræ hæc est: Aestimationē opulentiæ Hebraicæ fieri nō posse ob talenti uarietatem, cum nec ipse Iosephus extricare hanc ambiguitatē potuerit. Nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nūc p̄ numo ponitur: ut apud Eupolemū in loco supradicto: qđ et Græci eadē penē de uarietate significatū talenti tradiderūt. Quātū tamē cōiectura haud ariolatrice cōsequi possumus, qđ Eupolemus dixit

Stater.
Solidus.

Talēti signū.
ficatio.

quadrages sexies centena millia in templum et eius instrumentū
 absumpta fuisse, de siclis, id est stateribus intelligendū, cuius sum
 ma aestimatio à nobis posita est axacte ut arbitor. Itidemq; censē
 dū dixerim de talentis illis Sardanapali, ut fidē historię obiter ar
 rogemus. In qua hoc mihi animaduertendū summopere uisum est,
 ad eorū quæ diximus confirmationem, quod Ctesias nā scripsit, ut
 diceret: ἐν ταύθαις πέντε μυριάδι μύη χρυσίον μυριάδας χιλιάς. Illic
 circūdedū auri myriadas mille, non adiecto talentūm ut in argen
 to fecit, nīdem scilicet ut Eupolemus in loco superius citato: quæ
 duo exempla indicant antiquū loquēdi morē, qualis est etiā hodie
 apud nos, cū dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille
 millia aureūm intelligimus, sic illi mille millia siclorū auri signifi
 cabant, uidelicet quod sicli pondere apud eos nūmus aureus per
 cuteretur: ut apud Athenienses & Macedones stateris id est qua
 ternariū drachmarū. Quo factū est ut stater pro aureo accipere
 tur ut etiā apud Persas. Huius opinionis argumentū ducitur ex uer
 bis quæ sequuntur: Argenti (inquit) ad clauos et alia instrumenta,
 mille ducenta triginta duo talenta, æris uero decē et octo millia,
 sic singulis opificibus dena talenta data, id est deni sicli ut ipse in
 quit. Talentū ergo nūmariū Hebræorū tetradrachmū erat. Athe
 niensiu uero duodenariū erat, id est ternorū staterū. Sic apud nos
 Talentū nū- interdū libra nūmaria est. Ponderale uero et libræ Hebræorum
 mariū & pō talentū Babyloniū fuisse puto, uel potius Aegyptiū, qualia erāt au
 derale. ri talenta quæ ex Ophir insula afferebantur, quam Vrphen Eupo
 Tarseis insu lemus Græcus autor appellat. Tharseis sunt apud Græcos qui In
 la. dicā gentē fuisse putēt. Alij Carthaginē sic appellatā ab Esaia pu
 tant: quod de urbe ipsa à Didone ædificata intelligi non potest, cū
 Iosephus dicat post Solomonē centū & quadraginta annis conditā
 esse à Tyrijs Carthaginē. Saba aut regio fuit Aethiopiæ. Regina
 Regina Sa- aut quæ ad Solomonē uenit, & Aegypto & Aethiopiæ imperauit,
 ba. ut Iosephus tradidit. Sabæi populi sunt Arabiæ Felicis. Sunt & op
 pidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut autores sunt Strabo,

et Stephanus de urbitus. Est præterea Saba portus in Aethiopia. Strabo libro decimosexto. Ἔτα λιμὴν σαβά. κ. κυνήγιον ἐλεφάντων ὀμώνυμον αὐτῶν. Ἔτ' ἐν βάθει τούτων χώρα τήνεσις λίγυτζέχουσι Δ' ἀντιώδι πρὸς ἑαμμιπύχου φινάδης αἰγυπτιῶν, βασιλείον τὸ ὑπὲρ πυλαιῶς, ὑφ' ἣν ἐστὶ κ' ἡ μέγιστος πλεισιόν τῶν ἄπων ἐν τῷ νέιλω οὐσα νῦν ἔσ. Postea portus Saba, & uenatio elephantorū, locus à se ipsa appellat⁹. Post hæc regio interior quæ Tenefis dicitur, quæ obtinent exules qui quondã à Psammithico rege Aegypti aufugerunt, imperio parenti foemina, quæ regina est Meroës insulae non longe abhinc sitæ, in Nilo flumine. In cuius ditione alia est insula non longe ab ijs locis sita in eodẽ flumine, & ab exilibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina quæ Solomonis fama exciata in Palestinen uenerit. Meroë insula est quam Nilus efficit, ut inquit Plinius, & urbs eodẽ nomine quam Aethiopicam esse Stephanus dicit, & Strabo libro xvii. regiam esse Aethiopiæ: ἔστι δὲ μέγιστος τῆς αἰθιοπίας βασιλεῖον ἡ μέγιστος πόλις ὀμώνυμος τῆς νήσου. Est aut̃ maxima Aethiopiæ regia Meroë urbs eodẽ nomine quo insula. Locorū aut̃ uocabula quæ in literis sacris leguntur, apud historicos non agnosci in causa est, quod scriptores Græci ab idiomate Hebraico uerba deflexerunt, ut sermoni suo accommodarent. Deinde Plinius libro sexto de nauigatione ab Alexandria in Indiã loquens, ita inquit: Quæ omnia gentiū portuum' ue, aut oppidorū nomina apud neminẽ priorum inuentiuntur, quo apparet mutari locorum status. Ingentes uero tunc opes in orbe fuisse argumẽto esse mihi uidetur aurei seculi appellatio sub Saturno. Saturnus aut̃ in Italia ante Troianū bellū centum ferme annis regnauit: & David in Iudæa post Troiam captam totidẽ propè annorū spatio, ut colligimus ex chronicis Eusebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Assyrijs colebatur, trecentis annis bellū Troianū præcessisse contendit, & ei equalẽ fuisse Saturnū. Cui congruit illud quod lib. quinto dicit: Post Saturni tẽpora cultū simulacrorū institutū, ideoq; tunc iustitiam uerã fuisse cū Deus uerus & unus coleretur.

Meroë.

Vocabula locorū in literis sacris ex alijs scriptorib⁹ nõ agnoscuntur.

Aureū seculum.

Belus.

Regnū Assy-
riorum.

Alexander
Polyhistor.

Nabuchodo-
nosor.

Porro regnum Assyriorum antiquissimum omnium regnorum fuisse constat: cuius CCC. & secundo anno Belucho rege octauo regnante, Moses populum dominicum eduxit ex Aegypto: autor Eusebius libro decimo de præparatione euangelica. Libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine, id est multiscium dictum in libro quem de Iudaica historia conscripsit, autorem esse affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam uaticinio functum esse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, et quod ad Tigrim & Euphratem ab Assyrijs capti opera essent facturi. Quod cum Nabuchodonosor rex Babyloniorum audiuisset, Siibare Medorum rege in auxilium accersito, centum et octuaginta pedum, equitum centum & uiginti millia, & decem curruum duxisse in Iudæam. Samaritanas primum omnes urbes, Galilæam, Scythopolim & Galatidem euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum regem uiuum cepisse, aurumq; argentum & æs, cæteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta arca excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. Postea cum Nabuchodonosor mœnia Babylonie ædificare cœpisset: morbo correptus diè obiit. Cui filius successit qui propter morum nequitiam à sororis suæ uiro insidijs exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cum filius successisset, nono mense ipsdem insidijs petitus Nabonidam successorem habuit, qui Babylonie muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit. Quem Cyrus aliquanto post Babylone capta cepit. Alpheus autem de Assyrijs & Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit: Nabuchodonosorem Hercule robustiorem fuisse, uniuersamq; Libyam, Asiamq; usq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cum in regnum redisset, furore diuinitus captum magna uoce exclamasse: O Babylonij futuram uobis calamitatē prænuntio, quam nec Belus ipse nec uis ulla deorum auertet: ueniet Perses semiasinus, id est mulus, qui uobis afferet seruitutem: quibus dicitur repete è medio excessit. Hæc est summa historie Alexandræ de Nabuchodonosore, quæ Eusebius pluribus uerbis refert. Quarti

Regū

Regum XXIII. legimus Nabuchodonosorem Babyloniorū regē direptis Hierosolymis regē ipsum Ioachim & familiam regiam cū thesauris & apparatu instrumentoq; templi aureo à Solomone cōparato & fabrefacto, secum in Babylonem abstulisse. Astipulatur et Iosephus in libro decimo antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconium Talthybij summi regis, id est Esaiæ uatis, quo nullū potest esse maius testimoniū: Hæc dicit dominus Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciē eius gentes, & dorsa regum uertā, & aperiam corā eo ianuas, et portæ non claudentur. Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo: et dabo tibi thesauros absconditos et arcana secretorū, ut scias quia ego dominus accinxi te et non cognouisti me: et reliqua. Hoc Esaias cap. XLV. quod aut de Babylōe intellexerit, cap. XLII. planū faciū: Sed tace, et intra in tenebras filia Chaldæorū, quia non uocaberis ultra filia regnorū. Iratus sum super populū meū, contaminaui hereditatē meā, et dedi eos in manu tua: nō posuisti eis misericordias, dixisti in sempiternū ero domina: et reliqua ad eundē sensum effata à fatidico illo uiro et entheo, id est spirītu diuino p̄fuso. Herodotus libro primo expeditiones Cyri scribens Nitocrin reginam aggerem circa Euphratem duxisse dicit, et crepidinem superstruxisse, timentē ne aliquādo urbs à Medis caperetur, quos imperio Asiæ imminere intelligebat. Cyrus aut (inquit) contra filiū eius nomine Labynitū expeditionē susceptū, qui matri in regnū Assyriorū successerat. ὁ δὲ διὰ κύρος ἰδὼν ταύτης τὴν βασιλῆος τὸν πατὴρα ἰσρατινέου, ἔχοντά τε τὸ παῖδος τὸ ἰων τὸ εὐνομα λαβυνίβου, καὶ πλὴν ἀστυρίων ἀρχῶν. Hunc aut Cyriū Herodotus regē magnū appellat, à quo reges Persarū Megalos basileas, id ē reges magnos appellari se uoluerunt: ut mirū non sit magnum eū regē esse factū cuius dominus dexterā rectorū se prædixerat. Verū & Assyriæ & mediæ regna in Persas esse uictoria Cyri trāsata nemo ignorare potest qui Herodotū aut breuiariū legerit. Hæc testimonium phibent dicto Pliniano lib. XXXIII. Equidē (inquit) miror populū Romanū

Talthybius
domini.

Magni re-
ges Persarū

Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperasse non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ: nec potest uideri penuria mûdi id euenisse. Nam Midas & Croesus infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo XXXIII. millia inuenerat, præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum unemq;. Qua uictoria argenti quingenta millia talentorû reportauit; & craterẽ Semiramidis, cuius pondus xv. talenta colligebat. Talentû autẽ Aegyptiû podo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui terrã uirginẽ nactus plurimû argenti auriq; eruisse dicitur in Suauorû gente, & alioquin uelleribus aureis in clyto regno: sed & illius aureæ camerae & argenteæ irabes narrantur, & columnæ atq; parastaticæ, uicto Sesostris rege tam superbo: ut prodatur annis quibusq; sorte reges singulos è subiectis iungere ad currû solius, sicq; triumphare. His uerbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquisse quàm quæ legantur inuenta ab Alexandro. Nec mirum cum & Lydiorum opes et Iudæorum habuerit, quas Chaldæi è templo abstulerat. Quod de Nabuchodonosore diximus ex Alexandro Polyhistore confirmat Iosephus libro primo contra Apionem his uerbis: περι τούτων γούν συμφωνεί φιλόστρατος & εν ταῖς ἰστορίαις, μνημονεύει & τῆ τυρού πολιορκίας. καὶ μεγαθένης εν τῇ τετάρτῃ τῆ ἰνδικῶν. διῆς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προεπιρηκτὸν βασιλέα εν βαβυλώνιον ἡρακλείου ἀνδρεία καὶ μεγίθει διεννοχένοι. κατὰ τὴν ἑσθῆν ἂν ἄν φησι καὶ λιβύης πῶ πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur astipulatur Philostratus in historijs, quo in loco Tyri obsidionis meminit, & Megasthenes in quarto uolumine Indicarû rerum, ubi ostendere contendit prædictû Babylonium regem & fortitudine Herculem & magnitudine præstitisse. Quippe qui Libyæ bonam partem subegerit & Iberiam. Reliqua autẽ omnia penè eadem ἡσδὲmq; nominibus relata quæ apud Alexandrum. Strabo libro decimoquinto circa principium Nabocodrosorum uocat eû regem: Huic dicto, inquit, Megasthenes consentit dicens antiquis

Sesostris rex
superbus.

Nabocodrosorum.

Indge

Indorum historijs fidem nullam habēdam: nec enim ab Indis unquā emissam expeditionem, nec in Indiam quenquā aliunde cum exercitū penetrasse uictorem, præter Herculem, Liberum patrem & nuper Macedonas. Nam Sesostrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem usq; in Europam progressos ai: Nabocodrosorum autem qui à Chaldæis supra Herculem commendatur, usq; ad columnas exercitum admouisse. *Ναβοχοδρῶσορον δὲ τὸν πρῶτον χαλδαίου ἐν Λοκίμῳ σεντα ἑρακλῆος μάλλον, καὶ ἕως τῶν ἑλπίων ἐλάσσει.* Tantas igitur opes Dauid & Solomon cumulasse dicuntur quantas alius nullus regum. Legimus autem capite octauo & decimo secundi libri Regū, Dauid Syros omnes subegisse usque ad fluium Euphratem, & arma aurea spoliaq; optima eis ablata Hierosolyma comportasse, tributaq; Syris iniūxisse. Magnitudini autem Iudæici imperij consentanea est rei militaris cōstitutio in duodecim phalangas uel cohortes mēstruas distributa, quæ singulæ cohortes uicena quaterna millia militum habebant, quarum descriptio legitur libro altero Paralipomenon capite uicesimo septimo. Quanta autē fuerit Syria Plini⁹ his uerbis docet libro quinto de Arabia loquēs: Iuxta Syria latus occupat, quondam terrarū maxima & pluribus distincta nominibus: nanq; Palæstina uocatur quā cōtign Arabas, & Iudæa & Cæle, dein Phoenice, et quā recedit intus Damascena, ac magis etiānum meridiana Babylonia, et eadē Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin, quāq; trāsit Taurū Sophene, citra uero etiā Comagene, et ultra Armeniam Adiabene, Assyria ante dicta, et ubi Ciliciā attingit Antiochia. Qui subtilius diuidit, circū Euphratem Syriā Phoenicen uolūt, & esse orā maximā Syriæ, cuius pars sit Idumæa et Iudæa, deinde Phoenicen, deinde Syriā: id quod præiacet mare, totū Phoeniciū appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarū inuentionis & fiderū, naualiūq; ac bellicarū artium. Sic in exēplaribus legitur luculēto uno errore. Cuius à uetusto libro admonū⁹ sum: qui enim fieri potest, ut cir Euphratem Syria Phoenice uocētur? Sic igitur hunc locum lego:

Opes Dauid
et Solomonis
et eorū impe
rium.

Syria terra-
rū maxima.

Qui

Plinij locus. Qui subtilius diuidunt, circumfundi Syria Phoenicen uolunt: uel, circumfundi Syriã Phoenice uolunt, hoc sensu, ut Phoenicia undiq; circumscribatur Syria, esse enim primũ oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phoenicen: deinde rursus Syriã, quã scilicet uergit ad Antiochiã. Inrorsus aut Syria Damasci claudi Phoenicen. Strabo libro xvi. syrorũ, inquit, nomen tẽdere uidetur à Babylonia usq; ad Issicum finẽ, et ab hoc olim usq; ad Euxinũ. Et paulo inferius: Qui de syrorũ imperio scribũt, cum Medos à Persis euersos dicunt, Syros aut à Medis, nullos alios Syros intelligunt q̃ qui Babylonẽ, ac Nini regni caput effecerunt.

**soli terræ
Iudææ.**

De bonitate autẽ soli terræ Iudææ Iosephus libro primo contra Apionem ita inquit: Hecataeus uir Abderites philosophus simul, et circa uitæ actiones industrius, Alexandri Magni æqualis cum quo etiam floruit, & postea cum Ptolemæo Lagi conuersatus est, hic librum de Iudæis accurate conscripsit. Cuius summã colligēs Iosephus: Hic idem, inquit, magnitudinẽ regionis quam incolimus & pulchritudinem prodidit, siquidem ad tricies centena millia arurarum optime & feracissimi soli incolunt illi, inquit: His enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ ἀντὶς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἦν καὶ Ἰωσήφου κτλ, καὶ τὸ κάλλος ἰσόρηνεν. τριακονταίαι καὶ μυριάδας ἀρουρῶν χιλιῶν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησι. ἢ καὶ

Arura.

ἰουδαίῳ Ἰσοῦτι πλῆθος ἔστιν. Arura mensura est apud Græcos quinquaginta pedes capiens, ut inquit Suidas, id est octo ulnas & trientem, uel passus decem. Ita ut ulnam pro senis pedibus, & passum pro quinque accipiamus. De urbe autem ipsa ita inquit: Sunt autem Iudæorum castella multa & uici per regionem sparsi, una autem urbs munita, ambia ferme quinquaginta stadiorum, quam incolunt hominum circiter centum & uiginti millia, Hierosolyma uocat. ἔστι καὶ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ πᾶν χωρὸν καὶ κῶμαι. μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων πᾶν περίμετρον. ἦν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδας. κατὰ τὴν δὲ ἑνὴν ἰεροσόλωνος. Verba sunt non Iosephi, sed Hecataei,

Hierosolyma

uocat. ἔστι καὶ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ πᾶν χωρὸν καὶ κῶμαι. μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων πᾶν περίμετρον. ἦν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδας. κατὰ τὴν δὲ ἑνὴν ἰεροσόλωνος. Verba sunt non Iosephi, sed Hecataei,

tæi, ut nescias an idem Iosephus senserit. Strabo libro decimosexto
 Mosen refert ex Aegypto multiitudinē secum hominū numerosam
 eduxisse cum eis persuasisset Aegyptios sacerdotes non recte de di-
 uinitate sentire, & colendum esse deum unum sub nulla effigie,
 & reliqua eodem pertinentia. Deinde ita refert: *Γιαῦτα λίγων*
ἔπεισεν ἐγγνώμονας ἀνδρας οὐκ ὀλίγους. καὶ ἀπήγαγεν ἰδίῃ τὸν ᾧ
τῶν τοῦτον ὅπου νῦν ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα, κατέχευε ἡ ῥοή
λίως οὐκ ἐπίφθορον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ ὃν ἰασουδασμῶν μα-
χίσαιε, ἐστὶ δὲ πεδῶδες, ἕνυδρον. τὴν δὲ κύκλω χώραν ἔχων
λυπρὰν καὶ ἀνυδρον, τὴν δ' ἐνὸς ἐξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπε-
τρον. Hæc autem, inquit, cum diceret homines bona mente non sa-
 ne paucos facile in suam sententiā adduxit, ut se in eum locum se-
 querentur, ubi nunc condita sunt Hierosolyma: quippe locum faci-
 le obtinuit, quæ inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia cer-
 tamen magnopere excitari posset, utpote qui petrosus sit, & aquis
 scatens, cum omnis in circuitu regio ieiuna sit & siticulosa, intus
 ad sexaginta ferme stadia lapidosa. Et rursus inferius: Prim^o pro
 sacerdote regem se fecit Alexander: cuius filios Hyrcanum et Ari-
 stobulum Pompeius sustulit, atque eorum munitiones subuertit: i-
 psa^{que} in primis Hierosolyma ui capta sunt. Ea munitione petrosa
 erat, ac bene septa, interius aquis abundans, exterius prorsus ari-
 da, fossam habebat in saxo excisam sexagenū pedum altitudine,
 latitudine ducentū & quinquagenū. Pompeius urbem cepit ob-
 seruato ieiunij die, cum Iudæi omni opere feriatii essent. Comple-
 ta enim fossa scalas muris admouit. *κατέλαβε δ' ἡς φασὶ τυρῆ*
σας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν ἠνίκα ἀπείχοντο οἱ ἰουδαῖοι παντὸς
ἔργου, πληρώσας τὴν τάφον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβάθρας.
 Hæc uerba Strabonis consentanea non sunt his quæ ex Hecataeo Io-
 sephus dixit. Neque uero magnopere mirandum res gestas He-
 bræorum, eorum mirificas opes, nec Græcis, nec latinis scri-
 ptoribus testatas esse. In causa enim multa esse potuerunt. Pri-
 mum quod Iudæorum res gestæ, & Græcorum historiæ in idem Iudæi & eo-
 tempus

rū opes Græcis et Latini incogniti fuerunt. Poëtæ Græcorū antiquissimi.

Mythistoria

Herodotus et alij antiquissimi scriptores.

Manethon historicus

tempus non incurrunt: à tempore enim Mosis ad Troianū bellum octingentos amplius annos interesse Eusebius autor est, laudato etiam autore Porphyrio. Homerū uero & Hesiodum multo recentiores Troiano bello fuisse constat. Linus autē et Orpheus, Musæus, Pheuius et Aristeas Proconnesius, ut ante Homerū scripserunt, sic eorum antiquissimus una aut summū altera generatione Troianū bellum præcessit: plerique Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Iosephus tamen nullū scriptū opus apud Græcos extare dicit, quod quidē in cōfesso sit uetustius Homeri poësi esse. Cyri autē tēporibus, cuius auspicijs templū restitutum est euerso Chaldæorum regno, septē Græcorū sapientes fuerunt, ut autor est Eusebius lib. decimo de præparatione, quo tēpore uelut incunabula orientis philosophiæ fuerunt. Herodotus autē trecentesimo anno urbis Romæ conditæ historiā condidit Thurijs in Italia, ut autor est Plinius libro duodecimo: cuius scripta Strabo non historiā sed mythistoriā, hoc ē historiā fabularē existimari uoluit, de eo sic loquens lib. ultimo. *πρὸς δὲ ἡρόδοτος τε καὶ ἄλλοι φλυαροῦσιν, ὡπρὸς μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἕλυσμά τι τοῦ λόγου πλεῖν τραπεύειν προσφέροντες.* Multa uero Herodotus, & alij quidā nugarū plena scripserunt, ueluti cantus illicebros, & modulamenta, uel condimentū quoddā historiæ monstrificam fabulationē adhibentes. Et libro secundo: Sed nec Persarum (inquē) res gestæ, nec Medorū, nec Syrorū propter fabularū studiū multū fidei sunt affectæ, cū enim earum rerū scriptores uiderent magnopere poëtās probari qui aperte fabulas conscriberent, arbitrati sunt sua quoq; scripta suauiora fore, si historiæ forma ea dicerent, quæ nec uidissent ipsi, nec audiissent ab ijs quidē qui scirent: quo fit ut facilius Homero & Hesiodo de heroicis rebus credatur, quàm Etesiæ et Herodoto et Hellanico, et cæteris eius generis scriptoribus, quoniam res huiuscemodi libenter audiuntur. Iosephus Herodotū non consulto mendacio, sed ignorantia falsa scripsisse uidetur existimasse. Manethon (inquē) historicus genere Aegyptius fuit, sed qui Græcam eruditionē affectus sit, ut facile est iudicare, ut poëte

ut pote qui Aegyptiacam historiam græca uoce scripserit ex sacerdotū annalibus interpretatus, ut ipse inquit: hic Herodotū in multis conuincit de rebus Aegyptiacis per ignorantiam mentitum. γράφει ἢ ἑλλὰ δὲ φωνῆ πλὴν παρὰ βίον ἱστορίαν, ἐν τῷ ἰδίῳ ὡς Φοισιν ἀντὶς μεταφράσας. ἢ, πολλὰ δὲ ἐν ἡρόδοτον ἐλίγχει τῷ αἰγυπτιοῦ κῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐπινομήσων. Assignari etiā alia causa potest, cur res gestæ Hebræorū nobis ab historia nō innotuerint. Quā ex eodem Iosepo sumemus, qui ijs respondens qui Iudæorum historię auctoritatem eo præcipue eleuabant, quod testimonia græcorum nulla extaret. Nos, inquit neq; regionē maritimam habitamus, nec negotiationibus libentes utimur, nec omnino earū causa, aliarū gētū commercijs assuescimus: sed sunt urbes nostræ longe à mari reditæ. Regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquiescimus. ἡμεῖς ζῖνον οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπρὶς αἰσχροῦ, οὔτε τὰς πρὸς ἄλλους διὰ ζύτων ἐπιμιξίας. ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπωκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτῃ ἐκτροῦμεν. Phoenices autem ὡς Aegyptios propterea cognitos à græcis αἶ, quod ab Aegyptijs multa exportarentur ad alias gentes. Phoenicum autem qui maritimam oram accolunt quæstui studentes, negotiationes exercebāt. A quo uicæ genere cum Iudæi abhorrerent, peculiaribus institutis, ac cultu diuinitatis gaudentes factum est, ut sero fama eorum ad Græcos peruenerit. προσούσης ζῖνον ζῖς ἐρικμήσοις καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἢ ἐν ζῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ τριούν πρὸς ζῖς ἐλλώσας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὡσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ' αὐτῶν ἐξαγόμενα, ζῖς δὲ πλὴν παράλιον τὸ φοινίκης καζικοῦσιν ἢ πρὸς τὰς κοπιλείας σσουδὲν διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem, inquit, et ijs cōtigia qui in Europa habitant. De Romanis enim qui in tantam potentiam iam inde olim crescere sensim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquo modo meminerūt, nec omnino alius eorum æqualis scriptor. Sed sero eorum nomen in Græcia audiatum, Gallorum autem et Hispanorum res usque adeo ignotæ ijs

Iudæi cōmerciorū ignari atque ideo ignoti.

Galli et Hi-

B fuerunt

Spani priscis
historicis i-
gnotissimi.

fuerunt qui exactissimi & accuratissimi scriptores fuisse uidentur, ut unus eorū Ephorus Hispanos qui Iberi ab eo dicuntur, unam esse ciuitatem existimauerit, cum tam late fines eorum pateant: in uniuersum autem ritus eorum qui nec fuerunt nec fuisse unquam dicti sunt, scribere tanquam ita illis uerentur, non dubitarunt. *ποῦ μὲν ἢ γαλακτῶν τε καὶ ἰβήρων, οὕτως ἠγνόησαν οἱ Διοκῶντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς, ὡς ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἰεῖται μίαν εἶναι τοῦ ἰβηρίας, τοῦ ἑσούτων μέρους τῆς ἰσπερίου γῆς καὶ κοῦτας, καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ' αὐτοῖς ἔβη μὴ τε λέγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων ἀπορίων χρωμάτων ἐπλήμισαν.* *Causa uero, inquit, earum quidem rerum ignorantiae fuit, quod illi secum ipsi uiueret, commercia aliarum gentium auersantes. Scriptorum uero mendacij, quod uolebant illi quippiam ultra alios memoriae mandasse uideri.* αἴτιον δὲ τῶ μὲν μὴ γινώσκειν τ' ἀλιβεῖς, καὶ λίαν ἀνεπίμικτον. τῶ δὲ γράφειν ψεύδι, καὶ βούλεσθαι τι δοκεῖν πλεον τῶ ἄλλων ἰσπεῖν. Illud etiā non inter postrema assignari causae potest quod Eusebius libro decimo de preparatione inquit, ostendere uolens literas primum ab Hebraeis inuentas esse, quarum inuentum Phoenicibus gloriae ducitur: Primus, inquit, qui literas Graecis dedit, Cadmus ex Phoenicia erat: multi Syros literas primum comperisse asserunt. Syrii autem etiam Hebraei sunt: nam Iudaea in Syria semper a scriptoribus habita est, et Phoeniciam etiam apud prios appellatam esse constat, quae nunc Palaestine Syriae dicitur.

Hebraeorum
inuenta gen-
tibus alijs as-
signata sunt.

Ex hoc Eusebij loco coniiciendum relinquatur, multa Hebraeorum inuenta gesta aliarum gentium nomine posteritati esse tradita. Super omnia est autem quod Iosephus his uerbis dixit: τῶ δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἠρξάντων μὲν αἰτιόπιοι. βουλόμενοι δὲ ἐκείνοισιν πνεῖς χαρίζεσθαι, πρῶτα τρίπεν ἐπεχείρισαν τῶ ἀλήθειαν. οὐτὲ τῶ εἰς αἴτιον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶ ἡμετέρων προγόνων, ὁμολογοῦντες, οὐτε τῶ ἐξοδον ἀλιβεῖοντες, αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τῶ μισεῖν καὶ φθονεῖν, καὶ μὲν ἐξάρχῃς, ὅτι καὶ τὰ τῶ χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, καὶ κείθεν ἀπαλλαγέντες ἔδωκε τῶ οἰκείων, παρ' οὗ

αεν, πόλιν ἐν Δοικιμόνισσιν. Quæ uero probra & maledicta in no-
 strates iactata sunt, ijs causam et originẽ Aegyptij præbuerunt,
 quorũ gratiæ nonnulli scriptores inseruire cupientes, ueritatẽ re-
 rum gestarum peruertere aggressi sunt, nec maiorũ nostrorũ ad-
 uentum in Aegyptum ut re uera fuit, ingenue fatentes, nec inde
 egressum bona fide commemorantes. Causas autem multas Aegy-
 ptij odij & inuidiæ habuerunt, quis in nostram gentem extimula-
 ti sunt. Iamprimum quòd nostri olim rerum in patria eorum poti-
 ti sunt. Deinde quòd illinc digressi, in propria patria secunda
 omnia nacti sunt. Postremo riuum dissentio ingens eis odium in
 nos accendit, tantũ religione nostra et recte diuinorũ cultu, ab ea
 quam ipsi uerã pietatem putant differente, quantũ diuina natura
 brutis animalibus præstat. ἔθ' ἢ ζύτων ὑπεναντίους πολλῶν ἀν-
 ζῶν ἐν πόσιν ἐχθραν, ζῶν ἢ ἡμετέρας, διαφρούσης ἐνοσείας
 πρὸς τὰ ὑπ' ἐκείνων νομισμῶν, ὅσον θεοῦ φύσις ζῶν ἀλόγων
 δέσικεν. Item in principio statim operis, docere uolens nõ à Græ-
 cis antiquarum rerũ historiam requirendã esse, sed ab Aegyptijs
 & Chaldaeis, quorũ fuit institutum, ut eorum sacerdotes & philo-
 sopher circa scribendam historiã uersarentur, mirari sese inquit eos
 qui tantũ Græcis tribuunt in historia, cum ipse docere paratus sit
 Græcos non modo adulto iam mundo (ut ita dicam) sed etiam pro-
 pæmodum senescente natos, eorumq; inuenta omnia esse recentia.
 εἰ δὲ λέι μὴ ταῖς μεταίαις δόξαις ἐπακελουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν
 ὁ δὴ γίγνεται λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν πρὸ ζῶν ἑλλη-
 σιν, ἅπαντα νῆα κ, χθῆς κ, πρώτῳ, ὡς ἀν' ἐποιτῆς, ἐυριγερονότα,
 λέγω ἢ τὰς κτίσεις τῶν τριων χοῦ, τὰ πρὸ τὰς ἐπινοίας τῶν τε-
 χνῶν, κ, τὰ πρὸ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod si non uanis
 (inquit) opinionibus accommodare assensum uolumus, sed ab ipsis re-
 bus ueritatẽ sumere, uniuersa quidẽ apud Græcos, recentia inueni-
 mus heri (ut dicuntur) acta, aut nudius tertius: urbes, in quã, cõditas,
 artiũ cõmentationes, et leges populis scriptas. Proinde qui uetustæ
 historiæ ueritatẽ nosse cupiat, hunc oportere dicũ ab Aegyptijs,

Aegyptij In-
 daos exosi,
 ueritatẽ hã
 storiae puer-
 terunt.

ueritas histo-
 ria ab Aegy-
 ptijs et Chal-
 daeis require-
 da.

Recentia Græ-
 corũ scripta.

Antiquissimã
 historiae a

Græcis non
repetendæ.
Libri duo re
futatorij de
antiquitate Iu
dæorū.

Berosus.

Iromus Solo
moni amici
tia iunctus.

Antiquissima
secula æni
gmatis ute
bantur.
Abdemonus
Tyrius.

Tyrijs, & Chaldæis exquirere, ex quibus autoribus Iosephus mira diligentia sacræ historiæ autoritatem cōfirmavit, in duobus illis libris qui πρὸς ἀρχαιοτάτους ἰουδαίων ἀντιρρητικὰ καὶ τὰ ἀπίωνος γραμματικοῦ inscripti sunt, id est de antiquitate Iudæorum refutatorij contra Apionem grammaticum, quos latine ita uersos legimus, ut præstabilius fuerit nunquam fuisse editos: adeo & corrupti sunt librariorum uitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem habuit Berosus, qui græco sermone historiam conscripsit, cuius loca quædã in eo opere citat sacræ historiæ consentanea. Ex Tyriorū autem annalibus citat testimonia de centum & uiginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatūq; eum à Solomone terra Zabulon in Galilæa docet. Amicitia aut̄ inter eos causam fuisse cōmune sapiētiae studiū: inuicem enim problemata dissoluenda missitare solitos, in quibus ferè Solomon præuixebat. Huius rei, inquit, testem Dionem citabo autorem in Phoenicū historia probatissimū, cuius hæc sunt uerba: Ababylō moriente filius eius Iromus regnauit. hic partes urbis oriẽ tales aggere cinxit, & pomœria protulit, ascendensq; in Libanū materiem incidit ad Fanorum extruccionem. Regem aut̄ Hierosolymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata misisse, et ab eo alia repoposcisse, ea lege ut qui dissoluere non posset, dissoluenti, mulctæ nomine, pecunias penderet. Quam condiuionem cū Iromus accepisset, nec resolueret ambages potuisset, multā ingentem pecuniam rependisse. Post Tyrium quendam hominẽ nomine Abdemonum extitisse, qui problemata ambigua solueret, aliãq; inuicẽ proponeret: quæ cum Solomon nō resoluisset, pecunias multas insuper rependisse. Ἔτα δὲ ἀβδήμονόν πνεύριον ἀνδρα τὰ προτεθέντα λύσαι. καὶ ἄνδρ̄ ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαντα ἦν σολομῶνα, πρὸς τὸ εἰρώμω προσεπέσει χρέματα. Idem Iosephus Menandrum Ephesium historicū fuisse dicit, qui ex uernaculis cuiusq; prouinciæ uel gentis actis, regū singulorū tēpore res gestas apud Græcos Barbarosq; memoriæ mādabat. γέγραφε δ̄ οὗτ̄ τὰς ἐφ̄ ἐμοῦ

ἡκείνη τῶν βασιλείων πράξεις πρὸς τοὺς ἑλληστικὰς βαρβάρους.
 ἐν τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σουδάσας πλὴν ἰσο
 ρίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in li-
 bris Regum dicitur, ἡτα ἰνκὺν : ἡτὰν ζύζου δὲ πὶς ἡν ἄβδλῆμον &
 ποῖς νεώτερ &, ὡς ἐνὶ κτὰ τὰ προβλήματα ἃ ἐπίτασε σολομῶν
 ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tēpore extitit Abdemon⁹ puer **Abdemonus**
 iunior, qui uincebat oīa problemata, ἃ Solomone Hierosolymorum **puer.**
 rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regū
 de regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hierosoly-
 ma ut eius sapientiam quæstionibus ambagiosis excuteret. Solomo
 nemq̄, nunquam non ex sententia animi reginæ satisfecisse. Hic ri-
 dere subit Plinij secundi uanitatē, qui libro tricesimo de autori-
 bus magicæ artis loquens: Est & alia, inquit, magicæ factio à Mo-
 se etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, sed multis millibus an-
 norum post Zoroastrem: tanto recētior est Cypria. Sic enim in an-
 tiquis legitur, nisi quod musæ & in alijs musa, non Mose scriptū
 est. Diximus supra Eusebio autore, regnum Assyriorum uetustissi-
 mum omnium regnorum fuisse, & anno eius quadringentesimo se-
 cundo Belucho octauo rege Mosen populum Iudaicum ex Aegy-
 pto abduxisse. De Zoroastre ἡτα legitur apud Suidam: Zoroastres **Zoroastres,**
 astronomus fuit Nini regis Assyriæ tempore. (ζωροάστρῆς ἀστρονό-
 μος & ἡτὰν νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Eusebius in Baetris regnasse
 dicit Nini æqualem & Abrahami. Apion autem grammaticus ge-
 nere Aegyptius qui etiam polyhistor dictus est à Gellio ob historiæ **Apion poly-**
 scribendæ diligentiam, in quarto historiarum libro aduersus Iu-
 daeos: Inacho, inquit, regnante apud Argiuos & Amaside apud **histor.**
 Aegyptios, Iudæi duce Mose ab Aegyptijs defecerunt, autor Euse-
 bius. Iosephus tamen Techmosin rege appellat Pharaonē non Ama **Pharao à**
 sin ex Manethone historiographo Aegyptio, qui græce scripsit. **Mose uexa**
 Porphyrii autem computatione Moses etiam Semiramidis æqua- **tur.**
 lis recipitur. Iustinus martyr in Parænetico: ἐν τῷ ζῷς χρόνῳ ὡγύ
 γου τε καὶ ἰνάχου ὄντος καὶ γηγεῖς πνὺς τῶν παρ' ὑμῖν ὑπειλήφα-

σι γενήσθαι, μωυσείως αὐτῶν ἑλλωίων μέμνηται ἱστορίαι, ὡς ἠγχιμόν τε καὶ ἄρχοντ' τε τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω δὲ τῶν ἀλέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλλωιακῶν μέμνηται, καὶ ἀππίων δὲ πρσιδωνίου. Tēporibus, inquit, Ogygis & Inachi quos terra natos quidam ex uestris existimauere, Moysis historiae meminerunt ut ductoris & principis Iudaeorum gentis. Sic enim Polemon in primo Helleniacon meminuit, & Appion Posidonij in libro quē contra Iudaeos scripsit, & Ptolemæus Mendesijs qui Aegyptiaca scripsit, cum his conuenit: & multi item alij quos nominatum citat. Hic

Iustinus
martyr.

Septuaginta
cellulae in Aegypto.

est Iustinus qui orationem contra gentiles pro Christianis scriptam Antonino Pio porrexit: In qua cum Alexandriae esset in Pharo se uidisse uestigia septuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia: ἀλλ' ἄνθι ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἰχθυῶν τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἐωρακότες ἐπὶ σωζόμενα, καὶ πρὸς τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάτρια παρελιφώτων ἀκηχρότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν ἃ καὶ παρ' ἐτέρων ἔξισιν ἡμῖν μακρόθεν. Nos uero cum Alexandriae essemus uestigia cubiculorum adhuc asseruata in Phari arce conspicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditum sese habere dicunt, percunctati, haec uobis commemoramus: quae etiam ab alijs discere facile poteritis si id cordi uobis est. Quod dictum Hieronymus ignorasse uidetur qui Eusebio & Augustino in eo inficiando aduersatur in praefatione Geneseos. Quoniam modo igitur Moses multis millibus annorum post Zoroastrē fuit, qui tot testimonijs proximus seculo aequaliū Zoroastris fuit? Sed uidelicet

Prisci graeci
& latini in
magna igno-
rantia uersa
sunt.

illa est ignorantia priscorum qui mundum aeternum esse crediderunt. A qua opinione profecta est illa uanitas Genethiacorū q̄ qua dringenta et septuaginta annorū millia monumētis cōprehensa cōtinere sese ingenti fiducia mentiebatur, ut autor Cicero in primo de diuinatione. Strabo Mosen non magum fuisse dixit, sed oraculis de ditum, quales fuisse Amphiaras & Orpheus & Musaeus leguntur. Iustinus historicus Ioseph in Aegypto magicas artes edoctum, cū insinuatum apud regem fuisse dicit: Cuius autoris epi-

tomem

tomen tricesimam sextam qui legerit, & Cornelij Tacitū librum unum & uicesimum, facillime intelliget semina quædā ueritatīs per totum orbē disseminata fuisse, sed præimbuta mendacijs Aegyptiorū. Quo factum est ut historici Græci & Latini uanissimi interdū à nobis fuisse deprehendantur, qui sacrā historiam & incorruptam habemus. In quo profecto eorū uicem dolere deberemus, nisi in plerisq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiente semper ipsis in Iudæos maledicentia ob unius dei cultum. Sed inuidia uæcorsa aduersus Christianū nomen Tacito, Suetonio, & Plinio iuniori fuit, quæ cū fuerint illi æquales maledicta eorum sacrilega, ac nefaria etiam inuicem colliduntur. Tranquil. in Nero. Afflicti supplicij Christiani genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus x v. de incendio urbis loquens per Neronem excitato: Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisitissimis poenis affectus: quos propter flagitia inuisos uulgus Christianos appellat, autor nominis eius Christus, qui Tyberio imperitante per procuratorē Pontij Pilatū supplicio affectus erat: repressaq; in præsens exiniabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæā originem eius mali, sed per urbē etiam. Et post aliquot uersus enumeratis cruciatuū generib; : Vnde quanq; aduersus fontes (inquit) & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur. Homine nefariū Tacitū, aduersisq; placitis prouidentia genitū, qui æqualiū suorū sensui seruiens, non suo iudicio, prodere hoc exemplū nefariæ mentis non ueritus sit. Audiamus Plinium ad Traianum scribentē cū Asiæ præesset prouinciæ, quum ueluti elogium Christianorū mitteret, de poena reorū (ut assolebat) ad principem referens: Affirmabant autem (inquit) hanc fuisse summam, uel culpæ suæ uel erroris, quod essent soliti statō die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi deo dicere secum inuicē, seq; sacramento nō in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria cōmitteret, ne fidē falleret, ne depositū appellati abnegaret, quibus pactis morē sibi discedēdi fuisse, rursusq; coeūdi ad capiendū cibū, pnisuū

Maleuolentia
quorundam
historicorū.

Tranq. de
christianis.
Tacitus scri
ptorum uæ
cordissimus.

Plinius iuni
or de Chri
stianis.

tamē et innoxium. Quod ipsum facere desijisse post edictū meum, quo secundum mandata tua heretias esse uetueram: sic enim legi debet pro sodalitatib⁹. Quid simile habēt hęc obiecta Pliniana cū criminibus Taciti extrema exēpla suppliciorū meritis: eodē enim tēpore hęc à Plinio & Tacito dicta sunt. Verū Plinius ad principem scribens (quod ad res humanas attinet optimū, sed imbutum errore Domniani, cui sublato statim Nerua successerat) mentiri aut noluit, aut nō ausus est. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipse fatetur in principio statim libri decimiseptimi, quod nomen ille princeps sceleratissimus sæuitiæ pugioe cōficere nixus erat irruo proposito, id iste sceleratiore historiæ stilo, toxico mendaciū obliuio, repetere instituit, uacordiū omniū scriptorū perditissimus, si recte uerba eius æstimētur. Nam Tranquillo cū idē esset obsequendi tēpori ppositū, q̄ potuit tamē ipse breuissime defunctus est, Christianumq; nomen uno uerbo respuit, ne amplecti uideretur. Plinius in fine epistolæ ex animi sui sententia locutus, cum principē consuleret, & mēdacio locus non esset: in principio ita uera falsis tēperauit, ut acta sua principi seuero et perspicaci approbauerit. In quo pretiū est operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nonnunq̄ inuitis erumpit, ita fallens inter mēdacia, ut ab audientibus demū agnoscat, cū interim loquētes adhuc habere, se in potestate eam putent. Suppliciu (inquit) minatus perseuerantes duci iussi, neq; enim dubitabam qualecunq; id esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinationē debere puniri. O miserum te Plini, et improbe principali gratiæ inseruiētē, qui ueritate oppugnanda diligentia tuam principi approbare uoluiti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præsidē uideretur alioquin sibi gratum, et nomini tunc inuiso potrociniū præbere edicto sua non ausus, conquirendi (inquit) non sunt Christiani, si deferatur et arguantur puniēdi sunt. Alioquin aut in omnibus scriptoribus mirum silentium uel improbiū de rebus potius de rebus Christianis agnoscas ueluti coniuratorū atq; ex cō

Improbū silē
tiū de rebus

pacto

facto scribentium, ijs etiam temporibus cum res insignes ac memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt: id adeo ex re unica quam in medium afferam iudicare quiuis poterit. Macrobius libro secundo Saturn. de iocis Augusti Cæsaris loquens: Cū audisset (inquit) inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorū intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, an melius est Herodis porcum esse q̄ filium. Ecquis unquam hoc memoriæ tradidit dūtaxat Ethnicorū, quod Macrobius in transitu tanquā rem notam perstrinxit? mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerū miracula relata, scriptorum sacrorū temporibus competant, & cum orthodoxa rerū conscriptione congruant, & malignitati scribentium aut metui potius tribuamus opinioni principū & populi blandientiū. Tertullianus in Apologe. Ad Romanos loquēs de morte Christi: Nam sp̄m (inquit) cū uerbo sponte dimisit præuento carnificis officio eodē momento dies mediū orbē signante sole subducta est: deliquiū utiq; putauerunt qui id quoq; super Christo prædicatum non scierunt, & tamen eum mundi casum relatum in archiuis uestris habetis. Et paulo inferius: Ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tyberio nūtiauit. Eusebius in Chronicis de anno decimo octauo principatus Tyberij loquens: Solis facta defectio & tenebræ super terram. Bithynia terræ motu concussa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ omnia ijs congruunt quæ in passione domini acciderunt, tum ad hoc probandū Phlegonta citat autorē exactū Olympiadum adnotatorē. Cuius ut historici & Olympiadum scriptoris meminist Suidas, Trallianumq; fuisse dicit, Adriani libertum, uel Augusti ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletissimus esse testis potest in Asia genitus ubi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium locutū esse nō dubito cum inquit libro secundo: Maximus terræ memoria mortalium extitit motus Tyberij Cæsaris principatu, duodecim urbibus Asiae una nocte prostratis. Solis autem deliquium Plinius ignorare non potuit si in archiuis Romanis per

Christianis
apd̄ autores
Loc⁹ Macro
bij aiaduer-
tendus.

Memorabilis
locus Tertul-
liani.

Scriptum fuit, ut qui acta Romana diligenter percensuisse intelligatur: sed Plinius id dicere uoluit, quod occultū principis esse uolebant. Parum enim plausibile dogma Christi apud homines superbos & uoluptarios esse oportuit, quod elatos animos, & corpora sibi indulgentia maxime execratur. Tametsi charitas illa iustitiæ parens & diuitiarū contēptus & abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, utpote quæ ne hodie quidē satis festa fronte excipiantur ab ijs etiam quos sequaces Christi maxime esse conueniebat. Eodē p̄met quod idē Plin. lib. xxx. dicit de arte magica loquēs: Hæc (inquit) umbrarū inferorūq; colloqa promittit, quæ oīa ætate nostra princeps Nero uana falsaq; comperit: quippe nō cōtra hæc tragicūq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerū humanarum summa gestiente in profundis animi uinjs, primūq; imperare dijs concupiuit, nec quicq; generosius uoluit: nemo unq; ulli artiū ualidi⁹ fauīt. Hoc dictum Plinij fidem facit, ijs quæ à Tertulliano, Eusebio & Suida scripta sunt de Simone Mago Samaritano qui apud Neronem gratia ualuisse dicitur & cum diuo Petro corā cōmissus esse. Satis aut nobis esse debet quod compertū habemus locupletissimis testimonijs, ueritatē in utroq; religionis nostræ instrumēto plenissime comprehensam, in potestate semper cultorum ueri dei fuisse: Manasse tamen ad alios interdum ueritatem, non germanam illam & incorruptam, sed in Aegypti primum officinis adulteratā, Athenis autem postea in porticu, Academia & Lyceo, nunc sedentaria nunc obambulatrice philosophia uarie interpolatam, nec ante sibi redditam quam dominus noster in Iudæa, id est in ueritatis ipsius incunabulis, ad manum etiam uisendam hominibus porrexit, deinde & Græcis hominibus et Latinis barbarisq; intelligendā, missis quoquo gentiū interpretibus, dedit. Cæterū admirari subit tēporū nostrorū felicitatē, q̄ mūdo iā uergēte nati, tamen

Quæ sint quæ fuerint quæ mox uentura trahantur:
cum prisca illi Græci Latiniq; autores, sese in eo admirarentur

Christi do-
gma.

Veritas apud
Iudæos sedē
habuit ante
aduentū do-
mini.

Veritas anti-
quis ignota.

quæ

quasi in historiæ campo expatiantes, omnia oculis subijcerent quæ à condito æuo gesta sunt, quos ne admota quidem & proxima uidiſſe deprehendimus. Sed utinã tã conſertis manibus compertam comprehenſamq; ueritatẽ ſemel retinere poſſemus, q̃ protinus agnẽ tam feſtiuis oculis hilares exoſculamur. Hæc enim ueluti faſtidioſa eſt uel hoſpita uel amica. Cui cum ſeculariũ rerum amorẽ quaſi æmulam quandam ſuperinduximus, ſenſim ipſa ex mente noſtra quaſi ex cõtubernio faceſſit, animumq; noſtrũ ſibi ſuas res habere iubet, clam remiſſo nũtio, cũ interim ſecuri (ut dicitur) alias res agamus. Verũ ut ad rẽ redeamus, nos hoc tenere conueniẽt qđ cap. nono libri ſecundi Paralip. dicitur: Solomonẽ regẽ imperiaſſe ab Euphrate ad Palæſtinen & uſq; ad limites Aegypti, gloria q; & diuinijs circumfluentibus omnes reges non modo æquales, ſed cuiuſcunq; etiam ætatis haud dubie ſuperaffe. Quod Græcos latinosq; hiſtoricos tacuiſſe non magis mirũ eſt, q̃ ſophiam eius id eſt germanam ſapiẽtiam apud philoſophos uiros id eſt ſophiæ indagatores inauditam fuiſſe, cum eam tãdiu tantaq; indagine ſed irrita inueſtigarint. Quæ res in dubiũ uenire utiq; non poteſt, cũ eius hodie monumenta in manibus uerſentur. Quæ ſi ſatis animo comprehenſa haberemus, omnẽ antiquam philoſophiam (quod ad mores at tinet, & inſtrũtionẽ animi) nugas meras eſſe iudicaretur. Hactenus de rebus Hebræorum dictum ſit, in quibus talenti & ſicli appellatio promiſcue poſita, impedimento fuit ne inire rationẽ crassa ſaltẽ æſtimatiõe tantarũ opũ poſſemus: ubi tamẽ talentũ auri pprie accipi probabile eſt, qualia erant ſexcenta & ſexaginta ſex quæ ei quotannis à prouincijs finiimĩs offerebãtur, ut decimo cap. III. Regũ dicitur, & octauo libro Iosepi, & ea talenta quæ regina Saba barum obtulit, et rex Hyram: Ibo ego talentum (ut minimũ) ſeptuagenariũ intelligi debere cenſeo. Qua ratione ut aurũ ad argentũ undecuplex tantũ fuerit, talentũ ſeptẽ millibus et ſeptingẽtis aureis noſtris coronatis ualuit. Ex quo ſupputari ſumma quotãnis poterit, ſi qđ aĩ cauſa id facere, & redditũ eius colligere uoluerit. Eorũ autẽ

solomõis phi
loſophia.

Talentum
hebraicum.

Siclus apud
Plinium,

autem quæ supra diximus eundem ipsum Solomonem postremo loco autorem citabimus: sic enim inquit capite altero sui Ecclesiastæ: συνήγαγόν μοι καὶ γέ ἀργύριον καὶ γέ χρυσίον, καὶ περισσισμοὺς βασιλείων καὶ τῶν χωρῶν. Congessi mihi tum argentū tum aurum & facultates regum ac prouinciarū. Sed ijs quæ de siclo diximus refragari uidetur id quod apud Plinium legitur libro decimo octauo ubi de pondere trūici loquens ita inquit: Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum atq; e Cherroneso aduectū: quippe non excedunt in modū uicenas libras si quis granū ipsum pōderet. Adijcū Sardiū sex libras uel selibras. Alexandrinum & trientes, hoc est & sicli pondus. Triēs non quatuor drachmas hic significat, sed quatuor uncias. Sed antiqua exemplaria & pridē impressa non sicli sed Siculi habent hoc est frumenti ex Sicilia: hoc enim uerbū Hebraicum est, ut autor est Suidas et Iosephus ut diximus, quo nec Græci nec Latini usi sunt, etiāsi apud Plinium errore emendatorū sæpe legatur, ut libro decimo septimo in principio. Fuit & arborum cura legibus priscis, cautumq; est XII. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas siclos æris XXV. ubi antiqua omnia habent: Lueret in singulas æris XXV. & libro duodecimo: Itaq; optimi thuris libra siclorum XVI. pretium habet, secunda XII. In antiquis: optimi thuris libra XVI. pretium habet, secunda XV. Quo magis miror Hermolaum Barbarum libro decimo octauo capite sexto, hoc uerbum agnouisse quod nunquam Romani agnouerunt: eo enim in loco antiqua exemplaria mil. sester. habent, non mille siclū. Præter ea autem quæ diximus et Aegyptiorū opes famigeratas scimus, cum Plinius libro tricesimo sexto de pyramidibus Aegypti loquens ita dixerit: Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Et libro quinto: Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam XX. millibus urbium, ibi Amase regnante habitata præfert. Strabo libro ultimo ad Thebas supra Memnoniū regū Aegypti sepulchra esse tradidit, ea' que se uidisse cum in comitatu.

Aegyptiorū
opes.

Aelij Galli esset in Thebaide, conditoria autem esse circiter XL. mirifica specie structuræ uisenda, in specubus saxo exciso. Intra autem conditoria obeliscos quosdam esse literis inscriptos opulentiæ regum qui tunc erant declarantibus, & eorum ditionem uelut usq; in Scythas & Bactrios & Indos, & quæ nunc Ionia dicitur imperitantium: ad hæc tributorum magnitudinem, & copiarum miliarium ad decies centena millia hominum. ἐν δὲ ταῖς θήκαις ἰδὲ τῶν ὀβελίσκων ἀναγράφει Διολοῦσαι ἅν πλουτοῦν ἅν ἴτε βασιλείων, καὶ πῶ ἐπιπράττειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτριῶν καὶ ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατεινάσσαν, καὶ φόρων πλῆθος, καὶ στρατοῦς πᾶσι ρ' . μυριάδας. Conueniã hoc cum dicto Pliniano quod supra retulimus et Sesostris Aegypti rege superbissimo, qui iunctis ad currum regibus triumphare solitus erat. Huius regis meminit Herodotus in secundo, eum dicens primum omnium regum longis nauibus Arabicum sinum præteruectum, & populos rubri maris accolas in potestatem suam redegisse: Indeq; retro ἰσδὲμ uestigijs reuersum & coactis ingentibus copijs transgressum in continentem infesto exercitu obuias ubiq; gentes subegisse, ex Asiaq; in Europã transgressum Thraces & Scythas ui domuisse, unde digressus ad Phasim amnem iter contendisse dicitur. Huius autem regis memorabile institutũ prodidiã Herodotus: ὅτι οἰοῖσι μὲν νῦν ἀντιῶν ἀλκίμοις ἐνετύχχανε. καὶ λειπῶς γλιχομῆνοισι πᾶσι πῶ ἐλευθερίην, ζούζοισι μὲν σήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμῶν αὐτῶν λὲ γούσας ἴτε ἰωνοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυναμίει τῆ ἰωνοῦ ζῶ κατεστέρησεν σφίσι. ὅτι ἔων δὲ ἀμαμνή καὶ ἐν πετίως παρὲ λαβε τὰς πόλεις, ζούζοισι ἵ ἐνεγράφη ἐν τῆσι σήλησι καὶ ταῦτα καὶ ζῶισι ἀνδρῶνοισι τῶν ἰθνήων γενομῆνοισι, καὶ δὴ καὶ ἀιδόια γυταιχὸς προσινέγραφε, δὴ λα βουλόμην & πρίειν ὡς ἴσαν ἀνάκλιος. Quasq; autem nactus erat gentes strenuas, & pro libertate tuenda acriter & percupide dimicantes, per horum ille regiones stelas, id est cippos lapideos statuebat, literis significantes ipsius regis nomen, & patriam, & ut copijs eos proprijs ac uiribus subegerat.

Sesostris.

Memorable institutum.

Gerat. Quorum uero urbes nullo negotio aut incruento certamine cepisset, apud hos uideam ut apud illos qui strenuitatis specimen ediderant, cippos quoque statuebat, atque eo amplius muliebria genitalia asculpebat: significare uolens eos ignauos esse. Idem Herodotus auctor sub Amaside rege (cuius tempore Moysen ex Aegypto egressum esse diximus) Aegyptium beatissimum & à flumine Nilo, & à regionis solo fuisse, urbesque habitatas tunc numero uiginti millia fuisse. καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἀπώταστας ἕτε δυσμυρίας τὰς οἰκωμένους. Huius est autem memorabilis sanctio, ut singuli quotannis apud nomarchen, id est cuiusque praefecturae praesidem profiterentur unde uiuerent. Qui autem hoc non faceret, aut genus uitae approbare praesidi non posset, huic poena extremum supplicium esset. Qua lege postea Athenienses tralatitia usi sunt prorsus inculpabili. Sed uerba ipsa Herodoti ponenda sunt ad uerbum: Νόμον τε αἰγυπτιοῖσι πᾶσι δὲ ἀμασίς ἐστι ὁ κραταύσσας, ἀποδεικνύναι ἕτεος ἐκείνου τοῦ νομάρχου πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦνται. μὴ δὲ πρὸς εὐντα ταῦτα, μὴ ὅ ἀπρφαίνονται δίκαιον ζῶντων, ἰθύνειν θανάτων σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγυπτίου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναῖοισι ἔθετο, τοῦ ἐκείνοι ἐς αὐτὸν χρέωνται ἔντι ἀμώμων νόμου. Id est: Hic autem est Amasis qui legem hanc tulit: demonstrare unumquemque apud praesidem cuiusque loci, unde uiuat: quod qui non fecerit, aut demonstrare uitae suae rationem iustam non potuerit, hunc morte multandum. Solon autem Atheniensis sumptim hanc legem ex Aegypto Atheniensibus promulgauit, qua illi semper usi sunt lege sane inculcata. Hac lege iurisdictionem exercuisse Areopagus testis est Athenaeus libro quarto his uerbis: ὅτι δὲ τοῦ ἀσώτου, καὶ τοῦ μὴ ἐκ τινος περιουσίας ζῶντος, ἑπαλαίων ἐκείλων τὸ διὰ ἄρθε παγῆται καὶ ἐκράζον, ἰσόρισαν φαινόμεναι καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τὲ πλείους. Quod autem patrimoniorum profligatores, eosque qui nullis facultatibus uictiarent, Areopagus in iudicium uocarent, poenaeque & supplicij afficerent, memoriae mandarunt Phaedemus & Philochorus pluresque alij. Deinde idem auctor Atheniensis

Amasis qui
Pharao dicitur.

memorabilis
constitutio.

u. eius huiusmodi exemplum eius rei subdidit ad dictum confirmandum. Siquidem Menedemus, inquit, et Asclepiades erant iuuenes, ambo philosophiæ quidem studiosi, sed egestate præditi. Hos Areopagus pro potestate acciōs interrogare instituit, quoniam pacto fieret ut cum dies ipsi totos philosophis operam darent, nihil in censu habentes, bona nihilominus habitudine corporis uiderentur. Ad hæc illi respondentes, cum pistorem quendam accersiri postulassent, & ille accersitus uenisset, eum interrogandum dixerunt: qui cum rogantibus Areopagitis dixisset unaquaq; nocte illos in pistrinum descendere solitos, ibiq; frumentum molentes, pro nocturnis operis drachmas utrunq; singulas ferre, admiratus senatus, ducentas eis drachmas ob uirtutem decreuit. Sed ipsa uerba subiiciam ne comminisci uidear: Μενίδιμον γούνη καὶ Ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενοῦντους, μεταπειμάρημοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συχολάζοντες, κερτιμῆμοι δὲ μισλιν, ἐνεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι. καὶ οἱ ἐκέλευσαν μεταπειμῆμοι τίνας τῶν μυλωτρῶν ἐλθόντων δὲ ἐκείνου, καὶ εἰπόντων ὅτι νυνὸς ἐκείνης κατιόντες. εἰς τὴν μύλωνα καὶ ἀλῶντες, δύο δραχμαὶς ἀμφοτέροι λαμβάνουσι. θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται, διακοσίων δραχμαῖς ἐτίμισαν ἀντοῦ. Verum quandoquidem uerbosa iam esse cœpta hæc disputatio, nec tamen omnia attigimus eodem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam esse uidetur, abrūpendus est sermo qui finem non inuenit.

Ad alteram que partem commentationis festinandum, quam sic quoq; iam festiniscete stilo aggredimur sen-

memorabilis
historia.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Assè & partibus eius, liber

QVINTVS ET VLTIMVS.

Angelus Pol
litianus.

ESTAT MENSU-
rarum tractatus, cū causam
connexam cum prædictis ha-
bens, tum uelut appendix hu-
ius operis. Mensura aut̄ mul-
tiplex ab Aristotēle in nono
libro metaphysices ponitur.
Sed nunc mensuras appello
quib⁹ fruges et liquores meti-
mur. Angelus Politiānus uir
memoria nostra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epistola-
rū de mensuris ex professo scribēs: Incipiendum (inquit) ab ampho-
ra consecrata Romanis in capitolio ne cui uiolaretur. Capū hęc
omnino quantum tessera quoquo uersus in area pedū quatuor: du-
plex amphora modius est, aut si maior græce, medimnus, eademq;
triplex efficit sextariū. Sextarij dimidiū cotula uocatur & hemi-
na. Quatuor uero sextarij choenica complent: ita sex congiū, quī
latine chus dicuntur. Inde forsā sextarij nomen quōd eū sexies con-
giū capū. Scribit tamen Pollux cotulam choenicis esse tertiam par-
tē: choenicas octo & quadraginta medimno continet. Hęc Politiā-
nus supresso autore (ut ferē assolet) ex uulgatis carminib⁹ illis sum-
psit quæ apud Priscianum incerto autore leguntur. Nam non esse
Prisciani argumentū est, quōd in antiquis uoluminibus Prisciani
non inueniuntur. In his aut̄ carminibus intelligendis quoties q̄q; lu-
culentis

culentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequētibz apparebit, ut nisi Politiāni stilum agnoscerem, Politiāni epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdē flagitiij est quod talentū Atticum maius tribus et octoginta minis esse dixit, nec ullum pondus Attico talento maius esse. Carmina autem illa sic ferè leguntur.

Pes longo spatio latoq; notetur in anglo:

Angulus ut par sit quem claudū linea triplex.

Quatuor ex quadris medium cingatur inane

Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret,

Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Huius dimidium fert urna, ut & ipsa medimni

Amphora, terq; capū modium. Sextarius istum

Sexdecies haurit quot soluitur in digitos pes.

Dico his uersibus significari, Amphoram ex area excitari quoque uersus pedali, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus. Ita ut quaterni undiq; anguli tesserales tribus lineis concludatur singuli, quibus ipsis tres dimēiones tesserae significatur qui cubus græce dicitur, id est schema sex in situs sessile. Hoc enim uerba illa significant.

Cubus &
tessera.

Angulus ut par sit quem claudū linea triplex.

Tres enim dimensiones notantur, longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti testem interim citabimus Isidorum Hispalēsem, in hac re interdum non refellendum, licet in multis lapsus sit. Amphora (inquā ille) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quòd si hūc testem refutare placet, prodeat Festus testis locupletior, qui his uerbis testabitur: Quadrantal antiqui uocabant amphoram quod uas pedis quadrati octo & quadraginta sextarios capit. Politianus duplicem amphoram modium esse tradidit, & (quod uix intelligere possum) triplicem amphoram sextarium efficere. Ego autem amphoram unam ternos modios capere dico, & duodequinguaaginta sextarios: nec medimnum & modium eundem esse modum, sed medimnum modios senos capere. Suidas, μέδιμυ & μέ-

τρον ἐς ξηρῶν, διον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον ὄνν modium
 Medimnus, inquit, mensura est aridorum, ut tritici uel ordei. Me-
 dimnum igitur mensura est sex modium. Hactenus ille. Sed audia-
 mus testem unum qui uice sit omnium, is erit Cicero, qui in frumē-
 taria, ita inquit ad Verrem: Accipis sestertios quindecim pro me-
 dimno, tanti enim est illo tempore medimnum: retines sestertios
 duodecim, tanti enim est frumētum Siciliense ex lege aestimatum.
 Est eiusmodi aestimatio legis ut cæteris temporibus tolerabilis Sicu-
 lis, te prætorē etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege se-
 stertijs tribus ut aestimatus fuit ante te prætorē, ut tu in episto-
 lis ad amicos tuos gloriaris, sestertijs duobus, sed fuerit tribus se-
 stertijs, quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegi-
 sti, tu non modo omnes accipere quod oportebat noluisti, sed etiam
 dare quod non debebant coëgisti. Idem alibi: Pretium autem sena-
 tus consulto constitutum decumano in modios singulos sestertij ter-
 ni. Et iterum: Duobus pretijs unum & idem frumentum uendidi-
 sti, semel ciuitatibus sestertijs quindecim in medimnum. Iterum Po-
 pulo Romano, à quo sester . xx. in medimna pro eodem illo fru-
 mento abstulisti. Et alibi: Hoc reprehendo, quod cum in Sicilia se-
 stertijs binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te declarat,
 summum sestertijs trinis: tum iste pro tritici modijs singulis ternos
 ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs eiusdem orationis
 Medimnum. liquet medimnum quinquies modium capere: quod de Sicula men-
 sura intelligendum, nam Romanum medimnum ut Atticum senos
 modios cepisse, eodem autore eadem que oratione probabimus po-
 Amphora. stea. Nunc quod instat de amphora uideamus, quoniam modo intel-
 ligi possit quod Politianus dixit: Sit igitur area quoquo uersus pe-
 dum quatuor, si ex ea corpus quadrantale & tesserarium facere
 uelis, necesse est addenda dimensione tertia, id est altitudine, ter-
 tiam quoque multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo
 enim bis bina bis, primam tesseram faciunt octo angulis constan-
 tem, & ter trina ter, secundam, qui numerus est uicenarius septe-
 narius

narius, eodem modo quater quaterna quater, tertiam tesseram faciunt, unitatibus quatuor & sexaginta concretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratum, quaternum quoquo uersus pedum: Huic si altitudinem bipedalem imponam, fiet octo pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ualent, hoc est bis quater quater nos. Hos pedes si ex quadratis cubicos, id est tesserarios reddere uelim, eum numerum ut duplicem necesse est, hoc modo, quater quatuor quaternos, sic fiunt bis duo & triginta, id est quatuor et sexaginta. Ut enim quadrata forma ex numero quocumque fit in sese ducto, sic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix est numeri quem nunc quærimus: is in sese multiplicatus sedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus in tesseram euadit, & fiunt sexaginta quatuor. Quare aut Politianus existimauit amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris hallucinatus comperietur. At alterutrum uix de eo homine credere fas est qui Panepistemonia librum condidit, quo omnium rerum artiumque scientiam profiteri uideatur. Virruuius libro quinto de tesserana inquit: Culus est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planities per quadratum: is cum est iactus, quam in partem incubuit, dum est intactus immotam habet stabilitatem, ut sunt etiam tesseræ quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cuperem, quadrata, id est uas cubicum ex tabellis quatuor faciedum locaui, nã ut intus pedale quoquo uersus esset, factumque ad rudiculam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa uasis labra. Iacens uero & porrecta in imo atque summo, latera bina stringeret. Semipedem accipimus id spatium quod digiti utriusque manus suppressis pollicibus occupant: etenim palmus (ut inquit Virruuius) à quaternis manuum digitis inuictus est, & à palmo pes factus sedecim digitorum: nostri pedem duodecim pollicibus partiuntur, quas uncias antiqui uocauerunt ut autor est Boethius, id quod ostendit Pli-

Panepistemon Politianus.

Culus.

Amphoræ forma & capacitas.

nus libro xv. de siliquis loquens: Quum inquit digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro unciali, ut differentiam adnotare facile sit inter diguale & pollicare. Frontinus: Aquarū, inquit, moduli aut ad digitorum aut ad unciarū mensurā instituti sunt: digni in Campania & in plerisq; Italiae locis, uncia in Apulia obseruatur. Est autē dignus (ut conuenit) sextadecima pars pedis, uncia duodecima. Idē alibi: Vncia ergo modulus habet diametri dignū unū & trientē digni. Haec tenus ille. Vulgo pedē metiuntur opifices manibus in pugnos contra etis & porre etis pollicibus altrinsecusq; obuersis. Nos huiusmodi pedē habuimus, sed ab ijs petiitū qui modū pedis publice statuere solent. Hoc uas autē tritico cū impleuissem, cū mensuris nostris composui implendo deplendoq; subinde. Hoc faciens deprehēdi uas illud tesserarium, id est amphoram meam cumulatā, huius urbis quadrātem radio æquatum capere; nec aliam esse inter utranq; mēsuram differentiam, quā quæ esse soleat inter mensuram rasam et fastigatam, ut amphora cū eo auctario quod liberaliores uēditores condonare solēt, quadrantē nostrū hostimento admēsum omnino æquare possit. Quadrantē appello eius mēsuræ quartā partē quam sextarium triticariū diximus. Secundū hoc medimnus erit quā minā dicimus. Lingua enim uernacula primū mimnū per syncopen, postea minā pro medimno dixit. Ita sextarius ille noster triticarius in bina medimna uel quaternas amphoras diuiditur, et inde in duodenos modios quos bossellos appellam⁹ uel bæotios potius. Sed hæc quæ cōiectura assequimur, argumētis adiuuāda sunt. Tranquillus in Cæsare: Populo præter frumētī denos modios ac totidem olei libras, trecenos quoq; nūmos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Cæsar totidem modios tritici uirūm quot olei libras diuisit, intelligimus modium non magnā mensuram fuisse: quæ Ciceronis testimonio plerunq; binis, raro ternis sestertijs ualebat. Qua ratione medimnus quimisdēnis sestertijs, & sæpe denis tantum ualebat: quod tamen intelligo in uilitate annonæ; Nam Cicero in frumentaria duas

Dignus.
Vncia.

Medimnus.

Aestimatio
frumētī in
Sicilia

duas æstimationes ex senatusconsulto factas ponit: unã alterarum decimarum quas aratores non gratuias pendere cogebantur populo Romano, sed ita ut in modios ternos sestertios acciperent: alteram æstimationem ponit frumenti quod interdũ ciuitatibus impetrabatur, ut Romano populo præbere certũ numerum frumenti cogentur, & pro eo in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios. Qua ratione medimnus quinis denarijs æstimabatur, quod fiebat cũ annonæ penuria metuebatur ut opinor. Leuius ergo æstimatio erat trimis sestertijs in modios Siculos qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idem esset medimnus. Videamus an hoc tẽporibus nostris congruat. Apud nos cõmodam tritici primarij annonã esse aiunt, cum medimni bini, id est sextarius quinis & uicenis solidis turonicis uæneüt: ab eo pretio ad tricenos iustam æstimationẽ esse. Deorsum autẽ ad uicenos, iam ad uilitatẽ spectare: quod supra hæc aut infra est, caruatis et uilitatis appellatione cõseri. Cum hæc liueri mandarẽ pretij diuersis anni partibus à uicenis solidis ad uicenos binos & semissem plerunq; euariauit, tãetsi minime ubere biennij prouentu: sed ferẽ ita eueniũ cũ exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cũ paucis annis equis aratorijs quibus nostri utuntur, magnopere pretiũ accesserit. Verũ si medimnus in Sicilia mediocri anno quimisdenis sestertijs ualebat, planũ fit nõ memorabili nos errore aut in nũmi cõiectura aut in mensura falli, quippe quindecim sestertij æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenario lo ualẽt. Sestertiũ enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirũ est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumẽti binis sestertijs esse dixit in magna ubertate. Qua ratione duo medimna decem et septẽ solidis & semisse uæneüt: nam apud nos sæpe minoris ualere memini. Cicero in Frumẽtaria: Frumentũ, inquit, emere in Sicilia debuit Verres ex senatuscons. & ex lege Terentia & Cassia frumẽtaria. Emundi duo genera fuerũt, unũ cõterarũ decumarũ, alterũ quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distribu-

Sestertij
ualor.

tum. Illius decumani tantū quantū ex primis decumis fuisset, trieni-
 ci modia DCCC. millia. Pretiū autē cōstitutū decumano, in modios
 singulos sestertij terni, duodetrices: imperato sestertij quaterni.
 Ita ut frumentū imperatū, sestertiūm duodetrices in annos singu-
 los Verri decernebatur quod aratoribus solueret: in alteras decu-
 mas fermē ad nonagies: sic per trienniū ad hanc frumēti emptionē
 Siciliensem propē cēties et tricies erogatū est. Decumanū frumē-
 tum appellat Cicero alterius decumæ frumentū, quā aratores da-
 re non uectigalē sed uenālē cogebātur. Puto autē nō utrobiq; duo-
 detricies legendū, sed secūdo loco duodeuicies, nihil tamē certi ha-
 beri potest quoniā locus ille corruptissime legitur: sed nec duodetrī-
 cies priore loco satis cōgruit, cū octingēta millia modiūm quater et
 uicies tantūmodo ualuerint æstimatione ternorū sestertiorū. Igi-
 tur DCCCC. M. Ciceronē scripsisse dicendū est, non DCCC. ut sit
 uicies septies. Quod si addatur xxx. mil. cōgruet duodetrices.
 Ter autē duodetrices fermē nonagies cētena millia sestertiūm ua-
 let. Quibus si ter duodecies addas fermē centies et tricies sester-
 tiūm erit, quod à Cicerone oratorie auctū est. Sic in alteras decu-
 mas quotānis ex Sicilia nongēta millia modiūm Romā exportabā-
 tur, qui modij primū ad mensurā Romanā, deinde ad nostrā redu-
 ci debēt: Propterea quod quini Siculi modij senos Romanos uale-
 bāt. Quā ratione septingēta & quinquaginta millia Siculorum,
 nongēta millia Romanorū & Atticorū ualēt, quæ ad medimnos
 Atticos relata centū & quinquaginta millia fiūt. His adde cētum
 & quinquaginta millia modiūm Siculorū quæ centū et octoginta
 millia Romanorum ualēt, fiunt decies cētena et octoginta millia.
 Hæc enim summa sesquiquinta est nongentorū milliū, quæ ad sex-
 tarios Parisinos reducta nonaginta millia fiūt, & duodenario di-
 uisa septē millia, & quingēta modia Parisina. Sic ex duabus deci-
 mis Romani quindecim millia modiūm nostrorū trāsportabant ex
 Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis sestertijs imperaba-
 tur, Sed septē millia & quingēti modij nostri ea ratione quā Cice-
 ro sta-

Decuma fru-
 menti in Sici-
 lia.

ro statuit, id est tribus sestertijs in modium Siculum, ære nostro sexa-
 ginta septem millia & quingentos aureos nostros ualent, quæ Ro-
 mano more uicies septies sestertiũ dicuntur. Quare summa oĩno
 non congruit, propter quod locum Ciceronis corruptum esse dixi,
 nec modo corruptum esse puto, sed etiam mutilatum, inter uerbu
 fuisset & uerbum tritici: DCCC. enim millia non est alterarũ decu-
 marũ numerus, sed frumenti imperati, ut ex alijs locis oratiõis col-
 ligitur. Numerus aut alterarũ decumarũ deesse mihi uidetur. Sed
 & maior summa esse debet in triennio q̄ centies & tricies, cũ quo-
 tãnis nonagies in alteras decumas daretur, id quod ex alio loco ora-
 tionis ostenditur: nam Cicero eius summæ quinquagesimas binas
 ad sestertiũm tredecies taxauit: qua ratione trecenties & uicies-
 quinques esse oportuit. Cæterũ non duodetricies imperato frumẽ
 to Ciceronẽ statuisse puto, sed bis & tricies, cũ quaternis sestertijs
 in modium æstimaretur: summa enim ad nummũ quadrat. Sextarius
 noster ferẽ est q̄tũ iumentũ uiatoriũ ferre potest, hos in modio du-
 odenos Parienses habet. Idẽ Cic. in eadẽ oratione: iugera professũ
 sunt aratores imperio atq; instituto tuo: nõ opinor quenq̄ esse min⁹
 p̄fessum q̄ quantũ arasset, cũ tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte
 recuperatores p̄ponerentur. In iugere Leontini agri medimnũ ferẽ
 tritici serunt perpetua atq; æquabili satiõẽ. Ager efficit cũ octauo
 bene ut agatur. Verũ ut oēs dij adiuuent, cũ decimo: quod si quãdo
 accidit, tũ fit ut tantũ decumæ sit quãtũ seueris, hoc est ut quot iu-
 gera sunt sata, totidẽ medimna decumæ debeãtur. Hoc cũ ita esset,
 primũ illud dico, pluribus medimnũ millib⁹ uenisse decumas agri
 Leontini q̄ quot millia iugerũ sata erãt in agro Leõtino. Et rursus:
 Agri Leontini decumæ anno tertio uenierãt medimnis xxxvi.
 millibus, hoc est tritici modijs ducẽtis sedecim millibus. His uerbis
 planũ fit medimnũ senos modios capere, cũ prior numerus senario
 multiplicatus posteriorẽ efficiat. Idẽ: Ostendã neminẽ aratorẽ mi-
 nus trib⁹ decumis dedisse: atq; hoc in beneficij loco petiũ ab Apro-
 nio: ut i iugera singula ternis medinĩs decidere liceret. Deĩde i feri

us ita subdit: Professio est agri Leontini ad iugera xxx. millia.
 Hæc sunt ad tritici medimna nonaginta, id est tritici modia quin-
 genta quadraginta millia, tres quinquagesimas, id est tritici modi-
 um xxxii. millia quadringentos. Ab omnibus enim ternæ præte-
 rea quinquagesimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corru-
 ptissime hodie leguntur: sed partim ex locorū collatiōe, partim cal-
 culo emendantur, quæ ideo citanda duxi, ut probarem medimnum
 senos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadragin-
 ta millia senario partiaris, fient sexies nonaginta millia. His etiam
 exemplis autoritatē habemus agri Leontini qui fertilitate commen-
 dabilis erat iugera singula singulis medimnis, id est senis modijs
 feri. Et plerunq; cū octavo, raro cū decimo foenore satū frumentū
 redire. Primum igitur statuamus quanta sit iugeri mensura. Co-
 lumel. lib. vi. Duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine
 pedum ducentorū quadraginta, latitudinē pedum centumviginti.
 Quæ utraq; summæ in sese ductæ quadratorū pedū faciunt mil-
 lia viginti octo & octingentos. Iam autore Columella et calculo
 confirmatore nouimus ducentos & quadraginta pedes (quæ longi-
 tudo est iugeri) centies & uicies multiplicatos (qui numerus est la-
 titudinis) octo & viginti millia quadratorum pedum & octingen-
 tos efficere. Hic numerus octingentas hexapedas efficit, qua men-
 sores & fabri sic utuntur, ut antiqui Romani decempeda. Est enim
 hexapus siue hexapeda mensura sex pedum. Quæ quadrata sex et
 triginta pedes habet: Porro centū hexapedæ quadratæ tria millia
 & sexcentos pedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatu-
 ordecim millia & quadringentos explent, quæ mensura est se-
 ni iugeri Romani ex Columella. Ita iugerum octingentas hexa-
 pedas nostras habebat. Quare quod apud Varronem et ipsum Co-
 lumellā legitur actum quadratum undiq; finiri pedibus centum vi-
 ginti, eumq; duplicatum iugerū facere, id de iugero quadrato in-
 telligendū est, non absolute de iugero, quod parū apud uarunq; de-
 claratū est. Sed cum uterq; dicat scrupulum denū esse pedum qua-
 dratorū

Medimnus

Hexapeda
 Hexapedes-
 q.
 Iugerum.

dratorum, et in iugero esse scrupula ducenta & octoginta octo, planum fit calculo, de iugero quadrato non intelligi, cum dicitur iugerum pedum esse uiginti octo millia & octingentorum. Si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in dignos deducendi ducenties octuagies octies centenos pedes fieri, id est uiginti octo millia octingentos: at iugerum quadratum altero tanto maius est. In agro Parisino non una est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam nostram uicenu quinu pedum esse aiunt longitudinis. Hæc quadrata sexcenos uicenos quinos pedes continet, qui numerus centies multiplicatus sexaginta duo millia & quingentos pedes quadratos efficit: tot enim tantiq; perticis iugeru nostrum quod arpennum appellamus, constare dicitur. Huiusmodi iugero licet aliqui utantur, alij tamen affirmant grandissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri perticam uicenu binu pedum esse longitudinis, quæ quadrata quadringenos octuagenos quaternos pedes habet. Et hæc iam apud plerosq; plena existimatur. Quæ ratione centenarium iugeru quadraginta octo millia quadringentos pedes habet quadratos. Est & minima mensura, quæ perticis duodeuicenarijs utitur quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, & centena in iugero, pedes quadratos efficiunt numero triginta duo millia quadringentos. Sunt etiam q; perticis quidam plenis sed iugero sexagenario utantur. Quo fit ut illis iugeru triginta septem millia quingentos pedes habeat: nos autem mediâ mensurâ obseruabimus quâ dicunt germanâ nostrâ esse, q; duos & uiginti pedes perticæ statuunt, & quadraginta octo millia quadringentos pedes habet, hæc ad iugeru Romanu cõposita eandem habet proportionem, quâ quadringenti octoginta quatuor ad ducentos octoginta octo, q; ut maior est multo sesquipla, sic paulo minor est dupla. Eiusmodi arpennu pingui solo alternis profermodu messibus medimnu duodecimû reddit. Huiusmodi ferè est fertilis in eo tractu q; peculiari nomine Fracia appellatur, ex eo (ut arbitror) quod sit sumen (ut dicitur)

Iugerum
Parisinum.

Francianus
ager.

Franciae
sumen.

tur) Franciæ, in quo agro triticū mutilis spicis nascitur nō ut ferē in Italia aristatis. In eo nos prædiū Marlianū habemus. Neq; nunc de summa ubertate, aut soli, aut tēporis loquimur sed de ea q̄ plerū q; uisitur. Notū est in eo agro arpenna duodeuicena in annos singulos singulis modijs nostris oblocari tritici lectissimi: q̄q̄ ea ferē locationū formula est, ut colonus eo recte præbēdo tritico defungi possit qd̄ summæ bonitati uno solido cedat, & interdū eo qd̄ semisse tantū solidi: modū aut̄ nostrū (ut iā dixi) duodenos sextarios cōtinet, & sextarius binos medimnos: hac ratioē singula iugera quorānis bessē sextarij nostri. i. octonos modios p̄sitare inueniūtur. Cū tamē in eo tractu nullū agrū restibile ēē sciā. Sic enī fert agrī colatio, ut triticarius ager à messe triticea altero anno semestre ali qd̄ gen⁹ frugis capiat, ut ordeū uel auenā uel quid aliud leuioris foetus: tercio aut̄ anno nouali agitato cesset, quod et aruū et uerua. Etū appellatur ab antiquis. Ita q; planū fit agrū nostrū bonitate Sēculo nō cedere, quē Cicero cū VIII. & X. acceptū reddere semen dixit, q̄q̄ id postea uiderimus, nūc id tantū argumenta nostra adiuuet, quibus asserere cōtendimus medimni Romani et minæ nostræ paritatē. Nosiri aut̄ agricolæ arpennū quale dixim⁹, sesq; medimnū ferē p̄scere, ut bene seratur aruū. Colu. de satioē loquēs lib. XII. pinguis agri iugerū si solutus & siccus sit, quaternos tantū modios tritici p̄scere tradidit: si cretosus aut uliginosus, quinos. Hoc cū à nostratib⁹ anxie inquirerē, uix cōstare opiniōes deprehēdi, id quod ex uarietate soli et mēsurarū cōtingū: quū tamē colligere potui, plena. i. mediocris pinguis agri mēsurā solo dēso dodranē minimū p̄scit, interdū etiā dex: ante. i. decē modios Romanos: soluto et minime uliginoso solo nūc septenos nunc octonos: minimus modus agrī reliquis etiā cōpetentibus, senos modios, id est medimnū p̄scit. His conuenit dictū Columel. lib. II. Iugerū (inquit) agri pinguis plerū q; modios tritici quatuor, mediocris quin q; postulat: adorei modios nouem, si est lætum solum: si mediocre, decē desiderat, nam quāuis de mēsurā minus autoribus conuenit, hanc tamen uideri commo-

dissimā

Marlianum
prædium.

Aruum.
Veruactum.

Ratio semen
tis.

diffimã docuit noster usus. Et paulo inferius. Nobis ne istã quidem quã prædiximus mensuram semper placet seruari, quod eã uariat aut loci aut tēporis aut coeli conditio. Proinde quã proportionē iugerum Romanum, id est duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Parisinum arpennum habet, id est ad duodequinguenta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quinq; modij ad septenos & nouenos. Leontinum iugerũ non admodum disparile nostro minimo fuisse oportet, quod tantundem frumenti posceret, id est medimnum in singula iugera, si tamen Cicero ueritati inseruiuit potius quàm exaggerationi criminis. Arpenni aut uocabulo non licenter uti uideor cum id apud Columellam legatur. Aristoteles in secundo Politicon autor est Solonem Atheniensem quatuor census Athenis instituisse. Quorum primus fuit eorum qui pentacostiomedimni dicti sunt, id est quingentis medimnis censi. Secundus eorum fuit qui Zeugitæ dicebantur, ab equis iugalibus. Tertius Hippas, ab equis. Quartus Theticus dicitur, qui eorum erat qui Thetes, id est opifices erant, hoc est operas suas locantes. Primum, secundum & tertium ad magistratus & honores admitti uoluit, eosq; diuitem nobiliumq; appellatione censeret. τὰς δ' ἀρχαίς ἐκ τῶν ἑνὸν καὶ τῶν ἐν τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ἐκ τῶν πενταχροσιομεδίμων καὶ ζευγίτων καὶ ἵππων τέλους τῶν καλουμένων ἰπποδάστων. Plutarchus in Solone: Cum magistratus (inquit) omnes locupletibus relinquere uellet, reliquam autem rei publicæ gubernandæ partem promiscuam facere, ad quam antea plebs aspirare non poterat, ad census ciuium se contulit, & qui in siccis atque humidis censi erant, in primo ordine locauit, & pentacostiomedimnos uocauit. In secundo autem eos qui equos alere possent, aut trecētis censi forent, & hos hippada soluentes ab equis nūcupauit. Zeugitæ uero tertij census hoies uocati sunt, q̄ ducetōrũ medimnũ cēsũm explerēt. Quo hæc meli⁹ intelligatur, Pollux li. 8. de hoc loquēs ita inq̄t: ἀμύματα δ' ἦν τέτραρα. πενταχροσιομεδίμων, ἰππίων, ζευγίτων, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τῶν πενταχροσιομεδίμων μέ-

Arpennum.
Census Atheniensem.

τρεῖς ὑπὸ καὶ ξυρὰ τρεῖς κληθέντες. ἀνήλισχον δ' εἰς τὸ διμῶσιον,
 τάλαντον. οἱ δὲ πᾶσι ἰππόδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τῷ δύνοντι βίβειν
 ἵππεσ, κικλήσκονται δλοχῶσιν. ἐποίουσι δὲ μέτρα βίβησι. ἀνήλισχον
 ἢ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζυγῆσιον τελοῦντες ἀπὸ διαχῶσιων μέτρων
 κατελείχοντο, ἀνήλισχον δὲ μόνον δέχοντο. οἱ ἢ τὸ θηπικόν, ὄνδεμίαν
 ἀρχὴν ἤρχον, ὄνδε ἀνήλισχον ὄνδεν. Quorū uerborū huiusmodi
 est sententia: Quatuor census Athenis fuisse, pentacosime dimnos,
 hippeis, Zeugitas, theticos. Pētafosime dimnos aut, id est quingeni
 medimnos ideo appellatos, quod quingenūm medimnūm numerum
 uel mensurā siccis & humidis facere possent, hosq; in publicū sum-
 ptus facere ad talentū. Hippeis aut id est equines ex eo dictos uide-
 ri quod equos alere possent, eosq; mēsuras treccetas facere, et publi-
 ce semitalentiū impendere. At uero qui iugationē penderēt, à ducē-
 tis mēsuris cōscribi soluos esse, & publice decem minas cōsumere.
 Postremæ notæ eos esse qui theticū penderēt, id est opificariū uel
 mercenariū, eosq; nec magistratū gerere, nec publice quicq; sumptus
 facere. Licebatq; ex uno ordine ad aliū trāsire, ut idem Pollux au-
 tor est. Ex hoc autē instituto prodierūt (ut arbitror) munera perso-
 nalia, quorū mentio fit in lege ultima de muneribus et honoribus in
 Pandectis. Seruius etiā Tullius hoc exemplo classes quinq; ciuium
 Romanorū descripsisse uidetur. Prima classis in octoginta centu-
 rias distributa, ex his qui centū millibus æris aut maiore censum ha-
 berent, quæ summa à nobis mille aureis nostris æstimata est. Octo-
 ginta aut cēturiæ in quadragenas seniorū, ac iuniorum diuisæ. Ita
 ut seniores ad urbis custodiā præsto essent, iuniores ut foris bella
 gererent: quibus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela
 in hostem hastaq; & gladius. Secunda classis intra centum usq; ad
 quinq; & septuaginta milliū censum instituta. Tertiæ classis quin-
 quaginta millia cēsus fuit. Quartæ, quinq; et uiginti millia. Quin-
 ta & ultima, undecim millibus censebatur, id est centū ac decē au-
 reis nostris. Reliquæ aut multitudo cuius esset inferior census, im-
 munitis militia facta. Equitū etiā ex primoribus ciuitatis duodecim
 centū

Censu Ro-
 mani et clas-
 sis.

cēturias scripsit, quibus ad equos emēdos dena millia æris ex publi-
co data, et quibus equos alerēt uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in
annos singulos pēderēt. Dena millia æris ego cētenos aureos in-
telligo ad binos equos emēdos, & uicenos ad alēdos, id est bina
millia. Hæc omnia (inquit Lilius) in diēs a pauperibus inclinata
onera. Ex his intelligim⁹ in infantia urbis Romæ primarias opes
fuisse mille aureos. Propterea Plinius libro XXXIII. Nō erat, in
quæ, apud antiquos numerus ultra centū millia. Itaq; hic & hodie
multiplicatur, ut decies centena millia, aut sæpius dicatur. Fœnus
hoc fecit nūmusq; percussus. Quæ locū ex uetusto sic lego: Itaq; est
hodie multiplicatur hæc, ut decies cētena millia aut sæpius dicantur,
hoc sensu: ut olim non erat numerus ultra centū millia, sic nec
hodie, quia cū ad centū millia peruentū est, per multiplicationē fit
progressus, dicendo decies cētena millia, aut uicies, aut cēties, quæ
summa antiquis ignotæ fœnore excreuerūt. Idem: Seruius rex præ-
mius signauit æs: antea rudi usos Romæ Rhemeus tradit. Signatū
est nota pecudū, unde & pecunia appellata. Maximus census cen-
tum millia assiu illo rege fuit, & ideo hæc prima classis. Vt igitur
Romæ prima classis cētenariorū fuit, sic Athenis quingenariorū,
qui quotānis pēdere possent medimna uini & olei et frumētī quin-
gena, sic enim ex Polluce intelligēdum puto. Quingēta autē me-
dimna in Attica quæ plurimo importato frumēto utebatur, ducen-
tis quinquaginta aureis æstimare possumus: & quingēta uini me-
dimna. i. mille amphoras totidē penē frācicis, pro quibus quingen-
tos aureos ponemus, quibus si addamus totidē olei amphoras nescio
quid æstimare debeā. Apud Demosthenē πρὸς φορμίωνα Chrysi-
pui quidā negotiator nā ad iudices loquitur: ὅτι ἡ ὀσίτος ἐπέμψεν
θι πρότερον, καὶ ἐγένετο ἐκκαταλέχαι δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους
ἢ μυρίου μέδιμνον πυρῶν, ἀκεμνήσασθαι ὑμῖν τὴν κατεσκευασθεῖσαν
μῆσιν, πέντε δραχμῶν ἂν μέδιμνον. Cū autē frumenti auctū esset
pretiū, & ad sedecim drachmas excreuisset, importato frumēto ul-
tra decem millia medimnū, iusto et legitimo pretio uobis admēse
sumus

Plinij locus.

Romani nul-
lum numerū
habent ultra
centū millia.

sumus quinis drachmis in medimnum . Hac Demosthenica ratione sextarius Parisinus circiter aureo uno fuisset, hoc est drachmis decem . Igñur qui Athenis eum prouentum quingentum medimnum habebant, talentum impendere publice tenebantur, hoc est sexcentos aureos . Verum intelligimus illam æstimationem census non strictam fuisse, ut pentacosimedimni dicerentur qui quotannis eam summam corradere possent, sed qui tantum pendere possent, talento esse taxatos . Parum tamen hoc explicatum est ab autoribus . Interpres Aristophanis pentacosimedimnos dictos dicit eos qui tot mensuras arare possent. πενταχρσιομεδιμνους δλια δ̄ γιωργειν & σκῦτα μίτρα εντως επωνόμαζον . Equites autē eos dictos qui trecentas mēsuras ararent, nomē ex eo sortitos quod equos alere possent, siquando opus esset . Qui cum primū sexcenti fuissent, postea urbe aucta mille & ducenti esse cœperunt: his licebat comatos esse licet diuiores essent quingenarij, id est pentacosimedimni . Oportebat ergo ciues eos diuines esse, qui tantū telluris ararent, aliunde etiam diuescentes, ut negotiationibus maritimis propter situm urbis & scœnore traiectione . Opificum autē ordini licebat & iudicare & concionem habere, ut idem autor inquit: Διχαζειν καὶ ἐκκλησιάζειν . Haftenus illi rempublicā attingere poterāt . Copiosos autem Athenienses fuisse ex Thucydide nouimus, qui libro secundo Periclem eorum ducem ita inducit de opibus eorū differentem, ut dicat confidere eos debere, nec incursum hostiū perterrefieri . Bello enim gerendo consilio & ui pecuniæ plurima obtineri . Athenicibus autem sexcentorum talentorum obuentionem annuam esse, quæ quotannis ferè tributi nomine à socijs eorum pensitarentur, præter alios prouentus . Esse præterea signati argenti in arce sex talentorum millia, fuisse autē aliquando plurimū nouem millia septingenta . Ex quibus in arcem & publicas alias extrucciones erogatum fuisse quod nunc illi summæ desit. τὰ δὲ πρᾶλλα τὸ πρᾶλλον γνώμη καὶ χρημάτων περισόια κρατεῖται . θαρσεῖν τε ἐκίλευε προσίωντων μὴν ἑξαχρσίωυ ταλάττων ὡς ἰδίᾳ δ̄ πρὸ φόρου καὶ θ̄ ἐνιαυτῶν ἀγῶ

Athenienses
diuines,

ἀπὸ τῆς ξυμμαχῶν τῆ πόλει, ἀνευ τ' ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων ἢ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐπ' ἅτε ἀργυρῶν ἰσοσήμες ἑξακισχίλι' ταλάων τ' τὰ ἅ πλείστα διακοσίων ἀπὸ δέοντα μύρια ἑξήκοντα. Sex millia talentum tricies sexies centenis millibus aureorum nostrorum aestimare solemus. Suidas autor est redditus publicos Athenis Prytanea ap-
 pellari: et eo nomine metallorum uectigalia & fori. i. rerum uenditarum, et portuorum intelligi, et quicquid a socijs uel subditis p̄sita retur, & quicquid ex manubijs uel rebus publicatis redigeretur: Quorum, inquit, nominum cumulus bina millia talentum propemodum cōstitit. Athenæus aut lib. XII. scribit Duridē in historijs prodidisse, Demetriū Phalercum, cuius multa est mētio apud Ciceronem, Quintilianū, Pliniū, & alios, cū Athenis reipub. administrandæ præesset, mille ac ducenta talenta in potestate habuisse quotannis. Ex quibus cum minimā partē in stipendia militū & reliquas reip. partes tuendas consumeret, reliqua per ingentē morū incontinentiam luxuriose dilapidabat. Epulis quotidianis lautis & opiparis quā plurimos conuiuias accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas coenas superans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum coenationum pauimēta singulari artificio uermiculata, etiā unguentis perfunderentur. Διμήριον ἢ ἑφελιρεὺς χιλίων ἢ διακοσίων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενον. ἢ ἀπὸ τούτων βραχίλια διακοσίων εἰς τοὺς στραπώτας ἢ πῶν τ' πῶλιως διοίκησιν. τὰ λοιπὰ πάντα διὰ πῶν ἑμφυλῶν ἀκροσίων ἠφάρισε. Hæc uerba satis significant publicos redditus Athenarum mille & ducentorum talentum fuisse. Diximus alibi Athenis Isocratē rhetorē uiginti talentis orationē unā uendidisse. Plutarchus autē autor est Demosthenem in eadem urbe totidē talentis unius diei reticentiam uendidisse Harpalo, qui Alexandrum Magnū fugiens Athenas se contulerat: licet historia ab aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen penē conuenit quod Demosthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talentis argenti, in concionem postridie ueniens collo lana & fascijs obligato, cum censere iuberetur, & pro

Prytanea

Demetriū
profusio.Atheniensium
redditus.Demosthe-
nes magnus
silentiū ue-
didit.

& pro

Et pro cōcione dicere quid de Harpali postulatis statuendū esset, nutu ostēdit se irracuisse, nec proloqui posse. Quo tēpore ij qui mūnere Harpali corruptum esse sciebant, videntes dicere cōeperunt, concionatorem hominē et popularē noctu argyranche corruptum, id est angina argentaria. καὶ κενωμένης τάχις αὐτὸν νυκτὸς ὁ ἄρπαιος ἐπέμψεν αὐτῶν τὴν κύλινα μὲν τῶν εἰρησισταλάντων. Et paulo post: καὶ μεθιμέραν εὐκὴ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις καὶ τῷ βαχίλου κατελιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῦλθε, καὶ κειμένον τὸ ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διέκρινεν ὡς ἀπρηχομένης αὐτῶν τῶν φωνῆς. οἱ δὲ χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ συνάχῃς ἐφραζον, ἀλλ' ὑπὸ ἀργυράχῃς εἰληφθαί νύκτωρ ἔνδιμα γόν. Id est. Interdiu autē Demosthenes pulchre et concinne lana et fascijs obvoluto collo in concionē prodiens, cum quidā eorū qui aderant scandere in pulpituū et dicere eū iuberent, nutu significauit quasi obtusa uox sibi esset. Quo facto homines quidam ingeniosi cauillantes, non angina noctu oratorē, sed argētangina correptum esse dixerunt. Idē Thucydides libro tertio, autor est Athenienses Mithylenē obsidentes, cū iam magna ex parte pecunias supradictas consumpsissent in eo bello quod cū Lacedaemonijs eorumque socijs susceperant, et pecunijs egerent ad obsidionem peragendam, iū primum tributū in ciuitate instituisse, et ducenta talenta ad bellū contulisse, emissis etiā nauibus XII. ad pecunias a socijs cogendas. προσελθόντες δὲ οἱ ἀθλωαῖοι χρημάτ' εἰς τὴν πλοορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσαυχόντες ὅτι πρῶτον εἰσφορὰν διαχόσια τάλαντα ἐπέμψαν, καὶ οὐδὲ τὸν ἐνυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώσωσι. Quod uero diximus de quingenarijs Atheniensibus qui impendere talentū publice tenebantur, ita intelligo non ut quotānis tributū nomine impenderent: tributū enim Athenienses non pendebant, ut supradictū est ex Thucydide, sed ut cū opus esset, id quod ex

Oratio Demosthenis de muneribus trierarchie. orationis eius colligamus. Est autem eiusmodi. Cum rex Persarum expeditionē

expeditionem in Græcos & præcipue in Athenienses facturus diceretur, populus Atheniensis tumultuari coepit, quasi quæ-
rere qui Atheniensi exercitui instructus obuiam ultro Persis in Ly-
diam procederet. Quod cum Demosthenes temerarium esse uide-
ret, nec tamen aperte damnare & dissuadere auderet, censere coe-
pit prius de apparatu belli cogitandum, & quoniam modo suppetere
copiæ bellicæ propulsando tanto bello possent. Itaque ex ditioribus ur-
bis centi decurias duodenum hominum describendas censuit quas
symmorias appellat: hic ordo trierarchæ appellantur, id est trire-
mium præfecti quasi nauarchi: quæ symmorias tantum uiginti faci-
unt, sexagenum hominum: quas rursus in quinque partes duodenum
hominum distribuit, sic enim inquit: ἐν τούτων ζύτων οἱμοὶ δέιν τριῶ-
σαι συμμορίας εἰκασθὲν ὡσπερ νῦν εἰσὶν, ἐξήκοντα σώματα ἔχου-
σαν ἐκάστω. ζύτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἐκάστω διπλῆν κελύω
πέντε μέρη καὶ δώδεκα ἄνδρας, ἄνταναπληροῦντας ἅε πρὸς
τὸν εὐτρώτατον ζῶν ἀπορωτόζωον. Ex his mille & ducentis existit
mo classes uiginti faciendas eo modo quo nunc factæ sunt, sexage-
na corpora unamquamque habent. Earumque singulas diuidendas in
quinque decurias censeo duodenum hominum, ita ut diuissimo cuique
egentissimi in decurijs ordinadis coniungantur. Ita autem constitutis
classibus, id est symmorijs, & diuisis decurijs, trecentas naues tri-
remes faciendas esse censet, & rursus eas in uiginti partes tribuit
singulas denumquingentum nauium. Ita ut ex primo, secundo &
tertio ceterario, cuiuslibet classi quinquæ distribuatur, et sic unaquæque
classis singulis decurijs ternas rursus tribuat. Hac constitutione
classium triremium trierarcharumque facta: Quoniam uero (in-
quit) census eorum sex millium est talentorum, oportet & faculta-
tes quoque certo ordine ac formula constitui, et in singulas decurias
sexagena talenta tribui, ut singulæ classes quinquies sexagena ta-
lenta sortiatur, id quod his uerbis ab eo dicitur: ἕτα πέντε ἐξήκον-
τα ταλαντεύας εἰς ἐκάστω τῶν μεγάλων τῶν εἰκασθὲν συμμοριῶν
ἑπτακλινηῶσαι. τῶν δὲ συμμοριῶν ἐκάστω τῶν μερῶν μίαν ἐξήκον-

Symmorias.

D

ταλαντ.

ταλαντίων ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo statuit, ut si leuius bellum
 instet, centum nauibus tantum res geratur, & sexagenis in singu-
 las decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi
 sint: sin grauiore bello ducentis nauibus opus sit, tricena in singulas
 decurias talenta impensam conferant, & sena sint corpora trierar-
 chie munus obeuntia: quod si grauissimo bello premantur, singulae
 decuriae ad uicena talenta & quaterna corpora contrahantur. ὅπως
 ἐν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δὲ τριῶν, πλὴν μὲν διαπόντιον ἐξήκοντα τό-
 λαντα συντιλῆ, τριῶν τριῶν δὲ ὡσεὶ δώδεκα. ἑκὼν δὲ δὲ διακο-
 σίων, τριῶν μὲν ἢ τάλαντα τὰ πλὴν διαπόντιον συντιλοῦντα.
 ἐξ δὲ σώματα τριῶν τριῶν. Hoc facto armamenta nauium aesti-
 manda primum censet, quae qualiaq; nauibus commoda aut necessa-
 ria sint, eadem ratione in classes ac decurias tribuenda: omniaq; sor-
 tito expediri, ut cum rei gerendae tempus uenerit, quam quisq; na-
 uem sortitus sit, eam instructam in tempore recte praestet. Verum
 Demosthenes uniuersam huius constitutionis (quam ipse syntaxin
 uocat) rationem in tres summarias partes diuidit: In trierarchos
 enim & eorum facultates, & in triremes primam partem statuit.
 Secundam in facultates omnium diuitem & pauperum ciuitatem
 habitantium, a quibus sumptus suppeditari oportet. Tertiam partem
 delegat classario militi, & loco, id est armamentario & nauali.
 Prima pars explicata est, tertia hoc modo prosequitur: Decem tri-
 bus erant Athenis, unicuiq; igitur tribui tricenas naues assignat: de-
 cies enim tricenae sunt in summa trecentae. Has rursus tricenas tri-
 fariam diuidit, id est in terdenas: tribus enim apud Athenienses in
 tres partes diuiduntur quae trittyes ab ipsis appellatur, quasi tertiae
 tribuum partes: nos quia uerbum latinum non habemus, trittetes nunc dice-
 mus. Unicuiq; igitur tritteti denas naues implendas tribuit, cum belli
 gerendi tempus fuerit: tum unicuiq; tribui tricenas stationes nauium con-
 struendas assignat in pyræo portu Atheniensi, ut singulae stationes
 singulas triremes capiant: et distributionem partem in trittetes ut su-
 pra facit, sortitioq; etiam uia uult transigi, ut decem tribus decem loca for-

uantur tricenis stationibus faciendis, & trierarchi sortio in loca & stationes distribuatur. Hæc munera Tele in Liurgie & Isthora à Græcis appellatur. Quæ uerba nullo discrimine ab oratore usurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτινῶν quasi apud Leptinen non cōtra Leptinen inscribitur. Ab his minoribus præstationibus immunes erāt trierarchi classici ciues, hoc est primæ classis munitices. Sic enim inquit ille in proxime dicta oratiōe: οἱ μὲν ζῶντων πλεσιώτατοι τριεραρχοῦντες αἰεὶ, τῶν χορηγῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι· οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἰκανῶν κικτιμῆνοι, πλὴν ἀναγκαίων ἀτελεῖαν ἔχοντες, ἔξω ζῶντων εἰσὶ ζῶζων. Atqui diuissimi cum semper in munere trierarchiæ occupati sint, à theatralibus præstationibus immunes sunt. Quorū aut facultates infra cēsus sunt, ἢ quū necessariā immunitatē habeāt, ne hoc quidē munus obibūt. Munera aut publica uno nomine Liurgie dicuntur. Quorum genera sunt Choregia id est præstatio suppeditādo choro inuēta liberaliū ludorū tempore & Panathenæorū: Hestiasis, id est cōuiuatio, seu epulū tributim exhiberi solū. Gymnasiarchia oleū palæstræ suppeditabat priuato sumptu. Isthora dicebatur collatio ad stipēdia milīū. Restat pars secūda apparatus, id est collatio uniuersæ ciuitatis ad stipēdia milīū. Hanc partē Demosthenes præstrinxit oratoriæ. Videbat enim grauiosam esse orationē ad populū non posse quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo uideret immani collatione opus esse, maioreq; facultatū parte q̄ ut tunc populus nondum aduentu hostis perterritus, ferre posset si à se taxaretur, nec minorem dicere uellet, id est eam quæ populo tolerabilis esse tunc potuisset, tandem seipsum oratoriæ interrogans & uicissim respondens ita inquit: τίς οὖν ἴσθ' οὐτ' ὁ τέρ' ο; ὁ νῦν μὲν οὐκ ὦν, ὑπάρξων δὲ ἔτε· αἰνίγματι ἔ' ὁμοιον ζῶν' τε ἐγὼ φράσω· ὁρᾶτε τὴν γῆριν ὧ ἀνδρῶν ἀβλυαῖοι ποσσῶν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρηµατὰ ἐσιν ὀλίγου δέω πρὸς ἀπάσασ τὰς ἄλλας εἰπεῖν γῆραις· ταῦτα δ' οἱ κικτιμῆνοι ζῶζων ἔχουσι τὸν νοῦν, ὡς τ' εἰ πάντες οἱ ἐνταυθοῖ λίγοντες φοβοῖεν, ὡς ἕξει βασιλεὺς, ὡς πάρισιν, ὡς οὐχ εἰδόντε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν· καὶ μετὰ τῶν

Tele.

Liurgie.

Choregia.

Hestiasis.

Isthora.

λεγόντων ἴσοι ἢ πλεῖον ἢ ἑλάττω χρυσωδοῦν, ὃν μόνον οὐκ ἂν ἐ-
 σενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δέξαιεν, ὃν δ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεντῆ-
 σσαι. εἰ μὲν οὖν τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερά, ἔργω πράξιόνηρος
 αἰσθῶντο, οὐδέ τις οὕτως ὑλιθίος ἔστιν ὅς τις οὐχ ἰκκόνον δοίη, καὶ πρῶ-
 τ' εἰσενέγκαι. *Quodnam igitur est hoc uectigal? id quod nunc
 quidem nō est, tunc autē futurū est? Equidem simile quid ænigma-
 ti dicere hic non dubitē. Ecquid hanc ciuitatē omnem o uiri Athe-
 nienses cernūt? In hac ego ipsa parum abest, quin dicam tātum pe-
 cuniarum esse quantum in alijs omnibus ciuitatibus: atqui qui eas
 possident, huiusmodi mentem habent, ut si oratores omnes terrere
 eos uolentes, regem uēturum dicant, atq; etiam aduentantē, quod'
 que hæc aliter habere se nequeant, ad hæc si cum ipsis orationē ha-
 bentibus futurum ita prædicant totidē fatidici, ne sic quidē pecu-
 nias ostensuros esse putem, aut professuros eas, nedum ad collatio-
 nem duros. Quod si ea quæ nunc uerbotenus terrificata iactantur,
 reapse geri senserint, nullus utiq; usque adeo stultus est, quin &
 prolixè dare & in primis conferre uelut. Ecquem enim esse credi-
 mus, qui bona sua cuncta perdere tandem malit, q̄ fortunarū sua-
 rum partem pro capite, ac reliquis suis fortunis in medium affer-
 re? Deinde sensim progrediens, quasiq; obrepens tenaci auaritiæ:
 Neq; enim nunc, inquit, inquirendum modum collationis puto, qui
 melius in re præsentī statuetur. Quippe si mire nunc rationē eius
 uelimus & ex præsentī sensu animorū taxare, in risum res abibit.
 Sed ineamus sanè. Sit aliquis qui dicat centesimam se collaturum,
 nempe sexaginta talenta is dixerit: age quinquagesimā quispiam
 dicet? hic duplum dictæ summæ dixerit: et quid hoc est ad mille et
 ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab istis dictūntur? Sed
 uideamus porro. Vultis igitur ut duodecimā conferamus, quingen-
 ta scilicet talenta? at neq; id ferre possiti: neq; si statim deponatis,
 idonea sit pecunia, quæ tanto bello satis esse possit. φέρει δ', πλὴν ἰκκας
 ἑσάν τις ἐρεῖ νῦν. οὐκοῦν ἰκκόνον τάλαντα ἐρεῖ; ἀλλὰ πεντηκῶ
 σλώ τις ἐρεῖ καὶ διπλοῦν, οὐκοῦν ἰκκας καὶ ἰκκας καὶ πέντε καὶ τὸ ἑστὶ ἔστι
 πρὸς*

πρὸς Διακοσίας κ' χιλίας καὶ μύλλας ἄς βασιλεῖ τὰ χρήματα ἄγην
 φασὶν ὄναι; ἀλλὰ βῶ, βούλει δὲ δωδεκάτῳ ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντη
 κήσια τάλαντα; ἀλλ' οὐτ' ἂν ἀνάχοιαι. οὐτ' ἂν εἰκατάθοιτε.
 ἄξια τῷ πολέμῳ τὰ χρήματα. *Hæc est ferè summa eius orationis
 quantū ad id quod quærimus pertinet. Cuius sensus non facile
 cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uisus est, propter col
 lationis rationē singulari inuēto expeditā. Ex prædictis aut̄ appa
 ret totius ciuitatis censum sex millibus talentū æstimatū à Demo
 sthene. Sexaginta enim talenta ceterisima pars est sex milliū, et quin
 genta duodecima. Quare quod supra diximus de talentis sex mil
 libus in classes & centurias diuisis, nō de censu tantū mille, ac du
 centorum trierarchorū intelligendū. Demosthenes his uerbis signi
 ficat, de diuisione supradicta loquens: ἐπειθὲν ἡ ταῦτα ὄντως ἔχον
 τὰ ὑπάρχει, κελύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακχιλίω
 ταλάντων ἴν' ἡμῖν κ' τὰ χρήματα ἢ συντεταγμένα, δεκάτῳ βῶ
 βῶ, καὶ τῷ ἴσῳ καθ' ἑξήκοντα τάλαντα ἑκάστῳ μίρι. Cū uero hæc
 ita cōstituta fuerint, autor ero uobis ut cēsū regionis qui sex mil
 lium est talentū, diuidētes, centū partes faciatis sexagenūm talen
 tūm; ut uobis quoq; pecuniæ certa formula cōstituta sint: Regionē
 agrū Atticū significās qui in cēsū Atheniensīū erat. In enarratio
 nibus Demosthenis quæ incerto autore circūferuntur ita legimus:
 πῶς ἡ οὐσίαν τὴν τῶν χιλίων κ' διακοσίων τῷ τῷ τῷ τῷ τῷ τῷ τῷ
 φησὶ ταλάντων ἑξακχιλίω. Bona aut̄ mille et ducentorū trierar
 chorū cēsa esse dicit talentis sex millibus. Hac ratione singuli quin
 talentis censi erāt. i. ternis millibus aureorū nostrorū, quæ millies ac
 ducenties multiplicata, tricies sexies centena millia aureorū coro
 natorum sūt. Harpocration aut̄ in lexico decē oratorū, οὐχ ἅπαν
 φησὶ τὸ πλῆθος Διήρηθ' εἰς τὰς συμμορίας ἀθηνήσιον, ἀλλὰ μόνοι
 οἱ πλούσιοι καὶ εἰσφέρειν τῇ πλείστῳ ἀνάγκῃ. Non omnis, inquit,
 multitudo Athenis in Symmorias distribuebatur, sed diuites solū,
 & qui conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demosthenes
 (inquit ille) cum mille et ducentos dixit in oratione de symmorijis*

- Symmorūæ.** *habita, diuissimos significauit. Symmorūæ autem dicebantur quæ eiusdem classis erant, ut tribules qui eiusdē tribus. Huiusmodi autē diuissio populi facta fuit post tēpora Solonis, sublata illa formula triplicis census quingenariorū equitum et iugariorū. Suidas: Trierarchia, inquit, munus est sumptuosum. Oportebat enim naues habere paratas & omni parte ad bellū instructas, eorum sumptu qui hoc munus gerebant. Idem autem Demosthenes cum ante tempus actionum Philippicarum uideret populum Atheniensem omni ordine solutū, theatris tantū & spectaculis intentū, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli tēpora instruitaq; dignoscentē, orationem habuit, quæ τῷ συντάξιως dicitur, id est de ordinatione ac cōstitutione ciuitatis. Cuius orationis scopus is fuit: ut populus*
- Hoplitæ.** *Atheniensis in certos ordines redigeretur, id est in milites, qui hoplitæ id est armati uel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erant. Ex ijs aut quæ ab autoribus tradita in manibus uersantur, uix (ut arbitror) plena cognitio haberi potest supradictorū, quale est quod de pentacositiōe dimnis diximus, & de trierarchis, & sex talentorū millibus: nisi illum censum ad annuū prouentū referamus: ut diuites eos fuisse intelligamus qui quinquē talentū redditu censi, munera trierarchiæ obire cogebātur: quod cōuenire uidetur cum eo quod de quingenarijs &*
- Animad uerte.** *trecenarijs dictū est. Cum id accurate inquirerē incidi in dictū eiusdē Demosthenis in prima cōtra Aphobū oratione, in qua orator circūueniū se esse à tribus tutoribus dicēs, & bona sua fraude eorū suppressa & interuersa, quæ illi pauca à patre relicta esse dicebant, ipse uero ad quatuordecim talenta fuisse contenderat, post narrationem statim hæc inquit: τὸ δὲ πλεῖστον τῶν οὐσίῳ ὅτι εὐτὴν τὸ καταλείπειν, μέγιστοι μὲν αὐτῷ μάρτυρες μοι γεγόνασιν. εἰς δὲ πέντε συμμορίας ὑπὲρ ἐμοῦ συντάξαντες καὶ τὰς πέντε καὶ ἑκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσον πρὶ πμόθεο ὁ χρόνος & ἡ, ὅτι τὰς μέγιστας κερτιμῶνοι πημμοτακὰ εἰσέφερον. Quod uero*
- τῶν εἰσεῖν esse facultates à patre meo relicta, maximi mihi testes ijdem*

ipsi facti sunt: siquidē in classibus ordinandis ipsi pro me professi
 sunt, ut in uicenas quinas minas quingenas ipsi drachmas confer
 rent, quātū scilicet conferebat Timotheus Cononis & ij qui maxi
 mos tunc cēsus possidebant. His uerbis orator huiusmodi facere en
 thymema uidetur. Cū nomine meo tutores ipsi mei in classes diui
 eū relati, & tantū conferre professi sint quantū qui plurimū, pla
 nū fit me quoq; diuicē ab eis aestimatū. Deinde recitatis testimoni
 is, ita subdit: Δύλον μὲν ζίνυν κ' ἐν ζύτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῶν οὐσίαις.
 πεντηκίδεκα ταλάντων ἅ, βία τάλαντα τήμιμα, ταύτῳ ἡξίου
 εἰσφέρειν πλὴν εἰσφορῶν. Manifesta est igitur per ea quæ audistis
 relictarū mihi fortunarum copia: siquidē quindecim talentorū cen
 sum tria talenta, collationē pro me profitendam censuerunt. Ex du
 obus his locis collatis intelligendū relinquitur quod Demosthenes
 de sex millibus talentū dixit, de mille ac ducentis dixisse: & quod
 illi quinque talentis censi in capita dicuntur, exæquatū tenuiorum
 cum copiosiorum fortunis, ita intelligendum, ut quinta tantum
 parte bonorum censi essent: ut Demosthenes facultates suas quin
 decim talentū fuisse ex eo argumentatur, quod tutorum profes
 sione pupillari nomine facta, tribus talentis census sit. Quæ rati
 one & diuissimi cuiusq; substantiā censebatur, ea lege ut hæcenus
 conferre teneretur si ratio ita posceret belli administrandi. Hoc
 est enim quod dixit in uicenas quinas minas, quingenas drachmas
 conferre: hoc est, quintum quæq; denarium ut more nostro loquar.
 Vingtiquinq; enim minæ duo millia & quingentas drachmas ua
 lent: sic fit ut sex millia talentū ad triginta millia crescant: ne te
 merarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarum copia quæ
 Athenis erant, & intelligimus immunem plebem esse inopem.
 Hoc confirmari & certius constāui ex oratione eius pro Ctesiphonte
 potest in qua se rem trierarchicam lege lata præcla
 re constituisse gloriatur. Cuius legis hæc uerba sunt: Ζὺς
 τριεραρχοῦς ἀριεῖοθαι ἕδρ' πλὴν τήμρη ἀπὸ τῶν οὐσίαις κατὰ τήμιμα
 σιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὼν δὲ πλεόνων ἢ οὐσίαις ἀπρτιτιμῆς

Lex trierar
chica.

μὲν ἢ χρημάτων, καὶ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τῶν πλοίων καὶ ὑπὲρ τε
 καὶ ὑπὸ λιβυργίας ἕσω, καὶ τὸ ἀνὰ πλῆθος ἀναλογίαν ἕσω καὶ οἷς ἐλάττων
 οὐσία ἐστὶ τῶν δίκων ταλάντων, εἰς συντέλεσθαι συναγομῆναις εἰς τὰς
 δίκων τάλαντα. Trierarchos elegi in singulas triremes pro mo-
 do census, qui scilicet denis talentis censi essent. Quòd si pluris in
 censu factitanda aestimatae eorum essent facultates, pro portione
 quoque collationis & muneris obeundi necessitatem esse, usque ad na-
 uigia terna in singulos & eorum remigium: eadem etiam ratione
 obseruanda in his quorum census minor esset classico, id est denum
 talentum, ita ut plures in idem munus contributi legitimè & clas-
 sicum censum aequarent, & singulas triremes expedirent. Ea au-
 tem lege promulgata factum esse Demosthenes gloriatur, ut qui
 prius senideni trierarchiae munus obibant, hii singuli binas trierar-
 chias obirent, quod mirum est: καὶ δυνὸν ἐφάνη τῆς τριεραρχίας ὁ τῶν μιᾶς
 ἕως καὶ δίκων ὡς πρῶτον συντελής. Et ea lege ita subleuatos
 inopes esse ait, ut diuites ad iustum collationis modum adacti sint,
 quod ipse τὸ γιγνόμενον appellat: idque re ipsa & euentu patuisse, ut
 pote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad munera redacti
 erant, aut munus detrectarit oblato supplice libello magistratibus,
 aut in uincula ductus sit: aut nauis ulla instrumēto defecta in por-
 tu relicta sit. Ante hanc trierarchiae constitutionem saepe uariata
 est ratio eius muneris, ut autor est interpres Demosthenis in ora-
 tionem καὶ Μελίου his uerbis: πολλοὶ πρὸς τὰς τριεραρχίας ἐγι-
 γνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶ ἀνακλώματος, καὶ ὅτι μὲν σύν-
 δυο ἦσαν, ὅτι ἢ σύντρεις, καὶ ὅτι ἢ καὶ δίκων τῆς τριεραρχίας, ὅτι ἢ χίλιοι. καὶ
 ὅτι μὲν ἢ τῆς πλῆθος καὶ κατασκευῆ καὶ τῶν ναύτας παρέιχεν. καὶ μόνον
 διὰ τὸ ναῦν ἐπιεραρχοῦν. ὅτι ἢ σύμπαντα οἰκισθεν οἱ τῆς τριεραρχίας
 παρέιχον. Multae autem circa trierarchias mutationes extiterunt,
 propter magnitudinem sumptus eius muneris, & nunc bini trierar-
 chi, nunc terni in singulas naues fierent, interdum senideni: fuit etiā
 cum mille essent trierarchi: & rursus fuit tempus cum ciuias pu-
 blice trierarchis nauas & armamenta praebat, et trierarchi na

uem tantum præbebant. Fuit etiam aliàs cum & nauem & arma-
 menta & nautas trierarchi præberent. Demosthenes uero nouisse
 me binas etiam naues uni trierarcho attribuit. ὁ γοῦν δημοσθένης
 ὑπερον δυοῖν τριῶν ἕνα τριεραρχον ἐπίσειε. Hoc idem ex ipso De-
 mosthene confirmari potest in ea oratione. καὶ γὰρ μὲν κατ' ἐκεί-
 νους τὰ χρόνους ἐπιεραρχον εὐθὺς ἐκ παίδων ἑλλήνων, ὅτε σύνδυο
 ἡμῶν οἱ τριεραρχοί. καὶ τὰ ἀνακλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἰ-
 κων, καὶ τὰς ναῦς ἐπιπλοῦμεν ἀντί. i. Atq; ego quidē (inquit) illo
 tempore trierarchus esse coepi statim atq; ἐ πueris excessi, tumq; bi-
 ni eramus trierarchi, omnē sumptū ex priuatis familijs suppediua-
 bamus, ita ut et nauium apparatus supplementumq; ipsi præbere-
 mus. Et paulo inferius: τῶν κοῦτα δὲ τὸ πρῶτον ἡπῆσαι ὅτε
 πρῶτον μὲν διακοσμοῦς περιήχαστε συντελεῖς ὑμῖς. παρ' ὧν εἰς-
 πρῶτον οἱ τάλαντον, τάλαντον μισθοῦσι τὰς τριεραρχίας. Tum
 demum autem Midias trierarchiam attigit cum primum mille ac
 ducentos collatores constituisti: à quibus isti talentum exigētes tale
 to trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἢ πῆλιν
 παρέχῃ. καὶ σκεῦη δίδωσιν. Tum supplementa et armamenta respu-
 præbet. Verba sunt oratoris eleuare contēdētis munus trierarchiæ,
 quod Midias & diuines nonnulli graue esse sibi iactabant tanq̄ uni-
 uersi muneris redemptoribus præbitoribusq; eo se nomine populo
 Atheniensi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus illos mille ac
 ducentos talenta singula pēsitare solitos, id quod supra dictum est.
 Hic obiter unum locum apponam eiusdem autoris quem à nemine Loc^o Demo-
 nostri tēporis satis intellectum esse puto. In eius enim orationis epi sthenis expli-
 logo iudicij misericordiā captans, ita inquit: καὶ νῦν κομισαὶ τὰ catum.
 μαυτὸς (ἡ τῶν, εἰς κίνδυνον καθεῖσιν καὶ ἐν μέγιστον. εἰάν τ' ἀρπύ-
 γη με θυῖς, ὃ μὴ γένοιτο, τὰ ἐπιπελίσαν ὀφλήσω μὲν ἄς ἐχρῶν. Νῦνq; Locus ad ad-
 cum res meas recuperare contēdēt in maximū discrimen addu tendus.
 ctus sum, utpote qui centū minis continuo multandus sum, si (quod
 abominor) iste ab intentione mea absolutus euadat. Quibus uerbis
 hoc significat orator, orationem tutelæ quæ infamiam tutori ob do

lum, id est. κερκυραίων damnato irrogabat ut apud Romanos sic apud Athenienses, non temere aduersus tutores intendi solitū. Maior enim factus, id est, Δοκιμοῦς ἐὶς, hac actione agens nisi reū perageret & secundū se iudiciū obtineret, sexta parte census sui multabatur, quæ in reū absolutū cedebat. Demosthenes centū minas epobelie nomine sibi taxauit, si in eo iudicio aduersos calculos ferret. Ex quo intelligimus sexcentis eum minis censum fuisse, hoc est decem talentis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit quòd decem talenta in censu haberet, cum ipse spoliatum se à tutoribus

Epobelia.

& ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia uerbum est satis frequens apud oratores, ex hoc dictū quòd in quamlibet drachmam calumnie reus obolo multaretur cū seni essent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit sextam partem æstimationis litis. Harpocration sextam partem census intellexisse uidetur, id quod Demosthenis locus significare mihi primore sensu uisus est. Sed cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti scilicet orator litem illam in intentione libellari æstimarat. Sic enim inquit: οἱ Δικαστὰὶ δὲ ἀκούσαντες ἐὶς οὖν ἐφίκε ταυτὰ καὶ τοῖς τούτων φίλοις καὶ τοῖς Δικαιτητῆ πρὸς αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ Δικαστὰς πάντ' ἐπίμισον. Iudices autē ad quos ipse ab arbitris prouocarat, cum hæc audissent, eadem ipsi quoq; cum arbitro atque eius amicis ut compromissarijs censuerunt: eiq; litem decem talentis æstimauerunt. Hæc uerba Demosthenis circa finem eius orationis quæ

Loc^o Demosthenis emaculatus.

πρὸς Ἀφοβὸν τῶν Δομομαρτυριῶν inscribitur, leguntur corruptissime in libris quidem impressis: sed ea nos sic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem, id est minis sexcentis æstimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτῷ, id est in libello intentionis, ideo centum se minis, id est mille aureis nostris periclitari cum infamie nota dixit, quæ sexta pars est æstimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem Demosthenis fuisse dicit, & in copia bonorum septē annos natum filium Demosthenem reliquisse.

quisse. ἀτρηφθὲς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τῷ πατρὸς ἐπιείκτως ἐν εὐ-
 τρησίᾳ, μικρὸν δ' ἀπέλιπεν ἢ σύμπασα πῆμισι ἀντὶ τῆς οὐσίας πεν-
 τεχειδέλεξε ταλάντ', ὑπὸ τῆς ἰδίου βόπων ἡδονῆς. Relictus autē
 à patre Demosthenes septēni in abūdanti patrimonio (ut qd' oībus
 supputatis paulo minus quindecim talētis aestimaretur) à tutorib⁹
 per iniuriā fortunis euersus est, cū partē bonorū eius in rē suā uer-
 terēt, partē per incuriā perderent, ita ut ne præceptoribus quidem
 eius mercedē docendi soluerent. Quindecim talēta nouē millia au-
 reorum nostrorū ualent. Ita quæ summa Romæ post spoliatum or-
 bem à Romanis, Aesopi patinam æquare non potuisset, Athenis dē
 uitiarum nomine censebatur. Idem Demosthenes circa finem orati-
 onis eius: καί σοι πῶς οὐ δεινὸν εἶ ἔτροι μὲν οἴχοι ταλανταῖοι καὶ
 διταλάντοι χεταλφθίντοσ, ἐν τῷ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ δι-
 τλάσιοι γηγόνασιν, ὡσεὶ ἀξιοῦσθαι λφθουργῆν, ὁ δ' ἐμὸς πρῶταρχεῖν
 ἐθισμῶσ, καὶ μεγάλαισ εισφοράσ εισφέρην, μηδὲ μικράσ δυνύσασθαι
 διὰ τὰσ θύτων ἀναίχυντίας. Atqui non acerbū mihi esse nō pot,
 quod cū reliquorū ciuiū domus talentares & ditalentares tutorib⁹
 oblocantibus duplo triploq; copiosiores factæ sunt, ita ut dignæ tā-
 dem uiderentur quæ muneribus publicis obeundis ascriberentur:
 mea autem domus quæ olim trierarchiæ muneri assueuerat & col-
 lationibus pensitandis, nunc ne tantulam quidē collationē ferre po-
 terū istorum impudentia. Oecum, id est domū oratores græci pro
 uniuersis facultatibus & censu accipere solent, quē loquēdi morem
 lingua Francorum refert. Verum ex his uerbis intelligimus & tri-
 erarchiam & collationem iisdem capitibus incubuisse, ac ignomini-
 osum fuisse munera ista dispendiosa non obire. Sunt & alia ad eā
 dem rē pertinentia quæ ex hac & altera in eundē tutorē oratione
 colligere potuissem: ut quædam esse bona quæ in censum non ueni-
 rent, quæ atele, id est immunia à græcis appellantur: sed hæc suffi-
 cere uisa sunt, & nō nihil etiam ijs qui Demosthenē sunt lecturi p
 futura. Quod autē de locatione domū Demosthenes dixit, de domi-
 bus instructis intelligendū est ut diximus, ut de officinis cū seruīs
 opificibus.

Οἴχοι.

A tele.

Ατέλη.

Sextarius.
Cotulæ.
Heminae.

opificibus. Nunc à me dimno ad inferiora descendamus, & id quod
querimus certissimo quoq; uestigio legēdo persequamur. Sextarius
(ut inter omnes conuenit) cotulas binas capit, quæ latine heminae
dicuntur. Quanquã hac uoce Italica etiã antiqui græci usi sunt: ut
Athenæus libro decimosextimo: πῶ δὲ κοτύλῳ κελεῖσθαι καὶ
ἡμίμυρον. Sextarius inde dictus quòd sexta pars sit congiæ. A` sex-
tario enim ut à principio ordiri oportet, huius enim mensuram si te-
nuerimus, omnia prona deinceps erunt. Cato capite quinquagesi-
mosextimo: Vinum familiæ, ubi uindemia facta erit, loram bibat
menses tres, mense quarto heminas singulas. In mense congios ter-
nos: mense quinto, sexto, septimo, octauo, in dies sextarios singulos:
In mense congios quinos. Nono, decimo, undecimo, in dies heminas
ternas. In mēse unam amphoram. Cato mense quarto heminas sin-
gulas in dies singulos epotas congios ternos facere dicit, id est sex-
tarios denos octonos, & sextarios singulis diebus epotos sequenti-
bus mensibus quatuor, in mense quinos dicit esse congios, hoc est tri-
cenos sextarios: & rursus alijs mensibus in dies heminas ternas,
in menses singulas amphoras esse docet, id est quadragenos octo-
nos sextarios, uel nonagenas senas heminas, qua ratione tamē qua
ternæ uel senæ heminae deesse uidentur si tricenos dies in mensem
statuamus. Sed aliter Cato rationem colligere tam commode non
potuit nisi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam si am-
phora eo amplius sex heminas capit, cum aliud uerbum mensuræ
non haberet: & alioquin habuisse uidetur rationem intertrimenti
liquoris, id est eius quantitatis quæ deperit et intercidit cum uinũ
uel lora heminatim bibitur. Simile est quod heminas singulis die-
bus potas, in menses congios ternos facere dicit: hac enim ratione
mensis sex & triginta dies habet, qui si exacte taxare uoluisset,
duos congios & semissem dixisset: sed noluit tam anguste rationē
prescribere. Satis tamen apparet ex eo loco, in congio duodecim
esse heminas quæ sex sextarios continent. Sed & illud iam tene-
mus quod maxime ad rem pertinet, sextariũ sextam decimã partē
esse

Amphora.

esse modij, quæ tertia pars est amphoræ, quippe cum in amphora Cato sex & nonaginta heminas ponat, & sextarius cūtra controuersiam binas heminas capiat, si amphora ter modium capi (ut prædictum est ex carminibus suprad. citis) modius sextarios sedecim continebit, id est duas et triginta heminas, quæ tertia pars est amphoræ. Sed de modio citanda sunt exēpla. Cato: Vbi sementē paraueris, glandē parari legiq; cōuenit, & in aquā coniici. Inde semodios singulis bubus dare oportet, si laborabūt. Columella de bubus aratorijs loquēs lib. VII. Bubus pro tēporibus anni pabula dispēsantur. Ianuario mēse fressi et aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare conuenit: uel lupini macerati modios, uel circerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus et regionis copia permutat, cum fronde laurea & iligna glans adiicitur, quæ nisi ad satietatem detur, scabiem parit. Potest etiam si prouentus utilitatem facit, semodius fabæ frescæ præberi Nouētri mense ac Decēbri, per sementē quantum appetit bos tantū præbendū est: plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis, & paleæ ad satietatē datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua cōspersi sextarij septeni permixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeceni, uel singuli modij uimaceorum. His exemplis conijcere possumus modium Romanū non disparē fuisse ei mēsuræ quæ bæotium nostrates uocant, cū sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs per diuersoria cibus status est in dies cistellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordeī. Sic enim semper tulit stabulariorū formula. Sed strigosus equis cū longis uineribus fatiscunt auclarium noctu dari solet, id est quarta cistella. Hæ quaternæ mensuræ bæotium uel bossellum nostrū triticiariū implēt, qui modus pabuli est omnibus iam sarcinarijs equis per stabula uiatoria statutus. Diximus amphoram binas urnas capere, quæ singulæ uicenos quaternos sextarios continent. Hoc ex eodem autore libro decimotertio comprobabitur his uerbis: Ex hac compositione quantū in sextarios musti quadragenos octonos adij-

Modius.

Modius.

cien-

ciendum sit, incertū est : quoniā pro natura uini aestimare oportet quid satis sit, cauendūq; ne cōditus sapor intelligatur: ego tamen si humida fuerit uindemia, trientē: si sicca, quadrantē medicaminis in binas amphoras miscere solius sum, nā ut quatuor urnarū esse et musti modus. Vrna autē quatuor & uiginti sextariorū. Plinius libro XIII. de nimio potu uini loquēs: Famā apud Græcos Alcibiades meruū, apud nos cognomē etiā Nouellus Tricōgius Mediolanēsis ad procōsulatū usq; ē prætura honoribus functus, tribus congijis (unde et nomē illi fuit) epotis uno impetu, spectante, miraculē gratia, Tyberio principe in senecta iā seuerō atq; etiā alias sæuo: sed ipsa iuuetā ad merū pronior fuerat. In antiquis tamē non Nouellus Tricongius sed Nouellus Torquatus legitur, & recte, alioquin frustra Plinius adiecisset, unde et nomē illi: Quis enim non intellexisset etiā Plinio tacētē? Neq; ipsa iuuetā lego sed ipsi, id est Tyberio, ut iuuetā sit rectus casus. Et paulo post: tricōgij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara gloria. Idē paulo inferius: Tergilla Ciceronē Marci filiū binos cōgios simul haurire solūū ipsi obijcūt, Marcōq; Agrippæ à marcido ac temulēto scyphū impactū. Pliniū autōrē habemus decē & octo sextarios uini, id est tres cōgios uno haustu epotos à Torquato & duodecim à Ciceronē filio: quare nō uideo quonā modo intelligi possit quod apud Politianum legitur, quod amphora triplex efficit sextariū. Tranquillus in Tyberio: Ignotiissimū quæsturæ candidatū nobilissimis ante posuit ob epotā in conuiuio propinante se uini amphorā. Tranquillus uini amphoram, id est octo congios seu duodequingaginta sextarios uno conuiuio ab homine uno haustos dixit. Quod si amphora ex area cōstaret quoquoersus quaternūm pedum, ut Politianus uoluit, ne de duodecim quidē bibacissimis hominibus nā credi posset. Post hæc antiquitatis monumenta cum mensurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pondus examinare rem instēti: quo facto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio responderēt, uibil potius tandem inueni quā id quod apud Isidorum non optimum

Plinij locus.

Ciceronis filius temulentia inclutus.

mum ipsum autorem, ne harum quidem rerum, legitur: usque adeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte proficit. Hemina (inquam ille) appeditur libram unam, quæ geminata sextarium facit. Sextarius enim duarum librarum est. Hoc cum legissem ilico tres libras nummularias, id est sesquilibram negotiatoriam in lance grandiuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur, in opposita lance aquam fundere famulum qui mihi astant iussi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id quod assecutus sum adijciendo uicissim adimendoque aquulam argentea ligula: tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem & ex supellectili sumpta, sed iustæ omnino mensuræ quibus uenditendo uino cauponantes uti solent: tandem cõperi duas libras Romanas, id est duodenarias, quæ tribus octonarijs, id est nummularijs respondent, eam omnino esse mensuram quæ ternos semisextarios lingua uernacula huius urbis appellat, qui dodrans est eius mensuræ quam pintam eadem lingua uocat. Hoc comperto cum uasculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implem, identidemque in modium id est bossellum transfunderem, non ante æquatum ad summa labra reddidi quàm sedecies impletum itidem uasculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhausi exacta obseruatione transuasando. Hac ratione cum cotula geminata sextarium faciat, qui bilibris est, oportet eam libralem esse id est sex & nonaginta drachmas pendere: ita oxybaphus, qui cotulæ quarta pars est, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc est quadrantale: & cyathus, qui sextarii duodecima pars est, sedecim drachmas pendebit id est sextantem Romanæ libræ. Nostra uero pinta duodecima pars est modij: id est amphoræ sexta & tricesima. Illud testandum habeo, quod quicquid de mensuris liquidorum dixi uel dicturus sum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum est Parisiensium, alioquin nulla dari certa doctrina posset, cùm multipharj mensurarum sint moduli, et ferè euarientes

Pulchrũ dẽ
est Plinij.

Oxybaphus.

riantes per regiones urbis, prout cutusq; regionis solū huius & illū
 us diuisionis imperio mero paret. Aridorum autē mēsuras triticarias
 intelligi uolo, quoniā minores sunt ijs quibus auenā admetiuntur.
 Hac ratione usus, comperisse me arbūror (nec temere ut spero) am
 phoram esse octauā partē eius uasis quod modiū uini dicimus. Mo
 diū uini Parisinū tricenos senos sextarios nostros capit. Sextarius
 autē octonas eas quas pintas dicim⁹. In aridis autē pro amphora qua
 drantē sextarij habemus, id est ternos bossellos: pro quibus uas tri
 modiū habemus dimidiatū medimnū. Sic fit credibile quod à Tran
 quillo dicitur epotā uno conuiuio ab uno homine uini amphorā. Ex
 hoc aestimare licet tres modios annulorū Carthaginē missorum ab
 Hannibale post Cannensem cladē, uel unū mod.ū secundum alios
 annales. Ecce autē rursus de integro controuersia ab eodem autore
 quicū toto penē hoc opere certandū nobis fuit, & disceptatrice tamē
 plerunq; exēplarium uetustate secundū nos (ut spero) iudicatū
 est, id quod hic sperare non datur. Quippe in omnibus exēplaribus
 ita legitur apud Pliniū, unū nobis ipsum uiligatorē (ut eius ipsius
 uerbo utar) in hoc opere oppositū. Sic igitur apud Pliniū li. xx i.
 legitur: Drachma Attica (ferē enim Attica obseruatione medicū
 utuntur) denarij argentei habet pondus, eadēq; sex obolos pondere
 efficit, obolus decē calchos. Cyathus pēdet per se drachmas decem.
 Cū acetabuli mēsurā dicitur significat heminae quartam partē, id
 est drachmas quindecim. Mna quam nostri minam uocant, pēdet
 drachmas Atticas cētū. Huius loci autoritate carmē illud emanaf
 se puto apud Priscianum de cyatho.

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes:

Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad illas.

Primū igitur ad hoc respondere possum, non magis hoc dictū con
 tra me pugnare, q̄ contra Pliniū ipsum, si ei licē retorquere tabulis
 (ut dicitur) ab eo ob signatis uelimus. Si enī denarius Atticæ drach
 mæ pondus habet, quonā modo iustū fuit ex libris argenti octuage
 nos quaternos signari, id quod ipse lib. xx xiii. dixit. Id etiā con
 trariū

Amphora.
 Modius.

Loca Pliniij
 corrupta re
 cotrouersam
 faciunt.

trarium est ei dicto quod apud Priscianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarū instar esse. Præterea quonāmodo conueniū id quod libro duodecimo de thure loquēs, inquit: Inueniri guttas thuris quæ tertiā partē minæ id est undequadragesima denariorum pōdus æquent: uel ut in antiquis duodetriginta, & in quibusdam undetriginta. Quid quōd libro decimoquarto de necaritate loquēs, quadragesima denariorū pōdus pro quinq; uncijis posuit? Ut ex Dioscoride ad uerbū probabimus. Hæc ut uniuersa colliduntur, sic singillatim alterū alteri astipulatur. Ut enim illud duodecimi cū dicto tricesimitertij conueniū (siquidem ter duodetriginta octogintaquatuor sūt) sic cū uicesimi primi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquatur. Rursus quōd quadragesima denariorum pondus pro quinq; uncijis ponitur, hoc argumentū est quōd Plinius in libra sex & nonaginta denarios esse uoluit, & totidē drachmis æquauit. Quid igitur hic faciā? hæream? suscepto id operi omnino nō cōgruū: opus enim perfectū recte præbiturū me approbaturūq; spondi, uel eorū arbitrato quos iudices elegi. Hanc legē locando opere memini dictā esse. Periclūer? Vereor ne audaciæ id plenu fit. Sed quādo flectere nō datur, potius adeundū periculū esse censeo, q̄ tot dierū dissipatio cœptū iter abrumpendū. Tanto igitur piculo me obstringā ut Plinij autoritatē uel argumentis ualidissimis superiorem esse aut negē aut dubitem? Quid ni id faciā? cū multis in rebus non modo cum iuratissimis autoribus uetustatis pugnatem eum ostenderit, sed etiam ipsum secum, quod plerisq; in locis emē datorum culpa contigit: ex quo fit ut lectio Plinij obseruantissimū quenque lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaius Barbarus, cuius nunquam sine laudis præfatione memi-

Hermolaius
Barbarus.

nisse debeo, paulo religiosior fuisse mihi uidetur, præsertim assumpto castigatoris titulo seuerissimo: debuūt certe altera præsertim censura denuo stilo exacuto uel ad uiuum expungere, ne rebellaret tot ulcera quorum multa sanasse se non immerito gloriatus est. Ego ut ingenio fusillo tantum nomen sustinere nequeam ut subca-

E stiga-

stigatorē Plinij profiteri me audeā, sic ea quæ occurrunt uitia, & commentātem me morantur, si sanare ingenij uī non possim, commonefaciendis studiosis ueluti scalpro circūscribam, ne latius error serpat. At qui sic existimo, præuaricationis notā effugere eum medicum non posse, qui quæ restituere sanitati nequit, uelut non animaduersa, silentio transmittit: quæ uir ille magnus ac non modo stilo graui doctrināq; eximiam redolenti cōmendabilis, sed etiā sententijs seuerus, in quibus mores probi elucescere uidentur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agnosco) in altera edūio ne ita gloriatur, quasi monstra quædam errorū uelut latuitia mācipia deprehenderit, quæ prioris edūionis tumultu oculos eius effugerant, à quibus ipse poenas sumpserit flagitij prioris & fugæ, ut ipsius uerbis utar: in quo mihi profecto longe falsus fuisse uisus est: neq; enim aliter eum dixisse atq; existimasse puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamē eum fugisse aut certe flagitiosiora non dubito, quæ ut acriorem sagaciorēq; fugæ uarium non maneant (quandoquidē undecunq; doctissimus fuisse, ut ætate illa, uidetur) certe otiosiores poscunt, huicq; uni rei aliquādiu feriatū. Hermolao autē uenia fortasse danda est, qui Aristoteli & Themistio uertēdis intētus, tumultuarias nimirū castigationes Plinij uelut animi causa aggressus est. At ego secundi meriti id esse existimo, errorū uel librariorū uel emendatorū, uel autoris deniq; ipsius, si res ita ferat, lectores admonere, etiam si meliora inuenire nequeas. Existet enim olim immo propediem qui ulteriora inuestiget.

Inquirēdum Quod si semper in autorū quātūuis receptæ autoritatis uerba ad
etiā in anti- cū, ne unguē quidē latū ab eorum dictis recesserimus, nihil habebit
quorum scri- utiq; posteritas quod inuētis maiorū suorū addat. At qui maiores no
pta. stri si post centū annos ignaua etiā ipsi antiquitatis ueneratione du
 cti, nihil nouarū rerū aggredi ausi fuissent, literas nūc illustratas
 Laurentij bona ex parte desideraremus. In quis ego Laurētii Vallēsem Her
 Vallenſis culis Alexicaci nomine dignum esse cēseo, qui nullius unq; hominis
 laus. offensione aut scriptoris autoritate deterritus est quo minus ue
 rita-

ritatem à monstris uindicare niteretur. Equidē et si leonino me te-
 gore clauaq; muniū esse cum eius notæ commētatoribus nō sentio,
 ut cuiusuis ærumnæ Hercule futurū me profiteri cōfidā, in umbra
 culis mecū ipse domesticis, non in campo sub magistris antiquitatis
 exercitatus, hunc tamen semiermē fidutiā ad ueritatē tuendam af-
 ferre mihi uideor. Itaq; omnes esse animatos, præsertim Francos
 cupio, quandoquidē externi quoq; iam cum antiquis literarū gloria
 certant. Hic igitur ut cōmimisci multa possim sic nihil potius factu-
 rus sim fortasse, q̄ ut dicam Pliniū quæ de ponderibus hic cōstitue-
 re uoluit, in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex comen-
 tarijs medicorum transcripsisse, qui græce ipsi bona ex parte scri-
 pserant. Id quod idem ipse Plinius contestari uidetur cum inquit:
 Et quoniā in mensuris quoq; ac ponderibus crebro græcis nomini-
 bus utēdum, interpretationē eorū semel hoc in loco ponemus. Non
 eadem aut pondera medicinalia & negotiatoria fuisse ex eo conij-
 cio, quòd hodie pharmacopolæ alia drachma in componēdis phar-
 macis utūtur, & alia in rebus quas uēdiantes appēdunt. Medici-
 nales drachmas nouem in uncia esse dicunt, qua ratione in singu-
 las libras nostras sedecim drachmarum pondus decedit. **Quin** &
Celsus libro quinto de simpliciu facultatū mixtura loquēs: Sed &
 antea, inquit, sciri uolo in uncia pōdus septē denariorū esse. Vnius
 deinde denarij pōdus diuidi à me in sex partes, id est sex uncias,
 ut idem in uncia denarij habeā quod græci habēt in eo quē obolum
 appellant: id ad nostra pondera relatū paulo plus dimidio scrupu-
 lo facit. His uerbis **Celsi** medicinæ autoris xii. drachmæ ex li-
 bra Romana decedunt, quod ratā proportionē habet ad decessionē
 libræ nostræ qua nostri medicamentarij in tēperadis medicamentis
 utuntur. Vt enim libra nostra sesquiertia est ad antiquā librā rela-
 ta, sic sedecim tertia parte duodecim superant. Verū id immutauit
Celsus quòd denariū in sex suas unciolas diuidere maluit q̄ in sex
 obolos, seu in sex semiscrupulos, hoc ideo fertasse, quòd obolū græ-
 cum grauiorē esse paulo semiscrupulo Romano scribit. Quod nisi

Celsi locum.

Sextarius
Romanus.

Pondus
trīici.

de medicinali semiscrupulo intelligas pugnabit cū Pliniano dicto. Huic rursus opinioni refragatur quod Plini⁹ centū drachmas Atticas in mina ponit, quod iustū est pondus minæ. Quare nihil ulterius causari nūc in animū induxi, ut quisq; pro captū secū ipse hoc faciat. Satis autē habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanū dipondiū pēdere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumētis optimis probaui. Iā primū ipse Plinius lib. xviii. de trīico loquēs sic inquit: trīici genera plura quæ fecerē gētes. Italico nullū equidem cōparauerim cādore ac pōdere, quo maxime decernitur. Et paulū infra: Nūc ex ijs generibus quæ Romā inuehuntur leuissimū est Gallicū atq; è Cherrōnso aduectū: quippe nō excedūt in modū uicenas libras, si quis granū ipsum pēderet: adijcēt Sardiū sex libras. Alexandrinū & triētes. Hoc & Siculi pondus. Bœoticū totā librā addūt. Aphricū & dodrantēs. His uerbis Plinius docet quod deterrimū sit trīicū, id pōdere in modios uicenas libras. Quod autē longe optimū ut Aphricū, septē & uiginti libras et dodrantem. Hoc cū ego probare uellē, trīici sex semisextariolos nostros, id est sesquipintā pro captu bilancis admēsus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parē tandem libram perueni. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem pōderāq; adnotassem, ad aliud trīicū transi. Erāt enim mihi puluini duo Frācicani trīici sulcatim (ut assolet) in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete: cum igitur ex eo similiter eandem mensuram pēstarem, hoc discriminis adnotauī, ut quod in eis puluini eximium esset & axacte excussum uentilatumq;, eius mēsurā iam dicta leuiter agitata, & radiolo stricta, dipondium nostrū & quadrantem penderet: lance etiam pessum eun: e. Quod autē negligentius uentilatū, & nōnulla ex parte lolio et melāthio mixtū, aut aliā seminum inanitate, id duas libras & quadrantē siciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc mēsurā, id est sex semisextariol. (quos sextarios duos Romanos iudicatum tri omnibus fortunis meis cauere non dubitarim) si quis diligenter animaduertere uelūt et ueritatē modū

modulis ac ponderibus explorare, seni in quā semisextarioli octauā partem modij efficiunt, quorū pondus triticeū si octonario multiplicetur, fient in summa duodeuiginti libræ nostræ, lectissimi quidem tritici, deterioris autē id est quisquilijs seminū mixti duab⁹ uncij minus, id est siciliquis octo. Porro cū libra nostra (ut saepe dixi) Zygostatica qua merces appēsileis negotiatores adueniuntur, quadrante maior sit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ nostræ, quatuor & uiginti Romanas libras æquent. Ita fit ut triticeū nostrū in agro qui Frācia dicitur natū, duabus libris Siculoleuius sit: cuius tamē supremā notā existimo semissem aut quadrantem uiginti quatuor libris addere posse. Hoc genus experimenti cū cuius obuium sit & expositū, non est cur alia Plinij autoritate uel uera uel mendosa, impugnare ueritatem quispiam cūra pertinaciæ reprehensionem possit. Hic si quis selibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua, ut sit, adiçtū Sardinum selibras, hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauissimum frumentum libras unam & uiginti & dodrantem pendere, et nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas et uicenas libras pendere. Quare si Plinius in pōdere non deceptus est, uel nostrum triticeū etiam Africæ præstantius est, uel libra Romana maior aliquanto fuit quàm nos eam esse statuerimus: & tamen periculum nullum est (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus, utpote cū Plinius sextariū centū et uiginti drachmarū faciat, quæ nos bilibrē fuisse cōtendimus, id est drachmarum centū et nonaginta duarū: qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarū fuisse dicit, id est tertia parte minorem, atque eo amplius. Carmina autē quæ apud Priscianū leguntur, sextariū uiginti unciarū esse statuūt, quo fit ut noster superquint⁹ sit eiu, id est quinta parte superans. De hoc quid statuā nō habeo, nisi Pliniū puto selibras, id est dimidiatas libras scripsisse, sed nō

Plinij locus.

satis pondus compertum habuisse. Quod rursus ne credas facit id quod ipse alibi dicit eodē libro : Siligineæ farinæ modius Gallicæ, XXII. libras, Italicæ duabus tribus¹ ue amplius. Hæc uerba significat Pliniū diligenter hæc inquisiuisse, & præterea duas & tres libras addit Italicæ siligini, nõ tantū selibras. Itaq; si uerū est Pliniū hæc exacte inquisiuisse, & ipse eo in loco non corruptus est, ne cessario dicemus triticū non Gallicū tantū sed & Francicū ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiā Plinius libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc est minales, quales libras argētarias fuisse ostēdimus, hoc est plenas libras: quæ existimatione paulo plus dextate ad supradictū pōdus accedit, hoc est octoginta drachmæ & aliquid amplius. Hoc si admiserimus, nõ ideo tolletur scrupulus, quia adhuc nostrū paulo amplius libra una superabit. Ut tamen cū ijs libris sentiā qui selibras habet, facit cōtextus uerborū sensim ad librā et dodrantē perducentiū rationem. Et præterea Plinius nõ sex libras sed senas dixisset, quia uicenas dixerat, quod ualidius argumentū est. In hoc obice aqua hæreat ne cesse est. Sed si Plinius alteri cuipiā uel libero uel seruo ponderis examinationē tædiosam credidit, uel calculo deceptus est, nõ magnopere mirū est, cū Cicero in Catone, Laërte stercorantē agrū apud Homerū faciat alicuius fide deceptus. Nec enim in primo libro nec in XVI. nec in ultimo id legitur *Odyssææ*, in quibus tātum Laërtis meminuit Homerus, nisi in obseruatione aliquid me latuit. Verum ne uanitatis arguar temere à primo quoq; hoc probare uolente, monitos hoc ad pondus examinatos uelim, in expendendo tritico multum id referre quonā modo mēsurā impleatur. Si enim non modo leuiter agnetur implendo, sed diu quatitatur aut manu prematur, antequam radio exæquetur, pondus non leui momento crescet. Interesse euiam arbitratur triticū recens tritū sit & uentilatum, an diu in horreo asseruatū, cuiusmodi (ut dixi) nostrū erat in puluinis sulcatis digestum. Illud enim recens ab arista, & pulchrius esse aiunt & grauius, hoc ut tēpore exuctum, sic leuius esse: certe

Ciceronis er
ratum in Ca
tone.

certe apud nos uendibilis est ex eadē segete qđ eodē mense batūtur & in forum aduehūtur, uidelicet quod plus farinæ & panificij reddat. Verū qui hoc quod diximus trūico expendendo fecerūt, tū demū aquæ pondus exploret, futurū enim recipio ut quæ mensura trūici duas libras nostras & quadrantē pepēderūt, id est sex et trīginta uncias, eadē treis libras nostras, id est quatuor Romanas pōdere aquæ efficiat, ut sit inter trūiceū aqueumq; pondus proportio sesquīertia, qua ratione bilibrē fuisse sextariū antiquū necesse est, id quod Isidorus ex quopiā autore antiquo scripsit: etiā si Plinius heminam sexaginta drachmarū esse dicit, quod perinde ualet, atq; si sextariū libræ unius & quadrantis esse dixisset. Hoc idē in hordeo expertus, cōperi sextariū pendere quindecim uncias & tres drachmas: qua ratione quaterni sextarij quinas libras Romanas & sescūcem efficiunt, & modius uicenas libras & selibram: quod non conuenit cum dicto Plinij, qui de frumentis loquens: Leuissimū (inqt) ex his hordeū raro excedit xv. libras. Quare nostrū dissimile esse Italico dicendum est. Quāq; Columel. libro 11. de hordeo loquens ita dicit: Alterum quoq; genus hordei est, quod illi distichum, Galaticum nonnulli uocant, ponderis & candoris eximij, adeo ut tritico mixtū egregia cibaria familiæ præbeat. Seritur circa Martium mensem. Distichum hordeum uocat & Galaticum, hoc est Gallicū quod culmum habet binis uersibus aristatum, cuiusmodi est nostrū: hoc Columella reliquo ponderosius esse dicit. Quare conturbari nos Pliniano hoc uerbo non oportet, quasi ijs quæ diximus ex eodem ipso Plinio refragante. Extat in actis decurionum huius uerbis medimnum lectissimi trūici appēsū iussu decurionum fuisse, inuentumq; esse pondus centum & sedecim librarum: quæ ratio efficit in modium undeuicenas libras nostras et quadrantes. Proxima nota in modios undeuicenas libras et sextantes non excessit. Sed propterea ego minus pondus inueni, quod modium Romanum secutus sum non Parisinum. At inter amphoram Romanam et nostrum quadrantem tantū interesse testatus sum quantum inter mē

Pondus
tritici.

surā rasam & cumulată. Quòd autē libræ Romanæ modū deprehensum habeamus ex ijs quæ de re nūmaria diximus, satis intelligitur: potest tamen id & alijs admimiculis probationum confirmari. Columella libro VII. de cibarijs aratorū boum loquens: Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, quia terra profcinditur: sat erit autē pondo quadragera singulis dari. Quadragera pondo Romana, nostra sunt triginta, Fœni autē fascēs apud nos, si iusti sint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternas denas. At huiuscemodi bimos indies cū auenæ cistellis tribus equi singuli sarcinarij aut iugales poscunt, qui quidē sint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pēdent. Trecenas autē libras bubus singulis sufficere Ianuario & Februario Columella affirmat. Martio autē & Aprili quū labor intenditur, quadragenas, aut quū grani est pœnuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad nostrā relatæ analagia congruit. Sextarius igitur Romanus eā mensurā capit, ut diximus, quā ternos sextariolos lingua nostra appellat. Sed absurda eadē lingua appellatione utitur, cū sextariū uocat sextam ac tricesimā parte modij nostri, qui octies amphorā capit, præsertim cū semisextariū appellemus paruulā mēsurā, et omniū quæ ueneant minimā, id est secundā & tricesimā sextarij nostri, quā ego sextariolū uoco. Id tamen uocabulū, id est semisextariū in usum lingue nostræ uernaculæ ex eo uenisse puto quòd græci cotulā, id est heminā hemixestū appellant, ut autor est enarrator Aristophanis & Suidas. Ad quā uocē græcā magis alludere uidebitur hic uernaculus sermo, q̄ ad dimidiū sextariū, si quis attente considerarit. Verumenimvero sextarius Romanus in duodecim cyathos distribuitur. Ad cuius rei pleniorē intelligētiam præfari illud habeo quod plene omnibus notū est: antiquos cū hilariori conuiuio sese ad potus solutiores inuitabant, tot cyathos haustibus singulis ebibere solitos, quot erant literæ nominū amicarū. A quo more illud epigramma Martialis emanauit in primo libro.

Nœuia sex cyathis, septem Iustina bibatur.

Quinq;

Quinq; Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.

Omnis ab infuso numeretur amica falerno.

Inde aut inuenta sunt uocabula triens, quadrans, quincũx, septunx, & reliqua, quæ non magis pocula quam mensuras significant, id quod aperie ex eodem poëta libro octauo epigram. nobis datur intelligendum:

Det numerum cyathis, Instantis litera Ruffi:

Autor enim tanti muneris ille mihi.

Si telethusa uenit promissaq; gaudia portat:

Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.

Si dubia est, septunce trahar, si fallit amantem,

Vt iugulem curas nomen utrunq; bibam.

Septuncem pro haustu septem cyathorum dixit, tot enim sunt elementa in recto Instantis, & trientem pro phiala & haustu quatuor cyathorum, & rursus in undecimo quincũcem pro quinq; cyathis, & bessẽm pro octo.

Quincũces & sex cyathos bessẽmq; bibamus,

Caius & fiat lulius & Proculus. & lib. XII.

Poto ego sestantes, tu potas Cinna deunces:

Et quereris quod non Cinna bibamus idem.

Deunces undenos cyathos intelligit, ut sestantes bimos. Hinc factũ est ut nomina illa poculorũ apud autores celebrentur, ut lib. I. diximus. Nunc aut sic colligo. Cũ sextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea uero eius uasis quã pintã dicimus sit mensura, ut qui tantũ uini etiã primarij quotidiano prandio bibat, uimose or dici iure non possit: qui aut dodrantẽ eius non excedat, id est ternos sextariolos, parcus uini fortasse aut certe sobrius dici mereatur: non potuisse sextariũ Romanũ in tot cyathos commode diuidi, si minor is ea mensura fuisset, quam dodrantẽ appellauit. Cũ enim trientẽ quadrantẽq; poculorũ uocabula apud Iuuenal. & Persium, & Celsum legimus, ego legitimã mensurã intelligo quæ uno haustu biberetur. Reliqua nomina infra supraq; mensuras magis quæ po-

Cyathus.

toria uasa fuisse puto. Nam & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur: Si quarto (inquit) die cum horrore febris reuertitur: uomere oportet, deinde modicum cibum sumere, uiniq; quadrātem. Et lib. I. Post uomitum si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed huius idonei, gustandum: & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrantē in superiore exempla dixit. Et alibi: At qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, qui uel propter ardorē aliquē noctu sitire cōsueuerūt, anteq̃ conquescant duos tres uel cyathos per tenuē fistulam bibant. Dioscorides de absinthio: κ̄ ἀνορεξίας κ̄ ἰκτερινῶν θεραπεύει δ̄ ἀφ̄ ἡμῶν ἀντὶ τοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν ἡμέραν λαμβανόμενον ὅς πλεῖστος κινεῖ θων πῖον. Decoctū eius cibi fastidia, et arquatū morbū sanat si quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit q̃ uno haustu sumantur. Et lib. III. Celsus de curatione lentarū febriū loquēs: At si diu frigus est, & torpor & iactatio corporis, nō alienū est in ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, uel cū cibo uinū bene dilutū. Idē de insaniētib⁹ loquēs totū sextariū impleū: Opus est aut̃ cibo infirmo, maximeq; sorbitiōe: potiōe aquæ mulsæ: cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æstate dedisse satis est. His uerbis in singulos potus ternos cyathos febricanti taxatos intelligenus, & per dies singulos sextarium. Alibi de cardiacis loquēs: Si uerē dū est ne deficiat, tū & intrita ex uino, & hoc ipsum austerū quidē, sed tamen tenue, meracū, egelidū subinde & libera uiter dandū est adiecta polenta, si modo is æger parū cibi assumit: idq; uinum esse debet, neq; nullarū uirium, neq; ingentiū. Recteq; tota die ac nocte uel tres heminas æger bibet: si uastius corpus est, plus etiam. Tres heminas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi uastioris sint corporis, et uini meraci. De qb⁹ Plin. loquēs li. XXIII. Cardiacorum (inquit) morbo unicam spem in uino esse certū est. Dari uel q; non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu, id est non nisi sitiēti, nec nisi in desperatione summa. Hoc Iuena. significat cum inquit:

Cardi

Cardiaco nunq̄ cyathum missurus amico.

Tres hemine sesquixtariū explent: ex quo apparet iustā p̄pemo
dū potus mensuram hoī cardiaco statutā esse. Nā cū hoī sano iusta
mēsurā sit sextarius in singulos epulat⁹, cardiaco nouenos cyathos
taxauit, uel senos. i. binos quadrantes si ter epulantes cardiacos in
telligamus. Et de coeliacis: Obseruādū (inqt) nequis aut cibus, aut
humor uniuersus detur, sed paulatim. Ergo per interualla tēporis
sat est cyathos binos ternos⁹ ue sumere & cibum proportioē huius.
Et inferius: Potui uero aqua pluuialis decocta, sed quæ per binos
ternos⁹ ue cyathos bibatur. Cyathis autem antiquos potus sui mensu
ram metiri solitos etiam inter epulas ex eo conijcio, quod serui qui
dā ad cyathos stare uel esse dicebantur: ut serui ad limina, et ad pe
des. Tranq̄. in Cæsare: Sed C. Mēmius etiam ad cyathum et uinū
Nicomedi stetitisse obiecit. Iuena. sat. XIII.

Ad cyathum
stare,

Nec puer Iliacus formosa, nec Herculis uxor

Ad cyathos. —

Hoc græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plautus in Menech. usus
est. Non scis quis ego sim, qui tibi sæpissime cyathisso apud nos quā
do potas. Cyathus à græcis ebid etiam ἀντλιτήρ & ἄρυσῆρ, &
ἄρυσῆχ & ἄρῆταινα dicitur, & à quibusdā οἰνοχόον. Quæ oīa
uocabula ab hauriēdo uel fundēdo uino dicta sunt. Stare igitur à
cyathis à latinis dicti sunt, quos græci οἰνοχόους appellāt. Apulei⁹
pocillatores uocauit. Pincerna nō ausim affirmare probū esse uoca
bulum, etiam si Asconius in prætura urbana usus est, si uera sunt
eo in loco exemplaria. Pincerna à græco deducitur, cui conuiuæ
dicunt identidē πίνειν κίρνα, id est misce uinum uel tempera uinū
ut bibā. Honestū id olim munus fuisse docet Athenæus libro X. quē
apud græcos morē fuisse tradit, ut nobilissimi iuuenes in cōuiujs
sacris publicis id munus obirent: nec min⁹ apud Romanos. κ̄. π̄
ῥωμαίοις ἡ οἰνοχέσις αἰετὶ τῶν παιδῶν τῆ ἀφ᾽ ἑσπέρου τὰύτων ἕτε
λοῦσιν ἐν τοῖς δημοτελείσι τῶ θυσιαῶν. Est aut cyathissare ut ex eodē
Athenæo nouim⁹ κυαθίζειν, i. cyatho uinū bibēdū admetiri.

Cyathi græ
ca nomina.
oenochoi.

Pocillato
res.

Pincerna.

Qua

Cyathiffa-
re quid fit.
Cyathi ami-
citiæ, amoris,
Demetrii,
Antigoni.

Quare Athenienses in conuiujs solutoribus inuicē propinantes, cyathos amicitiae, & cyathos amoris, & cyathum Demetrii nomine natim poscebant, singulis potionibus: ut quaternos amicitiae, & ternos amoris propinantes, & cyathū præterea Demetrii uel Antigoni, qui duo extremi ab assentatione moleuerunt, exolescente prisca Atheniensium libertate et generositate, ut idē autor prodidit lib. VI. de adulatoribus loquens. Persius:

Sed tremor inter uina subit, calidumq; trientem
Excudit è manibus. —

Plin. pro mensura posuit. Siluestriū quidē prunorū baccae uel è ra dice cortex in uino austero si decoquantur, ita ut triens et hemina supersit, aluū et tormina sistunt, id est ut quatuor cyathi ex sex supersint. Tranquil. in August. Vini quoq; natura parcissimus erat, non amplius ter bibere eū solū super coenam, in castris apud Mutinā Cornelio Nepos tradit: postea quoties largissime se inuitaret, senos sextantes nō excessit: aut si excessisset, reijciebat. Senos sextantes, p sextario dixit, sed significare uoluit, senis haustibus sextarium tantū bibere eum solū. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, sextantes senos sex pocula intellexit binas uincias continentia, sicut et apud Martialem trientes et quincunces deuncesq; Antonius Sabel. in eō loco, senos sestantes (inquit) ad mensuram, an ad pondus referas in dubiū uenire potest: sed melius ad mensurā, ut sit sestans mensuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio, nec Pliniano dicto, nec nostro conuenit, (tamēn ita Plinius scriptum reliquit, ut cyathus pendeat per se drachmas decē et hemina sexaginta) quippe Pliniana ratione sestarius centū et uiginti drachmas trahit: At Beroaldus duodecim unciarum senos sestantes esse dixit, id est sex et nonaginta drachmarū, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos significare. Quare insignis hæc fuit hallucinatio, et penē par illi de sestertio. Calderinus. Calderinus uir ingeniosus et grauis enarrator, nouo genere hallucinatus est apud Iuuenal. sa. VI. illo in loco: De quo sestarius alter ducitur

Beroaldus.

Calderinus.

Ducitur ante cibum. Sextarius alter, inquit, id est duo sextantes, uel delictet arbitratus sextariū à sexante dictū non à sexta congij parte, cum sextarius sexies sextantē capiat, sextās non magis duas uncias, q̄ sextā cuiusq; rei partē significat. Sed horum uerborū significatio à nullo, quod sciam, recte ac planē adhuc enarrata est. Romani autē sextarium quasi legitimam ac quotidianam uirilis potus mensuram statuentes, ab eo quasi ab asse incipientes, reliqua uocabula partes eius fecerunt, quo modo & nos pintam uirilē mensurā ponentes semissem eius parcis uini destinamus, dodrantem autem continētib; quadrantē ægrois, sesquipintā bibacibus, in quotidiano quidē cōuiuio. Augustus igitur uini parcissim⁹ dictus est à Trāquillo: qui super cœnā plerunq; ūa sibi tēperabat, ut ternos sextantes, id est, dimidiatā aliorū mensuram biberet, & cum licentius bibere statuerat, sextariū non excederet, ac ne excedere quidē posseēt citra reiectionē, quippe uir infirma ualetudine, ac graues & periculosas ualetudines per omnem uitam expertus, ut autor est idem Tranquillus: ob id etiam cibi minimi, adeo ut ante inuū uel post dimissum conuiuū solus cœnaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo certiore rationē cibi potusq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cum eo quod diximus ut qui uini modice sit appetēs, dodrantem nostrū, id est ternos sextariolos quotidiano conuiuio bibat, qui si etiam quadrantē huic addat, ut plenam mensurā nostram bibat, quam pintam dicimus, ne sic quidē uinosus dici debeat, et tamē hęc mensura sedecim cyathos implet. Hoc cum exacte considerare, dodrantem prædictū quem sextariū Romanū esse dico, in treis trientes diuisi totidē calicibus sumptis, & rursus in quatuor calices quadrantales æquis distributionibus: quo facto eū esse captum mensuræ cognoui, ut qui firmo stomacho sit, & interdicto medicorū non prohibeatur, quominus ducere possit ex cœnophoro quantū sitis appetat, is haustu primo cœnæ quadrantem siccare debeat, addita etiā à quæ tertia, aut quarta parte, si tamen sitim expectauerit. Qui autem bibacior paulo fuerit, etiā trientem: de sobrijs loquor, sed de ijs

sobrijs

sobrijs qui iustum haustum diluendis cibus ducere soliti sunt, quales pleriq; sunt nostratum hominũ, quibus quidem uini potus uicio nõ ueritur, id est qui inter uinosos nõ censentur. Nullus enim modus temulentiaē assuetis & perpotatoribus constitui potest. Nec rursus de ijs loquor qui semper siticulosi pyuissantium more gustatorũ in etu magis q̄ potu uillum transmittere solent: omnino quadrantem stomachi firmæ constitutionis, trientem etiam sitibundi modũ cũ aquæ rata portione esse dico idq; intra temperantiam. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternisq; cyathis affirmauerim: tãetsi Augustus sextantibus utebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat: quare quãtum sobrijs homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantum Augustus bibet cum largissime sese inuauerat. Quod si uerum esset id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius cẽtum et uiginti drachmarum esset, id est minor tertia amplius parte quàm noster dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; nostrum licet: quod quã sit absurdum nemo non intelligit, ut tantula mensura in duodenos cyathos diuideretur, & in solutis perpotationibus & conuiuicorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes trientesq; & (cum plurimum) septunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum scilicet quisq; hodie sobriorum uno impetu familiari cœna bibit: septunces enim ea ratione sextariolum nostrum non excederent, qui modulus est (propè dixerim) potionis medicamentariae. Antiquos autem parciores uino usos non eorum est dicere qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatium apud Plinium, et apud Tricongium Trãquillum potorem amphorarium legerint, quibus hodie si pares in Gallia inuenirentur, mōstri instar haberetur, apud quos Germanorum milũum bibacinas hoc biennio inter miracula celebrata est: quotidianis enim cõuiujs singuli quaternos quartarios absumere dicebantur: qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exor bebãt

Augustus
Cæsar quantum
bibere.

Bicongium
Ci. M. fili.
Tricongium
Torquatus.

bebant. Hanc bibendi palmam æquare nostratum hominum pro-
fligatissimi uini potores numero triginta nõ possent, duntaxat ut
alternis diebus id facerent qđ illi singulis factuabant. Quid quod
ipsa carmina quæ apud Priscianum leguntur, & secū & cū Plinio
pugnant? Cum enim de cyatho dicant:

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes,
Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad istas.

Alio loco ita legitur,

Nam libræ ut memorant bessem sextarius addet,
Seu pueros pēdas latices seu dona Lyci.
Addunt semissem libræ labentis oliui.
Selibramq; ferunt mellis superesse bilibri.
Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent. —

Quonã igitur tandē modo conueniãt ut hemina quæ dimidiatum
sextariũ efficit, sexagenas drachmas pendeat, & sextarius libram
& bessem, hoc est centũ & sexaginta? Si enim de centũ & nona-
ginta duab⁹ drachmis, seu duab⁹ libris Romanis, trientē. i. duas et
triginta abstuleris, reliquæ erunt centũ & sexaginta. Nos cū hoc
pbaremus aqua puteali utebamur, nec scrupulose differentiã aqua
rũ exq̄siuimus, nec in alio liquore rē experiundã duximus, cū itã te-
nere ueritatē uideremur. Ex græcis aut̄ autoribus uix rē cõstitue-
re possum⁹. Pollux libro IIII. cotulã tertiã partē choenicis esse tra-
diã, & medimnũ choenicas octo & quadragita capere, & sextari-
um octo choenicas. $\chi\theta\upsilon\lambda\iota \tau\acute{\omicron} \beta\iota\beta\omicron\nu \tau\acute{\omicron} \chi\omicron\iota\nu\iota\chi\omicron\varsigma. \acute{\omicron} \tilde{\iota} \mu\acute{\epsilon}\delta\iota\mu\nu\omicron\varsigma, \chi\omicron\iota\nu\iota$
 $\mu\omicron\varsigma \acute{\omicron}\iota\kappa\tau\acute{\omega} \kappa\acute{\iota}, \tau\epsilon\pi\omicron\alpha\rho\acute{\omicron}\iota\chi\omicron\nu\tau\omicron\varsigma. \acute{\omicron} \tilde{\iota} \acute{\epsilon}\iota\kappa\tau\acute{\epsilon}\upsilon\varsigma, \acute{\omicron}\iota\kappa\tau\acute{\omega}.$ Hoc dictũ discrepat
cum uersibus illis in quibus ita legitur:

At cotylas quas si placeat, dixisse licebit
Heminas recipit geminas sextarius unus.
Qui quater assumptus fit graio nomine choenix.

Cotula.

Choenix.

Adde

Adde duas, chus fit uulgo qui est congius idem.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hæc carmina octauam. Chus (inquit Suidas) mensura est Attica capiens cotulas octo. Festus heminam quasi hemis, id est dimidium sextarii dictam esse autumat. Rursus Suidas: μέδιμνον μεδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ἕξ ὧν οὐδ' ἕξι λιβῶν ρύ Id est medimnū modiorū senū est, ut sit mensura xestas duas & septuaginta capiens, id est libras centum & octo. Quo dicto significatur xestem selibrā p̄dere, id est centū & xii. drachmas & semidrachmā: libra enim Attica septuagenas quinas drachmas pendet. Sic modius qui sexta pars est medimni decem et octo librarū erit, in sextarius quæ sextadecima pars est eius, erit quatuor & octoginta drachmarū & semissis, quod cum Plinij dicto non conuenit. Quod si litran, id est libram Atticam pro mina intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdū fecit, sextarius centū ac duodecim drachmarum & semis erit, quod nihilo magis conuenit. Quod autē Plinius librā pro mina acceperit, patet ex Dioscoride, ubi de oxymelle loquitur libro quinto: λαβὼν ὄξος κατύλας πέντε. καὶ ἀλὸς θαλασσίου μνῶν μίαν, μέλιτος μνῶς δέ καὶ ὕδατος κατύλας ἑ. μίξας ἕψισον, ἄχρησ ὃν διεχρήσας ἀναβράσει, καὶ ψύξας κατὰ πῖσον. Hoc Plinius ad uerbū lib. XIII. sic uertit: Oxymel uocarunt mellis decem libris, aceti ueteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextarijs quinque: sufferuefactis decies, mox elutriatis. Quod ille minā, Plinius libram dixit: quod ille heminas decem, Plinius sextarios quinque. Rursus Plinius de eo genere uini factiui loquens, qui cœchrites dicitur quod ex milij semine fiat, libram et quadrantē pro mina transtulit: cū enim de adynamo factiuiorū primo dixisset, inā subdidit: Proximū fit ē milij semine maturo cum ipsa stipula (libram & quadrantē in congiis duos musti macerant) & post septimum mensem transfuso. Dioscorides: δέι δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματι & πλήρη πείπερον σὺν εἰς κλάδοις, καὶ μνῶν μίαν βάλλειν εἰς οἶνου χοῶς ἑ. ἑῶν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μετακρίσειν. Accipere autē oportet

herbano

herbam semine plenā maturo cū ramulis, et eius unā minam in uini congios binos mūtēre, et sic septē mēsibus relinquere, ita à septimo mēse diffundere. Sed corrupte apud Dioscoridē cestriāes et cestros pro Cenchrīes et Cenchros in libris impressis legitur: sic. n. legi debet: πέντε κυχπίτον: quū Plini⁹ miliū dicat. Verius est tamē Pliniū errore exemplaris deceptū, Cenchrīē pro Cestriē intellexisse. Est autē cestrū latine betonica herba dicta, ut in Dioscoride lib. IIII. apparet in principio, qui psychotrophū alio nomine uocat utrobiq; quasi herbā frigidis locis gaudētē, quæ hodie sic agnoscitur, ex qua fit uinū betonicatū. Hoc autē Plini⁹ dictū uel ex Dioscoride, ut multa alia uersum est, uel ex alio autore, qui iisdē uerbis cū Dioscoride scripsit. Hoc enim non satis constāui potest utrū Plinius Dioscoridē legerit, quē ut identidē iisdē uerbis sequitur, sic nusq; nominatim citat, ita ut nonnunq; à Dioscoride accepta dissimulandi furti gratia transformare uideatur: ut in hoc loco: interdum aliū secutus uideatur, sed uel à quo Dioscorides transcripserit, uel ille à Dioscoride. Plinius latinū hominē Sestiu Nigrum medicinæ diligentissimū appellat, de Castoreo loquens libro tricesimo secundo, qui Niger græce scripsit: cum Plini⁹ uerba cū Dioscoride collata, ex ipsius Dioscoridis libro traducta esse uideantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non uidetur, cū eum inter Asclepiadas recensens improbet: & is tamen à Plinio etiā citatur ubi Salamādræ meminū lib. XXIIX. his uerbis: Sestius Venerē accēdi cibo earū si decoctis interaneis & pedibus & capite in melle seruentur tradit, negatq; extingui ignē ab ijs. Dioscorides libro secundo: σαλαμάνδρα ἕδλος ἐστὶ σαύρας. ἐστὶ δὲ νωχελίς, πικρὴ, μόντω πικρὸν μὴ κακόν. Et inferius: φυλάσσει τὴν ἐν μέλιτι ἔκνυθριθέισα, τῆν ἡδῶν κὶ τὴ κεφαλῆς ἀφαιρέσιν εἰς πλὴν ἀντιώχρησιν. Hæc uerba ita cum Plini⁹ uerbis congruunt, ut ab eodem autore uterque sumpsisse uideatur, quo modo & à Crateua uterque sumpsisse aliqua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens: Alexandro Magno res ibi gerente toto die æstiuo unam

An Plinius
Dioscoridē
legerit.

Sestius Ni-
ger.

Salamādra.

concham impleri iustum erat. Omni uero foecunditate è maiorē horto congios senos, è minore singulos, & cum duplo repēdebatur argento: uel potius, cum et duplo, ut in emēdationibus. Hoc Dioscorides non ad tempus Alexandri refert, sed ad suum his uerbis. ῥῆσι δὲ ὀλίγον, ὡς καὶ ἐκ γαστρον χρόνον μὴ πλείον ἢ ἑξήκοντα ἢ ἑπτὰ χόας συνθεροῖσιν εἶδη. πωλεῖται δὲ ἐν τῷ ἴσῳ σασμοῦ ἀντὶ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita ut unoquoq; anno non amplius q̄ seni aut septeni congij colligantur: cum uenditur ibi, duplici argenti pondere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioscoride dicat, apparet tamen eum alium autorem secutum. Sed ex eo restituendus Plinius hoc modo: Omni uero foecunditate è maiore horto congios senos singulis annis. Quonam modo enim ex singulis cōchis congij seni fierent? et præterea absurdum esset Plinium de singulis diebus id dixisse cum duplo argento rependeretur. Quod si nihil addere uolumus, existimo sic legendum: Anni uero foecunditate, hoc est totius anni etiam fertilis foetu. Verum hæc de Plinio et Dioscoride obiter dicta sunt. Credo tamen Plinium Latinos etiā autores aliquos obseruasse, & ob id miscellaneas interdum descriptiones tradidisse, quæ nec planè cum Dioscoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam & quadrantem pro centum drachmis, id est pro mina dixisse uidetur, siue hoc innouare ei uisum sit, siue ex græco alio acceperit, qui libram scripsisset, id est libram, & drachmas uiginti quinque, qui est quadrans non libræ sed minæ: nam alioquin Plinius parum religiose græca hæc uertisse uidetur, aut certe parum constanter si quis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctissimus utraq; lingua chum sine choa, sextarium transtulit, & hemichoum semisextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto choeis Atticos duos Italicos duos sextarios esse dixit. Interpres Aristophanis in Equibus: *Chus*: χούς μέτρον ἄπικρον χωροῦν ἡγύλας ἢ *Chus* (inquit) mensura est Attica capiens heminas octo, quod cum uersibus illis nō congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt, ut idem sit con-

gium & chus, quod Plinius uidē in superiori exemplo uoluū. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maxime uinosos homines Alexandrum enumerat. Autorem autem citat Ephippium in libro de Alexandri & Ephestionis funere: Erat (inquā ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. Hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum græce dixit.) Quum igitur Alexander bibisset, Proteas rege multum laudato qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipse quoque ea fide atque integritate bibit ut ab omnibus plausu exciperetur. ἀλέξανδρ & γούνη αἰτύσας ἡτῆ τῆ τρίριον δίχουν, καὶ πῖων, προῦπινε τῶς πρωτῆς. καὶ ὅς, λαβῶν, καὶ πολλὰ ὑμνύσας τὴν βασιλίαν, ἐπιν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλιῶναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocasset bibissetq; Alexander generose conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxisset, resupinata in lecti puluinar ceruice poculum manibus emisit. Quo ex certamine in ualetudinem incidit, à qua tandem iugulatus est, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs historicis in hoc dissensit: eum enim ueneno sublatum dicunt. Fabularem autem eam historiam esse ex eo conijcere licet, quod subdidit, id regi contigisse ob Thebas oppugnatas, uidelicet in senso Liberi patris numine qui Thebis natus esse dicitur. καὶ ἐν βύβλῳ νοσήσας ἀπέθανε, τῶ Διονύσου φησὶ μνήσαντ & ἀντῶς, διότι τῆ πατρίδα ἀνέβη τὰς θύρας ἐπιόρκισε. Idem Athenæus alibi eodem libro: μίλων ὁ κροτωνιάτης ὡς φησιν ὁ ἱερακλίτης θεόδωρ & ἐν τῶς πῶδε ἀγώνων, ἔδει μνάς κριῶν ἔιχεσι, καὶ τῶ αὐτῶς ἀρτων, ὅινε τε τῆς χόας ἐπιν. Milo Crotoniata, ut autor est Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus Græciæ, minas uiginti carnum, & totidem panis esitabat, & tres congios uini bibebat. Congius id est chus in hoc & superiore exemplo idem non fuisse uidetur, cum Milo una coena tres congios absumeret, & Alexander uno hau-
 stu duos biberet. Oportet enim eam mensuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij & panificij. Veritatem igitur

Alexander
 Macedonē
 nosus.
 Proteas.

plan d
 tisu & tpr

Milonis uo-
 racitas.

Congij di-
 uersa acce-
 ptio.

eam efficit autorū diuersitas, qui mensuras quisq; patriæ suæ secuti sunt, aut eorū certe de quibus locuti sunt. Xestes autē qd sit apud græcos non facile dixerim. Dioscorides de Schisto lacte loquens: *Δύσσι δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερβαίνειν τὸ γάλακτος ἐν τῇ ἐπιθήσει, σπόδιον ἐκ τρυχώρου συνεχῶς ἀποβαίνει τὸ χεῖλος τῆς χύβας. καὶ ξίστω ἀργυροῦν πλῆρη ὑδατος τρυχώρου καὶ θήναι.* Hoc Plinius libro xxviii. sic trās- tulit: Quū feruet ne circumfundatur præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid infundatur. Cyathū Plinius pro Xeste dixit: alibi ferē sextariū uertere solet, ut lib. xiiii. Fit absinthites in xl. sextarijs musti, absinthij Pontici libra decoctis ad tertias partes, uel scopis absinthij in uinū additis: ubi refragantibus omnibus exēplaribus ex Dioscoride sic lego: Fit absinthites xlviii. sextarijs musti, absinthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν δὲ τῶν μ'. καὶ ἡ. ξίστους τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀφινθίου τρυπηθῶν λίτραν μίαν. ἐφουσι μίχρι τὸ πῖνον ἀπολεφθῆναι. Quidā autē, inquit, duodequingenta sextarijs Italicarū amphorariū miscentes librā unam absinthij Pontici, decoquūt quoad tertia pars residua sit. Et nectaritate: ὃ ἢ νεκταρίτις σικυοῦ ζεττὴ ἐκ τῶ ἐλενίου. ὃ ἐνίοι μιδικιῶν. ὃι ἢ σύμφουτον. ὃι ἢ ἰδαίον φλόμιν. ὃι ἢ ὀρέσιον. ὃι δὲ νεκταρίον καλοῦσιν. ἐλενίου ῥίζης ξηρᾶς ὀφθαλμῶν ἑ. ἐνδύσας εἰς ὀθόνιον καὶ θεις εἰς χοῶς σ'. γλυκύχους. Plinius totidē penē uerbis: Inueniuntur & Nectarites ex herba quā alij heleniū, alij medicā, alij symphyton, alij idæon & orestion, alij nectareum uocant, radice poderis xl. denariorū in sestarios sex musti addita. Hoc tantū refert quod ille quinq; uncias dixit, Plinius autē xl. denarios, ea ratione qua centū denarij minā efficiūt, ut sæpe diximus. Sed illud aduertendū quod chum pro sextario Plinius intellexit, quū alibi ut diximus pro congio acceperit de miliato uino loquēs, quo modo & ubi de myrtiæ loquitur: nā quū Dioscorides dicat: *Δύλαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τῶν ἀκρίμωνος, θάλασσαν εἰς τῶν πῖν τῶ γλυκύχους χοῶς.* Plinius: Græci, inquit, myrtiæ hoc modo faciūt, ramis teneris cū suis folijs in albo musto decoctis tu-

sis, libram in tribus musti congijs deferuere faciūt. Congios nunc transtulit choas quā prius sextarios uertisset. Rursus Dioscorides de Rhodite: ῥόδων ξυρῶν κεκομμένων μνῶν μίαν ἐνδύσας εἰς ὀθῆνιον χῶβας εἰς γλύκους ξίσας ἢ. μετὰ δὲ τῆς μῆνας διυλίσσας μετὰ γυζε. i. rosæ aridæ contusa folia ad minā unā in linteolū alligata de mittito in musti sextarios octonos, & post tres mēses percolatos in aliud uas trāsfero. Plin. aut sic: Rosæ folijs tufis, in linteoloq; in mustū colatis cū pōdusculo ut fidat, XL. pōdere denariorū in sextarios uicenos musti, nec ante tres mēses uase aperto. Hunc locum immutauit Plinius, ut nec Dioscoridē, nec eundē cum Dioscoride autorem secutus primore sensu uideatur. Dioscorides præcipi in octonos sextarios musti minā unā rosæ tufæ cōijci. Plinius in sextarios uicenos quinq; uncias. Quare fieri potuīt, ut Plinius uel librarij uel à manu serui uñtio notā minæ pro nota uncia intellexerūt, & Xestas pro cotulis acceperūt: sic fit ut quum singulas uncias rosæ tufæ octonis hemini uini sufficere existimari quadraginta denariorū pondus, id est quinq; uncias quadragenis heminis statuerit, quū ad uerbū referre Dioscoridis locū nollet, aut eius quem Dioscorides secutus est. Idem: E napi fit, x. denariorū pondere in sextarios binos musti addito. Dioscorides: βουβιον ὀπίσας δύο χῶβας, χῶβας εἰς χυτύλας γλύκους τέσσαρας. i. napi uncias duas cōtufas in quatuor musti cotylas demittito. Secundū hoc non decem denariorū, sed sedecim legendū est apud Pliniū. In antiquis exemplaribus numerus ille corruptus est, ut in quibusdā desit, in nonnullis duūm, non decem legatur. Verū Plinius libens facit: ut octo denarios pro uncia dicat: Quod aut Plinius modulus et numeros ex Dioscoride mutet interdum, seruata tamen proportione, exemplū est in mentione hyssopitæ: Similiter, inquit, fit hyssopites è Cilicio hyssopo uncijs tribus in duos congios musti coniectis, aut tufis in uinum. Dioscorides: ὑσώπιτις ὁ ἐν τῷ κιλικίῳ ὑσώπον χαλλισός ἐστ. Δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραιμῶ τῷ γλύκους λίβαν μίαν τῷ ὑσώπον κεκομμένων τῶν φύλλων προσδιδόναι. Hyssopites, inquit, qui ex

hyssopo Cilicio fit, optimus est, addere oportet amphoræ musti libram unam hyssopi foliorum contusorum. Hoc Plinius mutatis (ut diximus) modulis uerbisq; rettulit. Idem est enim in amphorâ, id est in octo & quadraginta sextarios libram unam hyssopi coniicere, & in duodenos sextarios, hoc est binos congios quadrantem, id est uncias treis. Hic obiter adnotandum, ceramium græcum idem esse quod amphoram, quod & eodem autore planum fit in mentione absinthiati uini, quam supra posuimus. Dioscorides de eleliffha crite: οὐγγιάς ἢ ἐλελίσφάκου εἰς γλέυκουσ ἀμφορέα ὃ ἐστὶ κεράμιον, καὶ θεις, id est Saluiatum uia conficitur, si uncias octonas saluiae in musti amphoram, quod ceramium dicitur, demiseris. Idem Plinius de aromatite. Fit apud alios nardi & malobathri selibris in musti congios duos additis. Dioscorides: ὃ δὲ διὰ συριακῆς νεῖδος καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἔχθ' ἑσὺν ἡμίμναϊων λαβῶν εἰς δίχωνν γλέυκουσ καὶ θεις. Dichum id est choas duos Plinius haud dubie congios binos transtulit. Dioscorides: ὃ δὲ οἰνάνθιν & σκευάζεται οὕτως. λαβῶν τ' ἀγρίας ἀμπέλου τ' ἀνθ' & ερωόσις ξηρὸν, μνῶς δύο εἰς μετρητῶν γλέυκος πρὸς ἡμέρας λ'. ἔϊτα διυλίσσας ἀπόθου. Hoc Plinius sic uertit: Fit è labrusca hoc est uite syluestri, quod uocatur œnanthinum: flores eius libris duabus in musti cado macerati post xxx. dies mutantur. quod Dioscorides metretam dixit, Plinius caddum transtulit, quod & ipsum græcum est, sed utroque nostri utuntur. Metreta enim Cato & Colu mella utuntur. Est autem congiorum decem ut autor est Dioscorides libro quinto his uerbis: ἔστὶ δὲ ὃ μετρητῆς χόεις δέκα. Decem autem congij sexaginta sextarios ualent, id est amphoram et quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait: Cratinum comicum metretam amphoram appellasse. Idem etiam Philochorum tradit in libro quem de lingua Attica composuit, scripsisse caddū et amphorā apud antiquos idem fuisse: ideoq; hemiamphoriū, id est semiamphorā, etiam hemicaddū dictū: uerū Epicarmū, caddum et amphorā ut distincta posuisse. In carminibus quæ apud Priscianū legun-

Ceramium.

Metreta & caddus.

leguntur caddus & amphora Attica pro eodē ponūtur his uerbis:

Attica præterea dicenda est amphora nobis,

Seu caddus, hanc facies nostræ si adieceris urnam.

Quibus uerbis significatur Atticā amphorā & caddū sextariorū duorū et septuaginta fuisse. i. duodecim congiorū, quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioscoridis opi nioni accedere malim. De græcis quibusdā uocabulis nihil fixū sta tuere possumus, quandoquidē Plinius id præstare nō potuit, qui- ppe quū nec ipsis græcis de ea re cōueniat, quæ pro locorū urbiumq; uarietate, ac tēporū fortassē, identidē euariatūt: nā et in hac urbe (ut diximus) tot mensurarū ratio, à uicorū aut certe regionū magi stris reposcēda est, quam nemo unus tenet. Sed nec librā græcam Plinius à latina distinxisse manifeste uidetur, quod meminerim me adnotasse Hoc tamē tenebimus, amphorā et ceramiū eandē mē surā, ut metretā et caddū, quod uerbū apud Pliniū et alios nostros sæpe legiur: Si quis tamen animaduertat orationē Demosthenis quæ πρὸς τὸν λακρίτον παραγραφήν inscribitur, mirabimur pre- iū uini importati in Pontū ex urbe quadā Thraciæ talentū argen ti statui etiā cū nauulo & apparatu necessario, et tot ceramia ico- foro nauī importata esse. τὰ ἑξήκοντα ταῦτα κέραμια ἄγεται εἰς τὸ πόντον ἐκγοσώρω. Quibus uerbis conijcere licet ceramium Atticum Demosthenis tempore minus fuisse amphora Romana, nisi potius intelligamus ceramia Thracica nō Attica ex urbe Mēda in Pon tum importata. In qua oratione stannum & ceramium pro eodem ponit: Medimnum etiam tenebimus sex modios capere, id est duo- dequingenta choenicas, seu duodequingages binos sextarios. Porro sextarium Medimni octo choenicas efficere, id est sedecim sextarios: nam hemimedimnus quatuor & uiginti choenicum est, cuius bes triēus à Græcis dissyllabo nomine nuncupatur, id est ter tiarius, sedecim choenices continens, & duos & triginta sexta- rios. Triens autē hecteus uidem dissyllabo nomine dicitur, octo sci licet choenices capies, sic ab eis dicitur quod medimni sit sextarius,

Ceramium.
Thracicū idē
quod stannū.

Choenix.
τρεῖς.
ἑκτὸς.

ἑμίκτηρ.

Quatuor choenices hemihectum dicitur, id est semifextarius medimni, ἡμίκτηρ ἑμίκτηρ dicitur, ut apud Aristophanē Nubibus: πρὸς τοῦ νόου ἐμοὶ ἐστὶ μὴ τετραμέτρων ἐστὶν ἡμίκτηρον, id est fac nūc mecum sponsonem ni tetrametrū sit semifextarius. Semifextarium tetrametrum appellat, id est quatuor mensuras continentē, quatuor choenicas scilicet. Est autē comica allusio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates de pedibus dixerat ποίτικis, id Strepesades ποίτικῆ ignarus ad choenicas rettulit, quasi alia metra mensurasq; non nosset ἢ uascularia, ex cuius poetæ enarratore & ex Polluce illam medimni diuisionem collegimus. Quanq̄ hoc confirmat Harpocraton in lexico oratorio in uerbo ἡμίκτηρ: qui etiam medimnū choenicas duodequingaginta capere dixit, & modium qui ἑκτὶ appellatur, octo choenicas. Quod si medimnus sex modios Italicos capit, ut locupletissimis testibus comprobātū est, quū sextarius medimni sint octo choenices, choenicē binos sextarios, et quaternas cotulas capere necesse est: modius enim sedecim sextarios capit. Nec consentaneum est id quod à Polluce dictum est, cotulam tertiam partem choenicis esse, quasi scilicet choenix sesquifextarius Italicus fuerit: quo minus probanda Theodori Gazæ uiri medici opinio, qui sextarium quodā in loco uertit. Nihil autē certius inueni q̄ quod apud Hesychiū legitur, qui Anastasii imperatoris tempore scripsit, cum res Romanæ iam Græcis hominibus planē innotuissent: Cyathus (inquit ille) capit liquoris uncias duas. λέχεται δὲ κύαθὸς ὑποὶ τινὸς οὐκ ἔστι δύο. Si Cyathus uncias duas capit, et sextarius igitur uncias capit quatuor & uiginti id est centum nonaginta duas drachmas: & sic ad momentū extremū conuenit nobiscū Hesychius. Nec cyathus decem drachmas sed sedecim capere comprobatur, qui numerus duodenario multiplicatus duas libras conficit. Hesychiū autē de Romano cyatho locutum ex eo patet quod uncias duas Romano uocabulo dixit: quare confectā (ut arbitror) probationem habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia esse nequeunt. Herodotus in Polymnia, id est libro septimo de co-

Cyathus secundum Hesychium.

ρῆς Χερξὶς loquēs, *Graciam inuadentis* : οὕτω πεντηχοσίας τε μυ-
 ριάδας κ, ἑκκοσι κ, ὀκτώ κ, χιλιάδας τῆς κ, ἑκαβντάδας δύο
 κ, δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἡγάγε ξέρξης ὁ Δαρτίου μέχρι σιπιό-
 δος καὶ θερμοπυλίων. Ita bis (inquit) et quinquagies centena &
 octoginta tria millia, et ducētos uiginti homines Xerxes ad Ther-
 mopylas usq; duxit. Et paulo post: ὥςτε οὐδὲν μοι θωῦμα περίσας-
 ται προδοῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν πρταμῶν ἐίων, ἀλλὰ μάλλον ὅ-
 πως τὰ σιτία ἀντέχρῃσι, θωῦμά μοι μυριάσι βραύτησι, εὐρίσκει
 ἔσσυβαλλέμεν & εἰχοίνικα πυρῶν ἑκάσι & τῆς ἡμέρης ἐλάμ-
 βανε, καὶ μισὸν πλέον, ἐνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελομέ-
 νας ἐπ' ἡμέρη ἑκάσι καὶ πρὸς, τῆς πεντηχοσίας τε ἄλλους μεδίμνους
 καὶ τετρακόχοντα. id est: Ita q; mirum mihi non uidetur quorundā
 annū fluenta defecisse tot hominū millia: sed quonā modo frumen-
 tum suppetierit tot hominū millibus, id uero mirum uideri potest:
 siquidem ut choenicē frumenti quisq; in singulos dies acciperet, ac
 nihil amplius, subducta ratione inuenio centena dena millia me-
 dimnūm quotidie absumi potuisse, et trecenta præterea quadragin-
 ta medimna. Hoc loco uertendo Laurentius Vallenfis uir de lūe-
 ris meritiſſimus errore lapsus est tanto ingenio indigno. Sic enim
 uertit: Quo minus miror proditum esse fluenta quædā non suppe-
 ditasse: magis miror unde tot myriadibus cibaria suppetierint. Nā
 subducta ratione sic comperio, si singuli quotidie singulas frumen-
 ti choenicas, id est semodia nō amplius accepissent, absumpta fuis-
 se singulis diebus centū millia medimnorū, & trecentos ac quadra-
 ginta medimnos, qui singuli constant è senis modijs. Sic legitur in
 libris impressis: sed centum & decem millia Laurentiū scripsisse
 non dubito. Mito igitur quod illa uerba, proditū esse fluenta non
 suppetitauisse, male uersa sunt: quia Herodotus id affirmare uide-
 tur, annium fluenta prodidisse, hoc est destituisse exercitum tan-
 tum. Hoc igitur ut mutamus tanq̄ ab interprete aliud agente uer-
 sum, ne hoc quidem dixit Herodotus quid choenix, quid medimnus
 cāperet. At Laurentius utrunq; ex persona sua interpretatus, in

Vallenfis
erratum.

altero longe falsus est. Videamus igitur quomodo rationem inierit, ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus est Herodotus, id est in centum ac decem millibus et trecentis medimnis mille ac centum hecatontadas, id est centenarios millium esse planum est, hanc summam sexies ducere debemus ut ex medimnis ad modios ueniamus, quo fit ut iam sex millia sexcenti decem & octo centenarij millium fiant. Tunc eam summam rursus duplicabimus, ut ex modijs semodij fiant, id est choenices, ut Laurentius uoluit: sic fiet summa centenariorū tredecim millia ducenti ac triginta sex. Hanc centenariorū summam si ita partiamur, ut ex centenarijs millenarij fiant quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti uiginti tres millenarij, & sex centenarij, id est tredecies centena ac uiginti tria millia sexcenti homines totidem & choenices. Restant quadraginta medimni in ducentos et quadraginta modios diuidendi: & hi rursus in quadringentos octoginta semodios & choenicas, qui numerus predictæ summæ accedit, ut sint tredecies centena uiginti quatuor millia & octoginta. Qui numerus longe abest à quinquages bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurentium Vallensem nunquam non ferè acrem hominem & uigilantem, tamen oscitantem hunc locum traduxisse, penè ut nihil pensi habuerit, & lectoribus Herodoti qui Græcum non obseruant exemplar insigniter imposuisse. Sed autorem eum cum Herodoto habemus Medimnum non latine modium, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse uidetur, et ante eum nonnulli librorum græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum in Lucullo, quod legitur Lucillum pœnuria cœmeatum pressum quum in Muridatē infestis copijs contenderet, triginta secum millia Galatarum duxisse, qui totidem modia tritici portarent, existimo medimna legendum esse: ut singuli senos modios gestauerint, homines præuales corpore. Nam apud nos geruli frumentarij uulgo duodecim nos modios ex portu in horrea portant: quare Galatæ homines præ-

ualidè

ualidi senos onere uiatorio modios gestare potuerunt, qui minores
 erant nostris, ut supra docuimus, quanto mensura rasa à cumula-
 ta distat: et præterea medimni illi fortasse minores erant Atticis.
 Huius tamen rei fides apud exemplaria græca sit, quæ nobis uide-
 re non contigit. Vi igitur mentem Herodoti assequamur de choe-
 nice, age fac modium, non binas tantum choenicas, ut Laurentius
 uoluit, sed octonas cepisse, id quod supra diximus: hoc posito, sum-
 ma sex millium sexcentorum decem et octo centenariorum, nõ du-
 plicato tantum, sed octuplicato crescet, fientq; duo et quinquagin-
 ta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarij, qui bis &
 quinquagies centena nonaginta quatuor millia quadringentos fa-
 ciunt. Par est enim dicere bis & quinquagies centena nonaginta
 millia, & bis quinquagies millies centena milliesq; nonaginta. Sic
 in superiore numero tredecim millia ducenti centenarij, efficiunt
 centies tredecim millia & centies ducenta, hoc est tredecies cen-
 tena & uiginti millia. Ergo si bis & quinquagies nonaginta qua-
 tuor millibus et quadringētis choenicibus, quadraginta medimnos,
 id est ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octi-
 es multiplicatis mille nõgentas & uiginti choenicas, fient in sum-
 ma bis & quinquagies nonaginta sex millia trecenti & uiginti uĩ-
 ri & totidem choenices, & computatione græcorum myriades quĩ-
 gentæ & uiginti nouem, & præterea sex millia trecenti ac uigin-
 ti uiri. Myrias (ut sæpe dixi) decem millium numerum signifi-
 cat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myria-
 des quingentæ uiginti octo, & tria millia ducenti & uiginti: ita
 fit ut numerus choenicum superet numerum hominum tredecim
 millibus & centum, quod errore calculi factum est, siue Herodoti
 culpa, siue emendatorum fuit. Intelligimus tamen (id quod quæri-
 mus) Herodotum censuisse choenicem, non semodiũ, sed modij octa-
 uam partem esse. Esse autem errorem calculi in hoc loco nõ magis
 mirũ est, q̃ eo loco ubi tributorũ Persidis fit mētio, ut supra adnota-
 tũ ẽ. Qd̃ aut̃ in superiore calculo lapsus nõ sum, q̃q̃ loco lubrico, facile
 sciri

sciri potest, si quis numerum medimni, id est centum & decem millia trecenta & quadraginta sexies ducendo, ex medimnis ad modios transeat, sic enim iam fient sexcenta sexaginta duo millia quadraginta: quæ rursus octies ducta, ut ex modijs choenices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecenta & uiginti: tametsi siue uno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgentiam mihi ueniam facile ab optimo quoq; uiro promitto, modo ne calculi errore ductus, falso quippiam constiuerim, id quod uisasse me omnino existimo: nec tamen (quæ est humana conditio) temere aliquid affirmauerim, ut omnino regressum mihi ad maiorem etiã ueniam negem, quam ne ambüiosis quidẽ precibus & penẽ supplicibus (si res ita tulerit) exposcere grauabor. Quippe cum ne eximij quidem scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincantur: quo minus ita existimari uelim quasi mihi firmitus aliud præsidij actionum etiam mearũ omnium esse nedum scriptionũ credam, q̃ in ara (ut ingenue fatear) misericordiæ situm. Quod si Cassiani quidã iudices tam præfracta inuenti fuerint seueritate, ut omnem mihi ueniæ spem abscissam esse pronuntient (id enim unum uereor) candidissimum quenq; lectorem (ut spero) licebit appellare, h̃s q; suppreum calculum porrigere qui ex bono & æquius dicunt de multa meritoq; scribentium. Nam iure ad eos prouocandi sublato, quotusquisq; experiri audeat, uel aduocata facundia fretus atq; subnixus? Atenim in auspicando hoc opere nullum me iudicẽ reiecturum esse præfatus sum dütaxat non nesciũ iudicandi, nempe eo staturus omnino quod docti censuissent. Vbi nunc igitur illa fidutia operis arbitraturu omnium approbandi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi quod conscientiam non eandẽ nunc in fine suscepti operis feram, quam iam inde ferebam à primordio: neq; ille animus concidit rei cõperatæ securitate præfidens, sed altiores spiritus in principio sublatis ut attentionem mihi facerem, peroraturu me sensim submittere se debuerunt hominũ beneuolentiæ: ut si deducenda re in iudicium et

pertra-

Deprecatio
ad lectores
& iudices
huius operis.

pertractanda aliquid imprudens offenderim, (ut est humana natura tenoris inoffensi nescia,) id iuri certo ne obsit: id uero ña condonari mihi postulo, si iure communi atq; omnibus usurpato postulo, quod si mihi nõ negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & existimatione mea in consilium statim eatur. Hanc enim sortem (ut spero) deo bene iuuante in urnam coniecimus. Quapropter Mineruã, Mercuriumq; huius generis iudiciorũ præfides, potentesq;, uimq; omnẽ imaginariã numinũ præsci æui suffragijs atq; superstitione literarũ studio præfectorũ, oro atq; obtestor, si liberalium disciplinarũ antistites sincera iugiq; obseruantia colui, ex quo primum, licet fero, his sacris iniuriatus fui, huius ut iudicij euentum mihi bonum, faustũ, felicemq; faciant. Cuius uoti compotẽ ita futurum me sentio, atq; exposco, si omnium maxime studiosorum hoc sacramentum bona fide suscepti, constanterq; seruaui: qua uel una re maxime dijs litari solet ipsis. Neq; enim tot stipedijs Mineruæ faciendũ æra unq; merentẽ me, nec questus ambũusq;, blandimentis ac signis philologiæ quinq; uidiũ emanstantẽ, sed nec uxor, nec liberi eiusdem sacramenti iamiam futuri tyrunculi, procacissima duo studiorum auocamenta, dieculã unq; mihi unam exemere temporis literis destinati, dũtaxat quantum mihi licuit à munere publico ferriari. Utinamq; diuina benignitate commodior antehac nobis ualere rebus cæteris competiuisset: alacrem certe ac sui iuris animũ præstiteram, earumq; rerum curis uacantẽ quæ identi dem interpellare literarum studia dictãatur: quin ne sic quidẽ etiam missio nem unq; ab statiuis ijs castris postulare certum est, quorum nunq; emerita stipedia strenuissimo cuiq; fuisse censeo, tametsi inter caufarios profiteri multis ipse nominibus potuissem, et ad rem quoquo modo immigrare faciendam, cuius siue constantiæ siue pertiniaciæ exemplum à nullo adhuc nostratiũ prodũ esse noui. Etenim præua hominum nostrorum opinione, temporumq; iniquitate factũ est, ut res ijs literaria decoxisse uideatur, qui post adolescentiã, quum causas ipsi possent actitare, aut circa patrimoniũ augendũ quoquo modo

Philologia

modo sat agitare, literarum studijs uacare maluerunt, quod genus otiare uulgius etiam prudentum & cessare appellat, uidelicet cuiusq; operæ nauatæ fructum in numerato positum esse credentes: philosophiæ, philologiæq; (qui est amor læratæ sapientiæ) inania, ieiuniaq; nomina cauillantes, atq; ijs demum decora esse dictitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratili socordiaq; deseruerint. Nuper tamen instauratæ utriusq; linguæ felicitate studia iuuenum nostrorum magnopere exarserunt: pauci enim literarum admiratione ducti pertinaci studio multorum æmulatione exciuerunt, simul Italarum industria, q; libros i dies alios atq; alios ediderunt, literarum bonarum nomen non pridem nostris inauditum, primum inuisum, deinde neglectum, postremo festiuum ac plausibile esse coepit. Nunc etiam eousq; honori habitum, præsertim literarum græcarum autoritate (quæ ab initio ipsæ prodigiosa, ac prope modum diræ putabantur) ut ij qui maxime refractarij per inscitiam futuri uidebantur, liberos suos ijs literis instituendos iam per cupide tradant, nominatim etiam quasi ex formula cauentes, ut literis bonis probatisq; eruditi reddantur. Hic iam est animorum habitus, tametsi paucis ad frugem bonam euadere contingit, non ingeniorum culpa (ut Francomastiges uolunt) sed hominum errore, q; paucorum annorum cultu acquiescentes, literarum & studij fructum in ima uena inquisitionis reconditum esse nesciunt. Sicut omnium artificiorum indicaturam expositio facit. Sed sic quoq; iuuat multos existere, qui uel præcoci fructu studiorum gaudeant. Et ad alia uitæ instituta transeuntes, partim honorem læratis habeant, partim etiam literatorum ipsi uideri numerum augere uelint. Est enim earatio animorum culturæ, ut uel serotina, uel præmatura, uel incohata tantum, nunquam frugiperda sit. Qui autem uel quæstuariæ ætatis uel ambitui iam maturæ & accommodatæ dispendio, disciplinis etiam ciuilibus studere contra compendij spem instituunt, rari inueniuntur hodie; quando perire id omne tempus putatur multorum opinioe, quo nec res plenior fit, nec fastigiū hominum crescit gerendum magis

magistratibus. In rebus aut humanis nulla (ut quidē reor) maior est indignitas, quā quū fortuna undiq; constās omniumq; rerū aut plurimarum securā literarū amoenitatem floccipendens, inertīā ut blādam amplectitur, quod raro non euenit, aut quum studiū literarū flagrans in claris ingenijs improbitate fortunæ res mediocris deficiat. Sed ut ad me redeam, & si crimen nōdum agnosco, eiurare tamen ueniæ petitionē nolim, si nā forte commodū sit: etenim (ut est humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapsus sim imprudens, quū tot loca lubrica pertransierim. Sed & illud subinde recursat, ne piaculare existimetur, aut certe suapte conditione inuidiosum, me hominē nulla auctoritate nixū, nullis præceptis magistrorum imbutū, maiestatem sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris cui opinione consecrati, quā non meū hoc exemplū, sed tertias iam manus (ut minimū) censorias pertulit, & sic quoq; doctorum sententia longe abest, ut ex reus falsi autoribus imposturæq; temerariæ animaduertēdæq; publice eximatur. Quot enim quisque hodie flagitijs eius adnotādis abstinet? (libri dico non auctoris) ut quisq; commentantium aliquid potuit comminisci? Nec id mirū uideri debet: omnes enim iamdiu inquirimus ueritatem: quam per exoletissima utcunq; uestigia confusissimaq; inuestigasse palmariū semper existimatum est. Hac uia maiores nostri linguam utranq; bona ex parte restituerē nobis. Quid ni igitur eorum uestigijs infestentes, longissime etiam abstrusas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maxime nos torserunt fallacia quædā mendosa que uestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehensa cura ac uigilantia sæpe hæere coacta est, cœptamq; interdum inquisitionē abrumpere animi destinationem subita. Reuocabat me subinde reprehensabatq; absoluendæ rei desperatio, uerebarq; interdū, si per confusanea perplexaq; uestigia rem indagare pergerem, cuius exitū certū inuenire nō esset, ne in ambigiosum quoddā opus insinuarē incautus. Hic si quis a me querere institerit, qui fieri tandē potuit, ut idem autor

Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dissimilis factus sit?
Hoc enim sæpe affirmauimus: Huic ego primū illud Homericum
respondere non dubitem, ex libro Iliados undeuicesimo:

Ἀλλὰ τί κεν ῥίξοιμοι . θεός Διὸς πάντα τελευτᾷ,
πρίσβα Διὸς θυγάτηρ ἄτι, ἢ πάντας ἄᾶται.

Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uersans,
Euentu uario, nulli non officit Atæ.

Ata. Quid enim aliud causæ esse dicam, quæ quod dea quædam potētiaq;
malefica per omnia humana acta bacchatur Ata nomine, stygij lo-
uis filiarum natu maxima: quæ homines infortunio quodam sem-
per afficere gliscit, humanis ipsa rebus exitum nunc dirum, nunc
noxium et incommodum inducens. Hanc ego Atam latine Noxam
appellare soleo: Hebræi Satanam appellauerunt. Deinde illud
Virgilianum addam ex poemate Georgico:

— Sic omnia fatis

In peius ruere, ac retro sublapsa referri,
Non aliter quàm qui aduerso uix flumine lembum
Remigij subigit, si brachia forte remisit.

Et reliqua. Nam & Plinius, ipse si nunc reuiuiscat, & ab eo que-
ratur, cur multis in locis commode intelligi nequeat, sic forsitan re-
spondeat, ex eodem poëta.

— ἐγὼ δ' οὐκ ἄριστός εἰμι,

Ἀλλὰ ζῆλον ἔχω μοῖρα καὶ ἠεροποιῖας ἐπιτύω.

Haud ego causa fui, stygius sed luppiet, atq;

Eumenis in tenebris grassans, ac parca maligna.

Id est, Nolite committere ut id mihi uincio uertatis, cuius ego in son-
tem planè me ostendere possem, & cuius culpa debet in locū illum
stygium, ac parcas ipsas reijci, Erinnyñq; illam dirā tenebrarum
incolam, quæ maleuola numina, rebus humanis infensa maleficam
noxam interturbandis & corrumpendis operibus actisq; mortaliū
omni hora summittunt. Profecto admirari sæpe subit tam late ser-
psisse errorum contagia, ut omnia exemplaria quibusdam in locis
atidem

in idem deprauata fuerint. Sed sic natura cōparatum esse scimus, ut situ squalorēq; omnia obducantur, quæ diu cōdita in lucem non proferuntur: ut terras incultas senticeta occupent, segetesq; neglectæ lolij & carduis præfocentur. Hac ratione antiqua uolumina seculis imperitis uitata sunt, exemplaribus alijs alijsq; transcribēdis. Sed iam à digressu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti supradictō argumentū habemus ualidissimū, choenicem frumenti eam esse mensurā, quā unus homo quotidie absumere possit. Est enim choenix (ut ait Suidas) cibarium diurnum: ἡ χοϊνίξιμιον ῥῆσι & τροφῆ. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ symbolū. ἢ χοϊνικὸν μὴ κερβίσειν. Super choenice ne sedeas. Cuius est hæc sententia: Quum unius diei uictum paraueris, ne eo statim ac quiescas, id quod facere solent, qui in diem uiuere dictantur, in crastinum non prospicientes. Quod sciū à sensu humano potius q̄ diuinitus emanauit: Nam dominus noster sectatoribus suis contrarium dogma tradidit, sed & omnibus Christianis hoc quodā modo genus uitæ præscripsisse uidetur, quū in oratione inquit: Panē nostrum quotidianum da nobis hodie: & sic quoq; in diē orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarrationē oratiōis dominicæ. Quo fit ut tantū inter quosdā homines hiantes auaritia, & inter ueros Christianos conueniat, quantū inter Aristippū & Diogenē. Huī (inquiet aliquis) huiusmodi ueritatē prisca reputatio, nunc inter prudentes risu excipi solet: perinde quasi euangelia lege tacito cū sensu mortalitatis Christiani homines soluti esse possint, nec eo etiā hodie iure genus humanum teneatur, quod moribus in desuetudinem abiit. Sed melius est nunc eam disputationem non attingere, quæ priuatum sibi otium poscit. Homerus Odyssea decimonona circa principium choenica pro cibo uel pane potius accepit, apud quem Telemachus Vlyssis filius ad Eurycliam nutricē ita inquit:

Οὐδ' ἄ ἄργον ἀνέξομαι ὅσσην ἐμῆς γε

Χοϊνικὸν ἄπιταί, καὶ τιλόθεν εἰληλουθῶς.

Nam quencunq; mea dignabor choenice, prorsus

Choenix.

G

Hand

Haud cessare sinam, quanquam procul aduena fertur.

Hunc hominem quanquam ex longinqua regione hospitem, domi tamen inertem sedere non patiar & panem meum compressis manibus esitare. Athenæus libro tertio auctor est Clearchum quendam

Onomato uerborum aucupem ex ijs quos ipse onomatophetas uocat, quasi uer-

thetes. borum innouatores, nomenclatorumque; aucupio gaudentes, choenicem hemerotrophidem appellare solium: quod uocabulum diurnum alimentum significat. Proinde si choenicem pro duobus sextarijs intelligamus, ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut miles quisque; Darianus octonis diebus frumenti modium unum accipere debuerit, id est sesquimense modium. Hæc mensura (ut arbitror)

Gomor. gomor ab Hebræis dicitur. Statuta enim à domino hæc mensura erat colligendæ uirgum mannæ in singulos dies, ut scriptum est Exodi XVI. capite. Rabanus tamē tres choenicas cepisse dicit.

Sed ijs quæ diximus de choenice, consentaneū esse uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis exemplaribus mutilatum est: Familie, inquit, cibaria, qui opus faciet per hyemē tritici modios quaternos, per æstatē modios quaternos semis; uillico, uillicæ, epistatæ, opiloni modios ternos, cōpeditis per hyemē panis pondo quaterna, ubi uineā fodere ceperint, panis pondo quina, usque adeo dum ficos esse ceperint: deinde ad panes quaternos rediō. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos esse posse, qui uulmentaria cum cibarijs habeant: uel qui opus non faciant, ut uillicus & epistates, qui operis magis præfecti quàm opera-

Epistates. rij sunt. Epistates enim curatorem operis significat. Docet hoc Columella libro duodecimo de officio uillicationis loquens. Cæterum quod illa uerba Catonis supradicta de mensuris cibarijs intelligantur, conijcere possumus ex usu antiquorum, quibus mos fuit (ut auctor est Donatus in Phormionem Terentianum) quaternos fru-

Demensum. menti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idque demensum appellatum esse uel à mense, uel à metiēdo: ex quo more, inquit ille, Terentianum illud emanauit:

Quid

Quod ille unciatim uix de demenso suo suum
Defraudans genum compar sit miser, id illa uniuersum
Arripiet, haud existimans quanto labore sit partum.

Frugi enim mancipia minori mēsurā sese tolerantia, peculiū inde augebant. Id demensum Lucæ duodecimo sitometriū dicitur, quod incōmode trīci mensura uersum est ab interprete. Hæc ego quū scriberem pistorē accersiri iussi, ideo mihi notum, quod pane ab eo utebar, & ipse emercandi frumenti causa interdum ad me uenitabat. Cum hæc igitur ab eo sciscitarer, uix tandē extudi ut fateretur, uerebatur enim ut sensi, ne quid in panificū nationē imprudēs effaretur. Sed quum fidē fecissem nihil me huiusmodi cogitare quod ille suspicari posset, eò ægre hominem perduxi, ut diceret ex sextarijs singulis nostris, id est binis medimnis trīci probi, panes primariæ notæ sedecies duodenas minimū facturi. Primario autē pani iam cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas esse, id est libræ nostræ dodrātem. Petenti autem quantum in fures abiret, respondit hemimedimnū, id est quadrantē sextarij nostri. Porro secundarios panes pondo quaternūm librarū fieri sole-re quātum quini panes primarij penderent, quāquam singuli secundarij pro quaternis tantum primæ notæ cederent uenirentq;. Id ideo institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset qui è massa conficeretur cribro succreta pollinario, ideoq; huius candorem in secundario pane compensari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iussissem, ad libram parem propemodum respōderunt: tamen si uncia sæpe decedit in singulas libras, indulgentia eorum qui legis custodes constituuntur. Est autem primarij nostri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis esiet, non ultra binos etiam recentes in singulos dies absumat, id est singulos in singula conuiuia, etiam districtis (ut fit) summis crustis. Qui autē mediocri in panis esu sit, etiam dodrante romano in singulos conuictus satietur. Hac ratione fit ut è singulis modijs senideni panes redigantur, qui octonis diebus uirum sufficiunt, et quar

Sitometriū.
Panificiū
Parisiense.

ta pars supersit in furfures secreta. Celsus libro quarto de ijs loquens qui fluore alui laborat: Alia uia est ubi uelis suppressere, coenare, deinde uomere, postero die in lecto conuiescere, uespere ungi, deinde panis circa selibrā ex uino amineo mero sumere, tum assum aliquid, maximeq; auem: postea uinum idem bibere: idq; usq; diem quintū facere. Selibrā panis tantū esse dico quantum est dimidiatum noster primarius. Hac igitur ratione cōperimus quaternorum modium excretam farinā affatim in mēsem suppetere, ita ut furfures supersint quartā partem implentes. Verum hoc de ijs intelligendum, qui liberaliora uitæ instituta sequuntur: est enim alia ratio sellulariorū artificū, eorūq; qui artes operosas faciunt, quiq; ijs opificijs uitā tolerant, quæ multa corporis fatigatione constat. Hos enim uberioribus cibarijs uti, ac crassioribus necesse est, præsertim quum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè aut quater in dies epulentur: his ternos dodrantes partim secundarij panis, partim postremæ notæ statuo: adde etiam hesterni panis, id est qui iam confederū, aut etiā ante triduum cocti. Sed & inter eos artificiorū uarietas, & corporū fatigatio refert: plusculo enim pane gerulis opus est & helcyarijs, & id genus operis, q̄ sarcinatori aut sutori qui sedentario tantū opificio incūbunt. Artificijs igitur remissioribus, qualia sunt eorū quos græci chirobios appellant, quasi manu uictū querentes, quos quidā uentrimanos dixerunt, quaterna (ut summū) pondō sufficient panis secundarij, id est quaterni dodrantes nostri. Verū pistores panificiū in tria genera ferè diuidunt, in primarium panē, qui candidus dicitur, in secundæ notæ panem qui ciuilis dicitur: hunc Celsus libro secundo autoppyrum uerbo græco appellat, cui nihil pollinis tenuissimo incerniculo ademptū est, & in secundo genere firmi u dinis alimentariæ ponitur. Tertium genus cibarium appellat Celsus quasi plebeium, quem infirmissimum esse tradit in alimenti ratione: hunc nostri postremæ notæ assignant. Sic igitur statuo: Quæmadmodū lautiore uictu utentes binis libris Romanis cādidiōris panis satiātur, quod

nec corporis labore exerceantur, & pane accessionis uice utantur. sic artificibus remissioris operæ quaterna pondo suffectura dico panis secundarij. Intensioris autem operæ mercenarijs, quales sunt baiuli, phalangarij, & malleatores, & alij improbo labore lassescētes, quos Cicero quodā in loco facē urbiū appellat, ex Xenophonte in œconomico, qui eos Βαρβαροις uocat, & ex Aristotele, ijs ut paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, sic crassioris panis, præsertim (ut diximus) quod pane iurulento pro pulmentario bona ex parte uescantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compedijs per hyemē panis pondo quaterna taxauit, ubi uineā fodere cœperint panis pondo quina, usque adeo dum ficos esse cœperint: deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id est ficos unius libræ loco cedere uoluit. Nullus est enim in urbius etiam infimæ sortis mercenarius, qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in uictum. Panis noster cibarius quaternum sit librarum: huius dodrantem, id est quaterna pōdo Romana cuius sufficere existimo, quod dodrans quaternos panes librales, id est Catonianos æquat. Nunc si ulterius ratiocinari placet, cōperi per cunctando ab illo pistore, ex medimno trīci probi octies duodenos (ut minimū) dodrantes panes confici, ita ut quadrans fursurum reliquus sit. Siquidē constat ex senis modijs trīci probi, id est ex medimno octonos cumulos, & interdum octonos, & quadrantē farinæ redire. Si igitur fursuribus cum polline confusis panes dodrantes fiāt, ex medimno denos duodenarios, & octonos panes habebimus: ut facile est colligere, si q̄s in singulos modios senos denos panes numeret. Fiunt enim pro octo modijs farinæ octies senī deni, id est centū & duodeviginti. Nūc si in dies singulos ternos panes dodrantes numeremus, hebdomada qualibet paulo minus unum modium absumet, ita duodeviginti dies quaternos modios absumet, hoc est panes octoginta quatuor, quibus si duas addas hebdomodas, hoc est quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poscunt, fiunt centum & uiginti sex. Restant duo panes ex

medimno. Ex quo fit ut quaterni medimni in undetriginta dies sufficiat. Et haecenus uia loquor, quasi quarta pars tani in furfures abeat, et octo tantum duodenarij candidi panis ex medimno redeat. Hoc enim a panifice comperi. Nunc si addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in menses tricenarios sufficient, id quod Cato statuit. Compertum enim habeo ex ijs qui ex iurisdictione hoc inquirere potuerunt, & ex commentarijs Decurionum, posse ex medimno non modo octies duodenas, sed etiam eo amplius senos, octonos uel redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, quam inficari pergebat. Haec si quis exacte aestimare uellet, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, qui uillaticis operis per hyemem quaternos modios statuit, & quaternos semis per aestatem, & copeditis, id est ergastularijs seruis, qui uincti fodiebant, aliud uel opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor: & ubi iam intenditur labor, hoc est fossurae tempore, panis pondo quina, usque dum ficos ederent, quo tempore ad quaterna pondo eos redegit. Terna pondo nostra, quaterna Romana ualent, ut saepe diximus. Quaterna nostra, quina Romana et quadrantem: qui modus ijs statuuntur, qui pulmentario non uescerentur, sed panem tantum esitarent. Ex hoc planum fit, quem modulum Herodotus & antiqui per choeniceum intellexerunt, cui sesquipinta nostra haud dubie respondent. Haec ideo longius repetenda duxi, quod mensurarum, ponderumque modus mutua probatione deprehenditur. Age uideamus porro. Ex ijs quae diximus apparuit, ex singulis modijs sedecim pondo candidi panis & semissem fieri, & large quartam partem in furfures abire, nam multo plus in actis municipalibus inueni. Diximus etiam supra, modium tritici pro bi uiginti quatuor libras, et eo aliquid amplius pedere: quare necesse est, ut quadrans furfuris semissem pollinis pendeat, ut tres modij quadrantes, sedecim libras: reliquus autem quadrans octo libras pendeat. Non idem autem esse pondus panificio & tritico ex eo conicio, quod aliquid humoris in pane residet: id incertum esse & uarium ex Plinio uidetur li. XVIII. qui Balearici tritici modios tricena pondo panis

panis reddere tradit, sed circa Clusium & Senas fieri lege certa naturæ ut tertia portio pani ad pondus grani accrescat. Catonis autem uerba significare uidentur ex singulis modijs tricena pondo panis redire: quaternos enim sestarios tricenis diebus taxat: & paulo post, quaterna pondo panis in dies statuit: qua ratione fit, ut quaterni modiij centū & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamen constituere nihil possumus, nisi id quod supra dictū est. Verū illud attexedū ex eodē Plinio lib. supradicto, quod ad rē mihi magno pe-
 rtinere uisum ē. Similago (iqt) ex tritico fit laudatissima. Ex Africa iustum est ē modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;: ita enī appellat in tritico, quod florē in siligine. Præterea secundarij sextarios quatuor furfurūq; tantū dē. Panes uero ē modio similaginis CXXII. ē florū modio CXVII. Pretiū huic annona media in modios farinæ, XL. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius. Siligini castratæ duplū. Paulo autē superius Plin. dixerat, ē siligine lautissimus panis pistrinarūq; opa laudatissima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africū triticū præstātissimū fuisse: ex cuius farina primū similago quæ & simila dicitur, cribro tenuissimo à polline cernebatur, ita ut ex polline restatē secundariā ueluti similitā elicerent, et crassiorē rursus pollinē à furfurib⁹ laxiore incerniculo succernerēt. Similagini autē pretiū asses quadragenos i modios fuisse mediocri annona: qua ratioē duo medimni Romani, q sextariū Parisinum faciūt, duodequingenta denarijs ualuerūt, hoc est duodecies quaternis. Quatuor enī denarij, XL. assib⁹ ualuerūt. At castratæ similagini eo ampli⁹ octoni asses in modios accedūt, & siligini castratæ (q fruges erat Italica, hoc est triticum delicatissimum, & candidissimum) eius summæ duplum, hoc est asses senideni, in modios singulos. Quod ita intelligo, ut modiij florū tenuissimi huiusmodi siliginis senis & quinquagenis assibus uenierint. Quare subducta ratione constat duodecim eius modios, id est sextarium nostrum sexcentis septuagenis binis assibus mediocri annona fuisse, id est sexagenis septenis denarijs: quæ minimo minus à

Pollis.
Flos.

Similago si-
mila uo.

nobis undenis francicis & dodrantibus, id est quinque denis solidis æstimantur. Porro duodecim modij similaginis ratione à Plinio posita ex quatuor et uiginti tritici modijs fiebant, quos sæpe iam diximus duos nostros sextarios æquasse, nisi quatenus rasa mensura à fastigiata distat. Quippe cum dicat Plinius ex modijs semodios redire, & pollinem primum & secundarium restare, ex siligine autem Campana (ut ipse inquit) quaternos sextarios redire iustum erat, hoc est modij quadrantem: quo fiebat ut duodeni modij quadrantem: quo fiebat ut duodeni modij castraturæ ex duodegna quaginta siliginis modijs incerneretur. Et ita rationem tenemus & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud scio an hactenus non intellectum transmissum sit à legentibus. Sed quod apud Pliniū ibidem legitur, iustum est è grano Campanæ, quam uocant castrata, è modio redire sextarios quatuor siliginis: fortasse similaginis legi debet. Et in eodem post duos uersus: Duplum etiam pretium siliginis castratæ, ita intelligi potest, ut in modios sex & nonaginta assibus constiterit, id est, altero tanto amplius quàm similia propter rationem supradictam. Quod si recte apud Plinium in loco superius citato siliginis legitur, insignem intelligemus significare non modo granū delicatissimi & primarij tritici, sed etiam medullam siliginis grani. Id quod fortasse Celsus his uerbis significat libro secundo ca. XVII. Ex tritico firmissima siligo: deinde similia: deinde cui nihil adeptum est, quod autopyrum græci uocant. Infirmior est ex polline, infirmissimus cibarius panis. Sic enim locus ille legitur in libris emendatis, licet & uulgatis mutilatus sit. Iuuenalis satyra v.

Sed tener & niueus molliq; siligine factus,

Seruatur domino. —

Huiusmodi delicias frumenti hodie non habemus, ex quibus Romani antiqui opera pistoria faciebant, quæ aliqui dulciaria, Suetonius mellita appellauit: cum inquit de luxu Neroniano loquens: Indicebat & familiaribus coenas, quorū uni mellita quadragies sesterium constiterunt. Quod ut credamus efficit Lampridius, qui de Helio

Lo. Plinij ex plicatus.

Plinij locus

Siligo quid

Celsi locus

Opera pistoria

Heliogabalo loquēs: Habuī (inquit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcunq; coqui de diuersis edulibus exhibuissent, uel structores uel pomarij illi, modo de dulciarijs modo de lactarijs exhiberent. Celsus de his loquens: Scire (inquit) oportet mel & caseum inter ualentissima esse, quo minus mirum est opus pistorium ualentissimū esse, quod ex frumento, adipe, melle, caseo, constat. Ego cum Romæ essem annos abhinc decem, panem quotidie esitabam quo pontifex Iulius uescebatur. Erant panes paruuli quos quis facile inuolare manu posset, si bene memini, sed candidissimi & suauissimi, quales (ut arbūror) Plinius cxx. ex modijs singulis similæ factitari solitos scribit. Erat tum annona percara Romæ & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti ueniret id triticum ex quo tam lautus panis fieret, tanti esse eum panem dicebant, ut cum rationem extemporali supputatione, & in digitos deducta inirem, eius farinæ sextarius noster amplius ducatis duodecim Romæ esse uideretur: quod an uerum esset non comperi, nec inquisiui: neque etiam tum meo uictu Romæ stabam, ut id inquirere succurreret. Similago σιμιδάλις à Græcis dicitur: Pollin autem rūpus. Pri-
mo loco apud eos ponitur semidalites panis qui fit ex similagine. Secundo chondrines qui ex alica. Tertio aleurines, & deinde syncomistus qui triticea farina fit non succreta. Secundum hoc aleurines idem esse uidetur cum autopsyro. Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis, quod uillaticis seruis solutis qui opus faciunt, quaternos modios in menses statuit, uinctis autem seruis in dies singulos quaterna pondo, quod ut in eandem quantitatem redit, sic conditionem uariam solutorum mancipiorum & ergastulariorum facit. Illi enim peculium parsimonia augere poterant, ut ex Terentio & Donato diximus: hi in poenam dati expeculiatu quoque erant. Ut autem hanc rationem colligamus, in medimno seni sunt modi, & in modio octonæ choenices, & chœnix cibarium diurnum: ita medimno duodequingenta homines quotidie satiantur, ex Parisino sextario sex & nonaginta: sic

Panes lu.
Pō. Max.

Panes græ-
canici.

fit ut modius Parisinus mille centū & quinquaginta duobus suffi-
 ciat. Porro Spartianus autor est, Seuerum Pertinacem imperato-
 rem Romanum morientem reliquisse canonem frumentarium in
 septennium suffecturum, ita ut septuagena quina millia modium
 quoidie absumi possent, id est sena millia duceni quinquageni sex-
 tarij nostri. Quo fit ut ratione prædicta sexcena millia plebeiorū
 tesseras frumentarias acciperent in diem chœnicarias: hunc enim
 numerum efficit modiorum iam dictorum numerus octonario
 multiplicatus, uel numerus sextariorum nonagies sexies ductus.
 Hactenus de medimno, modio & chœnice, & ijs mensuris quarū
 mentio superius facta est: transeundum ad reliquas. Quadrantal
 latine dicitur schema mathematicum, quod græce cub^o dicitur, ut
 autor est Gellius: propter quod docti ferè quadrantal amphoram
 esse opinantur, propter formam tesserariam quam habet, & alio-
 quin autoritate Festi subnixi, id tamen non habeo quo modo con-
 stituam. Iam primum Cato de uino græco loquens: Musti q. xx.
 in ahenum, aut plumbeum infundito, ignem subdito, ubi ebulliet ui-
 num, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in dolium qua-
 dragenarium infundito, seorsum autem in uas aquæ dulcis qua-
 drantal unum infundito, salis modium unum: finito muriam
 fieri: ubi muria facta erit, eodem in dolio infundito, post dies
 xxx. dolium oblitito, ad uer in amphoras diffundito. q. xx.
 dubium est utrum quadrantalia an quartarios intelligere debeat-
 mus, ut paulo post, aquæ marinæ quartarium unum ex alto sumi-
 to quo aqua dulcis non accedat, sesquilibram salis frangito. In
 antiquo tamen libro non quartarium, sed q. legiur. Alibi: Po-
 stea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium, con-
 terito in mortario per se utrunq;. Idem alibi: Vbi hauseris de ma-
 ri, in dolium fundito, nolito implere, quadrantalibus quinque mi-
 nus sit quàm plenum. Idem: Vinum familiæ quo utantur musti
 quartarios x. in dolium indito, aceti acris q. ii. eodem infun-
 dito, sapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis, q. i. hæc rude misceto

Canon fru-
 mentarius.

Quadrantal.

ter in die, dies quinq; cōtinuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphorīs quis intelliget? cum de uino odorato loquens quod non familiæ, sed domino concinnabatur: Post dies (inquit) XL. diffundito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextariū unum. Rursus de uino Coo loquens: In dolium (inquit) quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, usq; dum impleueris; manu comprimito acina ut combibant aquam marinam: ubi compleueris dolium, operculo operito. Hoc quadrantal amphoram significare uidetur, si quinquagenarium dolium à quinquaginta amphorīs intelligamus. Iucundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorum diligentissimus, nuper Catonem impri mendum curauit: in quo cum multa uerba emendauit restituitq;, tum cap. LVII. locum mutilatum ita restituit: Summa uini in singulos homines intra annum quadrantalia octo: Quæ uerba si recte emendateq; restituta sunt, fateri nos cogūt quadrantal & amphoram idem olim fuisse. Cum enim octo mensibus Cato uinum familiæ bibendum statuat, id est à quarto ad duodecimū in eo numero comprehensum, quarto mense ternos congios taxat, & sequentibus usq; ad nonum quinos, nono, decimo, undecimo, & duo decimo singulis amphoram indulget: & eo amplius saturnalium & compualium nomine singulos uel binos congios in capta: fit summa sex & quinquaginta uel septem & quinquaginta congiorum, qui septem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento à Catone statutam. Rursus Plinius libro decimoquarto: Publius Licinius Crassus, & L. Cæsar censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerunt ne quis uinum Græcum Amineumq;, octonis æris singula quadrantalia uenderet; hæc enim edicti uerba sunt. Tanta uino Græco gratia erat, ut singulæ portiones in uno conuictu darentur. Sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur: quæ uerba si non mēdosa sunt, hoc significat singula quadrantalalia uini græci, quæ in tanta

Iucundus
Veronen.

Locus Plin.

tanta auctoritate erat, ut semel in conuictu uno misceretur, octonis assibus, id est paulo plus ternis sestertijs numis uenisse taxatione edictali. At Columella libro quarto ita inquit: Vtq; trecentis nummis quadragenæ urnæ ueniant, quod minimū pretiū est annonæ, consumant tamen septē culei sestertiū duo millia & centū nummos. Quadragenas urnas uiginti amphoras ualere notū est, præsertim Columellæ æstimatiōe. Quare Columel. maximā uini utilitatē nō infra quinos denos nummos in amphoras descendere affirmavit. Quod dictū omnino Pliniano loco refragatur. Nam & ipse Plinius alibi de Opimiano loquens, centū nummos statuit Opimiano uino, non inueterato, sed recenti aut etiā musteo. Hic ne octonis millibus legendū esse contēdamus, faciū magnitudo pretij quod octoginta aureis æstimamus, id est tribus millibus & ducentis sestertijs. Nam & Plinius ipse eodē libro ita inquit, de pretio uini loquens: Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummūm. Nulla autē testa minor esse potest amphora. Quadrantal (inquit Festus) uocabant antiqui amphorā, quod uas pedis quadrati octo et quadraginta sextarios capit. Plautus: Anus hæc sit, quantillū sit? modica est, capit quadrantal. Quid si dicamus quadrantal uas ita dictū à Latinis præscis ut cybiū à Græcis; idq; ex eodē Festo alibi his uerbis: Cybiū dictū est quia eius medium æque patet in omnes partes, quod genus à geometris cybos dicitur. Vnde etiā tessellæ quadratæ cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali constituere possumus, quod ad mensuræ quidē modū pertinet. De forma enim constat: nec de loco quidē Plinij supradictō. Hic enim est unus eorū quos cōploratos esse puto. Quod sequitur statim apud Pliniū in eodē capite in omnibus exemplaribus corruptum est: Quibus uinis auctoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrē nunq̄ lautū conuiuium uidit, in quo plus semel Græcū uinum daretur. Ipse quum redijt ex Asia millia cadorū congiorum diuisit amplius centū. C. Censius quē prætorē uidimus, Chium uinū in domum suā illatum dice-

Cybiū.

Loca Plinij
quædā de plo
rata.

dicebat tum primū quum sibi Cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem cados hæredi reliquit. In uetusto exemplari non cados, sed cadum legitur: quare non decem cados (quod ridiculū est) sed decem millia cadūm lego. Cuius emendationis subscriptorem habeo Nonium, qui locum hunc ita citat in mentione cadi ex Varrone de uita patrū: Hortensius supra decē millia cadūm hæredi reliquit. In superiore autem loco non millia cadorum congiorū sed millia cadūm congiariūm, ex uetustorum obseruatione lego. Sunt autem congiarij cadi qui congium tantum capiunt, id est senos sextarios Italicos. Centum millia huiusmodi cadorum, amphoras ualebant duodecim millia & quingentas, & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensii autem x. millia cadorū æstimare nō possum post uarietatem opinionum de cado: sed tamen non potest maior esse summa Hortensii quā Luculli. Culeus mensura est uicenas amphoras continens, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mēsurā liquoris, ut aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de uinea Palæmonis grammatici loquens: Digna opera quæ in cecubis setinisq; proficeret, quando & postea sepe numero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit: Hæc sunt (ut arbitror) mensurarum uocabula Græcis Latinisq; autoribus celebrata, quæ interdum ipsa ad speciem et formam quādam uasis, magis quā ad modum quendam certumq; referuntur. Nam quum Cato in instrumento uillici amphorā quinquagenariam enumerauit, eam intelligi uoluit quæ duobus sextarijs maior sit iusta mensura: ut nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam mēsuram excedūt: sic urnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro hoc Columella de uino dulci loquens: Quum deferuerit, inquit, in sextarios quinquaginta irim bene pinsitam, nec plus uncie pondere addito: quinquaginta sextarios pro amphora

Congiarius
cadus.

Culeus.

Quinquage
naria ampho
ra.

quin-

quinquagenaria dixit. Et rursus: Ex hac compositione quantum in sextarios musti quadragenos octonos adijciendū sit, incertū est, quoniā pro natura uini aestimari oportet quid satis sit. Ego tamē si humida fuerit uindemia, trientē: si sicca, quadrantē medicaminis miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarū esset musti modus. Vrna aut quatuor et uiginti sextariorū, pro amphora octo et quadraginta sextarios dixit. At quū alibi ita inquit: Omne uinū quū condieris, nolito statim diffundere, sed sinuo in dolijs liquefcere: postea quū de dolijs aut de serijs diffundere uoles, uere florēte rosa defecatum quod li quidissimū in uasa bene picata & pura transferto: si in uetustate seruare uoles, in cada duarū urnarū quod optimi uini sextarium aut fecis generosae recentis sextarios tres addito. Hoc in loco amphorā dicere poterat nisi ad formā uasis respexisset. Sic Plinius cados cōgiarios dixit, ac si cōgios in cadū formatos diceret.

Cadus.

Amphorae formā tesserariā esse docuimus. Cadi formā turbinatam, id est conī et strobili, hoc est nucis pineae simile fuisse ex Plinio intelligimus, qui lib. xviij. de aloē loquēs turbines cadorū dixit. Vtebatur aut antiqui etiā ad salsamēta condēda. Idē Plinius xxxij.

Quin & testis cadi salsamentarij tusis cū axungia uetere ad parotidas utūtur. Amphorā in ceruicē gracilefcere solūā ex Catone intelligimus, cū inquit: Amphorā defracto collo purā impleto aquae purae. Columella: Dolia quoque & seriae ceteraque uasa ante quadragessimū uindemiae diē picada sunt, atque aliter ea quae demersa sunt humi, aliter quae stant supra terrā. Idem: Tum in serias singulas, quae sint amphorarū septenū addito medicaminis pōdo unciā, scrupula octo gypsi.

Amphorae forma.

Seria.

Seria formam certam uasis denotat, non certam mensuram. Plinius libro decimo quarto. Magna & collecto iam uino differētia in cella, circa alpes ligneis uasis condūt, infodiuntque terrae tota aut ad portionem situs, aut coelum praebent: alij impositis tectis arcent. Dolium autem quadragenarium & quinquagenarium Cato quum dicit, dubitari potest an quadraginta quinquagintaue congiorum, aut quadrantium dixerit, an totidem

Dolium quadragenarium.

ampho

amphorarum: ut quum de græco uino loquens ita inquit: Musti. q. xx. in ahenū aut plumbeū infundito, ignem subdito, ubi ebullibit uinum, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in dolium quadragenarium infundito. Et paulo post: Post dies triginta dolium oblitito, ad uer in amphoras infundito. Et rursus alibi: In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem: tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium usquedum impleueris: manu comprimito acina, ut combibant aquam marinam: ubi compleueris dolium operculo operito, relinquito quæ interspiret: ut triduum præterierit, eximito de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lauta & pura et sicca. Hoc in loco quinquagenarium ab amphoris dictum accipio, quum ex eo dolia plura impleantur, quo modo ex quadragenario plures amphoras. Octonæ amphoræ modium nostrum faciunt, id est Parisinum, cuius iusta mensura sex et triginta congios nostros capit, quos uulgus sextarios nulla ratione uocat. Sic singulæ amphoræ decem & octo quartarios nostros capiunt, hoc est sextarios Romanos duodequingenta. Quaternæ amphoræ semodios nostros faciunt. Cadus uero noster quem lingua uernacula uestigia latinæ retinens, Caccū uocat, & trientem modij facit, amphoras duas & bessem capit, hoc est duodenos congios Parisinos. Fidelia, inquit Nonius, uas Samium ad plurimos usus. Persius:

Nec tamen inuideas quod multa fidelia putet

In locuplete penu. —

Plautus in Aulularia: Sed si reperero o fides, mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. Eodem modo dixi congialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium. Fideliam lingua nostra filietā corrupto uocabulo dicit. Orca uas erat Hispanicū, ut ex Varrone coniecto lib. 1. de re Rust. Sæpe ubi conditū nouū mustū, orcæ ut in Hispania feruore musti ruptæ, necnō & dolia, ut in Italia. Festus orcæ formā dat his uerbis: Orca genus marinæ belluæ maximū, ad cuius similitudinem uasa ficaria orcæ dicuntur. Sunt enim teretes

atq;

Mensuræ
Parisiæ.

Fidelia.

Orcæ

atq; uniformi specie: cui congruū dictum Persij:

— Angustæ collo non fallier orcæ.

Dolium.

Licet Hermolaus lib. xxxv. amphoræ specie orcam fuisse autore Probo citato dicat: uas fuit uinariū oleariūq; & salsamentarium, atq; salgamarium: cuius ratio non mensura sed sua forma cōstat. Dolia certam mensuram non habebant, sed quædam olim fieri capacissima ex Columella intelligimus, qui de picandis dolijs loquens, ita inquit: Sunt autem sesquiculearibus dolijs picis duræ pōdo uicena quina satis. Sesquiculare dolium Columel. triginta amphorarum dolium appellat: quam iustam mensuram et usitatam fuisse ex eius uerbis conuicere aliquis possit. Dolia (inquit Nonius) uasa sunt grandia quibus uinum recondit. Vtruuus lib. vi. significare uidetur legitimam dolijs olearij magnitudinem culearem fuisse, his uerbis: Cellarum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum doliolorum sunt faciendæ, quæ quum sint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Plautus in Pseud. Anum illam doliarem, claudam, crassam Chrysidem. Vetricosa autem fuisse dolia ex suprascripta loco Vtruuus, & ex Columella libro XIII. admonemur: Sic enim inquit de uasis salgamarijs loquens: Hæc uasa dedita opera fieri oportet patente ore, & usq; ad imum æqualia, nec in modum doliolorum formata, ut exemplis ad usum salgamis, quicquid superest æquali pondere usque ad fundum deprimatur, quum ea res innoxia penora conseruet, ubi non innatent sed semper sint iure submersa: quod in utero dolijs uix fieri posset propter inæqualitatem figuræ. Rursus Plinius dolijs magnitudinem aliam ponit, libro nono de polypo: loquens qui in Betica captus est: Ostendere (inquit) Lucullo caput eius dolijs magnitudine, amphorarum quindecim capax. Vina autem in dolijs inueterascere non sinebant antiqui, sed in amphoras & cados diffundebant. Inde illud satyrici poetæ:

Ipse capillato diffusum consule potat,

Et Horatii in epistolis.

Vina

Vina bibes iterum Tauro diffusa.—

Id est Tauro iterum consule inueterari coepta. Plinius libro XIII. Apothecas fuisse & diffundi solita uina anno DXXXIII. Urbis apparet indubitato Opimiani uini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Qui hunc morem ignorat, intelligere hic nequit Senecæ dictum in quinto epistolarum ad Lucil. Ariston aiebat malle se adolescentem tristem, quam hilarem & amabilem turbæ: uinum enim bonum fieri quod recens, durum & asperum uisum est, non pati ætatem quod in dolio placuit, id est quod mustum adhuc, et à lacu recens maturum iam potui uisum est. Culeus modios nostros duos & semis capiebat, id est sexaginta Romanos. Magnum autem uas fuisse ex eo apparet, quod in culeo scorteo dānati lege Pompeia cum cane et gallo & uipera insuebantur, ut apud Tranquillum & Modestinum iurisconsultum legimus. Cæterum Cato cum dixit: Vinum in dolijs hoc modo uenire oportet. Vini in cuneos singulos quadragente & singule urne dabuntur, non ad iustam mensuram respexit, sed ad morem negotiatorum, qui accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabantur. Culeos nunc sesquimodiales habemus, id est duodenum amphorarum, cuius uocabulum uulgare ad latinum alludit, quo genere Ligeris fluij accolæ utuntur. Est et aliud genus culei maioris captus, quos Tonellos appellant. Columella libro decimotertio: Odores autem uino ferè apti sunt qui cum defruto coquantur: Iris, fœnum græcum, schœnum, harum rerum singule libræ in defrutarium, quod ceperit musti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit & expurgatum erit, tum adijci debent. Et rursus idem: Cum amphoras musti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum supersit de coctura, quod significat decoctum ad tertias, tum demum medicamina adijcio. Defrutarium appellat abenum prægrande quo mustum coquitur, ad sapam aut defrutum faciendam, quo modo hodie quoque fit. Nam & Cato in instrumento uillici abenum unum XXX. culeorum enumerat id est sexcentarum am-

Diffundit
uina.

Culeus.

Defrutarium.

H phora

phorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Catonem dolium quadragenariū, quadragenū amphorarum capax intelligo, idq; ex collatione locorū, licet cuius intelligere. Cato capite centesimo: Schoenū (inquit) & calamum in pila cōtundito, quod fiet sextarium unū: quadragenario in dolio confundito, ut odoratū fiet. At uero Columella loco supradictio libram unā dixit satis esse nonaginta amphoris musti: quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare quū Plinius dicit de uinis quæ inueterauerunt: rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummū: nō de dolijs, sed de amphoris et cadis intelligo. Quippe etiā alioquin uina diffusa exportabantur, nec in dolijs diu esse sinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facile non poterant, præsertim quū essent fictilia.

Batus.

Corus

Batus et Corus Hebraica sunt uocabula, ut docet Iosephus lib. VIII. antiquitatum. Batus capit sextarios septuaginta duos. Corus autē medimnos Atticos unū & quadraginta, ut ipse lib. III. inquit circa finem. Quare corus maior erat modio nostro triticario, qui centū & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos sed modios capere corū scripserunt, errorem eorū secuti qui medimnū, modium latine interpretantur. Strabo de Taurica cherroneso loquens, quam frumento abundasse scribit & ob id georgiam appellatā esse: Λεύκωνος δὲ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθλωακίης πέμψαι κερυριάδας μεδιμνων διαχούρας κ, δέκα. Leuconē (inquit) autē ex Theodosia uicies semel centena millia medimnū frumenti Atheniensibus misisse. Quo loco interpres ducentas & decē myriadas modium transtulit, quum totidē myriadas medimnū Strabo scripsisset. Hæc amplius octoginta quinq. millibus modium nostrorum ualent. Hic licet æstimare quāta fuerit liberalitas Hieronis Syracusanorum regis, qui, ut autor est Valerius libro. IIII. audita clade qua Romani apud Trasimenum lacum afflictī erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei, auriq; ducenta & quadraginta pondō Vr

Liberalitas

Hieronis

do Vr

do Vrbi Romanæ muneri misit: quod ne Romani nollent accipere, in habitum id Victoriæ formauit, ut eos religione motos munificentia sua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legatur: adeo numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus autorum omniū corrupti sunt. Nam & apud Liuium CCC. uiginti pondo leguntur, libro secundo de secundo bello Punico, his uerbis: Legati Syracusani in senatum introducti nuntiarunt cædem Caij Flaminij exercitusq; allatam, adeo affecisse regem Hieronem, ut nulla sui propria regniq; sui clade magis moueri potuerit. & paulo infra: tam omnium primū ominis caussa uictoriā auream pondo CCCXX. afferre sese, acciperent eam tenerentq;, & haberent propriā & perpetuam: aduexisse etiam CCC. mil. modiorum tritici, ducenta hordei, ne commeatus deessent, & q̄tum præterea opus esset, quo iussissent subuecturos: quæ ne accipere graua rentur, magnopere se patres conscriptos orare. **Libra auri.** Libra auri nō minus centum aureis solatis æstimari potest: quare ducenta quinquaginta pondo ut minimū uiginti quinq; millibus ualuerūt. Quod si Liuiū sequimur, eo amplius septem millibus donum illud fuit. Trecenta autē millia modiorum tritici duo millia modium nostrorū & paulo minus centum ualent, etiā ut modios Italicos non Siculos intellegamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc, si æstimationem Ciceronianam sequamur (ut minimū) decies sestertium ualuerunt, et quinq; & uiginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica quàm munifica fuit, ex animo donantis æstimabilis magis quàm ab opibus. **Quartarium.** Quartarium apud Catonem sic congij quartam partem significare existimo, ut tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Amurcæ (inquit ille) in uas æneum indito congios duos, postea igne leui coquito, rudicula agitato crebro, usque adeo dum fiat tam crassum quàm mel: postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium, conserito in mortario per se utrumq;.

In sextarios duodequingenta fermenti libram, fici aridae pondus quadrantem, salis sextariū, hæc subterito & subtrita cum quartario mellis aceto dilixto. Quartariū in mensura pro quadrante congi intelligo: ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus sesquiseptariū Parisinum, qua mensura dimidio maior est urna: nam sedecim urnæ modium nostrum faciūt, id est quatuor uiginti brochos. Urna ut diximus etiam hemiamphoriū seu semiamphora dicitur. Illud admirari subit, quoniam modo modulos antiquos urbs nostra seruare potuerat, etiā græcos, quod ne magnopere mirer, faciūt quod etiam uerba ipsa græca lingua ipsa uernacula tot seculis sepius immutata retinet. In primū medimnū uocabulum lingua uernacula incolume penè seruat, secunda tantū & tertia littera intertritis, mimnā uocans, quasiq; per syncopen proferens, huius dimidiū diminutiue idiomate nostro formans. Modius autē Gallicum uocabulū est & aridorū & liquidorū mensuræ: non modum priscū, sed uariū pro locorum uarietate obtinens. In alijs uasis nostris & conditorijs et modularijs etiā etyma græca agnosco.

Mēsuræ Parisinæ anti-
qua uocabu-
la retinēt.

Cheopina
χεοπίνα.

Pinta.

Prima mensurarū nostrarum deorsum auspicando cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, quod ea tantum funditur uel hauritur uini, quantū homo sitibundus uno haustu absumere possit. Hæc duplex pintam efficit: ex eo uocabulo detortam, quod Græci pūynam appellant, uas quoddā uinariū significantes. Ex pūyna enim per syncopen pūna, dein de transpositione pinta dicta. Pino enim græce bibo significat. Minima mensura hemisextus à nobis dicitur. Quod mere & integre græcū est, hoc est dimiatius Xestes.

Hemisextus.
Xestes.

Est enim Xestes hemina, ut superius diximus. His quæ demonstrari hoc corrolariū addā, huius urbis homines non modo Romanas Atticasq; mensuras usu linguasq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiam Solonis drachma & mēsuris ab eo legislatore emodulatis uti hodie, id quod ex oratione Andocidis oratoris Attici probare facile est, quæ περὶ μυσυρίων inscribitur. De statu enim Atheniensium loquens post euersam triginta tyrannorum oligarchiam

Solonis dra-
chma et mē-
suris utūtur
Parisenses.

pro-

propter quam populus in pyraum secesserat, psephismaq; id est plebiscitum quoddam referens ob componendam populi discordiã promulgatum, ita inquit: Τισο μὲν ἐπι, ἰδοὺ τῶν δὴ μὴ πλι-
 τύνεσθαι ἀθλωσίους κατὰ τὰ πάτρια. νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σβ-
 λων. καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς. χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δὴ ῥακόντες
 θισμοῖς, οἷς περ ἐχρῶμεθα ἐν τῶν ἑμ' προῶν χρόνῳ. Id est, Tisame-
 nus tulit, populusq; sciuit, ut Athenienses regerentur institutis pa-
 trijs, legibusq; uterentur Solonis, eiusq; ponderibus et mensuris:

Simul ut legibus uterentur Draconis, ut antea actis temporibus feci-
 mus. Ex his uerbis colligimus, mensuras Atticas ponderaq; ad au-
 torem Solonem relatas esse, quas cum Romani ab Athenis cum le-
 gibus mutuati sint, & nos à Romanis acceperimus, apparet id pla-
 nè confectum quod astruendum duximus. Quartarium autem di-
 cimus non quartam partem alicuius maioris mensuræ, ut Latini
 uocauerunt, sed uas quod quatuor mensuras caperet, id est qua-
 ternas cheopinas: sic tertiarium, quod tres. Porro quartarios qua-
 ternos sextarium nulla ratione lingua uernacula uocauit, quæ
 quidem hodie assignari possit in ijs mensuris quas habemus, quare
 latine congium potius q̄ sextariũ dixerim, ut Græci choa dicunt.
 Brochus à uerbo græco brecho dicitur, quod fundo significat. Bro-
 chus enim uas est fundendo uino accommodatum, implendis de-
 plendisq; culeis & conditorijs, & uino quocunq; modo transuasan-
 do. Hoc græci œnophorum ex eo appellant, quod comportando ui-
 no aptum sit. Inde illud satyrice dictum à Iuuenale:

— Tandem illa uenit rubicundula, totum
 Oenophorum sitiens, plena quod tenditur urna
 Admotum pedibus.—

Lagena uas est ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis im-
 portantur, à tereti enim collo distenta uentris laxitas rerum sen-
 sim ad inum gracilescit. Docet hoc Columella libro XIII. de ser-
 uandis malis loquens: Nihil tamẽ certius aut melius, inquit, exper-
 ti sumus, quàm ut cydonea maturissima in lagena noua quæ sit pa-

H 3 tentissi-

Quartari.

Brochus.

Oenophor.

Lagena.

tentissimi oris, deterfa lanugine quæ malis inest, cõponantur leui-
 ter et laxè, ne collidi possint. Deinde quum ad fauces usq; fuerint
 composita, uimineis surculis sic transuersis arctentur, ut modice
 mala cõprimant, nec patiantur ea quæ acceperit liquorẽ subleuari,
 tum q̃optimo melle uas repleatur, & reliqua. Plinius lib. XI. Sum-
 mum gulæ fauces uocantur, postremũ stomachus, hoc nomine est
 sub arteria iam carnosã inaniã adnexa spina, ad latitudinem ac
 longitudinẽ lagenæ modo fusa. Idem lib. XXVIII. Auri grauita-
 ti prodest urina capri uel tauri, aut fullonia uetus calfacta uapo-
 re per lagenæ collũ subeunte. In superiore tamẽ exemplo, antiqua
 quæ uidi exemplaria non lagenæ modo, sed lacunæ habent, uel laci-
 niæ potius, hoc est flexuræ sinuosæ. Nec mihi lagenæ formã stoma-
 achus habere uidetur, qui cõsectionibus faciẽdis aliquãdo inter-
 fui, & stomachũ cũ uentriculo spirãu distentũ uidi, potiusq; cucur-
 bitæ formam leniter inflexæ, & ab summo imoq; tubulatæ habere
 existimarim: nolim tamen hoc in loco periclitari ut aliquid de hoc
 statuã. De stomacho proprie accepto Aristoteles lib. I. de historia
 animalium ña inquit: τελευτᾶ ἡ δὴ τὸ διαξώματος εἰς πῶν κοιλίαν
 σαρκώδης ὡν πῶν φύσιν, καὶ τὰ σιν ἔχων, καὶ ὡς μῦκος καὶ ὡς
 πλάτ. Per septũ transuersum in uentrẽ pertinet, ibiq; desinẽs,
 natura carnosus & in longitudinẽ latitudinẽq; intensiõẽ admit-
 tens. De uentriculo aut̃ qui abusiue stomachus dicitur ab autoribus:
 ἡ δὲ χυλίαν ἢ τὸ ἀνθρώπων ὁμοίαν τῆ κυνείαν εἶσιν. οὐ πολλῶν ἢ τῶ
 ἐντέρου μέγεθρον. ἀλλ' εἰσικῶν ἐντέρω πνὶ εὐρῶ ἔχοντι. Vetriculus
 aut̃ hominis canino similis est, ut qui non multo intestino maior sit,
 sed similis intestino latiori. In his uerbis nihil simile dicto Plinia-
 no uidetur. Quare Plinius de stomacho & uentriculo simul locu-
 tus eẽ uidetur sub stomachi nomine. Angustias enim stomachi exci-
 pit uetriculus in quo citus cõcoquitur, quasi in intestino quodã la-
 xiore, quã Cicero aluũ appellat in secundo de natura deorum, &
 Lagena. tortuosam esse dicit, quod non conuenit cũ lagenæ forma. Laga-
 nam nomen fuisse mensuræ testis est A. hcnæus his uerbis lib. VI.

Stomachus
pprie dictus

Ventriculus

Lagena.

Λάγυνον ἢ μέζον λέγουσιν εἶναι ὄνομα πρὸς τοῖς ἔλλησιν, ὡς χόας
 ἢ κροτύλας, χωρεῖν ἢ ἀντὶ κροτύλας ἀπὸ πηχῶς δώδεκα. *Lagenā mē*
suræ nomen esse aiunt apud græcos ut chum & cotulā, duodecim-
q̄. cotulas Atticas capere. Seria uas erat uariæ capacitatis ad mul-
tos usus accommodatum. Colu. lib. XIII. de uino dulci faciendo lo-
quens: Tū in serias singulas quæ sint amphorarū septenū addito
medicaminis pondo unciā, scrupula octo gypsi. Erant enim seriæ
grandia uasa ut dolia, unde uinū ad uetustatē seruādū in uasa mi-
nora diffundebatur. Idē: Postea quū de dolijs aut de serijs diffun-
dere uoles, uere florēte rosa defæcatū q̄ liquidissimū in uasa bene
picata & pura transferro, si in uetustatē seruare uoles, in cado du-
arū urnarū q̄ optimi uini sextariū, aut fæcis generosæ recentis sex-
tarios tres addito. Idem de myrtine uino loquens: Post nonū diē q̄
id factū est, uinū purgatur, & scrupulis aridæ myrrhæ seria suf-
friatur, operculūq̄: sup̄ imponiur, ne quid eo decidat. Hoc factō
post decimū diē rursus uinum purgatur, & in amphoras bene pi-
catas, & bene olidas diffundiur. Ego tamen non aridæ myrrhæ
scrupulis suffriandā seriā puto, sed scopulis aridæ myrti seriā suf-
fricadā. Seriā oblonga forma fuisse puto, & in summo ceruicatā.
Idē. Colu. de salsura suillæ carnis loquens: Sed quum ad fauces se-
riæ peruentū est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderi-
bus in uas comprimatur: eaq̄: caro semper conseruatur, quæ tanq̄
salsamētū in muria sua permanet. Fidelia qua forma fuerit legi-
se me non memini, sed fictiles & uitreas apud Columellam legi-
mus. Hæc habuimus de mensuris quæ diceremus. Sed obiter uiden-
dum quid sit quod Apocalypseos sexto capite in descriptione tertij
figilli legitur: Bilibris trīnici denario uno, & tres bilibres hordei de
nario uno. Hoc quum ego mirarer, græce sic repperi scriptum,
Χοίνιξ σίβυ Δυναρίου, ἢ τρεῖς χοίνιδες κριθῶν Δυναρίου .i. Chœ-
nix frumētī denario, & tres choenices hordei denario: ac si dice-
ret, quātū q̄s die uno frumētī absumere pōt, denario uno uēdiur.
Interpres choenicē trīnici duas libras p̄dere existimauit, & ideo

Seria.

Fidelia.

Apoca. 6.

H 4 bilibrem.

bilibrem transtulit. In quo uerbo exponendo Lirani somnia narrare mihi uidetur. Inter scholia autem quæ in eū librū edita sunt, legimus choenicem duos sextarios Romanos significare, quod quū sit uerum, non bilibris trīci sed trilibris uerti debuit, si sic loqui necesse fuisset: tantum enim pendet sextarius trīci Romani, quum modius ieste Plinio quatuor & uiginti pondo pendeat. Græce tamen non trīci, sed frumenti legitur: quod quum sit nomen generis, libralis sextarius esse potuit si leuissimum genus frumenti appenderetur, ut hordeum. Verumenim uero ut unde exorsa est hæc commentatio eò tandem eludatur, triens, quadrans, & alia nomina ab asse & uncia deriuata, non modo pondera, sed etiam mensuras infra sextarium, nummorumq; uocabula significarunt. Quare quū de mensuris dictum sit, restat ut de nummorum significatione, exempla citentur. Plin. libro. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente uero et quadrante æra. Hic quadrans, teruntius aliter dicitur, de quo satis diximus. Erat enim assis & libellæ quartarius: deni autem quadrantes sestertium ualebant, & quaterni sestertij denarium. Ita fit ut pro sportula deni sestertij darentur, quos denis caroleis & semisse æstimandos esse dico. Caroleos nostri denarios, quasi detantes aliquando uocabantur. Ita ut assem, nostrū solidū esse existimemus, duodenos denariolos ualentem: tanti est illa sportula à Iuuenale Martialeq; decātata, quæ merces salutationum erat olim, & togatis, id est comiibus & asseclis dabatur rectæ coenæ loco. De qua Iuuenalis:

— Nunc sportula primo

Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.

Sed quum summus honos finitio computet anno,

Sportula quid referat, quantum rationibus addat,

Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, misellos appellās ob tenuitatem pecuniæ, præsertim Romæ, ubi omnia cara erant.

Quadrās et
Teruntius.

Sportula, id
est centum
quadrantes.

ut ex præcedentibus liquet. Columel. hoc strinxit in præfatione rei Rusticæ his uerbis: An honestius dixerim mercenarij salutatoris mendacissimum aucupium, circumuolantis limina potentiorum, somniūq; regis sui rumoribus auguranti? Ex hoc tamen conijcere opes diuitem Romanorum licet, qui numerosæ turbæ quotidianam hanc mercedem darent. Tranq. de initio principatus Neronis loquens: Adhibitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Augusti autē in finitio diuites cœnam rectam dabant, quæ maioris erat & liberalitatis & impense: Propter quod Martialis: Promissa est (inquam) nobis sportula: recta data est.

Cœna recta

Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranq. in Domitiano: Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnaram rectarum consuetudine. Hactenus de sportula. Sestans nummulus erat quadrante minor duas uncias ualens. Plin. libro supra dicto: Populus Romanus stipem spargere cœpit, L. Posthumio, Q. Maruo COSS. tanta pecunia erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id, necessitatisq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim. Vnciaria stips apud eundem lib. XXXIII. cap. v. dimidio minor est sextantaria, parfermè obolo nostro. Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus Atticus octonos chalcos ualeret, licet Plinius denos dicat libro XXI. Bini autem chalci, id est æreoli quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per syncopen tetartemorum, ob id alio nomine dichalcum uocatum. Chalci autem quaterni hemiobolium. i. semiobolus dicebatur: sent autem chalci triens dicebatur, immutata ratione sermonis: non enim triens dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemorium quarta, sed quod tres essent partes oboli, id est, drachmas, ita fit ut triens maior semisse, id est semiobolo fuerit: ferè tamen apud Græcos triemorum, id est triens pro tertia parte cuiusq; rei accipi solet, ut quum dicunt, Τριμύριον τετραδράχμου, id est tricentem quadrantemq; talenti,

Sestans

Ratio rei nummulariæ apud Græcos.

Chalcus.

Dichalcum.

Et quadrantem diei pro sex horis. Theodorus Gaza in tractatu de mensibus: ἡμέραις ἑξακοῦν διακοσίαις κ' ἐξήκοντα κ' πάντα ὀριζόμεναι. ἡμῖν ὁ ἐνιαυτός ἐσσι κ' πλὴν ἡλίου περίοδον, προσθεμένου τῷ κ' μηνίου ἡμέραις ἐπ' ἑξαπλὸν ἢ ὡς τετρατημόριον τῶν ἄριθμῶν τῶν ἑ. Dieb⁹ igitur (inquit) trecentis et sexaginta quinque; si nūmus nobis erit annus secundū solis ambitū, duntaxat addita huic

Triobolū.

numero parte quadā diei quæ minuscula sit, quæ quadrans. Triobolū alio nomine hemidrachmū dicitur, senos enim obolos drachma efficit, ut autores sunt Plinius et Pollux, et alij. Trioboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi

Noctuam Athenas.

glaucen appellant. Ex quo factum arbitror prouerbium, Noctuam Athenas, γλαυκῆ εἰς ἀθλόων. contra eos negotiatores usurpatum, qui eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ sunt et multæ, quæ ad auem noctuam referri uulgo soleat, quæ in Attica

Tetrobolum

frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmæ: numisma erat habens effigiem Iouis ut triobolū, et postica parte binas noctuas. Diobolū duos obolos ualebat, qui triēs erat drachmæ. Obolus primā habet breuē, sed in cōpositiōe productā, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo: τριώβολον, τετρώβολον, διώβολον. Cū ergo drachma Attica quaternis sestertijs Romani ualeret. i. denario uno, sestertijs Romanus sesquiobolū Atticū ualuit, ut obolus oīno semissem nostrū et denariolū ualuerit, ac si septūci alē nūmulū haberem⁹. Hac ratiōe diabol⁹ septenos sestātes nostros

Homo trioboli.

ualebat: quare Plau. in Poenulo quū dixit: Nō ego hō trioboli sum, nisi ego illi mastigiæ exturbo oculos atq; dentes, sic intellexit, ἄξιος τριώβολον, ut Græci loquuntur, id est non æstimandus triobolo Attico seu duobus sestertijs. sic alibi: Aruspex non homo trioboli: genitiui sunt schemate græco enuntiati. Et trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauici hominē antiqui dixerunt et frugi. Idē in eodē Poenulo: Seruorū sordidulorum scorta diobolaria.

Diobolaris.

Festus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, quod duobus obolis ducerentur. Diobolaria ergo scorta dixit tanti prostantia,

quāti

quanti solidus noster est & sestās. Solidus noster (ut sæpe dixi) notus etiā est trāsalpinis et externis finitimis. Quū autē hæc scriberē, ducatus unus probi characteris quadraginta solidis nostris permutabatur. Cæterū nos oboli uocabulū à græcis mutuati sumus. Romani enim eo non utebantur. Quod autē recte hos nummulos æstimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enī scorta & in lupanari prostantia sermone uulgari solidū unū merere dictantur, quod conuenit cū diobolo. Bos etiā olim numisma erat Atticū, bouis nota percussum didrachmū alio nomine dictū. Inde hecatombœum dictū, quicquid duabus minis Atticis æstimabile esset .i. ducentis drachmis. Inde Hecatombœa arma apud Homerum Iliados sexto, ut quidā uolunt, ubi Homerus permutationem armorū Diomedis & Glauci scripsit, cuius meminū Iustinianus in præfatione Pandectarū, & nos explicuimus in Annotationibus nostris. Ab eo numismate notū est apud Græcos adagium, Βοῦς ὡς γλώττις βίβου κω. Bos super linguam situs est uel firmatus, contra eos usurpatū, qui aut pecuniæ autoramento loquendi libertatem perdidērūt, aut multæ irrogandæ metu quæ dicēda sunt reticent. Huiusmodi mulcti in Francia, ut alibi sæpe fuerunt: quod genus hominū cum semper noxiū reb⁹ bene gerēdis fuit, tū uero illi deterrimi atq; exiniabiles, qui non bouem modo in ore, sed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Quod genus si à clauo summæ rei Gallicæ longissime summotum semper esset, longe melius prouidentia nobiscum uideretur egisse. Sed ad hunc locum pertinere uideretur, id quod ab Aulo Gellio dicitur libro x. noctium Atti. Coniectare autem (inquit) ob eandem causam possumus, quod Italia olim esset armentosissima, multamq; quæ appellatur suprema, institutam in singulos dies duarum ouium, xxx. bouum, pro copia scilicet bouū, proq; ouium pœnuria. Sed quum eiusmodi multa pecoris armentiq; à magistratibus dicta erat, adgebantur oues boues que alias pretij parui, alias maioris: ea que res faciebat inæqualem multæ pœnitionē. Idcirco postea lege æterna cōstituti sunt i oues singulas æris deni,

Didrachmū.
Hecatombœū.

Prouerbiū

in boues æris centeni. Minima autem multa est ouis unius. Suprema multa est eius numeri quæ diximus, ultra quã multã dicere in dies singulos ius non est, & propterea suprema appellatur, id est summa & maxima. Quãdo igitur nunc quoq; à magistratibus populi Romani more maiorũ multa dicitur uel minima uel suprema, obseruari solet ut oues genere uirili appellentur: atq; ita M. Varro uerba hæc legitima, quibus minima multa diceretur, cõcepit M. Terentio, quando citatus neq; respondit, neq; excusatus est, ego ei unũ ouẽ multã dico. Ac nisi eo genere diceretur, negauerũt iustam uideri multã. Festus: Peculatus, id est furtũ publicũ dici cõpiti à pecore, tunc quũ Romani præter pecudes nihil haberent. Plinius libro xxxiii. Vitinã posset è uita in totũ abdicari aurũ, sacra famæ, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuictis ab optimis quibusq;, & ad perniciẽ uitæ reperitũ. Quantũ feliciore æuo, quũ res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatũ Homero credi conuenit, quanquã & ipse miratus aurũ, estimationes rerũ ita fecit, ut centum bouum arma aurea permutasse Glaucum diceret, cum Diomedis armis nouem bouum, ex qua consuetudine multa legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Plinij uerba Gellij autoritate, qui sub Adriano imperatore scripsit ita interpretanda sunt, ut multa Romæ pecore constaret uerbotenus: nam minima multa in singulos dies erat ouis unius æstimationis prisca, id est denarius unus, seu asses deni. Summa autem multa triginta bouum & duarum ouium æstimationis, id est tria milia & uiginti æris, id est trecentæ et duæ drachmæ. Hoc cõsentaneum esse uidetur cum eo quod dicitur in lege ultima de modo multarũ in codice Iustiniani. Illa enim lege omnes iudices infra p̄cõsularem potestatem ultra quadrantem auri multare quenquam uentantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim solatis aureis æstimandam esse. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet, id est argenti drachmis trecentis. Proconsulare autem imperium summam multam non ultra auri semissem dicere

De modo
multarũ.

ere poterat, id est aureos sexaginta. Hactenus coercita erat omnis potestas pro contumacia quidem punienda, aut leui admissio. Nam delicta priuata, ut concussio, & furtum, ulterius multari poterant. Hodie apparitores et uiatores, qui uel interdicto uel iussu iudicum aliquid uel iubent fieri, uel uetant, ferè centum librarum argenti multam interminari solent, si quid contra iussum edictum uel factum, aut admissum fuerit. Eodem titulo permissa erat potestas præfecto prætorio usque ad quinquagenas libras auri pro summo maleficio multandi, quod non ad dignitatem præfecturæ, sed ad flagitij atrocitatem refero: quum proconsul qui intra semissem arctatur, omne imperium habuerit, ut ex titulo de officio proconsulis intelligimus, et præterea ex principum Romanorum consuetudine. Moris enim fuit principibus Romanis & Cæsaribus, ut accepta statim purpura, tribuniciam potestatem & proconsulare imperium extra urbem assumerent inter alia Cæsarea dignitatis uel principatus insignia. Tacitus libro duodecimo: Virilis toga Neroni maturata, quo capeffendæ reipublicæ habilis haberetur, & Cæsar adulationibus senatus liberius cessit, ut uicesimo ætatis anno consularum Nero iniret, atq; interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Apud eundem libro decimotertio, Agrippina contra Neronem filium excandescens, & exprobrans quod matris beneficio, id est suo, Nero ad imperium assumptus esset: Baiarum, inquit, suarum piscinas extollebat, quum meis consilijs adoptio & proconsulare ius & designatio consulatus, & cætera adipiscendo imperio præpararetur. Lampridius: Interfecto, inquit, Vario Heliogabalo, Alexander urbe Arcena genitus, Varij filius, consobrinius ipsius Heliogabali, accepit imperium, quum ante Cæsar à senatu esset appellatus, interfecto. s. Macrino: Augustumq; nomen idem recepit, addito etiam, ut & patris patriæ nomen, & ius proconsulare, & tribuniciam potestatem, & ius quintæ relationis, deferente senatu uno die assumeret. Capitolinus de Maximo & Balbino: Decretis ergo omnibus impe-

Tribunicia potestas et proconsulare imperium.

¶ In prætorij

imperatorij honoribus atq; insignibus, percepta tribunicia potestate, iure proconsulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in M. Philosopho: Suscepta filia tribunicia potestate donatus est, atq; imperio extra Urbem proconsulari. Præsides autem provinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij quàm proconsulare. Vopiscus in Probo: Accepto igitur hoc senatusconsulto secundum orationem permisit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos consulibus ius prætorium præsidibus darent, quas leges Probus ederet, senatusconsultis proprijs consecrarent. Ex quibus uerbis intelligere possumus præsidibus provinciarum dari solitam à principibus prætoriam potestatem, & quibusdam rectoribus proconsularem: quod ius Probus imperator ad senatum detulit. Cuius hodie instar est, quod curia suprema præsidibus provinciarum et præfectos ad iusiurandum adigit, & principum constitutiones prius animaduersas & consideratas promulgandi ius habet. Mirum uero mihi uisum est in numismatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Cõtra id, quod diximus de multa maxima apud priscos, exemplum apud eundem Gell. lib. nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur, quæ ob unum improbum uerbum ab ædilibus multata est. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tam improba, ac tam inciuilia ædiles plebei multam dixerunt ei æris grauis xxv. millia: id factum bello Punico primo. Viginti quinque millia æris ducentorum & quinquaginta bouum multam æquarunt, id est totidem aureorum nostrorum. quare (ut dixi) superius dicta non de multa maleficiorum et criminum, sed de multa contumaciæ intelligenda sunt. Nam apud Athenienses qui iure eo regebantur à quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuisse maleficiorum multas ex Demosthene apparet, qui in oratione ὑπὲρ κρονίου, quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodam loco καὶ ἰνκνίη : ὑμῶν ὡς ἀνδρῶν ἀβελωαῖοι σμικρῶν, ἀλλὰ καὶ ταλαάντων ἐπιμύσται, καὶ σπύτων ἑβύτων ἐτίρων, δόξαν

π πρῶτομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλους, οὔτε συγγενῆς, οὔθ' ὄν πνοῦν ἐλείσαστε τῶν πρῶτων ἐκείνοις. Vos autem iudices Smicroni multam talentorum decem irrogastis, & totidem aliorū Scitoni, ob id quòd rogationem quandam iniquam & legibus aduersam promulgasset: quam poenam nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationisq; eius intercessio supplex & misericordiam implorans deprecari potuerāt. Quin & ipse Demosthenes acceptorum uiginti talentorum conuictus ob silentium Harpalo uenditum, quinquaginta talentis multatus est: quam summam cū nec conficere posset, nec uinculorum tædium ferre uellet, clam in exilium abiit. Hæc multa non minor est triginta millibus aureū coronatorum. Hic operæpretium est æstimare leges sumptuarias, nō illas prisca quæ denos æris in dies singulos statuebant impensæ escariæ, sed recentiores et post uictam Asiā latas, de quibus Gellius libro secundo, sic inquit: Postea L. Sylla dictator cum legibus prisca situ atque senio obliteratis, plerique in patrimonijs amplis belluarentur, familiam pecuniamque suam prandiorum gurgūibus proluisissent: legem ad populum tulit, qua cautum est, ut calendis, idibus, nonis, diebus ludorum & ferijs quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnam insumere ius potestasque esset: cæteris autem diebus omnibus non amplius ternos. Postremo lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur: calendis, idibus, nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti: nuptijs autem & repositijs, sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius edictum, diuine Augusti an Tyberij, non satis commemorari: quo edicto per dierum uarias solennitates à trecentis sestertijs usque ad duo millia sumptus cœnarum propagatus est, ut his saltem finibus luxuriæ efferuescentis æstus coerceretur. In libris impressis sestertij millies sestertij mille legitur, q̄ æstimatiōe nostra qnq; et uiginti aureis æstimatur coronatis. Quòd si Gelli. sestertia mille scripsisset, qnq; & uiginti millia intelligerē, si sestertiū millies, cētuplicatō sum-

Multa De-
mostheni in-
dicta.

Leges sum-
ptuariæ.

ma cresceret. Sed animaduertendum mihi uidetur à denis assibus leges ad septenos & semissem uenisse, hoc est ad ternos sestertios etiam Sylla dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrū luxu fidē excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuisse uidentur, quæ id sanciret quod nemo sequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ ducentos sestertios in singulas coenas taxauit, hoc est aureos quinq; nostros, & diebus festis trecentos: nuptijs autem & repitijs, id est postridie nuptiarum sestertios mille: quæ summa longe abest à sumptu quem in nuptijs factuimus. Ex prædictis patet quid centussis apud Lucillum fuerit, id est quadraginta sestertij, qui legē sumptuariam centussem uocauit ob centum assium taxationem, ut autor est Macrobius in III. Satur. Vnde coenæ ceterariae à Tertulliano dictæ. Priscæ autem Romanorum paupertatis indicia sunt, quæ à Valerio lib. IIII. scribuntur de paupertate, ex quo uerba hæc transcribenda duximus: Ita quæ cum secundo Punico bello Cnæus Scipio ex Hispania senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ tam ætatis haberet, neq; ei sine se dos expediri posset, senatus ne respu. bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis, constituta dote, summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Dotis modus XL. millia æris fuit, quæ non solum humanitas patrum conscr. sed etiam habitus ueterū patrimoniorum cognosci potest: namq; adeo fuerunt arcta, ut Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad uirum X. millia æris attulisse uisa sit. Et Megalia quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, dotata cognomē meruit. Quædraginta millia æris nostro numismate quadringentos coronatos ualent, quingenta millia æris quinq; millia aureorum. Propter quam summam per Antonomasiam Megalia dotata uocitata est. Dotes autem postea cre-

Centussis.

Priscorū Romanorū paupertas.

Dotata Megalia. bis quingenta legimus:

Bis quingenta dedit tanti uocat ille pudicam.

alibi.

E

Et riu decies centena dabuntur

Antiquo, ueniet cum signatoribus auspex.

Decies sestertiūm (ut saepe diximus) quinq; & uiginti millibus aureorū nostrorū aestimari possunt. Hoc addendū: Seneca de consolatione ad matrem: Scipionis filiae ex arario dotem receperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequū me Hercules erat Populū Romanum tributū Scipioni semel conferre, cū à Carthagine semper exigeret. O felices uiros puellarū quibus Populus Romanus loco soceri fuit. Beatiores ne istos putas, quorū pantomimae decies sestertio nubūt, q̄ Scipionē, cuius liberi à senatu tutore suo in dotem aes graue acceperunt? His uerbis liquet decies sestertiūm & decies centena idem esse. Strabo libro IIII. de Massiliensibus loquens: τὸ ἰλιπυτῖτος τῶν ἑίων κ̄ τῶν σωφροσύνης τῶν μοσασιλιωτῶν οὐκ ἔλαχον ἂν πρὸς τὴν εὐχὴν τεκμήριον, ἢ ἅμισυ προῖξ̄ εἰς ἄνδρας ἰκατὶ χρυσοί, εἰς ἰσθῆτος πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν ἄσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεισι. Frugalitatis aut̄ uic̄ae & continentiae Massiliensium maximū hoc iudiciū existimari potest, quod dos apud eos maxima centum sunt aurei, & eo amplius in ueste quinq;, & in mundū muliebrem aureū quinq;: amplius aut̄ doti dicere nō liceat. Ceterū aureos Romanos Strabonē intellexisse puto, tunc enim quū scripsit Strabo, oīa Romanis parebāt in Gallia. Ex praedictis etiā apparet quāti aestimari debeāt sportulae solēnes in prouincia Pliniana, quarū fit mētio in epistolis ad Traianū, his uerbis: Qui uirilē togā sumūt, uel nuptias faciūt, uel ineūt magistratū, uel opus publicū dedicāt, solēt totā Bulen, atq; etiā è plebe nō exiguū numerū uocare, binosq; denarios uel singulos dare: mille enim denarij centū aureos ualēt, duo millia denariūm, ducētos aureos: quare illae sportulae tanti aut pluris constabāt, cū ipse dicat, nā uereor ne ij qui mille homines, interdū etiā plures uocāt modū excedere, & in specie dianomes incidere uideantur, id est diuisionis & largitionis. Criminosum enim uerbum diuisionis erat propter ambiguitatē suspitionē, sed in omnibus Plinij exemplaribus hoc uerbū uarie corruptū est. Nunc ut fausta

Decies sestertiūm.

Dotes Massilienses.

Dianome diuisio.

Loca in euāgelio explicata.

As & assis. Dipondius.

Denarius diurnus.

Blondī opinio.

ac felici clausula disputationem hanc peragamus, percurramus e
 que in euangelio leguntur. Iam primū Matthæi decimo: Nonne duo
 passeres asse ueneunt? οὐχὶ δύο σροῦθία ἀσάριον πωλεῖται; asis
 duos sextantes nostros ualuit, id est denariolos quatuor. Et Lucæ
 XII. οὐχὶ πέντε σροῦθία πωλεῖται ἀσάριων δύο; Nonne quinque
 passeres ueneunt assibus duobus, id est dipōdio? Quare Cicero pro
 Quīntio dupondium pro pecuniola posuit: Si dupondius, inquit tuus
 ageretur Sexte Neui, si in paruula re captionis aliquid uererere,
 nō statim ad C. Aquiliū aut ad eorū aliquē qui consuluntur cucur-
 risses? Et Matthæi XX. Denarius diurnus tres solidos et semissem
 ualet, quāti uiniores ferē cōduci solēt; συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐρ-
 γασάντων ἐν ἀλάριον πλὴν ἡμέραν: pactus cū operarijs denario in
 diem. Quōd autē denarius fuerit Romanus ex eo apparet quōd ca-
 pite XXII. dicitur: Ostēdite mihi numisma cēsus: at illi obtulerunt
 ei denariū, in quo effigiē Cæsaris fuisse dicit: διὲ προσώματι
 αὐτοῦ ἀναρίον. Ex quo apparet in denario fuisse effigiē Cæsaris
 Augusti uel Tyberij, et tales hodie denarij circūferuntur, ne quis
 de eo dubitare possit. Plinius libro sexto. Annij Plocamij qui maris
 rubri uectigal à fisco redemerat, libertus, circa Arabiā nauigans
 Aquilonibus raptus præter Carmaniā, quīntodecimo die Hippu-
 ros portū Taprobanes inuectus, hospitāli regis clemētia sex men-
 sium tēpore imbutus alloquio, percotanti postea narrauit Roma-
 nos et Cæsare. Mirū in modū in auditis iustitiā ille suspexit, quōd
 pares pōdere denarij essent in captiua pecunia, quū diuersæ ima-
 gines indicarent à pluribus factos. Hæc Plinij uerba improbant,
 eorū opinionē qui rei nūmariæ æstimationem hodie constāui non
 posse putarunt, ea maxime ratione quōd ut consulū & principū
 tēpore uariata pōdera numismatū fuerūt, ita pro cuiusq; percutiē-
 tis arbitrio numismatis pōdus et in dicitio euariauerūt. Id quod Blō-
 dus Flauius libro V. Romæ triūphantis affirmauit, antiq̄uitatis dē-
 ligeniissimus inquisitor. Cum enim ad eam partē uenisset, & eam
 sibi transmītendā uideret: Hæc omnia, inquit, qualia per singulas
 etates

ætates fuerint examussum ostendere non magis difficile quàm impossibile fuerit: nõ solũ quia obscuris et nostra ætate ignotis uerbis sunt à maioribus tradita, sed quia omnis ferè ætas suã habuit cudẽdi uarietatem & formã. Videmus enim multos ex consulibus priscis sui uultus cussisse nummos semper mensura et pondere uariatos. Quod maiore postea studio principes facturarunt. Et paulo inferius de talenti uarietate loquens idem penè pronuntiat, & ad extremũ in genue fatetur se rem difficillimã & situ uetustatis obductam nec ingenio nec diligentia superare potuisse, cum nulla extarẽt priscorum uolumina in quibus aperta dictorum uerborum mentio fieret. Ipse tamen libro tertio eiusdem operis cum hanc rem tentare uellet: Hanc nos difficillimam, inquit, numerorum & ponderum uetustissimam consuetudinem, ad nostri temporis collationem inuiri hoc loco tractamus, quam infra suo loco tractare constituimus. Et paulo infra, cum in denarijs, quos aureos fuisse uolebat, æstimandis magnopere hallucinatus esset, centum millia æris, id est primæ classis censum sub Seruio rege, decem millibus ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æstimamus. Nunc reddeamus ad rem. Ioannis sexto: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat: Διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι ἀπέλιπον ἀργύριον ἀντὶ τῆς ἰσχυρῆς & ἀντιπύβραχυν πλάσῃ. Deinde subdit: Discubuerunt ergo uiri numero quinque millia. Ineamus nunc rationem. Ducẽti denarij uiginti aureos nostros ualent, id est quinque & triginta Francicos. Comoda apud nos annonã esse dicitur, quũ terni primarij panes quincunce uenẽnt, qui nũmus uulgo albulus appellatur. Si igitur cõmodam annonã sequamur, et qualis eo anno fuit quũ hæc scriberẽ, in singulos Francicos duodequingenta quincũces numerabim⁹: quẽ numerũ si tricies quinquies ducas, mille sexcenti et octoginta quincũces fient, qui singuli quum ternos panes faciant, fiunt in summa panes quinque millia & quadraginta: qua ratione unusquisque panem unum habere potuit, & sic pane satiari, quod cõuenire cum

Census primæ
classis.

dicto euāgelistæ non uidetur, sed fortasse carior erat annona Hierosolymis, id quod facile crediderim ex Strabone, qui agrū Hierosolymitanū sterile esse dicit: nam & hic sæpe panis primarius sextantibus uenit: qua ratione quatuor millia & ducēti panes essent. Marci etiam VI. ita legitur: ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δλωαρίων δισκοσίων ἄρτους, καὶ δώσωμεν αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducētis denarijs, et demus illis ut edant, quasi scilicet ducēti denarij satiare turbā tantā possent, quod apud Ioannē hyperbolice refertur, in quo agnoscimus stuporē discipulorū, qui mirarētur dominū tantā turbā pascere uelle, quū id nō posse fieri arbitrarētur. Marci XII. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κροτάριον: et accedens una uidua paupercula, iecit minuta duo, quod est quadrās. Quadrantes autē æreos fuisse patet ibidē, ubi dicitur, iecisse æs in gazophylaciū, pro quo græce χαλκός dicitur. In Actibus apostolorū, siue acta appellare malimus, capite XIX. ita legitur de exorcistis Iudæis: Multi autē ex eis qui fuerāt curiosi sectati, cōtulerunt libros, et cōbussērunt eos corā omnibus, et cōputatis pretijs illorū, inuenerūt pecuniā denariorū quinquaginta milliū. καὶ ἕξοτον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. sic enim ad uerbū legitur, & inuenerūt argēti myriadas quinq; . quod interpres recte trāstulit, quinquaginta millia denariūm, nō ut Plutarchi interpretes in Antonio et Pōpeio, millia nūmūm pro denariorū millibus, uertēs: qua ratione quadruplo minor fit summa, ut supra adnotatum est. Hæc summa quinq; millia aureorū nostrorū ualeat, ne temere putemus librorum summā à Luca Apostolorū scriba cōmemoratam: id enim omnino admiratione dignū, tanti libros adiurationū comparatos. Triginta autē argenteos, quos pretio Iudas perfidiā indicare sustinuit Iudæis licentibus, nō triginta denarios fuisse propterea arbitror, quòd ubiq; argēteos legi, nunq̄ denarios, id est græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Ioannis Lateranēsis Parisiis ostēdi argenteū unū, qui ex illis triginta esse dicitur quos Iudas in templū abiicit, characterē diuersum à denario Romano habentem.

Argenteus
quo Chri-
stus diuen-
da 11.

bentem. Habet enim effigiē hominis non luscā eminente altera ma-
 la, ut Romana numismata uisuntur, sed aduersam & integrā, &
 à tergo flosculū, utrinq; nullo indice: pondus, ut cōiungere licet, non
 enim attrectatur, sed trans utrū cernitur, didrachmū esse potest,
 si satis cōmemini. Ex ijs aut quæ adnotauimus, alia quoq; oīa intel-
 ligi æstimariq; poterūt, nec aliquid esse puto quod non sit à me de-
 prehensum in ijs, quæ apud autores legi: unumq; tantum est, cuius
 omnino periculū recipere in me nolim, quod apud Virruuiū libro
 III. legitur, ubi de senario et denario loquitur his uerbis: Ex eo etiā
 uidetur ciuitates Græcorū fecisse, uti quēadmodū cubitū est sex
 palmorū, ita in drachma quoq; eo nūero uterētur. Illæ enim æreos
 signatos uti asses, ex æquo sex quos obolos appellant, quadrantesq;
 obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicūt, pro dignis ui-
 gintiquatuor in drachma constituerunt. Nostri aut primo decem
 fecerunt antiquum numerū, & in denario denos æreos asses con-
 stituerunt, & ea re compositio nummi ad hodiernum diem denarij
 nomen retinet: etiāq; quartam eius partem, quod efficiebatur ex
 duobus assibus et tertio semisse, sestertium uocauerūt. Postea quo-
 niam aduerterunt utrosq; numeros esse perfectos et sex & decem,
 utrosq; in unum coniecerunt, & fecerunt perfectissimum decussis-
 sexis. Huius autē rei autorem inuenerunt pedem. E cubito enim
 quum dempti sunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum.
 Palmus autem habet quatuor dignos. Ita efficitur uti habeat pes
 sexdecim dignos, & totidem asses æreus denarius, uel ut in alijs
 exemplaribus, æratius, neutrum tamen recte: denarius enim nunq;
 æreus fuit apud Romanos, nec drachma apud Græcos, sed ante ar-
 gentum signatū æreus decussis ut cētussis æreus fuit. Quare non
 æreus sed æreos legendum est, ut ad asses referatur. Sed ex hoc
 Virruuiano loco id habemus, quod supra ex autoribus Græcis colle-
 gi, drachmam in sex obolos diuidi, & obolos singulos in quaternos
 quadrantes, quos dichalcos, id est binos chalcos ualentes appellāt,
 uel trichalcos, id est ternos chalcos ualētes: sic fit ut numerus qua-

tuor & uiginti ex senario quater ducto impleatur: quare uerū esse non potest, quod apud Pliniū legitur in fine libri uicesimi primi, quod obolus decem chalcos habeat: aut enim obolus octo chalcos habuit, id quod nos diximus, et sic in quaterna dichalca diuiditur: aut duodenos, si quadrātes trichalci, id est ternarij fuerunt, quod non Athenis, sed alibi fuisse puto, sicubi fuit. Quod aut sequitur, uidea mus an uerū sit: Vult enim Virruuius Romanos sic denariū et eius partem ad pedis rationem rettulisse aliquādo post argētum signatum, ut Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerunt: quo fit, ut sic denarius sedecim asses ualuerit, ut pes sedecim digitos habet. Cūetur nunc Plinium de hoc sententiam dicturus: sic enim inquit libro XXIII. Argentū signatum est anno urbis DLXXXV. Q. Fabio consule, quinque annis ante primum Punicum bellum: & placuit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinque, sestertius pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo cum impensis respublica non sufficeret, constitutumque: ut asses sextantario pondere ferirentur: uia quinque partes factæ lucri, dissolutumque: æs alienum. Postea Annibale urgente, Q. Fabio maximo dictatore, asses unciales facti, placuitque: denarium sedecim assibus permutari, quinariū octonis, sestertium quaternis: uia respublica dimidiū lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Nota argēti fuere bigæ atque quadrigæ, et inde bigati quadrigatique dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His Plinij uerbis significatur propter pecuniæ penuriam factū esse, ut denarius sedecim assibus permutaretur: et tamē Virruuius ratione id dictū, non necessitate factū, et suo etiā tempore, id est sub Augusto denariū sedecim asses ualuisse. Sed rursus in dubiū uenit quod à Plinio dicitur: Si enim Fabio dictatore, asses unciales facti sunt, quonā modo id fieri potest, ut respublica dimidiū tantū lucrata sit, præsertim quū superius dixerit Plinius, in sextantarijs assibus quinque partes lucrifactas: quum enim asses librales facti fuissent ab initio, si uncia pro libra obloca

ri potuñ, undecim partes lucrifactas oportuñ: deinde si denarius, qui decē assibus ualebat, sedecim permutari coeptus est, & sestertius, qui duos & semis, pro quaternis, dimidiū lucri factū non est. Hoc melius ex Festo intelligitur, qui de hoc loquens ita inquit: Sextantarij asses in usu esse coepere ex eo tēpore, quo propter Punicū bellū secundū, qđ cū Annibale gestū est, decreuerūt patres, ut ex assibus, qui tū erant librarij, fierent sextantarij: ut populus ære alienoliberaretur, & priuati quibus debūm publice solui oportebat, non magno detrimento afficerētur: septēniōq; usus eis fuit ut priore nūmo, sed id nō permansit in usu. Ex his uerbis dico inuio statim belli sextantes p assibus locari coeptos, uel asses sextantis pondere, qđ idē est. Postea uero Annibale arctius urgēte, quum Italia passim bello flagraret, ærariūq; iā exhaustū esset, ex sextantarijs unciales esse decretos: & sic dimidiū lucratā rēpu. quæ uncia pro sextante soluendo defungebatur, id enī dimidiū, refertur ad proximū assem sextantiū, nō ad pristinū libralē. Fabiū & consulē & dictatōrē fuisse certū est in bello Punico secundo, ut apud Liuium legitur libro secundo, & libro IIII. de bello Punico secundo. Hoc autē quod dictum est à Plinio, factū esse credo anno tertio belli Punico post Cannēsem cladē, quo tēpore propter penuriā argenti triumuirī mensarij rogatione Minutiū tribunipl. facti sunt (ut autor est Liuius libro III. eiusdē belli) apud quos triuuiros omne aurū, argētum, æsq; signatum certatim ab omnibus delatum est collatione uoluntaria, autore eodem lib. sexto: qđ eo anno Liuius Fabiū Buteonē dictatorem fuisse prodiderūt. Proinde denarium illum qui sedecim assibus permutabatur, non eum fuisse dico qui prius denis assibus ualebat, hoc est centenīs uicerisq; uncijs, sed alium multo deteriorem, qui senas denas uncias priscas ualebat, cuiusmodi quinaris octonas, & sestertius quaternas. Hoc & apud maiores nostros aliquando factūatum legimus inuento regum in nummaria difficultate, ita ut argenti libra in immensum æstimaretur, & inde nūmi eadē ratiōe cuderētur: qđ nisi & argētū infectū et numisma

Asses sextantarij.

Imminutio monetæ.

parili ratione congruerent, cōmercia hominum expediri non possent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Virruuij intelligi debeat, affirmare non ausim, nisi Virruuiū, qui numeri utriusq; perfectionem hominum quoq; iudicio probare uolebat, proposito suo astruendo inseruiuisse credamus: ut id quod aliquando difficili reipu. tempore factum erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehenderit. Sed rursus Varro rem in controuersiam reuocat, qui libro primo de lingua latina sic inquit: Denarij dicebātur, quod de nos æris ualebant, quinarij, quod quinos: sestertius, quod semis tertius. Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. Hæc uerba Varronis cum uerbis Plinij lib. III. ubi sestertiorum meminuit, indicare uidentur sestertium qui erat ab initio, non eundem fuisse cū eo qui tempore Varronis & Plinij ætate fuit. Eodem pertinet uerba Festi in uerbo sestertius. Hoc igitur ut constituere non ausim, affirmare non dubitem me in ijs quæ dixi non esse hallucinatum, propterea quod Plutarchum & Appianū autores secutus, & Suetonium Tranquillum & alios, centenae drachmas uel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios post tempora belli Punici secundi ualuisse semper dixi. Quod si belli Punici tempore ratio nummaria argenti ærisq; immutata est opibus Romanorum accisis, finito statim bello in pristinum statum redijt: ut Festus de assibus sextantarijs dixit. Ponderus etiam denarij quum primum signatus est, drachmale fuisse propterea existimo, quod nullam auctoritatē idoneā memini quæ id falsum esse doceat: nā & præter numismata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetustate exesum, eodem cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galearum erat, sub cuius mento x. liera uidebatur, denarij (ut conijciebam) nota: in auersa parte lupa erat stans sub arbore, capite in uentrem demisso, ubera infantibus præbens: quantum autē ex caractere fugiente percipere potui, infantes ingenicolantes manum uberi cum ore admouebant, quibus lupa diuarcans corpore exprorecto ubera submittebat. In infimo margine, Roma uerbum erat.

In latere, duo hæc uerba. Sex. Po. quod nomen consulis fuisse puto eius seculi, quo primum argentum signatum est. Arbor autem fic⁹ erat ruminalis cuius meminît Festus. Itaq; in nummo aureo argenteoq; æstimãdo scrupulus nullus esse debet, & ut esse uerum ponamus quod à Vîruuio dictum est, in assis tantũ & quadrantis sex tantũq; æstimatione deceptus sum, id quod nihil ad magnarum rerum æstimationem deprehendendam obstinã. Cæterũ quod Plinius dixit, argentum signatum esse anno Urbis quingentesimo octogesimoquinto, quinq; annis ante primum bellum Punicum, haud scio an perperam legatur, etiam si exemplarium omnium in eo una fides sit. Iam primum Eutropius historicus primum Punicum bellũ contra Pœnos susceptum autor est, anno Urbis CCCCLXVII. Postea anno undequadragesimo supra quingentesimum Quintus Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus in secundo bello Punico. Porrò defunctos Annibalis bello Romanos Macedonicum bellum excepit, anno quinquagesimo supra quingentesimũ, eodem Eutropio autore. Quare oportuit signatum fuisse nummũ argenteum ante annum quingentesimum, si quidem ante bellũ Punicũ primũ signatus est. Deinde Eusebius in Chronicis autor est, argentum primũ Romæ signatum anno quinto post Tarentum à Romanis captum, qui fuit annus mundi quater millesimus nongentesimus uicesimus. Augustus autẽ triumphũ Actiacum egit, à quo statim solus dominari cœpit, anno mundi centesimo septuagesimo supra quinquies millesimum, qui fuit annus Urbis circiter septingentesimus. Atqui ab Augusti triumpho si annorum numerũ retro colligas, ducentos ac quinquaginta ad bellum Tarentinum confectum reperies: tot enim intersunt anni ab anno quater millesimo nongentesimo uicesimo, ad quinquies millesimum centesimũ & septuagesimum. Licet Eusebius à condita Vrbe usq; ad Cæsaris dictaturã annos septingentos & quatuor effluxisse dicat. Sed id parũ refert ad id qd agimus inuestigandũ. Deniq; L. Florus in prima epitome, secundam Urbis Romæ etate, à Bruto & Collatino cõ

Quãdo argẽ
tum Romæ
primũ signa
tum.

sulibus primis ad Appiū Claudium, Quintum Fulvium consules
 ducentorum circiter annorum intercapedine terminat: ut primā
 ætatē quæ sub regibus acta est ducentorum quinquaginta. Appio
 aut Claudio consule Romanus populus mare primum transgressus
 est belli gerendi causa. Ex libro aut Liuij quintodecimo nouimus
 paulo ante primū bellū Punicū, populū Romanum primū argento
 uti cœpisse. Quapropter planum fit numeros corruptos esse apud
 Pliniū in loco supradicto, et ante annū quadringentesimum quin
 quagesimū, secundū Luciū Florū, qui sub Hadriano principe scri
 psit, secundum Eutropiū qui sub Iuliano, ante annū CCCCLXXX.
 argenteum nummum extitisse. Nunc si Pliniū emendare uelimus,
 id facere poterimus eius scriptoris autoritate quem Plinius ipse se
 qui solus est. i. Titi Liuij, qui in præfatione libri tricesimi, annos
 quadringentos LXXVIII. ab Vrbe condita usq; ad Appium con
 sulem, qui primus bellum Carthaginensibus intulit, fluxisse scri
 psit. Quare apud Plinium anno quadringentesimo septuagesimo
 octauo legendum est, si Plinius Liuium secutus est. Eutropi
 us Liuium secutus esse uidetur, sed in eo discrepat, si ueri sunt a
 pud eum numeri, quod anno quingentesimo quinquagesimo cœ
 ptum esse bellum Macedonicum ait: cum apud Liuium libro trice
 simo legatur: Anno quingentesimo quadragesimo ab Vrbe condi
 ta P. Sulpicio Galba, Gn. Aurelio consulibus bellū cū rege Phi
 lippo initum paucis mensibus post pacem Carthaginensibus datā.
 hic rursus alius suboritur scrupulus, usque adeo apud autores nu
 meri extantes negotiū lectitantibus exhibent. Si enim à primo Pu
 nico bello cœpto ad secundum finitum tres tantū & quadraginta
 anni intersunt (id enim tradit Liuius in supradicta præfatione)
 quomammodo si statim Macedonicum Punicū bellum secundum ex
 cepit, ab anno quingentesimo & quadragesimo factum esse cre
 detur, eum inter utrunq; numerum duo & sexaginta anni inter
 sint. Simile est quod in epinome Liuij libri quadragesimi noni le
 gitur. Anno sexcentesimo et altero ab Vrbe condita ludos Diti pa
 tri

tri ad Tarentū ex præcepto Sybillæ factos, qui anno primo belli Punici, quingentesimo & altero Urbis conditæ facti erant. Et rursus in Epitome libri tricesimi primi, bellū Macedonicū coeptū esse anno quingentesimoquinto, quæ duo dicta planè refragātur ijs quæ apud Liuium leguntur, nunc aut̄ transmutenda, cum nihil ad rem præsentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emēdando aliquis posthac dubitet, Pliniū ipsum testē in sese citabimus, qui eodē lib. alio loco ita inquit: Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & uasorū aureorū pondo centū millia anno conditæ Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingentesimo sexagesimo contigisse, cōtigit post Antiochū uictū, quē Romani post Philippū regē Macedoniae aggressi sunt, cū tamen bellū illud Macedonicū finitū demum secūdo bello Punico coeperit. Ex prædictis apparet uehementer illos falli qui numismata argentea ostentant, quasi à Bruto exactore regū percussa, atq; etiam ab ipsis regibus signata. Non omittendum uideatur in hac adnotandarum rerum sylua (quæ ut in memoriam ipsæ subeunt, sic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. III. Peloponnesiaci dicitur, milites singulos pedestres & classarios binas drachmas in dies accipere solitos. De classe enim Atheniensium loquens, quam & instructissimam & numero & pulchritudine nauium fuisse affirmat, ita inquit: Itaq; æstate una uniuersæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt: quæ res maxime pecuniæ eorū exhaustit, cū sumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erāt milites præsidarij, binas drachmas merebant, ita ut miles alteram drachmā ministri nomine acciperet. ὡς εἰ πάσαι ἅμα ἐγγυοντο ἐν ἐνὶ θέρῃ διαχόσαις ἢ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τῶν μάλιστ' ἀπανάλωσι μετὰ τριπλάσιας. πλὴν δὲ ἢ τριπλάσιαν διδραχμοὶ ὀπλίται ἐφρούρουν. αὐτοὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἑπταδραχμῶν ἐλάμβανεν τῆς ἡμέρας. Et paulo post: νῆες τε αἰ πάσαι ἔν' αὐτῶν μισθὸν ἔφερον. Naues' que omnes idem stipendium accipiebant

Stipendiū
militare.

cipiebant. Si miles Atheniensis binas drachmas suo famuliq; nomi-
ne accipiebat, id stipendiū erat in mēsem sexagenæ drachmæ, quæ
ære nostro senos aureos coronatos ualent, id est denos Frãcicos &
semissem. Apud nos aut̃ qui minimo merent pedites in mensem cē-
tenos solidos accipere solēt, id est quinos Frãcicos: qui plurimo, se-
ptenos Francicos, quã mercedē menstruã Germani apud nos acce-
perūt. Ex quo apparet drachmæ æstimationē à nobis factã à ueri-
tate non abhorrere. Hoc argumentū adiuuat id quod supra in fine
libri quarti diximus de mercede philosophorū molas trusatiles cir-
cũageniū, et quod hoc eodē libro de denario diurno adnotauimus.
Xenophon in primo hellenicon: οἷδε τοῦτ' ἐπὶ νῆσιν, καὶ ἐν ἑλευον ἄν-
την τὰ ἔξαι νόμισμα δραχμῶν ἄπληθῶν. Hi collaudato Cyri dicto, hor-
tabatur eū ut drachmã Atticã nautis in dies singulos pro stipēdio
statueret. Ipse tamē paulo post dicit nō drachmã eum statuisse, sed
tetrololū, hoc est bessē drachmæ, cū ante semissem tantū accipe-
rēt, id est triobolū: de stipēdio loquēs auxiliario quod Lacedæmo-
nijs ad tuēdã rē nauticã et classiariã à rege Persarū cōferebatur.
Quãtulæ aut̃ fuerint illæ naues præ ijs quæ nūc fiunt, ex eo licet
intelligere, quod idē libro 11. ita inquit: Cū autē ἦ in terra Attica
essent, Atheniēses centū naues quas instruxerāt, & mille in ijs ar-
matis quadringentosq; sagittarios circū Peloponnesum miserunt:
ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῆ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπίσταν τὰς ἐκείνων ναῦς
πρὸς πελοπόννησον ἄσπερ παρισκυλάζοντες, καὶ χιλίους ὀπλίτας ἐπ'
αὐτῶν, καὶ ἑξότους τετρακοσίους. Cicero lib. XII. epistolarū ad Len-
tulū scribens: Interceptis līeris cognoramus Dolobellã, si desperas-
set de Syria Aegyptoq;, quod necesse erat fieri, in naues cū omni-
bus suis latronibus atq; omni pecunia cōscēdere esse paratū, Italiãq;
petere. Idcirco etiã naues onerarias, quarū minor nulla erat duūm
milliū amphorarū, contractas in Lycia à classe eius obsideri. Duo
millia amphorarū duceta & quinquaginta modia Parisina ualēt.

De magnitu-
dine nauū. Quod ideo adnotandū duxi, ut ex nostri tēporis nauibus cōijci an-
tiquarū nauū magnitudo posset. In l. lubemus, de sacrosanctis ec-
cle. in

cle. in

ele. in Codice imperatorio, duabus partibus minor magnitudo, id est subtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus aut libro VII. de copijs naualibus Xerxis loquens, ita inquit : Ad Sepiadē usq; ad Thermopylas exors malorū Xerxis exercitius fuit: multitudo autē adhuc erat, ut ego cōiectura assequor, ex nauibus quidem ab Asia profectis numero mille ducētis ac septē, eorū duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant millia ducēta & quadraginta unū et quādringenti uiri, ducenos scilicet uiros in singulas naues numerantibus. Porro inter classiarios indigenas triceni Persæ, Medi et Saccæ in naues easdē ascenderant, quæ multitudo sex & triginta millia & ducentos decē uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἔν τινγκῶντα ἐτι ὡς ἐγὼ συμβαλλέομαι & εὐρίσκω ῥῶσον, τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίας εἰουσίων ἐπὶ ἅ καὶ Διηκόσιων καὶ χιλίων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἐκείσων τῶν ἐθνέων ἔοντα ὄμιλον, τίσσασα καὶ ἐκστὶ μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδα τε καὶ τετρακσίους, ὡς ἀνὰ Διηκόσιους ἀνδρας λογιζομένους ἰν ἐκάστῃ νεῖ. ἐπιβάτευσον ἕ ὡς τούτων τῶν νεῶν χωρὶς ἐκείσων τῶν ὡς χωρίων, πρῶτων τε καὶ μύλων καὶ σακείων βίηχοντα ἀνδρες. οὗτ & ἄλλ & ὄμιλ & γίνεταί βισμύριοι καὶ ἑξακχιλίιοι, πρὸς Διηκόσιοι τε καὶ ἑκακ. His uerbis apparet eam fuisse magnitudinē olim mediocrium nauium, ut ducetos classiarios milites caperet, & eo amplius tricenos capere possent, id quod uerba ipsa auctoris cōiicientis significare uidentur. Eas aut naues triremes fuisse autor ipse Herodotus prodidit his uerbis alio in loco : τῶν ἕ βιήρων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἐπὶ ἅ καὶ Διηκόσιοι καὶ χιλιοι, Triremiū aut numerus fuit mille ducēta et septē. Si cui igitur uacet ad calculū exigere id quod ab Herodoto dictū est, is inueniet in singulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuisse. Inter minora aut nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenūm & tricenūm remorū, quos ipse πεντηκοντήρους & βίηκοντήρους appellat. Legimus et apud antiquos fuisse non modo trium ordinum naues, quas triremes nostri, Græci trieres appellant (in quibus per singula transtra terni remiges sedēt, suum

Classis Xerxis Persarū regis.

Triremes et quinque remes

mes & ulte-
riora uoca-
bula.

suum quisq; remum ducentes, ita ut qui naui intimus est, is maxi-
mum remum tractet) sed etiam quadriremes & quinqueremes &
sex ordinum naues: quin & à græcis hepteres & enneres & dece-
res uocabula inuenta sunt, quæ naues septenarium nouenarium denariumq;
ordinum significat. Plinius libro VII. Biremem Damasthenes pri-
mum fecisse autor est: triremem, Thucydides, Ammocle Corinthium.
Quadriremem, Aristoteles, Carthaginenses: quinqueremem instituit
Nesichthon Salaminius: sex ordinum, Xenagoras Syracusius: ab eo
ad decemremem, Nesigiton. Alexandrum Magnum ferunt instituisse
ad duodecim ordines: Philostephanus, Ptolemæum Soterem ad quin-
decim: Demetrium Antigoni, ad triginta: Ptolemæum Philadelphum,
ad quadraginta: Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cog-
nominatus est, ad quinquaginta. Plutarchus de Demetrio Anti-
goni in uita eius ita inquit: Vnde illud est non minus uere quam
elegantem dictum: Demetrii opera magnitudine sua etiam amicis
stuporem, pulchritudine uero etiam hostibus delectationem solina
esse afferre. At qui inter alia memoratu digna, & naues duas con-
fectas ab eo aiunt, quarum altera sedecim remorum ordines, alte-
ra quindecim habebat: & machinas nonnullas miro ingenio expu-
gnandis urbibus fabricatas, quæ quidem spectantibus hostibus in-
credibilem admirationem præbebant, id quod Lyfimacho euenisse
tradunt: qui tamen si supra alios reges inimicus esset Demetrio, ta-
men quum ab eo Solos in Cilicia obsidente, petisset, ut sibi liceret
machinas eius naues que inspicere, atque is benigne id conceden-
te Demetrio omnia opera inspexisset, adeo stupefactum aiunt &
magnitudine & pulchritudine, ut ei uisæ sint non humano, sed di-
uino ingenio conditæ. Idem alibi: Itaque Demetrius ad regnum pa-
ternum recuperandum (quod arduum & difficile factum uideba-
tur) toto animo conuersus, breui tempore paulominus quam cen-
tum millibus pedum, decem equitum coactis, classem deinde quin-
gentarum nauium uarijs ex locis studio incredibili atq; industria
comparauit. Et paulo post: Omnes autem admirabatur non solum mul-
titudi-

Demetrius
Poliorcetes.

itudinem, sed etiam magnitudinem eorum operum quæ inusitata mole longe aliorum consuetum modum excedebant. Nemo enim reperiebatur qui nauem sedecim ordinum aut quindecim uidisset. Verum postea Ptolemæus qui Philopator dictus est, unam quadraginta ordinum faciendam curauit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ antea uisæ fuerant, magnitudine ac mole sua magnopere superabat, ut quæ in longitudinem ducentos ac octoginta, ab imo usque ad transtra duodequingenta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringentos erant, et præter hos paulominus tria millia armatorum, qui foros eius obtinentes eadem uehebantur. Sed hæc (inquit) non tam ad usum quam ostentationem fabricata uidebatur, earum similis machinarum quæ penè immobiles sunt. Deme trij autem naues non modo magnitudine et arte mirabiles, sed etiam ad certamen bellicum, usumque hominum aptæ atque habiles erant. Athenæus libro v. de opulentia Aegyptiorum loquens, et præcipuè Philadelphi Ptolomæi: Multis autem (inquit) regibus Philadelphis, cum diuitiarum magnitudine præstanti, tum etiam studio ingenti incubuit, ad apparatus omne genus, instrumentumque regium magnifice ambiciosèque comparandum. Quare nauium magnitudine reges omnes longe supergressus est. Maximas naues habuit triaconteres, id est tricennum ordinum duas, icoserem unam quæ uicennum erat, quatuor quæ ternumdenum, duas quæ duodennum, quatuordecim quæ undenum, triginta quæ nouenum, triginta septem quæ septenum, quinque quæ senum erant. Quinnum autem ordinum habuit decem et septem, altero tanto plures partim quaternum ordinum, partim quaternum et semis, quas triremiholias appellat. Reliqua multitudo nauigiorum quæ per uarias imperij partes distributa erant, quatuor millium numerum excedebat τὰ γοῦν μέγιστα ἢ τῶν πλοίων παρ' αὐτοῦ, τρικυνητῆς δύο, ἑκυνητῆς μία, τεσσαρες ἢ τρισκαίδεκῆς, δωδεκῆς δύο, ἐνδεκῆς δεκατέσσαρες, ἑνὴς ἑξήκοντα, ἐπὶ ἑξήκοντα ἐπὶ ἄ, ἑξήκοντα πέντε, πεντήκοντα ἐπὶ δεκά, τὰ δὲ ἄλλα τῆς μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων.

Memorable nauigium.

Nauès Philadelphi.

Remorū lōg-
tudo imanis
in nauī Phi-
lopatoris.
Reliquis ap-
paratus.

Nauis fru-
mentaria
Hieronis.

De magnitudine autem nauis Philopatoris eadem omnia quæ Plu-
tarchus dixit, & eo amplius addidit longissimos in ea remos duo-
dequadraginta cubitorum fuisse, ab ea parte plumbatos quæ manus
remigum continetur: ut eo libramento nixus tollentium brachiorū
adiuaretur, cum pars remi scalmo alligata quasi æquilibrium fa-
ceret, & usum grauioris remi faciliore redderet. Tum partes eius
omnes exequitur, apparatusq; tantæ moli numero & magnitu-
dine respondentem, ut proras duas & totidem puppes habuisse, &
septem rostra, & gubernacula quatuor. Idem autor eodē li. tradit
Hieronem Syracusanorum regē, Romanorū amicitia pertinaci no-
bilem, cum circa sacrorū certaminū gymnasiolorūq; apparatus stu-
diosus esset, tum etiam ad naues fabricandas ambiciosus animum
intendisse, duntaxat quæ frumentationibus uiderentur esse com-
modissima. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricandas
mandasset, unam in primis memorabilem perfecit. Ad quā ædifi-
candam materiā in Ethna monte cædendā indeq; deuehendā curauit,
quæ sexaginta triremibus conficiendis satis esse potuisset: quo di-
cto nauigij magnitudinem conijciendam nobis reliquit. Ad nauti-
cū aut instrumentū cum æs, ferrū, cannabim, reliquaq; quibus opus
erat, partim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine
comparasset, trecentos operi faciendo fabros artificesq; adhibuit.
ac materiæ dedolandæ, præter ministros fabricæ subseruientes
opificijs, præfecto summæ operis architecto Archia Corinthio.
Quos ipse cū magnopere hortatus esset ad opus aggrediendum,
insuper etiā dies totos operis se curatorē exactorēq; præbuit. Hac
diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille Siculus dimidium
tantū nauis intra sex menses perfecit. Quo facto incohata eo mo-
do nauē in mare deducendā mādauit, ut illic extremæ manus opi-
ficiū adipisceretur. Verū cū de ea in mare deducēda excitata quæ-
sto multis cōtentionibus esset, ad extremū Archimedes ille mecha-
nicus famigeratus, solus deducēdā suscepit, paucis adhibitis opis,
cōpactaq; clauicula machinali, quod suscepit perfecit: tanta mole
nauigij

nauigij confestim in mare deuoluta, eius machinae momento cuius
 idem ipse princeps inuictor fuit: ὡς ἡ περὶ τὸν κρεβελευσμὸν αὐτοῦ
 τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὰ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης δὲ μηχανικὸς
 μόνος αὐτὸς κρετήγαγε δι' ὀλίγων σωμαίων, κατασκευάσας ἧ ἔλι-
 κος, ἃ τιλικούζον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis
 alteram nauigij partē totidē alijs mensibus Hiero consummauit: cū
 interim clauis æreis denarū librarū plurimā materiā cōpingeret,
 aliquibus etiā sesquiplis eius pōderis, qui præ crassitudine nō aliās
 adigi poterant q̄ materiā præterebrata. His clauis costæ nauis ar-
 rectariæ cū assamētis trāsuersarijs coagmentatæ, tegulis insuper
 plumbeis adactis ualidius astringebantur, quibus etiā sub ipsis lin-
 teola cōcerpta cū pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu qui-
 dem uiginti ordinū remigij, ædificij uero cōtignatione triplici. Ha-
 rum infimam contignationem oneri & mercibus delegauerat, ad
 quam descensus scalis multiplicibus erat. Ad mediam contignatio-
 nem transitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipsa coena-
 tiones erant numero triginta, secundum utrumque latus nauigij
 extructæ. In ijs lecti quaterni strati uiris accommodati: inter quas
 nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea tha-
 lami tres in eadem contignatione erant, culinaq̄: supradictis locis
 subseruiens ad puppim ædificata. Omnes autem supradictæ coena-
 tiones pauimento strætæ erant, tessellis uermiculato lapidis omnis
 generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamentum uisendo arti-
 ficio concinnatum legebatur: Cum alioquin ea omnia ædificia te-
 ctis laqueatis & postibus exornati spectabili opere essent. Summa
 pars nauigij gymnasium habebat, ambulationesq̄: laxas pro portio-
 ne magnitudinis suæ, quas etiam ipsas simul ambientes ho: ti omni
 genere stirpium complectebantur, ficitilibus in uasis & plumbeis
 consitorum, simul hederæ uinēsq̄: opacabant pampinis ac corymbis
 inumbrantes, quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter
 quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphro-
 disium, id est conclaue Veneri deæ dicatum, instrumentum etiam

Clauis dena-
rum librarū.

Contignatio
xxx. coena-
tionū capax
& reliqui na-
uis apparat⁹

Aphrodisiū.

κ ipsum

ipsum triclinari lectisternio, pauimētoq; stratū, achate lapide alijs
 que uarijs & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Si-
 cilia reperitur. Ac parietes quidem habebat cupressinis tabulis assi-
 busq; contextos, laqueatumq; tectum eadem materia. Fores etiā ex
 ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura sigil-
 lisq; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorū capax, quo-
 rum parietes postesq; buxo compacti erant, inibiq; bibliotheca: &
 in lacunari sphaera, ad imitationē ei⁹ solarij efficta quod in Achra-
 dina situm erat, quae in insula est Syracusarum. Huic loco balneum
 iunctum erat, in quo tres lecti cum folio metretarum quinq; capa-
 ci, quod ex lapide uario sculptum erat, & tribus aeneis caldarijs.
 Mito nunc habitationes milibus destinatas, ijsq; qui super senti-
 nam erant. Mito equorum praesepia ab utroq; latere nauigij nu-
 mero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equium instrumē-
 to, eorumq; ministerij atq; equorum pabulo. Praeterea lignariū &
 clibanos, focos & pistrina, aliq; ministeria in proiecturis nauis
 prominentia. Quid dicam atlantes nouenūm pedum altitudinis
 certis interstitijs firmatos, ut sculpturas prominentes summæ con-
 tignationis mutulorum uice fulcirent? Quid turres octos binas in
 prora & puppi, & per utrunq; latus extructas, in murisq; propu-
 gnacula. Praeter haec machina erat in medio catastromate super
 tripodes excitata Archimedis etiam inuentum, saxa trivalentaria
 telaq; missilia duodeuiginti pedum facile eiaculans ad quadringē-
 tos cubitos, quod spatium est stadij. Haec & alia machinamēta pro
 pugnatoria, ut coruos, lupos, & in summo malo carchesia aenea la-
 pidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hostium nauig-
 ia, longum esset enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bi-
 ni aut singuli hoīes lapides eiaculātes, quos serui in foris nauis stā-
 tes unilibus quallis tempore pugnae suggererant trochleis subue-
 hentes. Idem Archimedes cochleam commentus erat, tantae nauis
 sentinae ab uno homine exhauriendae. Verum ut nauigij magnitu-
 do ac uastitas animo concipi possit, nonnulla adijciam ex ijs quae

Cochlea mi-
 randa:

Nauis ma-

Athe-

Athenæus scripsit ad hoc maxime pertinentia : ἦν δὲ καὶ ὑδροβή-
 κη κατὰ πλὴν πρῶταν κλεισὴ, δι᾽ ἑξαχίλιους μετρητὰς δεχομένη ἐκ
 σσανίδων καὶ πίπης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη . πρὸς δὲ ταύ-
 τιν κατεσκευάσθη διὰ μόλιβδῶματ' ὅτι καὶ σσανίδων κλεισῶν ἰχ-
 θυοτροφῆιον . Ἐὐδὲ ἦν πλήρης θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες εὖ
 ἐτρέφοντο . Erat, inquit, in eodem nauigio secundum proram aquæ
 conceptaculum conclusum, capax duorum millium metretarū, as-
 samentis ὅτι pice ὅτι linteorum farctura cōρακτὴλε . Iuxta quod rur-
 sus piscina coaxatione ὅτι implumbatura constans, plena aquæ ma-
 rinæ, ἵτα ut in ea commode magna copia piscium facile aleretur.
 Idem alibi : σίβων τε ἐν Βάλλοντο εἰς πλὴν ναῦν μυριάδας ἕξ . ταρί-
 χων δὲ σικελικῶν κινράμια μύρια . ἰριῶν τάλαντα δυομύρια, καὶ
 ἕτερα δὲ φορτία δυομύρια . Frumentum autem negotiatoriū in
 ea nauī exportabant ad millia sexaginta, salsamenta Sicula ad ca-
 dūm decem millia, lanarum talenta uiginti millia, ὅτι alterius mer-
 cis altera uiginti millia: præterea' que comneatus uectorum nau-
 tarum' que sexaginta millia . Frumenti dixit, non additio modiūmi
 uel medimnūm: ego tamen medimnūm eum intellexisse puto, ex mo-
 re loquendi Græcorum coniecturam faciens, ὅτι præcipue Sicu-
 lorum, ut ex superioribus apparet . Hæc duo millia ὅτι quingen-
 tos modios Parisinos faciunt . Modius autem Parisinus quatuor
 ὅτι uiginti medimnos Atticos capit . Decem millia cadorum
 uel amphorarum, mille ducentos ὅτι quinquaginta modios ἴ-
 dem Parisinos . Lanarum ὅτι reliquarum mercium talenta qua-
 draginta millia . Talenta Parisina triginta millia efficiunt, ut nūc
 crassiore calculo libras Atticas uel minas, sex ὅτι nonaginta dra-
 chamarum intelligamus, id est duodenūm unciarum . Sic fiunt pon-
 do nostra duodeuicies cetera millia . Libra enim nostra epurriam
 proportionem ad Romanam libram habet, id est tertia parte maio-
 rem . Hanc summam si ad culeos duplares redigere uelimus, qui tri-
 modia nostra efficiunt, hoc est quatuor ὅτι uiginti amphoras, et in
 culeos singulos bina millia pondo statuamus, id quod hodie nauicu-

gnitudo ac
 uastitas.

Modius Pa-
 risinus.

Talenta Pa-
 risina.

Libra Pa-
 risina.

Culei du-
 plares.

larij faciūt, qui anniuersarios commeatus meritorijs nauigijs susci-
piunt ut statim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales: quibus
si mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in
summa mille trecenti sedecim culei. Nunc si exquisitius persequi ue-
lis & semuncias in singulas libras addere, summa librarū quinque
& septuaginta millibus excrescet, quæ additamentū septē & trigin-
ta culeorum & semissis efficiunt. Et hæc omnia præter aquā dul-
cem, præter piscinā, præter tot dietarū instrumentū, præter annonam uectorum & pabulum equorum. Hanc tamen na-
uem longe magnificentia & splendore apparatus antecessit nauis
fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator suprascriptus in de-
licijs habuit Nilo per nauigando, longitudine sexcentorū pedū, la-
titudine quinque & quadraginta: ab infima parte ad editissimū die-
tarū fastigiū, altitudine pedū paulo minus sexaginta. In qua die-
tas & cubicula & alia ædificia uoluptuariæ unæ accommodata,
ambulationū porticus duplices ambibant, proram & utrunque nauis
latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autē
nauis patens, è regione proræ uestibulum habebat ex ebore & alia
primæ notæ materia constās, per quod ingredientiæ porta quadri-
foris excipiebat, & ex atrio in oecū, id est in prægrande cœclauē
ferebat, uiginti lectorū capax: cum utrinque per uestibulum ingre-
dientibus patentes crebræ fenestræ auræ perflantes commode ad-
mitterent. Reliqua sunt eiusmodi, ut si quis omnia ad uerbum pro-
sequi uelit & possit, fidem sint excessura. Illud autē quod de Caio
Cæsare memoriæ traditū est, ut reliqua eius acta, non magnificen-
tiæ esse puto, qui fabricasse cedrinās liburnicas dicitur, gemmatas
puppibus & uersicoloribus uelis, magna thermarū et porticuū &
tricliniorū laxitate, magnāque etiā uinū & pomiferarū arborū ua-
rietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias lixora
Campaniæ peragrabat. Nostrorū autem temporū opera, quæ ma-
xime magnifica esse creduntur, si cum illis contendatur, propè est
ut perinde esse uideatur, ac si formicā elephāto cōpares. Sed prin-
cipis

Thalamegos
nauis fluuia-
lis Philopato-
ris.

Liburnicæ
cedrinæ Caij
Cæsaris.

eipes et opulenti hodie priscarū rerū ignari, sese in rebus mediocri-
 bus, & paruis admirantur, sola ignorantia beati si argumentari ue-
 limus. Quo magis despicari et floccipendere eorū sortem licet, ijs
 quidem qui felicitatē nec pondere nec numero metiūtur. Hæc ideo
 retuli, quod multi opinātur ideo apud historicos magnū numerum
 nauīū lectūari, quod antiqui nauigiolis uterētur præ ijs nauigijs,
 quæ memoria nostra uisa sunt: sed uidelicet eorū est id cōsere, qui
 prisca æui magnificentia memoriæ suæ finibus circūscribunt, uete-
 ra male æstimantes: quorū si quis hodie nauem Demetrianarū na-
 uium similem uideret, id est quindecimremē uel sedecim, ut Græ-
 ci appellant, *ἐκκοιδι κήρυ, πεντεκοιδι κήρυ*, rem omni æuo inaudi-
 tam uidere se existimaret. Legūtur et apud antiquos nauigia triar-
 mena, id est tribus uel in insignia. Atheniēses aut classiarijs opibus
 et copijs claruisse, cū ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui li-
 bro septimo de ijs loquens, qui uariarum artiū speciminibus edūis
 enūuere: Laudatus, inquit, Ctesiphon Gnosius æde Ephesiana Dia-
 næ admirabiliter fabricata: Philon Athenis armamentario mille
 nauium. Legimus apud eundem Plutarchum in Antonio, in bello
 Actiaco Antonium præter copias terrestres circiter quingentas
 naues pugnaces habuisse, in quibus permultæ octonū ordinū atq;
 etiam denū fuerunt, alioquin omnibus armamentis egregie in-
 structæ: ex quibus cum optimas elegisset, à triremibus ad decemre-
 mes quatuor & uiginti millia pugnatorū imposuit, cum classe con-
 flicturus esset. Magnum autem fuisse numerum nauīū electarū ex
 eo apparet, quod cū Cleopatra cum LX. nauibus et Antonius quin-
 queremi aufugisset, trecentæ captæ in eo prælio esse narrantur
 à Plutarcho: quo fit ut pauciores ceteris milibus in singulis nau-
 bus fuerint. Hodie maiorem numerum sti pant (ut audio) in aciem
 maritimam produuri. Verum onerarias naues primæ magnitudi-
 nis duntaxat negotiatorias, sed tamen quæ tormentis muniuntur, Onerariæ
naues.
 non ultra centū et octoginta culeos ferre dicunt, id est nonaginta
 tonellos, ut nauiculariorū uerbis utar. Minimæ enim magnitudi-

Culeus tri-
medius.

nis onerarias quadragenarias esse aiunt: mediæ notæ septuagena-
rias & octogenarias: maximas aut quæ in mari occiduo uideantur,
ferè centenarias, raro maiores esse. Tonellum ego trimodium cu-
leum appellauerim: tres enim modij nostri tonellum unū efficiunt,
id est culeum geminatū. Ita fit ut maxime onerariæ nostri tēporis
plerunq; nō maiores sint illis, quas Cicero in Lycia fuisse dixit: de
nostris loquor, nam Germanorū naues duplices et triplices nostra-
rum esse dicūt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadragin-
ta modia nostra capiūt: at duo millia amphorarū, ducenta & quin-
quaginta modia nostra æquasse docuimus. Est aut à formula nauis
culariam faciunt, ut in singulos culeos duales bina millia pō-
do numerent: tanti enim pedere uini tria modia nostra dicitur
sic fit ut salis aut alterius grauissimæ mercis uectura ad bina mil-
lia pondo hac appellatione nuncupetur: ut si nauis centū et octogin-
ta millia pondo ferre commode possit cū instrumento machinario,
ea octogenaria uocetur. Ex prædictis igitur patet quætæ fuerint
antiquorū naues, etiā si pauciores olim milnes pro portione in na-
ues imponebant, quàm pro nostri temporis more, quantū coniectu-
ra assequi ex historicis possumus. Etenim si quis omnia quæ comme-
morauimus diligenter animaduertit, iudicabit (ut spero) nō fal-
laci me coniectura ductum esse in mensuris indagandis. Non me
latet apud Aeginetam legi minam Atticā sedecim uncias habere,
& Romanam uiginti. Sed nec Pauli autoris adnotata illa esse pu-
to, nec si Pauli sint, ad rem quam agimus pertinere. Sumptum est
enim illud dictum ex medicorum usu, ut supra ex Celso adnotauim-
us, nō ex antiquitate. Nunc ad id redeundū quod penè præterit.
Dixim⁹ supra duodequingenos nūmos ex auri libra percussos,
cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur libro decimo Codicis im-
peratorij in l. Quotiens, in titulo, de susceptoribus: duobus scilicet
& septuaginta solidis persolutis acceptā ferri librā auri debe-
re. Quapropter adnotandum habuimus, id non de aureis priscis in-
telligendum, qui ad formulas primas nummi auri exacti sunt, aut

Libri auri
in iure.

pa-

paulo ab ijs imminuti: nam imminutū postea esse pōdus formarum ex his uerbis Isidori intelligim⁹. Solidus, inquit, apud Latinos alio nomine sextula dictus est, ideo quōd his sex, uncia cōpleatur: hunc autem unigus solidū aureum uocat, qui solidus dicitur, ideo quia n̄hil illi deesse uideatur. Solidū enim antiqui integrum dicebant: & totum hoc dictum Isidori adiuuat Pomponij autoritas in l. Numismatum, in titulo, de usufructu in Pandectis his uerbis: Numismatum aureorū uel argēteorū ueterū, quibus pro gēmis uti solent, usu fructus legari potest: immutata enim forma percutiendū nūmi, quī ueteres nummi extabant, non nūmi uice, sed gemmarū & rerū in delicijs habitārū censebantur, quo modo fit hodie. Antiqui aurei (ut diximus) binas drachmas p̄debant, hoc est senos scrupulos, et quaterni in uncias signabātur, sic ex libra Romana duodequingenta fiebant, hoc est ex duodecim uncijs: pondere autem imminuto, ex binis drachmis terni nummi fieri cōperunt, hoc est seni ex uncia. Ita fit ut auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, ut mina Attica, ut s̄pe iam dictum est. Numismatis autem imminutio eo tempore facta est, quo Romani imperij opes tenuiores factæ sunt principum multorum nequitiā, qui luxu perditū, priuatorum opes tributis exhausserunt: quanq̄ Romanæ uires sese ipsæ confecerunt, cum Augusti plures eodē tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & intestina pro externis gererent: sic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cōpit, id quod necesse fuit, cum multum pretijs rerū decessisset. Hoc idem Frācia experta est: Si quis enim huius temporis numisma cum antiquo examinet exploret que, dimidio uberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atque eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus liliata insignia tenens: Extant & alij Philippii sceptrati nonnulli, alij etiam solliati, rege intus trabeato, iura pro potestate reddente: ibi maiestatem regiam planè expressam agnosceres, qualem hōdie ne-

Solidus.

Numisma
extenuatū.Prisca Fran
ciæ numisma
ta.

mo meminū, rege utroq; uestigio leonibus innēte. hi triplici forma percussi sunt, sed q̄ minima signati sunt, binos solatos trahūt: qui maxima & grauiſſima, n̄ pondus habent secundū Eduardeos Angliæ maximum, eisq; proximū. Hoc genus omnū quæ uidi (tā- et si nullius generis non habui quod quidem hodie extet) scite formatum erat. Hos & rosatos Eduardeosq; pondere superant Carolei Aquitanicæ, qui fortes appellantur: in quibus dux armatus genu nitens leonē manibus Herculis more elidit: sed superiorū indicatura pecuatorū similis est, quos Ioannes rex signauit, triplici et ipsos forma & magnitudine, omnes primā auri notā obtinentes. Quāto autem hodie ieiunior sit et exanguior (ut ita loquar) res nummaria, ex eo certe constare potest, quod qui Francici extant nummi equites peditesq; olim uiginti solidis ualentes, (unde Francicos hodie quoq; appellamus) nunc solidis quadraginta edicto etiam principis æstimantur, pluris etiā in foro permutabiles. Quod si inquirere in finitimas nobis prouincias institeris, eandem apud eos, ut apud nos olim & hodie rationem reperiēs: prorsus quasi confinitibus prouincijs Francia constituendæ rei nūmulariæ rationem præscripserū, id quod optima ratione iudicare quis potest. Neq; consistere cōmercia potuissent, quæ nobiscū semper finitimi miscuerūt, nisi eandem auri notā afferrent quam acciperēt. Itaq; quandiu aurum primariū signatum est in Frācia, tandiu ipsi quoq; finitimi populi eodē genere usi sunt. Nunc autē & nostratis, & externi nulla uncia nisi concreti uisitur & æroſi. Verumenimvero qui hodie extant imperatorij aurei post priscos illos didrachmos signati, pondere prædicto non respondent à sanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Constantini Magni, & Iuliani & Magnētij, et aliorum recētorum, sed in omnibus quos expendimus ita imminutum pōdus erat, ut seni & semis non planē unciā æquarent, septeni excederent. Vnum etiā Iustiniani principis uidimus quē nobis ostendit Christophorus Longolius uir egregie doctus, & rerum antiquarū studiosus: sed ne is quidē iam dictis grauior erat. Quare su-

pradi-

Longolius.

prædictam legem de duobus & septuaginta solidis ideo latam puto, quòd imminuto pòdere nummi, libræ quoq; aureæ æstimatione & pondus sensim imminuebatur: quapropter ne tandē imminutio inualescēs, rem nummariã conturbaret, imperator certū modū imponere uoluit: quanq̃ si quiuis legem illã diligenter cõsideret, nõ tam in uniuersum statuere de auro signato uidetur, q̃ de auro tributario, ut fortasse indulgentia principis aliquid antiquis pensitationibus remittere lege illa uoluerit: id enim sæpe fit, ut maneant antiqua uectigalia, aut pensitationū uocabula, & tamen minore summa aut æstimatione stipendiarij defungantur. Cur autem aurei solidi quoq; dicantur, his uerbis Lampridij declaratur in Alexandri uita: Vectigalia publica in id contraxit, ut qui decē aureos sub Heliogabalo præstinerant, tertiam partē aurei præstarent, hoc est tricesimam partē: tumq; primū semisses aureorū formati sunt: atq; etiam cum ad tertiã partem aurei uectigal decidiisset, tremisses, dū cente Alexandro etiã quartarios futuros, quando minus non posset: quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans, ut si uectigal contrahere potuisset, & eosdē ederet, sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflare eos iussit, & tremisses tantū solidosq; formari. Hactenus Lãpridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos esse integros eo tempore, quo semisses & tremisses fieri cœperunt. In iure autē ciuili quod nunc habemus, non una aurei æstimatione est, ut multi existimant, nec semper septuagenos binos in libras accipiendos censeo, sed pro tpe aliquid statuentium principū æstimationem faciendã: ut, uerbi gratia, in lege prima de uarijs & extraordinarijs cogitationibus Vlpianus de honorario aduocatorū loquens, ita inquit: Licita autē quantitas intelligitur pro singulis causis usq; ad centū aureos. Centū aureos hoc in loco pro duobus auri pondo intelligo. Nam Vlpianus Alexandri tempore scripsit, nondū imminuta prisca numismatis forma, nisi si pauca scrupula auaritia ipsorū legitimo pòderi detraxit, ut supra docuimus. Visuntur enim hodie Mamææ matris eius numismata:

Aurei æstimatione in iure

Honorariū aduocatorū.

Lex Cincia.

Et ego omnium imperatorum uidi eadem forma ab Augusto ad Commodum Cæsarem. Sed ad hoc quod diximus, non solum argumentis, sed etiam taciti autoritate comprobare possumus, qui libro undecimo de tempore Claudij principis loquens: Continuus inde (inquit) Et seuus accusandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli, nam cuncta legum Et magistratuum munia in se trahens princeps, materiã prædandi patefecerat: non quicq; publicæ mercis ita uenale fuit, q̄ aduocatorũ perfidia, adeo ut Samius insignis eques Romanus quadringentis nũmorum millibus Suillio datis, et cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Iguur incõpiente Caio Silio consule designato, consurgunt patres, legem que Cinciam flagitant, qua cauetur antiquius, ne quis ob causam orãdam pecuniã donũ ue accipiat. Deinde obstrepentibus ijs quibus ea cõtumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterum oratorũ exẽpla referēs, qui famã in posteros præmia eloquentiæ cognauissent pulcherrima, alioquin Et bonarũ artiũ principẽ sordidũ ministerijs foedari, ne fidẽ quidẽ integrã manere ubi magnitudo quæstui spectetur: quod si in nulliº mercedẽ negotia ineãtur, pauciora fore: nũc inimicĩas, accusationes, odia et iniurias foeri, ut quomodo uis morborũ, pretia medetibus, sic fori tabes, pecuniam aduocatis ferat. Et paulo infra de Suillio et alijs aduocatis loquēs, qui causam diuersam tuebãtur: Cæsare, inquit, circumsistunt antea cta deprecantes, Et postquã annuũ tacens, incipiũt. Quem ullum tanta superbia esse ut æternitatem famæ spe præsumat, usui Et rebus subsidiũ præparari, ne quis inopia aduocatorũ potentiõibus obnoxius sit: neq; tamen eloquentiã gratuito contingere, omni curas familiares, ut quis se alienis negotijs intẽdat: multos milnia, quosdã exercendo agros tolerare unã: nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus ante præuidetur, prompta sibi exempla: quantis mercedibus P. Clodius Et Caius Curio concionari solni sint, se modicos senatores, qui à republica nulla nisi pacis emolumenta peteret: cogitaret plebẽ quæ toga enesceret, sublati studiorũ pretijs etiã studia

studia peritura, ut minus decora. Hæc ita haud frustra dicta prin-
ceps ratus, capiendis pecunijs statuit modum usq; ad dena sester-
tia, quæ egressi, repetundarum teneretur. Qui locus tribus uerbis
corruptus est in exemplaribus quæ circumferuntur. His uerbis Ta-
citi apparet Vlpianū licitā quantitātē appellasse eam quæ Clau-
diano senatusconsulto taxata erat eo tempore quo aduocati inuidia
maxima flagrabāt ob delationes & perfidiā præuaricantiū. Dena
aut sesteria dena millia nummūm sesteriūm ualēt, ut satis ostēdē-
mus, hoc est centies centenos sestertios; atqui nos alibi docuimus et
ratiōe & autoritate, singulos aureos cētenos ualuisse nummos, hoc
est uicenas quinas drachmas, ita ut auri ad argentum proportio
maior esset duodenaria. Quare planum fit dena sestertia & cen-
tenos nummos eandem fuisse summā: sed Vlpianus aureos dicen-
do, temporis sui consuetudini seruiū iam obsoleto more loquen-
di per sestertia. In lege Nonnulli, de accusationibus, Digestis: Pau-
per dicitur, qui minus quā quinquaginta aureos possidet. Quin-
quaginta aureos auri libram intelligo propter Hermogenem eius
dicti autorem, qui æqualis Alexandri imperatoris fuit. In lege Si
duobus communia, de legatis: Iustinianus uarie pretia mancipio-
rum taxauit: minimum autem pretium non infra uiginti solidos,
maximum non supra octoginta intendit. Solidos non dubie aureos
eius temporis intelligere debemus, qui subsesquipli erant prisco-
rum aureorum, ita ut triceni solidi uicenos aureos ualerent. Qua-
ratione fit, ut minimū pretium serui triginta nostri aurei fuerint,
summum autem, cētum & uiginti, quæ æstimatio longe minor est
illis, quas in præcedētibus ex Plinio & alijs collegi, pretijs scilicet
iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi aurei recentiores auro
obryzo signati sunt ut antiqui: ex quo apparet recentiores prin-
ces numisma bifariam minuisse, pondere scilicet & auri indicatu-
ra, quomodo & nostri fecerunt, & totus deniq; occidentis orbis,
id quod institutum aiunt, ne aurum nobilissimum et argentiū purū
quod duodenarium appellant, usu ac collybo detereretur. Plinius
autor

Autor est Liuium Drusum in tribunatu plebis octauã partem æris
 argento miscuisse. Et rursus alibi: Miscuit, inquit, denario triumuir
 Antonius ferrũ: miscentur æra falsæ monetæ, aliæ è pondere sub-
 trahunt. Denariũ nunc appellamus Caroleum nummũ argenteum,
 qui antiquũ sestertium ualeat. Assen autẽ appellare possumus, quem
 duodenarium uocamus, & nã in partes diuidere, ut antiqui suum
 assen diuidebant, in sui generis partes, quadrantes sextantesq; di-
 centes: sic uncia loco erit denariolus, quẽ Græci chalcum dicunt;
 sic quinaris & senarius, uel quincunx & semis, qui quinos & se-
 nos denariolos ualent sestertios dudum signauimus, qui duos soli-
 dos & semissem ualerent, sed iam rari uisuntur, facti enim nõ pla-
 cuerunt. Extant & trepondij pridẽ signati grossi, curij uocati ab
 autore prædiuue auorum memoria. Centussem dicere possumus
 pro ea summa quam alternis propè uerbis negotiatores centũ soli-
 dos appellant, ut decussem pro decẽ. Licet enim uerba antiqua in
 usum nostrum interpolare, quæ quidem æui situ non putida facta
 sunt. Vidimus post quadrienniũ edictũ præconio promulgatũ, quo
 omnibus numismatis priscis usus abrogabatur, tam nostratibus q̃ ex
 ternis, perinde quasi nullus nummus locabilis esset, qui non æqua-
 mo instrũto, lis nostræ memoriæ fuisset: quod edictũ unius hominis impotentia
 nostri tempo principi extuderat, qui omnia penè omniũ magistratuũ munia sui
 iuris ac potestatis fecerat, quũ muneris sui uices proprias uix ter-
 tio quoq; actu obiret. sed quis minax ac tumultuosum præconiũ, cõ-
 sensus hominum iure optimo neglectũ, præsertim autore sublato de
 medio: quod enim tandẽ edictum iniquius excogitari potuit, & in
 maiores nostros magis iniuriũ, quã monumenta memoriãq; re-
 gum perpetuo delere? Eo enim mandato id agebatur, ut optimum
 quodq; numisma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino dete-
 rioris quassaq; signaretur. O improbum inuentũ, & si fieri posset
 memoriæ hominũ eximendum. Olim magistratus Romani, et post
 eos republica sublata, principes iconicos se fingi in numismate uo-
 lebant, quasi nomen suum latissime longissimeq; produri: quo no-
 mine

mine ad nostram usq; etate permāsit eorū memoria, uelut statuis
 per totū orbē erectis. Quod cum nostri principes olim imitati es-
 sent, similē eis gloriā etas nostra inuidisse olim dictūtabatur, unius
 hominis uel paucorū crimine, tametsi utinā ipse seculū suū nostrūq;
 hac una nota inuississet. Huiusmodi hominū uel temeritatē, uel rusti-
 citatem arguit lex prima de ueteris numismatis potestate, undeci-
 mo libro Iustiniani Codicis, his uerbis: Solidos ueterū principū ue-
 neratione formatos, ut tradi ac suscipi ab ementibus & distraben-
 tibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debi-
 ti pōderis sint & speciei proba: scituris ijs qui aliter fecerint, haud
 leuiter in se uindicandū. Verū ea quæ diximus de amphora et mē-
 suris cæteris, rursus in dubiū uocabuntur, cum locus ille Plinij suc-
 currerit ubi de uino Opimiano loquitur. Quare etsi procul à me ab-
 esse suspicionem illam uolo, quasi obtrectaturientis more hominis
 & delatoria (ut dicitur) curiositate in commentarios inquisuerim
 scriptorū nostro seculo clarissimorū atq; existimatissimorū, facere
 tamen nequeo, quin in operis huius coronide Hermolaū Barbarum
 uirum summa laude dignū, iterū ad disquisitionē doctorum homi-
 num reuocē: non quod manibus uirorū doctorū diē dicere gaudeā,
 qui uadimonū obire apud superstites nequeunt, sed quod ueritatē
 asserere in lucē uolens, locupletēs eius rei uades, quos nobis uiuens
 reliquit, cū ad os omnino ad hoc iudiciū duxi: præuaricationis enim
 insimulari aut certe obliuionis possem, si locū illum Plinij silentio
 præterirē, qui ut ab Hermolao intellectus est, id quod nos diximus
 de uncia euerit, ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda.
 Plinius igitur libro decimoquarto de uini generibus loquēs, quæ in
 autoritate fuerunt: Alicui anno, inquit, fuit omnium generū bonitas,
 L. Opimio cōsule, cum c. Gracchus tribunus plebis seditionibus agi-
 tatis interemptus, ea coeli temperies fulsit (cocturam uocant) solis
 opere, natali vr̄bis sexcentesimo trigesimoquarto: durantq; adhuc
 uina ducētis ferē annis in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc
 natura uini in uetustate est: nec potari per se queunt, nisi peruin-
 cat aqua,

Locus Plinij
 de uino Opi-
 miano.

Cocturā.

cat aqua, usq; in amaritudinē carie indomita: sed cæteris uinis cōmendādis minima aliqua mixtura medicamēta sunt: quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuātur. Ex ijs tamen usura multiplicata semissibus, quæ civilis ac modica est, in Caij Cæsaris Germanici filij principatu annis centū sexaginta singulis uncias uini cōstituisse nobili exemplo docuimus, referentes uitem Pomponij Secundi uatis, coenamq; quam principi illi dedit: tantum pecuniarum detinent uini apotheca. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita se emendasse testatur, quem in altera editione enarrans post explicatam de usuris retractionē: Ut redeamus, inquit, ad propositum, Si amphora, id est (ut Festo placet) octoginta uini libræ sub Opimio centum nummis ualuit, faciunt autem octoginta libræ nongentas sexaginta uncias, efficitur ut semisses usuræ, hoc est nummi seni annorū centum sexaginta nongentos sexaginta nummos inferant, atq; ita singulæ uini uncia singulis nummis usuræ nomine constiterint. Hactenus ille cum dixisset, quasi penso suo absoluto, ad alia transit, cum magna (ut uidetur) securitate compertæ rei defunctus. Primū siue hoc dixerit Festus, siue non, id quod datur accipio, id est uini amphoram octoginta librarum esse: hac enim ratione efficitur, ut sextarius sit unciam uiginti. Nam quum duodequingenta sextarijs amphora impleatur, si libris duodequingenta totidem besse addas, ut sint duodequingies uicena uncia, fiunt octoginta libræ. Quin & ipse Hermolaus in priore editione: Amphora, inquit, uini quadrantal latine dicta Festo Pompeio, congios octo cōtinebat, id est sextarios XLVIII. sextarius uncias uiginti Festo, sed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis: ita fit ut singulæ amphoræ LXXX. Festo, uel XCVI. Africano aut certe CXLIII. uini pondo capiant: quibus in XII. uncias resolutis, efficiuntur aut nongentæ sexaginta uncia, si octoginta pondo sunt: aut mille centum quinquaginta duæ, si nonaginta sex: aut mille septingentæ uiginti octo, si centum quadraginta quatuor. Ex quibus

uerbis

uerbis tametsi ambigere magis q̄ rationē colligere doceamur, tamē
 (ut dixi) quod à me stat, id cupide accipio, & in rem meam uerto:
 hac enim auctoritate probo sextariū uel dipōdiū fuisse id q̄ astrue
 re conor, uel certe unciarū uiginti, cum apud Pliniū legatur quin
 decim unciarum esse, id est libræ & quadrantis, quod nullo alio te
 stimonio subsistere potest. Verum illud non concedo, ut uncia uini
 duodecima libræ pars sit: nec in sextario uncias uini uiginti esse di
 co, sed duo. decim, et in amphora quingētas septuaginta sex, quas
 Hermolaus nongentas sexaginta esse putauit, id quod ante ex
 Martiale abunde probatum est: alioquin sextarius qui cūtra cōtro
 uersiam in duodenos cyathos diuiditur, nō unciarum uicēnūm, sed
 duodenūm tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus nō
 ad mēsuram referretur, quod nec Pliniano sextario, nec Pompeia
 no congruit, quodq; Hermolaum non animaduertisse mirum est,
 præsertim cum Plinium in manus accepisset: quota est enim uncia
 pars libræ, tota est cyathus sextarij: & uncia tam ad quotam par
 tem, quā ad pondus refertur apud autores, & (quod maius est)
 interdum ad longitudinem uel crassitudinem, ut in primo libro
 ostensum est à nobis. Plinius libro xviii. de medica loquens: Si sit
 humidū solum herbosum' ue, uincitur, et desciscit in pratū, ideo pro
 tinus altitudine unciali herbis omnibus liberāda manu potius q̄ sar
 culo. Vuncialem altitudinem pollicarem intelligo, id est digiti &
 trientis ut Frontinus autor est. Nimirū Hermolaus blandiente cal
 culo deceptus est: siquidem cum centies sexagies fenos nummos cū
 octuagies duodenis uncijs ad unum quadrare subducenda ratione
 inuenisset, ilicet non excussum quod arridebat admisit: ultra enim
 addubitare eum non sinebat deprehensæ usurarum rationis fidu
 tia gestiens: quod tamen affirmare uereor, ne plenum sit auda
 ciæ. Ipse enim Hermolaus de altera sua editione ad Antoniū Cal
 uum scribens Venetum patrūm, ita inquit: Peruenit quidem res
 ad umbilicum, sed nullus tamen dies est quo non fiat aliqua ac
 cessio: nunc cum impressoribus agitare cœpi lente, de industria

rem differens, ut diutius in fermento sit: nihil time, diligentia adhiberi sumus, qualem in altera editione prætermittam sæpe mecum questus es. Et paulo inferius: Multo aut, inquit, plus operis et laboris adi quam putabam, quod omnium rerum quæ in coelo et sub coelo sunt gnarum esse oportet, qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui castigare. Hæc uerba significant Hermolaum magnam animaduersionem adhibuisse secundæ castigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum nummorum deesse dico, sicut & in alijs quibusdam locis apud Plinium, qualis est ille libri decimiseptimi in principio de Lucij Crassi domo: & libro xxxiii. de argento Carthagini imperato, ut in superioribus adnotauimus. Quare sic legendum puto: Quod ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuuntur, ex ijs tamen usura multiplicata semissibus quæ ciuili ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu anno centesimo sexagesimo singulas uncias uini constituisse nobili exemplo docuimus: ut sensus sit apertus hoc modo, et omnino extricatus, sicque Plinium locutum intelligamus. Quare si eius temporis. uel sic: Verum si temporis Opimiani æstimatione in singulas amphoras centenos nummos statuas, ex his tamen usura multiplicata semissibus in Caij Cæsaris principatu anno centesimo sexagesimo, & reliqua. Verba sunt enim Plinij, coniectura assequetur id quod dicit: Si, inquit, consulatu Opimij uinum illud centenis nummis ualuit, (id quod uerisimile est) & interusurij semissium ratio habeatur, necesse fuit anno centesimo sexagesimo, quo tempore Pomponius coenam Caligulae dedit, uncias uini singulas tot nummis constituisse. Hermolaus hunc locum castigans duo uerba mutauit, illud quo fit pro quod ut, & singulis pro singulas legens. Anno autem centesimo sexagesimo lego, sensu ita exposcete, et alioquin ab antiquo uno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari libet & aliquid comminisci, ut in eadem huius rationis formam aperiamus, utque si nobis collimare. collimare non contigerit, post nos existat aliquis qui a scopo non aberrat: sic enim artes consummatæ sunt, alijs super alios commentantibus, ani-

locus Plinij
emendatus.

Collimare.

bus, animorumq; contentio ad eam tandē peruenit quā Græci Eustochiam, id est animorū & oculorū intentionem nō aberrantē appellānt, nostri collimationē dixerunt, quasi tragulā quandam perspicaciæ ad inuentionis scopulū limis oculis intendentiū: quanquā sunt qui collineationē appellare eam malint, à lineis uisualibus in unum locū contentis. Hoc ueluti iure gentiū utentes, post doctissimorum hominū sententias, & nostram in mediū sæpe in hoc opere attulimus: nec qui post nos sententiā dicturi sunt, assentiēdi magis quā censendi exemplū amplectentur si operā prolixè literis impenderit, alioquin chartarū inani dispendio tot libri noui sub præla quotidie miterētur. Id modo ne referat Gallus an Italus sit qui ad scribendū animū appulerit. Quod non ideo dico, quasi hoc nobis instructo Italia literarū bonarū magistra interdixerit, quæ nulli non laudē suam benignitate summa ut bona quoq; sua impartit: sed nostratiū hominū improbitas memoriæ semper obuersatur, cui nunquā satis uidebor respondiisse: qui utinā ipsi tam Italos q̄ Italiā amauiissent, melius enim (ut arbitor) & nobis & honori suo consueuissent. Semisses igitur usuræ centū & LX. annorū, id est centies sexagies seni nūmi (ut Hermolai dixit) nongētos sexaginta nummos efficiunt: quibus si sors ad datur (quā ipse omisit) sūt mille & sexaginta: ita Hermolai ratio procedere non potest, cum sortis & usurarum ratio habenda sit. In amphora aut octo & quadraginta sextarios esse constat, & duodecim cyathos in sextario, quos numeros si inter se ducas, sūt cyathi quas uncias Plinius dixit, quingēti septuaginta sex. Si ergo apud Plinium sic legas, singulas uncias binis constiisse, & subintelligas nummis: quod fieri ex præcedentibus potest, duo & nonaginta nummi plures erunt, quā ut summa eorū duplicata mille & sexaginta nummis ad unū congruant: summa enim cyathorū duplicata, mille centū & quinquaginta duo erūt: Ita Plinius duobus et nonaginta nūmis usuras auxerit. Quod si usuras usurarū reputeemus, octauo quoq; anno & quinto mense anatocismus renascitur, id est centesimo & uno mense: qua ratio-

L ne cen-

Eustochia.

Italici.

Anatocismus
eniquis usi-
tatus.

ne centum annis usura subnascens, duodecies senos nummos peperit, id est duos & septuaginta: & sexaginta annis, paulominus duos & quadraginta, qui fiunt simul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte uidetur ratione supputasse. Anatocismum autē usitatū fuisse antiquis notius est quā ut ostendere necesse sit: quapropter fortasse non uini apud Plinium sed bini legendum est, nam uini uerbum omnino eo in loco non congruit ut superuacaneum: sic fiet ut sextarius quatuor & uiginti nummis constiterit, id est solidis nostris uiginti, quod omnino magnū fuit pretium: cū ea ratione amphora, quæ octaua pars est modij nostratis, duodequingenta Fracicis cōstiterit, qui hodie quatuor et uiginti ducatis ualent: cū nemo nostra memoria apud nos binos modios uini pluri uēdiderit quantūuis cara annona: ita uini pretium centū & sexaginta annis duodecies penē multiplicatū erat, cū singulæ amphoræ millenis cētenis quinquagenis binis nūmis uenderētur: & tanti cyathus post tot annos uēdūus est, quanti sub Opinio sextarius uēdebatur. Hæc ratio etsi speciosa uidetur, tamen admittendam affirmare non ausim. At huc enim ita ratio inuēta est quasi non modo incolume uinū, sed etiā non imminutū fuerit. Nihil igitur ex amphora centenū nūmūm Plinius deperijisse centum sexaginta annis existimauit, præsertim cū ad crassitudinē mellis asperri redactū esse dicat. Ego uero ex uino nostro coniecturā faciēs, id uinū ad septimas minimū partes exuctū fuisse cēseo: cui dispendio si nūc addas id quod intercidit in alia atq; alia uasa semper etiam ipsa aliquid sorbētia, trāsfundendo, id quod tot annis necesse fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis: uix decimā quanq; amphorā post tēporis tantā intercapedinē residuā fuisse credo: ut fortasse non binis nūmis sed uicenis legendū sit: id uerba ipsa Plinij mihi significare uidētur, cū inquit: Tantū pecuniarū detinet uini apothecæ: nec alia res maius incrementū sentit ad uicesimū annū, maius uē ab eo dispendiū non proficiente pretio. Vina enim significat ad uicesimū annū ita cōmode ueterascere, ut usuras etiā semisses pensitare

fitare possint: sed si ultra asseruētur, ut nullo pretij augmēto mirū in modum deminuātur. Sic igitur colligo, quasi ipsa per se caries cōgios octonos quos amphora capit, ad totidē sextarios contraxerit æuo ipso absorbente: deinde ut diffusionis & transuasionis disspēdium sextarios ad tesses aut dodrātes redegerit, testis ipsis semper combibētibus. His duobus intertrimētis si specimina gustātibus data, iuncturāq; cauponationis heminariæ quadrātariæq; addideris & quod aliās intercidit, quis iam addubiet ad uicenos nummos pretium in uncias extendere, quod semisses usuræ ad binos nūmos & ultra intēderant? Id quod si admittamus, sextarij singuli nummis ducenis quadrigenis constiterunt, id est sexagenis denarijs. Qua ratione pretiū paulominus cenū & uiginti partibus auctum est centum & sexaginta annis, quod fortasse nō incredibile erit, si quis reputet quod minima aliqua mixtura (ut Plinius dixit) medicamēta erant, cæteris uinis cōmendandis: ut portione per hoc magna exortū uinū esse intelligamus: in quo exucto liquore uini uis remāisset incolumis & uiuida. Hoc quū admiratione dignū esset, ideo Plinius retulit, ita ut nobile exemplū uēditi plurimo uini appellet: id tamen minus mirū factū piscis nullus Romæ ab homine priuato octo millibus nūmūm emptus, id est ducētis aureis nostris. Hoc enim creditu difficilius est q̄ amphoram uini præstātissimi et medicamentarij ducentis & octoginta octo aureis uenisse: tantū enim amphora supradicta ratione constiuit. Hanc etiam opinionē adiuuare potest id quod Plinius libro duodecimo inquit de Opobalsamo loquens his uerbis: Nec manifestior alibi fraus, quippe millibus denariūm sextarij empti uendente fisco, trecētis denarijs uenēunt. Si enim Plinij tēpore cū largior iam foetura succi eius erat, singuli sextarij synceri liquoris centenis aureis uendebātur, nō magno pere mirū est inusitatæ atq; omni æuo inauditæ uetustatis uinum, quod medicamenti loco cederet, senis aureis uenūisse. Verū illud ipse miror, quod anno Opimiano. i. natali ipso uini Opimiani, Plinius singulis amphoris cētenos nummos taxandos existimauit:

Opobalsami
pretium,

qua ratione culeus nostras, id est sesquimodius Parisinus tribus argenti libris ualuit, hoc est triginta aureis nostris. Quod si eo anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plinius libro supradicto enumerauit: quonam modo fieri potest ut tanti amphora uenerit? praesertim cum feraces uines habuerit ut idem autor tradit: quippe in Gallia ut gelicidium, uredo & sideratio sequens, & has coeli iniurias procella excipiens, summam caritatem inferant, id quod memoria mea non semel contigit, nemo tamen meminuit hac in urbe modium uini qui amphoras octo capit, duodecim aureis uentre, duntaxat uernaculi: tamen si hic habeamus omnium prope generum, id est albi, helui & intense rubetis, nigriq; quae nulli importatorum cedunt duntaxat iugi usu mensae, tamen si pretio aliquantulum cedant nonnullis importatis, quae strenuiores esse creduntur trullandis palatis. Vinosorum hoc hominum iudicio factum, qui uina nostratia, id est agri Parisini retuso mucrone esse dicunt: nec satis lancinare linguas gustu feruido & acuto. Alioquin sanorum iudiciorum consensu constat uina Francica, id est Parisina omnibus numeris bonitatis praecellere, tamen si halitu ut illa externa uertiginem non cieant. Sed ne illa quidem aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini supradictum pretium excedunt: quod de his intelligi nolo, quorum singulae portiones uno conuictu dantur. Qualia sunt Lusitanica, pseudocretica, & omnino quae sapae uice sumuntur: & pro Liberi bellarijs cedunt. Verum de pretio uini audiamus Columellam sic dicentem libro tertio: Quippe ut deterrimi generis sint uinae, tamen si cultae sint, singulos utiq; culeos uini singula eorum iugera peraequabunt: utq; trecentis nummis quadragea urnae uenerent (quod minimum pretium est annonae) consument tamen septem culei sestertium duo millia & centum nummos. Ea porro summa excedit usuram semistium. Atq; hic calculus quem posuimus, graecini continent ratione: sed nos extirpanda uineta censemus, quorum singula iugera minus quam ternos culeos praebent. Minimum pretium annonae Columella esse dicit, quum trecentis nummis quadragea urnae uenerunt,

neunt, id est uiginti amphoræ, quod perinde est ac si dixisset quum singulæ amphoræ quinis denis nummis uæneunt. Si igitur uilissima annona uinū in amphoras quindecim nūmis erat: existimo mediocri annona amphorā tricenis nummis uēdi solūā: ut summa fuerit annona, quadrageni quini uel quinquageni nummi: dira et prodigiosa etiam sexageni, aut summū septuageni. Sed caritatis anno næ ac uilitatis ratio duplex, alterā copia & penuria moderatur, alterā prima ultimāq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio sit in medio posita, ut pro captu cuiq; cōmimisci quicquā liceat: ne in immensum crescat hic liber, si lites litibus resolvere pergeremus: esse enim huius incepti eam rationē uidebam, ut si indulgere stilo uoluisssem, connexa rerū series in aliū sæpe relatura nos esset: ac nihilo secius tamen libens feci ut locum quendā ex libro Columellæ transcriberē propter insitā ac peruulgatā opinionē inter nostros de uiniū cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur autor docere uolens uberrimū esse uinearū redditum: Atq; ut omītam, inquit, ueterem illā felicitatem aruorū, quibus & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Terentius prodidit singula iugera uinearū sexcenæ urnas præbuisse: his certe tēporibus & Nometana regio celeberrima fama est illustris, et præcipue quā possidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearū iugera singula culeos octonos reddidisse plerunq; cōpertū est. Nam illa uidentur prodigialiter in nostris Ceretanis accidisse, ut aliqua uitis apud te excederet uuarū numerū duūm milliū: ut apud me octingentæ stirpes insitæ, intra bienniū septenos culeos peræquaret: ut primæ uinæ centenas amphoras iugeratim præberent: cum præta & pascua & syluæ, si centenos sestertios singula iugera efficiant, optime domino consulere uideatur. Nam frumenta maiore quidē parte Italiæ quando cum quarto responderint uix meminisse possumus. His uerbis Columella clarissimus autor rei rusticæ, testatur nullum genus agriculturæ aut prædij fructuosius esse uinea. Ostendimus supra iugerū minus esse besse arepenni Parisini:

De cultu
uiniū.

L. 3. quanquam

quãquam Columella libro sexto dicat semijugerum à Gallis arepẽ nam uocari: & idem autor censet extirpandũ uinetum esse, quod minus tribus culeis, præbeat in iugera, id est sexagenis amphoris. Varro libro primo: In qua terra, inquit, iugerũ unum denos et qui nos culeos fert uini, quot quædã in Italia regiones. Sed ut has Varronis uineas raræ felicĩtatis omittamus, Senecæ uineas Columella octonos culeos ferre solitas tradidit, id est cetenas et sexagenas amphoras in iugera. Quod quia rarũ fuit, rursus ijs omissis alias uideamus quæ mediocres habebantur, id est quæ cetenariæ erant quinque culeos reddetes iugeratim. Ut igitur cetenas amphoras, id est duodenos modios nostros & semodiũ uinea mediæ notæ præbuerit, & singulis amphoris minimũ annonæ pretiũ statuamus, id est quinos denos nũmos, mille ac quingentos nummos aniuersario uectigali reddidit. Quod si mediocrem annonam aestimare uelimus, hæc summa duplicabũur, ut sint ære nostro quinque & septuaginta aurei coronati: hodie ex iugero & triente Romano, id est iugero Parisino si quis centenas amphoras annuatim ferret, id est duodecim modios nostros & semissem duntaxat uini non minimæ notæ, quam nostri familiarẽ appellant, hic Baccho litasse dictũare tur: rariq; sunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic redditus iugeri Romani mediocris inueniatur: quare planũ fit uinearũ cultũ apud nos non suo pte uinio, sed cultorũ, damnosum existimari. Quum enim hic ferẽ rei rusticæ tractationẽ ignoremus, & qui nobis fodiũt & putant, omnia ex cõmodo suo faciãt, fit plerunq; ut nec exacte nec tẽpestiue cultus uiniũ absoluat, quũ in vrbe existẽtibus dominis opus in agro fiat. Propterea Plinius libro decimo octauo: Profecto, inquit, opera nõ inpenfa cultura constat, & ideo maiores fertilissimũ in agro oculũ domini esse dixerũt: atq; ita loquor quasi uiniores peritos habeamus, cum uix decimus quisq; artem suam nouerit. Inde fit ut sumptus uinæ fructum sæpe deuoret: quod tamẽ ne deterrimo quidem cultu ijs contigit qui uitiferum solum eligere nouerũt. Sed

cum

cum iam omnis collis campusq; uinibus conuestiatur, necesse est inscijs cultoribus plurima uineta nõ respondere, præsertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis sentitur. Quare cum à prima germinatione usq; ad quintum nonas Maias (qui dies ultimus est decretorius uinibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterũ uis maior impendeat, quæ nullo nõ anno alicubi stragè infert, simul uredine ab æstu caniculæ, aut aquæ coelestis inopia uuæ sæpe retorrescant, id quod cum hæc proderem egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit, nisi aut diligentia aut felicitas adiuuet, est ferè quod expensum uinibus queribundi feramus. Quanta autè priscorum frugalitas & q̄ strenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuersum patet, cuius uelut unum specimen illud adnotasse satis erit, quod Varro libro primo de uinearũ cultu loquens ita inquit: Saserna scribit satis esse ad iugera octo, hominẽ unũ: et Columella libro XIII. Nam ut amplissimas impensas uinæ poscât, non tamẽ excedunt septẽ iugera unius operã uinitoris. Hodie autè quotus quisq; uinitor tribus iugeribus sufficĩ? Ita fit ut uineas non uinitoribus colẽdas locemus, sed cultorũ mancipibus. Propterea in agro Parisino uineta magno excoluntur, cũ multis in locis Galliæ paruum sumptum quis feraces uines poscant: quod et incuria dominorum, & ignauiã uinitorũ ita inueteratum est, ut constãui apud nos res rustica nequeat, rusticis unanimi cõspiratiõẽ tuẽtibus quod à maioribus acceperunt. Verum (ut ad Plinium redeam) si centenos nummos in amphoram statuamus anno Opimiano & centenarum amphoras in iugerum, qui mediocris est prouentus Columellæ, uideamus quonam tandem reddũs euasurus sit: centies centeni nummi decem millia nummũm fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis aestimare solemus: quo fit ut nõ immerito fortasse Pliniana exẽplaria eo in loco suspecti postularim, quomodo et in alijs nonnullis locis, officio (ut mihi quidem uidetur) studiosi hominis functus qui in medium consulit, Nam illud Columellæ in loco

Fertilitates
soli memora
biles.

à nobis antea citato : Nam frumenta maiore quidem parte Italiae quãdo cum quarto responderint, uix meminisse possumus, cū quarto decimo legendū esse notius est quàm dici debuerit, ex Varrone libro primo cuius hæc uerba sunt : Quare obseruabis quantū in ea regione consuetudo erit serendi: ut tantum facias quantū ualet regio ac genus terræ: ut ex eodē semine aliubi cum decē respondeat, aliubi cum quindecim, ut in Hetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiã cum centesimo redire solū. Nec mirū id Italiae tribui, cum Plinius tradiderit agrum Babylonii cum quinquagesimo fœnore messes reddere, diligentioribus agricolis etiã cum centesimo: de quo Herodotus in primo ita inquit: ἔν δὲ τῆς Διμήτρῳ κερπὸν ὡς δὲ ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἢ βαβυλωνίῳ χώρῳ, ὡς ἐστὶ Διηγήσισι μὲν καὶ περὶ πάντων ἀποδιδούσιν, ἐπειδὴν δὲ ἀριστὰ αὐτῇ ἐαυτῆς, ἐκείνῃ δὲ τριηγήσισι ἐκφέρει. Id est, ad cerealē autem frugē usque adeo bona est regio Babylonia, ut plerunq; ducena reddat: ubi autē bonitate sese ipsa uincit, ibi etiã ad tricena. Plinius libro quinto: Libyphoenices appellantur qui Byzantiū incolūt: ita appellatur regio CCL. millibus passuum per circumū fertilitatis eximie, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et libro decimo octauo: Tritico nihil est fertilius, hoc enim natura ei tribuit, quoniã eo maxime alat hominē, utpote cum è modio si sit aptū solum, quale in Byzantio Africae campo, centeni quinquageni modij reddatur: cū centesimo quidē & Leontini Siciliae campi fundunt aliq; & tota Betica, & in primis Aegyptus. Hoc dictū Plinij nō conuenit cum uerbis Ciceronis superius à nobis citatis de agro Siculo, cū decimo reddēte. Non hyperbolice igitur dominus noster in euangelio matthæi capite decimotertio, fructum summū ad centesimā frugē auxit. Verba Plinij libro decimo octauo hæc sunt à Theophrasto ad uerbum traucta: Babylone tamen segetem bis secant, tertio depascunt, alioquin folia tantū fierēt. Sic quoq; cum quinquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli, uerum diligentioribus cum centesimo. Sic enim Hermolaus recte emendauit. Theophrastus libro octauo de

Tritici ferti
litas in Afri
ca.

uo de Stirpibus: τὸ δὲ τρίτον τὰ πρόβατα ἐπαφροῶσιν. οὕτω γὰρ φύει τὸν καρλόν. εἰ δὲ μὴ, φυλλομανεῖ, γίνεται δὲ μὴ καρλῶς ἐργασαμένοις, πεντηχθοντάχοα, ἴσ' δὲ ἰσθμειῶς, ἐκαχθοντάχοα. Et ta-
 men in antiquis exemplaribus & in impressis ante Hermolaum sic
 legitur: Sic quoq; cum quintodecimo foenore messes reddūt exili-
 tas soli, uerum diligentioribus cum centesimo quinquagesimo, quod
 mirū est, cū ad uerbū Plinius locū Theophrasti uerterū, nisi quod
 duo illa uerba, exilitas soli, apud Theophrastū non sunt, nec uiden-
 tur conuenire, cum Theophrastus pieram terrā illam appellet, id
 est pinguem, & Plinius ipse præpinguē & densam, ut potius feli-
 citas quam exilitas legi debeat: & mirū sit Hermolaum hæc uerba
 ex Theophrasto agnouisse, cum exile solum contrarium sit læto &
 affluentī. Quod autē sequitur: Neq; est cura difficilis: quā diu-
 tissime aquari gaudent, ut præpinguis et densa hubertas diluatur,
 sic emendandū censeo ex antiquo uno libro: quā diutissima aqua
 riganda. Theophrastus. ἢ δὲ ἐργασίᾳ τὸ ὠσπλεῖσθον χρόνον ἐμεί-
 νειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλιν ποιήσῃ πολλήν. πίειραν γὰρ οὕσων καὶ
 πυκνὴν πλὴν γυν δέῃ ποιῆσαι μανήν. Id est, cultus aut est ut q̄pluri-
 mo tempore resideat aqua, & multā herbæ materiā faciat. Pingue
 enim solum et densum oportet rarū fieri. Idem Plinius capite sequē-
 ti: Similis ratio sed felicitas maior Babylonice Seleucice, Euphrate
 atq; Tigri restagnatibus: quoniā ibi rigandi modus manu tempera-
 tur. Alioquin etiā aquari uerbū hoc loco nō conueniūt. Cum de agro
 nostro qui pinguisissimus esse uulgo dicitur, agricolas multos in-
 terrogarim, nunquā exculpere potui ut cum decima fruge reddere
 semen faterentur, nisi siquādo summa anni ubertate id contigit, uel
 in nouali recens proficisso. Quo magis mira illa felicitas agrorū ui-
 deri debet: sed & in eo culpā aratorū nostrorum esse crediderim,
 nam Varro cum quintodecimo in Hetruria respondisse dicit, quū
 Columella, uix cum quartodecimo respondisse meminerit, quod nō
 effoeto solo, sed negligētia agricolarū factum puto, qui à pristina
 diligentia iam Claudij imperatoris uel Neronis tempore descie-

Plinij locus.

Animaduer-
tedus locus.

Pretium ui-
nearum.

rant, sub quo Columella scripsit. Verum animaduertenda Colu-
mellæ uerba supradicta: Cum prata, inquit, & pascua & syluæ,
si centenos sestertios singula iugera efficiant, optime domino con-
sulere uideantur. Ex quibus uerbis conijci potest quantū sestertius
ualeret: quippe hodie prata scimus & uidimus, quæ annuos quater
nos Frænicos domino p̄sitare solita sint scenifici in lustrū obloca-
ta, ita ut cōmode secū eo pacto putet actū: Atqui centū nūmi æsti-
matione nostra duobus aureis et semisse ualuerūt. Sed quoniā dixi-
mus qualis fuerit reddū uinearū, restat ut uideamus quantū fue-
rit pretiū. Columella libro quarto: Vinior licet sit emptus sex uel
potius sestertijs octo millibus, cum ipsum solū septem iugerū totidē
millibus nummorū partū, uineasq; cum sua dote, id est cū pedamē-
tis & uiminibus binis millibus in singula iugera positas duco. His
uerbis Columella uineā cōseri in singula iugera tribus millibus nū-
mū significat: quibus si operā uiniūris addas, quatuor iam erunt
millia, sine usuris biēnij semissibus quo uinea nouella cessat. Hæ du-
centos quadraginta nūmos ualent, ita singula iugera amplius cen-
tenis aureis nostris conferebātur. Plinius uero eo in loco ubi Opi-
miani uini meminist, de arte colendæ uineæ loquēs: In nostra, in-
quit, ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere. Verū eo
minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quæ in omni re ma-
xime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Ste-
lenus è plebe libertina LX. iugerū non amplius uineis excultis in
Nomentano agro, atq; æque quadringentis nummis uenundatis,
Magna fama et Vetuleno Egilao uel potius Aegilao perinde liber-
tino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore ho-
minum, quoniā ipsum Africani colebat exiliū: sed maxima eiusdē
Steleni opera Rhemmiū Palæmonem aliās grammatica arte cele-
brem in hisce XX. annis mercatū DC. millibus nummū in eodem
Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem usque-
quaque nobilitas uinetis per omnia suburbana, ibi tamen maxima:
quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat, ac ne
in p̄se

in pessimis quidem elegantioris soli hæc aggressus excolere, nõ uirtute animi, sed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Pastinatas enim de integro uineas cura Stelenium imitatus, ad uix credibile miraculũ perduxit intra octauum annum CCCC. M. nummũ emptori addicta pendente uindemia: cucurriq; nõ nemo ad spectandas uuarum in ijs uineis strues literis eius aliores, contra id pigra ciuitate sibi patrocinate, nouissime Anno Seneca principatu traditiõis ac potetiæ quæ postremo nimia fuit super ipsum: minime utiq; miraturi Annæum tanto prædij eius amore captum, ut non puderet inuiso aliã et ostento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum: digna opera quæ in Cecubis Setinisq; proficeret, quando & postea sæpenuero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugerbis scripsit. Hunc locum (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impressis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uideret in eius castigationibus: & cum prius CCCC. nummũ legeretur, ipse millibus recte addendum censuit. Ego uero hunc locum mendis adhuc scatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum: quem quia emendari à me non posse uidebam, transmittendum diu censui: sed quoniam aliud exemplum non succurrebat unde ostendere id quod nunc agitur possem, consilium mutaui, ita tamen ut seruatũ anxie antiquis exemplaribus, additio quod comminisci potui, locum aliquanto magis perspicuum minusque mendosum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locum declarare cupiens: Videtur (inquit) Steleni uinetũ primo CCCC. mil. uenisse, tum DC. millibus mercante Palæmore, non à Steleno, sed ab emptore primo, demum quadruplicato pretio comparatum à Seneca. Ego aliter censeo, quare sic legendum existimo: Sed maxima eiusdem Steleni opera Rhemmio Palæmoni aliã grammatice arte celebri in hisce XX. annis mercato rus sexcẽtis millibus num-

Plinij loci.

bus nummum in eodem Nomentano. Ex uetustissimo libro in quo hæc per datiuum leguntur, Palæmoni & celebri: nec mercatū, sed mercatorijs, ex quo mercato rus legendū dico: alioquin frustra Plinius dixisset in eodē Nomentano, si de uineto superiore ipse intellexisset. Maxima igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Est enim opera septimus casus non accusandi: nec Palæmon opera, id est agricolationes Steleni mercatus est, sed ad rus emendū opera Steleni usus est, qui iam documentū industriæ suæ ac solertiæ dederat uenundato uineto cccc. millibus nummum. Sequitur: Est autem nobilitas uineti (uel mercis ut in omnibus antiquis legitur) per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniā neglecta per indigentiam prædia perhauriat. Malim, ut in antiquis & pridem impressis legitur, parauerat: hoc sensu: Quum aliās uineæ magno ibi ueniret propter uicinatē, tum illa maxime Palæmonis in pretio erant, quia illa cōparauerat negligentia dominorū coli desita, ex quo noualiū uice censebantur: quod Plinius significat dicens eū uineas pastinasse, quod renouasse significat. Vix tamen hoc congruit cum Columella libro quarto, quum in ponenda uine restibilis uineti ultimā conditionem esse censeat. Quare fortasse Plinius uanitatē in eo arguit: sed uanitatē in eo intelligo potius quod uineas de integro pastinauit quasi restibile uinetū & cariosum, quum uineæ tantum neglectæ indigentia cultorū fuissent, nec repastinatione indigerent. Et inferius: Cura Stelenum agricolā imitatus, lego, cura Steleni dum agricolā imitatur: sic enim antiqua habet exēplaria. Et rursus inferius: Cucurrisq; non nemo ad spectādas uuarum in ijs uineis strues, literis eius altiores pigra ciuitate sibi patrocinate. In pridem impressis, altioribus pigra in ciuitate legebatur, sed Hermolaus illud in expungendū censuit, & altiores legendum, hoc sensu: habuisse causam Palæmonē grammaticū quamobrem agrorū curā literis anteponeret, cum ad id desidiā ciuuitatis sibi patrocinate uideret. Ego autē altioribus reponendū hoc modo censeo. Literis eius altioribus pigra uiciniate sibi patrocinate, hoc sensu

Pastinare
quid sit,

Plinij locus,

sensu: ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus red
debant diligentia pari non excultæ, referrent causam tanti prouē-
tus in doctrinā Palæmonis, qui grammatica arte celebris fuit, saty-
rici testimonio qui inquit:

— Cede Palæmon. Et rursus: — Odi

Hanc ego quæ repetit uoluntq; Palæmonis artem.

meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiusdē Plinij libro
decimooctauo: Caius Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in
paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex
amplissimis uicinijs, in inuidia magna erat ceu fruges alienas
pelliceret ueneficijs: quamobrem à Sp. Alpino curuli die dicta me-
tuens damnationē, cum in suffragiū tribus oporteret ire, instru-
mentum rusticū omne in forum attulit, & adduxit filiā ualidam,
atq; (ut ait Piso) bene curatā ac uestiā, ferramēta egregie facta,
graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos, postea dixit:
Veneficia mea Quiritēs hæc sunt, nec possum uobis ostendere aut
in forū adducere lucubrationes, uigiliasq; & sudores: omnium sen-
tentijs inaq; absolutus est. Sic igitur uicinijs non nauatæ in cultu
operæ, sed doctrinæ cuidā reconditæ tribuendā censebat ubertorē
fructuum perceptionē. Sequitur, ut nō puderet inuiso alijs et ostē-
to futuro tradere palmā eam emptis quadruplicato uineis. Vbi in
uetusto alias regiones, & ostentaturo legimus, in alio ostentatur:
quare legendum censeo, inuisuro alias regiones & ostentaturo: ut Plinij locus.

intelligamus Palæmonē tanto pretio ea regione exactū, alium lo-
cum quæsiturū in quo ostentare pretiū industriæ suæ posset. Reli-
qua ita corrupta censeo, ut sensus cōmode elici nequeat. Veniamus
nunc ad id quod quærebatur. Si sexaginta iugera quadringentis
millibus uenierūt, quæ decem millibus aureorū à nobis æstimatur,
sex iugera mille aureis constiterunt, ut in singula iugera centenos
sexagenos senos & semissem statuere debeamus. Si hoc pretium ex
Columellæ ratione æstimetur, non uideo cur summā laudem pro-
pter hoc adeptus sit Acilius, quod Plinius inquit: propterea suspe-

ctum

Num numerum habeo, nam & in quodā antiquo legi LX. iugerūm
 non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æque nume-
 ro uenundatis, ut fortasse sic Plinius scripserit, atq; æque nume-
 ro sestertiūm uenundatis. Qua ratione summa laus fuit in singu-
 la iugera centenis millibus nummūm uineam uendidisse, alioquin
 non magnopere creuisset pretiū, quod non conuenit cum cultu ru-
 ris alterius, quod quadruplicato intra decimū uenditum est, cuius
 etiam uindemia pendens quadringētis millibus nummūm addicta
 est. Rus autē illud cuius Plinius modū non posuit, centuriā intel-
 Centuria. ligo de qua Columella loquēs ita inquit: Centuriā nūc dicimus. (ut
 Varro ait) ducentorū iugerūm modū, olim autē ab centū iugeribus
 uocabatur cēturia: sed mox duplicata nomē retinuit. Cato centu-
 riā uitariā posuisse uidetur centū iugerūm cū inquit, habere oport-
 tere quindecim mancipia uinearū iugeribus centū. In oliueto modi-
 ca centuria (inquit Varro) erat ducentorum iugerūm. Ergo hic si
 centenariam uineam intelligamus, sexcentis sestertijs emptam, sin-
 gula iugera in suburbano senis millibus constiterunt, id est cente-
 nis quinquagenis aureis coronatis, & pretio quadruplicato intra
 decimum annum, sexcentis, in quibus diligētī cultu eousq; profectū
 est à Rhemmio, ut octauo anno uindemiam pendentem in iugera
 centenis aureis uendiderit, quod Plinius miraculū uix credibile dī-
 xit. Ut enim octonos culeos in singula iugera statuamus, hoc est ui-
 cenos modtos Parisinos quinīs aureis uindemia cuiusq; modij con-
 stitit. Hæc tamen summa multo minor est superiore, si sexagies se-
 stertiūm legamus, & rus centuriam fuisse intelligamus. De his ui-
 neis loquens Columella libro quarto, & Senecæ blandiens tunc po-
 tentia & autoritate apud Neronē præualenti, ita inquit: His cer-
 te temporibus & Nomentana regio celeberrima fama est illustris,
 & præcipue quam possidet Seneca uir excellentis ingenij atq; do-
 ctinæ. Cuius in prædijs uinearū iugera singula culeos octonos
 reddidisse plerunq; compertum est. Ego autem compertum habeo
 in præfectura Parisiensi uineta esse, quæ etiam hunc numerū ex-
 cesse-

cesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima. Igitur quadruplicatum pretium quater & uicies sestertium fuit, quod nūmo nostro sexaginta millia aureorum ualeat: Ex quo apparet Senecam non frustra prædiuitem appellatum esse à Iuuenale: nam & ipse apud Tacitum libro decimoquarto ad Neronem inquit: *Quartusdecimus annus est, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atq; opū cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Et paulo infra: Ego' ne equeſtri & provinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enitiuū? ubi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, et tantis agrorū ſpatijs tam lato ſœnore exuberat? una deſenſio occurrit quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq; meſuram impleuimus, et tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere. Mihi ſubueniendū eſt, cum opes meas ultra ſuſtinere nō poſſim: in hoc uitæ uinere ſenex, & leuiſſimis quoq; curis impar, præſidium peto: iube opes meas per procuratores tuos adminiſtrari, et in tuam formam recipi: quod temporis hortorum, aut uillarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo. Verba ſunt Senecæ ab amicis admoniti, quod ab inimicis apud Neronem inſimularetur, quaſi ingentes & priuatum ſupra modum euectas opes quotidie augetet ut Taciti uerbis utar. Inſtātem igitur perniciem prouidēs, ad principem ultro adiit, immenſi cenſus ceſſionem facturus ut uitæ conſuleret, quod obtinere ei non licuit. Nunc ſi reputare uelimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus Suillium Senecæ inimicum & inter alia quoque exprobrantem apud eundem auctore libro XIII. his uerbis: *Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis intra quadrienniū regiæ amicitia ter millies ſeſtertium parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos uelut indagine eius capi. Italiam & provincias immenſo ſœnore hauriri. His uerbis cū ſuperioribus intelligimus Senecā magnos reddidit ex agris et ſœnore pecuniæ habuiſſe.**

Seneca prædiues appellatus.

Seneca ad Neronē ac cuſatus.

Quod

Quod si festertium ter millies quarto iam anno imperij Neronis quaesiverat, ut Suillius dixit: quid existimemus eum habuisse octavo eiusdem imperij anno, quando oratione illa ad Neronem habuit? Ter millies (ut alibi diximus) census fuit maior Crassiano, hoc est septuagies quinquies centena millia aureum huius temporis. Olim autem a censu notaerant opes hominum, non ut nunc occultae, professio enim necessitatis erat. Caeterum ex praedictis feracitas vinearum antiquarum declaratur, cum Plinius dicat: Ac ne quis uicta in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit: & ut redditus optimus intelligeretur, subdidit Plinius, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicum, ue merces petinas quam sedulum ruris larem: sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisque non fuit, quae primae autoritatis erant, ut ex Plinio & Columella nouimus: Nomentanus enim ager feracitate non autoritate praestantiae illustris erat. Propterea addidit ea uerba Plinius, digna opera quae in Cecubis Setinisque agris proficeret. Prodigio autem simile est uine unam, id est unam stirpem excessisse uuarum numerum duorum millium, quod Columella dixit, & id dictum de uine per gulari puto. Vnde idem alibi: In Albano generis Aminei uinis notatas habuimus, numero quidem perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo singulae ternas urnas praerberent: In pergulis autem singulae denas amphoras peraequarent. Nunc ceterum locus Plinij libro decimo octauo, ubi de summa fertilitate loquitur: Ciuitas, inquit, Africae in medijs sita arenis Syrtis petentibus Leptim, quae magna uocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo, ternis ferè passuum millibus in omnem partem. Fons abundat, largus quidem sed certis horarum spatijs dispensatus inter incolas. Palmae ibi praegradi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uine seruntur frumentum, mox legumen, demum holus, omnia eodem anno, omniaque aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut a porrectis metiantur dignis, sed in pugnum contractis, quaternis denarijs

Fertilitas
stupenda
soli.

denarijs uenundantur. Super omnia est biferã uitem bis anno uin
 demiare: & nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereãt luxu
 ria singuli fructus: nunc uero toto anno metitur aliquid, constatq;
 fertilitati nõ occurrere homines. Hactenus Plinius. Age ineamus
 rationem: Quaterna cubita, plena et iusta, in quadratũ hexapoda
 nostram faciunt, id est tricenos senos pedes: quæ mensura octingē
 ties multiplicata duodetriginta millia & octingētos pedes explet.
 Nos enim superius docuimus iugerum Romanum octingētas hexa
 podas habuisse. Sic fit ut iugerum Romanũ eius soli Africi duode
 cim millibus & octingentis sestertijs nummis constiterit, quæ ære
 nostro trecentis & uiginti aureis coronatis ualent: & tamen ita ra
 tionẽ subduximus, quasi plena cubita fuerint. Magna est hodie opi
 nio agri nostri suburbani, qui uliginẽ contrahit a colluue urbis, ho
 leribus & acetarijs et raphanis & leguminibus seritur, & interim
 pergulis circumuestitur, ne hyeme quidem nisi sæuissima cessans:
 sed pretium eius ut arbitror ad tertiã partem illius Africani nõ ac
 cedit. Vnum autẽ restat dicendum, quod consulto in finem operis
 dilatum est, ut in mentione domini nostri fastigium operi impona
 tur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδράχμα & ὑμῶν ὃν τελεῖ τὰ
 διδράχμα; Magister uester non solũ didrachma. Et rursus: Va
 de ad mare & mitte hamũ, & eum piscem qui primus ascenderit
 tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro
 me & te. ἡρευνῆς εἰς τὴν θάλασσαν βάλει ἄγκιστρον. καὶ τὸν ἀνα
 βαίνοντα πρῶτον ἰχθῦν ἄρον. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς ἰσθμὸν
 σατῆρος. ἐκείνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς, ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σου. Sic tamen
 proprie uerti potest: Magister uester non pensitat didrachma? per
 interrogationem. Est autem didrachmũ nummus binas drachmas
 ualens, quomodo & tetradrachmũ quaternas, quod uerbum apud
 Liuium legitur, ut supra adnotauimus. Cassius ad Ciceronẽ. Nam
 iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellã est nisi si quid
 nauibus Laodicenorũ supportarũ, cõto fame pereat necesse est. Fa
 mem instantẽ significat ex caritate frumenti, quum medimnus duo

Soli Luetia
 ni fertilitas.

Didrachmũ.
 Tetradrach
 mum.

denis drachmis ueniret, id est seni modij Romani et semifextarius noster ducato uno. Liranus apud Matthæum, drachmā senis denario lis æstimat, et sic qlibet, inquit, capitaneus domus soluebat annuatim duodecim Turonenses. Ego autē tantū didrachmū ualuisse quantū septem solidos nostros Turonicos dico. Hoc est septies tātum quantum Liranus existimauit. Exodi trigesimo capite dicitur: Siclus xx. obolos habet: media pars sicli offerretur domino. Qui habetur in numero à uiginti annis & supra, dabit pretiū. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Iosephus libro septimo belli Iudaici de triumpho Vespasiani loquens quem egit de Iudæis uisubactis: Stipendium, inquit, ubicunq; degerent Iudæis indixit, binas drachmas singulis annis inferre in Capitolū iussit, uia ut antea Hierosolymorum templo pendebant. Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuisse tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum est: non enim primum à Vespasiano id factum est, sed ab Augusto qui censum imperauit Iudæis Cyrino præside. Vespasianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, sed Iudæis ubi terrarum cunq; agerent. Didrachmum igitur denos obolos Hebraicos ualebat, sed duodenos Atticos: nec didrachmū in singulos patres familiarū, ut Liranus censuit, hoc est in capita familiarum, sed in singulos homines statutum, quomodo olim semificlus in numerum hominum, id est uiritim non domesticatim constitutus, in eos quidem qui maiores uiginti annis essent: quod perinde est, ac si binas operas in sacra publica conferre iuberentur: nam drachma merces est diurna, ut supra docuimus de denario diurno loquentes, cuius fit mentio Matthæi xx. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictū est. Nunc igitur in hac mentione stateris, æstimentur, si fieri potest, diuitiæ hominis unius priuati, quantū meminerim maximæ. Pythius is est Bithynius, quem Herodotus in VII. prodidit Dario Persarum regi uitam auream & platanum donauisse. Posteaq; Xerxi Darij filio quū in Græciā infesto exercitu tēdens Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectū, regem ipsum

Tributum
Iudaicum.

Stater.

Ipsum atq; omnē eius exercitū hospitio suscepisse, xenijsq; magnificis donauisse, pecuniā etiā in id bellū præbitorū se pollicitū: quam pollicitationē admiratus Xerxes, astantes percūctatus est quīsnam hominū esset Pythius, q̄q; pecunijs abundans, qui hoc ultro spontē diffet. Cui cū respōsum esset, illū esse Pythiū, qui patrē eius Dariū uisendo illo munere uitis ac platani aureæ donauisset, ac tum quoq; nihilominus hominū diuissimus secundū regē esset. Rursus admiratus Xerxes, & ad Pythiū conuersus, sciscitari coepit q̄ ingentis pecuniæ fiducia ad pollicitationem illam uenisset. Ad ea Pythius, quum ad mare, inquit, Græciæ descēdere te audissem, statim opū mearum rationem inire aggressus sum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione, argenti quidem talenta duo millia, auri uero myriadas quadringentas, staterum Daricorum septem millibus minus habere me comperi quæ tibi dono dare statui: mihi autem uitus ex mancipijs & agricultura suppetet. His uerbis Xerxes delectatus, ut tecum, inquit, paria faciam, pro hac liberalitate hospitium te meum facio. Quadringentas uero myriadas nummūm de meo explebo datis tibi chiliadibus septem, ut quadragies centenis millibus Daricorum staterum nihil desit. Proinde quæ hactenus possedisti possideto, memento' que talem te semper præstare. hæc enim te faciētem, nec in præsens, nec in futurum roeninebit. Hæc sunt enim uerba Xerxi apud Herodotū. σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτίκων γέρας θιάδε διδωμι, ξεινόν τε σὲ τρικῦμαι ἐμόν. καὶ τὰς τετρακισίας μυριάδας θει τῶν σατήρων ἀτρπλήσω παρ' ἐμειυτοῦ, δούς τὰς ἐπὶ ἄ χιλιάδας, ἵνα μὴ θει ἐπιδλίεις ἕωσι αἱ τετρακίσιας μυριάδες ἐπὶ ἄ χιλιαδίων, ἀλλ' ἢ θει ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμίο πεπληρωμένη. κέκτησθ' τε ἀνὰς τὰ περ' ἐκτίσασο. ἐπίσασθ' τε εἶναι ἀπὸ θεοῦ θει. οὐ γάρ θει ταῦτα τρίκονπ οὔτε ἐς τὸ παρεῖν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμύσει. Plinius libro XXXIII. de immensis opibus hominum singulorum loquens: Congregate, inquit, & excedētes numerū opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi, quem Varro tradit

Diuitiæ Pythij memorabiles.

Pythius Bēthynius.

Pompeio res gerente circa Iudæam octona millia equitum sua pecunia tolerauisse. Mille conuiuas totidem potorijs uasis, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. Quota uero illæ ipsæ (neq; enim de regibus loquor) portio fuerit Pythij Bythinij, qui platanū aureā, uitæq; nobilem illam Dario regi donauit. Xerxis copias hoc est septies LXXXVIII. millia excepit epulo, stipendium quinq; mensium frumentumq; pollicitus, ut è quinq; liberis senectui suæ in delectu unus saltem concederetur. In antiquis exemplaribus legitur mille millia hominū excepit. Vterq; autē numerus mendosus esse uideatur ex Herodoto, qui pediatum Xerxis ex Asia contractum ter et uicies centena millia hominū fuisse dicit præter seruijs & frumentatores: præter classem cuius magnū numerū facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hospitio suscepisse uerisimile est, quoniā tantas copias terrestres habuit Xerxes, quum in Phrygiam uenit. Nam posteaquam Hellepontū transiit numerus exercitus seruijs & comitatu supra quinquagies auctus est, ut in superioribus dictū est, quum de choenice loqueremur. Sed Plinius fortasse Herodotū autorem non secutus est, sed Trogum, qui Xerxem ex regno suo septingenta hominū millia cōgisse dicit, et trecēta ex auxiliarijs. Quare Plinius scripsisse existimari potest septies octoginta millia, ut subintelligatur centena uerbum, ut supra docuimus: ut sit septies cētena octoginta octo millia. Quod si ex Herodoto restitueri placet, sic legēdū: Decies septies octoginta millia. Nam Herodotus præter pediatum etiam octoginta millia equitum fuisse autor est. Cum autem Plinius dicat Pythium quinq; mensiū stipendium & frumentum exercitui Xerxis pollicētū esse, quinq; filiorū suorū nomine, ut tantū uni uacationē militiæ impetraret, existimo quadragies centena millia staterū Daricorū, tanto exercitui in stipendiū et frumentū cōmendū sufficere in quinq; menses potuisse. Vt igitur minimum numerū sequamur, id est septingenta millia, fac ut singuli in mensem ternos aureos coronatos acceperint, hac ratione in singulos menses stipendium uicies semel centenīs millibus stetit.

quæ summa quinquies ducta ob quinq; menses centies quinquies centena millia efficiat. His equitatus stipendiũ addẽdum, quibus trecenta millia auxiliariũ addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ post transitũ Helleſponti sese Persis adiunxerũt ex Macedonia, Theſſalia, Epiro, & Græcia. Nunc igitur de ſtateribus Daricis uideamus. Stateres quidã Alexandrei, quidã Darici, quidã erant Philippii. Sed ſtater aureus minã argenti ualebat. Polux, ὁ δὲ χρυσοῦς σατήρ μινᾶν ἠδύνατο. καὶ ἔν τε τῶν ἱσχυρίοις πλὴ μινᾶν ἢ ῥοπίης σατήρα ὀνομάζουσι. Aureus, inquit, ſtater minam ualebat: nam & in ijs quæ appenduntur pondus minæ ſtaterem nominauerunt, καὶ ὅταν ἔπωσι πντασάτηρον, πέντα μνον λοχούσι λέγειν. et quum dicunt pentastaterũ, id est quinq; ſtaterũ pondere, dicere uidentur pentamnon, hoc est quinqueminale. Hoc si est uerum, ſtater unus aureus quaternos minimũ aureos nũmos Romanos ualebat: quatuor enim aurei Romani quadringentos nõ amplius ſestertios ualebant, ut ſatis demonſtratuũ est, ut fuerint ſtateres aurei unciales, cuiusmodi ferẽ Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis æſtimabiles. Demosthenes πρὸς φορμίωνα. φορμίων δὲ φισιν ἀπρλοῦνται λάμπιδι ἐν βοσπόρω ἑκατὼν καὶ ἑκατοσὶ σατήρας κυζικωὺς, ὁ δὲ κυζικωὺς ἠδύνατο ἑκαὶ ἑκοσι κ, ὅπως δραχμὰς ἀπικίς. Phormio autem dicit reddidisse se Lampidi in Bosphoro centum & uiginti stateres Cyzicenos. At ſtater Cyzicenus duodetriginta Atticas drachmas ualet. Et paulo post: τῶν μὲν ἑκατὼν ἑκατοσὶ σατήρων γίνονται πενήντα καὶ ἑξήκοντα. ὁ δὲ πέντε ὁ ἑπτεὺς τῶν πενήντα μινᾶν καὶ πῶν καὶ ἑξήκοντα, πντακῆσθαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui centum & uiginti stateres fiunt tria millia trecentæ sexaginta. Foenus autẽ terreſtre ſeſquiseſtimum, triginta trium minarum & sexaginta, quingen-tæ fiunt drachmæ & sexaginta. His uerbis apparet ſtaterem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuisse, sed Atticos stateres & Persicos uberiores multo fuisse & pondere & indicatione conijciendum est: & Persicos, cum Babylonium talentũ e phe-

Stater multi-plex.

Etam proportionem ad Atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex ijs quæ sequuntur; etiam si Pollux stateris appellatione non magis aureum quam argenteum intelligendum censuerit. Sed notanda uerba Demosthenis. Tria millia trecentæ sexaginta. Et rursus: Triginta trium minarū & sexaginta. Vbi drachmas subintelligi uoluit, communi more loquendi apud Græcos, ut apud Romanos nummi intelliguntur, ut alibi sæpe diximus. Quo modo autem apud Romanos argentea numismata drachmalia signabantur Atheniensium imitatione, & aurea didrachma erant, sic apud Athenienses & Persas & Macedonas stateres aurei geminato pondere signabantur, hoc est octonis drachmis. Certe numisma unum hoc triennio argenteum uidi, cuius lemma erat ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, Lyfimachi regis: cuius pondus tunc nõ examinaui, nec alioquin nūmum magnopere considerandum duxi, quod nihil tum harū rerum cogitare, quare nec mihi oblatum mercatus sum. Hoc aut anno quū anxie perquirerem, & ter quaterq; argento repedere paratus essem, in tertias, quartasq; manus peruenisse cōperi, et tandē hinc exportatū: sed quū ab ijs percūctarer, qui maxime meminisse uidebatur, quanū pōderis traheret, aiebat unus se existimare semūci ale numisma fuisse. Id ille mihi facile persuasit, quod alter maius etiā pōdus meminisse se dicebat, et ea mihi magnitudo numismatis oculis obuersabatur, quæ (ut minimū) æquaret denariū Mediolanēsem: Rescui etiā à tertio in cuius tūc manu eēt, id est cui ipse id dono dedisset (in quartā enim manū uenerat) sed uidere mihi postea nõ cōtigū. Siue aut stater is fuerit, siue non: Daricus tamē stater nõ minus denis aureis nostris ualuit, id est argēti mina: qua ratioe fit, ut quadragies cētena millia Daricorū, quadringenties cētena millia coronatorū ualuerint. Nunc igitur apparet Pythiū Bithyniū nõ modo septingētis et octoginta millibus, sed planē decies cētenis millibus atq; adeo decies septies cētenis, et equiatui præterea et classi stipendiū et frumentū suppeditare in quinq; mēses potuisse. Hic obiter nõ nihil dicendum

Stater Lysimacheus.

de mi-

de militari stipēdio: cuius modus cū parū antehac statui potuisset, historia Cornelij Tacui Romæ nuper edita restituitis aliquot libris, nobis occasione dedit, et ansam aliquid de eo explicādi. Stipendiū militare quo tēpore institutū fuerit, Liuius libro IIII. ab vrbe condita docet de Anxuris expugnatione loquēs his uerbis: Oppidū uetere fortuna opulentū tres exercitus diripuerē, eaq; primū benignitas imperatorū plebē patribus cōciliauit; additū deinde oīm maxime tēpestiuo principiū in multitudinē munere, ut ante mentionem ullā plebis tribunorū ue decerneret senatus, ut stipendiū miles de publico acciperet, cū ante id tēpus de suo quisq; functus eo munere esset: nihil unq; acceptū à plebe tāto gaudio traditur. Idē paulū infra: Postremo indicto iam tributo edixerūt etiā tribuni auxilio se futuros, si quis in militare stipendiū tributū nō cōtulisset. Patres bene ceptā rē perseuerāter tueri: cōferre ipsi primi: et quia nondū argentū signatū erat, æs graue plaustris quidā ad ærariū conuehentes, speciosam etiā collationē faciebāt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicatur, curq; ærariū dictū sit, ab ære scilicet graui nondū argenteo nūmo percusso. Tacitus uero libro I. ab excessu Augusti, de seditione Pānonica loquēs quæ circa inīnium principatus Tyberij cōtigit, ita inquit, uerba seditionē agūtium referēs: Quādo ausuros exposcere remedia, nisi nouū ac nutantiē adhuc principē precibus uel armis adirēt? Satis per tot annos ignauia peccatū, quod tricena aut quadragena stipēdia senes, et pleriq; truncato ex uulneribus corpore tolerēt: ne dimissis quidē finē esse militiæ, sed apud uexillū retentos, alio uocabulo eosdem labores perferre: ac si quis tot casus uita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras: ubi per nomen agrorū uli gines paludū, uel inculta mōtium accipiant. Enimuero militiam ipsam graue infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari. Hinc uestem, arma, tentoria, hinc sēuitiam centurionū & uacationes munerū redimi. At Hercule uerbera & uulnera, durā hyemē, exercitas æstates, bellū atrox, aut sterile pacē sempiterna: nec aliud leuamentum q̄ si cer-

tis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sex-
 tus decimus stipendij annus finē afferret, ne ultra sub uexillis tene-
 rentur, sed iisdem in castris præmiū pecunia solueretur. An præ-
 torias cohortes quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim
 annos penatibus suis reddantur, plus periculorū suscipere? Et pau-
 lo post: Responsum est à concione, mandata esse Clementi centu-
 rioni quæ præferret. Is orditur de missione à sedecim annis, de
 præmijs finitæ militiæ, ut denarius diurnū stipendiū foret, ne uete-
 rani sub uexillo haberentur. Et rursus de instaurata seditione lo-
 quens: Igitur uolutatis inter se rationibus placitū, ut epistolæ nomi-
 ne principis scriberentur, missione dari uicena stipendia meritis:
 exautorari qui senadena fecissent, ac retineri sub uexillo cæterorū
 immunes, nisi propulsandi hostis. His uerbis apparet ueteranos mili-
 tes aliquando tricena stipendia implere solitos, aliquando quadra-
 gena, aliquando uicena: nec ullum tempus perpetuo statutū fuis-
 se. Simul ueteranos militia exautoratos non statim missionem adi-
 pisci solitos, sed indulgentiore militia sub uexillis retineri quoad
 præmia & colonias acciperent. Ex quo planius intelligitur id quod
 Tranquillus in Tyberio scribit: Atque etiā missiones ueteranorū ra-
 rissimas fecit, ex senio mortē, ex morte compendiū captans. Verū
 ut supradictis Taciti uerbis intelligimus denos asses diurnū stipe-
 dium militare fuisse, ita eadem uerba hoc significare uidentur de-
 narium maius stipendium assibus denis fuisse: ut fortasse hoc adiu-
 uare id possit quod superius hoc eodem libro diximus de denario
 quem Vitruuius sedecim assibus ualuisse tradidit Augusti tempo-
 re: quanquam olim signato statim argento denarius decem assibus
 ualisset. Quam rursus opinionem euertere uidetur Plinij dictū
 libro tricesimotertio his uerbis: Postea Annibale urgente, Q. Fabio
 Maximo dictatore asses unciales facti: placuitque denariū sedecim
 assibus permutari, quinarium octonis, sestertiū quaternis. Ita respub-
 dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius
 pro decē assibus datus. Hoc igitur lectores uiderint, ac statuerint
 pro

Veterani.

Asses stipen-
diarij.

pro suo quisq; captu, aut arbitrato, quando id summā rei à nobis cōpertæ et explicatæ labefactare nō potest, ut alibi diximus. Milites aut Romanos diurno stipēdio denariū meruisse congruit cū eo qđ ex Thucydide scripsimus, de classario milite qui suo ministriq; no mine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ, id est stipendiū menstruum tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uero duplex stipendium, & equites triplex merebāt. Quare Liuius libro septimo ab vrbe condita: Aequè, inquit, impotens postulatum fuit, ut de stipēdio equitū (merebāt aut triplex ea tempestate) æra demerentur, quod aduersati cōiurationi fuissent. Hac ratione Liuij equites nouenos nostros coronatos merebant in mensem: nunc nostri octonos & semissem merent. Prætoriani autē milites duplex stipendiū merebāt, qui castra circa urbem habebant quasi stipantes principē. Erant enim & prætoriani milites & cohortes urbanae, quod Tranquillus his uerbis significat de Augusto loquens: Legauit prætorianis militibus singula millia nummūm, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos nūmos. Licet igitur hinc æstimare opulentiā imperij Romani sub Augusto, qui centū et quadraginta legiones sub signis prouinciatim dispositas habuit, cum unaquæq; legio minima æstimatione in annuo stipendio duce na millia aureūm coronatorum ferret, etiam sine equitū stipendio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex stipendium habebant. Auctum autē postea militum stipendium fuisse ex eo apparet, quod Tranquillus ait in Domitiano: Addidit & quartū stipendiū militi aureos ternos. Hæc uerba significare uidentur sub Domitiano quartū incrementū milites accepisse. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit utrū menstruos aureos an potius annuos intelligamus: ego tamen mēstruos intelligo. Milites etiā præter pecuniā annonas & sagula & frumentū interdum accepisse legimus apud historicos, & præsertim apud Lampridium in Alexandro. Non me præterit Flauium Blondum libro sexto Romæ triumphantis hæc aliter tradidisse: sed ei non

Stipendiū
militare.

assensus sum. Hæc ut libro nostro tumultuarie adderem me compulsi Franciscus Deloimus iudicum unius centenariæ famigeratæq; curiæ: qui ut est inter iuris peritissimos antiquarum rerum studiosissimus, huius loci Taciti Cornelij tempestive me admonuit, quum altera forte editione liber noster ad hunc locum impressus esset: ut si postmodum admonitus essem, locum nullum hæc additivula inuictura capax sui fuerit. Librum apud nos attulerat uir literarum sacrarum professor facundissimus omniumq; bonorum autorum conquisitor & indagator sagacissimus Guilielmus Paruus, agens in comitatu principis, sacerq; (ut ita loquar) oricularius eius. Eum librum Deloimus cum ab eo utendum rogasset, aut iure potius amicitiæ præcupide sumpsisset, (unus enim tantum apud nos erat,) me quoq; ipsi ambo legere eum uoluerunt, ut in aliqua libri huius parte id quod de stipendio militari Tacitus scripserat, adfuerem. Hæc ferè sunt, quæ de re numeraria mensurisq; dici potuerunt: cuius rei semina se libasse Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinamq; multiplici præstans in glossematibus illis gloriatus est quæ in Plinium edidit gloriæ suæ segetem, ac materiam, quæ tamen auctorem sic quoq; ad nos peruenisse dico, ut seminarium laudum studiosis omnibus in eo quotidie renascatur, etiam si ille primitias decerpserit. Sed quum ipse multa de talibus, sestertio & libra colligendis quidem more non deligendis commemorasset, poteram, inquit, plura, sed quæ carptim, cursimq; uelut semina materiam difficillimam libauimus, dilato in aliud tempus pleniore commentario sufficient. Mihi uero ille farraginem auctoritatum diuersissima tradentium, immo (ut planè dicam) segetum antipathiam miscuisse uidetur, & in unum semina dissidentia confudisse, ex quibus frugem aliquam bonam quomodo sperare potuerit & promittere non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promissæ, sed erronea (nisi fallor) indagine incohata, cæcas & perplexas ambages à capite rem exorsi, ita explorasse uide mur, & à limine statim introrsus perspectas luculentis uestigijs remeabiles fecisse, ut in Meandros potius digressionum insinuasse (sic enim

Epilogus huius operis.

Hermolaus Barbarus.

enim res ferebat, quàm in labyrinthum quendam disputationis iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, uel uerius substituimus, nusquam tamẽ aut flexu præuaricationis, aut saltu reticentiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elapsi, ponderum & mensurarum tractationem ita explicauimus, ut res natura inter se cognatæ, nominum etiam communionẽ & ueluti gentilitatem agnoscerent. Horum librorum edũione tertium iam aut quartum sub prælo repetita, cum & nostra & omnium (ut audiebam) opinione nihil tam meum unius, immo uero tam proprium, atque adeo peculiare, quàm ponderum & mensurarum rei;q; nummaria tractatus atq; constitutio esse uideretur, in hisce libris enucleata nostræq; ætati & posteris haud dubie restituta, abhinc paullominus biennium Lugduni inter aulicos agentii liber forte mihi oblatu est, sub nomine Leonardi Portij Vincentini uiri iuris consulti, nusquam gentium ipse (ut ita loquar) atque ante tempora seculæq; ediuus. Cuius cum unam & alteram chartam legere, reliquasq; celeri manu euoluere tantum mihi licitum esset, summam iam tum eius operis & argumentum, magnificamq; professionem, non item genium animaduertere potui, nec post ea quicquam eius libri aut uidi aut audiui, quoad uere, ut opinor, iã adulto idẽ liber instauratius in hac urbe passim uenire ac circũferri coepit, mirifico titulo, aureosq; monteis tantũ non pollicente, nec unũ illud modo cornu copiae à prisca decantatum, sed gemina Amalibæ cornua præ se ferente: nullum etiam tum ipse nec loci nec temporis indicẽ habens, præter insigne officinæ Frobenianæ: eũ aut nuper dono mihi datũ summa cũ ipse cupiditate nec uero sine uoluptate percurrissem, stupore primũ in solio percussus et correptus, ecce autẽ in quã me cũ ipse, deinde animo agonẽ iam meditante suppresso, diu rem silentio transmittendã esse duxi: idq; animo nõ admodũ ægrofecissem etiam in posterum: nisi rei indignitatem amici perpẽdentes sensim hoc extudissent, intelligere iam ut non nollem in meam utiq; necẽ conionẽ eẽ factã: futurũq; omnino affirmassent, si perge

In Portium
Leonardum.

rem in tam atroci consignatâq; iniuria placidis hominibus trāquil-
 litatisq; amantibus nimium me probare, fraudem ut capitalē atq; po-
 stea inexpiabilem in meipsum admitterem. Quasi uero (aiebant il-
 li) si furem nocturnum uir bonis ac moderatis moribus uideat omnia
 sua cum ramento expilantē & exportantem, Cratetis ille animo
 conuiuere debeat & renidere, aut ori digitos apprimere ne silen-
 tium rumpat. Est enim hæc iniuria huiuscemodi qua percellere exi-
 stimationem ille tuam conatus est, efficietq; (nisi strenue tu tibi af-
 fueris) ut in iudicium primò quoq; tempore ipse rapiendus sis: bo-
 nisq; & æquis hominibus de furto tam manifesto calculus, ac de
 cōtione circumuentioneq; porrigendus: aut solum tandem tibi exi-
 lij causa uertendum, certe quidē publico tibi carendū sit. neq; enim
 tu nō uides Budeæ quod omnibus perspicuum est, eum ipsum librū
 ad pudorem utiq; tuum suggillandum quoquo circūferri gentium,
 reumq; te uaniloquentiæ hoc facinore conflato, consulto, cōpactōq;
 apud omnes esse factum: quippe qui summam inuenti fidutiā toto
 opere tuo de Asse & partibus eius præ te tuleris: atq; ut tuum, ut
 inauditum, ut bona fide prolatū, decimū iam annū in ære tuo nu-
 meres ut si quid unquam: cuius tamen uindecim Portius nuper sibi
 nec opinatum inuenit. Huiuscemodi autē uaniloquentiæ fraudem
 multamq; planē capitalē esse merito quiuis censeat, eoq; in te capi-
 taliozem, quod alia studij legnimitq; specimina antea tu in publicū
 dedisti: quæ quis tandem ipsa tua fuisse credat, si quidē hæc palma
 post decennij fidutias à te abiudicetur? quando uero hic minus non
 cuiusuis est argumēti atq; translatiui (nullū enim, ut opinor, post
 hominum memoriā simile tantā in scenam & par ei prodijt) quā
 potero breuissime exordium eius ipse tenoremq; congruum exordio
 enarrabo. Annum abhinc plus minus decimū Baptista Egnatius
 uir de literis eximie meritus, annotationes in Suetoniū edidit: in
 quibus à principio statim Leonardi Portij qui cū mihi res agitur,
 hisce uerbis meminuit quæ subijciā: exponens enim illud ex Cæsaris
 dictatoris uita: Forū de manubijs incohauit, cuius area super sest.
 millies

millies consistit: indicareq; uolens locum esse corruptum & obscurum, aliaq; huiusmodi loca antea fuisse non intellecta: attulit autem, inquit, huic malo opem primus (quod ipse sciam) Leonardus Portius Vincentinae nobilitatis praecipuum decus, libello iam abhinc quinquennium huic uni rei destinato, in quo summa breuitate & ad luciditate priscos numeros argenti, et auri usum apud ueteres, numismata & eorum pretium attigit. Et paulo post: Nos igitur, ut ingenue fateamur, Portium secuti, mille sestertia non millies legendum existimamus: quoniae ea summa fidem omnem excedat. Nam si millies sestertium legas, erit tanta pecuniae uis profusa ut iniri ratio uix possit: sed a Plinio dissentiet, et reliqua. Haec in annotationibus illis cum legissem, incessit ilico mihi suspicio, et si non magnopere anxiam, nescio quid iam strui et adornari ad nostri imminutionem Assis: praesertim cum de eo loco Traquilli li. tertio de Asses ita scripsissem: Ego ut sestertium millies legam apud Tranquillum adduci non possum, cum ea summa fidem omnino excessura sit si superficie operis pro portione areae aestimanda relinquamus: potiusq; sestertia mille, et apud Plinium sestertium mille & ducentis probarim, si alterum eligere cogar: & si omnino minor summa est quam ut Plinius inter miranda poneret: quare nihil continuo nisi hoc tantum quod hic locus corruptus est. Haecenus ego in libro de Asses. Ex eo igitur loco praecipue suspectare fraudem coepi: Assisq; meo metuere ab illo Vincentino cecropide: placere enim aliquantulum Asses nostrum in Italia quoque secundoq; rumore excipi, docti aliquot uiri fidem mihi fecerant: unde inuidiam iam enasci porroq; exarsuram ex literis eorum subodorabar. Verum ipse cum Egnatij elogium illud uidissem ab homine Tusco admonitus (ut fit inter loquendum) statim ad Egnatium scribere constitui, & erat scribendi iam ante occasio oblata. Ioanes enim Golierius uir elegans, Insubriae quaestor, Egnatij amicus ut ex Suetonij editione clarum est, affirmabat Egnatium contra hende inter nos amicitiae causa ultro ad me scripsisse. In mea igitur epistola ad Egnatium, cum multa ad eam rem qua de re nunc agitur,

agnitur, pertinentia: tum uero uerba hæc scripta erant quæ subieci-
 mus. Te autem non oscitanter librum meum legisse è commētarijs
 tuis intelligo in Suetonium editis. Portio uero & mihi ut candide
 & grauius testimonium te accommodasse mihi credere imperaui:
 (Hoc enim & ætas tua poscit, & uix adhuc actæ honestas: eaq;
 amplissima in urbe autoritas quam te obtinere audio) uia præclare
 actum esse mecum interpretor, quod non unus (ut arbitrabar) ab
 omnibus dissentire uideor qui post auorum nostrorum memoriam
 scripserunt de sestertijs & talentis & eorum æstimatione. Sed &
 Portiana commētatione & Egnatiano calculo inuētum meum cō-
 probatum est postquam liber meus trans alpes legi coeptus est. Id
 demum deprecor ne libris quinq; deASSE & partibus eius editis: et
 quoquo genium (ut audio) iam dilapsis altera etiam editione emen-
 datioribus, ipse ære non meo negotiari per prouincias sed mutuati-
 o uidear: neq; enim ante hoc tempus uersuram facere solitus sum
 ut famam aucuparer nomēq; inter copiosos ac classicos dare pos-
 sem: quominus nunc in animum inducerem ea trans alpes mutua-
 ri, quæ non modo in patria, sed etiam in Italiæ luce uendūarem
 & ubiq; terrarum. Nec tamen Portio quod suum est inuideo, mo-
 do id sine ulla mea captione obtineat: & est res huiuscemodi for-
 tasse quæ duorum esse possit: certe tu eadem de re duos (ut aiunt)
 parietes ille uisti. Hæc non eodem contextu in ea epistola: sed tamē
 iisdem uerbis scripta erant. Hodieq; epistola statim post edita cum
 alijs multis nostris, huius dicti testis futura circūfertur, eius dies
 est quintus Calend. Decemb. anno supra millesimum quingentesi-
 mo duodeuicesimo. Huic ipsi epistolæ rescripserit Egnatius, nec ne
 rescripserit nescio, certe nihil ad me peruenit, cum interim Grolie-
 rius multa Egnatij uerbis excusari, ad extremū etiam eum rescri-
 pisse dixerit et scire se affirmari. Hæc prima sestertij structura:
 hic natalis nominis Portij: hæc incunabula (ut audio) Portianæ
 nobilitatis quod quidem ad literarū decus pertinet. Hoc deniq; pri-
 mordium eius telæ quæ post septenniū detexta est filo nec candido

Nec tam scire in torto quā perplexo, atque ita detexta ut quidē & textus & uerba eius præferūt, tumultu aut Gallico aut Germano ab homine actuosissimo Portio absolutā esse telam diceres: cum tamen tempore breuicri nobilis illa Penelopeia per texta sit identidēque re texta. Tantæ moræ causam, inceptūque tam præcipuis et uasani re moram cum ego inquirere, præcipuā esse causam reperi, quod homo interim recta (credo) conscientia fretus, liquida mente præditus, occasione imminebat si quid mihi accidisset, quo licētius eam laudis nostræ hereditatē cerneret: placabilius enim homo peritū actū iri meis cum manibus ab sese quā mecum intelligebat. Sed graue tardas expectare colos, homini (ut opinor) uisum est. Quare aleam iecit, ingenium periclitatus est: & uiuo uidentique (quod aiunt) erepturum hanc palmam se sperauit: cum interim in toto opere nullum sit artificium, nisi rusticum atque hircosum; nullus prætextus nisi squalidus & sordidus: nullum commentum lepide uasum, planoque dignum: omnis operis fiducia in impudentia proiecta, in uanitate putida, in audacia præcipui eaque inermi posita est. Quo fit ut huius criminis persecutio uel recriminationis potius atque defensionis, unica sit & simplex mihique expedita. Hoc dico: si cui forte animi causa nugis feriato tantisper esse uacet & libeat, cui quidem aliquando ipsi in Assis nostro animi etiam causa fortasse aliās aliquot dies succisuios occupare contigerit: in Portij librū percurrō, id si face re uel oscitanter institerit futurū esse recipio, ut uno, eodē, continuato perpetuoque furto, omnia Assis mei inuenta, oēs autoritates, sestertia omnia, omnia pondera, omnes mensuras, eorumque uocabula omnia, totidemque numero, non uno plura, nisi quid me fugi, nō dico ingeniose sublecta, solerter & uerecunde suppilata, iudicet, aut artificii manu decerpta: sed ut furto tricapnali latrocinioque atrociorē, palā et aperte cōpilata exclamet atque auersa: id porro furtum cū tā immane sit, et foedū, ipsum tamen furē tam manifesto tene (o hominem perhebetem) ut inficiando esse non possit: seu iudicia argumenta que certissima, seu uestigia ad furtorum congeriem

riem ferentia male structam & inconditam: seu testimonia quæramus exceptione maiora. O facinus inconsultū, etiam si de iure ipse responsitare publice titulo libri sui profiteatur. Iam primum uisendum illud ingenij furacis degenerisq; monumentū, ad nepotes trinepotum (ut credo) manaturū, sine die, ac consule, aut Venetorum duce, nullo anno dominico editum & peruulgatū: quantā habet indicij uim, quantā signi argumentiq; ad fraudē explorandā: ad circūuentionem Assis mei demonstrandā: ad coitionem in caput meū factam, in lucē proferendam: mixto quòd omen habet ad librū publico decreto sic damnandū & antiquandū, ut etiā in actis ciuilibus animi tam degeneris (ut Codro sit nobilior) memoria circūcidatur atq; obliueretur. At commendationem atq; testimoniū habet Baptistæ Egnatij, uiri & mihi amici, ut refellere pudeat, & probitate et doctrina præditi, ut pigeat: Addam etiam si libet prolixè de me & magnifice meriti, ut postea ostendam. Sed tamen nec amicitiæ ius atq; officium: nec eius uiri existimatio integra (quam libetè & prolixè fatebor, si hoc unum factum recipere me sinat quoad hanc controuersiam cum eo deciderim) inhibere me possunt, quominus lege agam in causa capitali, ac iure meo ostendam ipsum sibi in ea re non satis constiuisse, idq; beneuolēte deo amicitiæ præside facturum esse confido: eatenus certe ne testimonio eius lædar. Itaq; homine & literarū elegantium perito, & ciuilibus iuris non experto, non iniquo (ut spero) in hoc quoq; utemur, ut refelli testimoniū suū non ægreferat in causa hominis nimium sibi amici. Dedit enim clarius atq; luculentius animi autoritati specimē quasiq; desponsi iam inde annotationibus editis, quàm ut ad prudentis iudices & seueros elogium illud suum eblandū quoquo modo uel expressum testimonij pondus habiturum existimare debuerit. Nec (quod bona eius uenia dixerim amicitiæq; constante) id literis bonis est operam nauare commendabilem, amicitiæ prærogatiuā conscientie anteferre conspicuæq; rei euidentiæ: & quod alterius esse occupationis iure ignorare iam si uelis non possis, id blanditijs & ambitui quasi pro potestate

potestate tribuere & largiri. Certe quidē cum uiro cetera mihi probato, hoc expostulare cum bonorū æquorūq; hominū uenia, cum pace diuina licebit atq; eius etiā ipsius (ut spero) cum gratia, quod delatū mihi loco et tēpore opportuno testimoniū in annotationibus supradictis, nullā meā ob culpā nouo exēplo irriū facere uoluerit. Quid enim aliud id esse dicā, quod idem ipse nullo die, nullo anno diuersum illi testimoniū atq; etiā è diametro oppositū aliud emiserit? absit ut uiri tū mihi amici, tū apud omnes doctrinæ merito gratiosi, obrectare nomen in animū inducā: id demū in querelā deducere me testor quod sine causæ quā nunc ago dispendio atq; præuaricatione præterire nō possum. Hoc dico, hominē primariæ existimationis inter linguæ latinæ instauratores, eiusmodi testimonium Portio, idq; iterū, ferre nō potuisse, ut non religione obstringeret animū suum, officinæq; illustris fidē atq; autoritatē suggillatione afficeret. Quodq; domesticæ ipse amicitiae, quod necessitudini proci atq; flaguatrici lōge plus æquo ultraq; aram Mineruæ tribuerit (ut nūc germanā omittam religionē) id uero doctis hominibus, duntaxat æquitatis & honestatis consultis atq; reimentibus, nulla probare facundia, nulla autoritate poterit. Ecquis enim unq; memēnā tale exēplum esse proditū? tu ne cū sis summa existimatione celebri, eximia eruditione præditus: in albū iudicū inter primos relatus, causam omni iure lapsam, nullius patrociniō meritiā, una tua ut tabella superiorē facias? iusq; suapte ui certissimū, uniuersorum præiudicio confirmatū tuis autoritatibus præiudicatū, tēporis præscriptione constitutum, ratum & fixum, cōuellere aut labefactare una subscriptione audeas? nec quæstionē modo rei consensu consilij iudicatæ atq; finitæ referas (id enim fortasse etsi in re tam liquida ridiculum est, tamē exemplo non malo fieri possit) sed etiā hominē à te non alieno, in iusta possessione acquiescenti ac securitate sopito, indicta causa rem abiudices, quā non modo iure gentiū atq; humaniore, sed etiā civili atq; usu longo suam fecerat? uide quæso etiā atq; etiā ut id ius esse possit, uide ut id in me exēplum statueris nō

N

pessimo

pessimo publico. Aiunt qui Egnatium nouerunt, fide, religione, pudore, spectatū uirum atq; probatum esse: nihilq; minus unq̄ ex ingenio suo moribusq; fecisse: siquidē eius opera id factum est, nec item aliās ipsum dissimilem sui fuisse. & quidem ipse mihi libentius nihil persuaderi sino, quā homini obreptū esse tanto tempore, aut odio certe, tædio, & assiduitate extortum id officium munus' que amicitiae inauspicatæ, ut Venetijs uir dignitatis retinentissimus, de statu suo non decedere sed declinare sustinuerit, offensionem ut uitaret necessitudinis Vincentinæ, odiosæ. Flagnatricis, quæ æquum, bonum & honestum conuiuere perpulit aut annuere importunæ immani' que confidentiæ. Sed mox id fortasse, nunc quod agitur agamus. Elogium igitur illud iam alterum totius' que libri editionem ut suspectam postulauimus, indicio tam uehementi, argumento' que tam suapte ui constanti, uix ut elidi possint uestigia in impresso cõtionis in meum Assē factæ, ut deleri iam nequeat. En tibi alterum indicium ab eiusdem Egnatij persona in hoc mimo argumento' que adumbrata. Nam cum iandiu obsoleuū iste mos inter eos qui suapte fiducia freti sunt, epistolas commendatrices à doctis eblandiendi: tum uero nunquam ijs libris eas prætexere in usu fuit, qui rerum uisendarum antea' que inaudiarum professionem præferrent, quippe quod satis eos uendibiles faciat aut index aut titulus. At liber Portij eum titulum habet, eiusmodiq; rerum explicationis sponsorem, unde non iam lactis haustum gallinacei sperare, sed etiam Tantali talenta possis, ut fuit olim in pro uerbio: adeo hominem in literis infantem non puidit cothurnos sibi grandioreis aptare: credo ut risu hominum liber exciperetur. His & iam dictis accedat indiciorum signorumq; cohors quingentaria: ex libri lectione otiosa, lectori non hebeti, ad euertendam huius strophæ architeturam: uti que cum ea antistropha quam beneuolente prouidentia obstruere Portianis insidijs in mentem tum mihi uenit cum ad Egnatium scripsi, eam' que epistolam peruulgandam ideo esse duxi, quod repetita die testimonium Portiano Se-
 stertio

tertio perhiberi uidebam, cum ante biennium in Italia Assis meus ut probus, ut bona fide permissum passim admitteretur, hominum æquitate ut censeo in hoc mundo fulgente ob egregiam uoluntatem potius quàm delectatione, sed per longo interuallo ipse animaduerti, cum me a corpore reuocatum quibusdam in locis neglectas & inconditas. Est autem Portij structura cum inscite & absurde digesta, tum uero ipsa in uniuersum machina qua me cum Assis meo de gradu deiecisse primarijs proximo nunc (ut audio) triumphat: adeo inconsulte ab homine iuris consulto adornata, sic imperite librata, primore ut aspectu insidias prodere, atque ut prædo etiam ipse cuius negotium agitur, & foedam conitionem & diu meditatam imposturam, & sese etiam ipsum impostorẽ stolidum planumq; planè bardum indicare uideatur: usque adeo difficile est in eis premere erumpentes notas consciẽtiæ. Verum age fac rem uafre & solerter esse concinnatam ab eo: esto ut omnia etiam sint ab isto consentanee congruenter' que attexta ijs quæ in annotationibus orsa fuerant, atque ijs quæ in libro Portiano prætexta sunt, do illi ut ab instituto commẽto ad summam operis manum nihil offensionis fuerit: audiamus iam testimonium uiri grauis atque eximia fidei, testis non à me rogati, non mihi autorati, nulla necessitudine nisi literaria coniuncti, sed forte (ut spero) fortuna oblatis, uel diuina potius prouidentia quæ hætenus à meliore causa stetit: is est Andreas Alciatus, non meus, sed Portij: non nostras, sed transalpinus: non mei ordinis, sed iuris consultorum hodie decus lautioris doctrinæ probatæ' que merito, quam non ægre cum iuris prudentia iungi posse docuit, exemplum' que industria sua prodidit: in cuius ego ordinis olim offensionem inconsulto feruore incidi. At in eodem ordine Portius magnifice sese infert: in ea officina ut manceps pro imperio (ut fertur) ac potestate agit, eo denique nomine præcipue censetur: nam literarum humaniorum studium autorum' que priscorum lectionem atque emendationẽ, non succisiuis horis, ut alij solent, sed tumultuarijs tantum

furtiuisq; destinavit ut eius verba indicant. Neq; uero Alciato aut mutuum perhibeo testimoniū, aut ita perhibeo ut causæ & temporis seruiā, nec rursus ille mihi liberalius æquo testimoniū imperit, ut me in ære suo habeat: qui homini in Italia negotianti usui esse non possum, præsertim in suis iam copijs domesticisq; uersanti. Pridem etiam cum ei succenserē (iure an iniuria nihil ad rem pertinet) sed cū ad Longoliū scribens, quodā loco quererer Alciati iniuriā, quod eum dicerē Assis nostri documēta in Disputacionū quodā loco ab eo fuisse eleuata, quasi aut copia autoritatū defecta, aut ieiuniore argumentatione comprobata q̄ ut præcidere ansas cauillādi possent, si quis improbius inficiari uellet: cum contra ego contenderē ita à me omnia plana facta & penè demonstrata, ut confessionē omnibus uiderer expressisse quāuis pertinacibus, ita illi epistola ad me Alciatus rescripsit, ut stomachari potius eum et acriter & disertè, quàm à me gratiā ea epistola inire uelle quiuis arbitraretur. Ea epistola in tertio Disputacionū eius libro inserta est quæ Basileæ non pridem instauratæ sunt: ibi ille quodam loco: Nam cū liber hic tuus (inquit) nuper fuisset editus, Venetjsq; ego cū Egnatio, Portio, quibusdāq; alijs doctis uiris de eo uerba facerē, asseruissetq; Portius eiusdē se argumēti libellū scripsisse, eumq; de sinu prompsisset, egregie tractata ab eo pleraq; deprehendi: nam & denarij æstimationem ex numismatis illis quæ cum hac nota & nusquā non reperiuntur recte inibat: indeq; ad nummi, ad argentei quoq; sestertij ualorē rationabatur. In eo à traditionibus tuis dissentiebat quod decies sestertiūm, decies centena millia minime interpretabatur, sed cæterorū qui uulgo scripserant sententiā ferē probabat. In hūc ego cum antilogias (ut ait ille) afferrē, exq; tuis argumētis confutare opinionē hanc aggressus essem, ijs ille omnibus ita respondebat, ut cum tu ex collatione autorū ostendisses eam loquēdi formulam inter se differre, ipse apud eos autores hoc differre non negaret: sed ideo non probari ut decies sestertiūm magis decies centena millia quàm decies decem millia uel decies mille significaret: aiebatq;

batq; posse ita dissolui ut uno in loco de sestertijs nūmis actum credamus, alio de sestertijs argenti: quas acuti hominis et in legalibus studijs exercitati responsiones cum non carere cauillo assererē, nihil tamen tunc ut in tumultuario sermone occurrit, & reliqua. Hic cine eiusmodi testis ut reijci ab homine pudente cura ruborē possit? nonne uero hoc eiusmodi testimoniū est, atq; ita oblatū sic ab homine aliud tum agente prolatū, ut ipsa (ut ita dicā) ueritas protulisse uideatur? mihi quidē uidetur. Age per me iam licebit ut Andreas Alciatus, iuris imprimis consultus, uir integra opinione præditus, Mediolani atq; Auenione illustris iuris interpretatione, commentus hæc esse causa mea, si quidē credi potest, existimetur: nisi insigni elogio, eoq; præscriptione maiori id eius testimoniū adiuuetur & confirmetur: quandoquidē impudentia proiecta & deplorata nunq̄ ita deprehensa est ut inficiando nō sit, nisi ita in angustū redegeris eam ut uersare se nequeat. Idem Egnatius cuius epistola columen est atq; ornamentū asciniuum, uel amuletū potius, illius libelli rerum comploratarū nobis restitutoris, cuius amuleti fidutia in publicum è tenebris exijt, atq; ex illo sinu Portij sese tandē protulit: ipse inquā Baptista Egnatius, quē honoris causa toties nominandum habui, in iisdem annotationibus in Suetoniū, cū id esset quod supra cōmemorauimus de Portio suo præfatus, post unam & alteram chartā, expositurus illud in Aguusto: Senatorū cēsus amplia uir, ac pro octingentorū millium summa duodecies sestertiūm taxauit: hæc uerba de me scripsit: Ingenui (inquā ille) est hominis fateri per quē didiceris: & me hercule hunc locū perobscurū, nec ulli quod legerim cognū, Budæus ex Gallia uir à secretis regis primarius feliciter attingit: cuius eo libentius mentionē facio, quod annotationibus suis in Pandectas antea satis celebris, & tralationibus quibusdā Plutarchi nobilis, nuper editis quinq; de Assē & partibus eius libris, adeo clarus euasit, ut non possit non summo opere ab omnibus cōmendari: qui duodecies sestertiūm & centies & millies differre plurimū à duodecim centū & mille docuerit. Cuius sen-

tentiam eo libentius sequor, quod non minus doctrinae praeseferat
 quam candoris. Huius elogij uerba nonne ita ab homine graui & proba
 contestata esse uidentur scriptoque consignata, ut integra tum men
 te et composita hominem fuisse intelligeres: id utique iam inde agen
 te prouidentia ut fauces strangularet Egnatij elogium Portianae
 confidentiae: nonne is testis est familia Portij ac penes in sinu eius pro
 ductus est: ut causam iure lapsam, calumnia sola fultam, tanti tem
 poris silentio desertam, constantis denique famae praepudicio damna
 tam, etiam iugulare uideatur? Hic existit quaestio, utrum aqua haereat
 (ut aiunt) in his Egnatij testimonijs, nec ne haereat? Hoc enim
 omnino constituendum est hanc controuersiam iudicaturis. Etenim
 si Egnatius memor erat supradictorum uerborum quae in annotationibus
 de me scripserat, quonam tandem modo in illa epistola libelli
 Portiani uindice atque uenditrice haec uerba scripsisse eundem ipsum
 credamus? Et iacuisse haec sane pars rei literariae, nisi Portius no
 ster cum maiorum suorum gloria celebris, tum sua laude illustris, re
 obscuram primus tentare ausus, feliciter illustrasset. Equidem cum
 haec scribens atque alia eius epistolae uerba perpenderem, propius ni
 hil factum est, quam ut dicerem atque ducere Egnatium huius edi
 tionis consilio parum affinem esse, quo fit ut nunc superiore illa no
 stra uerecunda atque amica ex postulatione bona ex parte eum libe
 rem. Quis enim credat homini singulari eruditione, summa graui
 tate, integra existimatione praedito, tanti fuisse amico tali quo iu
 re quaque iniuria obsequi, ut offenderet eo obsequio non modo ad po
 pulum, sed etiam ad ordinem amplissimum Venetij, ad primoresque
 doctorum non recusaret, cuiusmodi in ipso senatu compluribus esse
 nouimus & uidimus? ipse quidem certe adduci non queo ut credam
 illam epistolam ab Egnatio esse scriptam, ac ne subscriptam quidem,
 aut alio modo agnitam quam patientia penitenda, si integrum es
 set, amicitiae accommodanda. Neque, quod quidam aiunt, libens mi
 hi persuadeo, Egnatio esse obreptum homini acri & circumspecto,
 eoque minus quod alij causabundi dictitant, amicorum crebris alle
 gatio-

gationibus, multorumq; annorum ambū eblanditum tandem ipse ac penè id extortum recusanti & auersanti, diu deniq; postulati iniquissimi omen reiicienti, ut id aliquando committeret, ipse illiberali ut obsequio personæq; suæ indecoro obstringeret cōscientiam, cum eo quoq; ut famæ discrimen ad primores populūq; adiret. Quo magis detestandam immani huius furis importunq; procacitatem esse quiuis iudicet, qui in huiuscemodi quoq; postulatis morigeram esse debere amicitiā existimauit, exemplūq; capitale cōsignatum literis testatūq; prodidit in caput utiq; amici uiri probati incubitūrum, nisi eo nomine amicitiā famosam & infamam clare ipsi renūtiarū prima quoq; occasione: certe quidem digna est epistola, quam maxime subditiā quiuis qui Egnatiū nouerit existimare possit. Sin id negetur, ita certe ab eo scriptam neglectim & defunctorie, ac uelut reclamante conscientia, dissimilē ut eam esse cæterarum suarum scripticū uoluerit, ut ipse quoq; sui esse dissimilis tantisper sustinuit. Postremo quiduis potius quam libenter, aut sponte, atq; integra uoluntate eam epistolam scripsisse, quā propter prouideret ipse ilico posse secum agi tabulis obsignatis famosaq; actione. Atq; hæc ita dico, ut ijs probandis, Egnatio magis consultum homini ita de me merito, q̄ causæ meæ cupiā, ne ille aut inter se pugnantia, aut tanto nomine ita clara existimatione indigna prodidisse uideatur. Etenim fac esse ut ille quæ sitæ autoritatis oblitus, iugi eadē suppliciq; postulatione hominis opibus et factione subnixi uictus, suaforū autoritate per pulsus, intercape dine septennij exoleuisse elogiū illud crediderit quod in manibus hominū adhuc fuit, eritq; in posterū, cuius tandē Portius testimonio iam utetur? cuius patrociniū fidutiā liber ille manifestō cōfestim deprehendendus, è latebris exiens in publicū prodibit? cuius fidē implorabit ubi omnium conuicio, ut impudētia tantū perditā cōcerpēdaq; uanitate cōcretus, omnium conuicio exceptus erit? nisi uero si quis erit qui iurisperitorum placitis audiendum testimonium eius dicat qui ad uersus fidem testationis suæ uacillarit, aut nisi scriptis eiusdem ha-

minis credendum est fidem sibi mutuo derogantibus. Neq; enim se-
 stertiũ duodecies & centies & similia, in lucẽ explanationis pri-
 mus è tenebris obscurissimis adduxi Egnatij testimonio: & non il-
 la epistola liminari, Portio palmã eiusdẽ inuenti deferens palãq;
 pronuntians, falsam habet inscriptionẽ, siquidem Egnatius constan-
 ter testatus est. Neq; ipse tum Egnatius meminerat quæ de Portio
 ante scripserat in illis annotaticibus: ac de me elogiũ pronuntia-
 tum, non præceptis, sed meditatum: non quodlibet, sed elaboratũ: non
 parce, sed benigne delatũ non meminerat: nam aut utrunq; obliuio-
 ne transmiserat, aut neutrũ: nec uero si rursus utrũq; meminerat,
 non etiã recordabatur quanto se crimine id scribẽdo alligabat, quã-
 ta religione obstringebat & propemodũ scelere. Simul enim subi-
 bat ipsi utiq; cum tabulæ à se obsignatæ in publicũ prodijissent, se-
 cum ex ijs ipsis agi posse non modo inconstantia, sed etiã iuris gen-
 tium uiolati, nisi si non id est uiolare ius gentium, quod Franco aut
 Gallo homini iusto mancipio quæsitum sit, id prædoni improbi-
 simo ambitiose aut alioqui indulgere & elargiri. Eat igitur eat in-
 quam Portius, amicus que succenseat, qui epistolam illam furtiui
 inuenti assertricem, absurde atque inscne prodeuntem subornaue-
 runt. Ita homini deprehenso, destituto, patrono, testibus, testi-
 monijsq; defecto, id solum superest suam ut in classẽ præprope-
 re redeat, et publico posthac careat, quando impudẽtia (quæ præ-
 sentia interdum numinis instar habet) litare hoc sacro non potun-
 atq; uia redeat, ut si hæctenus tam immani importunaq; audacia de-
 functus sit, clementer secum superos egisse inferosq; fateatar. Mi-
 hi uero præter indicia, signa, argumenta, documentaq;, quæ affa-
 tum aliunde suppeditant, tum exASSE meo scatent, & exuber-
 rant, testis est unus refutatione maior ut antea docuimus, clare, di-
 lucide, uocaliter, pro testimonio loquens, fidem ille quidẽ sibi cũ cõ-
 stantia & grauitate astruẽs tum opportunitate, id adeo ut hoc uno
 firmamento si cætera non suppeterent, causa mea non modo niti et
 stare, sed etiam causæ aduersariæ longe præstare posset, ac plures
 tribus

tribus (ut ita dicam) mereri, accedente utiq; prærogatiua compositionis Assis nostri, non inconditæ, non indigestæ, nõ tumultuariæ, sed accuratæ, sed sollicitæ, sed sese urgetis & anxia: postremo quæ notas omneis habet indiciaq; probæ mentis nec male sibi consciæ: cum iste contra uelut alias res agens, librũ argumentosum supina securitate calamo incöcinnò percurrere uideatur potius quàm scribere: ut intelligere quiuis possit qui librũ eum post Asses meũ legerit, omnia ex Asses nostro in Sestertium Portianũ nullo negotio esse transcripta: quanquam nõ tam transcripta esse iudices, quàm re gesta ab homine crassa (ut dicitur) Minerua horridaq; imbuto, illotis, tetrìs, callosisq; manibus summas rerum decerpente. Hominem uanissimum Portiũ, liuoreq; simul ac stolidam ambitione cæcum, quĩ Egnatium uirũ & doctrina singulari et industria celebratũ ac de ipso multorũ opinione supramodũ meritum iam inde ab annotationibus edũs, sic per ora mortaliũ traducere sustinuerũ fidutia amicitiæ sanè inauspicatæ: consilio iam stolido, tam cæco, tam præcipiti, fidem ut illi, testimoniũ sibi atq; patrociniũ in causa profligatæ ademerũ: adeo cuius hominis elogio librũ suum approbare publice meditatũ est, eius ipsius autoritatẽ eadẽ se opera elcuare præ stupore non sensit. En scĩã concinnamq; imposturã tot annis mediatam & instructã scilicet quàm auspicato susceptã et excersam, tam secunda aui prolata et edũtam: Verumenimutro operæ erũ (ut opinor) pretiũ unum aut alterũ libri lepidi & elegantis cõmemorare locum, ut inde specimen lectores sumant probriatis autoris. Iamprimum libro primo: Accedit, inquit, ad comprobationẽ cõputatio pulcherrima Ciceronis in oratione tertia in Verrẽ, cũ ex libellis publicanorum conatur detegere Verris furta: quæ cum mihi naturam huius aduerbij duodecies præcipue demonstrauerũ: quid de illius et aliorum similiũ significatione ut decies & uicies & reliquorũ obseruauerim, hinc sumpta occasione obiter, & reliqua. Deinde postquam rem à nobis paucis uerbis explanatã, longa ipse & perplexa disputatiõe obscurare conatus est, uidelicet ut in duobus libellis ali

quid saltē non furtiuū dixisse uideretur, ex amoena tandē digres-
sione tanq̄ de asino (quod aiūt) n̄a decidit ut ad furta quasi ad uia
instrū utā rediret. In hoc, inquit, loco addatur locus Gellij, qui mul-
tipliciter huic meæ cōmentationi suffragatur. Nos aut̄ in 1. Assis
nostri libro utranq; autoritatē citauimus, subductaq; ratione plene
explicauimus, cū eo ut in illo Ciceronis loco inuēti nostri fidutiam
primū collocasse nos testaremur. Idem porro Portius cū de aureo
numismate, auriq; ad argentū proportione copiose in Assē nostro
tractata et explanata, nonnulla pingui Minerua homo rusticus qua
si Samio uase hausisset, in suumq; librū atramēto sutorio dignū tur-
bide, lutulēterq; transfudisset. Ex his, inquit, declarabūtur ratio sa-
tis obscura, & ut existimo usq; nūc ignorata. Hic hic quæso lector
æstimet, nūquid hæc asseueratio hominis summa (credo) fide præ-
dici: (cū decus sit patriæ) fidē arrogat ijs quæ ab Egnatio in anno
tationibus scripta sunt? an mendaciū potius laudatori suo in libelli
fronte adumbrato exprobrat & obijci? Neq; uero Egnatij tamū-
modo, cuius testimonia istius impudēti stoliditate inter se collidun-
tur, fidē hæc asseueratio labefaciat, sed etiā Alciati de decies et cē-
ties sestertiū summa fide testificātis. Quis igitur huic iā libro fi-
dem habeat? omni fide casso, omni autoritate lapsō. Quis ipsi libri
autori, uel sestertiū nummū credat, omnibus iā copijs, omnibus fa-
cultatibus nūc euerso? cū nuper sestertijs, talētisq; ære, auro, argē-
to, lōge copiosior omnibus & qualibus, maioribus, superstitibus ac fa-
to functis existimari uellet: n̄a quē ad coelū uaniloquentia repente
quasi somni uehiculo sustulerat, haud scio an de coelo præcipiē in-
consulta gloriæ cupiditas detraxerit ac turbarit. His similia sunt
quæ ille de stripēdijs militariibus, de censu senatorio, de mēsuris mē-
dacissime sibi ascripsit. Quod facinus diu ac multū admiratus sum
ab homine esse susceptum qui tum iurisconsulti appellatione cense-
retur, tum in ditione Venetorum auum ciere, ut fama est, non ob-
scurum ac porro etiam posset. Sed nihil æque obstupui, quā duo
loca Plutarchi à nobis enarrata plenē & explicata, eū esse ausum
ut sua

ut sua, ut ante inaudita, ut sibi palmaria cōmemorare: ut quo in loco numeros omnes impudentiæ etiā suæ, suisq; Portius supergressus est. Vnus est in Antonio de sestertiūm decies, alter in Pompeio de opibus Romani imperij, quæ etiā (si diuis placet) sustinuit homo illiteratus palam dicere se è Græco exēplari latine emēdasse, cum interim in horū altero homo circūspectus, in se interuersa inuenti gloria implicuerit, in a furti mēdacijsq; laqueis induerit & irretiuerit, ut adhuc in luto foedissimæ ac flagris dignissimæ hallucinationis hæreat. Nam cū Plutarchus scripserit Romani imperij uectigalia post Pompeij triumphū ad octo millia & quingētas myriadas excreuisse, hoc est, ut Latini loquuntur, ter millies & quadringenties cētena millia nūmūm, ut nos in tertio libro de Assē docuimus, iste literariæ lucis instaurator, antiq̄tatis interpolator, ætatis suæ decus, summā auxiū decuplicato, è chiliadibus myriadas faciēs flagitiose & portentose: eāq; appellat octuagies quinquies decies millia aureorū Italicorū. Quem locum ut opinor emendabit cū Græce melius didicerit, aut cum iterum Assē nostrum legerit atq; intellexerit. Pergit etiam porro, blandoq; errori atq; arriidēti indulgens, arctius sensim arctiusq; suis se commentis implicat uaniloquentissime, quoad furta furtis cumulans, improbe tandem expilata, stolide astruēdo destruit. vt aut̄ intelligeres animosum ipsum strenuumq; furem esse, nec acerosos tantos Assis nostri primoribus (ut aiunt) dignis delibasse: non satis habuit ipse tot sestertia, toties sestertiūm, talentorum tot millia, tantam æris, auri, argenti uim à nobis iandiu publice exposita & consecrata, uno spiriū confidentiæ depeculari: usuras etiam eorum centesimas, semisses & alias: (o durum acerbū que creditorem) floccifactis sanctionum interdictis, ut debitas abstulit. Quin & palmarium plaudendum que inter suos fore existimauit epulatu que dignum in prytaeano, si spolia & Gallica & opima cum ramento auferret, gētisq; Francicæ nomē memoriæ eximeret. Eadē porro solertia, eadē doctrinæ fidutiæ erectus, simul collectæ (credo) antea opinionis

in li-

in literarū elegantīū professione prerogatiua fretus, mēsurarum restitutionem emetiens, omniāq; operis à me ut susceperā praeferē hominumq; assensu probati, corollaria contrectans, ut quodq; bellissimum fuit rapiūq; facillimū, abstulit, in illamq; sarcinā furcivū tumultuariam cōgessit: neq; enim uacabat digerere homini (ut ipse inquit) negotiosissimo: qui tamen (quod mirēre) rem diu expositam & iacentē, atq; à nullodum prae magnitudine atq; intractabilitate sublatam, aliud agens ipse, atq; obiter tentatā, primoribus (ut dicitur) dignis suscepit, sustulit, circumtulit cum stupore hominū: huiusmodi enim operis absoluti rationē uisendi etiā etiāq; lili ri amoenae lectio praefert. Id uero aegre (ut opinor) quā plurimis probabit, etiam si omneis tribus stultorū laturum se sperauit, quod ex tāta rerum copia cum permulta cōpilando, plurima missa facere prae imperitiā infantiaq; cogere, nihil tamen intactū reliquerit, nihil non praecerpit & libat: adeo uideas omnia Assis nostri insignia, omnia loca illustria, ab homine iurisconsulto Portio, suillo penē more obtrita & conculcata. Hic est Portius lector, qui Hermolao Barbaro usurae centesimae indagatiōē instituenti facem primus intelligentiae praetulit. Quo facilius contra inculcatā opinionē homines sibi, persuadeant non temere, nō ab re, non immerito qua de re nunc agitur, decus palmāq; sibi atripuisse. Sic enim inquit libro secundo de uino Opimiano loquens: Hac computatione obiter usurae semissium cōprehenduntur, quas nostris seculis diu non lene cognitas, mihi olim applaudebā uel solum uel inter paucos intellexisse. Postea longo interuallo Hermolau inter nostrae aetatis literarū assertores eminentissimū, in prima editione ignorasse: in secunda non suo fortasse inuento, sed ex alicuius relatione cognouisse animaduerti. Enim uero hominē liuidum (exclamet hic aliquis) qui tan diu errare homines ordinis sui passus sit: ac fortasse etiā (ut est liuoris ingenium) ad hodiernū usq; diem fuisse, nisi aut Hermolau aut alius id facere institisset. En cui iniurato nō secus credas quā ustraq; manu gram tenenti & adiuranti: en qui cum in tenebris mi

ees: en cuius oratio natales generosissimos indicet & clamet. Cur autem homini candido in mentē tanto interuallo uenerit, Hermolaum hominē Venetum laudationis prætextu hac nota præstringere, quasiq; statuæ eius caput auferre, rationē inire nullā potui, nisi ut crederemus non ab Iucundo architecto Veronensi amico olim meo, Hermolaum erroris primū admonitum fuisse, sed ab amicis familiaribusq; Portij rem prodūā Hermolao, quibus simplicius arcana sua credebatur, cuius rei laudē sibi non esse ab Hermolao honorifice delatam, uir æquitate summa merito nimirū succensuit. Id quod facile ijs persuaderi poterit, qui etiā me cōmentarios eius usq; Vincentiam suppilandos mandasse arbitrabuntur, ut inde libros illos de Asse componerē. Verū ut finis principio, & utrunq; medio congrueret, utq; omnia eodē spiriū confidentiæ uecordis & conclamatione apta, & coagmentata esse sciremus, librū triuialis ac sutorij artificij pari coronide claudendū, eiusdēq; impudentiæ clausula absolundū esse duxit. Ad rem enim magnopere pertinere rat^o sum, ipsa autoris uerba referre: Iam satis, inquit, superq; sit mihi hominī occupatissimo, et uarijs et molestissimis curis implicito, & (ut aliā omittam) iam decē filiorū patri, sestertio iam pluribus annis perfecto, ad demonstrādos antiquorū mores hæc pauca in super aggregasse: Pleraq; uero alia quæ olim studio uigente cōmentauerā negotia nunc supprimunt, quæ tamen & ipsa aliquando fortasse edētur, si uita, et oīū suppetat. Deditset huic Philoctetæ Hercules aut arcum suū aut clauā; nōne nobis omneis ærūnas exantlasset, ad mōstra è læeris exterminanda? Quid hoc homine facias? aut quid se eum ames, ipsi faciendū libro iam iterum emisso prolatoq; censeas? Quidnam aut potius quā ut attritæ frontis crimen atq; ignominiam, excusando stupore præcordiorū auertat & deprecetur? Hic dicerem nec ne diu addubitauit, quod compertū habeo ab oculatis testibus, de præclara illa commentatione lingua uernacula elucubrata, duobusq; amicis credita, ut latina fieret stilo q̄ appositissimo ad fidem faciendā ab autore ipso esse scriptā: siue negotijs auocatus fuisse

fuisse credere debeamus, id quod ipse eã ob causam (ut opinor) non semel testatus est, siue hominẽ elegantia Accursiana imbutum pinguã hac ætate stilũ reconcinnare: na in libri cõpositione latina architecti opera tantũ functus est, præterq̃ in infimo calce operis id est in ea clausula quã proxime trãscripsimus, in qua structuræ suæ specimen ideo nobis dedit, ut res satis uulgata perspicua quoq; fieret. Atq; hæc quæ diximus, ab eo scripta sunt peruulgataq; Venetijs non uerecunde, cum ante duodeuiginti menses quinq; libri nostri de *Assè* & partibus eius ibidem impressi fuissent, in officinãq; *Asulana* omni die, omnibus horis uulgo contrèctarentur. Hic quæro si huiuscemodi facinoris quod nõ sine suggillatione ac dedecore patriæ admissum est, ab actore publico quæstio postuletur: aut si me aliquãdo tũ meo, tũ publico nomine iuris præsidium, ordinis amplissimi fidẽ, senatũ imperijq; clarissimi nomẽ implorãte, in eo enim senatu olim multas horas sedere honoris gratia mihi cõtiguã patrioꝝq; indulgentia, cũ res seriæ et uisendæ me arbitro agerẽtur: sed si ut est huius facti indignitas uenerãdisq; cõuictus æ quãas, me iniuriã conquerẽte quæstio ea de re decreta exerceatur ecquis hñc hominẽ seruare aut *Tullius* aut *Demosthenes*, ecquæ oratorũ cohors noxæ et poenæ eximere poterit? quis cũ eo descendere in causam, quis subscribere audebit? Age iam si sententiæ de inaudito crimine, cõpertoq; & cõuicto rogetur, ecquis est qui non extremũ ali quod exemplũ in istũ edentũ esse censeat, ut patria ipsa religione ignominiaq; soluatur: in eoq; reo statuendũ qui rem inauditã ausus est, ne quis in posterum alligare imperiũ illustre tetro facinore audeat? atq; ita ut iurisperiti in eam sententiam cupide certatimq; transeant, quorum ordo istius scelere haud dubie impiatus est nisi in eum seuerè ilicoq; uindictetur. *Fabius* libro quinto: Nec mihi uidentur, inquit, *Areopagitæ* cum damnauerũt puerum coturnicum oculos eruentem aliud iudicasse, quã id signum esse perniciosissimæ mentis multisq; malo futuræ si adoleuisset. Si id *Areopagitæ* in puero exemplum prodendũ censuerunt ob malæ mentis indolẽ,

quid

quid in uirum ipsi, quid in senem statuissent ob inexpiabile mentis deploratamq; proteruitate? Ecquis porro post hominū memoriā & in ciuili una cōpositus, & claris natalibus ortus, & inter iurisconsultos professus, tam proterua ac profligata mente fuit, ut simili commento institerit, alieni tantiq; laboris fructū, alienæ laudis cōpiosam satis messem, nō dico carpere et inminuere, aut hic illicq; libare et sublegere, (hoc enim trāslatitiū crimen esset) sed usq; quaq; ducta falce uanitatis furtiq; peremerere? idq; adeo, optimā ut partē auferre, reliquam proculcare mallet: quā id saltem integrum relinquare quod auertere non posset? Tam uero ut ne improbus esse sibi tantisper dum animo exulcerato satisfecisset, meditatū sit, idq; dolori liuoriq; condonare debeam, num etiam tanta secordia, ea incuria prædiū esse me existimauit, ut uiuens, uidēs, sentiens, pignorum tam multorū taliumq; possessionē, in qua plena securitate acquiescebam, interuerti atq; diripi à quoquam, nedum à Portio uincentino sinerem? Ego ne ut tantum tribuerem aut uincentinæ nobilitatis uertici, aut maiorum gentium iurisconsulto, ut ei Francisci nominis fasces industriæq; nostræ mediocris submittendus esse ducerem? ut harpocratica infantia prædoni uincentino patientiā accommodare? ut septem liberorū parens mariū et superstitū (quoniā ipse eo se quoq; nomine admirari uidetur) ijs debitā, despoſam, destitutāq; hæreditatē, in sano penè labore florētis ætatis uigētisq; cōparatā agere ferre? Portiū uincentinum & expilare perpeterer ignauo silētio? nec furtum illud atrocissimū atq; immanissimū, luculentāq; prædā auersam ac diuexatā, conspicuā ciuili uociferatu testatissimāq; facerē? in sinu (credo) indignari atq; ingemiscere uirum bonū oportebat, eamq; in optima parte bonorū illatā calamitatē, iniuriāq; deuorare, aut inter domesticos tantū mussitare queriq; religioſe. Sanè uero quoniā mihi res est cū hoīe et æquo & moderato, honesti pariter decoriq; respiciēte. Nā per diuos iā immortales, quotusquisq; faceret, hoīm quidē recta fretorū cōsciētia, nec sui nataliūq; ummemorū, ut quū atrocissima iniuria famosāq; ab eo

homine

homine affectus esset, unde minime metuēdū uidebatur: hominū q̄
 fidem implorare quirūando æquitatēq; posset, non lege uti mallet
 ciuiliq; præsidio, quo famæ consulere, quā inerti uerecundiæ in
 dulgendo, silentiū fouere, blandamq; tranquillitatē amplecti parē
 tem degeneris ignominia? At etiam homo omni lepore orationis,
 omni scribendi peritiā nisi formularia defectus, autolycū (ut Plau
 tus inquit) furem se fore confidebat, et furtū quāuis luculentū, q̄li
 bet manifestum, ita immutaturum sperabat aut dissimulaturū, ne
 agnoscī à me posset manifestōq; comprehendi, cum suo indicio ut so
 rex ipse manifestus sit. Quis enim unquā tam stolide, tā absurde,
 tam putide huiuscemodi argumenti fabulā in medium attulit? adeo
 cui nec ius nec fas nec æquū ob oculos uersabatur præ animi libidi
 ne nulla mea culpa ægri atq; sauci, is nec me nec meos, nec se nec
 suos, nec decorū ætatis & personæ suæ, nec hominū iudicium respe
 xit nisi quo modo gliscenti in dies cupiditati clausis oculis obseque
 retur. Atqui istam audaciā atq; insolentiā obstupescere magis homi
 nes olim atq; execrari poterunt, quā eius modū rationemq; inire.
 Quam enim aut insolentiā, aut cōfidentiā, aut hominū contēptum
 esse dicas, hominē quod ad literarū bonarū doctrinā pertinet, ter
 ræ filium et lumbricū, librarum, sesteritium, talentorūq; tantā uim,
 ponderum mensurarūq; numeros, modos, uocabula, recta, prisca,
 Romana iuxta latināq;, adhæc priscorū monumentorū restitutio
 nem atq; emendationē, rei antea lapsæ deformis iacentis & incon
 diæ constāutionē ac reconcinnationem promittere, proferre &
 profiteri, qui ne libellā quidem unā argenti probi, puri, sui, ut fuit
 olim in sermone, in toto eo libro ostendere uere posset, si (ut factū
 iam oportebat) ad iudiciū quoddā seuerū Areopagiq; simile obtor
 ta ceruice raperetur? tantum' ne operæ pretiū Portius homo nouus
 rei literariæ afferret? antiquitatis partē cōploratā restitueret Por
 tius? disceret ergo latine Portius si id sibi credi cuperet. Fama est
 hominē superis, inferis, mortalibus æque iratū atq; insensum, quod
 mihi eius rei palmā quantula est illa cunq;, ab omnibus deferri, ocu
 lis ægris

lis ægris cerneret, præsertim quòd Venetijs libri mei essent edui uenalesq; in tabernis haberentur, eò mœroris euasisse atq; æmulationis ut has intemperias in luculentâ noxam suam ciuerit. Olim enim paucula de sestertio nummo denariòq; utcunq; deprehēderat, ut quibusdã ex hominibus audiui qui rem probe nosse poterant: quibus tamen ex ipsis aureã sibi statuã aliquando ad diui Marci consecratum iri sperauerat: à qua spe cū decidisset, os istud silice durius ut sermo eius indicat, non modo frictione atterere, impudētiaq; loricare (ut ita dicã) statuit, sed etiã in dei hominũq; offensionē impingere: ad quē tandē cūq; exiũ res euasura esset. Neq; uero aliud quicq; pensi habuit ut uerba eius clare demonstrãt, nisi ut nos hominesq; nostros ad quos etiã ipsos hæc res atq; iniuria pertinet, hoc li bello prolato rumperet atq; ureret: sic enim futurũ existimauit: ea demq; opera à suis ciuibus plausum se præstigiæ laudẽq; affecturum. Quasi uero Itali literarũ elegantiaẽ pridẽ dudũq; magistris, iam degeneres esse cœperint, à maiorũq; moribus institutisq; desciscere: ut iam nõ sua doctrina industriaq; cõmendabili apud exteras gentes inclarescere malint, hereditariãq; gloriam tueri & retinere, quã maligna eruditione atq; subdola exterorũ laudẽ peruellere ac lancinare (ut deterioris notæ scriptores pauci facere nuper instituerunt) aut aperta barbarã que improbate diripere & auertere. Itaq; stolidus homo longe (ut audio) opinione falsus est, qui in causam tam inuisam atq; ignominiosam incubituros doctos homines arbitratu est, nec noxam contagij pariter cū omine auersaturos. Quod nisi aduerso ipse numine atq; aui inauspicata extra suam classẽ periclitari ingeniũ institisset, nimirũ nunquã id commisisset, ut aduersus duorũ hominũ elogia grauissima imposturam populo facere aggredideretur, uanitatẽq; immanitate atq; confidentia iudicij publici acumen præstringere. Quanto enim & ad deũ innocentius, & ad homines cõmendabilis, & ad opinionẽ doctrine quoquomodo aucupandam homine erat appositus, si post illud Egnatij in annotationibus de ipso testimonium multorum opinione

æquo liberalius: et alterū Alciati in Dispunctionibus sanè benignū quoq; ipsum & prolixū (ut nūc meā testationē ad Egnatiū omittā) non inuitus facere uisus esset, ut quod meum erat unius omnium concessione, complurium etiā bona pace, ipse quoq; mihi saluum nec controuersiosum esse sineret? nec illum liuorē quo statim à contestatione illa nostra ad Egnatium uri cœpit, tandiu in stomacho illo crudo fouisset, inde ut uomica maleuolentiæ enata & cœcreta ipse cum rumperetur, egerere eam purulentam atq; expectorare foetidissime subactus esset. Nunc autem inuidiæ atque confidentiæ intemperij usque adeo & transuersus homo et præposterus actus est, ut in Assis nostri sanè copioso tractatu, quasi in stagno quodā prægrandi, uerriculo rapinæ tractim ducto, nihil sibi reliquū fecerit, quod altero ductu inde posset auferre si iterum conaretur idem facere. At uero prudentioris erat paulo pudentiorisq; furis uelut in antiquitatis quodam sinu sic expiscari singula, ut lectissima quædam inde sumeret, unde non æque perspicuum & clarum futurum esset furtū, aut ita circumspecte & modeste sumere, ut ego nec speciose conqueri possem si uellem, nec actione experiri ignominiam irrogante. Sed scilicet id agebatur hoc incepto tam præcipni, non ut ille librorum de Assse compendium scripserit, sed ut mihi scribendū commentarium præscripserit, argumentosæq; commentationis collegisse existimaretur, quasi que materiam exasciatam dedisset, id certe mihi hæc uerba quæ sequuntur, quodam loco scripta libri primi, significare uisa sunt hominis sensus expiscanti. Sed cum ingenium sit, inquit, si quid boni perficere non possumus, saltem uoluisse præ se ferre: satis erit mihi homini negotiosissimo, & alia professione distracto, alteri cui otium & ingenium magis suppetat, occasionem præstare perficiendi quod incohauit. hic quæso lectores quasi iudices cognoscite ingenium propositum hominis iurisconsulti. Ita enim omnia stringit in transitu & perplexe, ut mihi uelut homini literarum tantum cultus ascriptio, cætera immuni & temere feriato, utpote curis omnibus muneribus que uacati, in summis ipse publicis

publicis priuatísq; immersus animi occupationibus, thema de Assē & partibus eius scribendi proposuisse, primáq; manu (ut dicitur) inchoasse uideatur. Liniamēta igitur duceret ille præscriptor operi nostro congruentia, ut non ego prioreis occupasse, atque ut tar. o bardoq; homini anteuertisse crederer, sed ut ad illa Portiani Se-sterij præscripta Assē meum concinnatum fuisse & confectum similis esset ueri. Sic enim fortasse factum esset, ut rei nuper inuentæ, milleq; annorum interuallo latinitati relatæ decus cum con-trouersum mihi fecisset, inter planos proteruioreis coronam ipse sibi lemniscatam referret. At nunc unus omnium uaniloquorum ineptissimus, omnium oculis ad risum designatus, passim cauillis expo-situs, quid aliud q̄ ignominia laturus est quã sibi ipse cæca æmulatione inussit? Ne autē tragœdias ciere cupidius uidear, libenterq; profequi, uela nunc indignationi atq; stomacho contraham, res iam ut suapte natura tragicæ similis in cômœdiam uertat. Nuper cum in amicorum circulo familiari sermo (ut fit) excitatus de hoc Por-tiano facto, ut commemorando fuisset, liber etiam ab uno in mediũ prolatus, chartulatum percurreretur, ad summã rerum in trãscursu colligendã, insignioraq; furta ex Assē nostro recognoscenda, in-cidimus tandē in eum locũ Ciceronis quem supra cômemorauimus, de furtis Verrinis ab accusatore deprehensis ex tabulis publicanorũ. Cuius loci gloriã Portius ita sibi uendicat et tribuit, ut sanctissimo iureiurando paratũ & gestientē adiuuare furtiue uendicationis si-dutiam credere eum possis. Ibi cum ego quĩ renidens librũ legerẽ, subamarulẽte tamen fremere uiderer & commoueri rei indignitate, quæ ut ubiq; ipsa fustuariũ in eo libro meretur si digna animad-uerfione facinus uindicaretur, ita ijs in locis capitalis est, in qui-bus locis iste non iam imponere opinioni publicæ (desperabat enim tot oculis tã acribus nebulã uanitatũ se offundere posse) sed scurrẽ-li improbitate stomachũ laceffere hoĩm ægorũ, cômouereq; cõcupi-uit. Cuiusmodi est hic locus, et alter de usuris ex Columel. ab eo sibi credimus emēdatus, cũ ijs quos supra recẽsuimus, in qbus homo nul-

lius frontis, specimina atq; exempla impudentiæ perditæ proderit posteritati, pulchrū esse arbitratus est, hisq; uelut insignibus quibusdam spectādīs instauradæ antiquitatis cōmentarium distinguere: uerū ut dixi, cū in eo essemus stupētis admirationis, ut iam præfidiū alexicacon ori pectoriq; ductu dextræ pleriq; opponeremus, (ut ferè assolēt qui prodigia depelliūt, aut aliquid uehementius abominantur) atqui inquit is qui librum protulerat, & Verrina furta Budeæ & Portiana iisdem è tabulis (ut uideo) maxime inclaruerunt, ut fortasse Vincētinus iste Portius generis illud decus à Verre Romano, nobili atq; inclyto expilatore duxerit. Certe quidem ut Portius Verri, sic Portiana furta Verrinis furtis festiua satis atq; ominosa allusione respōdent, quibus etiā nec inaudita illa quidem audacia, nec impudentia cedunt antea inusitata. Proinde cū Portij libellos duos, quasi expilatoris cuiusdā insignis sarcinas inculcatas cū expenderis, illud tibi eiusdē oratoris in quinta (ut opinor) oratione cōtinuo subibit, ut exclames: Quod huiuscemodi unq̄ lectores Euerriculū in illa prouincia fuit, in illoq; illustri Venetorum imperio? Ut enim ille Verres Siciliēsis omnia euersa, deteresa, cassaq; reliquerat et inania, uia iste Verres Sestertianus pauperiē longe lateq; in fortunis tuis fecit, quas tu fortunas in primis cense ri in rebus tuis uelle præ te semper tulisti, ut optimo iure à te quesitas nec deteriore possideas. Enimuero (inquit alter) aduerso hūc Mercurio furū numine, furtiuū hoc facinus suscepisse Verrē istum Sestertianū talentarēq; oportet, quālibet sibi solers atq; ingeniosus esse uisus sit: Quippe qui ne terunciū quidem ex tot talentis è toties sestertiūm, in rem suā uertere homo imperitus potuerit. Nam quid omnino autoritatis priscae, quid documēti, quid probi numismatis ad astruendū Sestertiū suū cōtulit, ob qd̄ furti & cōcepti & mani festi crimine nō misere sese foedeq; alligauerit? si quidē singulas species persequi, ac non in unū uniuersumq; furtū cumulate experiri, expedire tibi cōuenireq; censuisses? Ita huic improbo Tātali dæ, ob uaniloquētiā incredibilem pro Tantali talentis (ut dicitur) prisicq;

erarij referati gloria furaciter contrectata, capitalis ignominia quasi saxum impedit: usq; adeo è re ille sua magis, existimationeq; Patriæ fortasse consiliū cœpisset, si in iuris triuialis studio in quo labor ei successerat, ut audio, acquiescere ad extremum sibi persuasisset: nec sero & inauspicato gloriam è literis elegatibus homo ineptus querere instruisset, eorū æmulatione extimulatus feliciter literis imbutorū qui inde non pridē cœperunt magnopere studiū iuris cohonestare. Certe quidē (inquit alius) cōsultius fuisset homini urgentissimis (ut ipse inquit) negotijs impedito, extra suam classē ista ætate nō prosilire, atq; ex iuris cōmentarijs tanquā è uasto quodam turbidoq; ponto in quo ætatē ipse cōtriuit, expiscari licentius quod sibi potissimū duceret: ut ex more est hominū qui iure recepto probato' que in institutū euasit, maiorū ut inuēta posteri excipiāt, ac pro suis uiātur: ex quo fit ut eximie ab antiquis dicta, recētores mutato tantū scribendi loco in suā laudē transcribant: ea' que ratione ea disciplina amplior in dies ac luculentior fiat: idq; maiorū gētium iurisconsulti cū faciunt, tam bonis id moribus cōuenire arbitrantur, quā si auorū ossa legerent, atq; in religioso quodam loco familiæ suæ conderent. Quorū iste alumnus ac discipulus, Assē utiq; tuum & partes eius, quæ satis ad stomachū doctorum facere existimabat, sua uidem facere septē annos uertētēis meditā, atq; inter monumēta ingenij sui cōdere, hoc tantū præter illū morē ordinisq; institutū uidetur mihi fecisse, quod te adhuc superstite id ausus est facere. Ibi ille primus, equidem, inquit, existimo Portium Vincentinū cum cerneret tot annorū consensu, occupationisq; iure ualidissimo eam laudē industriæ tibi semel esse delatam, quasi rei nummariæ atq; omnium Assis partiū, uocabulorūq; inde emanantiū enarratione absoluisset, unde sestertiani cognomen sibi gētisq; suæ in posterū condūturū sperauerat: neq; id quidē modo, sed etiā talentici: facinus illud præ mœrore atq; ægritudine animi consciuisse, ab audacia utiq; strenua'q; confidentia consilium mutuatus ac iuris subsidiū. Videbat enim homo acutus, altero etiā anno Egnatij an-

notationibus Assen tuum anteueritisse: cum nominis Portiani natalis æqualis esset illis annotatiõibus. Itaq; quod de Agamẽnone apud Homerum Achilles inquit, amiculo ille impudentiæ fretus ac loricatorus, haud dubitãter fecit, ut res ex Assẽ decerptas, in libellumq; collatas, Venetijs primum, deinde in Germania, quando repetita die retrorsusq; ementia omnino non licebat, nullo saltem anno, nullo loco edendũ ipse mandaret, crederet ut quis possit in insula Thoma Mort hominis ingenio & doctrina illustris, librũ esse edũm, quo ex libro legem normamq; haberemus æstimandi antiqui numismatis: nimirũ ut nulla non alia promulgatione ea prior haberetur quæ nulli esset secunda, aut certe quæ nullius antegressæ omnino meminisset. Quare quod antea Budæe memini te dicere, facilem & simplicem huius criminis persecutionẽ esse, id ualeat sanè quatenus ad te ad tuosq; pertinet, cui satis est fortasse uindicias uincere, ne in fraudem ex contemptu ignominiosam incidas, non item quatenus ad nomen omne Francicũ: huius enim genio ueluti donarium quoddam lydium Assen tuũ dedicaueras, cuius de iure quicq; remittere planè esset præuaricari. Quocirca falsi crimẽ, cũ publicam animaduersionem habeat, quæstio de eo publica subscriptione postulata est à senatu longe hodie omnium amplissimo, sub cuius ditione hoc crimen admissum est, in cuius etiã fide literarũ bonarũ genius pridẽ esse coeperat, tutelaq; iuris ad eas pertinentis. Siquidem, inquam, q̄ postulatu id æquũ est & in procliui sitũ, tam mihi quoq; cordi futurũ esset, si poenã ille penderet: nũc uero in ea eram sententia, ut si ius meũ obtinere, luculentãq; noxã uĩtare alia actione potuissem, rẽ meã à fure condicere ut iurisperi loquũtur, q̄ fur ti experiri queribunde atrociterq; mallẽ. Vereor aut ne ut hominẽ in patria nobili (ut opinor) iurisq; scientia claro euenit, quærẽdæ ut laudis cupiditate, aut aliã instinctus, sciẽs, prudens, meditato & cõsulto cõmĩteret, transuersus uanitate mentis ut raperetur et auferretur: Sic & mihi quoq; uehemẽtius contendenti Archilochiũ quippiam exciderit plusquam causa posceret, unde ex ingenio meo
erupisse

erupisse uolentius atq; exisse è potestate mētis uisus sim. Cuius rei opinionem aut moliri, aut admodū imminuere poterū (nisi fallor) injuriæ acceptæ indignitas, quā oculis auribūq; legēdo audiēdoq; haustā, diu nequicq; deuorare nixus sum & cōcoquere. Verum altera libri edicio, id est Germanentensis, mihi patientiam laceffere & prouocare, amicis eo amplius conscientiam haud dubie exprobrare uisa est. Quorum autoritati hoc tribuēdum esse duxi, ut audaciam proteruiloquentiamq; retunderē hominis mihi infensi, nullā aliam ob causam, quā quia res nā nata cum instiuto meo tulit, integrā ut eam palmā auferrem hominū iudicio, cuius palmæ frondē ipse unam fortasse aut alterā prærepturus ille fuerat si mihi anteuertisset: Sic enim ipse mihi credere imperaui, ut benigniore me utatur, quem ne teruncio quidē dignatus est. Proinde optimū quenq; lectorum æquissimūq; oro atq; obtestor, ut quæ antea dixi, nō tam à me scripta cupide, quā rescripta queribūde ipsi interpretētur. Nam quæ accusationis speciē primore fronte præferunt, si digne æstimetur, si res tota perpēdatur, non obiecta magis quā responsa uidebuntur. Quid enim aliud ille liber, quā mihi totā furti fuciūq; factūati inureret, nisi à me refelleretur? At id fieri non potuit quin autoris ipsius caput cum fortunis peterem, neque conficere huiuscemodi monstrum libri potui ut non uitalia ferirem ac repperem: qui cum ab homine prorsus ipse nemine quicquam ea de re quæ nunc agitur, accepisse me asseuerauit, non scripto, non uerbo, non nutu: quid aliud quā flagitioso mendacio atque adeo periuurio me obstrinxi, siquidem ipse Portius drachmas singulas ueritatis in singula talenta miscuit uanitatis. Nisi uero hominis integræ fidei asseueratio (qualem me existimari cupio) conceptis uerbis de scripto pronuntiata, non habet instar iurisiurandis ut fœdiorem existimare lectores istius oris mentisq; duriciam debeāt, qui à fronte libri ad calcē inoffenso cursu asseuerationis usus est in mensuris iuxta & ponderibus in nummarioq; tractatu, etiā si multis in locis trābare conspicue solitus est, atque nā hærere

in luto dissimulationis undiq; deprehensæ, ut pedem expedire inde ne queat, nec nisi foede lutulentū efferre : in loco etiam uideas hominem salebrā unam & alterā superantē saltu præuaricatricis impudentiæ. Quotus gignitur quisq; cōmitteret duntaxat hominū uocallium, ut cum rationū summam sibi direptā esse, cum uix actæ decus ereptum cerneret, cum fortunarū capnis'q; periculū faceffitū, nec nisi implorata suorū exterorū'q; fide intelligeret res suas seruare posse, periculūq; arcere, nō quā posset exaudibilissima uoce furē, raptorē, expilatorē'q; proderet, omnī'q; cōeuntiū aspectui subijceret. Age porro, si taciturnitatē in huiuscemodi calamitate sibi ignominia, si fraudi luculētæ, si noxæ capitali, futurā esse sciret: num etiā tum aut furis existimationi consulendū, aut lateribus suis parcendū esse censeret, ne conuiciū furi faceret? & in sinū potius inertis patientiæ atq; tranquillitatis confugeret, quā ad arā legum, industriæ'que uirilis opem ac præfidiū: etenim pro superū hominū'q; fidem, num ille me aut irraucuisse, aut animū iam despondisse, aut omnino inter homines agere desuisse, aut denique (quod aiunt) artem desuisse arbitratus est, qui huiuscemodi se iniuriam lucrifactorum credidit? an potius ita me floccifecit, ut etiā experiri cōcupiuerit quousq; irasci destomachari'q; possem? Certe si quid ei ipse esse aut uiri aut etiā hominis uisus essem, nunquā me tam contempsisset, ut etiam ex hominū numero delere se consideret, qui inīta (ut aiunt) subducta'q; ratione rem tam improbā tantū diu meditatū est. Quare uenia (ut opinor) dolori nostro dāda est ab optimo quoq; uiro: quandoquidem nec gemitu sedari potuit, nec annua bima'ue die exolescere. Lateris cōtentione opus erat, ut consciētia rectæ animo'q; obsequerer, ut rei indignitatē testarer etiā atq; etiā. Accedit quod cum instituto meo indulgere hac ætate statuissem, iniuriæ'q; magnitudinem modice placidē'q; excipere, contentus obiter atq; aliud agens hominē perstringere (rei enim euidētiam maiore esse censebam aliquando, quā ut uocē meam magnopere posceret) hoc uide sis inquit unus et alter amicorum, fame
meæ

mea studiosi ac mihi cōdolescētes, homo Vincētinus in tua summa q; tuorū futura ignominia gloriā n̄ sibi atque suis nō mediocrē quæ situm, si non hodierno fortasse tempore, at certe in posterū. Dūq; tute secordem patientiam damnosamq; amplecteris, ille improbus triumphū quendā Gallicum plaudēte patria acturus est, trophæa que erecturus. Ibi ego (quid enim iam aliud) ut uideo, inquam, uiri amici uestrum de hac re iudiciū, homini prouocanti ut planē respō deam necesse est, quandoquidem nec iacenti oratione indicari, nec animo non affecto refelli tanta iniquitas potest, nec præceps impudentia molli fronte retundi. Itaq; facturū spō deo ac recipio pri ma quāq; occasione, ne mihi & patriæ in tanto articulo defuisse di ctūer. Hic aut locus ad id maxime aptus opportunus que uisus est, cum librū recognoscerē atq; locupletarem rogatu mancipis chalco graphorum. Quid tum (dicat aliquis) doctioribus ignur te præfe rendum censes? Siquidē uni tibi hanc operā uindicas in commune nauatam. In hoc uno ego uero, cæteris in rebus ijs libens cedo qui bus omnia propemodum debeo. sic sua hactenus cuiusq; fuit in re paratione latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualiū nostro rum, sed etiam posteritatis erit, etiam si ius obtinere nunc Galli apud iudices Gallos nequeunt. Neq; uero prærepta unius aut alte rius rei gloria, commentandi quoq; in posterū materia consumpta, quæ adhuc larga superest. Hoc tantū refert quod clariorū quidem illi aut pluriū palmarū decora tulerunt: ego fortasse inter exigua ingenia qualibet acquiescere palma & debeam & possim: sed alios ita uelim animatos esse, nostrates præcipue, quorū maxime gratia hoc opus suscipiendū duxi, ut maximū quodque decus sic in medio positum esse putent, ut ingeniū tantum & diligentia referre non genus & cœlum putent. Sic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omnium gentiū magistra, lampadē (quod aiunt) Gallia nō tradat, sed commodet: aut tradat quidē sed fidutiaria uel precaria, uel po tius det utendā usu nobis et illis promiscuo. Quid ni enim speremus quod alijs non negatū est qui longius remoti sunt? Rumpantur li-

Misopatrides.
des.

cet Misopatrides, id est patriam ciuesq; suos exosi. Natura Gallos hac dote non fraudauit, tãetsi huius ætatis moribus, uel paucorũ ho-
minum unio qui rerũ arbitriũ tenet, factũ est, ut literarũ bonarũ
studium nihil ad rei publicæ moderamen pertinere uideatur. Rem-
publicã semper appellare institui abusiue fortasse, in qua plurima
ad priuatã utilitatẽ referri existimãtur. Propter quod uidemus eõ
iam maiestatem publicã decidisse, ut censu ciues opibũq; multo ma-
gis, q̃ sensu & probitatis moribus cẽseantur. Hinc illa stulta ac ri-
denda quorundã reputatio, qui nulla prorsus arte memorabili im-
buti, ob uulgares quidẽ ut apud Romanos facultates, ut apud nos
propemodum principales, nõ se modo copiosos, sed etiã (si dijs pla-
cet) beatos arbitratũ: quũ si ad Romanos modulos diuinitis appella-
tionem metiamur, per paucos hodie norimus præter primores pro-
cerum, quorũ census centies & quinquagies sestertiũ aestimetur.

Comparatio
diuinarũ no-
stri temporis
cum antiqua
opulentia.

At tantã summã Pallas homo libertinus accepit, idq; decreto Ro-
mani senatus, ob id quod referendũ ad curiã cẽsuisset de fœminis,
quæ se seruis cõcubũu miscuissent, eaq; relatione statutum, ut quæ
ignaro domino ad id prolapsa probaretur, in seruitutẽ sui consen-
sisse uideretur. Cuius rei autorem Tacitũ, Pliniũq; oratorem habemus.
Idq; senatuscõsultũ postea à Iustiniano principe sublatũ est. Quis
autẽ hodie eorũ qui aurũ metiri non numerare dicũtur, uel etiã qui
pala uersare aureos grũmulos dictantur, ducẽtes sestertiũ posse
dere credũtur? At Aesopus tragœdus post coenas illas luxu stupẽ-
do memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, unde margaritas
ipse sorbendas conuiujs apposuit non mediocris pretij. Age, Curio
tribunus plebis nonne sexcenties sestertiũ æris alieni habuisse me-
moratur? quod perinde est ac si nunc dicas quindecies cõtena mil-
lia aureorum: tanti tamen & pluris Cæsar ciuis adhuc Romanus
nondum dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populum
licitatus est & redemit. Paulus consul Romanus mille et quingen-
tis talentis eidem Cæsari eodem tempore autoritatem sui consula-
tus addixit, ea demum lege ut Rempublicam exagitantem patiẽtiam
accom-

accommodaret. Iam senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, queis honestam (sic enim aiebant) paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc uero quotus quisque tantum habet pensitatonis annuæ, si paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, senatum Romanum cœgît centies sestertiũm sibi quotannis pensitare; quam summã sine stupore meminisse iam nemo potest. Muto quòd Ciceroni oratori qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium senatus consulto non minoris quinquaginta millibus aureũm nostrorum æstimata est, et uilaticum ædificium pluris quàm duodecim. Seneca etiam uir philosophus, ut ex eius monumētis apparet, sed rerum actui summo præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertiũm quæsiuit, quod certe necesse est ut fidem scriptis eius & auctoritatem derogat. Si enim scripta eius æstimentur, nemo unquam animosius calcasse diuicias, & pauperiem securam astrictius eo amplexus fuisse uidebitur. Tarius Ruffus (quod penè omisi) infima natalium humilitate consularum militari industria meritis, circiter mille sestertiũm liberalitate Augusti congestum agris cœmundis exhaustit, ut autor est Plinius libro decimo octauo quo in loco millies legẽdum est. Seneca autor est Lentulum Augurem eodem Augusto principe quater millies suum uidisse, quanti hodie decem primorum Gallie patrimonium esse uix possunt, etiam quãti plurimo uenire possunt æstimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui regnum debetur si regi superstes fuerit. Quonã modo igitur beatos existimare possumus, qui omnes cogitationes suas, omnes animi sensus, omnes uitæ actiones, omnia publica, priuata que officia, & uiuendi denique moriendi que rationem ad cumulandas opes referunt, qui in priuatis hodie fortunis esse non nisi despiciabiles possunt? Vnum tantum genus hominum excepi necesse est, quod omnium ipsum generum minime esse exceptum oportebat. Hi sunt sacerdotes, quos nunc fermè solos secundũ reges & principes

Seneca.

Tarius
Ruffus.Lentulus
di-
tissimus.

cipes opulentos esse cernimus & plurimū opibus tribuere: quod genus unum reges inter amicos habent, in quo se suamq; admirentur potentiam. Nulla enim æquæ parte vitæ beatores ipsis mortalium esse licet. Hic mihi quæ memini uidiq; reputati, exclamare subit, miseram te simul & fortunatā Franciā, tu ut maiorū placita senatusconsultis sacrosanctis confirmata, tot annorū usu comprobata, ambitione nunc scelerata antiquare contendas? & singularē prerogatiuam pontificatui summo non eblandiā, non expressam, non emendicatam, sed maiorū nostrorū merito postulatā, exornatam, repensam, ut tibi uni iure prisco, à maiorū gentiū pontificibus prodito in rerum sacrarū cōstitutione uti liceret, nunc indultæ legis abusu festines ire perditū? unde igitur tibi frontē peculiarē illam sanctionem citandi qua tu tantopere gloriare uelut decore quodā religionis? unde libertatē aut fidutiā Christianissimā te uocandi, si non qua religione eximiū nomen, legemq; pietatis tuæ testem comparasti, eadem religione tu ipsa retinere uis? O plaudendū erratū hostib; tuis illis qui hoc tibi felicitatis regniq; fortasse palladiū, uelut celo delapsum munus inuident, quo uel ablato uel intercidente tu perinde fortunata esse non potes. Vide quæso ne te nimiū terrigenis illis credas quos ob id gigantes appellauit antiquitas, qui in uoluptas amplitudines architectantes, Alouidarū exemplo theomachiam meditari uidentur. Nam ut illi immaniū spiriūuum homines Pelion Offæ aduoluētes, & ijs rursus Pindū & Othrin Lapitharū sedē subuehentes, in coelum tandē scandere, & superis uim afferre cogitabant: sic isti pontificatus & antistitiā alijs alia adaggerantes, ipsa strue dissentanea rerū male cohærentiū, uim inferre superis sacrisq; canonibus quos patres innocētia præditi suaserunt, merito dictuantur. Horū nonnullos nec prudētia nec doctrina commēdabiles uir quidā acer apud nos quū uideret, dicere haud infacete solebat, absurdos oportere esse choragos illos aut certe dissolutos, qui Herculis Titanumq; personas uenustulis cupidinibus temere et sæpe accommodarent. Harum enim rerum culpā à capite & uertice

Christia-

Palladiū regni Fræciæ, sanctio pragmatica.

Gigantes terrigenæ.

Christiani nominis publicus consensus arcessit, qui nisi recte constitutus sit, inferiora ab eo membra morborum causas trahunt. Quare in uotis esse piorum identidem uidemus statim atque illa indignas oculis obuersatur, ut aut columen ecclesie componat prouidentia, aut certe aliud commodius & congruentius fastigiū reponat. Id quod merito in uotis est. Columine enim uixioso uel infirmo, tectum ædis sacræ aut corruat necesse est, aut foede collabefactetur, tum subinde turbibus et procellis omnia intus pateant, errorum nebulæ subeant, decumbentibusque pruinis interiora frigeant, ut ne ignis quidem ille charitatis æternus ultra manere possit. Neque uero me lateat ipsa domus fundamenta in petram firmissimam artificii manu iacta, nulli ui posse conuelli uel subrui, non aërea, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina manu coagmentata, ullo disturbari machinamento potest: sed decor operis in aspectu & expositio emendata non manent, ex quibus autoritas ut ædibus sic ædi comparatur. Nunc autem pietas & religio huius ædis æditæ magno uociferatu queruntur eam proportionem asseruatam non esse, quam architectonica manus primū modulatae sunt, id quod caput esse constat de decore luculenti. Huius inconcinnitatis causam homines ad Mercurium referunt institorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & auriga summi currus esse coepit, non ut olim Phaëton quum se in currum luminosum sustulisset, conflagrationem orbi intulisset, sed tenebras potius teterrimas offudisset dicitur: unde factum esse constat, ut in castris sacrosanctis plerumque nihil recte atque ordine constitutum esse uideatur. Primū uix decimus quisque ordines ducentium decumana porta ingredi existimatur, deinde laxissime quidam tendentes uix gregario militi locum uestigiale relinquunt. Adde quod nec manipulos recensere, nec cohortes ipsi concenturiare nouerunt. Quid quod plures stationes obtinent, qui uni satis esse nequeunt quid si etiam omnes eas deserentes, longissime per urbes expatari uidentur, hostilibus ipsi incursum & populationum securi, nec minus stipendia illis procedunt, quam si ab statuiis pede transuersum non

Alludit ad ignem Vestæ.

disce

discederēt? Iam illud cuiusmodi esse dicemus, quod qui pluriū uicē
 gerunt, nō immunes plerunq; solēt esse, ut ne uitā quidē salūe centu-
 riales in speciē teneant, cuius metu munifices in opere milites con-
 timeant? quid qui perpetuā immunita: ē habent, regū & principum
 latera indecore stipātes, æterna animi destinatione à statuis ca-
 stris domini emanstantes? qui si disciplina castrorū ualere, pro ca-
 stris ipsis uigiles excubare deberēt. Hæc fierent si in augustali or-
 dines & uacationes nō uentrent? si non atra inauspicatāq; Celæno
 cōtactu suo foedissimā res purissimas atq; sanctissimas quotidie im-
 piaret? Etenim per CHRISTVM ipsum sacerdotij conditorem,
 utrum qui scelerata porta in ecclesiam castrēsem irrupisse se sciūt
 (de quibusdā loquor nō de plurimis) in ecclesiam ouantiē & coele-
 stem admissum iri se putant? num commerciū ali quod superis esse
 sperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs se sacrāq; Christiana con-
 scelerare nō timēt? Proinde uideamus quā habet simile hodiernus
 antistitiū status et sacræ ciuitatis procerū, cū CHRISTO ciui-
 tis eius conditore & comitatu ipsius. Nonne si in uniuersum cleri
 nostri faciē cultūq; cōsideres, dicere cogaris sponsam (ut ita dicā)
 sponso nuntiū remisisse, suasq; ipsum sibi res eam habere iussisse? Il-
 le paupertatis assertor, & ærūnosorum signifer, cohorte etiā pulla
 ta semper stipatus erat. Hi opibus circumfluentes & delicijs otioq;
 torpidi, cōspicui in aula uolūt esse sericato lautoq; comitatu: atq; in-
 ter hos (si superis placet) Hieroduli quidā uidentur homines sacræ
 seruūti mācipati, quos ne in publicū quidē prodire moribus deuo-
 torum cōueniūt, nisi operam interim religioni & pietati nauare ui-
 deantur. Ille cum nihil possidere uisus est, tum suos omnes affeclas
 omnium fortunarum possessione deiecit. Hi unde illi deiecti sponte
 decesserant, quum eorum sint successores, uelut interdicto recupe-
 ratorio opulentam etiam bonorum possessionem reposcunt. Auspi-
 ce igitur Mercurio contracta sponsalia non pronuba pietate, nec
 charitatem nec reuerentiam coniugij sacrosancti retinent, nec ad
 frugem aliquam bonam salutaremq; perueniunt. Age quam tā-
 dem

dem causa sacrosanctos esse se uolunt? nempe quòd homines insignibus CHRISTI amici inter arma orthodoxa inuolabiles semper fuerunt, non aliter atque caduceatores hodie paludati inter acies commeant. Si igitur gestamina & exuuiæ CHRISTI sacrosanctos eos ac reuerendos faciunt, nonne cultus et habitus Chri-
sticolis dissentaneus profanos eos facit, quod quidem in ipsis est? O stultam hominum opinionem. At qui si ueneranda cruce quasi claua Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis patitur pullata iuxta & purpurata: si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextatas summittunt, & quidem cum summa animi æquitate, ampliora utique ea insignia existimare debeant: quæ Teletarches ipse CHRISTVS ceremonijs suis consecrauit, & quibus etiam sceptræ regum summitti nonnunquam constituit, quàm fastum luxu conspicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo uno suspici se maxime diuines à plebecula uolunt. Quòd si cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodio exuere dei reuerentiæ & pontificale obsequium in animum inducerent, consecratæq; à maioribus patrimonia sacrosancta non haberent, nec piaculum esse putarent eos uiros uiolare quos CHRISTVS dominus noster delicias suas uocauit: quid istis tandem fieret quæ intra culturam & sementem (ut aiunt) omnia nasci uidemus? Erubescant igitur aliquando, & caueant ne animos saltem militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipsi sacra profanis permiscuerunt, uideant etiam etiam que ne eorum licentiam uulgius hominum albam (ut dicitur) amissim esse interpretetur, quæ discrimen sacri profani que sustulisse iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & reddiuis opimis summa eorum felicitas sita est: quæro quo tandem titulo ea se possidere credant: neque enim quolibet titulo fructus suos faciunt. At qui ut omnia genera rerum legitime quærendarum recenseant, nullum (ut opinor) aliud inuenient quo iuste atque innocenter hæc possidere possint quàm pro donato. At hoc titulo possidenti non satis est

Amissis
alba.

rem sibi esse donatam opinari, sed reuera donatã esse oportet: alioquin eam usu facere suam nõ potest, quõ titulo careat. Mito quod siquid mei iudicij est (ut utar antiquo uerbo sententiã dicentium) hæc non eis donata dici debent, sed fidei commissa: quod uerbũ non modo fidem bonã, sed etiam necessitatẽ rerum restituendarũ agnoscit: id quod si non in omnia, certe in ea sacerdotia ualet quæ fiducia contracta aut deferuntur aut conferuntur. Sed quoniã prisca iam seueritas uetustatẽ non præferre credimur, ut id quod dictum est præteream, certe peculiari se titulo seu fidei commissum seu donatum tenere non negabunt. Quod si fateantur, num etiã tum fructus ita suos facient, ut & helleuari, & obligurire, & per luxũ profusissimum absumere ex animi sui uel libidine uel sententiã possint? nisi uero non peculiare esse potest quod à domino seruus, & clericus seruus accipit, in coloniã ipse dominicã sua sponte ascriptus. Accipit autẽ in Francia aut à domino protinus paracletico suffragatore, quod rarũ est, aut à summo domini atriensi, quod frequẽter euenit: quod autẽ secus quæritur id est sacrilega indicatione, id à prædone possessum in ius transire non potest. Sic fit ut nihil peculiũ habeant quod non sit profectiuũ, & ut ad calendariũ factitare debeant & diurnũ: nisi si fortasse antistitũ actus lege euangelica tabularum conficiendarũ necessitate solutus potest esse, quõ antistes aut coenobiarcha nunquã officio perfunctus esse uideatur, antequã omnia pensa familiæ exegit accurate. Neq; enim antistes promi condi penus dominicæ censentur esse, & summæ rei familiaris dispensandæ præesse, & non uniuersi actus cui præsumunt ratio ad nũmum eis constare debet. Nam quod placita maiorũ inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis et muneris esse uoluerũt, id ideo factũ esse clarũ est, quod ut uicariorũ olim errata atrienses præstabãt, sic illorũ isti tenentur uel perperã uel negligenter trãscitis, usque adeo ut eorũ reliquamenta horũ fide stare credantur & affirmetur ab autoribus classicis. Quoniã uero hæc meminisse nequeunt, qui bonam partẽ ætatis inter aulicos agũt omni lege solutos

(etiam

(etiam si legitimam ipsi personam standi in eo conuētū habere non putantur) de summo sanè iure decedamus, & de suo ac domestico & cõtubernali tantū actu tabulas eos proferre postulemus. Fac igitur (quoniã id mediocre est) in paginã acceptorū decē esse millia aureorū relata, quantulã eius summæ partē expensam domino ferre possunt, qui nihil aut parū in usus pios uertunt? Age recitentur expensorū nomina, proh superi immortales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxū mensariū, in equitiū numerosum & elegans, in instrumentū lautū episcopi, in supellectilē, in uasa argentea, in uestē stragulã & peripetasmata, in stipendiū cohortis honorariæ sericatorū & calamistratorū, in auitiū & accipitrarios, in uenaticū ministeriū instrumentūq; in ferculorū structores, in scurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus, in deliciarū mille nomina. Adde etiã si placet, in aleã, & in ea deniq; quæ non nisi subditiuo nomine in rationes referuntur, & quæ in ea cadunt quæ feriatos oblectant, et anīmi causa uel morigeris uel aliter obsequiosis expensantur. In his nominibus ita consumptã acceptorum summã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicã supersit: et hactenus ita loquor homo obliuiosus quasi in libros cõmundos nihil attribuat, & in eos quos antistites nostri (ut credo) à studijs habere solent. Certe multi sunt eiusmodi, multi inquã sunt, queis omnino decebat bonis interdictū esse, & curatores, ut furiosis dari, aut aliã mente captis, id quod nullo iure pontificio cautū esse mirū est. Ecquæ enim esse maior dementia potest, quã si seruus per nequitia peculū dilapidet à domino profectū seuerissimo, qui uitæ & necis horrendæ liberã potestatem habeat? Quomodo igitur hefluones sacri patrimoni paria cum rationibus domini facient ad extremum, quæ nihil nunc pensi habere uidetur quominus amplissimorū sacerdotiorum redditus in delicias & nugas & fastū ab eo ordine abhorrentem prodigat: atq; ita prodigant, ut non sibi tantū damnosi & exitiabiles esse, sed etiã conspicua luxuriæ periculū & errorē contue-

In locis
pontificale.

tibus creare uideantur? qui quum eos nec dei nec legum uident esse metuentes, sensim et ipsi sacræ legis exuunt reuerentiã. Nisi uero putamus prægrandes à maioribus nostris uberesq; possessiones, nõ modo gentiliũs hæreditatibus detractas, sed etiã iuri humano & commercio exemptas, ut libidini et uoluptati sacerdotali seruirent, opimãq; prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluisse: eorum ut affeclis cincinnatulis præautoq; cultu nitentibus sti pendia pensitarent: aut prædia & prætoria coëmpta magno atque ædificata, propinquis relinquere? Dominus noster è prouincia iamiam decessurus palàm uociferatus est, se uiam esse & ueritatẽ: Num igitur aut ipse aut eius euestigio sequaces hæc exempla prodiderunt? Nunc ubi in ea uia quã inierunt, harũ rerum uestigia reliquerunt? Ecquando autẽ hæc uestigia in montẽ ferre sacrum uisa sunt? postremo ecquis hanc uiam secuit eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos esse censuerunt? Verum (ò superi boni) quonã modo CHRISTI imitatores esse possunt, quẽ & parens ipse charitatis et assertor summittentiũ se animorũ fuit, si familiæ domini benigne non faciunt, aut si animo sublimipetæ eminere super cæteros & suspici omni modo gestiunt? O religionẽ neglectam, ò mores euersos & præposteros. Hi factores & cupedarios, & luxus uoluptatisq; institores adiuuant, quos frugalitatis & continentię autores esse decebat, ut domestica parsimonia quæsitis, egentium & destitutorum multitudine opitulari possent. Quod si ñ qui profana patrimonia uel hæreditate uel iusto mancipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non sunt soluti (id enim responsis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuisse perhibentur, nec ratione caret. Nam quis nostrum non precario possidet quicquid habet & uectigale possidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia esse credimus & omni præstatione libera quæ titulo quocunq; ciuili paruimus). Si igitur profanæ facultates, & omni religione puræ, ita tamen affectæ sunt primogenio iure, & ita in fide summa positæ rerum omnium conditoris,

qui

qui quiduis quocūq; tempore pignerari pro potestate potest, ut unū cuiq; mortalium accepti debeat & expensū ratio apud deum constare, nisi nexum ad extremum uult inire: quid ijs fiet seruis nequam qui nihil non habent peculiare, & nulla non in parte peculij conturbare noscuntur? utrum uerba pro rebus creditori eidem & domino sperant se reddiuros? At is nomina se exacturū fœneratoria acerbitate prædixit. Nunc centesimo comite feroces & opibus æmulis regię opulentię, maxima tum pecunia miseri appellabuntur. Num igitur debita tūc trāscribere licebit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præsto erit qui expensum sibi aliquid ferri uelut, eorū quidem quibus dominus fide sua dari iussit, nec dominus acceptum feret quicquid non in pias aut honestas erogationes expensum est, atq; in rem suam uersum, & in pauperum. Age quonam' tandē modo rationes suas domino approbabunt, qui omnia uel pleraque non CHRISTO, nō paracletō, nō sanctis suffragijs, sed Mercurio, sed cōmercio, sed sacrilegę ambitiōni accepta retulerunt? Restat ut uel alogistiam mediūetur, si obtineri in eo iudicio potest, aut ad dicti protinus non ducantur sed trahantur. O Cimmericas huius uitę tenebras, quę plerunq; trans nebulam præsentis sensus non cernit: fit autem nescio quomodo ut mens humana uel aulicis delinimentis uel uoluptarijs tñillata, ultra id non prospiciat quod adest uel quod instat. Intestinos enim oculos præstringūt fulgetrę quędam micantes imaginarię felicitatis, quę per assentationum (ut ita dicam) nubila salutationum' que illiberalium eliduntur in illa rapida tempestate tollentis eos fortunę. Accedūt ambitiō & cupiditas oculorum merę suffusiones, quę ueras rerum species eos uidere non sinunt, imagines ludibundas oculis obtendentes, uisus ludificatriculas. Qui si ad secessum studiorum annos saltem uicę iam uergentis ac decliuis compararent, atque oraculorum conspicijs sacrorum' que speculaminum uterentur, futura sanè ut præsentia certissime cōtuerētur. Supradicti uero erroris germana est præteritorū obliuio surrepens, Etenim qui futurā animorum con-

ditionem non prouidentes, delicijs uitæ præsentis libenter acquie-
 scunt: (si tamen in hac uitæ deliciæ esse possunt) ij meminisse ne-
 queunt arbitrũ eundẽ & crediorẽ deũ ex edicto suo perpetuo ius
 dicturũ esse interminatũ: ut Cassianã quidẽ sententiã horrere de-
 beamus, nisi planẽ stupidi & capti mente simus. Nam cũ edictũ tot
 præconijs tam minacibus produũ, tot actuarijs exceptũ, tot scribis
 tam grauibus per scriptũ, tot testibus classicis ob signatũ habeamus
 et probatum, quorũ etiam partim nõ dubitarunt capite cauere quæ
 repromisit dominus aut interminatus est, partim omnibus fortunis
 oppositis fide sua esse iusserunt: quid causæ est quin sciẽtes pruden-
 tesq; impingamus in offensionẽ eius à quo prouocatio non est, sicut
 nec apud eum deprecatio simul ac in iudiciũ uentũ est: immo uero
 quin uiui uidẽtesq; ab hoste teterrimo obtorta gula trahamur? Cur
 igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maiestatẽ etiam sapientiæ si ad
 manum aspicias, præferẽtia, quasi uisa quædã per nebulã (ut aiũt)
 primi somni concepta, despiciari per gimus? nisi uero hæc despiciari
 non uidemur, qui iustitiæ diuinæ seueritatẽ non timemus, tum illis
 tot oraculis intentatã quotidie lectitãdis, tum rerũ euẽtis districtã
 ad quæ nõ animaduertimus, uelut ad inculcatas sanctiões antiqua-
 tæ iam legis auribus occalescẽtes. Scilicet hoc illud est: omneis ra-
 tiones nostras in benignitate & misericordia herili repositas habe-
 mus. Hac spe deterrima mæcipia hilariter uitã ac nequiter agimus.
 Quin igitur accingimur ad eam benignitatẽ quoquomodo prouo-
 candam? Videamus per superos immortales ne contemptus hic sit po-
 tius diuinitatis, quàm meditatio quædã ueniæ consequẽdæ. Cõmen-
 ta sunt ista ueteratoris spiritus, qui primæ noxæ suasor & impul-
 sor, in hanc errorũ Odysseã genus humanũ deduxit. Quamquam
 impudens est atq; improba nostra hæc deprecatio, nõ causam pero-
 randam meditantũ, sed dissolutam misericordiã oscitantẽ implo-
 rantium, utiq; qui ex uinculis scelerũ & delictorũ unicuiq; nostrũ
 causam esse dicendã sciamus, iudiciũq; semel subeundũ nulla prouo-
 catione. Nunc quãdo unũquẽq; blandiri ignauiã ac iniquitatĩ suæ
 iuuat,

iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eā hæreditatem possimus, quam CHRISTVS dominus noster testamento illo suo in procinctu nūcupato sequacibus sui reliquit. Si quis (inquit) uult post me uenire, tollat crucē suam. Hæredes suos futuros tollere crucē, quenq; suam, & se sequi è uestigio iussit: alioquin indignos hæreditate sua pronuntiauit. Quibus uerbis quid aliud agi, nisi eis qui in albū æternæ prouidentię referendi sunt, præscribit, ut per ea uestigia quæ ipse inter mortales agēs impressit, æternam beatitudinē inuestigandā habeant: ut per huius seculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ salebras ad summā tranquillitatē & securitatē transeāt, quæ legitima pars est hæreditatis quā CHRISTVS ipse familiæ suæ sponddit, & ad eundā reliquit. Hanc hæreditatem si summo & legitimo iure (quod ius quatuor tabularum appellare possumus) adire iam nequimus: (quandoquidē diuorū & beatorū reliquias quasi ossa gigantū heroumq; miramur, quorū similes nullos edunt ætates iam effoetæ) ac certe libētes faciamus ut formula quadā indulgentiore æternam bonorū possessionē aut petamus aut postulemus. Id enim sanē perinde fit ac si legitimo & antiquo iure inter hæredes cēferemur, siue summā ius dominus id est euangelicum seculis infirmioribus remisit, siue potius ita nunc credi ex usu uitæ delicatioris est. Sed uideamus quæso ut secundū tabulas bonorū possessionē petamus, quandoquidē nec iniustas eas tabulas nec inductas aut irritas esse nouimus. Neq; uero bonorū possessores erimus aut hæredes, et nō commoda incommodaq; hæreditaria iure in nos transibunt, siquidē bonorū appellatio in utranq; partem ualet, etiā indulgentiore iure, quod prætoriiū uocant. Ita fit ut nec hæredes esse CHRISTI, nec bonorū possessores queamus, si præsentis uitæ delicijs perfrui laboramus. At nos uelut agnatione quadam infirmioris naturæ & posthumæ licentiæ, nec iam eam legem ferētes quam deus immortalis sanguine CHRISTI sui charissimi sanxit, testamentū diuinū & æternum ruptū iri nobis diro errore persuademus, aut irritū tandē quoquomodo factum iri qua-

si uero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos seruosq; contumaces admissurus sit: nec alios olim obsequentiores & bonæ frugis quæ siturus, in quos caducas partes transcribere hæreditatis suæ possit: tamen si id testamentum quonammodo rumpi potest, quæ in eo nullus præteritus sit: etiam si primis ceris pauperes instituti sunt, & ab eodem gradu ex hæredes facti diuites sarcinis præditi. Quare si supplicia impiorum euitare, & superum præmia mereri concupiunt, hoc uidere debent & præcipue antistites, cum quibus nunc nobis res est, nec per redundanteis opes uitæ delicatâ traducant: sed ut seruatoris nostri exemplo, qui ærumnosam suis uita tam præscripsit & indigã, sarcinas & ipsi suas mulis (ut dicuntur) Marianis conuehant: quod nihil esse puto, quæ inter cruciatos dominum signiferum è uestigio sequi. Huc adde charitatē comitem fidelissimam, dignum transuersum à uiro bono non discedet. Adde animi æquitatem in spem semper intentâ, quasiq; uiatici largam benignamq; suppediatricem: iam intelliges nullum esse hoc mollius uehiculum, etiã si per prærupta, et cõfragosa, uia nobis inuenda sit. Quis autem hæc reputans compotes eos mentis existimare possit, qui quum uni pontificatui uix queant satis esse, alterum etiã addere uel plures non dubitant? qui non mente captos sacerdotes iudicare, qui modum utriusq; paginæ nullum esse arbitrantur, quum ipsi maxime inuita, atq; subducta ratione actum suum domino probare teneantur? At nunc pontificatui cœnobiarchiam, quasi coniugem adiungere, tam solenne apud nos cœpiti esse, ut mancus pontificatus, aut celebs alicuius esse uideatur, perinde atq; si semiuirum coniugem esse cõtendas, qui cum uxore concubinã non habeat. Ego uero hæc in plerisque sacerdotibus tam inter se dissidere censeo, quæ coniugem & pellicem in hominibus profanis: etiam si de hac re iuris prudentum antiquorum responsa annos ferre (ut dicuntur) hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quanquam quid aut confidentius admitti aut amentius potest, quæ eum die non extimescere, quo dominus noster sententiã laturus est de cuiusq; meritis, iisdem ipsis cõscriptis et assidetibus et uita

Muli Mariani.

et dissi-

tæ dissimilitudinem istis exprobrāntur, quos potestatis in nos suæ
 autores nobis laudari? In quo admirari subū hominum uæcordiam
 uel dirum quendam furorem, qui successorio iure putant ad se à
 CHRISTI pedisse quæ potestatem, non etiam sanctitatis & con-
 tinentiæ demissæ necessitatem, transmissam & delatā. Enim uero
 palmariū illud (credo) apud deū inueniū, fiducia contracta antistē-
 titæ retinendi quæ inter se aliās colliduntur titulis dissidentibus: ui-
 delicet quasi perpetuæ fidutiæ non in star plenū habeāt tituli legiti-
 mi quod ad fruenda quidem sacerdotia pertinet, aut quasi im-
 postura fieri possit diuinitati. Quid enim refert mandati an ne-
 gotiorum gestorū teneantur: an ex cōtractu uel quasi, cum utra-
 que actio tenam fidem agnoscere debeat? Proh dei hominum' que
 fidem, gratum id esse prouidentiæ credam, ut qui uirilem operam
 implere non uidentur, ter aut quater, & ultra antistites appellen-
 tur, & qui tres ceteros sacros canones nequeunt, ternis sæpe lituis
 turbam doctorum summoqueant? Illi' ne ut fidutiaria legūimis an-
 tistitiā coniungant, quasi in hominum penuria singuli multorum
 prouincias obire nunc cogantur, quum tot graues uiros, doctri-
 na & moribus commendabiles uitam primorum (ut ita dicam) di-
 gniorum suctu urfino more tolerare uideamus? Præclarum uero
 exemplum, & in uniuersum ad religionis orthodoxæ decus atque
 incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, ti-
 tulosis & multorum uersuum appellacionibus insignes haberi &
 augustos: quum interim docti uiri, ac uitæ sanctioris ornamentis
 præditi, puris nominibus nuncupati, ac capite tantum censi, cum
 suggillatione cultus diuini egentes uitam transigant? Profecto
 si uere res humanas aestimare possemus, nos magis mostrificos
 istos esse quàm Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus.
 Concionator quidam perlepidus & facetus cauillari non pridem
 ita eos solebat, ut diceret, huiusmodi istos sibi uideri quales sunt
 quæ in ædibus sacris mutulæ res statuæ pilis aut columnis impo-
 nuntur: ut enim illic simulacra quædam uelut oneri cedentia uide-

Atlantes.

mus, quæ uel mutulorū uicem sustinent, uel extra abacos mutulorū proiecta sunt, eamq; speciē intuenti præbēt, ut magnopere nixi operi ferendo atq; insudare uideantur, quū re uera sensu sint carētia, ac nihil ipsa facie nūentiū saxeam adiuuent firmitate: ita atlantes istos summis scapis columnarū in fano domini superpositos, inulosa illa ampliudine appellationūq; maiestate, uenerandorū senum instar sanctitatemq; præferre tum speciē luculentam præbere grauiſſimorum patrū sanctuarium domini fulcientiū, & coelū (ut ita dicam) sustinentiū. Sed stupidā eorum ignorantia, aut incuriā dissolutam intuenti, patere nihilo eos strenuiores statui lapideis esse, quod ad munia quidē sacrosancta pie ac religiose obeūda pertinet, & ad maiestatem legis diuinæ inter homines religiose & accurate conseruandā: quod firmamentū est maximū ædiū diuinarū. Proinde ut monstra hominū antiquitas nunquā coelo delapsa esse cēsūit, sed terrigenas eos et poëtæ & sacri uates appellauerūt, ut gigantum nomen indicat, & ad perniciem mortaliū edictos esse cecinerunt, eorū internicionē aut diuinæ potentia, aut heroicis ærumnis utriq; dedicātes: Ita nos precari sperareq; debemus summū quendā pontificem cū suo senatu q̄ primū exiturum, qui diuino numine instinctus, cū ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum uero ob hunc ipsum laborē Herculis Alexicaci appellatione nobilitari uelit, quin & ipsum iam existiſſe credere fortasse debemus: etenim q̄ nūc summæ rei Christianæ præest, lætis auibus renūtiatus, tantam etiā alioquin expectationē sui excitauit, ut insignē omnino ac nobilē facturū pontificatū suum clarissimis institutis putetur. Esse autē istos gigantes elogio grauiſſimo illius sapientis apparet, qui in parabolis symbolicis inquit: Vir qui aberrauerit à uia iustitiæ, in conuentu gigantiū requiescet. Atqui nos uia iustitiæ esse diximus quam CHRISTVS nobis præiuit inter mortales agens. Ipse enim præmonstrator fuit uia ferentis in coelum. Ipse eorum fuit Hercules portentorū, quæ ne uirtus quidē heroica cōficere aut superare potuit. Porro gigatū pedes in draconū uolumina defuisse fabule

Gigantes.

fabulæ tradiderunt. Quo figmento prisca significare uoluerunt n̄
 hil rectum istos homines, nihil arduū cogitare, sed omneis eorum
 actus, omneis animi sensus humi serpere, uel uerius deorsum uerge
 re ad inferos. Hæc decora, hæc monstra ex religione recta & cla
 rissima & in coelū semper intēta tolli, cum optimus quisq; hodie &
 grauissimus primi, secundi, & ultimi sacerdotū ordinis poscū, &
 hoc unum in uotis habet, tum interest exempli in uniuersum recte
 atq; ordine constiui rem clericā et ecclesiasticā: ne reliqui ordines
 ultra tam grauiter opinentur de ordine sanctissimo sacerdotum,
 cuius omnia facta, dicta q; magnopere pertinent ad exemplū. At
 qui necesse est, ut nostræ memoriæ antistitū licentia luxu plena,
 stulticiam prisca exprobrat, qui disciplinæ tenaces euangelicæ, uo
 luptatem ac diuicias procul a contubernio suo summoerunt: aut
 ut eorū sanctimonia impietatis istos insimulet ac manifestos red
 dat, qui fortunæ magis quàm ueritati litare cupiētes, religionem
 orthodoxam (quantū in eis fuit) in insulas relegarunt deliciarum
 nescias. Quis enim est hodie quin sciat & prædicet eō seueritatē
 ecclesiasticam maiestātēq; decidisse, ut quos disciplinæ exactores
 esse seuerissimos oportebat, omniumq; officiorū arbitros & præi
 tores ad pietatē religionēq; perituentiū, ij remissiorē uirā & licen
 tiæ atq; incuriæ plenā non modo amplecti, sed etiā foueri tueriq;
 uideantur? Hosce autē homines quis credat, quum hoc faciāt, fidē
 bonam rectāq; agnoscere? Quin & eō iam uenisse nos puto (dicā
 enim quod sentio) ut sine culpa fortasse is cessare nequeat qui ne
 glecta cōstitutus, cōuulsa restitutus, incondita digesturus ab
 omnibus existimatur. Fuit enim mire interdū ut publica expectatio
 ne maior multo grauiorq; persona summos honores gerētib; im
 ponatur quàm ut munere suo translaticia laude peragēdo perfun
 cti esse uideantur. Quis autē nescit haud ita pridē selectos lapi
 des sanctuarij, ita uel dispersos uel disiectos fuisse, ut collapsa ec
 clesiæ maiestate ipsa iam dei sponsa ueluti fidei cōiugalib; oblita nō
 modo a sponso secubare, sed etiā nullo pudoris respectu per triuia

Emmelia.
Pyrricha.

plateasq; euagari licenter uideretur, mererēq; prouinciatim? quis pastores ipsos ueluti fugiuos, nō dico gregis desertores, sed etiam factos abactores nō meministi? quid ipsos præsulum coryphæos nōne ita præpostere se atq; impure gessisse uidimus, ut quos ad cōpositi decoriq; status habitum & speciem formare chorum decebat, et eam saltationem docere, quæ emmelia dicta est ab emendati motus & pacati compositiq; concinnitate, pyrricham illi ipsi (o summam indignitatem) præire, id est armatam non dubitarent, à sanctitate prorsus ordinis abhorrentem. Ita' ne uero qui ad sacra et spiritalia certamina prodeuntium, summi unctores erant, & qui tum p̄ fortasse belli autores esse debebant, pro aris & fribus sacris in profanos & impios populos decernendi, ijdem ipsi lanistæ christianarum uirium uideri maluerunt, ut ad internicionem nominis sacrosancti inter se confingerent? Quum hæc igitur ita euenisse constet, atq; eas res ab illis fuisse gestas, ut alter uir ingeniosior quàm religiosior, de calice iræ domini, alter uir uehemens & acer, etiam de furoris bibisse hausisset, uisus sit, uterq; autem dum animo suo nimium obsequitur, fas nefasq; miscuisse: hic eo amplius pollutorum sacrorum religione augustum & sacrosanctum uerticem obstrinxisse compertus sit. Consentaneum est utiq; ut Leo qui diuine (ut credimus) numine, illis de medio sublatis, et fertasse de cœlo tactis subinde in locum eorum suffectus est, is nunc orbe propemodum tranquillo et composito, architectonica iam ratione dominici diuersorij maiestatem instaurare laboret, priscis etiam modulis aut certe pristinis adhibitis: nam & ipse suffectus statim nutantem sanctuarij cōpagem celeri manu stabiliu: sic enim res nata ferebat, ut structorum manibus adhibitis præsentiissimi consilij illicine fulciret, atq; ordinis interim amplissimi concordia ueluti confitularret. Proh superi immortales, qui status ille fuit, qui decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, quum omnia prope in hoc orbe quæ sacra quæ profana, uæcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi: quum primigeniæ noxæ suasor, à CHRISTO quon-

dam

Nam delectus animorum possessione, immo uero scissa gaudens discordia palla, ultro citro, commeans, furoris faces utrobique suggereret, & Romæ quasi in arce religionis incendiū misceret: et hinc senatus stultitiæ & temeritatis (ut ingenue fatear) illinc peruicaciæ inusitatae ac fanaticæ frontem fronte conterentes, ut ille prophetae inquit, decreta futilia impiâq; conscriberent in æde Bellonæ coacti: quum cleri magister sanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras (ut nã dicam) in populum contumacem quidem (neq; enim inficias eo) sed tamen populum domini immineret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus deuens, scelere plusquam tragico orbem penè totum religione solum in deuotos concinaret? Id quod cum in religionem à populo (ut assolet) & pia nobilitate traheretur, mirum est quòd ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum autores fuerant, religione alligari sese non intelligebant: qui utinã iam planè exoluti sint tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimue ro si: (quod ominari nolim) religionis ipsi uertici aliquid acciderit, uel sacri senatus pius ille impetus nã relanguerit, ut extemporalis semirutit fani reconcinnatione acquiescere in animũ induxerit, nec sartũ ac tectum contuberniũ domini præstare ad prisca perpetuãq; edicti formulã contederit (dũtaxat quantũ ferre ratio huius ætatis potest, neq; enim ad uiuũ ulcera in corpore tam delicato rescanda censeo) quid aliud q̃ inani expolitione, aut tectorio quodã spẽcio si consilij perlucenẽ ruinã interliam esse temerarius rumor cauil labitur? Cuiusmodi culpam reprehensam esse ab Ezechiele scotino uate puto, capite decimotertio oraculorũ suorum. Quid uinea domini, nonne nã degenerauit in labruscas, ut primo quoq; tempore repastinanda uideatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenta censuræ? Certe manum poscit ipsa & flagitat solertis & industrii uinitoris, qui palmites fructuarios et munifices à pãpinarijs et inanibus interno scat. Nam quũ uel inscicia uel incuria pampinatorũ maxima adhuc quæq; uinis nã in materiẽ inanẽ frondesq;

frondesq; eluxuriauerit, ut uiniores non fructui sed stirpibus con-
suluisse uideantur: factū est, ut immunes pampini plurimis singu-
li statuminibus non modo impediti, sed etiā impediti omnia late oc-
cuparet, & uinibus recte exputatis & frufigeris locus in uinea nō
esset, aut ita certe locus præūbratis esset, ut statumine eas uel nul-
lo uel infirmo uiniores adminiculerentur, nec fructus eorū in so-
lem prodire, & exemplo esse posset. Atq; in hac deformitate cul-
turæ & penuria fructuariorū palmiū, subsidiarij nunc rari sub-
mittuntur, qui quidē spem certā proximi foetus polliceri existimen-
tur. Hæc igitur animaduertere etiā etiāq; summū domini uinio-
rem necesse est, & falce canonicæ censuræ ad eū modū circunci-
dere quæ unaquæq; stirps ferre posse uideatur, ut in restibili uine-
to eam faciem agnoscamus quæ nō abhorreere dicatur ab ea forma
quam dominū eiusq; operarios uineæ colendæ prudētes olim insti-
tuisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cer-
nitur & cæteris in partibus familiæ domini. lamprimū latifundia
ijs uillicis cōmittuntur, quorū delicatæ manus et otiosæ callo nun-
quam obduruerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ.
Deinde operariorū decurias in agrum inductas uidemus, partim
libere licenterq; spatiantes, partim opus arbūrarū nullo sub mo-
nitione facientes. Horrida uero culturæ facies quum in centuria-
li foecundoq; aruo uideas grandiores glebas obiacentes, ac scamna
quædā cruda nullo uomere uerata doctrinæ probabilis, q̄ agrico-
la remissus & præuaricator transmisit insubacta. Cuiusmodi esse
scimus sacerdotes quosdā primarios omniū artium imperitos et ru-
des, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum aduersariū
occatos et subactos, ut ad frugē aliquā bonā uitæ sanctioris perue-
nirent: Qualesq; Homericō uerbo, inertia terræ pondera appella-
re possumus. Hic est enim fermè habitus, hæc similitudo quorundā
sacerdotum, de quibus nūc loquimur, qui in circūfluente opulentia
saginati, otioq; ac securitate marcētes, & uelut in coeno uolupta-
riæ uitæ luxuq; redundantis obruti, ut inertes in aruo sulci qui li-

Inertia ter-
ræ pondera.

mo obducti sunt, ne semen quidē sibi creditum reddunt, nedum fructum afferunt cum foenore multiplici. Deus immortalis, cuiusmodi antistites eos esse, aut sacerdotes dicemus? quid animi habere, quid pensi & cogitationis credemus? quā æternorum bonorū segetem ipsi ex hac sui aliorumq; cultura demessum ire sperant? Laudent ipsi unum tantū harum rerū autorē, eorum quidē qui publica religione consecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorū ne igitur supplicia plebeculæ terricula esse credūt, et ea quæ de æterna beatitudine scripta sunt, argumenta theatra? Quam spem autem salutis habere possunt, qui cum sint principes sacerdotes meridie in scopulos impietatis impingunt? & quū splendore uitæ præluce familiæ dominicæ deberent, erroris nobis et hallucinationis caliginem terrā ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quicquā à uia ueritatis deflectere, nihil aliud esse puto quàm impingere in scopulum meridie, id quod inquit Esaias sacrorū uatum Homerus: Etenim per deum perq; ueritatē ipsam, possunt ne aliquo tempore mortales cognitā magis ueritatē & cōpertam atq; comprehensam tenere, & manibus deniq; palpare, et ad manū cōtueri, quam nobis habere diuinius contigit, post omniū errorum præstigias explosas, et post reddītā religioni orthodoxæ plenā tranquillitatem. Heu pietas, heu prisca fides: maiores nostros publicis decretis cōsecratos et inter diuos relatos, certa et explorata ueritatis persuasione dimouere nemo ne admotis quidē cruciatibus potuit, quū tamen adhuc omnia errorū caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere in quā semel sacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc passim bellis intestinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus sapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicā) doctrinæ superinæ educati, sed delicijs secularibus coaliti & deprauati, ad solem conuiuemus, oculos caliganteis ad nebulas detorquentes, quas è terra inferneq; exortas ipsi non ignoramus. Qui si ueritatē satis animaduertemus, nō ipsam modo mortaliū contubernalē dum sacris operantur, sed etiam quæ se totā eis indulget hauriendam in

Esaias sacrorum uatum Homerus,

cordisq;

cordisq; recessus penitus admittendam, sanctifico illo crustulo quo animos humanos ueritas ipsa CHRISTVS quotidie pigneratur & uendicat: superi boni quàm ex alta contemplationis specula factum & opulentiam non iam secularem, sed uix etiam lustralē contemneremus? Quàm ridiculos esse istos, quàm miseros iudicaremus, qui immaneis titulos suspicientes, Optimos propemodū Maximos appellari sese gestunt? Sed quis iam sacris operantium satis hoc agere uidetur? ut antiquo uerbo sacrificali loquar. Equidem magnopere ipse admirari soleo, cum me in penetrabilia animaduersionum abstrusi, tantam humani animi acrimoniā tam uehementer hebescere ad ueritatem comprehendendam, & memoria tenendam.

In præcepto
rū CHRI-
STI cōtem-
ptores,

Quum enim humanarum legum sanctiones uel minantes supplicia uel spondētes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij sui maiestatem retinere uideamus, ut strenuissimus quisq; uel æterni nominis cupidissimus, præ cupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationē propemodū nullā temporariæ lucis habere existimetur: prudentissimus autē quisq; ac sui amantissimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non nisi uæcordes homines aut lucis tædio capti, in fraudē quoquomodo capitalē incidant, qui fieri posse dicemus, ut tot christianæ legis capita homines sanè mentis pro nihilo penè ducant? Quippe cū humanæ leges, quæ quidem aliè quid uetēt, minaces tantummodo esse soleāt siquid secus dolo malo admissum sit: lex charitatis & innocentiae, qua nemo nõ æquali sorte tenetur, non minus modo horredis & inauditis antea, sed etiam præmij et operæpretij cētuplicata pollicitatione, atq; a deo sexcētuplicata sancta est. Et nihilo secius mens humana spiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta atq; interminationes diro stupore publice priuatimq; trāsmittit. Videlicet sic natura cōparatū est, ut cordatissimi ad sensilia præcepta mortales, ad intelligibilia atq; in spe aut expectatione posita, excordibus similes sint. Quod futurū prouidēs uates deo plenus in funebri carmine, quas threnodias uocant, funere elatam ecclesie maiestatem in uniuersum queribunda

voce cecinit, & sigillatim animæ cuiusq; christiano sacramento in-
 iuriatæ: An enim ecclesiam uel animam humanam, quæ quondam di-
 uinæ disciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & scamnum
 pedum eius (quippe cuius mores et instituta è uestigio sequebatur)
 obrepente sensim rerum caducarum desiderio de coelo ita esse de-
 tractam, ut quæ prius rerum æternarum contemplatione coele-
 sti uita præsumpta, inter superos agere uidebatur, & imaginaria
 diuinitatis intelligentia acquiescere, nunc coelo delapsam, in cali-
 gine multiplici erraticorum effectuum esse mersam, ut propemo-
 dum dominus in obliuionem sui sanctuarij uenisse uideatur: ac ne
 id quidem modo, sed etiam regnum Hierarchicum & principatus
 eius, atq; ordines mirifice distinctos descriptosq; euertisse, aut cer-
 te ipsa contaminasse: eorum etiam castella, ac propugnacula distur-
 basse, cornu eius confregisse, & brachium suum quod prius ei por-
 rigebat ad hostem propulsandum, retrorsus auertisse, & postremo
 in eo regno omnia uasta igni flammisq; reddidisse. Quibus uerbis
 mystice exauditis, quid aliud q̄ CHRISTVM intelligimus ut ec-
 clesiæ, ita animæ sacris suis iniuriatæ sponsum, infensum eidem sp̄o
 se, ex cõtubernio ipsam suo depulisse, id est ex innocentiæ & sancti-
 tatis statu, atq; adeo ex editissimo theoriæ gradu ignominiose deie-
 cisse, quasi stupri compertam: atq; eam ob rem ilico factum esse, ut
 hostiles copię peruigiles excubias agentes, ecclesiæ uel animæ præ-
 sidia satellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio suo irrumperent,
 & præfidiaria manu in potestatem reducta, arce etiam religionis
 potirentur, uel animi principatu. Ita quum principes ordines Hie-
 rarchiæ, & mentis atq; intellectus humani principatum, aduersarij
 humanæ naturæ potentatus uelut in deditiorem acceperint, &
 quibus nũc res summa uel ecclesiæ uel animæ magna ex parte regi-
 tur, quum subeunte rerum fluxarum amore pietas & ratio depul-
 sæ rerum perdiderint habenas: quid superest, nisi ut ambitione &
 & cupiditate & libidine omnia utrobique ardere uideantur?
 Quas ob res Threnodus ille uates lamentabili carmine dolorẽ suũ
 testatur,

estatur, multiplici tropo orationis inculcatū. Dolet enim atq; moeretur ipse salutem comploratā generis humani sibi uideri ob fractam ab clero huius ætatis tessera (ut ita dicam) hospitij, atq; amicitiæ, inter diuinam pridē humanamq; naturā in ara cruciata CHRISTI sanguine confarreatæ, unde adorē æternam sperare mortalibus, & in coelestium collegium cooptari licebat, si iure gentium stetit quod CHRISTVS promulgarat. Ecquis est autē obsecro qui si statū ecclesiæ, motum, flexum, habitum, affectiones denique corporis & animi & sessiones ipsas æstimet quales non pridē uideamus, ullam rationē haberi oraculorum, aut omnino sacrorum monumentorum iudicet? quasi uero non monodias in funus animarum entheus ille uates, sed planē nœnias effatus sit. Non pontificiā iurisdictionem ita degenerasse cernimus ex charitate prisca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarūq; improbiorum nunc esse uideatur? Inde illa formularum aucupia, & rituum pontificiorum cautiones ad circūscribendam familiam domini concinnatæ. Inde multarum compendia præsulibus enata, acceptorum paginas luculenter auentia. Indidit sacrilegæ nundinæ earum rerum, quæ in commercio humano sine piaculo esse non possunt. Mito nunc tesseras non modo ueniales, sed etiā uenales, impunitatē scelerum, & solutionē sacrarum legum sordida benignitate largiētes. Itaq; sacrosanctos canones melioribus annis factos, ut ijs uelut regulis uita clericorum dirigeretur, & uelut patrum præscriptis posteri formarentur, iam in amussis plumbeas euasisse quis non uidet? quales olim fuisse canones Lesbiæ structuræ tradit Aristoteles. Nam ut canones plumbei & molles non structuram operum tenore æquabili dirigunt, sed ex structorum comodo & aburrio flexiles structuræ accommodantur, sic canones pontificij ex usu ecclesiæ antistitum flexiles plumbei & cærei facti sunt, ut iandiu instituta maiorum & sanctiones pontificiæ non moribus regendis usui esse, sed (propemodum dixerim) argentariæ factitandæ autoritatē accommodare uideantur. Quotus enim quisq; qui gratias factas annalium legum,

& colli-

& collidentium inter se sacerdotiorum æstimari uacationes istas
 legum, & non solutiones uocari: nec istos non una aut altera lege
 aut munere digna aliqua de causa, sed planè sacramento solutos
 esse contenderi? Hæc cum finiu christianoꝝ luculentis dispendijs
 expiata sæpe sciamus fuisse historiaru testimonio, numine non ob-
 scure iram sua in suos distringente: miru est sanè quod sacrosan-
 cti potentatus solutos se esse omni lege confidunt, propterea quod
 institutis potificijs principes sacris inaugurati è coelo iura petunt,
 ne de maioribus quidè sceleribus capiti causam dicetes. Miseri ipsi
 quidem si apud supremu disceptatorè miuore transigi condicione
 censent, scelesti & deplorati sic illic omnino nõ disceptari sperant.
 Qui si aliquando recordari possent diuino tribunali apparere tor-
 uum illud satellitiu Minois & Radamanthi, poenas, furias, erin-
 nyas & alastoras, eas ipsas animas captantes, quas in reatu impu-
 lerunt: certe quamuis animo excæcati & uæcordes, tamen toto cor-
 pore cohorresceret. Solenne tamen regibus Franciæ semper fuit re-
 rum suaru summã ijs hominibus credere quorum secus uel consulta
 uel admissa ipsi uindicare nequeant. Nostra ætas uidit unu in re-
 ru actu summo liberoq; præfectu, qui à uinea domini procul agēs
 rationes imperij nostri ex sententiã animi sui putabat, inscrite aut in-
 cõmode circũcidens: in quo actu aulicu omne ministeriu ei subser-
 uiebat. Hic uir quidè haud improbus fuit, animiq; haud degeneris,
 sed regendis fati intetus anginariu pyru uorauit: unde Fræci pro-
 pmodu strangulati ne queri quidè aut exoptulare sunt ausi, quo-
 ad ille inter aulicos simul & uiuos agere desisset. Qui etiam ipse
 cum in opulento fastu sese ingurgitauisset, haustu inde calicẽ er-
 roris nobis exiabilis iuratisimis amicoru successoruq; propina-
 uit, cuius utinã manibus omniuq; prædictoru summus ille iudex er-
 rorum gratiã ad extremu fecerit. Sed enim (quod dicere cõpera-
 mus) status ciuitatis orthodoxæ è sede seueritatis & disciplinæ cõ-
 uulsus, manũ quandã Pæoniã poscit, ut apte & placide in eam re-
 ponatur, luxataq; ecclesiæ mēbra in artus suos aliquando redeant:

Q.

sic fiet

In prauos
CHRISTIANOS
classis episcopos.

sic fiet ut principes ecclesie non auro obryzo, non argentea supellectili, non opimis obuentionibus, et numerosis titulis opum suarum magnitudinem metiantur: quæ gazas regum prouocare, non diuitias priscorum antistitum æmulari uidentur, sed bonis internis, sed copia doctrinæ, sed ipsius animæ CHRISTO desponsæ dotibus, quæ in cordis scrinio, tanquam in gazophylacijs mystici fani conduntur. Etenim qui ad superos uiam non modo affectare, sed etiam alijs sternere munireque uolunt existimant, quique id omni titulo omnique functione munerum suorum proficiunt, in CHRISTVM diuinitatis emissarium, ac salutis humane sponsonisque magnificæ sequestrem necesse est ut sequatur, qui eam uiam primus secuit et aperuit: si non euestigio, ut maiorum illè gentium pontifices olim fecerunt, at certe prospectu quam longissimo. Hæc uia cum unica sit (una est enim tantum ueritas) eam quoquo modo ingrediendum nobis est, nam et ipse præmonstrator superne delapsus, non modo illac ire, sed etiam uenire eos iussit, quos in numeros æternos delectus sui retulit. Nunc uero cum ab hac uia principes nostri orbis ordines, profani iuxta atque inuati diuersissime expatiuntur, quid inde sequatur nemo oculatus non uidet: etiam si omnes ferè infra pulpum existentes mussare non dubitant. Quæ (malum) autem insana est hanc errori publico indulgere patientia? Ego ne ut credam fidem eos bonam agnoscere, qui sub exuijs domini nostri, aram et sacra tenentes, et ipsum denique dominum exosculantes, eiusdem ipsius placita et instituta floccipendant, eisque diuersissima pugnantiaque amplectantur? Assæclæ et comites CHRISTI dum inter homines agebat, quibus ille decedens è prouincia, uelut iuratissimis ministris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauiculariam sollicitam factitates, in procellis agnati, nihil sui habuisse, nihil unquam sibi possedisse traduntur. Istos autem qui illorum prouincijs successerunt, ea tem cum illis potestate præditos (id quod ipsi gloriabunde prædicant) pro superi, non pudet argentariam facere, opulentiamque redundantem omni sibi ope uendicare et cumulare, à qua illi inter deos uos relati eorum ipsorum autores cupi de se abdicabunt, disciplinam ipsi paratis

parentis sapientiæ et ueritatis confertis (ut aiunt) dignis retinentes. Ecquid aut esse abhorretius & magis dissentaneū ab innocētia & simplicitate discipulorū CHRISTI potest, q̄ sacerdotem ad altare sacra facere, et interim comitātū eius sericatū, comptū, calami stratū, uersicoloribus insignem, machæra succinctū, altera manu capulo ferri subnixū, altera accipere gestātem, sanctuariū dominicū stipare & oberrare mensæ sacræ summeto clerico ministerio, gesticatione gaudentē proterua et profana? At huiuscemodi spectaculi indignitatē oculis sæpe detortū exorbere obmurmurātes cogimur. Itaq; eō iam indignitatis atq; inscientiæ uentū esse populus uociferatur, ut quos Hieronomos esse decebat, hoc est sacræ discipline & institutionis magistros et exactores, autores ipsi fuerint dissoluendæ atq; explodendæ continentiæ. Vnum eiu; rei remedium præsentissimū esse certum est, sic in constituenda aliquando re clerica & ecclesiastica, opimorū reddituum circūfluentia ad certū quendā modū decentēq; circūcidatur, pro captu & dignatione cuiusq; isonomia tandē non ciuili et populari, sed ex proportione geometrica relata, quod ius est optimatū. Hæc enim sentina degrauens exhaurienda est omnino primo quoq; tēpore, ne sacrosancta nauis pessum eat tandē coorta quadā tēpestate maiore. Hoc autem Leonē decimū pontificum uerticē, & symphonicorū domini chorostaten præstare, cū moribus eius, et doctrinæ, tum uero auspicijs inuē ab eo pontificatus conueni: ut & ipse & amplissimus purpuratorum patrum senatus, tanquam in nauī apostolica iam expeditiore sedentes canere turbæ nauticæ celeusma uideantur. Absit enim absit inquam ut quod de Iulio siue iure siue iniuria creditum est, superis eū & mortalibus fucum factitare cognasse, & cōciliū obtentu frustrari bonorū & sapientiū expectationē piam, id de eo quoq; suspicemur pontifice maximo qui difficillimo tēpore et rebus propemodū perditis & profligatis omnium seniorum suffragijs renuntiatus esse dicitur: prærogatiua tribu doctrinæ suffragantium & indoli magnæ sp̄ei atque pontificiæ: id' que ijs comiis in qui-

Hieronomi.

bus nec uirū ullū obuenisse fama est, nec obnūtiationē ullā extinxisse, aut intercessionē cuiusquā, quæ cōspiranti patrū uolūtati posset quoquo pacto incōmodare. O præsentiissimā uim numinis, quā suffragia ineuntes patres (ut uocātur) reuerendissimi hausisse repente creduntur. Verum id præcipue homines tū stupebant, morē tanto interuallo relatū obseruādi de coelo, atq; id eo tēpore quū id minime futurū quiuis existimaret. Adde quòd eius est si cuiusquā pontificij iuris cōstitutio, qui literarū studiū quod iandiu à publica quidem beneficentia per pontificū inscitā incuriāq; frigebat, memorabili in omne æuū exēplo excitatū ire dictitatur. Atqui ego hunc decimū claris olim rebus actis decumanū fore spero, quādo quidē ueteres omnia decumana magna esse censuerūt. Is igitur cū deo beneuolente labantē sacrosancti ordinis maiestātē cōfirmabit, et priscū decus ac dignitatē clero populoq; restituet. Verumenimvero ut redeam ad id quod dicere instituerā, quū translatinij & penē uulgaris priscæ ætatis census, ingētes hodie & penē inusitati existimantur mūdo iam uergēte ad pauperiē, ego demissi animi & angustæ mentis esse arbitror, toto (ut dicitur) pectore incūbere ad cōparandas opes, quū ea in re gloriā aut famā in posterū nemo possit assequi, ac ne uoluptatē quidē nisi per transfennā sentire. Nā ut hians auaritia ingētia lucra cū summa deuorat uoluptate, sic raptim deuoratorū saliuā nunquā in os recursat: ut cibus etiā suauissimus in ingluuiē trāsmissus inexplēbilē, nullo delectat edentē regustatus quo fit ut auaritiā ferē intēdi uideamus pro portione quæstus. Quare in literata innocētia ut olim ita hodie & uericris uoluptatis & solidioris gloriæ maius & copiosius argumentū esse censeo. Siquidē homines ingenio mediocri præditi, in sapientia inquirēda omnibus uestigijs monumētōrū quæ maiores reliquerunt, quum in dies maiora ea inueniant atq; impressiora, uoluptate quoq; sensim fruuntur acriore, etiā si inuentis illis haudquāq; acquiescāt, quū rerum humanarū captus implere auidā mentē intelligendi nequeat: eadēq; est ratio unicuiq; in memoria ingenij sui atq; industriæ pro denda,

denda, qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior potest esse gloria. Auaris autē & quæstuarijs quid aliud immodici quæstus faciūt, nisi curarū aceruū anxietatūq; exaggerāt? adeo qui magnarum opum congeries struūt, malorū quoq; sibi & perturbationum (ut aiūt) iliadas pariūt. Eant igitur philopluti diuiniarū amore per dñi, quos CHRISTVS ut Crassianos magis q̄ christianos limine suo repulsi, uitæ suæ institutū admirētur si lubet ut beatū. Studium etiā literarū irrideant ut inane & ieiunū, duntaxat nō quæstuosum, quæ philologia nūcupatur. Nos enim nobis persuasimus ijs incrementorū gradibus quibus multi hodie ad summas opes uel honores summos unguis (ut dicitur) omnibus arripētes euadūt, ascēsum in cœlū non arduū esse ut uulgo dictūatur, sed præcipiē potius ac urgentē deorsum. Mito quod CHRISTVS pauperū se uindicem & assertorē, diuini reiectorē frequēti cōcione professus est. Non dico quod interpolli humanitate per CHRISTI sacramentum, post eiuratū mundi fastū in purifica perfusione lustralis ei⁹ aquæ qua natura humana sibi natalibusq; restituitur, alia prorsus studia hominū esse cōueniūt, q̄ ut ad tēporariū aliquod bonū spectare uideātur. Ista non ad normā ueritatis, nō ad exēplū CHRISTI & ad canonē uitæ per innocentī agēdæ nunc exigimus: sciimus hęc rationē licentia temporū ita explosam esse, ut aureis iam non habeamus ferēdæ ueritati. ut omnia hęc transmittā, nōne etiā sensus humani iudicio longe uidētur aberrare, qui titulos nominibus aucti, & nomenclatura honorū uel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in uiros prægrādes euaserint, pusilli tamen esse quasiq; ridiculi grillatores uulgo intelligūtur: ut pote qui nullis aut paucis bonis suis atq; animi locupletes esse noscantur? Atqui hoc ferē huius ætatis fert cōdñio in Francia præcipue, ut homines singulari ignorantia prædñi, sæpe etiā ingenti luxu per dñi, summis ac multis honoribus prædñi sint. Nam & illi ipsi si aut oculis aut mente quoquomodo cernere germanā huius uitæ beatitudinem possent uerasq; diuicias, haud dubie suam sortē deflerent ut inopē

Philoplutos
carpit.

& egentem. Cuius rei inter prudenteis compertæ & confessæ, au-
 torem tamen laudabo tum scriptorū omnium opiniosissimū, tum re-
 rum humanarū æstimatorem callentissimū. Nam ut Tiresias olim
 Thebanus qui utrunq; humanitatis sexū uicissim habuisse traditur,
 idoneus iudex esse uisus est apud quē Iupiter & Iuno disceptarent
 utrius sexus maior esset uoluptas: Sic Solomon qui dñissimus idem
 sapientissimusq; fuisse elogij sacri autoritate crediur, unus est (ut
 opinor) omnium qui hoc possit rectissime iudicare, & in cuius sen-
 tentiā pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui autore in-
 certo (ut multi opinantur) inscribitur sapientis Sapiencia Solomo-
 nis, in de sapientia loquens capite (ut opinor) septimo inducitur:
 Antiquiorem eam se ptris habui ac folio regio, et diuitias nihil esse
 duxi cū ea cōparatas. Et rursus: Venere aut̄ mihi bona omnia unā
 cum illa, & innumerabilis opulentia in manibus eius. Sic enim uer-
 ti debui ille locus, etiā si honestas pro opulentia eo in loco & alibi
 in eodem libro sæpenumero legatur. Magis mirum est totū cum li-
 brum admirabili ac recōdita doctrina plenum, ab ignaro interpre-
 te uersum esse: quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo
 Hieronymo ij qui eam traductionem eius esse asserunt. Ignoratiæ
 autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarū claritate, hoc
 pontifice non ferendæ, unum aut alterum dare specimen satis erit.
 Primū in eodē capite ita legitur: Ἰσπῶν ἀλλογὰς κ̄ μεταβολὰς
 κ̄ κ̄ρῶν, ἐνιαυτῶν κ̄ κύκλους κ̄ ἀστέρων θέσεις. Dedit, inquit, mihi
 deus ut scire solstītorū uicissitudines & mutationes iēporū, anno-
 rum orbis & stellarū situs. In ea autē ednitione quā ignari literarū
 græcarū, sacrosanctā esse contendunt, ut iure recepto cōprobatā,
 ita legitur: Vicissitudinū permutationes & cōsummationes tempo-
 rum, & morū mutationes, diuisiones temporū, & anni cursus, &
 stellarum dispositiones. Ex quibus uerbis nullus sensus cohæres eli-
 ci potest: quid enim morum mutationi cum temporum consumma-
 tione? quis autem non percipit interpretem præter absurdam inter-
 pretationem et cæsurarum confusione, etiam æquiuocatione dece-
 ptum

Solomon.

Interpretis
de re Sapien-
tiæ errata.

ptum in uerbo tropon, quod sola accentus distinctione solstiorum
 & morū significat? Sequitur in eadē editione: Vim ueniorū & co-
 gitationes hominū διαλογισμούς ἀνθρώπων quod ego sermccinatio
 nes uertissem, hoc est disputandi rationes. Quid illud quale est ca-
 pitū secūdo ubi Epicureorū sentētia taxatur qui interitū animæ cū
 corpore asserūt, in qua sentētia Plini^o secūdo fuit: ὅτι ἀνθρώποις
 ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι κα-
 πνός ἢ πνοὴ ἐν ῥισίν ἡμῶν. καὶ ὀλίγον σπιντήρ ἐν κινήσει καρδίας
 ἡμῶν. ὃν ἀποσθειδέντος τέφρα ἀποβήσεται καὶ σῶμα. Id est quia te-
 mere genūi sumus, & posthac erimus uelut nō existentes: quoniā
 fumus est spiritus in naribus nostris, & modica scintilla in motu
 cordis nostri, qua extincta corpus euadet in cinerē. Interpres no-
 ster uel ignorantia, uel supina emēdandi exēplari inertia lapsus,
 ita transtulit, & eū secuti sacri interpretes ita legūt: Quoniā fu-
 mus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillae ad cōmuen-
 dum cor nostrū, quia extinctus cinis erit corpus, uidelicet quasi nō
 ὀλίγον σπιντήρ, sed ὁ λόγος autor libri scripsisset Illud nō minus
 ridiculū capiti XII. Deuoratores sanguinis & autores parētes ani-
 marum inauxiliatarū perdere uoluit: ubi autores pro obtruncato-
 res uersum est ignorantia linguae. καὶ ἀθύντας ψυχῶν ἀβοηθή-
 των ἐβουλήθη ἀτρελέσαι. & obtruncatores animarū destitutarū
 perdere uoluit. Hæc enim loco ἀθύντας idē significat quod ἀντό-
 χειρ, licet aliquādo autorem significet. Eodem capite: Tu autem do-
 minator uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reue-
 rentia disponis nos. σὺ δεσπότης ἐν ἰσχύϊ, ἐν ἐπιφκείᾳ κρινεῖς. καὶ με-
 τὰ πολλῆς φιλότητος δίκαιοις ἡμῆς. Sic uerti uere potuit: Tu potētiæ
 imperitās, ex bono et æquo iudicas, et cum multa indulgētia regis
 nos. Quis enim unq̄ ep̄ictā tranquillitatē uertit? Hæc obiter adno-
 tata sufficiūt ad id quod nunc agimus. Sed Solomon rursus de sa-
 pientia loquens capite octauo eiusdē libri: μύσις γὰρ ἐστὶ τὸ βῆθος
 τοῦ νοῦ τοῦ κυρίου, καὶ ἐν ἔργῳ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ. Id est inuētrix est enim
 scientiæ dei & inuentrix operum eius: qui locus in idem oscitan-

ter interprete transactus est. Proinde si Solomon omnium rerum humanarum diuinarumque; intelligentissimus, sapientiam inuiatricem scientiae dei operumque eius inuestigatricem appellauit, & regiam opulentiam prae sapientiae possessione aspernabile esse dixit, atque etiam cum sapientia omnia bona sibi obuuisse quasi commutatum eius affirmat: quanto magis compendij studium posthabere debemus studio literarum: siquidem hoc studium perducere nos ad intelligentiam sapientiae potest. Intelligentiam autem admirationem ciere solet, & admiratio desiderium eius inuestigandae. At inuestigatio adeptionem parit, & adeptio fruitionem: ut fruio beatos facit, in suprema sorte humani fastigij constitutos, quam Democritus Euthymiam uocauit, quasi dicas felicem et rectam animi constitutionem: cuius hanc summam maxime esse dico, ut res omnes sensiles & caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & aeternas semper animo uolutemus. Id enim demum est humani sacramenti intelligentiam tenere, quam animum sublimem in rerum humanarum aestimatione, demissum & supplicem & aeterni boni postulatione seruamus. Haec illa est humilitas apud priscos posita ignominiae loco, à CHRISTO autem autore manas, cuius propria est illa functio in animo ut quisque optime sese noscat, quod dictum antiquitas ueritatis imprudens, auctori tamen deo consecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocetia coniuncto dici illud uerissime potest:

Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.

Sperati porro summi boni atque etiam promissi pignus hic nullum maius habere possumus, quam illam Euthymiam, donum haud dubie diuinum, quo uitam illam coelestem quodammodo praesumunt quibus id diuinum datum est: qui orbis est ex omnibus numeris humanae felicitatis aptus in sese semper cernuus, id est in bona sua & animi, non in externa pronus: aliud nec principium nec finem alium quaerens in hoc seculo quidem quam in sese positum. Haec est in uita humana summi boni medulla, quam ueluti thesaurum in sacrario sapientiae conditum tot philosophorum classes omnem lapidem molientes (ut est in prouerbio) inuenire nequiuerunt. Existimabant enim non ex deo sed ex sese uita aptum esse sapientem, ut

Euthymia.

in eo planè sitū esset an ipse talis esset. Nos autē ex sacris monmen-
tis accepimus arbitriū tantū nostri iuris esse, rectā autē firmāq; ani-
mi constitutiōnē muneris esse diuini, sed ita p̄missi ut nulli re-
cte atq; ordine id petenti negetur. Huius summi boni formam habi-
tumq; describens ille sapiētū (ut ita dicam) Plato in parabolis ita
inquit: Beatus homo qui inuenit sapiētīā. Longitudo dierū in dex-
tera eius, et in sinistra illius diuiniæ & gloria. Ex quibus uerbis pa-
tet beatitudinē huius seculi in inuentione sapiētīæ sitā esse: nec im-
merito. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, &
in sinistra eiusdē opulentia & gloria. A tenim hæc de sapiētia in
cōfesso sunt apud omnes q se probatæ et ueræ persuasiōis tenaces
uideri uolunt: quis enim negare audeat quæ oraculorum instar ha-
bent? Sed quæ nos hodie studia literarū uocamus, nihil eò pertinet:
quid enim literis priscis cum studio sapiētīæ, quæ à CHRISTO
genus ducit? Quare sapiētīæ oracula in rem nostram uertere non
possumus, quibus per mæandros multiplices seculariū scriptorū dē-
scendi curriculū auspicātibz, ad nullā unquā metā labor euasurus
esse uidetur, ac ne ad legitimā quidē aliquā aut frugiferā scientiā
peruenturus. Quippe qui numerosæ aut disertæ orationis aucupio
sensus omnes accommodantes, in luto semper hæremus lectiōis ille-
cebrosæ & blandienti: ex eorū (ut arbitror) numero quos gradilo-
quus ille uates Ezechiel cap. XXIII. Chaldæorū pigmētis et Baby-
loniorū lenocinijs nimīū captos esse testatur: earū rerū usu animū
polluisse uociferās, rebusq; diuinis cōmētādīs atq; animaduertēdis
ineptū reddidisse. Quo loco ego ascēsores equorū appellatos ab eo
eē cēseo, q eloquētīā uel metricā uel nūerosam et oratoriā figurisq;
distinctā nimio opere concupiscūt oratione prosa & pedestri, nō con-
tenti sensa mentis & cōceptus simpliciter indicare. Huic inertijs se-
gnitiæ patrocinijs atq; obiectamento nūc ut obiter respondeā, sym-
bolicum illū concionatorē excitabo, qui capite septimo cōcionis suæ
ita inquit: Lustraui uniuersa animo meo, ut scirem, & cōsiderarē
& quererē sapiētīā & rationē, et ut cognoscerē impietate stulti

Summū
bonum.

Et errorem imprudentiū, uel ut græce legiūtur, circuiui ego Et cor
 meum ut cognoscerē Et considerarē, Et quærerē sapientiā Et cal-
 culum, Et ut cognoscerē impij amentia Et molestia Et erraticū cir-
 cuium. ἐκύνκλωσα ἐγὼ καὶ τὴν καρδίαν μου τὸ γινῶναι καὶ τὸ χεῖρα-
 σκεῖσθαι, καὶ τὸ ζητῆσαι σοφίαν καὶ ψῆφον. καὶ τὸ γινῶναι ἄσι-
 βους ἀφροσύνας καὶ ὀχλυρίαν καὶ πῆδιφοράν. Dico igitur eos
 qui ad philosophiā hodie studiū suū collaturi sunt, sapientiū esse fa-
 cturos, si non à rudimentis literarū statim ad eam transferint: sed
 uelut gnauī ac strenuī indagatores, per omnia omniūq; disciplinæ
 monumenta sapientiā uestigauerint: non ut ij solent hodie qui sa-
 pientiam quæstu habere instiuentes, tēporis cōpendia sequuntur
 doctrinæ diffūdio, quæ numerosissima pars est studentū in omni
 genere disciplinæ. Vt enim aues in locū arduum subuolaturæ, non
 à solo protinus eum locū rectis lineis petunt, sed uolatu uerticoso eo
 cōmodius euadunt Et facilius: Sic animus humanus in contēplatio-
 nem sapientiæ melius per cochliā iustæ disciplinæ scandere Et in-
 telligentius potest, quàm si protinus ab infimo genere doctrinæ ad
 summum genus discendi cōpendio euaderet, scansilem disciplina-
 rum seriem transiliens. Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro lu-
 strasse se omnia ingeniorū monumēta significat ut ego quidē inter-
 pretor: nosq; hortari uidetur ut per omnia philosophiæ secularis Et
 priscae dogmata, uestigia sapientiæ si qua sunt (ut certe multa sunt)
 colligere nō grauemur, ac lucū saltūq; opacū Et abstrusum in quo
 ipsa stabulatur, iusta et per peti indagine accuratāq; cingamus: sic
 fiet ut quū ad studia sarctiora Et monumenta sacrosancta perue-
 nerimus, Et uelut ad cubile ueritatis et sapientiæ propriū accesser-
 rimus, iacētē quidē illic sed inuolutā ipsam certius agnoscamus.
 Hac uia Et ratione cum Et commodior est Et certior sapientiæ in-
 dagatio: tum uero quū ad speculandā ipsam ex edūo euaseris, ubē-
 rior est multo constantiorq; contēplatio, nec tam facile de gradu
 intelligentiæ et persuasionis certæ deijcitur, qui molli ascēsu et an-
 fractuoso euasit, q̄ is qui recta per arduū assilijt uel arrepsit. Ete-
 nim

Solomon En
 cyclopædiæ
 nouit.

nim per deū immortalē quid aut præstātius esse ad doctrinæ maie-
 statem putamus, aut ad cōpertæ ueritat̄s fiduīā firmitus & stabi-
 lius, quā quū per infima mediāq; studia ad culmen speculaminum
 subuectus sis: nosse uel angustas porticus, in quibus Stoici sessitan-
 do & foritas aceruādo ærūnosas cōtriuuerunt ætates: uel excipulas
 amœnas ab illo uersuto animarū aucupe in hortis concinnatas, in
 quibus Epicureorū animi omni absterfa religione uoluptate ad ex-
 tremū delinui sunt: uel erraticas & expatiantes ambulationes Pe-
 ripateticorū, qui tantā uim differendi in nugis consumpserunt: uel
 deniq; copiā ubertatemq; dicendi in academia illa famigerata, odo-
 randa tantū non etiam tractanda aut propius aspicienda ueritate
 profusam; ut nunc eos omniā qui nihil constituendo et de omnibus
 addubitando annos bonos perdididerunt: quasi in labyrintho philoso-
 phiæ currendū cōstituisserent: sed quando harū rerū omniq; prisce
 doctrinæ cognitio, uel oratiōe prosa uel metrica traditæ, sine late-
 næ linguæ peritiā cōparari nō potest, quæ etiam ipsa græcæ lin-
 guæ adiectione fit adminiculatio: hic discendi cursus certis man-
 sionibus distinctus sit necesse est: quarū modum & rationem uel ho-
 minum propositum, uel ingenium, uel fortuna temperat. Quare
 qui hunc orbem doctrinæ quodā rectæ rationis circino ita circum
 scripserit ut uel augere uel contrahere pro re nata aut ingenij ca-
 ptu aut uitæ instituendæ necessitate nouerit, is si intra eum orbem
 ita includat eloquentiā ut per omnes eius partes æqualiter fusam
 teneat quasi in corpore sanguinē, is demū mihi uidebitur ad sapiē-
 tiam inuestigandā uberrimū quoddā uaticū atq; etiā amplissimum
 attulisse. Neq; nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerū omniū
 tractandarum arbitra, quā fusiores esse amplioresq; uolūt quā
 ut illa circuncurrente linea præstitui aut definiri possit. Hoc ego
 instrumentum philosophiæ ex opibus (ut ita dicā) Chaldæorū atq;
 Aegyptiorū coactū, præstantius esse arbitror ad uitā hanc etiā per
 uoluptatē (honestā quidē et probabilem) transigendam: quā diui-
 tiarum cumulos quālibet opulētos, non stoicis ipsis confectarijs, sed
 aulicis

sectæ philo-
sophorum.

Encyclo-
pædia.

Eloquentia.

aulicis (ut nouimus) auctarijs aceruatos, adde etiã (si placet) & ad futurã uitã per gloriã illã adipiscendã, quæ mortuorũ apud posteros memoriã in perpetuũ renouat, cũ in manibus hoĩm libri eorũ semper uersentur uiuantq; .i. ingeniorũ morũq; simulacra tempore non peritura. Cõtra aut diuitiã etiã Persicarũ aut Lydiarũ æmulæ, quũ in uita uel auaris anxĩã sollicitudinẽ, uel profusis ignomiam, liberalibus etiã interdũ stultitiã ab assentatoribus pariant, qd post mortẽ cõferunt, nisi si (quod rarũ est) in pias largitiões erogationesq; misericordiæ exhauriatur? Oĩm (ut opinor) diuũ Croese & Midæ noiã multo famigeratissima fuerunt. At ille calamitate & summo atq; ignominioso uitæ discrimine magis q̃ diuitijs inclaruit, hic auribus asininis nõ aureis insignibus innotuit. Ex eo enim in prouerbiũ uenit quod multos otacustas. i. auricularios & emissarios haberet, rumorũ captatores & sermonũ delatores, cuiusmodi habere solent principes mali qui stimulatẽ cõscientia securi esse nequeũt. Pythius Bithynius longe diuissimus hoĩm priuatorũ fuisse memoratur, de quo superius diximus. Is tamen muni ficẽtia inusitata magis q̃ opibus celebratus est, qui platanũ aureã uitẽq; illã famigeratã, Dario regi donauit; Xerxis copias. i. supra decies cõtena milia hoĩm epulo suscepit, & insuper frumentũ & stipendiũ exercitui quinq; mensiũ pollicitus est, ut maximo ex quinq; filijs uacationẽ militiæ impetraret. Ob quã postulationẽ à Xerxe indignabũdo hac poena barbarica multatus est: ut filiũ suũ occisum in duas partes dissectũ aspiceret, cũ inter ambas corporis medietates ab utraq; uiæ parte disiectas exercitus pertransiret: qua calamitate maxime Pythius fortasse nobilitatus est. Qui igitur fieri potest ut diuitiæ felices in hac uita possessores sui faciant: aut nobiles in posterũ? Mihi quidẽ diuitiæ nihil aliud quã tragicum choragium uidentur esse, ad usum temporariæ scenæ à fortuna accommodatũ. Quid enim esse dicas aliud uitã administratiuã, q̃ scenã quandam hominũ personatorũ operã suã & industriã populo ostentantium, ludos (ut ita dicã) edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio

si recte

Vera huius
 uitæ gloria.
 Croesus &
 Midas.
 Otacustæ
 Pythius
 Bithynius.
 Diuitias ele
 uat.

si recte atq; ordine actū quisq; suū peragāt. Sin secus eueniat, futurum esse dico ut male ac damnose cum eis fortuna egisse uideatur, quæ ut choragus temerarius & præposterus eam ipsis personam imposuit uel impegit potius, cui ferendæ non erant. Eorū igitur qui honestiores personas gerūt cū plurimos in actu suo conturbare uideamus (ut appposito uerbo utar) eorū tandē errata nedū reliquamēta præstent necesse est ij uelut fortunæ ac temeritatis ministri, qui nulla publicæ charitatis ratione ducti, quū eos promouerent, fide sua etiā ipsos esse iusserunt. Sic enim fert ratio supremi ac posthumi ratiociniij, etiā si iure moribus cōstituto fide eorum esse non solēt apud homines. Tandē autē appello non seculū unū & alterum, sed lustrū unū fortasse aut summū tria, uita enim in potentatu diuturna esse non solet. Tandē igitur ratio cuiusq; functionis & actus à CHRISTO summo diuinitatis (ut ita dicā) institore, et generis humani credito atq; etiā foeneratore ceterisario repositur. Etiā si Galliæ nostræ moribus (proh misera populi cōditio) omnia atriensium errata, conturbamēta, reliqua secus admissa, & quæcunq; promi condi præmordēt, suffuratur, cōpilant & interuertūt, mediastrini luunt. Nam quū sint ipsi ad omnia mandata nō modo expositi, sed etiā dicto audiētes, quicquid actores uel uicarij, promi uel suppromi nō modo delirarint uel conturbarint, sed etiā quicquid acciderint, circunciderint, suppilauerint, etiā ut respública ab ipsis actoribus idoneis & locupletibus suū seruare possit, tamen præstare solent, et si peculiū nō habent (o morē iniquissimum) nexum statim ineunt. Sic magnis reis apud nos licet ob noxā plebē dedere, & alijs super alias pecunijs imperatis succidaneam culpæ suæ subdere. Expeditijs enim id esse uisum est q̄ aut reos istos cothurnatos, aut eorū fortunas pignerari, qui si crimē fateri aut culpam agnoscere cogentur, sacra opertanea in uulgus efferretur, quibus nemo nō iniuriatus esse solet eorū qui nutu oculi summa quæque circūagunt, qui linguis fauere norunt in articulo, aut diris obstrepere ijs quibus collibuit. Quæ causa fuit ut nonnulli aliquādo

inter

inter reos recepti, patronos potentes inuenerint, à quibus impēden-
 ti supplicio & penē præsenti erepti, quæsitores etiā ipsos subinde
 fortunā euerterent. O magnā, ò beatā, ò memorabilē gloriā illius
 Briarei, qui non modo legibus reos & populi uotis, sed etiā Ioui &
 summæ curiæ raptim potuit excutere: ob id (credo) facinus re-
 cte manes eius conditos existimare debemus. Is fuit cui nullum un-
 quam fortuna præter summū et ultimū obsequiū negauit, quē quæ-
 storū ærarij natio ut deum Aesculanū summa ueneratione coluit:
 eius enim præsentissimo numine seruati sunt aliquādo mācipes ar-
 gentariā faciūantiū, quū ob repentinas quorundā diuitias opulen-
 tissima factio inuidia summa flagraret. Vt autē luculentius potent-
 iæ suæ specimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos ue-
 niales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudisse dicitur,
 atq; ita formulā tēperasse, ut nec deprehensi rei crimen agnoscere
 cogerētur, et iudices rei cōpertæ & cōuictæ, summi Curionis ami-
 cos inter reos in posterū recipere uetarētur: quo uelut euerriculo
 omniū delationū atq; anima dersionū tantā impunitatis fidutiā fe-
 roci hominū generi instaurauit, ut legibus hodie non teneri ea fa-
 ctio existimetur, cui princeps omnia concedidit, ut pro qua spon-
 sor semel et probatissimus expromissor interuenit petasatus ille Curio.
 Iure igitur moribus nostris cōstituto non modo magnis reis sed etiā
 sceleratissimis licet sordes suas in caput populi et in oculos ordinū
 excutere, atq; eo amplius feras in plebem immittere: si earum fre-
 mitum in cauea sustinere nequeant, quo nullū unq̄ atrocius scelus
 Nero dicitur excogitasse, nec tamē peregisse. Quid enim est aliud
 feras in plebē immittere, q̄ uolones profligatissimos nullo stipēdio
 sed fide tantū autoratos, per rura palāteis, bacchāteis, grassanteis,
 plebeculā tributis exhaustā obterētis circūagere: nisi uero eos cir-
 cūagere non uidētur qui stipendio fraudatis (ò scelus tricapitale)
 liberū permittunt diripiendi arbitriū. At uero iure perpetui edicti
 quo edicto ad summū tribunal propediē ius dicitur, noxa caput se-
 quetur, certe ordinū ductores qui causas rerū male gestarū haud
 ita pri-

ña pridem dederunt, non modo addicti sed etiam uincti dabuntur,
 Gordyq; nodo constricti, id est eo scelere quod ante diem extremũ
 soluendum non curauerint. Hi sunt enim ipsi qui noxam luculentam
 nocuisse noscuntur, quos nunc plebs suspirantis miserescere nõ
 subit: quasi leges ualere in aulicos, actus utiq; eorũ quos potetia
 suæ ampliãdæ præficiunt institores, aut quos transuersi propinqui
 tatis amore promouet, noxis omnibus solutos liberosq; præstare de
 berent. Nunc quum impune id faciunt, potetia suæ blanditur, nec
 quantumuis in rebus secularibus considerati, uidere hoc mentis ocu
 lis hebetibus, & nocturnis queunt, uersuram se facere ingenti stipen
 dio. Deus enim fortunatis hilaritatem sæpe, consceleratis & im
 pijs impunitatem sæpissime foeneratur. Hoc est cur gaudeant, cur
 felicitate & potetia sua fruantur maximi curiones Franciæ. Quã
 obrem sese fortemq; suam illam splendidam admirentur, & nos ci
 uili iure uiuentis atq; in ordinem reductos, ex edito ipsi loco et le
 gibus inaccessis despiciant. Quidni enim sibi placeant quibus diuini
 tus datum est ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uisum sit,
 in illas Macarõn insulas euocet quasi in coloniam suam, quas ipsi
 beatorum putat sedem esse perpetuam. Insulas istas ego actus pri
 marum & secundarum paritum in rerum publicarum administra
 tione esse censeo, in salo & iactatione ambuionis et cupiditatis si
 tas. Hac enim ratione tantum isti hominum beatores esse possunt,
 ut fauonio inconsulti fauoris quos uelint uel homines uel familias
 ex obscuris natalibus in locum illustrem sinuatis uelis prouehant.
 Contra que quos oderint, aut qui eorum placitis et institutis
 incommodi esse uideantur, aquilone quodam transuerso procul
 ab emporio honorum disiciant, aut omni aura efferentis sese fa
 mæ suppressa, in uadis destitutos consensescere sinant: aut si maior
 aliqua eos transuersos egerit offensio, insigni aliquo naufragio for
 tunis omnibus ut euertant. Dictata sunt ista aulicæ iurispru
 dentia, quam curia illa profitetur, non summo iure, non ex æquo
 et bono iudicans, sed iure moribus illis constituto et ciuili aduerso
 ex dia-

In eos qui in
 dignos pro
 mouent.

ex diametro. Cuius tamen interpretes sunt maximi curiones et coryphæi: ad quorū mores & placita aulici quidā recocti iuris illius consultissimi responsa sua tēperant. Huius curiæ illud esse institutum dicitur, ut de rebus omnibus sacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis iudicetur: ut in maximorū Curionū non modo sententiā sed etiā nutū ac uoluntatē eatur: nec pedibus tantum transeatur ut olim in Romano senatu, sed & manibus et uultu assensionem atq; etiā assentatiōi scite asseruiatur. Illud sanè memorabile post aliquot hosce annos contigisse dicūt, ut quū ferè omnia decreta per discessionē facta sint de rebus quidē arduis, nullū tamen per dissensionē aut diuisionē sententiarū factum sit: usque adeo uel pedarij in sententiā principū trāsilire didicerūt, uel ipsi potius sententiarum principes censendi ansam consultis præciderūt: quo minus miremur tam claros exitus rerū nostrarū extitisse, quas in superos & mortales mirifice suscepimus. Superi boni, quā erūt illustre, quā splendidū, quā memorabile ad posteritatis opinionē, rebus bene consultis à quibusdā qui sese utriusq; uertices iuris existimari uolebant, factū esse ut liberi parentē, inofficiosum quidē, sed parentē tamen, & gens pientissima summā arcē sedemq; religionis inuaderēt, ob idq; piaculum maiestātē clarissimæ prouinciæ pristinosq; spiritus, subito dei numine decidisse: ut Galli absterfa presentis animi crista lepores esse sibi galeati uiderentur: plusq; in calcaribus spei quā in ensibus ponerēt. Equidē haud libens summū in rerum administratione locū mereri uelim, si tantū ipse munus quo quomodo obire possim, ut simile aliquod de decus aut portentū auspicijs meis accidisse prodatur. Præstare enim arbitror nomen uiri probi & honesti memoriæ prorsus eximi, quā male & incommodè posteris innotescere. En propter quod ciuiliis uix tranquillitatē, studiorū amoenitatē, & deniq; uix æternæ contemplationē posthabere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciæ per theatrū aulicū cum strepitu comitū clientūq; transueharis, aduersis sepiissime cuneis, gradibus, & orchestra: tætes ut maxime secūdo populo

te osten-

te ostētes, tamē si trāsēūtis gloriæ spectes celeritatē, hoc quidnam est aliud q̄ ueluti plausum inanē per transfennā mereri? Nam ut il lud mittā quod grādi plerūq; ætate, quod uersatili scena, quod lubrico ac præcipni ferē profcenio prodeūt, certe quū aliī actores recēti gratia flagrātes subierūt in cuneos aut in ordines, necesse est exacti ueteres ut faceffant, aut inter theatricū ministeriū turpiter

— Tunc Tartarus ipse

(subferuiāt.

Bis patet in præceps tantum tendūq; sub umbras,

Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Etenim quū latine loquentiū cōsuetudo eos olim in cœlo esse diceret, qui omniū ore celebrarētur præ potētia, uel rerum egregie gestarū gloria: ego tragicos istos reges & tēporarios quū ex flagrantissimæ gratiæ præcipitio deciderūt, in tantū frigus delabi uideo, ut penē exēptos ex memoria credas, è numerisq; expunctos. Ita fit ut in Tartarū rigentissimū ruisse uideātur, cū n̄ qui nullo iā famæ plausu excipiūtur, latine frigere dicātur. Quāta est aut eorū sublimitas, quāta eorū admiratio, quātus omniū suspectus, quum uelut fortuna succollate tollūtur, altero tanto maior est deorsum altitudo, quū ab ea destituti insultantiū oculorū cōiectu (sic enim euenire ijs assolēt) uelut quodā fascino exarescere uidētur: tot enim miseros homines oculorū radijs lācinari necesse est, quot in hominū ipsi obuios aspectus incurrerint, dū quisq; ob præteritiā obseruantia nō liberā sed obnoxia, poenas sibi deberi putat. Sed fateamur sanē ut sunt humana, eos esse felices: tātummodo hoc exigamus ut actus ipsi suos recte ac decore peragāt, & quisq; eorū uideat quid sui sit muneris, quā personā sustineat, quantiū ab ea oneretur. Nūc aut cū iā mores inclinatos esse uideam, partim ut ambitio et cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatē & honestatē è medio sustulerint, quis eos felices existimare possit? nam quomodo nō miser esse potest, qui in cothurno uel prætexta, uel comitis personam uel sup parasitantis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officiosus esse potētibus uideatur? At hoc factitari ab ornatissimo quoq; uide-

Frigere in
aula.

R mus,

mus, ut qui id non faciat, is aut absurde uerecundus esse aut refractarius aut aduersis placitis prouidentiae natus existimetur. Quid qui in potificio cultu, & sacrosanctae dignationis habitu scurrileis actus imitantur & uelut in tragico amictu mimos & planipedes actuant? (nam id uia usitatum est, ut qui paulo modestiores sunt, ij et alijs inuisi sint, & magnam laudem hac una uirtute mereantur) num etiam illos felices esse dicemus? neque uero alienam ipsi personam ab illoque suo fastigio abhorrentem libentes & cupidi induunt, et eos sortis suae ornatumque non pudet, neque non eos sortis suae aut poenitet aut pudet, & non sunt plane miseri: et hi sunt, quos hodie propemodum solos diuites esse diximus. Ita patet quid sequatur si paulo argutiores esse pergamus. Linguis enim fauere necesse est, cum ad sacrosanctos ueniamus.

De ijs qui se totos studijs literarum dederunt.

Quare multo mihi fortunatius esse eorum institutum uidetur, qui literis se totos quam qui opibus dederunt comparandis. Dumtaxat quibus Solomonis uoti liceat esse copotes, ut nec malesuada egestate eousque urgeantur, quo secus de uirtute atque honestate iudicet, nec rursus de uitijs redundantibus in cogitationes uanescant, aut erraticas aut impias. Nam quam literarum peritia ad oblectationem frui, et uitae per uirtutem ac decus agendam, tamquam instrumento uti solent: tum eo amplius post huius uitae cursum memoriam sui in aeuum prorogare hac eadem facultate possunt. Quinquam haec fortasse nauicifacieda ducere, nisi etiam praestantis doctrinae admiculis uti bonos et graues uiros uia exstimarem, ut contra temerarios casus celsi semper et recti esse pergeret, & aduersus fortunae infestioris impetus animo praesentiore confirmaretur: sicut ad humanas iniquitates eosdem uia se compositos, collectosque tenere par est, ut quicquid obuenerit, uelut decretum prouidentiae aequi boni faciat. Est autem is tenor studiorum tenendus, ut a carceribus discendi per spatiosum illud stadium disciplinarum, quae liberales dicuntur, ad metam secularium literarum proueniant, et in flexu ne commutant, ut aut acquiescendum esse aut diutius haerendum putet. Sed quo curriculum totum peragant, rursus a meta ad carceres et ad emissarium denuo aliud spatium non currant sed ingrediantur & incedant:

Quis tenor studiorum tenendus sit.

cedant: quod pronū iam ipsum est, & spei bonæ plenum salubrisq; uoluptatis: siquidē cum in eo est spatium exhausti iam laboris orbicularis fructus præsentarius, quū uelut indagine cinctā ueritatem tenebunt, tum etiā multo maius præmiū futurum æternūq; speratur. Est enim ea demū uera ratio philosophandi, non fallacē studio amœnitatē, non inane nomen beatitudinis persequens, sed re-
cta & honesta uia ueram & solidā gloriam haud inauspicato pe-
tessens. Hanc uiam quærendæ doctrinæ summū illud par amicitie Gregorius & Basilus Græci, & eorū ætati suppare Hieronymus & Augustinus cū tenuissent, et ante eos omnes Cyprianus & Lactātius, et deinde Hilarius, aliq; antesignani partiū christiana-
narum maiorūq; gentiū theologi, quorū hodie resposis ad interpretationem diui iuris utimur, ad extremū iudicio iam solido ad sacro-
sanctum studiū sapientiæ, quasi ad Buleæ Themidis oracula uenerunt, quā consiliatricē latine appellare possumus. Scire enim aue-
bāt homines ingeniosi quo modo uiam inire possent ad propositum finem, quasi in patriā ferentē, quā ciuitatē amplissimā esse constat nomine Vranopolin, superis hominibusq; communē dūtaxat qui nihil in sese impie aut perfide admiserint: in eaq; regiā esse sapientiæ, quam prouidentia antiqui latini ut Græci pronocēā uocitare uoluerunt: in qua numeris omnibus scientiæ atq; intelligēticiæ beatissimæ animi humani simul cū omni ministerio & stipatu diuinitatis fruuntur, cū ordinibus illis scilicet cœlestibus inenarrabili ratiōe descriptis. Hos Esaias prophetiæ decus, argentū et aurū suū ad C R R I S T I obsequiū cultūq; testatur attulisse, quo uerbo tum rerū intelligentiam nullo errore concretā, sed ad puritatē excoctam, tum eloquentiæ nitorem splendorēq; significat. Has enim illi prisca opulentas fatultates in scribendis eloquendisq; rerū diuinarum enarrationibus consumpserunt. Verum hoc ijs probare non possumus, qui ignorantia patrociantes, eloquentiam ut curiosam, à sacrisq; studijs alienam recusant: ob id semper inuisam inerticiæ, quod forulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiēdis, ac diu multumq; discendo

Buleæ Themidis.

Eloquentia ignaris tantū inuisa.

Samijs uasis
non laudū.

nullū ad quæstū ab ingenuis cōparatur. At nos philosophiā argēteā supellectili sacris operantē, augustius et amplius sapiētiae litare cōtendimus, q̄ si samijs aut plūbeis sacra libamina auspicetur et peregerit. Quis enim in sacris, fictilibus uasis aut stanneis usus est, quū idem ipse argēteo instrumēto nō careret? Illud uero rursus summo-pere uidendū ne quod sanctuario domini usui esse potest, id in simulacra impietatis conflatur, aut in usus uoluptatis aut alioqui in-quinetur. Quare ego miserabile eorū esse sortē cōtēderim, qui quū magnā iam partē laboris exantlauerint uel in flexu acquiescunt ut diximus, quasi p̄sum encyclopædiæ cōfecerint, uel diuitius adhære scunt in humanioribus literis animo iam senescēte, nimio utiq; uenustatis eloquētiae, ac leporis amore capti & irretiti, eorū planē similes qui apud Homerū in diuerticulo uiæ ad patriā ferētis, aut Lotophagorū sodalitate, aut Sirenum cātu delinuti patriæ meminisse nō possunt. Nā quid est aliud socios nauim in patriā tēdentē egres-sos, Vlyxis in patriā festinātis et uiæ peragēdæ semper instantis reminisci noluisse, quā in uia huius seculi uoluptatē illetricē saluti prætulisse? Vlyxes aut nobis quidā fuerūt ij quos ante dixim⁹, orthodoxæ persuasiōis. i. collimātis philosophiæ uindices, nō palliati illi quidē Vlyxes, sed pastophori: qui multa & uaria eruditione imbuti, quū oīa penē genera philosophiadi partim pererrassent, partim præterijssent, salutē suam tan dē anxie sociorūq; perquirebant, quæ nihil est aliud q̄ aditus in patriā. Talis enim statim Vlyxes ille famigeratus describitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici spiritus

Ad Lotopha-
gos hærere.

Vlyxes.

Polytropus.

& polytropus ab Homero dictus. i. multifaria ingenij dote, multiplici morū cognitione, uersatiliq; solertia præditus, inferos adiisse dicitur: sic qui in coelū mēte scādere, ad plenāq; cōtemplationē diuinarum rerū euadere cogitat, cōmodius mihi facturum esse uide-tur, si ueniētis annos in rerū humanarū intelligētia bona ex parte cōtriuerit, et maturo iam sacris disciplinis ingenio, ad uerā philo-sophiā se cū omni cōmentandi apparatu cōtulerit. Quod mihi per inde esse uidetur, atq; si quis ex floraliū spectaculo ad Eleusinia my-steria

steria trāseat et quasi migret. Quicquid enim à uetustate sacrorū nostrorū exorte discimus, id ego præuiā ac præcurrentē disciplinā esse iudico ad uerā et theologicā philosophiā nos deducentē. Et eā ob rē à Græcis propædeumata dicta. i. ea documēta quæ præsciscere nos oportet priusquā accedamus ad rerū grandiorū arcana-rumq; cognitionē. Hoc labore exhausto, uelut cōfecto sex dierū labore, tū demū sabbatismū domino dicare moribus christianis cōuenit, & sanctuariū sapiētiae iam feriatos adire. Ibi uidere est historiam mirificā, euentus uarios, carmina plusquā heroica & cothurnata, cōciones panegyricas, orationē figuratam ac uersicolorē, tropis distinctā et formis sententiarū, omninoq; locutionē humano captu augustiorē atq; sublimiorē. Adde symbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria sententiosa, scotinis inuolucris sensuū implicata, ut profanas aures fugiāt, ambagesq; omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicā omnē rerum naturā nō humano sed diuino ingenio indicatā & apertā? omneis hominū mores, omneis sensus humanos brutosq; explicitos: res omnino capaces præstantissimarū mentiū, dignasq; quibus non modo toto (ut dicitur) pectore incumbere, sed etiā quibus illiquescere toto corpore atq; intabescere debeam? Huius ultimæ et summæ cōmentationis maiestati, poëtica & oratoria oratio copiaq; omnis differēdi eloquēdiq; ratio, cōcedat necesse est: ut humani captus altitudo ingenij fasces diuinis summūtat monumentis et oraculis: et quidē nā se fecisse uir summæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus testatur, cuius autoris exemplū imitari percipide debemus, ne literarū cognitione seculariū quasi bacillo arū dineo nixi, in ueritatis cognitione & uicæ philosophicæ progressu grauiter cōcidamus. Sed cōietur testimoniū locupletissimi autoris ueritatis, & in literis secularibus in primis eruditi. Qui uelut in literis diu multiūq; negotiatus & feliciter, inuēto tandē unione, & summi boni tessera, peragrādi finē facere cōstituit: eūq; liceri fluxa rē rerū contēptu, atq; in eo uno postea acquiescere. Sic autē ille ait:

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλιῖς, ὅς σου σὺνάγειραν

R 3 A16-

Propædeu-
mata.
Lectio sacro
sancta.

Memorabilis
locus.

Gregorius
Nazianzenus.

Ἀνὸλιν δύσιν τε καὶ ἐλλάδ' εὐχ' ἀθῆναι.
 Τοῖς ἔπι πρὸν ἐμόγησα πρὸν χρόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
 Πρωΐας ἐν δαπέδῳ χριστοῦ προπάροιβεν ἔβηκα.
 Ἐξῆντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
 Πάντα φρενὸς βροτέας σρεπτόν τρῦναιδέα μῦθον.
 Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
 Orbis eoa manus simul occiduisq; coëgit
 Tractus, & illustres Græcorum gloria Athenæ.
 Sed simul ac tandem multo peperisse labore
 Contigit ante pedes CHRISTI afflicta[m] ipse reliqui.
 Cedū enim summi sermoni numinis omne
 Humanæ mentis uarium ac uersatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirū illum summo ingenio præditum,
 summo studio dedūm, multam ac diuturnā operam eloquentiæ &
 poetiæ dedisse, ad quarū rerum studiū tota mente ferebatur. Sed
 quum tandē uenisset ad studiū sacræ philosophiæ et sacramentū sa-
 lutis humanæ intelligere cœpisset, cuius fuit unus CHRISTVS
 interpres et antistes, ilico ipsum illa omnia literarū ornamenta in
 conspectum domini abiēcisse, uidelicet agnoscentē & animaduert-
 tentem quicquid in literis secularis philosophiæ ac philologiæ ui-
 disse longe id abesse à diuinis oraculis, atq; à sermone ipsius diui-
 næ sapientiæ. Sacra enim scripta omnē haud dubie elocutionē mē-
 tis humanæ uincere intellexit, quamlibet figuris distinctam oratio-
 nem ac multiplici eloquio elaboratā, præ diuini sermonis ui ac ful-
 gore obscurari atq; elanguescere. Ego quidē certe in ea sum opinio-
 ne ut existimem tropos oratorios multo sublimiores efficacioresq;
 in sacra lectione inueniri, quàm in priscorum Græcorum Latino-
 rum uel monumentis, posseq; oratoriā phrasim fieri ea lectione mul-
 to locupletiolem: sed id persuaderi hīs uix potest, qui humanorum
 scriptorum lepore ac suauitate capti, horridi statim & refractarij
 stili lectione deterrentur. Neq; uero concinnitatem eloquentiæ in
 sacrosanctis libris requirere, sed uim sublimitatemq; sententiarum
 conse-

De sacrosan-
 tis scriptis.

consecrari debemus, etiam si haustos inde sensus in scripta uenustiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores, nec ius nec fas prohibet. Præstantissimæ enim gemæ argento potius crasso quam auro includuntur, ne thecæ nudentis aspectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æstimationem tam pretiosæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis suis, qui orationis pigmenta & elegantie lenocinia, non sensus arcani & mystici nucleum eliciendum putant. Hic autem existit illa Theophrasti querela de bræuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philosophiæ sanctioris flagrantis animos destituit. Iamprimum Talthybius ille cœlestis Esaias præconio urbano et eleganti, ac figuris illuminato, aduentantis sapientiæ & ueritatis sacramentum uociferans, sacrisq; (ut ita dicam) leporibus diuinisq; salibus conditus & iucundus, à quo tandem satis explicari per totam uitam potest? Hunc sequitur (ut ita appellem) Idæus, Troiæ captiuitatem fetidico præconio atque lamentabili municipibus suis pronuntians: cuius explicatio mirificam quandam enarrationem commentationemque poscit. Hos duos sequitur numerosa turba uatum (quos salutigeros proprie appellare possumus) res cœlestes entheis rapsodys effata humano captu omnino maioribus. Horum enim uocibus alioquis quidem & canoris, sed parum in hoc mundi strepitu exauditis, humanæ conditionis sacramentum prouidentia in omne æuum deprædicauit. In uniuersum autem sacros illos uates camœnas quasdam altiores esse dixerim arcana cœlestia per satyram cantantes, eorumque uaticinia eodem pertinentia, citharam quandam augustam esse & cœlestem paracleti plectro in uarios modos numerosque pulsatam: cuius psalmata percipere eorum est demum, qui aures à cætu profano feriatas, quod rarum est, sacrisq; carminibus inkiatas habent atque dicatas. Iam uero ipse trismegistus (sic Solomonem uoco) antistes sapientiæ, germanæq; philosophiæ parës, nõne tribus libris cū eo qui sapientia Solomonis inscribitur, omnia philosophiæ placita figurate complexus est? ita

Quare uerborū phucū respuat res sacrae.

Esaias.

Hieremias.

Solomō trismegistus.

philosophā ab incunabulis instituens, ut affectibus ad obsequiū re-
 ductis mentē tandē in arce Mimeruæ, & in ipsius (ut ita dicā) cō-
 tubernio sapiētiae iā sese indulgētis benigni⁹ colloquet: id est aut sum-
 mū bonū, quod annos plus mille hūana philosophia omnib⁹ indagās
 naturæ uestigijs nō antequā se indicāte sapiētia & prodēte inueni-
 re potuit. Sed parentē eius penē omisi lyricū illū uatē omni quāli-
 bet heroico uate longe sublimiorē: cuius poemata humanarū diuina
 rumq; rerū descriptione argumētosa, ipsum (ut ita dicā) Mercuriū
 interpretē postulāt: quē ego CHRISTVM interuentorē diuinæ
 atq; humanæ naturæ proprie esse cēseo, cœlit⁹ ipsum ad genus hoc
 mortale delapsū, mādātāq; cœlestia deferentē humanitatis habi-
 tu. hic est enim sermo, hoc uerbū, hęc ratio, quibus diuinitatis prin-
 cipiū summū, arcana sacramenta mortalibus enarrauit, quo etiam
 ipso ante usus erat uniuersi architecto, naturāq; cōditore: ob idq; a
 summo euāgelista logos Græco uerbo uocatus est. Ecce tibi in ser-
 mone (ut aiunt) ipsa sapiētia, q̄ genus humanū næuo illo primæuo
 inustū, purifico rore uelut aquila smectica .i. emaculatorio lauit,
 atq; ē cōditione obnoxia, Orci⁹; a deo lōgo nexu et mācipio exēptū
 natalibus restituit. Hęc libris quatuor didascalici (quæ euangelia
 uocantur) bona ex parte figuratis, philosophiā quā olim Socrates ē
 cœlo in terrā deuocarāt, ē terra rursus in cœlū supraq; cœlos oēs
 erigit. Etenim quæ ille symbolicus cōcionator ambagiose & allego-
 rice de sapiētia dixerat, ipsa de sese sapiētia proloquitur aperte &
 luculēter: tæetsi griphos illa quidē interim ex cœlesti symposio alla-
 tos mortalibus proposuit, nectar ambrosiāq; magnopere redolētes:
 atq; ut olim Promethe⁹ ignē æthereū ē cœlo Mimeruæ usus cōsilio
 rapuisse dicuntur hominibusq; dedisse, sic dei sapiētia ignē æternum
 charitatis humano generi cōmunicauit: cuius scintillas quasdā pseu-
 dophilosophia in disputationū suarū fominibus asseruabat, ē Iudæa
 utiq; quasi ē ciuitate cœlesti quoquo modo petnas. Hūc ignē æter-
 num nostra ætas extinctū atq; etiā oppressum penē uidit, ædituo-
 rum sanctuarij nō tantū negligētia, sed etiam uæcordia. CHRIS-

Mercurius
 est CHRIS-
 TVS.

CHRIS-

TVS

STVS aut. i. ueritas et sapiētia, uelut Ianus quidā gemin⁹ utriusq; naturæ particeps, utrūq; testamētum diuinitatis, instrumentumq; utrūq; indagandi summi boni coniūctū, finē æui prisca cū principio renouati mūdi connectēs, dierūq; ipse antiquorū instaurator innocētiae fermē priscae mortales restituit. Iam uero sapiētiā sequitur è uestigio suus ille Hypophetes Paulus, uir ad unguem diuinæ manus factus, atq; inter oēs ueritatis emissarios lectissimus, eius fani sapiētiæ archiēctus, cuius formā symbolica graphide antistes ille sapiētiæ Solomon quonāā delimitat. Idēq; sacra sapiētiæ ihs gentibus impertiuit, quæ antiquissimo decreto mysterijs arcebatur ut indignæ ac profanæ. Hic est qui classico prædicandæ ueritatis edictū alterius natalis in Asia et Græcia tā strenue et sublimiter quàm clare atq; exaudibiliter promulgauit, ut qui mūdi aut dæmonis mæcipio hæreditario tenebatur, uelut altero matris enixu ingenui nascerentur, priscaq; noxa soluti. Quid ille liber unus euāgelij Ioannis, nonne sacrariū penē totū ueritatis cōtinet? Hic est ille seruus domini receptiuus, qui sapiētiæ ipsi super coenā incūbens, haustā diuino numine sapiētiā inenarrabili libello posteritati tradidit. Eiusdem Apocalypsin. i. annales rerū nondū gestarū, quid aliud quàm Parcarū cōmentaria esse cēseas? Illic enim effusa uaticinia omnē seriē factorū, oīa prouidētiae calēdaria in posterū continēt, etiā si Oedipode (ut aiūt) cōiectore indigēt. Iob aut̄ alū⁹ ille sapiētiæ, institutionem sacrorū cōtinet Athletarū: qui liber unus dramaticus ueluti spectaculū quoddā uisendū est, Philosophus scilicet cōsummat⁹ & absolut⁹ edēs specimē sui. In eo fortuna plagis multiplicibus sæuiēs, æquanimitas nusq̄ instātī urgetiq; aduersariæ manus dās ac succūbēs, uelut in cāpo toleratiæ, & aduersitatis infestissimæ committūtur. Quo ex agone tandē æquus animus uelut Hieronices i. sacri certaminis uictor, Agonothetæ dei iudicio pronūtiatur. Iam libri quinque: Mosis (ut rē à capite, quod dicitur, arcessamus) cū sapiētiæ archiēcturā atq; opificia naturæ primordia, tēporis incubula, uitæ tyrociniū continēt: rursus lustrationē orbis, sacrorum

STVS Ian⁹
geminus.

Paul⁹ Hypo
phetes sapiē
tiæ.

Sacrariū
ueritatis.

Apocalypsis
Parcarū cō-
mentariū.

cerimoniarūq; ritus, religionūq; natales & pietatis mirifice descri-
 ptos: iuris etiā gentiū elementa, legūq; fundamenta cōplectuntur,
 quibus humani mores diuinitus cōfirmati sunt. Tū uero in illis pro-
 uidentiam planè est agnoscere, ex altissimo sinu diuinitatis se pro-
 ferentem, summi etiā boni adipiscendi rationē humano generi in-
 dulgentissime exordientē. Certe quidē Geneseos liber historiā quā-
 dam admirabilem refert & ænigmaticam prouidētiae, augustioris
 cuiusdam fastigij natalē hominibus immortalitatemq; beatissimam
 mortalibus parturētis. In his autē libris res arcanae à profaniūq; mē-
 tibus abhorrentes, ita proditae sunt diuina solertia, ut ad profopo-
 poeiarum ueritatē, figurarum nouitatē, affectuum mirificam ex-
 pressionem, accedat sublimitas sententiarū atq; sensuū gemina ter-
 geminaq; diuinis ingenijs interpretū enucleata. Super oīa uero est
 beatæ iamā futuræ uitæ, si sapiamus, securitatisq; sempiternæ, sum-
 moq; bono acquieturæ æstimatio, mirifice illa quidē in iisdem mul-
 tifariamq; adūbrata, tanta spe animos, tamq; certa profundens ac-
 pignerās, dūtaxat fide bona lectūantiū, res omneis ut temporarias
 calcare tātisper despiciereq; cogat. His alijsq; sacrosanctæ discipli-
 nae monumētis (nonnulla enim prætereo prudens) uidere est per ne-
 bulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneat, qui calca-
 tis fortunis tēporarijs & caducis, in expectationē summi boni spes
 omneis suas rationesq; cōtulerunt. Sed quū tot ansas certissimæ do-
 ctinae nobis dederūt prouidētia, mirum est quòd sapientiā tenere
 quasi lubricā, fluxā, aut euanidā non possumus. Quid igitur in cau-
 sa esse dicamus? utrū quòd spes præferuida in diem longiorem sibi
 stipulari nequit: at sapientia labores et molestias repræsentās, præ-
 mia & lætitiā in futurū pollicetur? an potius quòd acreis sensus ad
 sensilia pcepta et cōcreta, hebetes ad intelligibilia et abstracta no-
 bis natura dedī? Primū hoc dico, studiū sapientiæ fructū etiam non
 aspernandū in hac uitā repræsentari. Deinde summi boni expecta-
 tioni nō magis annos quàm annū, nec dies quàm diē, nec horas q̄ ho-
 ram cedere, ut uiceuersa summi mali timori atq; horrori. Semper
 enim

enim nos excubare sapientia iussit, & ad omne momentum diei & noctis accersentis fati præstolari uadimonium. Ut autem his copijs doctrinæ sacræ in corde humano instructis, & tanquam in procinctu stantibus, non regna, non potestates, non diuinæ comparantur aut administrantur, sic oēs animi sensus suapte natura petulantes & cõtumaces, ita ad obsequium rationis rediguntur, ut homo pacem & constantiam secum seruare possit: quod summum bonum cum philosophia prisca in uniuersum esse censuit, tum uero CHRISTVS sapientia proauctor & cõstitutor, extremum elogium condens, legati loco quam amplissimam comitum suorum reliquit. Quanta igitur animi alacritate, quam strenue, quam constanter incumbere ad supra dictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philosophorum qui amplius disertiusque cõmentationibus res figurarum inuolucris cõditas, in lucem eruere pijs enarrationibus scripturibusque contederunt? Nam quicquid laboris in litteris & studijs secularibus consumpserimus, eius laboris largissimum fructum in illa lectione demetemus, si tamen de fecato (ut dicitur) ingenio, si per purgata mente ad id studium accesserimus. Illud enim studium, ut rudimentum discendi existimare debemus, hoc ut progressum & fastigium: si quidem ex hoc scientiæ fonte perenni atque inexhausto quamuis magnifica, quamuis copiosa, quamuis sublimis manare potest oratio, si modo nobis stipendia quidem implere in utroque studio contigerit: in hoc uero demum præmia sperare operæ nauatæ et emeritæ. Quid autem gentilitia scripta ad intelligentiam sacrosanctæ doctrinæ conferant, malo diuo Hieronymo credi ad magnum tum oratorem Romanum scribentem quam mihi hoc arrogare ut demonstrare nitam. Tum primum autem peruenisse nos ad illam euthymiam, philosophiæ antiquæ ut decantatam sic incognitam sentiemus, animos (ut ipsi aiebant) humanos beata undique securitate imbuentem, quum fidutiæ cõpertæ ueritatis laborum omnium rationem constare nobis intelligemus. Hanc Euthymiam Esaias eleganti metaphora fidutiæ contubernium appellauit: in quo animus humanus à rerum humanarum lectione &

Tranquillitas animi.

Euthymia.

commen-

commentatione emerit, rerū cœlestiū & æternarū contēplationē
 pasciur, delectatur, fruiur: sed scilicet tot tātasq; res nō capiunt
 angustia cordis humani, nisi curis turbulentis uacut, nec alias res
 agētis. Quantū est aut in ea meditatione intelligere philosophiam
 ante CHRISTI aduentū uelut planū quendā fuisse, uel præsti-
 giatorem ingenijs humanis uarie illudentē, cuius Dædalca cōmen-
 ta atheos & uoluptarios aliaq; portēta sectarū excitauerūt, id eſt
 Paulus ille Vranognomon assertor que orthodoxiæ, ut si atus est ad
 Colossenses scribēs. Nos igitur germanā philosophiā religiose ad-
 re uenerabundiq; debemus, ut quū à lectione gentiliticrū scriptorū
 quasi à uoluptarijs fabularum argumētis, ad sapiētia & ueritatē
 fanū semel accesserimus, ueluti studio iam serioso uernātes senti-
 tē prisca ignoratiā paulatim exuamus, ac nouū quendā & instau-
 ratiū hominē libētes induamus. Hæc enim una est disciplina hu-
 manæ naturæ magistra, quæ hominis gubernacula exculpere stoli-
 dis sensibus potest, & intellectui ac menti tenēda porrigere et mo-
 derāda, etiā si naturæ ui atq; imperio appetitus est proreta. Quare
 hoies qui nō bonis tantū externis, sed etiā æternis studēt, hoc uide-
 re etiā atq; etiā oportet, ut quod nauæ prudētiores facere dicun-
 tur, ut sacrā quandā anchorā ad extremū saluis subsidiū habeant,
 hoc ipsi imitari contendant, contraq; turbidiorū affectuū æstus &
 iactationes fortunæ, lectione sacra uelut anchora passim & sem-
 per utatur. Hoc enim retinaculo ac rationis subsidio sæuiente tem-
 pestate nra nos firmare cōuenit, ne transuersi in scopulos noxiæ ali-
 cuius offensæ, aut in uada curarū externarū uento quodā cupidita-
 tis repēte rapiamur. Proh deus immortalis, est ne aliquis tā aduer-
 sis placētis prouidentæ natus, duntaxat eorū qui Palladis sacramē-
 to bona fide dixere, qui quū hæc animo accurate reputauerūt, desul-
 toriāq; fortunæ uicissitudinē perpenderūt, ac uix humana breui-
 tatem, nō Cræsi & Midæ diuicias, Tantalūq; (ut aiūt) talēta pro
 nihilo ducēda præ solida philosophantium felicitate iudicet: et eos
 qui opum externarū possessione in medio posita, quasiq; inter homi-
 nes cu-

De uera phi-
 losophia.

Paulus,

Animad-
 uerte.

De cōtēnen-
 dis diuinjs
 præ studio
 sapiētia.

nēs cupiditate & auaritia præditos controuersa, ad ultimum uitæ
 diem fortuna disceptate contēdunt, nō dico de precaria possessio-
 ne rerū, atq; in fortunæ mācipio diuioneq; posita, sed de asini (quod
 Græci dicūt) umbra uel litigare uel laborare, uel sese misere affli-
 ctare? Ego uero etiā (id quod ij dē Græci in prouerbio dicūt,) oēs
 istos thesauros nō in cellulis cordis, sed in promptuarijs fortis for-
 tunæ et temeritatis cōditos, carbones tandē recte existimāti uisum
 iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia
 sui diffidētia imbuta, iure gentiū & ciuili cōtra naturā recepto, pa-
 rare sibi præsidium subsidiūmq; cōsueuit: eorū bonorū affluentīū ope
 non tam adiuuari diuītes plerunq; quā aduri quis nō uidet? Num
 quis hoc nescire potest quosdā aliquādo uasana stimulatē cupidita-
 te per fas nefasq; census suos auxisse? cuius ordinis esse dicuntur,
 quos exēteratores reipub. uocāt, & eos ipsos tamē ut fuit aliquādo
 reipub. nostræ cōstituto religiose adiri oportebat, si quid æqui bo-
 niq; à principe (o summā indignitatē) impetrandā haberes. Hoc ge-
 nus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquiet cognatio, quæ si-
 tis iam semper aliquid acquirendi: ob quod eam prisca poetæ Alecto
 uocauerūt, nomine sanē apposito & cōgruo, furiarū unā esse dicti-
 tantes, quas inter ministeriū Orci dedicauerūt: & ego beatos eos
 putē quos consceleratis animis ditatos esse sciā, sed sint uel fuerint
 tam hominū felicissimi quā omniū fortunatissimi, atq; opulētissi-
 mi esse uel fuisse noscūtur, nū ideo eorū sortē suspicere & æmulari
 debēt, qui à philosophia didicerint, ijs tandē cū Orco rationē esse
 habendā? Mūto nūc spintrias aulicos improbe ingeniosos, ex gene-
 re æruscatorū: qui rerū noxiarū inuētores, acuti & solertes uideri
 populari pauperie nō uerētur, dūmodo in aula innotescāt nihil pē-
 si habētes. Iam uero Sisyphidas illos quā beatos esse dicemus quī
 ethelodulix mācipati (sic enim appellatur spōtanea seruitus) saxū
 illud ambitionis irrequieto labore subuoluūt non modo humeris &
 ceruice, sed etiā uertice? Saxū in quā illud prægraue & asperum,
 quod interdū ab aulæ summo gradu in mediū relabitur, et nonnū-

quam

quam ad ultimum tam præpostera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa schola ima summis ingenia nõ modo permixta uideamus, sed etiam superposita. Miseram uitæ sortem, atq; ut cætera suaue esse fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis, & propemodum enecantem, quod ambientium natio, quasi ex histrionio genere oriunda semper personata uidetur, & gesticulatrix esse. Hæc autē molestia ambitus comes, sensus degeneres & obnoxij, actiūq; per omnia illiberalissimi, introspectanti patent, ijs qui primore rerum aspectu acquiescunt, non patent. Si quidem ut aulicæ potentie strepius & fastu & comitatu frequenti beatus, uibranti quodam fulgore oculos contuentis præstringit, et præ admiratione sui coronas circumfusas summouere specie luculenta uidetur: sic si trans splendorem inanis tectorij perspicere possis, uel liberos eorum actus intra scenam populo iam non seruientes uidere, ibi tum ibi tristia omnia ac lurida anxietate scatentia apparent, prorsus ut tetri ergastuli speciem illic uideas ingenuis et candidis moribus inaccessi. Verum (ò lubricum ambitionis errorem) quid illud esse dicam, quod cordati alioquin uiri, nec cupiditate trāsuerſi, quum id quod diximus & dicant & sentiant, uinculaq; ergastuli excipulosa prouideant, fit tamen ut si propius adire detur, in ea se scientes prudētes que induant: quum tamen id ipsi maxime fugitare uideātur? Vtrum quod iam memores in re præſenti fiunt? an potius insinuan-tes in locum illecebrosum, oculis & sensibus & mente capiuntur? utrum stulta fidutiæ freti quasi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitæ rei uolunt? et eas plagas inire quæ mihi tenaciores Vulcanij's illis uidetur, quæ Martis Veneris' que stuprum irretiuisse dicuntur? quas Homerus in Odyssea tradidit nec uisibiles nec solutiles nec uiquatalibet fuisse eluctabiles. Scilicet ille est error æternus mētis humanæ, quæ carceres ambitionis transiliēs, non percipit ita pronū esse id stadiū ad mediū usq; spatium, & inde ad metā sensim arduū: ut illic nullo sufflamine procurren-tes bigæ cōtineri, hic urgeri ad metā nulla cōtentione possint: tum
demum

demum aurigans altior iam spiritus sera intelligentia docetur nul-
lum modū aut finē ambitionis esse, quum semel rationis frenos mor-
morderūt cupiditas & elatio præceps quasi Aethon & Podargus
equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus: (quē apposi-
tissimo (nisi fallor) nomine Laoplanū appello quasi mūdi totius po-
pularē impostorē) sapiētes multos huius seculi per theatrū reipu.
administrādæ plausibili specie trāsuehit, & sæpe trāsuersos rapit.
Sed ut apud Homerū Vulcanus Martē et Venerē irretitos, omniū
deorum oculis subiecisse narratur, ut de ijs quisq; superūm senten-
tiam ludicrā & cauillatoriā ferret, illiq; in rebus Veneris deprehē-
si pœnas stupri penderent, in cōplexu obscœno & pudēdo omniū
cauillis expositi: Sic in cæcis illis interdū laqueis uidemus homines
antea existimatissimos, non modo satyris corū iocis ludibrio haberi,
sed etiā bonorū grauiumq; uirorū calculū atrū mereri. Etenim qui
ad honores assumpti quos obnixē ambiuisse noscūtur, nihil iam pen-
si habere manifesto reuincūtur q̄ sibi constāter factisq; suis cōgru-
enter loquantur: aut ita se in plerisq; rebus agendis gerunt, nihil ut
quicq; laborare uideātur q̄ cōueniēter pristinae uitæ degāt qua ma-
gnopere antea probabātur: qd aliud q̄ fateri atq; etiā profiteri ui-
dentur, se quæ olim recte, quæ grauius, quæ constanter egerunt,
non uirtuti & probitati, sed ambitioni perditiæ et cupiditati dedis-
se? An etiam fortasse secundæ res acrioribus (ut ita dicam) specil-
lis explorant mentes hominum? & inde ortum illud dictum: Magi-
stratus ostendet uirum, ut inquit Aristoteles. O sensus inops ple-
runq; humana prudētia, quū eo se abūdare maxime arbitretur. Vi-
sendū uero spectaculū pseudocatones irretitos uidere uel Roscios
aulicos, aduerso omniū cuneorū graduū rumore se in dies magis ac
magis in maculas implicātes: quū interim tristeis frontes atterētes
dicuntur summo opere ijs plagis extricare se cupere: planis illi quidē
triualibus omnino improbiore humi decumbentibus, qui quiritatu
subdolo uiatores ludificari solēt, fidem hominum implorātes ut ma-
num sibi porrigant, Itaq; illud iam priscum nūc omniū ore in istos
usurpa-

*usurpatur: tollat eū qui nō nouit. Ego quidē certe in ergastulo piratico ad scalmū alligatus esse malim, q̄ in illis plagis deprehēsus oīm ordinū probra impudēter obaudire. Sed præclarū illud quod ibidē uidimus, Cynicos & momos triduo Harpocrates factos: tanta uis est medicati calicis quem Circe illa Dædala curionū magistra ijs aliquādo propinat quos ad sacra sua opertanea intromittēdos censuit. At uero modesti & graues, ut apes exarmatæ aspernabiles, uirtute tantū & probitate macti haecenus iussi sunt esse. Itaq; ualeant isti, omnesq; in Aristippea schola philosophātes, quos ego non philosophos sed sophophilos uoco, nō amorē aut morū aut sapiētiae, sed sciā quandā uasramq; amicitia profitētes, quorū est illa cyria (ut dicitur) doxa .i. placitū imprimis ratū approbatūq;: Amicitia citra aduersam fortunā, ultra aras colendā esse, qualē illam fuisse Theseiā fabulātur ad inferos usq; cū fortuna sequacē. Docti enim & probi istorū uia offensatrice esse intelligētes, execrari et auer sari debēt: alioquin philosophiæ fructū quonā mō sperare possunt, qui gratiā sibi operā & statariā poscū? Qui aut in castris ambitionis & cupiditatis indecore stipēdia aerāq; merēt, nō statiuus illi mātionibus sed Nomadū moribus gaudent. Quomodo aut tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationē quandā certā & probabilem sequi possunt .i. humanā uia agere, quos immodicis affectibus obsequētes, nunquā secū (ut dicitur) uiuere, nunquā apud se esse nouimus? Age quādo eorū sensus uacare ratiōis postulatis credemus, eiusq; monnis auscultare, qui in ea officina opificiū exercēt in qua festo profestoq; noctu & interdiu nō cessatur? nūcubi aut securi et alacres animo sunt, qui nullū portū tutū, atq; à iactatione & tēpestate curarū remotū respiciūt? Hoc quū in omnes ualet ambitione perditos: tū uero exitiabile propē est ijs quorū uia institutū secessum ac secretū sibi poscū, quales sunt qui aris ascripti ab aula non abnotant. Iamprimū aulicæ ambitionis comites sunt necessitas colendi eorū qui primos curionū ordines ducūt, & studiū sese illis uenditandi per omnia obsequia. Has sequitur timor offendendi eorū qui
gradu*

gradu aut statu dimouere ac deicere possunt, aut ad maiora sensim aspirantes deturbare & percellere. At hæ sunt remoræ quædam tenacissimæ omnium actionum à seueritate atq; integritate proficiscendum. Eadēq; officij fungēdi auocamēta in eos quoq; ualēt qui procul ab aula ciuilem ordines regētes, fauonio quodam aulico impleri actionum suarum uela & processum cupiunt: id quod nullo non tempore factitari à solertissimo quoq; ambientium constat, ex quo sordere cœperunt & fastidiri mores planè ciuiles & urbici. Hoc genus iam olim seueritatis aciem obtudit in omni parte administrandarum rerum, atq; in omni ordine ferè maiestatem integritatis imminuit. Neque enim aliter incorruptus honos integritatis & officij unicuique uel curiæ uel ordini constabit, quàm si inter hos & illos erunt cōmercia dirempta. O uenefica beneficia quæ à præpotentibus manant. Adeo nonnullos uideas pridie ferociter probos, madataq; potentiæ aulicæ ingenue abnuētis, postridie ita in obsequium cōpositos, ut in nassam curionum beneficentiæ ceruices prius inflexas inseruisse non dubie iudices: Siquidē nulli crimini uirtus adumbrata minus inficiādo esse potest. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atq; ab honestate, uersare sententias & in omnes partes uacillabunde torquere: ne in alteram partem magis uergat quàm uel ambitioni instāutæ uel honestati cōueniunt? Solēne est aut rerum potentiibus cuiusq; ordinis decus uel aulici uel ciuilem uno uel altero autoramento ita sibi obstringere, ut in omni parte reipub. uirtus libero motu uel habitu uersare se nequeat: usq; adeo administratiuæ uitæ et prætextatæ ratio moribus hominum inique comparata est, nisi uirtus sibi semper instans aduersus insidias eiusmodi excubet. Ita fit ut toga ciuilem in uniuersum modum suum uel classē supergressa, & alienæ culpæ cōtagione uel imbuta uel aspersa, maiestatem retinere sui honoris uix putetur. Hæc causa utros cætera egregios in offensionem sæpe iudicij popularis impegit. Hi aut et huiusmodi errores sunt eorum hominum qui Mineruam sapientiæ præsidem potentemq;, non in Athenæo (ut ita dicam) sed in larario ueneratur & colunt. Nam

*Minerua in
Athenæo non*

S Athenæum

in larario co-
lenda.

Athenæum, id est ædem Mineruæ, ego instrumentum utrunq; fi-
dei nostræ esse puto: in eo nos sapiëntiam quærere oportet & uenerari
reperitã, nõ ut ij homines faciunt qui sensu humano freti, omnia
sibi cõsulta domi, id est in suo pte sensu esse confidunt: quos erroris
luculenti freno se & alios sæpe rexisse cõpertum est. Ut igitur ui-
ris prudẽtibus & doctis ad rerũ publicarũ administrationẽ accede-
re, & honores magistratũq; gerere ac petere interdum laudabile
est & magnificũ, contraq; hæc omnino repudiare et auersari, iner-
tis fortasse aut ignaui animi iure existimetur esse, id enim fert
omnino ratio disciplinarũ civilium: sic toto (quod aiunt) cœlo (ut ap-
posite loquar) errare mihi uidentur qui se ambitioni uæcordi quasi
equo effreni furẽtiq; uehentos permiserunt: ij sunt enim qui nullo
certo uicæ degendæ atq; instinuedæ consilio feruntur, sed quo eos
cunq; impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit &
transitũ, inconsulto feruore rapiuntur. Atqui huiuscemodi nubige-
nas illos fuisse crediderim quos pœticæ fabulæ centaurõs nomina-
uerunt, homines quosdã semiferos, in equos desinẽtes: Quo figmẽ
to quid aliud q̃ eos homines significari putemus, qui ex humanis ac
cõpositis sensibus in ferociã tandẽ equinã degenerat? cuiusmodi il-
los esse uidemus, qui rebus secundis insolescetes, mox è potestate ra-
tionis exeunt sensibus moderãtis, tũ ciuilitatis ac pristinæ sortis ob-
liuisci, eos qui in suo ordine se cõtinẽt, aut qui moribus municipibus
uiuunt, & eo acquiescunt quos fors ciuilis tulit & natalium modum
aspirnãtur, & uelut à se propulsant ferino calcitratu. Hos stimu-
lat nõ calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximiũ secundo ru-
more cõparandũ, quod incitamentũ esse solet generosis mẽtibus ad
publica munera capeßenda, aut ad suscipiẽda magna egregiaq; fa-
cinora, sed inanis quædã aura uel popularis uel aulica, qua proces-
sus sui uela sinuari fuitiles homines gaudent atq; triumphant: ob id
fortasse centauri appellati, quasi inani aura instincti, nec solidam
ipsi nec uerã gloriã consecutantes. Quin & ipsis parentẽ esse aiunt
euaniidã quandã nubẽ, eorũ (ut interpretor) indicẽ uanitatũ, ipsam
pro

Pro Iunone Ixioni eorū genitori suppositā ludibrio memorabili. Est Luno.
 enim Iunō dea præsēs (ut antiqui uoluerunt) legitimi ueriq; potentatus atq; honoris. Proinde ualeant isti Ixionidæ literarū studij & philosophiæ derisores, & in amplexus se effundant uitæ sibi deamatae. Hos enim literarū amore præoccupati riuales eorū esse nequimus, ut imaginaria rerū secularum fruitione certissima bona mutemus, quæ à philosophiæ amcenissimo studio manare didicimus. Ut autem hedera procerissimam quanq; arborem complexa, non alicam eam dimittit, quàm sensim exuctam & uiuido humore exhaustam ad tabem necemq; perduxit nexu tenacissimo: sic ingenia præclarijsimæ quæ sese rorsus ambitioni dederūt, non ante quàm aliquid eis secus accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicatur. Id adeo facile est ex euentu iudicare. Quem enim unquam istorum urbana officia reducem habuerunt libero ultro citroq; cōmeatus? quisnam autē uestibulo istius ambitionis aliquo casu exactus, ita postliminio in ciuilem uitam rediisse uisus est unquam, ut non exulare magis in urbe q̄ aulicæ prouincia decessisse uulgo existimaretur? Solenne tamen illis esse cōstat qui mordicus postes aulæ, fibulasq; prætorij omni ope retentant, uota clara identidē laribus in reditum nuncupare, quasi urbanæ uitæ desiderium ultra ferre nō possint: Scilicet hic regibus labor est, aut ea uoluntariorū comitū inopia premūtur, ut inuitos istos promissis ingentibus aut precibus retentēt: Videlicet Gallia tam inops est uirorū, aut reges nostri nō habēt unde præmia sequacibus sui persoluāt, ut unus & alter muneris obeundi in sanctiore cōsilio aut in senatu castrēsi et uiatorio necessitate teneātur. O uanissima semper ambitio, in mendacijs tam apertis fidē tuam labefactas? ecquis est hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hoīm iudicādis tā minime malus, tā hebes, tā choridon, tā stupidus, quin statim querulis istorum uerbis illud prouerbiale reclamet: Quære peregrinū? Est enim clarior istorū Callipidarū frustratio q̄ ut quenq; non rusticum fallere queat aut quoquo modo latere. Nū eos quotidie pedatim descēdētes

inde uidemus quo singultim festinare uideramus? quòd si per de-
tractationē stationibus suis uel sacris uel profanis nō absunt, qui cō-
ueniunt quū quoti die cōmeatum flagitare se dictū et, nūquā impetra-
re eos posse? uel quū in dies ampliora munera sibi suisq; impetrare
noscātur, nō summa eos animi æquitate muneribus aulicis asserui-
re? De ijs ut arbitror silendū est (ne sacrosanctā existimationē læ-
damus) qui augustā illā causā nō uitæ sanctitate, nō illæse famæ
cōmēdatione, nō probabili aliquo cōsilio mereri, sed aulici ambitus
decēnali seruitute, sed amplissimi honoris suggillata reuerētia, sed
fastus & insolētiae spiritu instigāte aliquādo uisi sunt. O rem præ-
clarā, & christianis institutis congruā, honorē sacrificiū aulicis offe-
cijs mereri. Absit autē ut id aut dicā aut sentiā quod quidā incommo-
de faceti cauillātur, aulā solere Gallicā scurras albatos rasosq; cir-
cunferre, qui etiā ludibrio haberi se nec ignorēt nec ægreferant. Il-
lud certe præterire nequeo quod uidimus, nondū planē cōploratis
pontificibus epitaphios illis agonas in aula quasi parētalia certamē
na ab istis excūtari, nō ludicros sed capitales, tam aduerso rumore
ut puderet nos audire. Vtinā autē huius culpæ rei arcesserētur quē
in omni uitæ parte uitiū aut peccādī licentiā profitetur. Sed quid
illis futurū est qui frontē præ seueritate obducere nō desinunt, &
turpiū facinorū exēpla proderē nō erubescūt? & post hæc etiā si-
mulatio fallere nos sperabit? Mito nunc sectoriā eorū improbitatē
qui exuuias sacras nō modo uiuentiū sed etiā stātiū ambulantiūq;
petūt, quādoquidē magnorū uirorū autoritas huic crimini ut alijs
obtedūtur. Reuertar ad illos purpuræ cādidos qui obscuris sæpe
natalibus orti, & nullo ingenij ornamēto prædūi, regibus æquales
uideri aut assidere uolūt. Quid enim est quod tātopere iam admi-
remur beatulas illas caustas, quæ sordere in Frācia præ multitu-
dine, eorūq; leuitate uidētur, qui ne in sacrosanctis quidē & uisen-
dis gestaminibus augusti uel uenerādi esse possunt. Pridē id decus
ut eximiū et opimū regalibus tantū extis promitti uidebatur, ut de-
cebat, nūc minorū etiā honorū auspicijs & plebeiæ fortunæ nō ne-
gari

In competito-
res sacerdo-
tiorū factio-
se dimicātes.

gari uidetur ex quo inauratis cornibus hostiæ passim litare cœperunt. Quis enim hos iam magnopere suspiciat, qui haud ita pridem unū uiderit dibapha purpura ferocē æmula cādoris beatissimi: quū cohortē ipse purpuratā quocūq; post se traheret, inter eos tam emīnens quā inter galeritas upupa? Species igitur nūc eadem & dignatio, autoritas ad populū nō eadē. Neq; uero in uniuersum honoribus autoritas sua restituetur & maiestas, priusquā sordidis aut pusillis ingenijs summæ decora uirtutis petere fas esse desierit, & sacrosanctos amplissimosq; ordines rerū nostrarū summa nūdina ri capitale esse cœperit: quod utrunq; nobis uidere utinā mox contingat. Summa autē disputationis eō pertinet, ut intelligatur eorū gloriā qui summū bonū in oculis cōdñū esse putāt, uel fascibus aut infulis maiorū auspiciorū adherere, mortuis illis superstitem esse non posse: nō sēdēq; sæpe morietibus aut gradu potētiae deiectis (quod mortis instar ciuiliū putatur esse) prosperata gloria infamiā agnasci, aut certe perpetuā ignominia. Eius rei quū innumera sunt antequitatis documēta, tū uero recētia proferre nunc exēpla possemus si id ad rē pertineret. Quotū enim quæq; uidimus aut meminimus istorū integra persona atq; integro statu decessisse (ut iuris uerbo loquar) qui nihil nō uiuētes honori tribuerūt? Porrò autē ut fugacissimus semper splēdor est gloriæ pigmētis adumbratæ: sic ueræ, eminētis & expressæ claritas nulla carie, nullo suū uetustatis exolescūt: et est eiusmodi gloria nō in æs aut in auro incisa, ut illorū, sed stilo exacuto & nūido impressa cedrinis in tabulis quæ carie non intereunt, ut quæ restibili traducū natura prodatur in omne æuum. Atqui huiusmodi est gloria non opū cōgestarū, nō unæ per summos honores indecore trāsactæ, sed rerū egregie uel gestarum uel scriptarū, quæ in alios aliosq; traduces propagāda, æternitati dedicata quodāmodo uidetur. Porrò autē ut sine aqua & igni sacri ficium aut cōsecratio nō rite peragitur, sic sine stilo & eloquentia nulli⁹ aut principis aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & æternæ memoriæ commendari & cōsecrari. Proinde etsi

Vera gloria
& expressa.

Eloquentia
publice ne-
cessaria.

ante hac memoria nostra quidam homines officinae magistratuum honorumq; præfecti, cupide fecisse noscuntur, tum ut studiosi & literati, tum innocētia modestiaq; præditi parū plausibile nomen in adytis aulicis habuerint, quasi ab actu rerū reiectanei: contra que imperiti & procaces, et in tenebris perspicaces, uel earū rerū amaces in quæ cōmercio proborū prudētiūq; non fuerūt, plerasq; reip. partes nominū suorū fama læta, tristi, ancipiti replerint, non ideo relanguescere studiosorū contētio debet aut philosophantium. Est enim est abunde philosophis geminos illos fructus sperare Euthymiam et Euthanasiam, res duas q̄ maxime expetēdas. Illā scilicet beatam & constantē numeris omnibus securitatē, diuaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet: hanc hilarē animi ac spē bona profusam in morte æquitatē. Illis autē perdūe ambitiosis quodānā esse maius supplicium potest in uita per aulicā gesticulationē agenda, q̄ hominē in corde conditū, qui nō nisi ueritati seruire potest, ab homine externo conspicuoq; dissidere, qui scenæ tantū ipse ac populo se ostentat, ad oculosq; theatri quasi ad speculū nō affirmat sed effingit? quis enim istos Chamæleontes ignorat, reconcinantes sese identidem ad mores aulicæ potentia, ut tabulas olim suas clarissimus ille pictor Apelles reformare solebat ad uulgi iudiciū? Est autem id natura comparatū, mentē male sibi consciā cū homine externo & uultuoso dissidere hominēq; etiā hominis pudere, quū ui ueritatis cæca tormēta adhibentis fateri quisq; cogitur apud acta rogi tantis conscientia suæ, se nō eum esse hominē quem uultus proficitur. Atqui isti quos solertes aulicos & ueteratores appellari uideamus, quū per omneis uita actus personati ludiorū more uideātur, nō intelligo quānā affirmare possint serio se in republica aut bona fide egisse: certe in ijs quæ ad uerū fiūt locus præstigijs nullus est: Bona fides se ad manū aspiciendā & cōrectandam præbet: simulatio se uultuum inuolucris multiplicibus oculū & uersicoloribus. Proh superi immortales quid est si hæc impostura et fallacia non est? si enim cōpositi istorū uultus cū cordis motu turbulēto dissidet,

quoniam

Euthymia.
Euthanasia.
Cōtra simulationē aulicam.

Chamæleontes aulici.

quonam tandē modo infontes esse possunt? Atqui hoc poscēt ueritas quā nobis CHRISTVS nō modo in terris agēs præiūit, sed etiā lege promulgata præscripsit, ut quando natura sympathiam esse inter mentē & frontē eius indicē cōsuisset, summopere id uideremus: ne homo qui in fronte eminet & toto se promiū aspectu, simul is sermo qui ore uersatur, & in aures se insinuat, ab eo homine eōq; sermone dissiderēt qui extra præcordia caput nō exerētes, interiores uocātur. Quid autem totos dies precamur & à deo petimus nisi ut fiat uoluntas eius in coelo & in terra? At id quid aliud significat, nisi nos docet & hortatur ut corpus cum animo cōgruat? materia à forma nō discrepet? Homo ipse interior, et exterior idem sit? Quid igitur ijs hominibus facias? quid cū ijs differas qui aulicarū ceremoniarum antistites esse uolunt, & simul probitatis opinionē atq; etiā sanctitatis aucupari? proinde qui utilitatis aut potentiae assequēdæ nimitū studiosi, ad istorū mores se affirmare contēdunt, ut summis curioribus industriā suā probent: ij non modo liueris, & honestatē salutē, sed etiā CHRISTO & ueritati ut dicant necesse est. Ita se iūtur si Stoicis cōfētarijs eos urgere pergamus, ut hanc ab inuitis confessionē exprimamus: ad gloriā se & beatā uīā comparandam non supernate uia, & rumnosa quidem ipsa et confragosa, sed infernate plaustraria & militari progredi: et hanc autem et illam ineuntibus uiam uadimonium tandem ad summum tribunal obeundū est: quod in incertū diē cōstitūtū, nullis nec opibus nec fascibus comperendinari potest. Quando igitur ipsi aliud semper agentes (ut dicitur) causam sibi dicēdam mediari uidentur? qui adueniente sæpe summi et ultimi imperij uiatore et interdum lictore, diem uel perendinū uel crastinum dicturo, consilia de ineundū (ò cæca mens hominū) honoribus nouis agūt. En cur disciplinarū cultū, literarum elegantia, humanitatē, leporē, amœnitatē homines abijcere debeant, et philosophiā deniq; ipsam rerū humanarū diuinarūq; interpretē, tranquillitatis ac securitatis parentē quod summum in hac uīa bonū est: ex qua non opes uulgares et aspernabiles sperare

Sermo interior.

Alcinoi apolo-
g^o ap^d HO-
merum.

Arimaspea
carmina.

Axiomata
aulicacade-
miae.

Plutacade-
mica prolo-
quia.

Et parare, sed uelut ex cornu Amaltheae summa omnia possunt haurire et copiosa. Quid enim non inuenias in Pandectis illis germanae philosophiae? sed scilicet haec homines in terra in eiuusque uiscera cernui et intēti, Alcinoi (ut dicitur) apologum esse credunt, aut Arimaspea carmina, res quidem illa uisendas, sed à nullo uisae enarrantia: eosque Phaeacas esse putant, qui animi bonis capti, eorum spes oculos suas referant quo nemo uiuus accessit, et unde nemo rediit. Sic plagiarus ille daemonarches lucifugis emissarios animos humanos sollicitans, à doctrina philosophiae abducit, et uelut ex Iouis liberatoris praesidijs, sic à praecipuis CHRISTI deductos et abstractos aulico nexu astringit. Inde illa praecleara axiomata aulicacademicae, in eos semper mores uergeret in quos aula prona sit: Corpore et anima aulicae potentiae asseruendum esse ei quidem, qui aliquo in numero esse uelit. Fortunatos magis quam probos obseruandos atque colendos esse. Eum demum recte in officina aulica perpolitum esse, qui omnibus numeros simulationis teneat. Impudentiam et dissimulationem praesentissima duo numina uiris acribus et industrijs esse. Odi et simultates in loco ponendas esse, uicissimque resumendas. Nunquam offensionem condonandam nisi fortunatis esse. Inimicos in articulo oppressos ad internicionem proculcare. Tum illa plutacademica in aede Plutonis inter oracula consecrata: Qui rem facere uelint, diuinis praecipuis aliquantisper obaudiendum esse. Tanti esse unum quenque quantum possidere uideatur. Qui pauperiem fugere per fas nefasque; nesciant, ipsi superos non dubie iratos atque aduersos esse. Male de se haeredibusque mereri, qui religiose rem ampliat. Strenuissimi cuiusque atque ingeniosissimi esse penates suae gentis architectari, uel promouere quam potest amplissime, in eisque rem augere quam cumulatissime. Qui in hac uita inter armentarios censi sint, in futura etiam subulcos fore: primarium enim classium homines, in altissimo quoque ordine coelum proportionem beatos ac diuos fore credunt. His et huiusmodi proloquijs homines in Plutonis porticu philosophantes, dogmata mirifica astruunt, in quorum assiduis commentationibus

ego nullam erroris intercapedinem et uacationē esse puto. Etenim quum timor domini autor nobis esse debeat omniū rerū expetendarum atq; fugiendarū (nam absq; eo dignum tantū exere et peccabis ut inquit ille) quonā modo rationis habentis regūtur qui plus fortunæ & temeritati casuum, quā ueritati atq; pietati tribuunt: in quos inuehens Esaias uatū facile princeps, fortunæ eos mensam ap- posuisse testatur ac super eam libasse. Aut qui cōuenit eā unā hallucinatricē non esse atq; offensatricē, quæ per densissimā caliginē rerum humanarū ingrediens (quā unā aulicā esse dico) nulla prælucente face sapientiæ aut doctrinæ salubris, rapide promouetur? Atqui sapientiæ præcepta & monita nemo satis sine oraculis nouit: et eorū oraculorū antistes est philosophia. Ita patet sine philosophis aut sine philosophia unā recte instrui ac cōmode nō posse. Quum enim mēs humana, quæ principatū animæ tenet, iudiciū rerū face re sine sensibus corporeis emissarijs suis nequeat, illi autē partim suapte hebetudine hallucinātes, partim ab noxio genio, circulatorē ipso & archiplano solertissimo, circumuenti, rerum sensiliū species falso ad eundē principatū deferāt: fit ut mēs in arce humani corporis sedēs, nec cauēdas res nec admittēdas iudicare probe scitēq; possit agnoscere. Accedūt quōd prouidentia quos in albū illud suum atq; æternū retulit, eos fortunis interdū euersos, alioqui quoq; male multatos exercet, & per tolerantia insonitē & inculpatā ex sententia sua probat: istos autē fortunatos & temeritatis alūnos arbitrio suo ipsorū & prudentiæ permittit, cui nimium ipsi confidunt. Quos genius ille impostor excipiēs, præstigijsq; allectos sibi mancipans, ideo quietos à molestijs, & sartos (ut dicitur) & tectos ab omnibus tuetur incommodis, incautiores ut eos securitate inoffensa, in dies efficiat. Scit enim in huiuscemodi homines liberā sibi cū uolet manū iniectionē fore. Inde ille stupor humani iudiciū euentus rerū admirātis, atq; in errorē sæpe eorū reuoluti & implicatū qui negāt prouidentia. Superi ac diui uestrā fidē: adeo' ne erroris perpetui nebula nos offudūt tenebrarū ille præses, ueritatē rerum

Memorable dictū Esaiæ.

Philosophiā homini esse necessariā.

Relati in album æternæ prouidentia.

Geryones
tergeminus.

ut cernere ne sole quidē illustrissimo possimus? Adeo'ne Geryones ille tergeminus superbia, cupiditas et uoluptas (tres aduersariae potestates è terra et inferis enatae) infestus est ætati nostræ, ut sapientia præcepta toties inculcata memoria fideli cõplecti, et compressis (ut dicitur) manibus retinere nequeamus? nonne omnia quæ uidemus, à deo prædicta sunt? an alterū tandē Herculem expectamus post CHRISTVM Alexicacū, qui mōstra hæc è terra atq;

CHRISTVS
uere fuit Her
cules Alexi-
cacus.

Exclamatio
cõtra iniqui
tatē tēporū.

ab inferis ad hominū perniciē emissa cõficiat? an ut iterū ad Troiã magnus mūtatur Achilles? et iterum CHRISTVS humanitatis decus redeat, oculisq; nostris conspicuus occurrat? O cœli et terræ omniūq; animorū conditor optime ac maxime, omniū seculorū illustrator et insignior, omniū errorū explosoꝝ, et morū emendator, qui regnis et prouincijs præstues genios et cõsiliatores eorumq; rectoribus prouide statuisti, quiq; principū mētes freno tuæ prouidentia regens, flexanimo sæpe numine à studio rerū noxiarū et exiuitabiliū, ad honestissimū quodq; proposuū saluberrimumq; detorques: erū' ne seculo nostro tēpus quādo homines suo magis ac proprio cēsu et dotibus à te profectis, q̄ fortuna possessione rerū fluxaq; publice censentur? neq; enim ante id tēpus futurum uidetur ut solidæ germanæq; uirtutes in Fræcia elucescāt, q̄ tu in delicijs habere exstimaris: quādo antehac raras producuntis in publicū uidere nobis licuit, etiamsi in umbraculis secessus et priuatae uitæ latuisse credimus. Vnde factū hisce paucis annis, ut per omnes ordines illa quæ dicuntur Catarchomata apud nos requirerentur, id est præclara quædā uirtutis exempla, numeris omnibus officij publici absoluta, quasi officia in administranda repub. ad amussim uirtutis directa et emedata. Nam cū in paucis familijs seminariū beatorū habere-mus atq; copiosorū, quid mirū est si inuisa publice uirtus, ab ijsq; è proscenio exacta qui choragiū nostrum in potestate sua improbe tenuerūt, post scenā latere uoluit, aut in cuneos se stipare promiscue sessitantiū? quādo nec ei stare in medio licebat per tēporū iniquitatem, nec in ordinibus sedere promptū erat per sordes omnia nundantium.

Catortho
mata.

nantiū. Falso igitur literarū studiosos nonnulli criminantur ut umbratili uina marcētes, ut in luce atq; celebritate torpentes, ut rebus gerendis honoribusq; inutiles. Nam qui in solē prodire, & aulā intruere sine contēptu sui literarūq; suggillatione nequibāt, nō inuini faciebāt fortasse ut in exedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuersoria se conferrēt, quasi in præsidia quædā philosophiæ amoenissima. Neq; enim tum innocēter actuosum esse, nec gratuito licebat integrāq; existimatione in publicū prodire ut quidē erat hominū opinio. At uero ij dē ipsi si mox fortasse edictum principis exierit (paulisper enim ariolari iuuat) ut homines iā non prædijs, non supellectili, nō alijs pignoribus obnoxij fortunæ, sed cultu atq; ornamento ingenij, & mūdo (ut ita dicā) nō muliebri, sed uirili cēseātur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari: ij dē inquam ipsi caput ilico prolaturi sunt nō abiectū, non abdū, nō demissum, sed aduersus fortunæ et tēporum iniquitatē ut conditū sic erectū, quos nonnulli opinione falsa ducti gaudere nūc putāt blattarū cōtubernio: et q̄ tū nō nescij eorū improbitatis qui fatorū uim modūq; in Fræcia tēperabant, boni tamen consulebant studio se literarū, auocamento reipublicæ amoenissimo distineri: ij si aditus publicos pate re uirtuti senserint in posterum, ad professionē sui nō inter proletarios, sed inter mente cordeq; censos continuo coibunt, omniq; instrumēto uinæ civilis per uirtutē agēdæ. Tūq; illi classici fortasse ludibrio habebuntur, qui nullum testem locupletē aut fide dignum esse credunt, qui non idem copiosus sit opibusq; circumfluēs. Neq; uero philosophia lucifuga est, neq; iners, neq; oij gaudens ueterno, neq; desidiōse sellularia ut multi criminātur, neq; nō ipsa rebus gerendis uacare potest, & forensia induere prætextaq; uideri, cum tempus ita tulit, et decus eam ad id prouocat: sed dissimulationem, sed foedam assentionē, sed desultorias amicicias, anniuersariasque morum mutationes auersatur: nec sub comico uultu tragicas si multates occultat, quibus rebus nostro tempore in aula maxime quæ sita est autoritas & retenta. Quemadmodū autem Socrates olim

olim philosophiam è coelo in urbes deuocauit, et coëgit de rebus ad ciuilitatē pertimētibus disputare: sic philosophos quosdā rebus gerēdis idoneos, in forū ingredi aliquādo & in publicū prodire decet, industriāq; suā approbare in repu. egregie ac strenue administrāda. Quod si interdū studiosi homines in celebratē uel ciuilem uel aulicā nō prodeunt: non ob id delūte scūt, sed uelut ex cōspicilio successus, iactationes atq; æstus ambitionis obseruāt, et in eos homines perspicaci æstimatione inquirūt quos fortuna famāq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tēpore libēs in rerū actu uersatur cū quidā ob redundatēis opes nec innocenter quæstas nec sine publica calamitate, beati & primarij homines aq; etiā summæ sortis haberētur: qui si nūc ad calculū se uere reuocarētur, talentū unū auri puri, probi, sui (ut fuit olim in sermone) demonstrare nequirent? quum uiri ingeniosi & cultu doctrinæ elegātis perpolitū, aut quacūq; eximia facultate cōmendabiles, à comitibus aulicis explosi, & tanquā sexagenarij de pōte deiecti esse dicerētur? quū secunda uirorū bonorū doctrina fugeretur, totoq; orbe accerseretur quod priuatim fructuosum, in uniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? quum re nulla magis homines crescere quā cothurnatis facinoribus tragicisq; ausis cœpissent, nō legū cōstitutionūq; conuētia, quas multas sanè & præclaras habemus, sed præpotentiū hominū cōiunctione, qui oīa præsidia reipub. cōstituendæ occupauerant? quū in sinus priuatos & exiguos amplissima respub. clarissimaq; cessisset, quæ in capite redimto, grandi quidē ipso & augusto sed infirmo iamq; nutanti sedere nō poterat? quū inopes repente facti diuites, mutationē fortunæ fastu & improbitate sermonis profite rentur? quum ij ferè soli opima decora ab optimo principe ferrēt, quos nobis malorū omnium sementē fecisse nobilitas nō obscure ferebat, & populus obmurmurabat? quū summæ cupiditatis & licetiæ omni lege pudoreq; solutæ uirus lenta cōtagione manās, omneis penè bonos mores & honestos paulatim imbuisset? denique cum in ea quæ à cura rerū humanarū diuinarūq; curia (ut opinor) appellata est, ita

est, ita sibi quisq. gentilibusq. curaret & sollicitus esset, ut maximus quisque curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur, ij' que maxime negotia reipublicæ populo facerent, quas caput & fortunas opponere pro populo decebat, ac nix etiam discrimine intercedere nequid grauius aut turpius in rempub. decerneretur? Hæc enim omnia cū nostra ætas & meminisset & uidisset, tum uero alias plerunq. imperij nostri felicitati incōmoda fuerunt. Cumulus aut indignitatis fuit, quū iam eō uentū esset ut nauclerius tantæ nauis fatali incuria uel fidutiā potius inconsulta, nec in prora, nec in puppi sederet, ac ne impudētē quidē tēpestate nauarum officia uicesq. recognosceret: nec qui ad clauū sedebāt rerum communiū iacturā ad se pertinere magnopere arbitrarētur, docti iam olim ex naufragio fragmentū arripere: certūq. etiā nauclero ipsi esset extremā potius necessitate expectare, q̄ nouo supplemento prorā puppinq. propemodū iam inanes explere. Quum charitate frigente, hiante maxime auaritia, ardētē inuidia & similtate, languente pietate, exolescētē sceptrorū pristina maiestate, iam nec superi, nec mortales extrema deformitatis exēpla ferre possent. Hæc et huiusmodi alia ideo frequētī⁹ in hoc opere meminisse mihi subiit, quod homines ipse queribūdos identidē meminērā eas res ætate nostra Fræciæ cōtigisse, quæ gentē bello paceq. clarissimā in orbē degenerū socordiumq. populorum cōegisse uidebātur: siue id culpa unius contigit, siue fatali inclinatione rerū. Atqui maior esse nulla potuit indignitas, q̄ summa nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gentis deiectis, quasi flosculis regiæ coronæ decussis, homines haud clara sorte nataliū ortos, summa infima et media in potestate habere, qui nec ius nec fas nec æquū bonūq. nossent, nec bonis æquisq. omnino bene cuperent, tria q. tantū illa uerba fari possent: do, dico, addico: quū regni opulētissimi bona quibus collibitum esset ita dilargirētur, ut sibi necessitudinibusq. suis bellissimū quicq. reciperēt, reliqua præcerperēt. Vnde cōtigisse uidemus, ut in gurgustijs quidā nati educatiq., domos ac stirpes archiæ tati sint grandiorum

diorum penatiū æmulas, quæ triduo excitatæ, publicoq; dispendio expolitæ, haud scio an mox collapsuræ sint, si summus tandē Iupiter in membranas coelestes respexerit, ut est in Græcorū prouerbio, id est si merita cuiusq; ex actis diuinitatis & commentarijs supernis recognouerit. Nuper autē quum res nostræ in eo ferè statu essent, proh suprema prouidentia, quodnam nobis documentū tuæ potētiae flexæq; felicitatis dedisti? Nam quum hæc postrema simul scriberetur à nobis, simul liber sub prælis impressorum supra diem diam partē exactus esset, ecce calēdis Ianuarijs sublato rege Ludouico (cuius utinā cū manibus deus gratiose & clemēter egerit) tanta uno die mutatio rerū facta, ut qui prius digno coelū attingere posse sperabāt, protinus humi serpere demissoq; animo uiderentur, nec funebribus lachrymis (ut assolet) sed ueris & intus obortis lugere & deplorare: usque adeo occasus ille multis salubris (ut quidem nunc spes est uniuersorū) paucis esse maleficus & noxius uisus est. Sideratos esse diceres qui ante triduū omnia ad se cū fortuna traherent, ut ferè est solē in uicissitudine huiusmodi rerum. In uniuersum autē is erat habitus animorū & uultuū, ut diurnas sordes reipub. excussas esse crederes, ut in luctu Hilaria sanè festiua celebrare uideremur. Secutus est unus & alter dies per munificentiam & benignitatem irāfacti iādiu desuetas, quū rex nouus idē primusq; Franciscus, sed regere iandiu eruditus ac populo charissimus, tyrocinium regni faciēs, ingenij sui specimē ordinibus præberet salutariū coëuntibus. In quo sceptrorū auspiciu, quū ipse intētissime obseruare, uerba multa audiui feliciter ominosa, signaq; adnotauit: quæ si ratū nobis auspiciū nō faciāt ad id quod publica uice optamus & speramus, nō uideo quid posthac mētes humanæ augurari debeant, aut quādo nobiscū prouidentia in gratiā reditura sit. Certe in funere tripudiū solistimū fuit, & festa frōs reipub. quicquid inde præsagiendū fuit. Nam et ante triduū fulmē læuū per totā prope Franciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tēpore ne in uno quidem loco accidisse: omninoq; ea tunc hominū constans erat opinio, hæc

Mors regis
Ludouici
XII.

Franciscus
rex.

Prodigiosum
fulmen.

hactenus expiata nostra esse peccata, Franciciq; regni maiestatem suo genio restituta. Post id prodigiū una & altera nox intercesserat: uenit ad me homo mihi & affinitate coniunctus, & amicitia summa deinctus Frācisus Deloimus, regius consiliator in prima & honoratissima decuria curiæ cētenariæ, inter primos iuriscōsul torum his & literis & studijs maxime & fauens & incumbens. Is quū me in hoc opere ualde intentū offendisset, cuius finē urgebam ne impressores opus accelerātes mihi anteuertēt, instiūt mecum hac de re contēdere: nō tā quōd à me ea de re dissentiret ut postea intellexi, q̄ ut mecū differēdo ab nimia me auocaret scribēdi contentione: incaluerat enim mihi animus præsentiū tunc rerū indignitate mediāda. Tum uelut proludēs, quū ponē stans uidisset quæ scriberem: Ohe, inquit, odiose facis atq; refractarie, qui tēpori & fortuna animum accommodare non labores. Quid enim tā opere studium hoc sapiētiae aut liberalis omnino doctrinæ exosculare, quod frigere nunc in aula tu quereris ignorantiae patrona? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & studia literarum damnoſa amantibus sui esse. Quid mirū, inquam, quum & ea quæ de superis inferisq; traduntur, quæq; tot sacris monumentis, tot oraculis, tot sanctarū animarum elogijs contestata sunt, uix tertius quisq; istorum non argumēta tantū dramatica esse putet, si quidem hominum mentes ex habitu gestuq; serioſo, non ex sermone tantum specioso aestimentur: tantum abest ut huius temporis aula doctrinæ & uirtutis amore teneatur. Tum ille: Quin igitur Buddæe utilitati consulis? eorūq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; dispēdio ingeniū atq; animum literarū studio excolēdum censuerūt? præsertim quum tu ipse clamiēs stare Gallica ingenia in hac scena non posse nisi alios hellanodicas (sic enim ut arbūror appellatis ingeniorū iudices) Frācia nostra nacta sit. An tu aliter cēses inquā, qui scias quosdā rerū arbūros nostratium hominum ingenia laudare non solere, nisi more fascinantium: à quibus cum beneficij loco peteretur, ut linguis tantum fauerent, ut quondā sole-

Franciscus
Deloimus.

Hellanodicæ

bat in

Flos frugi-
perdus.

bat in sacris Harpocrates, nō satis illi quidē habuerunt, quos meritos non nescirent, testimonio suo fraudasse, nisi etiā eos premerent apertissime. Quando igitur, inquit, inanis studiorū messis hactenus ferē decoxit in Frācia, & nūc maxime ingeniorū flos esse tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim consiliū ipse capis è renata? & à studiorū cultu damnosaq; obseruātia ad colendos mores huic ætati placētis contentionē istam animi cū omni instrumento atq; ornamento eius trāsferes? Sanē uero inquā quasi liberū sit et integrū animo Mineruæ autorato iam quinq; & uiginti stipendijs, abrupto nūc mentis impetu & penē præcipiti ad Iunonis transire præsidia, positaq; doctrinæ et philologorū cādida, in cādida protinus ambūus & petitorū uideri, hoc' ne est decori & honestatis rationem habere? etiā si eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea usq; summa uidem' copiosos esse factos. Quid ni est? inquit ille. Sero Phryges sapiunt:

Omnis Aristippum decuit status & color & res.

Valeant inquā ista inter eos qui ad rē faciendā attentiores esse solent nimitūq; solertes. Ego Aristippeos istos uersicolores nō probor: quotus enim quisq; honestatis & constantiæ studiosorū faceret, ut in quibus partibus consecrādis militareis annos, & uenientem uicæ partē uigentēq; cōtriuisset, earū postea partiū causam, hominū aut temporū iniquitate dānaret? quid si igitur in his statuiis diuinum numen uersari libētius atq; præsentius existimaret, num etiā tum ille cum fortuna in diuersa præsidia transiret? At enim fors fortuna humanarū rerum arbitra, maiora illic supplementa & uberiores cōmeatus suggerit, & suggerat sanē, num ideo tu malis, aut quiuis bonorū & grauiū, inter Autolycos illos cēturiari qui comitū turba clientūq; lautorū stipatu nos summouent, q̄ inter destitutōs Aristides cēseri qui cōposita et insoni fortuna acquiescūt? Equidē qđ ad me attinet, nec Aristippeū placitū uersatilis philosophiæ probor, ut aliū atq; aliū utilitatis causa subinde me faciā, nisi si salua tueri id modestia possim & constātia: quod quemadmodū fieri possit nō uideo:

Autolyci so-
lertes depe-
culatores.

uideo: nec Pythagoricā illā metē psychosin agnosco, ut repente aliū
 me quā litterarū amantē esse uelim, aut nunc anthropolatres esse
 possim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertumno tam
 benigno natus sum, ut ab hoc uitæ instituto quod certa ratione ac
 meditata probaui, ad aliud ab eo diuersissimū transeā: nec si maxi-
 me cupiā, liberū esse id mihi sinent ij qui sciūt summis illis Aristip-
 peis Democritū gelasiniū me semper esse uoluisse. Sed uide, inquit,
 ut ūa rationē istā tuā subducas retinēdi litterarū amoris, ne ad mā-
 ticam (quod aiunt) res tibi reditura sit. Ad manicā autē? An pu-
 tas prouidentia tantū de philosophia permisisse fortunæ, quā uitæ
 instituēdæ atq; degendæ magistrā nobis dedit, ut ad inopiā subsi-
 diorum uitæ redigere eam possit? Nihil agis mi Francisce, etiam si
 magna tua apud omneis autoritas, apud me maxima semper fuit.
 Neq; enim quod tibi in consilijs grauissimi uiri ijdemq; doctissimi
 faciūt, ut in tuā sæpe sententiā transeāt, doctrinæ id eximie &
 existimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuersia,
 quæ in meo magis foro quā in tuo disceptatur. Iamprimū nō sem-
 per ijsdē præceptoribus hortamenta canentur in Francia, ut omnē
 spem in posterū uectores abijcere debeant, aut iacturā studiosi fa-
 cere exanilati iam laboris. Adest tempus fortasse quod multi non
 prouident, quū in studia litterarū incubuisse laudis summæ loco po-
 netur. Quare etsi aura fauoris istorū Aeolorum nos prorsus desti-
 tui, non cōtinuo est cur uela processus huius literarij reflacescere
 finamus, quæ fauonio ipsa spei bonæ in portū quendā certū & ho-
 spitalem consilij fixi, ac mediati feruntur. Deinde (id quod rei ca-
 put est) cū omneis opes nostras omneis spes & copias non in ædem
 Saturni sed in arcem Mineruæ cōgessisse nos meminerimus, quid
 est quamobrē magnopore angamur ne in dispendiū tandē locula-
 rium studiorum cursus exeat? mirū uero quin in compendiū quæ-
 stumq; luculentū. Atqui ego præclarū esse puto, ne strigmēta qui-
 dem clarissimi certaminis seruare uoluisse, nedum oleū et operam
 nos doleā in eo perdidisse, tantū abest ut locularia ista commoda

Aeoli in ada

T respi

respiciam : Et est diuina benignitate unde studiosam ætatem tolerare possimus, non modo ex horto, sed etiam è macello: sed fac esse improbiorem fortunam, quid tum? subsidium rei familiaris à parsimonia non sordida aut pudenda, sed honesta & liberali petemus. Hoc enim præstabilius esse putamus quàm ut fortunatorum fastu philosophiæ nunc alumni lenocinari sustineant. Equidem ex literarum studio didici philosophiam suffugiũ esse tutissimum atq; amoenissimum inter optimam conscientiam destitutis & iniquissimam fortunam. Habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amoena ^{uo} bis mansio, hoc studiũ iucundissimum, quàm prudenter à nobis susceptum nunc non disputo: quando isti lucripetis approbare id nequeo, constanter quidẽ certe & obnixè retentum. Mirum uero (ut nunc ex æquo tecũ procul ab arbitris & familiariter agam) nisi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi consiliũ serũ & indecorum afferas, quã aliud fert fortasse uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate summorum uirorum uersans, & ostentationi necessario subserviens, libera prorsus esse & intacta ab ambitione non potest: ad quam alioquin quoq; procliuũ esse te animaduertisse uideor, natura magis quàm iudicio. Quare mea quidẽ causa licet de hoc negotio in utranq; (ut aiunt) ut conquiscas. Facilius autẽ hac de re ratio est cum ijs qui doctrinam et literarũ peritiã quæstui passim habendam esse censent: nam ego à studio philosophiæ honorariũ fortasse esse petendum, non idem operæpretiũ duco, si tamen ipsa per se non satis putatur esse. Est enim est huiuscemodi philosophia, multa ut in ea plerunq; desiderentur, sed pauca flagiñetur. In quo uitæ instituto, minimo iure fortunæ bona nostra possidemus, et decessionis diè cessisse è prouincia à deo nobis iniũcta nunq; nõ existimamus: æquitas aut animi & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philosophiæ, in quo alio uitæ genere æque inueniuntur? Super omnia est obfirmata semper ratio aduersus supremam necessitatẽ, animiq; præsentia excubans ad obeũdum æquanimitè uadimonium mortis.

Anodyna
medicamẽta

mortis. Philosophiam semper uocamus nõ uanam, non tumidã, non disputationibus rerum naturalium elatam commentatricem, nõ manica & squalore insignem, ac sese populo uenditantem: sed sapientie illum amorem quem Græci Vranoscopum dicunt, quasi in cœlum semper arrectum: Earum rerum indagatorem, quæ non persuasione gentium à maioribus tradita, non commentis & speculaminibus humanarum mentium constant, sed quæ elogijs diuinis, & oralibus testata sunt humanum captum excedentibus. Ut aut qui peregre proficiscuntur, quum ad urbes aliquas sermone hominum celebratas uenerunt, eos quos appellant Xenagogos adhibet qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant, resque uisendas cuiusque loci demonstrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclita factitari uidemus, (quotus enim quisque id nõ facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi succisuias horas rebus agendis detrahunt?) sic homines in hac uita peregrinantis studio literarum uti decet quasi quodam Xenagogo: si ipsi quidem ipsi natalibus orti sint, aut alias idonei qui eas res uisant & speculentur, quæ cognitu quammaxime dignæ existimantur: quanquam huiusmodi institutio quam antequam liberalem ideo appellauerunt, quod & ciues ciuiliores & homines humaniores facit, ad uitam istam ualet quasi peregre transigendam hilarius et commodius. Philosophia aut illa sublimipeta (quam ob id docti & pij uiri Vranophrone uocauerunt) non modo Xenagogos, sed etiam eo amplius Psychagogos Christianis esse solet: eius enim studiũ animas à cognitione rerum sub sensum cadentium concretarumque abductas, ad sublimiũ et cœlestium rerum speculationem subuehit, mirificisque eius studij illectamentis eò tandem perducit, quo animæ suapte natura & cõditione uergunt. Hoc unum studium soli deo se probat, nec ut alia studia literarum populo se uendat. Agedum Franciscæ cõpone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicæ turbulentiã, istorumque beatorum obnoxiam obseruantiam, ad quam tu me hortaris, & aude quis argutus & disertus unum ultra uerbum addere. lamprimũ (quandoquidem tu mihi, ut dicitur, bilem concale-

Philosophia proprie appellata.

Memorabilis locus.

Xenagogi.

Liberales artes cur dicte sint.

Philosophia Vranophrone Psychagogosque.

Conuenæ et
Apolides in
aula.

Elogiũ uitæ
aulicæ.

cisti) in illa cõuenarũ ciuitate uel apolidũ potius qui sine lare, sine sedibus uiuunt, quonã tandẽ pacto recte uita institui potest? nisi uero componi rite penates possunt? et uitæ ratio recte atq; ordine in eo loco constitui, ubi colluuiæ ambitionis, cupiditatis, simulationis, imposturæ, curiositatis delatoricæ, fraudis ueteratoricæ, inuidiæ fascinatoricæ, superbicæ iuanicæ, fastus deniq; & impotētissimæ insolentiæ diuersorũ habet, & cõmune conuenticulũ: ubi nunquã supremis curis locus est, nunquã rebus ultimis cõsulare uacat, in æternũ prospicere. Visendus uero conuētus, in quo stropharũ opifices, noxiarũ rerũ spintricæ, nec dicēdi censendiq; artifices, nec iusti iniusti q; prudētes, primas sæpe & secūdas summa indignitate ferunt. Hic est enim aulicarũ rerũ status, aut certe sui memoria nostra, ut est opinio constās inter prudētiores, qui quãdiu futurus sit, in manu est prouidētiæ. Ecquis est aut honestatis amans & cõpositæ uitæ, qui non modo sine molestia, sed etiam sine rubore possit in eo comitatu uideri, in quo omnĩu sentētijs itur in potentiarũ laudē dignorũ iuxta indignorũ q; in quo rumorũ aucupes, criminũ consarcinatores, auræ temerariæ captatores, assentandi artifices, blãditiarũ magis quã eloquētiæ gnari, in omnē obsequēdi necessitatem sese industriã q; suam potētiæ uenditantes, diuini cultus uel nescij, uel negligētes: hominũ uiuentiũ inter diuos relatores officiosi & comes atq; etiã elegātes acres q; esse dicuntur? Veritatis aut tenaces, curã honestatis atq; integritatis antiquissimã habentes, liberalioris institutionis retinētes, pudori imprimis consulendũ esse atq; existimationi ducētes, aut rustici aut tardi aut socordes iudicatur? Quis enim aut edictorũ coelestiũ prudēs, aut interdicatorum metuens nõ prorsus ineptire inter aulicos semper uisus est, aut etiam delirare? quare in eo licētiæ & erroris gurgue demersi, nec in cœlum postea suspiciunt, nec unquã inde ita exstunt ut emeruisse uideantur: id quod clarissimis quotidie exemplis innotescit. Prorsus quidem (inquit ille) si ita in ambiũ & fastũ sese ingurgitarint, ut regressus ipsis ad uitam ciuilem postea liber non sit, aut sui oblit sint,

cuiusmo-

Crimina au
lici cõuētus.

eiusmodi nonnullos belluones honoris & pecuniæ nouimus, quorum hians perditæq; cupiditas quæredò intenditur. At uero liberaliter homines instruiti, et literarũ studio perpoliti, certos cuiusq; rei numeros esse sciunt, intra quos tantũ moueri modestia dictante didicerunt. Tibi uero Gulielme eo facilius ansam cupiditatis atq; ambitionis porrigo, quòd te in re ferè nulla immodicũ animaduerti præterquam in literarũ studio, à quo nec rei unquã familiaris iactura reuocari, nec ualetudinis incòmodæ tædio potuisti. Vidi enim te & misertus sum annos plus septẽ ña infirma ualetudine, ut uelut dioscuro alternis uiuus mortuusq; uiderẽ. Itaq; libetius te in eum (ut ña dicã) campũ immitto, in quo te longius latiusq; non ex patiatum scio. Idq; maxime ut istam philologiã amicam tuam & iugẽ contubernalẽ crimine magno liberes. Scio enim medicos amicosq; multã sæpe tibi capitalẽ interminatos, nisi eius amore (ut propè dixerim) insano interdiceres tibi primo quoq; tẽpore: qui te lenta tabe exugere exesseq; cõpertus est. Quandiu enim quæso hæc foeminae mihi affinis & dilectæ pellicẽ in thalamo & geniali interdũ lecto retines? Quam usque adeo deperire uideris o coniugũ omnium uirorumq; ingratiissime atq; inuenustissime, ut non uxoris blanditijs, non suauis eam unquã posthabueris, etsi tot te illa pignorum perquam tibi charis uinctũ tenet & obstructũ, quippe quæ his triũ te liberorum iure decennio reddiderit & auctũ & ornatũ, cũ etiã alioqui tibi sit è sententia: Qui te sæpe commentariẽ obturbant iucũdo quiratu, unica cũ sororcula lusitantes, pueriliterq; suppositantes tripudio quodã ueluti solistimo. Quid si igitur (inquam) moderatio nis frenos in illa uinæ licentia momorderim, atq; inter indomitos illos hominũ affectus, philosophiæ iugum proterue excusserim: nũtu præsto eris auriga cũ uoles qui mihi moderere? sed fac me tecũ sentire, et in hac re quoq; autore te, ut in plerisq; alijs uti uelle, qui fieri id posse putas, ut qui moribus municipalibus nõ modo imbutus est, sed etiã in ijs ña callũ obduxit, adeo contraxit habũ planè ut fingi denuo ac omnino reformari non possit, & ut in prouerbio est

Dioscuro ca
ster & Pol
lux.

uernaculo, qui iam maduit et contractus est: is ad aulicos ritus nunc
afformare sese aut certe assimilare ementiri quod aulicum hominem possit?
Hoc enim perinde esse puto, atque si me natura uerecundum, iubeas
exuto statim pudore frontem acriter perfricare ad summam usque
impudentiam: quod quemadmodum tueri possis, ipse certe non uide-
deo, praesertim qui me a teneris (quod aiunt) unguiculis noueris.
Verum esto, frontem quoquo modo perfricare potero, etiam ne ser-
monem uia effingere, ut fronti duriori sermo etiam adulterinus com-
mentiniusque subseruiat? Haec alijs quam prona sint nescio, mihi certe ha-
bitus illos gestusque et flexus corporis sermonisque non tenenti, nec alio
quin etiam gnaro figuratae istius aulicaeque urbanitatis, si quando inter
illos Logodædalos loquor et flexiloquos, identidem solœcismum ad-
mittere contingit, etiam si lepidus esse aut disertus loquendo me-
diter: non enim numeros assequi possum aulicae istius elegantiae,
quae suam quandam palaestram habet anniuersaria mutatione men-
struaque interpollabilem: sine cuius pericia moueri, aut proloqui ne-
mo non inconcinne potest risumque (ut opinor) non in circulis cingere.
Iam uero uestem illam ancipitem aulico utique homini penula magis
necessariam, an tu habilem esse censes philosophiae alumnus? quid
cothurnis illis aulicis quemadmodum pares esse possumus? Therame-
nes illos a te intelligi uolo, qui uia temperare officia, uia iura amici-
tiae interpretari nouerunt, ut inter simultates exercetes ipsi utrinque
gratiam summam ineani, quam neutris plenum germanumque officium ex-
hibeant. Haec et alia permulta eius institutionis documenta quum
nec tenere satis possim, ingenij fortasse refractarioli unio, nec in
ore sedeant Romanae affecto mancipatoque facundiae, per me licet ut
alij natura scini et elegantes, illustres se et beatos faciant in uia
tenebricosa: me uero lubentem curia illa nunquam tenebit, quam etiam si ma-
xime cupiam, ne longo quidem usu suum facere et perpetuum possit.
Quin et ut imperare mihi possim istos fortis fortunae conciliato-
res colere, stipare, et eorum fastidia perpeti, (neque enim aut turpe
esse credo eos homines obseruare quibus apud principem gratia fla-
grare

grare splendereq; cōtigit, si non eosdem ad populū & ordines infamia atq; inuidia flagrare uideamus, nec ita me hebeti ingenio esse puto ut non id efficiā si uelim quod omnibus obuiū est et pronū.) Vt igitur istos beatores hominū liberali quadā obseruantia, prosequi possim, nō tamen eorū riuālis esse uelim, ut eam quoq; uitā adā mem quā ipsi cōfertis (ut dicitur) manibus amplexantur. Siquidem ut est hodie aulicarū rerū status & facies, uix tertius quisq; hominum rationē habere futuræ uitæ atq; æternæ uidetur: usque adeo uæ sanus ille amor honorū & diuinarū, excordes homines immemoresq; reddit. Prorsus certe (inquit ille) si quidē est nimius, tibi enim hac de re assentior, ut meministi sæpe me tecū disputare solitum. Etenim cū in corde hominū religioni nostræ auspiciato inītiati per fidere amor rerū diuinarū debeat, atq; etiā deus ipse humanæ animæ sponsus, quasi in thalamo sic in corde cum pacta sibi anima acquiescere: (hoc enim poscū Christiani hominis sacramētum in prima lustratione susceptū) is certe cor habere non uidetur, qui mentem ad captū rerum cœlestiū natam, ac dei consortiū, ad commoda fortunæ & externa ita trāsferat, ut nunq̄ apud deū, ac ne apud hominem quidem ipsum homo esse uideatur: id est sua negotia & propria æternāq; curare, sed alias semper res agere, ut est in pro uerbio. Etenim scelerati illi spiritus, Orci emissarij, earū sæpe rerū sequestres (ut uidetur) atq; interuētores, quæ in aula transiguntur, ambitionis et cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda hoīm etiā doctissimorū è sede sua euellunt, ut exēplis luculētis post memoriam tuam meamq; cognitum est: adijciunt enim subdoli instigatores suauitatem quærendi aut uoluptatem honores assequendi, cum quibus uelut catapotijs quæ anodyna uocant medici, hamus ille cardiulcus, id est eximendo cordi aptus, nullo sensu uoratur. At uero philosophia uitæ instituendæ magistra cordatos homines reddit, humani etiam ipsa alioquin animi excitatrix ad uirtutem capeffendā. Istos enim aulicæ disciplinæ alūnos, hamo iam uorato & pernicie intus grassante uidemus futuri æui securos malis suis

Curia aulica
excordes ho-
mines facit.

Anodyna
catapotia.
Philosophia
cordatos fa-
cit.

indormire somnum Epimenidis : nec ante quã uadãte in crastinum uiatore mortis, quicquam summæ & ultimæ curæ animo agitare. Tunc trepidos illos uideas, uel uerius stupidos disiecta uasa sua uelut in tumultu colligētes: et ut sero fortasse quoquo modo respiscētes, sic nondū Adraſtiæ legis formulã intelligenteis, qua formula causam ipsi ad summū tribunal dicturi sunt. Hæc est enim iustitiæ summæ seueritas ex bono illa quidē atq; æquo iudicās, non ex iure gentiū, non ex humani sensus placitis, non è principū ordinū huius seculi responsis. Cuius interpretationem deus idem & homo sacris quatuor uoluminibus eorūq; appendicibus enarrauit, ijs quidē qui aures nō audiendæ tantū, sed etiã exaudiendæ atq; etiã hauriendæ æquiuari sortiti sunt. Philosophia uero è contemplationis specula aduentantem mortē prouidēs, cuius diem cessisse homini iam inde ab auspiciu uiuendi spirandiq; intelligit, uix unquam opprimi aut occupari morte necopinata potest. Cōpositos enim penates illa suos seruans, in procinctu semper excubat, quasi nūquam nō illo imminente tumultu quē in horã incertam prædixit is imperator, qui pro uigiliarū tessera Herculis ærumnas multibus suis dedit. Ipse enim CHRISTVS uerus fuit Hercules qui per uia ærinosam omnia monstra superauit & edomuit. Hæc & alia huiusmodi philosophiæ dictata mihi excidisse putas, qui me inescatū illicijs aulicorū cauillaris? Cuius rei suspiciōē ita à me abesse uelim, ut tamen hæc esse sententiã meam intelligas, aulicã uitam sapienti non statim ut sphingē quandã exitialiter ambagiosam præsumpta in uniuersum atq; in omne tēpus opinione fugiendã esse aut auersandã: sed eam instituendã uitæ rationem uel ætate hominis, uel sorte oblata, uel necessitate tēporis tēperari, uel cōmoditate debere. Atq; ut obſignatis tam lieris tecū agam, qui modo philosophiã nec inertē ad res gerendas esse dicebas, nec solifugã: nunc ipse pedē efferre eam extra pomeria uetas, atq; adeo propemodū extra limen ædium priuatorum, uidelicet quasi ad solē & puluerē caligaturã, aut quasi conuenarum illum sermonē aspectumq; nō laturam. Vide igitur ut constanter

stanter hæc tibi & congruenter dixeris. Mibi quidē multa ferre uideatur ciuili & humanioris institutionis ratio, multa tēporū conditio, multa ingenii cuiusq; et captus, & naturæ apertitudo ad hoc ad illud genus uitæ uersatilis, quū res hoc familiaris postulauerit: quæ omnia obseruare debet (ut opinor) literarū studiosi, ne studium ipsi ignauū animi tantū, & uoluptatis instituisse causa, nō etiā ad subsidium uitæ accommodasse uideatur. Hoc quū Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarū eruditione præditi factitarūt, ut à studiorū secessu ad celebritatē rerum administrandarū trāsirent, tum etiā publicarū hodie rerū interest magnopere. Quin & ad priuatarū imaginū claritatē, et nominis cuiusq; gentiliū illustrationē id ipsum suapte ui maxime ualere solet, etiam si nunc friget temporū iniquitate, ut tu antea questus es ipse. Proinde ut Crassus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiusdē autoris dialogis inquit, se quū honores antiquo more prehensandi singulorū peteret, (sic enim tum ferebat ambiendi ratio) solū esse à se Scæuolā socerū suum iurisconsultū grauissimū dimittere, cū ei ita diceret se aliquāuisper esse uelle ineptū: sic si olim aut propediē tēpus existat, quū uiri doctrina eleganti perpolitī, inter aulicos agere honeste ac cōmode possint, cur non etiā libētes faciant ut quod moribus ciuilibus conuenit, pace philosophiæ ad aliquot annos uerecunde suscipiāt, ad aliudq; institutū uitæ non migrent, sed cōmeent? id quod si fieri per occasionē oblatā bona philosophiæ uenia nequit, quid causæ est tandē quin literarum studiosi, ut caudices maridi tantū in tenebris fulgeant? Enimvero Budæe, ut philosophiæ studiosi circumferre philosophiam mansionatim nequeūt: sic ab literarū ipsi amore quasi quodā Lysania comite nunq̄

Philosophia loco & tempore ad res gerēdas pro dire ex umbraculis debet.

Lysania comes, tristitiæ discussor.

piditas non improbata in claris ingenijs, liberae seruituti ac tempora-
 rariae mancipauerant. Quod si refractaria illa uiræq; infensa phi-
 losophia uiri gaudentes studiosi, inexpiabili odio dissidere cum ra-
 tione ciuili aulicâq; perseuerarint, quid aliud quàm in matica Cra-
 tetis (ut aiunt) extremum fati uadimonium expectare dicentur. hæc
 est mea hac de tota disputatione sententia, quam ut fufius ipse (ut
 opinor) atq; eloquentius dixisses, ego censentis more & deliberan-
 tis, ut in curia summa solemus, non exornatis more dixi. Quasi ue-
 ro, inquam, tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam
 par esse non possum, ut uideo, ut nisi te studiū istud iuris nimio pe-
 re teneret, in quo tu matutinas horas pomeridianas' que collocas:
 (nec immerito, ferè enim primarij uiri eo studio inclaruerunt) scri-
 bendi nobis occasione facile prærepturus fueris. Vnus aut tu à re-
 gno hoc cōditio inuētus es, qui modū in ea re tenere possis quæ mo-
 dum nullū nouit, annos & dies ut præstiuas stipendijs cupiditatis
 æra in comitatu principali merētis: et rursus cū emeritā ipsam quo
 quo modo senseris, uelut causariæ aut ueteranæ missione à ratione
 ut imperatrice postules. Quis uero post hominū memoriā missione
 ante ab aula postulauit, q̄ uno ipse aut altero stipendio ære dirutus
 fuit? quasi uero ratio ambitionem & cupiditatē exautorare possit,
 quas liberū arbitrium sacramēto ita obstrinxit, ut non milites illæ
 quidem, sed deuotæ potius dici debeant. Cedò nunc unum igitur
 quem uel in præcipui canitie missione impetrasse fateamur, nam
 multos numeris expunctos ipsi nouimus, qui falso inter causarios
 uoluntariosq; profitentur, periti autem rerum nouerunt plane ex-
 autoratos esse, quibus illi frustra fucū factitare nituntur. Proinde
 Deloine aut tu ex sententia animi non loqueris, aut parū nosse ui-
 dere naturam et pellaciā eius belluæ quā uulgus hominū curiam,
 persficaciores autem Androsphingem uocitat: cuius ambages dis-
 soluere si aulicarū rerum homines consultissimi nequeunt (quotus
 enim quisq;, ut dixi, explicare semel ab eis se potuit?) quomodo te-
 merarium nō est eam rem arbitrij nostri futurā existimare? Mitto

nunc

In matica
 Cratetis phi-
 losophari,

Contra auli-
 cos qui ratio-
 nem & hone-
 statem rece-
 ptui canentē
 non audiūt.

Androsphix.

nunc quòd si eius uiræ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerum inuenies, etiam si eos tantum spectes qui potentie successu obseruantiam omnium ad se trahunt, nedum si unum è multis consideres, quibus anguste & incòmode tentorium habere in castris tumultuarijs illis nõ statiuis necesse est: in quorũ manipulis similes nostri si sacramento adacti sint, cõturiari solent. Atqui, inquit, sic existimo uirũ literarũ uere studiosum, honestatis amantiẽ, & dei metuentiẽ, nunq̃ uia deprehẽsum, uia indagine q̃libet apta, nexa, arctaq; cinctũ esse, quin liberũ arbitriũ à philosophia uindice hominũ & assertrice cõmonefactũ, & exciatiũ, eas plagas (ut aiunt) ipsi summissurũ sit, quibus nõnulli per diũe ambitiosi circumclusos esse se fingunt, nullo interlapsu exitũq; relicto. Hic etiam tu delicias facies, & fortuuta hospitia angusti a' que causabere, homo credo uiræ uagæ & peregrinæ insolens: ceu uero nesciam Italiã te & urbem Romam non semel adijisse difficillimo tempore, partim animi causa, partim cum potestate: cum tu liberã legationem suscepisse dicerere uisendæ Italiæ gratia, quã tu admirabare, et in ipso etiã aulæ comitatu pridẽ munia obiuisse. Sed rursus quòd me illicio aliquo inescatũ esse dicebas, qui soles omnia concitatus in huiuscemodi eloqui: num tandẽ tibi uideor, aut grauitatem magistratus mei imminuisse, aut anteaactæ uiræ opinionẽ qualis est cunq; de me, cuius homini aut causæ aduerso rumore addidisset? Addidisti etiã me tibi esse uisum ad ambitionẽ pronũ, nõ tam proposito q̃ ingenio. Nã etsi ambitionẽ honestã claris ferẽ ingenijs aut cognatã esse uideo aut agnatã, gestientis tamen ambitionis culpam, quam turpẽ semper esse cõsui, haud libet agnoscã: & tamẽ ioculari hac tua reprehẽsione admonitus, uereor ne quid imprudẽs in ea re admiserim, ut est humana cõditio: aut ex statu cõstatiæ et grauitatis alicubi exciderim, ut imminuisse maiestatem huius magistratũ atq; ordinis uidear. Amabo te mi Budæe si qd in me tale animaduertisti, obiurgato me strenue, ac pro ea amicitia quã itã tot annos colimus. Nosti enim me nihil unq̃ antiquis bonorũ et grauiũ existi-

Loc^o animadu-
vertendus.

stimatione habuisse, duntaxat secundum rectā conscientiam, cuius deus unus & solus explorator est. Cum autē iudicium tuū nūquam aspernatus sim, iū uero maxime intell:go tibi me notū eē, ut pote cui in usu familiarissimo indicare me quam simplicissime soleā, simul illud memini sæpe te mecū iū esse collocutū, nihil ut comodius esse posse diceres uiro in magistratu constituto, ad magnosq; honores aspiranti, quā si amicū sibi unum delectū ac probatū adhiberet castigatōrē, aut certe emissariū & subauscultatōrē, qui ad se uelut iure suo referret cuiusmodi esset populi de meritis eius actibusq; iudicium: quæ actio eius motusq; cunctōrū plausum frigusue, quæ aduersum rumorē ordinū, quæ honorū & grauū calculum mereri uideretur: sic enim futurū esse, ut iure improbari nō posset qui oīm propē arbitratu sese emēdauisset. Hoc autē cum pauci animaduertent, hactenus factū esse, ut egregij sæpe uiri summos statim honores adepti, ad populū (ut dicitur) & ordines offenderēt, suarū scilicet ipsi inconcinnitatū ignari, quæ per ora tot hominū magno strepitū perculgātur. Quod uero ad me attinet, ut ambitionis suspicione uindicare me non admodū laboro: sic hoc deprecari peruehim, ne cupiditas trāsuersum egisse, aut extra numeros probitatis et honestatis extulisse uideatur. Nec enim mei obliuisci ipse possum, nec personæ quā mihi cum literarū studium flagrantissimum, tum uero collegium grauissimū amplissimumq; imposuit, in quod non poenitendis (ut opinor) auspicijs ipse adoptatus sum. Sed quid ego hæc tecū nequicquam? qui me propemodū ab incunabulis & crepū dijs nouisti, & cui me iam tot annos explorandū bona fide ad manūq; aspiciendū præbui? ut notiores animi mei sensus omnes ei sacerdoti esse nō possint, quæ à confessionibus religiosis habeo, quā tibi Budæe mens mea pernotuit. Ibi tum ego renidēs, equidem, inquam, Deloīne uideor te non leuiter commouisse: cuius rei indices sunt malæ istæ tuæ pleniore insolito rubore suffusæ: id quod nisi ut facerē in mentē mihi uenisset, nunquam isti facundiæ uiq; par esse potuissem. Etenim quis tibi hoc cōcedat, ut mihi te semper Scæuolam,

uolam, & quū uoles etiam ut subinde Crassum præbeas? Vt enim si quid in foro tuo possim (tuum aut uocco in quo primaria esse autoritate te dicunt homines doctissimi) sed ut si quid ad intelligentiam enarrationēq; iuris uestri ciuilibis cōmimisci aliquando & afferre in medium possim, quod ex ea penu prompserim quæ uobis iuris prudentibus usualis esse nō solet (cuiusmodi nōnulla in annotationibus nostris scripsimus in Pandectas edūis, et iterū fortasse scribemus, si quādo eō animū retulerimus) id totū iudicio tuo tuīq; similiū submitto. Sic te uicissim decebat amicitiaē saltē iure doctrinaē mihi fascēs in ea re summūtere, qua in re nō ætatulā quidē (quod uehementer doleo) sed ætatis bonā partē te stimulāte cōtrui, etiā si ui maiore ingenij tu in eadē ipsa re nos superare uideare: quippe ius hoc poscere amicitiaē nosti, ut inter differendū simulata interim et affectata uel infantia uel inscītia, ab amico uinci te patiāre: cū si nihil de contentione remittas, possis animū eius ægritudine nō leuiter sauciare. Itaq; quādo te nihil mihi (ut uidebā) condonaturū, uincere alia ratione nō poterā, non inuūis ipse feci ut acriore altercādi uelinatione te è statu peruicacis faciūdiæ depellerē: quæ copiosius uerba uobis iurisconsultis non usitata fundere, quā ut è libris tantum iuris haustam esse quis eam credat: quanquam haud admodū lubens facio, ut eam tibi facultatē tantam concedā homini in alijs studijs occupatissimo, quam omniū difficillime artium cōparari contendere tecū soleo. Sed enim id penē muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitiosum esse te natura dicebā, non proposito, nunc natura ab ambitione abhorrere te uel uerius ab ambitu dico, nō uē fortasse proposito. Nemo est enim omniū quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te prehensare homines, aut colere potētes, & omnino numeros implere ambitus iusti atq; efficacis aptus sit: si quidē oportet eos qui hoc scire facere uolūt, quo iure quaq; iniuria morigeros se spondere postulantibus, ad festiuosq; uultus semper esse fictos et compositos, etiā si probi uiri esse animo obfirmauerint. Alioquin frustrari nemo potest aut deuorare molestiā aduentum,

tium, æqua, iniqua, expedita, perplexa improbe postulantium: quorum in odium & iurgium etiam incidas necesse est, quasiq; in campo & inter comitia offendas atq; impingas, si quid æqui boniq; nõ obsequiose dixeris. Ita qui ritus eius disciplinæ tenere uelit, hunc necesse est duplicem quam uocant philosophiam & ancipitem nosse: ut exotericus ipse sit & esotericus: nec idem intestinus homo sit & externus, sermo tantum speciosus & urbanus ac uultus blandus & festiuus inter se non discrepent. Ad hanc autem disciplinã et alias quas homines ambituros percallere oportet, cum parum te docilem semper animaduertim, miror cur tibi in mentem uenerit Aristippi meminisse, quem omnis (ut inquis ipse) decuit status & color & res: quasi uersatile mihi sit, & tibi cum uoles futurum sit ad ista ingenium. Quo modo autem tu non ineptam sententiam hanc tueris contra tuum institutum, qui quum non ignores illic hominum iudicia atq; etiam proposita ferè esse corruptissimã, eis tamen suadeas in eo conuentu esse uiuendum qui in simplicitate & candore morum spes omnes suas repositas habeant? Neq; etenim mihi ludibundi sunt oculi, quibus in occurso & in circulis isti uenustuli gratiosi esse didicerunt: nec lepores illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandã famam sciæ comitatis et emereã utuntur. Quum ille rursus sermonem excepisset, nuntius regie mortis disputationem abruptã consternatione subita. Post aliquot autem dies cum eum domi offendissem otiosum (interuisere enim sæpe inuicẽ solebamus) continuo ut affe dimus: Ecquid, inquit, Budæe aliud tibi in mentem uenit de disputatione nostra? an in sententia permanes? Vides enim triduo eam mutationẽ rerum factam, ut iam alius omnino sensus publicæ mentis existat, diuersiq; mores esse inolũuri putentur: ut ferè omnia circũagũ & plurima inuertũ regni noui exortus: certe uox famæ publicæ iucũdissima ad aures omnium fermè ordinũ uenit natali huius regni. At qui eò, inquã, penè euasimus, ut non facundia tantũ tibi huius disputationis palmam sed etiã rerũ euentus fortasse daturus sit. Nam si festis huius

princi-

principatus auspicijs rerum gerendarū progressus respōderū, erit omnino cur uirtus et doctrina exeant ex umbraculis, et ferre solē, ut dicitur, puluerēq; non renuāt: Id adeo licet ex præteriti et præsentis tēporis contētionē æstimare. Quum enim ante orba respublica summis magistratibus eēt, maximāq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirentur: primū nihil nec recte satis nec ordine (id quod necesse erat euenire) fiebat: deinde uelut abdicatis uel abrogatis magistratibus informis ac destituta respublica iniurijs intestinis externisq; exposita & obuia iacebat. Cuius indignitatis causam nunc magnopere non inquirō: id tantum dicam quod fama circumfert, in duas illa quidem sententias diuisa: partim hominum culpam à uertice ipso arcessēbant, qui bona magis uoluntate, quàm strenua & cordata solertia fuisse à multis existimantur: partim ad actores ipsos rerū dispensatoresq; copiarū summum crimen referebāt, qui hebetes oculos domini non uerētes, nec ab auribus eius magnopere metuētes, quas obfirmatæ obaudiētiae cera obstructas esse confidebant, in libera administratione summæ rerū remissi fuisse dicūtur, et tumultu securi (sic enim homines tū sobrijs loquebātur) aut nimiū sese in arduis consulētes, ut prudēt es dicebant. Cōmune aut utrisq; crimen ab hoīm sermone illud erat, quòd orbæ rerum summæ tutores ut suspecti postulari nō poterant, cum honorarij ex diadematico genere adhibēri nulli essent, qui custodes saltem administrantiū in speciē esse uiderētur: ex qua rerū deformitate (ut parcissime loquar) secuta est ea Frācici nominis suggillatio, quæ sine insigni mutatione rerū discuti nō poterat. Affuit igētur precibus nō publicis sed populi dūtaxat, ut speramus, tutelare numen Frāciæ, quū calendis Ianuarijs rex socer fato functus Frāciscum nobis regem æquo animo reliquit, ut filiam quoq; suam reginam relinqueret. Proh superi immortales quid hic primum quid postremum exequar? lampridem calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad instaurandam rei Frācicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die strenæ uice aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum

Frāciscus calendis Ianuarijs rex appellatur.

ad eum regem trāsivit qui & corpore & animo implere uices summi imperatoris possit ut si quis unquam maiorum. Deinde nominis eius omen nonnè certā spem præmōstrat illustrādæ gloriæ nostræ: cum à conditō hoc imperio Franci nūc primum de suo uocabulo de nominatum habere regem cœperint? Iam uero manus illæ cinctrices summorū magistratuum, nonne milinū mentes afflictas insolitā ignominia, humiliq; propemodū serpentes ordinū omnium animos triduo ita erexerunt, ut altiores etiam pristinis spiritus excitarent? prorsus ut magnificū quoddā atq; amplū huius regni principium fuerit hoc maxime nomine. Nullum enim auspicius esse poterat (ut quidem est hominū iudicium) quàm ut pacis belliq; artes lōgō summorum magistratuum interregno consopitæ, statim uelut è somno diuturno expergiscerentur: Quare Cæcellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ & industriæ, cum in purpura summa probatæ, tū aliās principi ipsi spectatæ & cognitæ, quid aliud quàm ueluti iustitium diuturnū solutū esse uisum est? Est enim ille magistratus inter togatos summus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo prisco) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorū asyllum, flagitiosorū scopulus, æquitatis officina, ara supplicū, & iure summo lapsorū admniculū esse debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magistratu in annotationibus tuis loquerere, originemq; eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circumscripsisti, quasi unus ille honor ad se summam omnium rerum munerūq; traheret, cum principis uires propemodum impleret, præsertim ut est hodie ratio gerendi eius honoris. Nunc ut uideo partes eius magistratus tanquam Nomophylacis tantū exequeris, quasiq; antistitis cuiusdā æqui & boni & uiuæ legis indulgentiæ, cuius interpretationē à benignitate principali postulaturi, nomophylacium uelut oraculum quoddā clementiæ principalis suppliciter adeunt: quem magistratū quādiu desiderauimus, tandiu æqui boniq; oraculū obmutuisse creditur: quod nūc quum luscumento aditu princeps patefecerit, et alias quoq; partes inaneis in
republi-

Cæcellarius
 Franciæ.

Nomophylacium.

republica constituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitate suam imperio, & regnum deniq; ipsum sibi restituisse dicitur: sed perge porro. Omnia enim hæc quæ nunc dicis, in causam meam uertam, quasi nõ tibi aqua sed mihi iam soli fluat. Quid mea refert? inquam, quum iam iam tibi herbam porrecturus sim, quòd ad controuersiam quidem ipsam, non quòd ad me pertinet: iuuat etiam me uictum à te in publica lætitiâ fateri: uia te superiorem fecit non tua tantum facundia aut mea mala causa, sed euentus felicior: cuius utinã expectatio uia nobis satisfaciat, ne tibi rursum huius rei quã coniectura iudicauimus, controuersiam olim ipse referre possim. Atqui, inquit, non uideo Budæe quid ultra causaturus sis, omnia nunc uides ex sententia animi tui contigisse. Cancellarius is est factus quem tu maxime exoptabas, non tua magis causa quàm omnium qui in literarum studium spes suas contulissent. Is est Antonius à Prato, uir non modo literarum amore captus, sed etiam literarum amantiſſimus, qui cum doctis in uniuersum & ingeniosis nimirum fautorem se præbebit, & apud hunc nostrum Augustum alterum Mæcenatem, tum uero proprius & æternus tibi erit suffragator: utpote qui iandiu (ut nosti) omnia tua causa cupiat: id quod & si tibi auditum compertumq; esse non dubito, ipse tamen tibi fidem facere uberiorem debeo, quicum ille pridem dudumq; familiariter sermonem his de rebus factitauit: de quo hoc tibi tantum dicam, quoniam parcus esse soleo (ut nosti) in laudibus hominum uiuentium. Hunc (nisi fallor) habebis imitatore, & (quod maius est) æmulum Guidonis à Rupeforti, summi illius uiri, cuius tu memoriam (ut arbitror) illustrissimã apud posteros reddes clarissimo aliquo elogio: ut quidem te semper affici erga illius manes uideo, si quando in sermone mentio eius incidit. Prorsus, inquam, recte opinaris, si quidem ipse aliquid possim dicendi facultate: neq; enim est aut fuit unquam hominum quisquam cui secundum parentes plus me debere existimarem, etiam si nihil est aut fuit quod ei acceptum referre possim; ut qui eo tempore mortuus sit quo mihi

Antonius à
Prato can-
cellarius.

Guido à Ru-
peforti.

absenti & propemodum inuito optime cupere ac magnifice coep̄rat. Ita fortuna cui nihil adhuc præter otium literariū debeo, obst̄it ne illius beneficia calendariū meum implerent uel augerent: tu enim nosti frustra me ab eo nuntijs & literis eius chirographis accersitum, cum ego ualeitudinem tum mihi incommodissimam excusarem, ille autem existimaret per detractionem ualeitudinariū me esse & falso causarium: & ærum me admonens ægre ferret ignauo me literarum studio animum maioris fortunæ despondisse, eo me maxime nomine increpitans (o uirum summa laude dignum) quod eam ignominie notam & literis & suo tempore inurerem, quasi docti homines neglecti tum uiderentur & abiecti, cum tamē nulla arte homines memorabili præditi, opima interdum decora, opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratium est autē mihi quod eius uiri nunc memoriam refricas nunq̄ non uiris bonis iucundissimam: cuius utinam tam uere imitatore hunc Antonium sponderis, q̄ ego libenter hanc stipulationē ab eodem ipso fecerim si liceat: ad quod etiam eum suapte sponte animatum esse fama est: id quidem certe decet. In utroq; enim eorum ingenij ac fortunæ partes ña æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nunc debeat, uix cōstituere possis. Ille summo magistratu honorificentissime delato nõ petenti accersitus, statim eò euasit unde altius subuehi non poterat: hic nihil nõ facile & scansim affectus est, quo togæ prætextæ aspirare ius fuerit. Verum ille præstantissimi ingenij ornamentis instructus, et fortunæ admniculis erectus, quum fato concessisset, memoriam sui magistratus clarissimā reliquit atq; testatissimam: Hic eandē sortē adeptus, quid in extremo eodēq; summo uixæ actu sit gesturus, quod fastigium laudis antea actis uixæ partibus aditurus, adhuc in expectatiōe est: quare (quod est in prouerbio prisco) hic magistratum uertex qualis sit, ipse uir mox ostenderit. Nunc quoniam tu tantopere me urges, causam haud dico quin doctrinæ & uirtuti ex secessu prodeundū sit, & generosa ambitione documētum sui dandū, uel in atrio regie uel in aula interiore, si pateant

eis aditus: nõ etiam si inter miscellaneã turbam possint quouis modo irrumperere aut arreperere. Hoc tamen exigã ut doceas, cæteris in partibus rempublicã ña esse constitutã, ut illis uelut matronis quibusdam pudicis & honestis, tuto & cõtra pudoris suggillationẽ liceat in publicũ prodire. Scilicet, inquit, ab armatis istis metuis, qui nescio qua fama excitati primas & secundas partes suas hoc rege sperant fore. Ego autẽ accinctos uiros ña rerũ potãuros arbitror, si non plus armis q̃ consilio tribuant: cuius rei argumentũ duco ab ipso loricatorum uertice, quem omnium uotis expectatum princeps rei summæ militari præfecit. Nempe ducem, inquam, Borbonianũ dicitis? Illum ipsum, inquit, superi boni quem uirum, quantum principem, q̃ magnum futurum ductorẽ si numini diuino (ut speramus) res Francicæ cordi fuerint. At qui, inquam, memini quum auspiciã do regno princeps cancellario statim creato, hunc magistrum equitum absentem tum dixisset, ut uotis hominum & famæ flagrantis satisfaceret: quanta omnium lætitiã, quã certa spes quam' que magnifica expectatio per omne genus hominum excitata sit. Quis enim rei summæ constitutionem non speraret, qui censuram militarem magistratum destitum & penẽ obliueratum reuocatam uideret? Deinde cuius prudentiæ fuit, quã recte uoluntatis, regem ut primo quoque tempore, sic non tumultuarie, non prope eum ducem ense quidem dictatorio, sed illi hæreditario cingere: quem claris documentis cognitum, fama iandudum auguratrix, & prærogatiua uota omnium ordinum designauerant? Magnum erat per se censuram armorum, quasi que regimen restituisse morum militariũ: Nomen enim ipsum eius honoris multum habet reuerentiæ ad disciplinam rei militaris utcunque retinendam: sed maius multo fuit ei duci iniungere qui generis splendore augustus, moribus generosis insuper uenerandus, belli pacis' que artibus æque pollens, in prætextã, in paludamento uisendus, in confessu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe & sub signis gratiosus: Martis (ut ña dicã) & Palladis suffragia tulisse uidebatur. Atq; equidem

Dux Borbonianus magister equitum

Deloime nunc in memoriam mihi uenit eius temporis quod hisce annis uidimus, quum tu rebus afflictis moestus, tanquam præsciscente animo diceres, te uiam unā salutis uidere, si dux Borbonianus summae rei militaris admoueretur. Nam cum autoritas multum, tum morum maiestas plurimum in ductoribus exercitiuum ualent, quibus hic dono quodam Palladis prædium est: eum uero omnes uirtutes habere dicebas huius regni tutelares. Quas esse pietatem imprimis aiebas & religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, et consulendi peritos prudentesque solertiā, quæ regum maximorumque ducū summa laus semper fuit. Addebas seuerum simul & clementem esse, eo temperamento ut nunquam iracundus nisi in anima duertendis indignitatibus aut sceleribus uideretur: & cum firma ac decora corporis constitutione natura prædium esset, ad naturæ commoda accessisse educationis disciplinam dicebas sub socru foemina cordatissima, quæ numeros omnes memoriter teneret instituendorum principum: quippe quæ regis filia eadem & soror regnum olim secundo rumore administrasset. Itaque quum eum regem habeamus, qui cum specimē sui tum aliās tum in decursione militari, & simulacro splendidissimo pugnae iustæ factitauisset, ad regnum statim assumptus est, & mox magistrum equitum gentilem suum dixit, eum uirum (ut uno uerbo absoluam) quæ fata rebus nostris alleuandis debebant: cuius si ætas maior indoli responderit, ne Momus quidem Aesopi inueniet quod in eo reprehendat, eademque prouidentia princeps reliquas reipublicæ partes constituturus esse uideatur: non inuitus faciam ut in tuā tandem sententiam transeam, & uiris studiosis etiam autor sim ut in spem accingantur capeffendæ reipublicæ: quippe si ad liniamenta præscripta ætatis florentissimæ princeps regni sui cursum uirilem peragere contenderit: haud periculum erit, ne uirtus aulicæ superbiæ ut dudum mancipetur. Absit enim ut hoc rege, his proceribus, his consultis qui rerum potituri esse existimantur, uirtus & doctrina tam turpiter in aula seruientes cultuque indecoro cernantur

tutelares re
gni uirtutes.

tur quàm olim Hercules in Lydia. Vidimus quam indolem futuræ maiestatis princeps in tyrocinio, id est nondum Remis inauguratus ostendit: quanto honore, quantis liberalitatibus Cæsarem (ut ita dicam) suum, sororis suæ uirum, ducem optimum & regiæ indolis profecutus sit: quos uiros summæ rerum secundum se præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentissimam, nunc officiosissimam colere & obseruare instituerit: ut si ad huius auspiciatus præscriptum uniuersam ipse formam principatus delinierit: spondere ausim apocatastasim quædam insignem priscae Francorum gloriæ exituram. Francia quidem certe tantarum rerum expectatione excitata, animos illos alacris denuo iam sustulit, quos haud ita dudum tacta de cælo abiecerat. Existimant enim omnes supplicationibus populi cataractas cæli apertas esse, & lucem nobis reddita. Cuius spei cum omen haud aspernandum habemus à nomine Francisci regis ductum, tum uelut repromissore deo acquiescimus: qui signis et ostentis clarissimis lætitiâ nobis publicam ratam fecisse existimatur. His tam magnificis, tam regni rerum administrandarum primordijs si hoc quoque accesserit, ut lueris & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud scio an nihil sit quod addi ad regni amplitudinem possit. Id quidem certe fidenter affirmauerim ad posteros memorabile maxime fore, nos ex obsoleta & tristi sordidique facie regni, nulla aut diurna certe tantum temporis intercapedine in magnificentissimam regni speciem atque alacerrimam transiuisse, unamque tantum noctem confinium fuisse sceptrorum squalentium atque nuidissimorum: usque adeo numen aliquod Vertumni repente nos circumegeit, uelut theatro quodam uersatili, quod utinam benignitate diuina fauste & feliciter regi, rectoribus, nobisque regendis eueniat. Vidimus dudum Gallici nominis genium antea semper cultum ac nitidum planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium sub choragis imperiis & bona ex parte pusillis inductum. Iidem (ut spes est) uidebimus propediem in cothurnum pristino altiore exornatum. Si modo qui summam rerum te-

nebunt hoc intelligere intellectumq; meminisse poterunt, Minerva, quam Bellonæ numen maius ac præsentius semper ab Alexandro Magno Romanisq; ducibus existimatum esse, qui imperia ipsi maxima ac clarissima omnis ævi condiderunt. Ut enim magister equitum dux summus, & polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti quasi optiones eius allecti, bellicis in rebus speciem quamdam magnificam & tanto imperio dignam præbebunt, recte atq; ordine constituentes omnia: sic in rebus pacatis consiliarios adhiberi necesse est earum rerum administrandarū prudentes, quæ procul à classicis transiguntur, aut ipsos bellicarum rerum consultos quasi quosdam Nestores utraque facultate pollere: id quod fieri nequæ si literatos oderint, aut spreuerint: magno enim errore regibus olim nostris ac summæ nobilitati persuasum est, Galliæ campos naturam, Martis (ut aiunt) orchestram esse, non etiam musarum odeum uoluisse, in quo regum ac ducum gesta clarissime celebratur. Qua de re quoniam multa in præcedētibus libris diximus, non necessarium hic habeo longius rem prosequi. Proinde fastigiū principale nihil generosius instituere, nihil augustius uelle potest, quam ut rebus bellicis quasi in tumultu constitutis, literarum studiosos excitare quamplurimos contendat: partim à consilijs ei futuros, muneratq; togata ac ciuilia obituros, partim res nostras monumentis literarum illustraturos, id quod Alexander Magnus quū maxime exoptaret, uix assequi potuit: ob quod Achillem felicem idem appellabat, cui contigisset ipsi post mortem Homerum præconem rerum suarum habere. Reges autem nostri ne Chærilos quidem suarum rerum scriptores habuerunt, ut qui nihil existimarent literas pertinere ad memoriā sui suorumq; æternitati prodeudam: qua temporum incuria factum ut res eorum gestæ & instituta patria autorum silentio sepulta sint, uel ita memoriæ prodita, ut autores pudendos magnarum rerum laudare uereamur. Quam gentis nostræ ignominiam si reges & proceres satis æstimare potuissent, præclauē cum uiris literatis hæctenus actū esset.

Verum

Verumenimvero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude posita sunt quàm in coniectura atq; expectatione, sustinendum nobis ulterius iudicium ad progressum usq; rerum magnifico iucundoq; omine incohatarum: ne si quid secus acciderit (quod ominari nolim) aut in rebus secundis atq; plausibilibus proceres mædragoram (ut fit) biberint, præprope e ipsi occasionem res inexploratas laudandi admirandiq; arripuisse uideamur. Quod quum dixissem, & ille annuisset, dirempto hoc colloquio sermonem alium quæsiuimus. Eam autem disputationem nostram simul animi causa huic operi at texendam esse duxi, simul ut monumentum esset æternum (ut spero) amicitiæ nostræ. Deloimus enim & Budæus in signe par amicorum in hac urbe existimatur esse.

FINIS LIBRI QVINTI ET VLTII

m; Gulielmi Budæi Parisiensis à secretis regijs, de
Asse & partibus eius, diligenter recogniti
& aucti. In typographia Soteriana
ad calculum Romanum.

M D XXVIII.

GVLIEL-
MI BVDAEI PARI
siēsis, secretarij regij, de
Asse & partibus
eius, Breuia-
rium.

SVPPTATIO GALLICORVM

nummorum ad Cruciatos Germanicos.

Quinq; denarioli Turonici ualent uno Cruciato Athesino.

Caroleus nummus ualet duobus cruciatis.

Coronatus aureus ualet quatuor capitibus, quos testones uulgus appellat, hoc est, octoginta Cruciatu uel paulo plus, praesertim si

Grossus Parisiensis ualet sex Cruciatu. Tanti de (sit solatus, ualet Grossus Argentoratensis, uulgo eyn schilling gros.

Solidus Turonicus, hoc est, duodenarius, que uulgus Galloru Duffenum uocat, ualet duobus Cruciatu ad supputationem Basiliensem: Ad Lugdunensem uero duobus denariolu amplius.

Caroleus ualet decem denariolu Turonicu.

Solidus Turonicus ualet duodecim denariolu Turonicu, hoc est, duobus cruciatis.

Supputatio Assis & partium eius ad monetam Basiliensem.

As uel Assis, res quæ in parteis duodecim diuisa. Est aut liquidoru, ut Assis uini: Pöderu, ut libra: Moneta, ut alibi solidus, alibi Plaphardus, alibi duodenus. Hereditas etiã Assis dicitur, ut sæpe apud historicos & iurisperitos. Itẽ Zodiacus, et omnino (ut diximus) res quæ in parteis duodecim partimur. Exẽplu de moneta Ba

1	Vncia	ein helbling.	(siliensf,
2	Sextans	- ein rapp, aliã ein angster.	
3	Quadrans	dry helbling.	
4	Triens	ein fierer.	
5	Quincunx	ein krutzer, aliã ein funfer.	
6	Semis uel semissis	ein halben plaphart, aliã ein sechser.	
7	Septunx	siben helbling.	
8	Bes uel bessis	ein doppel fierer.	
9	Dodrans	ein halben schuuzer batz.	
10	Dextans	ein halben Costentzer batz	
11	Deunx	eylffhelbling.	
12	As uel Assis	ein plaphart, aliã ein schilling,	

GV LIELMI BV

DAEI PARISIENSIS, SE-
cretarij regij, Breuiarium
de Assē.

S, QVI ET ASSIS DICI-
tur, in duodecim uncias distribuuntur. As qua-
ternos denariolos nostros ualuit, & pauxillo
plus. Sic fit, ut duo asses & semis sestertium
faciant, id est, Caroleum nostrum & semis-
sem denarioli.

Duo Asses, sextans dicebantur, quod numisma paruum fuit,
cuius meminit Plinius & Liuius.

Quadrās etiā nūmulus: & ualebat Assis quartā partem, &
Triens tertiam. Semis autē duos quadranteis ualebat.

A pud Græcos drachma in sex obolos diuisa est, et in triēteis,
quadrāteisq;. Sesquiobolus Athenis erat Romæ sestertius.

Sestertius, & nummus idem erant apud Romanos.

Sestertius æstimatione nostra decē Turonicis denariolis, &
semisse denarioli ualuit.

Denarius quaternos sestertios nūmos ualebat, hoc est, quater-
nos Caroleos nostros, & binos denariolos Turonicos, ex eo dictus
denarius, quā pro decē Assibus locaretur æreis et cederet in solutū.

Sestertius ex eo dictus est, quod ducis Asses, & semissem ua-
leret. Qua ratione quaterni sestertij denarium Romanū ualebāt.
Et sestertius dictus, quia tertius semis est, duo sunt solidi Asses, et
semis: hic etiam nummus dicebatur, & argenteus erat.

Libra Romana, quæ & mina, & pondo dicitur, centenos de-
narios, seu quod idem est, centenas drachmas habebat. Cum igitur
denarius quaternos sestertios æquaret pondere & æstimatione, li-
quet in libra Romana quadringentos fuisse sestertios, & duabus
libris et selibra, mille sestertios: qua ratione fit, ut sestertia singula

numera

B R E V I A R I V M,

numero plurali millenos sestertios ualeant, hoc est, duas libras, & semissem. vt enim sestertius nummus dicitur, ex eo quod duos asses & semissem ualebat, hoc est, duas libras æris grauis, & selibram. Ita sestertia numero plurali & genere neutro ideo dicuntur, quod singula duas libras & selibram argenti ualerent, hoc est, ducentos & quinquaginta denarios, siue mille sestertios, quod idem est. Sic fit, ut decem sestertia, & decem millia sestertiū nummorum pro eodem ab antiquis dicerentur.

Mille sestertij, æstimatione nostra, uiginti quinque coronatorum ualent. Dicitur autem mille sestertij, & mille nummi: uel mille sestertiū, & mille nummū: uel copulate, mille sestertiū nummū.

Cum autem mille sestertij, id est, ducenti quinquaginta denarij, duas libras argenti, & semissem ualerent, sequitur ut libra Romana, quæ & mina dicitur & pondo, decem aureos coronatos ualuerit. Coronatos autē ita intelligi uolo, ut singuli triginta quinque solidos ualeant, quod est legitimum pretium.

Igitur decem millia nummū, uel decem millia sestertiū, quod idem est, ducentos, & quinquaginta aureos coronatos ualebant. Hæc etiam decem sestertia dicuntur, cum singula sestertia, singula millia significant.

Decies sestertiū, idem est quod decies centena millia sestertiū, quæ summa centies maior est decem sestertijs. Idem est enim decies sestertiū, quod mille sestertia. Cum enim singula sestertia millenos nummos sestertios ualeant, si mille sestertia millies multiplices, fient decies centena millia, quem lingua uernacula millionem uocant.

Decies igitur sestertiū, centies ducentos & quinquaginta aureos ualet, hoc est, uiginti quinque millia. Sic fiet, ut millio Romanus uiginti quinque millia coronatorum ualeat.

Hoc igitur tenere oportet, quod quemadmodum, cum à nummis sestertijs, ad sestertia genere neutro fit transitus, numerus mil-

lies

ASSIS BVDAICI.

lies multiplicatur. Ita cum ad eam loquutionem uētum est, quæ per aduerbia numeralia enuntiatur, sestertia singula conduplicata cre scunt: ut uerbi gratia. Si centum sestertia dicam, centum millia sestertiū intelligere debeas. Quod si centies sestertiū dicā, non iam centum sestertia, sed centies centena sestertia, seu centies centena millia sestertiū, intelligendum sit.

Vt autem facilis, & obuia sit unicuiq; earum summarum intelligētia, quæ apud autores identidē legūtur, hoc meminisse oportet, quod sequitur: ut quæuis summa etiam in digitos deduci possit, sine calculis, aut abaco.

Decem sestertia	ducenti quinquaginta aurei.
Viginti sestertia	quingenti aurei.
Triginta sestertia	septingenti, & quinquaginta.
Quadragesima sestertia	mille aurei.
Quinquagesima sestertia	mille ducenti, & quinquaginta.
Sexagesima sestertia	mille & quingenti.
Centum sestertia	duo millia & quingenti.
Ducenta sestertia	quinq; millia.
Quadragesima sestertia	decem millia coronatorum.
Census equestris sub Iulio Cæsare.	

Quingenta sestertia	duodecim millia & quingenti.
Sexcenta sestertia	quindecim millia.
Octingenta sestertia	uiginti millia.
Census senatorius ante Augustum.	

Mille sestertia	uiginti quinq; millia.
Mille ac ducenta sestertia	triginta millia.
Census senatorius sub Augusto.	

Notandum quod supra mille sestertia Romani ferè semper per aduerbia loquebantur, infra mille nunquam per aduerbia loquuti sunt, hoc modo.

BREVIARIVM.

lant, & scrupulum appellant denarium, & binæ drachmæ sterili-
ni quinq; dicuntur, id est, quadrans uncie.

Hæc de pondere dicta sufficiant,

GRÆCORVM SVPPVTATIO.

Mina apud Græcos idem est quod libra & pondo apud Ro-
manos: hæc centum drachmas continebat, hoc est, ter centum de-
narios Romanos, seu quadringentos sesterios.

Mina igitur decē aureos coronatos ualuit. Et drachma tres
solidos Turonicos & semissem, quanti scilicet denarius Romanus
æstimatus est à nobis, hoc est, quaterni nummi.

Talentum multiplex fuit, ut in libro nostro latissime enarra-
tum est: sed talentum Atticum quod plurimum celebratur ab histo-
ricis, sexaginta libras ualuit, seu minas, hoc est, sex millia denario-
rum, uel drachmarū, quæ sexagies denos coronatos ualēt, hoc est,
sexcentos.

Talentum	sexcenti aurei.
Decem talenta	sex millia aureorum.
Quindecim talenta	nouem millia aureorum.
Viginti talenta	duodecim millia
Quinquaginta talenta	triginta millia aureorum.
Centum talenta	sexaginta millia.
Ducenta talenta	centum millia & uiginti.
Quadringenta talenta	ducenta & quadringenta millia.
Mille talenta	sexcenta millia.
Duo millia talentum	mille & ducenta millia.
Decem millia talentum	sexagies centena millia.
Tanti funerasse Alexander Ephestionem dicitur.	

BREVIARII BYDAICI
DE ASSE,
FINIS.

ציר אמונים למרפא

Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.

וְיָשֶׁר מִן הַיָּמִים אֶת הַמִּשְׁפָּחָה וְיִשְׁרָתָהּ

וְיִשְׁרָתָהּ וְיִשְׁרָתָהּ וְיִשְׁרָתָהּ

10 lbs. 679 p

4 lbs. 6-enclosed

roll

up

#

